

અંક ૧ લો.

શુ. ૩૩ / તા. જાન્યુ. ૩૦ ૧૯૬૩
પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarat School Paper.

૨૯૪

ગુજરાત શાળાપત્ર. નંબર ૩૩

જાન્યુઆરી સને ૧૯૬૩.

આનુક્રમણિકા.

૧૯૬૩

માસ ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
તારીખ ૨૧-૧૦-૬૨ થી ૩૧-૧૨-૧૯૬૩ સુધી	...	...	...	...	...	...	...	...	...
કોન્સની શાળાઓ	...	...	...	...	...	...	...	...	...
જાળાશિક્ષણ...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
દિવસનાં બાપજોનો સાર.	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૧.
રોષ્યા વિશે પાઠો	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૪
રચના વિશે પાઠો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૭
નિશાળ અને નિશાળીઓ...	...	...	...	...	...	...	...	...	૧૮
સ્ત્રી કેળવણીને ઉત્તેજન	...	...	...	...	...	...	...	...	૨૦
ચંચાપત્ર...	...	...	...	...	...	...	...	...	૨૧
કેળવણીખાતાની ખગરો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૨૩

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

૧૯૬૩

પૃષ્ઠ ૩૨

અંક ૧ થી ૧૨

૦૫૬/૧૪

આમદાવાદ

ગુ.શા.પ.

કુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક રવાખીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત કોંગ્રેસ

જાળવવામાં આવેલ

ગુજરાત શાળા યત્ર પુસ્તક ડાયરી સ. ૧૮૯૨

મ્યુનિસિપલ ગુજરાતી
નિગમનાર કન્યાશાળા.

ગુજરાત શાળાપત્રની અનુક્રમેણિકા સન ૧૮૯૨

વિષય.

પૃષ્ઠ.

૧ કથિતપાઠ ધાતુઓ વિષે.

૧ કલ્પ...	૪૬
૨ લોહ...	૬
૩ ધાતુનો મુકાબલો...	૬૭
૪ ધાતુઓનું સામાન્ય વર્ણન...	૬૮

૨ કથિતપાઠ.

૧ ડેહલા વિષે...	૧૧૭
૨ વાઘ વિષે...	૧૮૫
૩ આડનાં મૂળ વિષે...	૯૫
૪ ચાણી વિષે...	૨૦૮
૫ સીધી લીટીઓ વિષે...	૨૨૬

૩ કદ વિષે પાઠ... ૧૩૮, ૧૮૬, ૨૧૧, ૨૨૮

૪ કેળવણી ખાતાની ખબરો... ૨૧, ૭૭, ૧૦૧, ૧૨૬, ૧૫૦, ૧૭૨, ૧૯૬, ૨૨૧, ૨૪૨, ૨૭૧, ૨૯૫

૫ નૂતની ગુજરાતી.

૧ ગદ્ય કથા સંગ્રહ...	૨૧૭, ૨૩૪, ૨૬૦, ૨૮૬
૨ વસત વિલાસ...	૮૯, ૧૧૩, ૧૩૫, ૧૬૨, ૧૯૩
૩ અર્થાપત્ર...	૧૪૮, ૧૬૮, ૧૯૮, ૨૨૦, ૨૪૧, ૨૭૦, ૨૯૨
૭ ચેપી રોગ...	૨૬૪
૮ નિશાળ અને નિશાળીઆ...	૧૪૨, ૧૬૭, ૨૧૫, ૨૩૮, ૨૬૮, ૨૮૯
૯ પ્રશ્નોત્તર શૈલી...	૧૮૦, ૨૦૩, ૨૨૭
૧૦ પ્રાથમિક કેળવણી સંબંધી ચિત્રો અને સાહિત્યો...	૭૫
૧૧ પેનનો પથ્થર...	૨૬૪
૧૨ દ્વિચનાં બાપણોનો સાર.	

૧ ભૂગોળ વિષે... ૧૪, ૫૨

૨ અંકગણિત વિષે... ૧૫૬, ૧૮૨, ૨૦૬, ૨૫૪, ૨૭૮

- ૧૩ બાળવર્ગો માટે સાહિત્યો... ૧૨૩
- ૧૪ બાળશોળા... ૧૩૨
- ૧૫ બાળશિક્ષણ... ૨૫૧, ૨૭૫
- ૧૬ ભૂગોળશિક્ષણ... ૬૦, ૮૩, ૧૦૮
- ૧૭ ભૂમિતિ વિષે... ૭૪
- ૧૮ ભૂમિતિ વિષે પ્રશ્નાસો... ૧૯૭, ૨૩૮, ૨૬૯, ૨૯૧
- ૧૯ મહેતાજી મિત્ર મેળાપ મંડળીના નિયમો... ૧૪૪
- ૨૦ માસ... ૧, ૩૩, ૫૭, ૮૧, ૧૦૫, ૧૨૯, ૧૫૩, ૧૭૭, ૨૦૧, ૨૨૫, ૨૪૯, ૨૭૩
- ૨૧ મુંબાઈ ઇલાકામાં અને હિંમ્સાંડ વગેરે દેશોમાં દેળવણીનો પ્રસાર. ૩૫
- ૨૨ મુંબાઈ ઇલાકાની વસ્તી ૧૮૯૧ ની... ૪૯
- ૨૩ શિક્ષણપદ્ધતિના સુધારકો... ૧૭, ૫૫
- ૨૪ સંખ્યા વિષે પાઠ... ૧૦, ૪૮, ૭૦, ૯૮, ૧૨૦, ૧૪૦, ૧૫૮, ૧૯૦, ૨૧૨, ૨૩૧, ૨૫૭, ૨૮૧
- ૨૫ અંવત ૧૯૪૮ ની સાક્ષતું પંચાંગ... ૪
- ૨૬ સ્થળ વિષે પાઠ... ૨૮૪

ગુજરાતશાલ્કપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ મું

જાન્યુઆરી ૧૯૮૩.

અંક ૧ લો.

માસ.

આ દલાકાના કેળવણી ખાતાના સને ૧૯૮૧-૮૨ ના રિપોર્ટ ઉપર મુજબ સરકારનો દરાવ હમણાં બહાર પડ્યો છે. તે ઉપરથી જણાય છે કે. એ વરસમાં ૬૩૪૪૩૮ છોકરાં કેળવણી લેતાં હતાં. નિશાળે જવા લાયક ઉમ્મરની વસ્તીને મુકાબલે સેંકડે ૧૫-૭૬, એટલે તે ઉમ્મરના પુરૂષ પૈકી સેંકડે ૨૭-૦૪ અને સ્ત્રીઓ પૈકી સેંકડે ૩-૭૫ નિશાળે જતાં હતાં. સ્ત્રી કેળવણી કેટલી પાછળ છે તે આ ઉપરથી સમજાય છે. પુરૂષ વર્ગની કેળવણી પણ યુરોપ અને અમેરિકાને મુકાબલે સંતોષકારક દહેવાય નહીં. બહુવા લાયક ઉમ્મરના સેંકડે ૭૩ છોકરા અને ૯૬ છોકરીઓ હજી નિશાળે જતાં નથી. ઘણાં મામોમાં નિશાળો પણ નથી. તોપણ હરવરસ વધારો થતો જાય છે એ ખુશી થવા જેવું છે. પાછલી સાલને મુકાબલે આ વરસમાં એકંદર ૧૩૯૪૦ વિદ્યાર્થીનો વધારો થયો છે. સરકાર લખે છે કે લોકલખોડની નિશાળોમાં જોઈએ તેટલો વધારો નથી. ઇંગ્રેજ બહુનારની સંખ્યા પણ વસ્તીને મુકાબલે ઘણી નાની છે. ૨,૬૮,૩૪,૩૦૫ માણસની વસ્તીમાંથી માત્ર ૪૫૪૯૬ ઇંગ્રેજ શાળે છે; તે પૈકી ૧૩૨૬૮ યુરોપિયન, યુરેઝિયન, અને દેશી ખ્રિસ્તી છે, એટલે બાકીની જાતોની સંખ્યા મુકાબલે ઘણી નાની છે.

એકંદર સંખ્યા પૈકી ૯૯૨૧૮ બ્રાહ્મણ, ૯૭૧૮૬ મુસલમાન, ૧૩૪૫૭ પારસી, અને ૬૯૮૬ બીજા વિગેરે જાતોની છે. પારસીની વસ્તી નાની હતાં હવા પ્રકારની કેળવણીમાં તેમની સંખ્યા પ્રમાણમાં ઘણી મોટી છે. યુનિવર્સિટીની કેળવણી લેનાર માત્ર ૧૮૨૭ વિદ્યાર્થી છે; તે પૈકી ૭૭૪ બ્રાહ્મણ, ૪૪ મુસલમાન, અને ૩૭૨ પારસી છે. જંગલી

નતો હજી ઉચી કેળવણી સુધી પહોંચી નથી; માત્ર ૮ હોકરા મધ્યમ કેળવણી લે છે.

નહેર (એટલે સરકારી, સરકારની કેળવણી નીચેની, અને મદદ લેનારી) શાળાઓમાં ૪૯૯૧૭૪ પુરુષ અને ૬૭૪૩૨ સ્ત્રી વિદ્યાર્થી છે. મધ્યાની પાઠશાળાઓમાં ૨૮ વિદ્યાર્થી કમી છે; સામાન્ય કેળવણીની પાઠશાળાઓમાં ૧૦૩ નો વધારો છે; અને હાઈસ્કૂલો વિગેરે મધ્યમ કેળવણીની શાળાઓમાં પાંચવી સાલમાં ૪૨૧૩૧ વિદ્યાર્થી હતા તે વર્ધાને ૪૩૪૨૦ થયા છે. પ્રાથમિક શાળાઓમાં ગઈ સાલ કરતાં સુમારે ૯૦૦૦ વધારે વિદ્યાર્થી બહાર છે. સિંધની લુન્ડરશાળાઓમાં ૧૩૮૦ હોકરાં શિખે છે. મુંબઈની વિદ્યારીઆ ટેક્નિકલ કોલેજમાં દિવસના વર્ગોમાં ૨૮૦ અને રાતના વર્ગોમાં ૬૧ વિદ્યાર્થી છે, તે પૈકી ૮૭ બાલક છે. પાઠશાળાઓ સુધી સરકારની પોતાની શાળાઓ માત્ર ૮૭ છે; બાકીની શોકલમોડની, મ્યુનિસિપલ, દેશી રાજ્યની, અથવા મદદ લેનારી છે.

પાંચમાં વરસેને મુકાબલે આ વરસમાં કેળવણી પાછળ વધારેમાં વધારે ખર્ચ થયો છે. સને ૧૮૮૯-૯૦ માં એકંદર ખર્ચ ૫૬૬૭૪૫૦ રૂપીઆ થયો હતો, તે પૈકી ૧૭૧૦૭૮૬ રૂપીઆ એટલે સેક્ટરે ૩૦ ટકા સરકારે આપ્યા હતા, અને કોમાંથી સેક્ટરે ૨૧.૪ ટકા ખર્ચ નિકળ્યું હતું. આ વરસમાં એકંદર ૬૨૮૦૭૦૪ રૂપીઆ ખર્ચ થયું છે, તે પૈકી સરકારે ૧૯૬૫૬૩૨ રૂપીઆ એટલે સેક્ટરે ૩૧.૩ ટકા આપ્યા છે. કોમાંથી સેક્ટરે ૨૧.૩ નિકળ્યા છે. ગ્રાંટ મેડિકલ કોલેજનો મોટો ખર્ચ મેડિકલ ખાતે લખાય છે તે આમાં ગણવામાં આવ્યો નથી. છતાં જ્યારે દિવસના નાની નાની પ્રાંતોની સરકાર કેળવણીના એકંદર ખર્ચ પૈકી સેક્ટરે ૨૮-૨૬ ટકા આપે છે, ત્યારે મુંબઈ સરકાર સેક્ટરે ૨૦ ટકા ઉપરના આપે છે. શ્રીની ઉપર અમલ સાલમાં ૧૨૧૦૮૫૮ રૂપીઆની ચર્ચ હતી; આ સાલમાં ૧૩૩૬૦૦૨ રૂપીઆ ઉપરના હતા. જુદા જુદા પ્રકારની શાળાઓનો ફેટલા ટકા ખર્ચ કોમાંથી નિકળ્યો તે નીચેના કોષ્ટકપરથી સમજાશે.

સામાન્ય મધ્યમ કેળ- પ્રાથમિક
કેળવણીની વણીની શા- શાળાઓ
પાઠશાળાઓ જાઓ

સરકારી.....ટકા	૨૩	૫૩	૦
દેશી સંન્યતી.....ટકા	૧૦	૩૫	૧૧
મદદ લેનારી.....ટકા	૩૨	૩૯	૧૫
લોકલફંડની ... ..ટકા	૦	૦	૧૦
મ્યુનિસિપાલિટીની.....ટકા	૦	૦	૧૫
એકંદર.....ટકા	૨૭	૪૬	૧૨

એકંદર અરચ પૈકી સેક્ટે ૧૩-૮ ટકા લોકલફંડમાંથી અને ૫-૮ ટકા મ્યુનિસિપલ ફંડમાંથી અરચ થયો હતો. પાછલી સાલ કરતાં આ સાલમાં મ્યુનિસિપાલિટીઓએ ૬૮૫૦૫ રૂપીઆ વધારે અરચ્યા હતા.

એકંદર ૬૨૮૦૭૦૪ રૂપીઆના અરચ પૈકી ૫૨૭૨૪૩૫ રૂપીઆ એટલે સેક્ટે ૮૩-૯ ટકા પ્રલક્ષ કેળવણી પાછળ અરચાયા હતા. બાકીનો અરચ ઇન્ડેપેન્ડેન્સ પગાર, મકાનો, વિગેરે પાછળ થયો હતો. પ્રલક્ષ અરચ પૈકી અડધ ઉપર એટલે ૨૭,૮૩,૦૮૪ રૂપીઆ પ્રાથમિક કેળવણી પાછળ અરચાયા હતા.

સરકારના પૈસાની વહેંચણી નીચે પ્રમાણે થઈ હતી.

સરકારી શાળાઓને રૂપીઆ	૫,૧૩,૦૦૩
લોકલબોર્ડની શાળાઓને „	૫,૫૩,૮૮૮
મ્યુનિસિપલ „ „	૧,૫૮,૨૦૨
મદદ લેનારી „ „	૪,૩૪,૦૨૬

લોકલબોર્ડ અને મ્યુનિસિપાલિટીની નિશાબોમાં બોર્ડોએ પોતાની ઉપજમાંથી નીચે પ્રમાણે અરચ કર્યો હતો.

	એકંદર અરચ રૂપીઆ	બોર્ડની ઉપજમાંથી અપાયા રૂપીઆ	સેક્ટે
લોકલ બોર્ડ	૧૪,૧૨,૦૭૮	૭,૦૨,૫૬૭	૪૯
મ્યુનિસિપલ	૬,૩૦,૦૮૧	૨,૯૧,૬૪૮	૪૬

४ पन्नाम.
 तारीख २१-१२-६२ थी ३१-१२-१९६३ लगनीतु पंथांग.

अकटो- पर.	नवंबर	डिसें- पर.	जन्यु- आरी.	फिब्रुवा- री.	मार्च.	अप्रिल	मे.
तारीख	१२	२३	३४	१५	१६	१७	१८
तिथि	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८
१	१२ मं.	१२ गु.	१४ र.	१५ गु.	१४ गु.	१५ श.	१ सो.
२	१३ गु.	१३ शु.	१५ सो.	२ गु.	१५ गु.	१२ र.	२ मं.
३	१४ गु.	१४ श.	१ मं.	३ गु.	१ शु.	२ सो.	२ गु.
४	१५ गु.	१५ र.	२ गु.	४ श.	२ श.	३ मं.	३ गु.
५	१ श.	२ सो.	३ गु.	४ र.	३ र.	४ गु.	४ शु.
६	२ र.	३ मं.	४ शु.	५ सो.	४ सो.	५ गु.	५ श.
७	३ सो.	४ गु.	५ श.	६ मं.	५ मं.	६ शु.	६ र.
८	४ मं.	५ गु.	६ र.	७ गु.	६ गु.	७ श.	७ सो.
९	५ गु.	६ शु.	७ सो.	८ गु.	७ गु.	८ र.	८ मं.
१०	६ शु.	७ श.	८ मं.	९ गु.	८ गु.	९ सो.	९ गु.
११	७ श.	८ र.	९ गु.	१० श.	९ श.	१० मं.	१० गु.
१२	८ श.	९ सो.	१० गु.	११ र.	१० र.	११ गु.	११ श.
१३	९ र.	१० मं.	११ शु.	१२ सो.	११ सो.	१२ गु.	१२ श.
१४	१० सो.	११ गु.	१२ श.	१३ मं.	१२ मं.	१३ गु.	१३ र.
१५	११ मं.	१२ गु.	१३ र.	१४ गु.	१३ गु.	१४ श.	१४ सो.
१६	१२ गु.	१२ शु.	१४ सो.	३० गु.	१३ गु.	३० र.	१ मं.
१७	१३ गु.	१३ श.	३० मं.	१ शु.	१४ शु.	१ सो.	२ गु.
१८	१४ श.	१४ र.	१ गु.	२ श.	३० श.	२ मं.	३ गु.
१९	३० गु.	३० सो.	१ गु.	३ र.	१ र.	३ गु.	४ श.
२०	१ र.	१ मं.	३ शु.	४ सो.	२ सो.	४ गु.	५ श.
२१	१ गु.	२ सो.	२ गु.	४ श.	५ मं.	४ मं.	५ शु.
२२	२ श.	३ मं.	३ गु.	५ र.	६ गु.	५ गु.	७ श.
२३	३ र.	४ गु.	४ शु.	६ सो.	७ गु.	६ गु.	८ र.
२४	४ सो.	५ गु.	५ श.	७ मं.	८ श.	७ शु.	८ सो.
२५	४ मं.	६ गु.	६ र.	८ गु.	१० श.	८ श.	१० मं.
२६	५ गु.	७ श.	७ सो.	९ गु.	११ र.	९ र.	११ गु.
२७	६ शु.	८ श.	८ मं.	१० गु.	१२ सो.	१० सो.	१२ गु.
२८	७ श.	९ सो.	९ गु.	११ श.	१३ मं.	११ मं.	१३ गु.
२९	८ श.	१० मं.	११ गु.	१२ र.	१२ गु.	१४ श.	१४ सो.
३०	९ र.	११ गु.	१२ शु.	१३ सो.	१३ गु.	१५ र.	१५ मं.
३१	१० सो.	१३ श.	१४ मं.	१४ गु.	१४ गु.	१५ गु.	१ गु.

संकेत १९६२ नं ३३३३३३ १ थी संकेत १९५० नं ३३३३३३ १ थी ६ अंगी.

શુન.	શુભ.	અગાધ.	સાધ.	અધા.	નવમર.	ડીસેમર.
જી. ૨	અ. ૨	અશાધ.	આવણ.	બાદર.	આસો.	કા. વ. ૮
વિ. ૨	વિ. ૨	વિ. ૪	વિ. ૫	વિ. ૫	વિ. ૮	૧૯૫૦
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮
૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯
૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦
૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨
૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩
૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫
૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬
૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭
૧૨	૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮
૧૩	૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯
૧૪	૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦
૧૫	૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧
૧૬	૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨
૧૭	૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩
૧૮	૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪
૧૯	૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫
૨૦	૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬
૨૧	૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭
૨૨	૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮
૨૩	૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯
૨૪	૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦
૨૫	૨૬	૨૭	૨૮	૨૯	૩૦	૩૧

ફ્રાન્સની શાળાઓ.

મિ. પારસન્સ કરીને એક અમેરિકાનો ઇન્સ્પેક્ટર ફ્રાન્સની શાળાઓ સંબંધી નીચે પ્રમાણે લેવાલ આપેલે.

પ્રશિઆની માફક ફ્રાન્સમાં પ્રાથમિક કેળવણી ફરજિયાત છે. તે એક મુકરર પદ્ધતિએ અપાય છે અને એમ કરવામાં પ્રજાનું એક વધારવાનો ઉદ્દેશ રાખવામાં આવ્યો છે. કેળવણી ફરજિયાત હોવાથી લાયક ઉમરનાં બધાં છોકરાં નિયમસર નિશાળે આવે એમ કાયદાથી ગોઠવણ રાખેલી છે. જુદી જુદી પ્રતિની શાળાઓનો અભ્યાસક્રમ સરકાર મુકરર કરેલે અને તેમને મદદ પણ ઉદારતાથી આપેલે. શહેરની તેમજ ગામડાંની નિશાળોમાં ટ્રેન્ક શિક્ષકો રાખવામાં આવે છે. નિશાળ લાયક ઉમરનાં છોકરાં ખાનગી શાળાઓમાં અથવા કુટુંબમાં કેળવણી લે તેમનાપર પણ સરકારથી દેખરેખ રખાય છે, અને મુકરર કરેલી કેળવણી લીધા સિવાય કોઈથી ખાનગી શિક્ષકનું કામ કરી શકાતું નથી.

જાહેર તેમજ ખાનગી શાળાઓના શિક્ષકો ફ્રાન્સની વતની અથવા કાયદેસર ફ્રાન્સવાસી થયેલા હોવા જોઈએ એવો નિયમ છે. તેમની ઉમર અને કેળવણી બાબત પણ નિયમ કરાવ્યા છે. અસાદ વરસની ઉમર પહેલાં કોઈ પુરુષથી, અને સત્તર વરસ પહેલાં કોઈ સ્ત્રીથી પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષકનું કામ લઈ શકાતું નથી. હલકા દરજ્જાની પ્રાથમિક શાળાના મુખ્ય મહેતાજી યવાને ઓછામાં ઓછી એકવીસ વરસની, અને ઉપલ્લા દરજ્જાની પ્રાથમિક શાળાના તથા બોરડિંગવાળી નિશાળના મહેતાજી યવાને પચીસ વરસની ઉમર થવી જોઈએ. જાહેર શાળાના શિક્ષકોને બીજો ધંધો કરવાની મના છે.

શિક્ષણ સંબંધી વિચાર તથા ચર્ચા કરવા સાર વખતેવખત એક મળવાની શિક્ષકોને ફરજ પાડવામાં આવેલે; અને તે સાર તેમજ એક ગામથી બીજો ગામ જવાનો ખર્ચ આપવામાં આવે છે. દરેક પરગણામાં આવો મેળાવડો થાયલે; કોઈ કોઈ વખત કેટલાંક પરગણાં એકઠાં પણ મળે છે.

જાહેર કેન્દ્ર શાળાઓમાં છોકરાંની શી લેવાતી નથી એટલુંજ નહીં પણ તેમને ચોપડીઓ, કાગળ, શાલી, અને 'બીન્ન' સાહિત્ય મફત પૂરાં પાડવામાં આવેછે. ગરીબ માખાંપનાં છોકરાંને શિયાળામાં ગરમ ખાવાતું, જોડા, અને કપડાં પણ આપવામાં આવેછે. પ્રશિઆમાં પણ શી લેવાતી નથી, પરંતુ સાં ગરીબનેજ ચોપડીઓ વિગેરે સાહિત્ય તથા ખોરાક અને લૂગડાં આપવાનો રિવાજ છે.

છથી તેર વરસની ઉમ્મરના બધા છોકરા છોકરીને પ્રાથમિક કેન્દ્રવણી લેવાની દરજ પાડવામાં આવી છે. બહેરાં મુગાં અને આંધળાંને પણ કેન્દ્રવણી આપવાનો ખાસ અંદોજરત કર્યો છે.

દરેક ઈર્ષ શરૂ થવાના આઠ દિવસ પહેલાં મેયર બધી જાહેર અને ખાનગી શાળાઓના મહેતાશ્રીઓને નિશાળે આવવા કાયક છોકરાંની યાદી મોકલેછે. છોકરૂં નિશાળ છોડે સારે તે બાબતની અને સાર પછી તેની કેન્દ્રવણીની શી ગોઠવણ કરવા ધારી છે તેની મેયરને ખબર આપવાની માખાંપની દરજ ગણાય છે. યોડા દિવસ ગેરહાજર રહેવાતું હોય તો મહેતાશ્રીને ખબર આપવી પડેછે. દરેક માસ આખરે મહેતાશ્રીઓ મેયરને હાજરીનું તારણ મોકલી ગેરહાજર છોકરાંનાં નામ તથા ગેરહાજરીનું કારણ જણાવે છે. છોકરાંની પોતાની માંદગી, કુદુંબના માણસનું મરણ, અથવા તેવાજ કારણ સિવાય બીજું બહાનું માનવામાં આવતું નથી. છોકરૂં વગર રજાએ એક મહીનામાં ચાર અથવા વધારે દિવસ ગેરહાજર રહે તો તેના બાપ અથવા વાલીને મેયર રખડ બોલાવી પ્રથમ કાયદાની દરજ સમજાવવામાં આવે છે; તેજ વરસમાં તેવો બીજો ગુનો થાય તો છોકરાનું અને બાપ અથવા વાલીનું નામ જાહેરમાં ચોટવામાં આવેછે, અને ત્રીજો ગુનો બાપ કે વાલીપર ફર્યાદ કરી તેને સજા કરાવવામાં આવેછે. પ્રાથમિક કેન્દ્રવણી લીધા બાબતનું સરટિફિકેટ મેળવ્યા વિના પંદર વરસની અંદરના બાળકથી કોઈ ઉઘમમાં દાખલ થઈ શકાતું નથી.

બાળક થાકી જાય એવા વિગય શિખવવાની મના કરવામાં આવી છે. નીતિનાં મૂળતત્ત્વોનું શિક્ષણ વાતાં, કવિતા, અને

આપને મારફત આપાયછે, અને તેથી બાળક પોતાના કુટુંબ, દેશ, અને ધર્મ પ્રત્યે પોતાની દરજ સમજે તેવો ઉદ્દેશ રાખવામાં આવેછે. ખોરાક, લૂગડાં, ઘર, મનુષ્ય, પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ, ખડકો, રંગ, આકાર, વખતના વિભાગ, ઋતુઓ, દિશાઓ, ક્રાન્તિ અને પૃથ્વીના ખીજાં મુખ્ય દેશોની હકીકત, એ બધાને સામાન્ય જ્ઞાનમાં સમાસ કર્યો છે, અને તે સાર પદાર્થો અને ચિત્રોનો ઉપયોગ કરવામાં આવેછે.

બાળકને સાદી અને શુદ્ધ ભાષા બોલતાં લખતાં આવડે અને જો તેની બુદ્ધિ અને ગરજ વધતી જાય તેમ શબ્દજ્ઞાન પણ વધે એવો બાળના શિક્ષણમાં ઉદ્દેશ રાખવામાં આવેછે.

લશ્કરી ક્વાયત, નિશાન, તાકતું, વિગેરે બાળતનું પણ શિક્ષણ આપવામાં આવેછે.

જાહેર નિશાનોમાં ધર્મશિક્ષણ આપાતું નથી. તે બાળતનું માં આપને કાવતું શિક્ષણ નિશાન બહાર મળી શકે તે સાર, એ શાળાઓ દર અઠવાડીએ રવિવાર ઉપરાંત એક વધારે દિવસ બંધ રાખવામાં આવેછે.

વાઠ શિક્ષણ.

(આલુ પાને ૨૭૮ થી.)

૫. પદાર્થો વિષે પાઠ આપવાનું અને વાર્તા કહેવાનું કામ નિશાનમાં સારામાં સારું શિક્ષક હોય તેનેજ સોંપવું, અને તેને યાદ દેવડાવવું કે પહેલાંથી સારી તૈયારી કર્યા વગર તેના પાઠથી કોઈ લાભ થશે નહીં. એકાદ કલ્પિત કે લોકોમાં ચાલતી સાદી વાત કહેવી, અથવા છોકરાં આગળ હાજર હોય તેવા કોઈ ચિત્ર અથવા સજીવ કે નિર્જીવ પદાર્થ વિશે વાર્તા કહેવી યા પાઠ આપવો. નીચેની યાદી શિક્ષકને ઉપયોગી થઈ પડશે અને જરૂર પ્રમાણે તેમાં વધારો પણ કરી શકશે. તે પૈકી સહેલા વિષય બાળવર્ગને માટે અને અધરા પહેલા ધોરણને માટે રાખવા.

પ્રાણી, પાણેલાં અને નંગલી; છવડાં; ઇંડું;

છોડ, ઝાડ, પાંદડાં, ફલ;
ફળ (મીઠું, ખાટું, કડતું);
ખાંડ, લૂણ, ખાણનો કાપસો, સાધારણ કાપસો;
કાચ;

રખ્ખર, ખૂચ, ચામડું;

રે, રેશમ, ઉન;

કપડું (સુતર, રેશમી, ઉનનું);

ટાંકણીઓ અને સોયો;

લોહું, તાંબું, પીતળ, સીસું, રૂપું, સોનું;

રેતી, માટી, ચાક, ચક્રમક, રસેટ;

સીસાપેન, બરની ક્ષમ;

લખવાનો કાગળ, શાહી ચુસવાનો કાગળ, શાહી (કાળી અને લાલ);

ગુંદર, લાખ, લાહી;

લખેલો કાગળ, પરખિડિયું, ચોપડી;

ચપ્પુ, કાતર;

દિવાલળી;

ધંટ;

લાકડી, નેતરની સોટી, લોહા અથવા તાંબાનો વાળો;

ખાણી, દૂધ, તેલ;

સામાન્ય ઉદ્યોગ—નિરાજવાળા ગામ અથવા પરગણામાં ચાલતા
ઉદ્યોગ પસંદ કરવા;

ખેરાકડ અને લૂગડાં;

સોદા કુદતી ખેતી, જેવા કે પેવન, વાદળાં, વરસાદ, હીમ,
ઝાડુઓ;

દરેક જેવામાં આવતા દેખાવ, જેવા કે ફુલોન, પોસ્ટ ઓફિસ
(ગામમાં હોય તો), રેલવે, લૂગડાં ધોવાનું, અનાજની કાપણી;

લખાઈનું માપ, હાથ (અથવા ગજ), તેના વિભાગ સાથે (આ
માપથી હાકડાં વાંકે ધાતુ એટલે નાના પદાર્થોનું માપ તેમની પાસે

અસરદે આંખે જોઇ કહેવડાયલું, પછી તેમના રૂબરૂ તે પદાર્થોને માપી જોવા, અને છેવટ નિશાળનો સામાન; વર્ગનો ઓરડો, છોકરાંની હંચાઈ, વિગેરે મપાવી તેની નોંધ રખાવવી);

કારણ (શેર, તોડા, અને તેમના વિભાગ), તાજવાં (છોકરાં પાસે આકારની પેટીમાંનો ગોળો, ઘન, કલાકની શીશી, કાંઈ ફળ, શાક, વિગેરે વસ્તુઓ તોળાવવી); બરવાનાં માપ (શરીરો અને તેના વિભાગ).

પદાર્થો વિશે પાઠ આપવામાં અને વાર્તા કહેવામાં સાદી અને અસરકારક ભાષા વાપરવી. શિક્ષકની રીતભાત પાંચ સર્પણ અને જગૃત હોવી જોઈએ. તેણે નીચેના હેતુ ધ્યાનમાં રાખવા:

- (૧) પોતે કહે તે બાળકથી સંપૂર્ણ સમજાય.
- (૨) બાળકને રસ પડે અને તેમનું લક્ષ પાઠમાં કાયમ રહે.
- (૩) તેમની ખુદી કેળવાય.

આ પ્રમાણે બરાબર ધંધ શકે માટે શિક્ષક પાઠનો વિષય પૂરો સમજવો જોઈએ. “ તેના મન આગળ તેના સ્પષ્ટ ચિતાર પડેલો હોવો જોઈએ. તે વિશે કાંઈ અંધારા અથવા ધુમસ જેવું કે ચંદ્રપ્રકાશ જેવું પણ ન જોઈએ; ખરેખર સૂર્યપ્રકાશ હોવો જોઈએ. ” શિક્ષણ કેટલું ફેલેહમંદ છે, શિક્ષક અને છોકરાંનાં મન કેટલે દરજ્જે એકત્ર થયાંછે, અને તે તેમનાં મન ધીમે ધીમે દોરેછે કે કેમ, એ પાઠ આપતી વેળા તેમના ચહેરાપરથી અને પાઠ પૂરો થયા પછી તેમના જવાબપરથી જણાયા વિના રહેશે નહીં; એજ પાઠની ખરેખરી ખરીકા છે.

શિક્ષકે એક નોટબુક રાખી તેમાં આવા આશરે આગામી પાઠની નોંધ લખાત કરવી; ૨૦ બાળવર્ગને માટે અને ૨૦ પહેલા ધોરણ માટે. દરેક પાઠ, વરસમાં બે ત્રણ વખત આપવો. વાર્ષિક પરીક્ષાને દિવસે રૂબરૂ ઇન્સ્પેક્ટર તે પૈકી એક બે પાઠ પસંદ કરી શિક્ષક પાસે પોતાના રૂબરૂ અપાવશે, અને પાઠને અંતે પોતે પ્રશ્ન પૂછી છોકરાંની ખુદી પર તેની કેટલી અસર ધંધ તે બાજત ખાત્રી કરશે.

ફિચનાં ભાષણોનો સાર.

અંકગણિત (વ્યવહાર ઉપયોગી વિષય તરીકે.)

(આજુ પાને ૨૮૧ થી.)

વેપાર અથવા દુનિયાદારીના કામ સંબંધે દેખીતો જણાય છે તેટલોજ અંકગણિતનો વ્યવહારિક ઉપયોગ છે અને વધારે નથી એમ માનવું બહુ બરેકું છે. અલગત એ વાત ખરી છે કે વ્યવહારમાં અપમાં આવે તેને મળતા દિસાખ આપવા બેઠાએ ચોપડીઓ ખર્ચવાનારે કૃત્રિમ કોયડા આપેલા હોય છે તે. છોકરાંને નિરપ્રયોગી જાણે છે અને નિશાળ બહાર જે મુશ્કેલીઓ નડવાની તે અસેડતાં શિખવાનું તેઓ વધારે પ્રસંદ કરે છે. તેથી સાધારણ રીતે જે ખરીદી કરવી પડે છે અને જે દેવું, દહેણું, વાજ, ધરબાકુ, વિગેરે આપવું પડે છે તેને લગતા તથા નિશાળીઓના ધરની સ્થિતિ પ્રમાણે ઉપજ ખૂસરુને લગતા દિસાખ ખનાવી આપવા જરૂરના છે. શિક્ષકે પેતાની આંખ, ઉધાડી, રાખી માનના બદલાતા જતા ભાવ ઉપરથી, જન્મ મરણનાં પત્રકો છપાય છે તે પરથી, રેલવેની તથા બીજી કંપનીઓના દિસાખ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે તેપરથી, તથા કારીગરોના બદલાતા જતા રોજ ઉપરથી દિસાખ ઘડી કાઢવા નાની નાની રકમો લઈ જમા ખરચ, ખાતાવહી, સરવૈયું, વિગેરે કરાવવાથી પણ લાભ પામી શકે.

પરંતુ વેપાર વિગેરેનાં દેખીતો સંબંધ જેમાં હોતો નથી તેવા દિસાખ ઓછા ઉપયોગના છે એમ સમજવું નહોતું. અંકગણિતના નિયમોનો ઉપયોગ કરવાનું તે વિષયની સાધારણ ચોપડીઓમાં ધણુંકરી વેપારને લગતા એટલે વાજનાં, મુંદત કાપવાનાં, નફા ટોટાનાં, દલાલીનાં, અને તેવા બીજાં દિસાખને સંબંધે અંતરિયું હોય છે. પરંતુ તેનો વેપાર સિવાય બીજાં પણ વ્યવહારિક બાજોમાં રસ પડે અને લાભ પામે તેવી રીતે ઉપયોગ થઈ શકે છે.

૧. પૃથ્વી ઉપર મેડતા બદામીની એકતિનો પવન તરફ દોરવો.

૨. દેશી ઉપરથી અંગ્રેજ અને અંગ્રેજ ઉપરથી દેશી તોલમાં પ્રકાશનાં.

૩ વસુંગનો પરીધ-તપા-નિન્માની લેખાઈ-કાંઠી, તથા જુન, ચોરસ, વિગેરેનું ક્ષેત્રફળ કાઢવું.

૪ નિશાળના વાંકાની અર્ધવા-અજકના-એતરની-મપિણી કરવી, અને જમીન મપિણીનાં મળતત્વ શિખવાં.

૫ જુદી જુદી જગ્યાના રેખાંશ ઉપરથી તેમનો વખત કાઢવો.

૬ વિમાની ઓશીસોનાં કાટકોનો ઉપયોગ કરવો.

૭ નકશામાં રહેલ આપો હોમ તે ઉપરથી જુદી જુદી જગ્યા-ઓનું અંતર બોળી કાઢવું.

૮ નિશાળની હાજરી ઉપરથી સરાસરી હાજરી, જાતવારી, ઉ-અમરવારી, વિગેરે કાઢવું; ઇલાદિ.

નાણાં. સંબંધી હિસાબ કરવામાં આપેલી રકમને રૂપીઆનાં દસાંમુદે રૂપ આપીને વાપરવાની ટેવથી ઘણી મદદ મળે છે. આઠ આના એટલે ૧ રૂપીઆ, ચાર આના એટલે ૨૫ રૂપીઆ, એક દોકડો એટલે ૧ રૂપીઆ, વિગેરે યાદ રાખવાથી કામ સહેલું થાય છે.

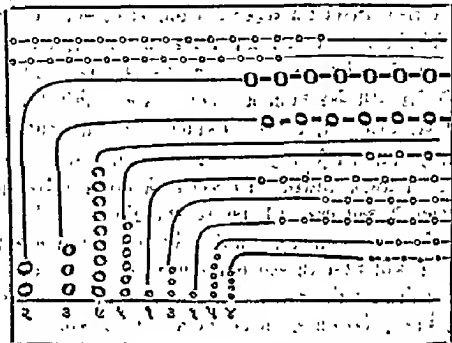
અંકગણિત આ પ્રમાણે વ્યવહારમાં ખપમાં આવે છે કે નહીં તેટલા ઉપરથીજ એની કિંમત ગણવાની નથી. વ્યવહારિક અંકગણિતનાં મનોમનોની ખરી મતલબ એ છે કે એથી બાળકની સામાન્ય શક્તિ ખીસે, કામ પ્રસંગે ગુંચવણનો તોડ કાઢવાની શક્તિ આવે, સંખ્યા-ઓનો ત્વરાથી ઉપયોગ કરતાં આવડે, અને નવો દાખલો, અડપથી તપાસી તથા તેનો સંબંધ સમજી તેને અતુલ પડતો નિયમ લાગુ પાડવાની ટેવ પડે. આ શક્તિ મુદ્દામાં પડે યા ન પડે તોપણ બધાં બાળકને ઉપયોગી છે, અને આવી સામાન્ય આજ્ઞાકી અને ત્વરા દેખીતી રીતે ખપમાં આવે એવા દાખલાથી નેટલી સંપાદન થાય છે તેટલીજ વ્યવહારિક ખપમાં ન આવે એવા દાખલા ગણવાથી પણ પ્રાપ્ત થાય છે.

વ્યવહારિક ઉપયોગ માટે તેમજ ભુદિ કેળવવા માટે ગણિતના ત્રીજા વિષયો પૈકી કતંબ, બુદ્ધિ અંકગણિત નેટલીજ ઉપયોગી છે. રેક બાળકને કંપાસ, આંકણી, ક્વોન્ટ, અને સરખા બાગવાળો રહે-

જાવાપરતાં શિખવવું જોઈએ. તેને બુદ્ધિભિત્તિની સાદી આકૃતિઓ સંબંધી વત કરતાં અને તેમના ગુણ જોગબવા ઉપરાંત તે દોરતાં પણ આવડવું જોઈએ. ખૂણા અને લીંટીઓ માપતાં અને સાધારણ સમતલ આકૃતિઓ દોરતાં શિખવવાની જરૂર છે. જર્મની, ફ્રાન્સ, અને સ્વિટ્ઝરલેન્ડની શાળાઓમાં આવી સાદી કૃતિઓ દરેક બાળકને ખમુસ શિખવવામાં આવે છે. હાં, બાળક પાસે આકૃતિ દોરાવવા માટે શિક્ષક આ પ્રમાણે એક પછી એક આદાઓ આપતો જોવામાં આવે છે. “જે ઉચ્ચ લાંબી એક લીંટી દોરો, તે ઉપર ડેપ અંચનો ખૂણો કરનારી ખીણ લીંટી દોરો, તેની જમણી બાજુએ અમુક માપની ત્રીણ લીંટી દોરો,” વિગેરે. આ પ્રમાણે શિક્ષકના ધાર્યા પ્રમાણે વર્ગ એક પછી એક આકૃતિ બનાવે છે, અને સાર પછી તેના કદ તથા ગુણો વિશે ચર્ચા આસે છે અને સમજુતી આપવામાં આવે છે. કર્તવ્ય બુદ્ધિભિત્તિના નિયમ મુકાબલે યોગ્ય અને રહેલા છે; અને તેનાં મનોમત રમુજ તથા અપરા કામ પછી વિરામ આપે તેવાં છે. વળી તેથી વજુજ, ત્રિકાણ, સમાંતર બાજુ ચોખ્ખુ, વિગેરેના ગુણથી વિદ્યાર્થી વાકેફ થાય છે, અને પાછળથી જ્યારે તેને બુદ્ધિભિત્તિ શિખવવાનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે તેમાં તે સંમજ સહિત ઉતરી શકે છે. જેમને બુદ્ધિભિત્તિ શિખવવાનો પ્રસંગ આવવાનો નથી તેમને પણ આકૃતિઓ દોરતાં આવડવાંથી લાભ છે. તેથી તેઓ ઉચાઈ અને અંતર વિશે વધારે સ્પષ્ટ વિચાર બાંધી શકે છે, અને સમખાત તથા ધન આકૃતિઓના મુખ્ય ગુણ સમજે છે.

ફ્રાન્સની કેટલીક શાળાઓમાં આપણે હાં જોવામાં આવતા લખોટા પંતમાં ફેરફાર કરી નીચે બતાવેલા પાટનું પંત દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. આ પંતવડે સરવાળા બાદબાકીનાં ધણી તરેહનાં મનોમત કરાવી શકાય છે. વળી ઉમ્મી લીંટીઓવડે આપણી સંખ્યાની રચનાના મજાતલ વિશે, અને એકમ, દશક, શતક, વિગેરે હારબંધ જુદાં રાખવાની જરૂર વિશે સારી સમજણ આપી શકાય છે. સૌથી ઉપરની બે આડી હારોમાં પંદર પંદર લખોટા છે, અને તેમની નીચેની દરેકમાં નવ નવ છે. નવ નવ હોવાનું કારણ સ્પષ્ટ છે; નવમાં એક વધારવાથી એક

દશક અનેછે સૌથી જમણી તરફનો ઉભો સળીઓ એકમે બતાવે છે; તેની ડાબી તરફનો દશક બતાવે છે; એમ ક્રમે ક્રમે ચલતા અંક જણાવી શકાય છે; ઉભી હારોના લખોટાં ઓછા વધતા કરી શકાય છે.

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પગથિયું ૧૪ મું.—દશકનો એકમે ગુણાકાર.

છોકરાંની કને ૫૦ લગી એક એક ઉમેરાવતા જમ એ સંખ્યાઓ તેમને ખરાબર આવડી કે નહિ તે શિક્ષકે તપાસી જોવું. છોકરાંને ગણતાં ગણતાં પાછા જવાનું શિખવવું પણ અગત્યનું છે. તેઓનું ધ્યાન જાગૃત રાખવાંને તેમની કને બોરાદરતી સંખ્યાઓ કહેવડાવવી.

પછી તેમની કને દશકાથી ગણાંની દરેક પગથિયે ફરલા દશકા થયા તે કહેવડાવવું. જેમકે,

૧૦ = ૧૦, ૨૦ = ૨૦, ૩૦ = ૩૦, ૪૦ = ૪૦, ૫૦ = ૫૦, ૬૦ = ૬૦, ૭૦ = ૭૦, ૮૦ = ૮૦, ૯૦ = ૯૦, ૧૦૦ = ૧૦૦.

૨૦ = ૨૦, ૩૦ = ૩૦, ૪૦ = ૪૦, ૫૦ = ૫૦, ૬૦ = ૬૦, ૭૦ = ૭૦, ૮૦ = ૮૦, ૯૦ = ૯૦, ૧૦૦ = ૧૦૦.

૩૦ = ૩૦, ૪૦ = ૪૦, ૫૦ = ૫૦, ૬૦ = ૬૦, ૭૦ = ૭૦, ૮૦ = ૮૦, ૯૦ = ૯૦, ૧૦૦ = ૧૦૦.

૪૦ " ૧૦ = ૫૦ ૫૦ " પાંચ " ૧૦ "

સાર કેડે ૫૦ ઓછા ૧૦=૪૦; ૪૦ ઓછા ૧૦=૩૦; ૩૦ ઓછા ૧૦=૨૦; ૨૦ ઓછા ૧૦=૧૦.

એજ પ્રમાણે ૫૦ ની પછીની સંખ્યાનાં મનોયત્ન કરાવવાં.

દૌનનો પાડો.

છાકરાંને નીચેનો પાડો પાડો કરાવવો:—

૧	૧૦	૧૦
૨	૧૦	૨૦
૩	૧૦	૩૦
૪	૧૦	૪૦
૫	૧૦	૫૦
૬	૧૦	૬૦

૭ ૧૦ ૭૦

૮ ૧૦ ૮૦

૯ ૧૦ ૯૦

૧૦ ૧૦ ૧૦૦

પગથિયું ૧૫ સું.—સરવાળા, બાદબાકી, અને ગુણાકારને ભેગાં કરવા વિશે.

એ સંખ્યાની બાદબાકીને ત્રીજી સંખ્યા વતી ગુણવા વિશે.

આનો અર્થ છાકરાં બરાબર ન સમજે તો આ પ્રમાણે પૂછવું.

૬ અને ૪ ની બાદબાકીના ૩ ગણા કેટલા? જવાબ.—૨. ૨ ના ૩ ગણા કેટલા? જવાબ.—૬. તો ૬ અને ૪ ની બાદબાકીના ૩ ગણા કેટલા થાય?

૧૦ અને ૭ ની બાદબાકીના ૩ ગણા કેટલા થાય?

૧૨ " ૮ " ૩ " ૧૧ " ૭ " ૩ " ૯ " ૫ " ૩ " ૧૦ " ૫ " ૩ "

૧૨	"	૬	"	"	૩	"	૩	"
૮	"	૩	"	"	૩	"	૩	"
૫	"	૩	"	"	૪	"	૪	"
૮	"	૪	"	"	૪	"	૪	"
૮	"	૫	"	"	૪	"	૪	"
૯	"	૭	"	"	૫	"	૫	"
૮	"	૫	"	"	૫	"	૫	"
૧૨	"	૮	"	"	૫	"	૫	"
૧૨	"	૧૦	"	"	૬	"	૬	"
૮	"	૪	"	"	૬	"	૬	"
૧૦	"	૬	"	"	૬	"	૬	"

ઇત્યાદિ.

પરચૂરણ મનોયત્નો.

એક છોકરો દરરોજ ૪ પૈસા કમાય છે અને ૩ પૈસા ખર્ચે છે તો ૬ દિવસમાં તેની પાસે કેટલા પૈસા થશે ?

તે છોકરો રોજ ૫ પૈસા કમાય અને ૨ પૈસા ખર્ચે તો ૩ દિવસમાં તેની કંને કેટલા પૈસા થાય ?

તે રોજના ૮ પૈસા કમાય અને ૪ પૈસા ખર્ચે તો ૪ દિવસમાં તેની કંને કેટલા પૈસા એકઠા થાય ?

ત્રણ નારંગીના ત્રણ ત્રણ પૈસા બેસે અને ચાર નારંગીના બે પૈસા પડે તો બધી નારંગીના મળીને કેટલા પૈસા થાય ?

ત્રણ દાડમના બે પૈસા પડે અને પાંચ દાડમના ત્રણ ત્રણ પૈસા બેસે તો બધાં દાડમના મળીને કેટલા પૈસા પડે ?

એક દાકરે એક છોકરાને કહ્યું કે તારે સવાર સાંજ બે ગોળા ત્રણ દિવસ ગળવી, તો દાકરે તેને કેટલા ગોળા આપ્યા હશે ?

ટીપ—આટલે સુધી આવ્યા એટલે છોકરાને સ્ટેટપર સંખ્યા લખતાં શિખવવી કે તેઓ સ્ટેટપર નાનાં નાનાં મનોયત્નો ગંધી શકે.

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૨ જો.

ઉત્તર અને દક્ષિણ.

આ પાઠ ચલાવ્યા અગાઉ પહેલા પાઠનું પુનરાવર્તન કરવું. છોકરાં ખરા જવાબ દે તો ચોડાંકને બોલાવી તેમના જમણા હાથ પૂર્વભણી અને, ડાબા હાથ પશ્ચિમભણી રહે એવી રીતે ઉભાં રાખવાં. પછી તેમને કહેવું કે તમારી સામેની બાજુને ઉત્તર દિશા અને પીઠ તરફની બાજુને દક્ષિણ દિશા કહેછે. પછી બધાં છોકરાંની, કને આ પ્રમાણે સાથે બોલાવવું. “જમણો હાથ પૂર્વ ભણી અને ડાબો હાથ પશ્ચિમ ભણી રાખીને આપણે ઉભા રહીએ તો આપણી સામેની દિશાને ઉત્તર અને પછપોડની દિશાને દક્ષિણ કહેછે.” પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા ખોળી કઢાડવાને શું જોતું જોઈએ? તમે પૂર્વ અને પશ્ચિમ દિશા જાણતા હોતો ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશા શી રીતે ખોળી કઢાડો? ભોંયપર બેઠેલાં છોકરાંને પૂછવું કે તમારે ઓરડાની ઉત્તર બાજુએ જતું હોય તો કેણી તરફ જાઓ, અને દક્ષિણ બાજુએ જતું હોય તો કેણી તરફ જાઓ? તેમની કને ઓરડાની અને કસરતશાળાની ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, અને પશ્ચિમ દિશા નક્કી કરાવવી. ચોડાંક છોકરાંને બોલાવી એકને ઉત્તરથી દક્ષિણ તરફ ખીંચીને પશ્ચિમથી, પૂર્વ તરફ, એમ જુદી જુદી દિશામાં જવાને કહેવું. પછી ખોત પોતાની નજરમાં આવે તેણી તરફ જવાનું કહી છોકરાંને પૂછવું કે તમે કઈ કઈ દિશામાં જાઓ છો? ઉત્તર દક્ષિણ, તથા પૂર્વ પશ્ચિમ ભોંયપર લાકડી મૂકવાને અથવા ચાકવતી લીટી દોરવાને તેમને કહેવું. શિક્ષકે લાકડાની બે ચીપ, અથવા બે પત્તાં એવાં કાટખૂણે ગોઠવવાં કે એક ચીપ અથવા પત્તાં બીજાપર આડું આવી એકના છેડા ઉત્તર દક્ષિણ અને બીજાના પૂર્વ પશ્ચિમ રહે. પછી છોકરાંને પૂછવું કે કયો છેડો ઉત્તરભણી અને કયો પૂર્વભણી રહેછે? આવો આકાર તમે કોઈ ટેકાણે બેસો છો?

દરેક નવી બાજત છોકરાંના મનમાં પાડી દેશે સાંસુધી તે તેમના

મેં આગળ રાખ્યાં કરવી અને તેને એવા જુદા જુદા રૂપમાં મૂકવી કે તેમને રસ અને ગમત પડે. આ હેતુ પાર પાડવાને રખાય તેટલો વર્ગનો બંદોબસ્ત રાખી છોકરાંની કને કામ લેવાય એવી ગોઠવણ રાખવી. શિક્ષકે યાદ રાખવું કે નાનાં છોકરાં પૂરેપૂરા બંદોબસ્તમાં રહે એવી આશા રાખવી ફોગટ છે અને તે ડહાપણ બરેલું પણ નથી. બાલ્યાવસ્થા કુદ્રતી રીતે આનંદી હોયછે. છતાં મરજીમાં આવે તેવારે શિક્ષક છોકરાંને બંદોબસ્તમાં રાખી શકે એટલો તેનો કાબુ હોવો જોઈએ. અર્થાત્ ક્યારે નરમાય રાખવી અને ક્યારે સખ્તાઈ વાપરવી એ તેણે જાણવું જોઈએ. આ પાઠ પૂરો કર્યા અગાઉ પહેલા અને બીજા પાઠની મતલબ બધાં છોકરાંની કને સાથે બોલાવી પુનરાવર્તન કરવું.

પાઠ ૩ જો.

પાઠશા પાઠોનું પુનરાવર્તન.

આ પાઠમાં મુખ્ય દિશાઓનાં મનોપત્નો આપવાં કદાચ દીક પૂછશે. એરડામાંની જુદી જુદી વસ્તુઓનાં સ્થળ છોકરાંની કને નક્કી કરાવવાં. દેટલાંક છોકરાંને પૂછવું કે એ વસ્તુઓ પાસે જવાને તમારે કઈ દિશામાં જવું જોઈએ ? તમે નિશાળેથી ઘેર કઈ દિશામાં જશો ? ઘેરથી નિશાળે કઈ દિશામાં આવશો ? આ પાઠમાં નવી બાબતો રજૂ કરવાનો આધાર છોકરાંની ખરા જવાબ આપવાની ઝડપપર રહેશે. શિક્ષકે બે બાબત લક્ષમાં રાખવી,—(૧) છોકરાંને જ્ઞાનરૂપી નિસરણીના બીજા પગ ચિયાપર ચઢાવ્યા અગાઉ પહેલા પગચિયાપર તેમના પગ દૃઢ છે કે નહિ તે તપાસવું, (૨) તેમને કંટાળો આવે એટલી વાર લગી એકની એક બાબત ચલાવવી નહિ.

નિશાળ અને નિશાળીઆ.

(૧. મરિનુંક ડાહ્યાબાઈ.)

(૨. આબુને રજૂ થી.)

એટલુંપ્રકાશ.

આપણા દેશમાં સર્વનું દાન યાય એવા દિવસ વરસમાં બા-

એજ એક બે હોય છે. છતાં રોહડોની નિશાળોમાં ધણી વખત નોંધએ તેટલો પ્રકાશ માલમ પડતો નથી. જ્યાં અજવાળું બરાબર પ્રવેશ કરી શકતું નથી ત્યાં કચરો, બાવાં, ઊધાઈ, વિગેરે ભેગાં થવાનો અને ઓરો ગંદો રેહવાનો સંભવ છે. એ વાત બાળુપર મુકીએ તો પણ એટલું વિચારવાનું છે કે અજવાળું ઓછું હોય છે ત્યારે છોકરાંને વાંચતાં લખતાં આંખો ખેંચવી પડે છે, કાળા પાટીઆપર લખેલું બરાબર નોંધી શકાતું નથી એટલે તે સમજી પણ શકાતું નથી, અને ઝીણું અક્ષરે છાપેલા નકશા જેવાથી આંખ થાકી જાય છે. ચોપડીઓના કાગળ નહારા અને છાપ ઝીણી હોય છે ત્યારે અધુરું પૂરું થાય છે અને આંખને જોખમ લાગે છે.

આ રીતે આંખને જોર ન પડે, વાંચવા લખવામાં અડચણ ન આવે, અને કાચી આંખોને ઈજા થતી અટકે, એ સાર દરેક વર્ગ એવો બાંધવો અને બારી, બારણાં, જાળીઆં એવી રીતે મૂકવાં કે અજવાળું સારી રીતે બધા ભાગમાં પ્રવેશ કરી શકે. વળી જોઈતુંજ અજવાળું દાખલ કરાય, અને તે જરૂર પ્રમાણે ઓછું વધતું કરી શકાય તેવી પણ તજવીજ રાખવી. મોટી બારીઓ બે દડકે હોય તો આ પ્રમાણે વધારે સારી રીતે થઈ શકે છે. કમી અજવાળાથી નુકસાન થાય છે તેજ પ્રમાણે જોઈએ તે કરતાં વધારે અજવાળાથી પણ નુકસાન થાય છે.

કદાચ વધારે અજવાળા કરતાં થોડા અજવાળાથી નુકસાનનો વધારે સંભવ હશે. ઓછું અજવાળું હોય છે ત્યારે છોકરાં છેક આંખ પાસે ચોપડી રાખી વાંચે છે તેથી નુકસાન થાય છે. આ પ્રમાણે ચોપડી આંખની છેક પાસે લાવી વાંચતાં દેખવામાં આવે કે તરતજ તેમને તેમ કરતાં અટકાવવાનું શિક્ષક અને માળાપ બંનેએ લક્ષમાં રાખવું. સારી આંખવાળાં છોકરાં સારા કાગળપર જોઈએ તેવી છાપથી છપાયેલી ચોપડી ઓછામાંઓછે દોઢ ફૂટ છેટેથી વાંચવાને શક્તિવાન હોવાં જોઈએ. તેટલે છેટેથી ન વાંચી શકે તો પ્રકાશ, આંખ, કાગળ, છાપ, વિગેરેમાં દોષ હોવો જોઈએ. તે શોધી કાઢી દૂર કરવો. આ વાતપર પુરતું ધ્યાન નહીં આપવાથી કેટલાંક છોકરાંની હુંકી નજર થાય છે.

છોકરાં પ્રથમ વાંચતાં લખતાં શિખે છે તે વખત તેઓ સ્લેટ ચોપડી આંખની ઘણી પાસે રાખે છે, સારથીજ તેમ કરતાં અટકાવવા તબીબીજ કરવી કે નહારી ટેવ પડી આંખને હરકત થાય નહીં.

ઉદાગ્રામાં બહુ પ્રકાર હોયછે સારે આંખે ઝાંઝવાં વળેછે. આવે પ્રસંગે જોયતુંજ અજવાળું આવે તે વાસ્તે કેટલાંક બારણાં બંધ રાખવાની જરૂર છે. જે કડકે બારણાં હોયછે તો આવે વખતે ઉપયોગી થઈ પડેછે. જ્યાં વધારે ખરચ કરવાની હરકત નથી ત્યાં લીલા કાચવાળી બારીઓ હોય તો ઠીક.

આંખ સિવાય શરીરપર પણ અજવાળાની પુષ્કળ અસર છે. અંધારામાં રાખેલો છોડ જેમ કરમાઈ જાય છે તેમ જોડતા પ્રકાશ વિના મનુષ્યરૂપી છોડ પણ કરમાય છે.

(અધુરું.)

શ્રી કેળવણીને ઉત્તેજન.

જુદે જુદે રચણે શ્રી કેળવણીને ઉત્તેજન આપવા માટે હાલમાં કેટલાંક રૂંડ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીને સ્વાધીન કરવામાં આવ્યાં છે અને સોસાયટીએ કબુલ રાખ્યાં છે, તેની હકીકત પ્રગટ કરવા એ સમાના સેક્રેટરી તરફથી હમને વિનતી કરવામાં આવી છે. આ બાબત ઘણી અગત્યની હોવાથી હમે ખુશીથી નીચે દાખલ કરીએ છીએ.

“ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રેટરી સાહેબ, અમદાવાદ.

પરીખ મણિલાલ રણછોડાસ રહેવાસી શહેર અમદાવાદમાં ચંમપોળ વેરાધપાડાનાની વિનતી કે “ધી સિટી ઓવ જોબે મેન્સુફેક્ચરીંગ કંપની લિમિટેડ”નો એક શેર અમારા બાણેજ બાઈલાલના રમારક સાથે નીચેની શરતોએ હું સોસાયટીના ટ્રસ્ટમાં આપવા માગું છું.

૧ “પરીખ મણિલાલ રણછોડાસના બાણેજ બાઈલાલ” ના નામનું સોસાયટીએ જુદું ખાતું પાડી તે ખાતામાં સદરહુ ટ્રસ્ટ રાખવું.

૨ કોઈ પ્રસંગે શેર વેચવાની જરૂર જણાય તો તે વેચી સોસાયટીને યોગ્ય લાગે તેવી બીજી કોઈ કંપની કે બેંકના શેરમાં અથવા

સરકારી લોનમાં કે મ્યુનિસિપલ લોનમાં નાણાં રોકવાં, ને તેનું ડિવિડન્ડ કે વ્યાજ માત્ર ખર્ચવું. સુદલ સુરક્ષિત રાખવું.

૩ ડિવિડન્ડ અથવા વ્યાજમાંથી ખર્ચ જતાં બાકી રહે તે નીચે પ્રમાણે નીચેને રથજે દશા તથા વીશા ખડાયતા વાણિયાની જ્ઞાતિની છોકરીઓને સ્કોલર્શિપ અથવા ઇનામ આપી સ્ત્રીશિક્ષણને ઉત્તેજન આપવામાં સદરહુ નામથી વાપરવું.

અમદાવાદ ૩. ૧૨) ઉમરેઠ ૩. ૬)

ખેડા. ૩. ૧૨) ખડલ તામે મહીકાંદા ૩. ૬)

નડિયાદ ૩. ૧૨) કપડવણજ ૩. ૩)

કુલ. ૩. ૫૧)

૪ ડિવિડન્ડ અથવા વ્યાજની રકમ કંઈ કમી જારતી થાય, તો ઉપરના આંકડાના પ્રમાણમાં કમી જારતી કરવું.

૫ સદરહુ રથજોમાં ખડાયતા જ્ઞાતિમાં દોષ વિધાવર્ધક સભા હોય તો તેની માર્ફત સદરહુ નામથી તે રથજોમાં ખર્ચ કરવું, નહિ તો સોસાઇટીને થોડા લાગે તેની માર્ફત દરેક રથજોની કન્યાશાળામાં ખર્ચ કરવું.

૬ કદાપિ દોષ રથજો ખડાયતા વાણિયાની દોષ છોકરી નિશાળમાં ન હોય તો પછી તે નિશાળમાં વાણિયાની ગમે તે જ્ઞાતિની લાયક કન્યાને સ્કોલર્શિપ અથવા ઇનામ આપવામાં તે રકમ વાપરવી.

૭ દોષ પ્રસંગે કંઈ નવીન પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય તો સદરહુ શરતો લક્ષમાં રાખી સોસાઇટીએ તેનો નિર્ણય અમારો મત લઇને કરવો.

ઉપરની શરતો સોસાઇટીને કચુલ હોય તો જણાવશો, એટલે સદરહુ શર સોસાઇટીને સોંપું.

અમદાવાદ, અંગપોળ, વેરાધપાડે, } પરી. મણીલાલ રણછોડદાસ.
તા. ૨૬ મી અક્ટોબર સને ૧૮૯૨. } (સહી)

(અધુરું.)

ચર્ચાપત્ર.

૧. એક નનામો લખનાર લખેછે કે “મહિપતરાંમહત આરોગ્ય વિધાની પહેલી આગતિને પર મે પાને કલમ ૨૯ માં ‘કયાં જનનવરોને

સ્વપ્નાં આવે છે' એવો પ્રશ્ન કર્યો છે પણ તેનો ઉત્તર એ ચોપડીમાંથી મળી આવતો નથી." પ્રાણીવિદ્યા બલુનારને હમે ઉત્તર આપવા લાગમણુ કરીએ છીએ.

૨. સ. ન. ભટ્ટ, મહેતાજી, રેવાકાંઠા—લખે છે કે બોગીલાલ પ્રાણવલ્લભદાસ કૃત દેશીહિસાબ ભા. ૨ જાને ૩૯ મે પાને કાઠ એટલે લાકડાં માપવાની રીત આપી છે તેમાં પારીઆં અથવા ચોખંડાં લાકડાં માપવાને $\frac{\text{જાડાઈના તસુ} \times \text{પહોળાઈના તસુ}}{૨૦} \times \text{લંબાઈના ગજ} = \text{પાકા ગજ}$

એમ લખ્યું છે, અને વિદલદાસ કૃત દેશીહિસાબમાં

$\frac{\text{પહોળાઈના તસુ} \times \text{જાડાઈના તસુ} \times \text{લંબાઈના ગજ}}{૩ \times ૨૪} = \text{ગજ}$

એમ કહ્યું છે. તે દરેક રીતથી જવાબ જૂદો આવે છે તો ખરી રીત કઈ?

જવાબ—વિદલદાસે આપેલી રીત અમદાવાદમાં ચાલે છે, અને ત્યાં ગણાતા હિસાબ તે રીતથી મળતા આવે છે. બોગીલાલની રીતથી ત્યાં હિસાબ ગણાતા હોય ત્યાંના વાંચનારને તે લખી મોકલવા બસામણુ કરીએ છીએ.

૩. મણીલાલ ફેસવત્રાલ, ટંકરાજ કન્યાશાળાના આસિ-

સ્ટન્ટ—લખે છે કે (૧) કન્યાશાળાના ત્રિજ્ઞ, ચોથા, અને પાંચમા ધોરણના બીજા વિષયમાં લખ્યું છે કે “આખી ચોપડીનું વાંચન અને વાંચેલા ભાગની સમજણ, ગરબાવળીની ૧૦૦, ૧૫૦, ૨૦૦ લીટીનો મુખપાઠ સમજાવતી સાથે” તો કવિતાના અર્થ શિખવવા કે ગરબાવળીના?

(૨) પાંચમી ચોપડીના ૭૩ મા પાઠની કવિતાની પહેલી લીટીમાં ‘મોગરાના બીજ જેવા માનવીના મીઠા બોલ’ લખ્યું છે. તો મોગરાનાં બી મીઠાં દશે કે કેમ? જે મુઠાંધી વિશે હોય તો મુઠાંધીને ‘મીઠો’ શબ્દ લગાડાય કે કેમ?

જવાબ.

(૧) બંનેના અર્થ શિખવવા.

(૨) “મીઠી મુઠાંધ અથવા વાસ” એમ કહેવાય છે.

કેળવણી ખાતાની સ્વરો.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

અમદાવાદ જીલ્લો.

સોનામણ. વલુમીઆં મોટામીઆં. રૂ. ૧) નારણશંકર કીરપાશંકર
રૂ. ૧) સાંકળચંદ વીરચંદ રૂ. ૧) જીવરાજ હિરચંદ. રૂ. ૧) પરસો-
તગ રવચંદ રૂ. ૧) મલુકચંદ વીરચંદ રૂ. ૧) રેવચંદ કરતુરચંદ રૂ. ૧)
દલુચંદ વીરચંદ રૂ. ૧) બરવાળા. ગે. રા. સા. ગામસતદાર સાહેબ
રૂ. ૨) રા. કૃનેચંદ ચકુભાઈ રૂ. ૩) ગા. વટવા. સંમુક્ષાઈ રણજી
રૂ. ૪) કોચરખ. રા. કરજીશંકર બાકી રૂ. ૧) ઉવારમદ. લલુભાઈ
વડાસાભાઈ રૂ. ૨) ખેમચંદ ગામ સોમવાળા રૂ. ૨) મોતી બેચર રૂ. ૧)
જગન બંધેર રૂ. ૧) પીપળો. ચુડસમા સીવસંગજી લલુભાઈ રૂ. ૧) લ-
ખામીચંદ વહેવાર રૂ. ૧) હનીકૃમીઆં માધુમીઆં તથા તાલુકદાર રૂ. ૧)

હાજાર પ્રાંત.

ભાડસા. બીમજી પરસોતમ રૂ. ૧) સુત્રાપા. ગોરધનદાસ ના-
રજી રૂ. ૩) ગા. દેવળીઆ. ખંભાલીઆના દાકતર સાહેબ તથા કમીટી-
ના. મેન્ગરો રૂ. ૧) ગા. ભાણુવડ. નેનસી રામજી રૂ. ૧) જોડીઆ.
વલુ નયુ ૪) મેવાસા. સામજી આવજી રૂ. ૧) ખડ્યા. વીરસદાસ
જીજી તથા જગનસાલ પીતાંગરદાસ રૂ. ૧) લાક્ષ્મણના માણસેટ ર-
ણજીસાલ કેશવજી રૂ. ૧) મોરબી પ્રાંચ જાણથી વાધેલી બાઈ રૂ. ૧)
મોરબી તા. રકુલ. એનન રૂ. ૫) પાટણવાવ. બાવાન કેમવજી ૧)
સરવડ. પ્રેમિના કોશર સાહેબ રૂ. ૧) હસેડ. સરધાના ફાગદાર
સાહેબ રૂ. ૧) આખરેચી. માલીઆના મે. ઠા. સાહેબ રૂ. ૧) ગા. મેંગ-
ણી. માનેજર સાહેબ કાળીદાસ રહદત રૂ. ૨) ખંભાલીઆ કન્યા. મા-
ધવજી મદનજી રૂ. ૧) મોરબી ચેરીટેબલ રકુલ. જાણથી વાધેલી બાઈ
રૂ. ૧૦) એનન કન્યા. એનન રૂ. ૨) ભાડસા. આણંદજી દેવચંદ
રૂ. ૫) સલાપા. રૂપજી તથા રણજીદાસ ત્રીમજી રૂ. ૨) આ-
ખી ભાલીઆ. મોતીચંદ પરમાણુચંદ રૂ. ૧) સીતમર. આણંદજી

મહામાળસ, નીચે જરા નજર તો કર !

કાઠિયાવાડ ઇલાકાતની ભૂગોળવિદ્યા—ડીકોશન અને ધાતો સહિત, રૂ. ૧૫ આની, ૨૮ પ્રત મુંબઈ ઇલાકાતની ભૂગોળવિદ્યા—ચુરરાતના વાઘેના વરા સુધીના ઇતિહાસ સાથે, રૂ. ૧ ની ૧૬ પ્રત. ભરતખંડની ભૂગોળવિદ્યા રૂ. ૧ ની ૧૬ પ્રત પૃથ્વીનો ભૂગોળવિદ્યા રૂ. ૧ ની ૮ પ્રત ભૂમિતિ પ્રકાશ રૂ. ૧ ની ૬ પ્રત હિંદુસ્તાનનો મુસલમાની રાજ્યનો ઇતિહાસ રૂ. ૧ ની ૮ પ્રત પિગળનો સાર તથા સંપિ પ્રકરણ તૈયાર છે તમામનું પોસ્ટેજ માફ.

યોગ કૌસ્તુભ રૂ. ૧૧ પાતંજલ 'યોગદર્શન' રૂ. ૧૧ સાંખ્ય-દર્શન રૂ. ૧૧ વાચના કાયક વાતો રૂ. ૧૧ રમૂજમાળા રૂ. ૧૧

પુરુષોત્તમ કહાનલ ગાંધી, લીખડી.

મોટા અક્ષરોમાં સમગ્ર ગ્રંથ, ત્રીજી આવૃત્તિ. જે આદ્યતિની સંખ્યાનંધ કોપી ખપી જનાથી ત્રીજી આવૃત્તિ છપાઇને બહાર પડી છે કીમત રૂ. ૦૧ પોસ્ટેજ સાથે પાંચે દશ, દશે પદર, વિશે વીશ ને પચીસે પચીસે ટકા કમીશન પુરાલદાસ ગોકળદાસ અમદાવાદ મુંબઈ મેંક.

સસ્તી નવીન રકમ શું છે !! મોટા નકશા.

—રુકોના નકશા મુજબ, તમામ દક્ષીણ-પાળા હિંદુ કાઠિયા ને મુંબઈ ના નકશા. ઘેરણ ખીજ, ત્રીજા ચોથાને ઘેરણી જોવાના કિં ૦) ના તે રોકડેથી ૦) ૦) મળશે. વદનાણ—ગોવિંદજી લદમીરામ દવે.

પત્ર વ્યવહાર—કેળવણી ઉત્તમ અધિકારીઓની સનાદ પ્રમાણે તૈયાર થાય છે, તા. ૩૧-૧-૯૩ સુધીના આદેશોને આરુપ્યાને ત્રણે માગ મળશે પોસ્ટેજ ૦) હંગમવાલ લલુભાઈ દેશીનામાના—

વડોદરા.

સૂચના.

આ પત્ર સંગ્રામી સર્વ લખાણુ એડીટર તરફ મોકલવું. નોટપેડ ટામળ લેવામાં નહીં આવે. સદી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે ટામળની એક જ પાત્રીએ લખવું. તે અસુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ઉપ્યુટી અને આસિસ્ટન્ટ ઉપ્યુટી સાહેબોને તથા અનુભવી મહેતાજીઓને કેળવણી તથા શાળાસુધારણાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંગ્રામી હકિકત રજૂઆતો લખી મોકલશે તો તે પણ ખુસીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી બહાર ખચરો જે માસમાં છાપાંની હોય તેના આગલા મહિનાની દસમી તારીખ પહેલાં મહેંગની જોઈએ. દે-ડગીરો જે માસના અંત સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગલા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ગનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને ફો-બજતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂઠા થવાનો સં-ભવ છે. પોસ્ટની ટીકાટો મોકલનારે દર રૂપીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ વિષય ખીજી ટીકાટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અડીઆના, દસ રૂપિયા મુ-ક્કીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૧-૦

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુદી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. નિર્ણય પસંદ પડશે તો તેની અગલા વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે પાને રૂ. ૧ થી રૂ. ૨ સુધી આપવામાં આવશે. અર્થપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહીં.

બહારખચરો છાપવાના ભાવ.

૬	લીડી.	નાર માસ સગી લાગ લાગત દશે
૬	૩	તો પ્રથમ પૂરો માર્ગ અને ને પ-
૬	૮	છીના અગીઆર મહીના લગી
૬	૧૫	પામળો આવડે પડશે. નાર મહી-
૬		નાની જોઈને મુદત દશે નો મહેસે

એ ઉપરાંતનો ભાવ ઉપર પ્રમાણેજ મહીને પૂરો માર્ગ અને મહીને દરેક મહીને અડધો માર્ગ લેવાશે.

દેડગીરો વહેંચવાના દર.

પા તેમજ અંદરનાં દરેક નો રૂ. ૮-૦-૦. તેથી ઉપરના વજતનાં છૂટક નકલો સાથે વહેંચે નહીં; જોઈએ સાથે મોકલવામાં આવશે. એક તોલા સુધીનો દર રૂ. ૧૦-૦-૦. તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

અંક ૨ જો.

પુસ્તક ક્ર. મું.

The Gujarat School Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

૧૨.

ગામ ...	...	...	...	...	...	...	...	...	૨૫.
બાળશિક્ષણ...	...	...	...	...	...	...	...	...	૨૬.
ઉચ્ચાંતરી બહેર પ્રાથમિક શાળાઓ.	...	...	...	...	...	...	...	...	૩૧.
સોળા ગિરે પાઠો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૩૪.
રેથળ ગિરે પાઠો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૩૭.
મગધા સંપદા.	...	...	...	...	...	...	...	...	૩૮.
ભૂમિતિનો ખુલાસો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૪૧.
સ્ત્રી કેળવણી.	...	...	...	...	...	...	...	...	૪૨.
અર્થાપત્ર.	...	...	...	...	...	...	...	...	૪૩.
કેળવણીખાતાની ખબરો.	...	...	...	...	...	...	...	...	૪૫.

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ.

પુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ દક્ષ રાખીને રાખ્યા છે.

ગુજરાતશાળાપત્રનોવંધારો.

કેમુઆરીસન૨૯૬૩

જાહેર સ્વરો

આદરજી કાવસજી માસ્તરની

દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકો.

આઠ ભાગમાં

કેળવણીખાતાના હાલના તથા આગલા ઇન્સ્પેક્ટરો તથા કેમુદી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા ગૃહસ્થો, પ્રેક્ટિસરો, પ્રીન્સીપાલો, હેડમાસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખ્યત્વે તથા ગુજરાતની સર્વે જાહેર છાપા તરફથી, એકે સ્વાનંત્રાતરીક કરતાં અતિ સંતોષકારક ખાત્રીપત્રકો. મેહરમાત ડિરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મેહરમાત ઇન્સ્પેક્ટર ઇન્ચાર્જ સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સુધળી મળુ કરેલી કોપીયુકોમાં, અદ્ય ગણીછું, અને લખે છે કે સારી રહેલો ત્યાંથી સરકાર કોપીયુકને તાપરવાને અગરની ધરાવરો.

મુખ્યત્વે તથા મુરત શહેરની નોંધેદસ્કલ કમીટીનાં અને મુખ્ય સંબંધિયોએ પશુ સંબંધી કોપીયુકો સાથે સંસ્થાઓ પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સર્વે કોપીયુકોમાં અદ્ય ગણીછું અને તેમનાં તાબાની સર્વે સંસ્થાઓએ કોપીયુકો ચલાવવાનો હુકમ કર્યો છે. એ કેપીયુકો મંટિ જે ને સંસ્થાઓ તરફથી સરકારી કોમિશનરો છે તેમનાં નામ વાંચવાથી આશ્ચર્યો સમીપી વેડાં નીચે પ્રમાણે.

ડિરેક્ટર સાહેબ તથા એનપુકશનલ ઇન્સ્પેક્ટરો. કે. એમ. એટલીક. એમ. એ. ડિરેક્ટર, એડિ. પંચલીક ઇન્સ્પેક્ટર. ટી. બી. કકામ મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર. ઇ. જાધવસિ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર. ખા. સા. દોરાજી એલજી ગીમી બી. એ. ઉ. વિ. ના. મોજી એ. ઇ. અને રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર.

રા. બા. ગોપાળજી સરખાઈ દેશાઈ, ઉ. વિ. ના કેળવણી ખાતાના આ. ઇ. રા. બા. દરગોવિદદાસ દારકોદાસ કોટવાળા, વડોદરાના કેળવણી ખા. ડી. રા. સા. દલપતરામ પ્રાણજીવન ખાખર, કુચ્છના મોજી એ. ઇન્સ્પેક્ટર. દેશની કેળવણીમાં બનીતા આગેવાન ગૃહસ્થો. આનંદેશભાઈ વેદીલાલ ઉમીયાશંકર પાસિક. આનંદેશભાઈ કાશીનાથ શ્રીવક્રાન્તિશંકર, એમ. એ. એલ. એલ. બી. સી. આઈ. ઇ. મુખ્યની હાઈકોર્ટના જજ. રા. બા. શંકર પાંડુરંગ ધંડીત, એમ. એ. સરકારના માજી ઓરીએન્ટલ ગ્રાન્સલેટર અને હાલ તોરબંદર રેટના દારબારી. રા. રા. નગીનદાસ વૃક્ષસીદાસ ખારેતીયા, બી. એ. એલ. એલ. બી.

રવેકટર ગુજરાતી મિત્ર પ્રેમ મિત્ર સુપ્રેકાર્ય સુરત અખેખાર; દેશી મિત્ર
 બરચ સમાચાર; હિતેષ
 દરકતશિક્ષક કોપી બુકો નીચલી સરતીથી મળશે.
 ૧ રોકડે કોપીએ દેશી વેરથી માલ મિત્ર ગાવનારી મીરતરે તથા જે-
 પારીઓ જોએ, જોઈમાં જોઈ રૂ. ૦૦ તથા તેથી વધારે નિકલ ખરીદશે.
 તેઓને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ અપવામાં આવશે પેકીંગ અને રે-
 લવેનો સર્વ ખર્ચ આપવલમાં આવશે.
 ૨ રૂ. ૨૦ થી જોઈ ૨૫ નિકલ સુધી મિત્ર ગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા
 ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેકીંગ, મેરટેન્સીંગ રેનાર સર્વ ખર્ચ અપ-
 રીદનારને આવશે.
 ૩ મિત્ર જોઈમાંથી પ્રતી તે રસ્તામાં જતાં કોઈ નીતે અપરાધ
 થાય તથા તે માલને નુકશાન પુરે તેના જોખમદાર માલ મિત્ર ગાવનારને
 નુકસાન રેલવે ન હોય તો જોઈ રસ્તે અને કુર્ચા મોકલવેલો
 તેનો પુરતો પ્રમાણ માલ મિત્ર ગાવનારે લખી બિંધાયેલો રેલવે સ્ટેશનથી
 આગળ મોકલેલ જવાનો ખર્ચ મુક્ત મિત્ર ગાવનારને શીર સંમત થશે.
 ૪ કોઈ મોકલવાનાર ખર્ચ મિત્ર ગાવનારે લખી રેલવે સ્ટેશનથી
 ૫ ગુજરાત તથા કોઈ વિદેશના સર્વ મેસ્ટરને તથા બુક સેલરને
 વિનંતી પૂર્વક જણાવવાનું કે દરકતશિક્ષક કોપી બુકોની સાથે અમારો
 બીજ કોઈ પણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુક સેક્ટે ૫ જોઈ ટકાની કુ-
 મીશનથી મોકલી આપવાની જોઈવશે કરી છે. જો વખત જોઈ મોકલ
 નેવાંથી આની યોગ્ય પેકીંગમાં જોઈ ખર્ચ થાય તેમ દેશી બુક જોઈની
 મરજી હોય તેઓએ નીચલી સરતીને લખવું.
 નોટપેટ કોપી લીધામાં આવશે નહીં.

દેશી

ગુજરાતી મિત્ર મુક્ત

કોપી બુકો માલ મિત્ર ગાવનારને

દરકતશિક્ષક કોપી બુકોની

સ્ટીલ પેનોની

દેશી

							
નં. ૧૨	નં. ૩	નં. ૪	નં. ૫	નં. ૬	નં. ૭	નં. ૮	નં. ૯

ગુજરાતશાલાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ મું.

ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૩.

અંક ૨ જો.

માસ.

સને ૧૮૯૧-૯૨ ના મુંબઈના કેળવણીખાતાના રિપોર્ટ પરથી જણાય છે કે આ ધિસાણમાં ૪૦૫૧૪ ગામ છે, તે પૈકી ૮૬૪૧ ગામોમાં બધા પ્રકારની યથા ૯૫૦૧ જાહેર શાળાઓ અને ૨૭૭૧ ખાનગી એટલે સરકારની દેખરેખ નીચે નહોતેવી ગામઠી વિગેરે શાળાઓ છે. ૩૧૮૭૩ એટલે તથા ચતુર્થાંશ ઉપરાંત ગામ બીસકુલ નિશાળ વગરનાં છે. ધિસાણની વસ્તી ૨૧૮૩૪૩૦૫ માણસની છે, એટલે સૈકડે ૧૫ ને દિસાખે નિશાળે જવા લાયક ઉમ્મરનાં ૪૦૨૫૧૪૫ બાળક થાય છે. તે પૈકી જાહેર શાળાઓમાં ૫૬૬૬૦૬ અને ખાનગી શાળાઓમાં ૬૭૮૩૨ મળી એકંદર ૬૩૪૪૩૮ બાળક ભણે છે. ૯૭ મુમારે ચોત્રીસ લાખ એટલે ચાર પંચમાંશ ઉપર ભણવા લાયક બાળક નિશાળે જતાં નથી.

ઉપર જે દર્શાવેલ આપી છે તેમાં મુંબઈ ધિસાણના ઉમેજ અને દેશી રાજ્યનો એકઠો સમાસ થયો છે. વડોદરાનું રાજ્ય હિંદ સરકારને તાબે હોવાથી ગણવામાં આવ્યું નથી. બાકીનાં દેશી રાજ્યમાં ૧૫૩૦૪ ગામ છે, તે પૈકી ૨૦૫૯ ગામમાં ૨૨૧૦ જાહેર અને ૫૫૭ ખાનગી શાળાઓ છે. ૧૩૨૪૫ એટલે આશરે ૭ સપ્તમાંશ ગામ નિશાળ વગરનાં છે. એ રાજ્યોની ૭૪૨૭૩૬૧ માણસની વસ્તીમાં ૧૧૮૯૧૦૪ ભણવા લાયક ઉમ્મરનાં બાળક છે, તે પૈકી ૧૪૯૬૨૪ બાળક ભણે છે અને બાકીનાં ૧૦૩૯૪૮૦ નિશાળે જતાં નથી. ઉમેજ રાજ્યનાં ૨૫૨૧૦ ગામ પૈકી ૬૫૮૨ ગામમાં ૭૨૯૧ જાહેર અને ૨૨૧૪ ખાનગી શાળાઓ છે. ૧૮૬૨૮ એટલે તથા ચતુર્થાંશ ગામ નિશાળ વગરનાં છે. ૧૮૯૦૬૯૪૪ માણસની

વસ્તીમાં ૨૮૩૬૦૪૧ બહુવા લાયક બાળક છે, તેમાંથી ૪૮૪૮૧૪ એટલે સુમારે સાતમો ભાગ નિશાળે જાય છે. બાકીનાં ૨૩૫૧૨૨૭ બહુતાં નથી.

પ્રાંતવાર હકીકત આ પ્રમાણે છે. મધ્ય ભાગનાં ૧૦૧૯૯ ગામ પૈકી ૧૯૫૫ માં જાહેર તથા ખાનગી મળી ૩૩૬૦ નિશાળો છે; બહુવા લાયક ઉમ્મરનાં ૧૧૨૦૧૫૮ બાળક પૈકી ૧૮૨૪૯૩ નિશાળે જાય છે. ઉત્તર ભાગમાં એટલે ગાયકવાડી રાજ્ય સિવાયના ગુજરાત અને ધાણા જિલ્લામાં એકંદરે ૧૬૮૩૩ ગામ છે, તેમાંનાં ૨૫૧૪ ગામમાં ૩૬૭૨ નિશાળો છે. બહુવા લાયક ઉમ્મરનાં ૧૪૩૦૮૮૬ બાળક પૈકી ૨૨૭૦૯૯ એટલે સુમારે એક સપ્તમાંથી બહુ છે અને બાર લાખ ઉપરાંત નિશાળે જતાં નથી. દક્ષિણ ભાગનાં ૯૭૨૭ ગામમાંથી ૨૭૬૮ માં ૩૩૧૫ નિશાળો છે, તેમાં ૧૦૩૮૦૭૭ બહુવા લાયક બાળક પૈકી ૧૫૯૪૯૯ બહુ છે. મિંધમાં ૩૭૫૦ ગામ છે, તેમાંનાં ૧૪૦૪ ગામમાં ૧૮૮૫ નિશાળો છે; તેમાં ૪૩૦૭૬૬ બહુવા લાયક છોકરાં પૈકી ૬૩૬૩૧ જાય છે. ગામેની, વસ્તીની, નિશાળોની, અને વિદ્યાર્થીની મોટામાં મોટી સંખ્યા ઉત્તર ભાગેમાં છે, તેમજ નિશાળ વગરનાં ગામની અને નિશાળે નહીં જનાર બાળકની સંખ્યા પણ એજ ભાગમાં મોટામાં મોટી છે.

ઉત્તર પ્રાંતમાંથી ધાણા જિલ્લો બાદ કરતાં ગુજરાતના જિલ્લાઓનાં ૩૩૦૦ ગામ છે, તે પૈકી ૧૦૩૨ એટલે સુમારે ત્રીજા ભાગનાં ગામમાં નિશાળો છે; બાકીનાં બે તૃતીયાંશ નિશાળ વગરનાં છે. બહુવા લાયક ઉમ્મરનાં બાળકો સુમારે એવો ભાગ નિશાળે જાય છે; તથા અતુર્યાશ બહુતાં નથી. એજન્સીઓનાં ૧૧૮૦૩ ગામ પૈકી માત્ર ૧૨૧૧ ગામમાં નિશાળો છે, અને બહુવા લાયક ઉમ્મરનાં બાળક પૈકી ફક્ત એક અષ્ટમાંશને સુમારે નિશાળે જાય છે. ગુજરાતની હકીકત હમારા વાંચનારને વધારે અગત્યની સમજ તે વિગતવાર નીચે આપીએ છીએ.

જાણે અથવા એન-સી.	કુલ ગામ.	વાં નિયાળ ગામ.	વગે નિયાળ ગામ.	બાં નિયાળો. નગરી નિયાળો.	બાં સામક ઉમરનાં બાળક.	નિયાળો જતાં બાળક.	નિયાળો નહીં જતાં બાળક.
અમદાવાદ.	૮૫૭	૨૨૫	૬૩૨	૩૭૯	૧૩૮૨૫૭	૨૭૬૨૭	૧૧૦૬૩૦
ખેડા.	૫૮૩	૨૩૩	૩૫૦	૩૨૮	૧૩૦૭૩૮	૨૭૩૮૦	૧૦૩૩૫૮
ભરૂચ.	૪૦૫	૨૨૫	૧૮૦	૨૯૪	૫૧૨૨૩	૧૭૨૦૦	૩૪૦૨૩
સુરત.	૭૯૭	૨૬૨	૫૩૫	૪૨૫	૯૭૪૯૮	૨૮૧૪૭	૬૯૩૫૧
ધંધામહાલ.	૬૫૬	૮૫	૫૭૧	૧૨૩	૨૭૦૧૨	૬૪૭૨	૪૦૫૪૦
વડોદરાકાંપ.	૧	૧	૦	૪	૪૨૧	૧૮૧	૨૪૦
ડીસાકાંપ.	૧	૧	૦	૪	૧૮૦૬	૨૯૭	૧૫૦૯
કુલ કાંપો.	૩૩૦૦	૧૦૩૨	૨૨૬૮	૧૫૫૭	૪૬૬૬૫૫	૧૦૭૩૦૪	૩૫૯૬૫૧
હાદીઆવાડ.	૪૧૯૯	૭૧૭	૩૪૮૨	૧૦૨૪	૪૧૨૮૬૦	૬૪૨૫૪	૩૪૮૬૦૬
દેવાકાંધા.	૩૧૫૬	૧૨૯	૩૦૨૭	૧૫૪	૧૧૦૦૨૬	૮૪૬૫	૧૦૧૫૬૧
કચ્છ.	૯૩૬	૧૩૫	૮૦૧	૨૪૧	૮૩૭૬૨	૧૨૩૨૦	૭૧૪૪૨
સુરત.	૩૮૦	૩૯	૩૪૧	૫૬	૨૭૧૮૧	૨૭૨૫	૨૪૪૫૬
ખંભાત.	૮૮	૫	૮૩	૨૭	૧૩૪૫૮	૨૦૫૧	૧૧૪૦૭
મહીકાંધા.	૧૮૬૭	૧૧૦	૧૭૫૭	૧૨૯	૮૭૨૩૫	૭૧૦૯	૮૦૧૨૬
પાલજીપુર.	૧૧૭૭	૭૬	૧૧૦૧	૯૩	૯૬૯૨૯	૪૫૪૧	૯૨૩૮૮
કુલ દેશી સામકો.	૧૧૮૦૩	૧૨૧૧	૧૦૫૬૨	૧૭૨૮	૮૩૧૪૫૧	૧૦૧૪૬૫	૭૨૬૬૮૬
કુલ ગુજરાત	૧૫૧૦૩	૨૨૪૩	૧૨૮૬૦	૩૨૮૫	૧૨૯૮૪૦૬	૨૦૮૭૬૯	૧૦૮૯૬૩૭

થોડા સમય ઉપર એક લખનાર કેળવણીના ખર્ચનો નીચે પ્રમાણે મુકાબલો કર્યો હતો.

બ્રિટિશ હિન્દુ મુળ્ય ૪-૪૪૫૦, મુનાઈટ્સ
દુસ્તાન. લાકો. રોકેટલાંડ, રેટેન્સ.
અને આ-
ચરલાંડ.

દેશની વસ્તી ને દર મનુષ્યે ખર્ચ.	પ્રાથમિક કેળવણી ૭ પાઈ ૬ પાઈ ૨૬ સિલિંગ ૨૬ ડોલર પાછળ
	યુનિવર્સિટીની કે- ૨૬ પાઈ ૨૬ પાઈ
	જવણી પાછળ
	બધા પ્રકારની કે- ૬ પાઈ ૧૪ પાઈ
જવણી પાછળ	

સરકારની કુલ ઉપજ પૈકી

સંકડે કેટલા ટકા કેળ-

વણી પાછળ ખર્ચાય છે. ૦.૯૪ ૧.૫ ૪.૯ ૩૫.૭

બધા પ્રકારની કેળવણી માત્ર પ્રાથમિક કે-
પાછળ. જવણી પાછળ.

મુખ્યત્વે એન્યુક્લેશનલ રેકર્ડ જાણવે છે કે અમેરિકાના ચિકગો શહે-
રમાં મોટું પ્રદર્શન થવાનું છે તેમાં કેળવણીને લગતી વસ્તુઓ ગોઠવવામાં
પાંચ એકર જમીન રોકવામાં આવશે. તેમાં સમાંતર ભાગ પાડી દેશ
તથા વિદ્યાર્થીઓની ઉંમર પ્રમાણે કિન્ડરગાર્ટન અને પ્રાથમિક શા-
ળાથી માંડી છેક યુનિવર્સિટી સુધીનું કામ અને શિક્ષણ પદ્ધતિઓ જા-
તાવવામાં આવશે. આથી દરેક દેશની કેળવણીની સંપૂર્ણ રીતિઓ
એકદમ જોઈ શકાશે અને તેમનો બીજા દેશની રીતિઓ સાથે મુકાબલો
યથ શકશે. જુદા જુદા દેશના મહાન કેળવણી આપનાર એકલા થવાથી
સભાઓ મળી એ વિષયની ચર્ચા પણ થશે. ભૂગોળવિદ્યાનું પણ અથ-
ધતિ પ્રદર્શન થશે. કોલંબસથી માંડી આજ સુધીના દરિઆઈ નકશા
જોડાળોડ મૂકી જતાવવામાં આવશે. દુનિઆનો ત્રીસ ફીટ ચોરસ એક

* આમાં ખાનગી મદદ ભેગી ગણવામાં આવી છે.

નકશો બનાવી તેમાં નક્કી કરના પસંદગીના પાઠો દર્શાવવામાં આવશે, દરેક બાળકને પાઠો બતાવવામાં આવશે, અને સમુદાયમાં જે પ્રવાહ ચાલે છે તે યાંત્રિક ગોઠવણથી બરાબર ચલાવી બતાવવામાં આવશે.

વાલ શિક્ષણ.

(ચાલુ પાને ૧૦ થી.)

૬. ગીત અને કવિતાનો મુખ પાઠ—ધરમાં બાળકો હમેશા ગાતાં હોય તેમાંથી યોગ્ય ગીત દરેક ડેમુસ્ટ્રી ઇન્સ્ટ્રુક્ટરે પોતાના જીલ્લા માટે પસંદ કરવાં, અને બાળવર્ગ માટે પસંદ કરેલાં ગીતની યાદી હપાત્રી શિક્ષકોને વહેંચવી. જે ગીતની સાથે શરીરના યોગ્ય હાવભાવ થઈ શકે તેવું હોય તે ખાસ પસંદ કરવાં કે ગીત અને હલકી કસરત સંગીત ફિલના રૂપમાં બેગાં કરી શકાય. પહેલાં ધોરણની અને બાળવર્ગની કવિતા યોગ્ય ઢબમાં આખા વર્ગને સાથેજ બોલાવવી.

૭. બાળફિલ અને કસરત—હલકી કસરતી ફિલની સાથે બનતા સુધી ગાયન બેળવવું. નીચેની ફિલ કરાવી શકાય:

ગાયનના તાલ પ્રમાણે હાથ અને અવયવોનું ચલણવલણ;

એક એક છોકરાની અથવા તેથી વધારેની હારો કરી કોઈ વખત એક બીજાના હાથ પકડીને અને કોઈ વખત છૂટા આગળ પાછળ ચાલવું (લસકરની માફક);

આકારના પૂંદા ઉપરથી શિખેલી આકૃતિઓ પ્રમાણે એક બીજાના હાથ પકડીને કુંડાળું, ચોરસ, લંબ ચોરસ, ત્રિકોણ, વિગેરે આકારમાં ગોઠવાવું;

છોકરાંની રોપીઓના રંગ પ્રમાણે, તેમની ઉંચાઈ પ્રમાણે, અથવા પ્રથમથી તેમને વહેંચી આપેલાં રંગનાં પત્તાં, ફૂલ, અથવા બીજા પદાર્થ પ્રમાણે તેમના જુદા જુદા જગ્યા પાડવા;

આવા જગ્યા અથવા હારોમાંથી તેમને ભૂમિતિની આકૃતિઓ પ્રમાણે ગોઠવવા, અને પાછા જગ્યા અથવા હારો કરાવવી.

આ : અને આવી અનેક કસરતી રમતો બાળકપર ભાવ રાખનાર શિક્ષકને સૂઝ આવશે, અથવા છોકરાંની સામાન્ય રમતો ઉપરથી તે બેળા : કદી શકશે. ફિલ્મને માટે નિમેલા વખતમાં ગાયન સાંચે અથવા ગાયન વગર આવી રમતોનો નિયમસર મહાવરો કરાવવો.

૯. છેવટ, બાળવર્ગના શિક્ષકોએ યાદ રાખવું કે બાળકના સ્વભાવથી વાકેફ થવાની તેમને બહુ જરૂર છે. તે બાળકના અજાનથી ઘણી બૂલો થાય છે. કુદ્રતને અનુસરવું એજ ઉત્તમ રસ્તો છે, અને તેના નિયમ નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) ધીમે ધીમે આગળ વધવું.

(૨) પગથિયે પગથિયે ચાલવું.

(૩) સાદા અને સહેલાપરથી અધરાપર જવું.

(૪) બાળક ને બહુતું હોય તેથી રાસઆત કરી અનુસરવું જવું.

(૫) એકથી રાસ કરી ઘણાપર જવું (આખાપરથી વિભાગોપર જવું એવો આમાં સમાસ થાય છે).

આ નિયમ બંધાવાનું કારણ એ છે કે બાળસ્વભાવ કુદ્રતને અનુસરે છે. પ્રાણી અને વનસ્પતિ એકદમ વધી જતાં નથી; તેમના જુદા જુદા બાળ ક્રમે ક્રમે ખીલે છે. વળી પ્રાણી કરતાં અનુષ્ય ધણું ધીમે વધે છે; ઘોડા જેટલી ઉંમરે પુષ્કળણાય છે તેટલી ઉંમરે અનુષ્ય બાળકજ હોય છે. માટે બાળકેળવણીમાં ધીમે ધીમે અને સહેલે પગથિયે ચાલવાથી કુદ્રતને અનુસરી શકશે. બાળવૃદ્ધિની કુદ્રતી રીતનો અનાદર કરતાથી તેના નિયમનું ઉલ્લંઘન થાય છે અને એવા અનયોગ્ય પદ્ધતિને લીધે કુદ્રતની ઉત્કૃષ્ટ કૃતિ (બાળક)ને હાનિ થાય છે.

ઉપર કહ્યું તે ઉપરાંત એટલે બાળકના સામાન્ય સ્વભાવ ઉપરાંત, શિક્ષકે દરેક બાળકની ભાસ પ્રકૃતિથી બહુ જાકેફ થવું જોઈએ. વર્ગ (સમૂહ) શિક્ષણમાં આ વાત ધ્યાનમાં રહેતી નથી; છતાં તે વિસારનાર શિક્ષક; જુદા જુદા છોકરા આસપાસ ધ્યાનમાં ન લેતાં બધાને એકસરખો તાપ, ઝાંખો, અથવા જમીન પૂરી આઠનાર ભાળીના જેવી બૂલ કરે છે. ઘણું કરી શિક્ષકને આવી બૂલની ખબર હોતી નથી, પરંતુ

બાળક અજાનથી દેવતા. ઓલેઈઁ છતાં. દાખ્યા. વિના. રહેતું નથી. તેજ પ્રમાણે એ બુલનાં અતિ માંઠાં પરિણામ. યથા. વિના. રહેતાં નથી અને તેનાં ફળ બાળકને હિંસા. સુધી બોગવવાં પડેછે. આ બાબત પર પૂરો વિચાર કરનાર શિક્ષક પોતાની જવાબદારી સમજી શકશે.

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક શાળાઓ.

ઇંગ્લાંડના કેળવણીખાતા તરફથી લાંના ઇન્સ્પેક્ટરને અપાયેલી સૂચનામાંથી કેટલોક અગત્યનાં સાર હમે સને ૧૮૯૨ ના સપ્ટેમ્બર ઓક્ટોબરના અંકમાં આપેલાં હતાં. હવે લાંની પ્રાથમિક શાળાઓની અને અભ્યાસક્રમની કેટલીકે હકીકત આપીએ છીએ. એ દેશમાં સરકારના પોતાના તરફથી શાળાઓ કાઢવામાં આવતી નથી. લોકો પોતાની મેળે નિશાળો કાઢેછે અથવા કાયદા પ્રમાણે સ્કુલબોર્ડોં રચાવી તેમની પાસે કાઢાવવામાં આવેછે. ઇંગ્લાંની સરતોં પ્રમાણે આસતી બધી પ્રાથમિક નિશાળોને સરકાર મદદ આપેછે અને તેમને જાહેર શાળાઓ કહેછે. લાંની બોર્ડોં સ્કુલોં આપણી લોકલ ઇંગ્લાંડની અને યુનિસિપાલિટીની નિશાળોને મળતી છે. અને લોકોએ કાઢેલી નિશાળો આપણી મદદ સેનારી ખાનગી નિશાળો જેવી છે. ખાનગી નિશાળોનો મોટો ભાગ અહીંની મિશનર સ્કુલોની માફક જુદા જુદા પંથની ધર્મ મંડળીઓં ચલાવે છે. તેમાં ધર્મ શિક્ષણ આપવા હરકત નથી પરંતુ તે વિષય બાબત સરકાર મદદ આપતી નથી. બધી જાહેર નિશાળોમાં બધા પંથનાં છોકરાંને દાખલ કરવાની ફરજ છે. છતાં માખાપની ખુશી વિના પંચો ધર્મ શિક્ષણ આપવાની મનાઈ કરવામાં આવીછે. આ કોરથુર્ચી ધર્મનું શિક્ષણ નિશાળનો વખત શરૂ થતાં અથવા પૂરો થતાં આપતું એમ કરાવ છે. દરેક નિશાળનું દાખલેબલ ઇન્સ્પેક્ટર પાસે મંજૂર કરાવતું પડેછે. નિશાળ ખાનગી કાયદા માટે કાઢી હોય તેાં મદદ મળતી નથી. વળી મુખ્ય શિક્ષક ટ્રેન્ડ હોવો જોઈએ. રીતની નિશાળોમાં ઇન્સ્પેક્ટર મંજૂર કરેલો અરજ વરસ ઉપરની ઉમ્મરનો ગર્ભ તે શિક્ષક હોયતો ચાલેછે.

પાંચથી તેર વરસની ઉમ્મરનાં છોકરાં માટે પ્રાથમિક કેળવણી

ફરજીઆત છે. અમુક ધોરણમાં પાસ થયેલાં દસે વરસ ઉપરનાં છોકરાંને અડધો વખત નિશાળમાં જવાની અને બાકીનો અડધો વખત ઘંઘામાં લાગવાની છૂટ છે. ગાંધી સાલથી વગર શ્રીએ કેળવણી આપવા કાયદાથી જોઈવંછ કરવામાં આવી છે. શ્રી માફ કરવાથી શાળાઓનાં વ્યવસ્થાપકોને યતું નુકસાન પૂરું કરવાને નીચે ગણાવેલી શિક્ષણની મદદ ઉપરાંત દરવર્ષે દર વિદ્યાર્થીએ ૧૦ શિક્ષિગ પ્રમાણે તેમને સરકાર આપે છે.

કેળવણી ફરજીઆત હોવાથી નિશાળે નહીં જતાર ઉમ્મર લાયક છોકરાંની તપાસ રાખવા ઠેકાણે ઠેકાણે ખાસ નોકરો રાખવામાં આવ્યા છે, અને કસુર કરનાર માઆપોને માજીસ્ટ્રેટ રખાર ખૂડા કરી સજા કરાવવામાં આવે છે. ખારવા લોકો ભેરાં છોકરાં સાથે હોડીઓમાં રહે છે અને એક રથેથી ખીન્ને રથે ગયા કરે છે તેમનાં પણ છોકરાં નિશાળે જાય છે કે નહીં. તેની તપાસ રાખવા ખાસ અમલદારો નિમવામાં આવ્યા છે.

શિક્ષકો—દિવસની નિશાળોમાં પ્રાદરીઓને શિક્ષક તરીકે નિમવાની મના કરવામાં આવી છે. રાતની નિશાળો માટે તેવી મનાઈ નથી. સરકારમદદ મેળવવા માટે સાઠ છોકરાંની સરાસરી હાજરીએ ટ્રેન થયેલા મુખ્ય શિક્ષક સિવાય ખીન્ને ટ્રેન્ડ માણસની, જરૂર, ગણાતી નથી; સિતેર છોકરાંની સરાસરી હાજરીએ એક વધારે ટ્રેન્ડ શિક્ષકની; પચાસની હાજરીએ એક આસિસ્ટન્ટ શિક્ષકની; ત્રીસની હાજરીએ એક વધારાની શ્રી શિક્ષક અથવા ધ્યુપિલ ટીચરની; અને વીસની હાજરીએ ઉમેદવારની જરૂર ઠરાવવામાં આતી છે. આ નિયમ પ્રમાણે શિક્ષક ન હોય તો સરકાર મદદની રકમમાંથી અમુક દર પ્રમાણે રકમ કાપવામાં આવે છે. ધ્યુપિલ ટીચર થવા ઇચ્છનાર પાંચમા અથવા છઠ્ઠા ધોરણમાં પાસ થયેલા તેર વરસની ઉમ્મરના વિદ્યાર્થીને ઇન્સ્પેક્ટર મંજુરી આપે તો એક વરસ માટે ઉમેદવાર તરીકે રાખી શકાય છે. શાળાના મેનેજર ઇન્સ્પેક્ટર મંજુર કરેલા અને છઠ્ઠા અથવા સાતમા ધોરણમાં પાસ થયેલા ચૈદ વરસ અથવા તેથી વધારે ઉમ્મરના છોકરાં કે છોકરીને લેખી કરારથી ધ્યુપિલ ટીચર તરીકે રાખી શકે છે. નિશાળના વખતમાં તેણે ટ્રેન્ડ શિક્ષકની

દેખીએ નીચે, શિખવતું અને ખીજ વખતમાં શિક્ષકે તેને અભ્યાસ કરાવવો એમ ઠરાવ છે. પ્યુપિલ દીયર માટે આ વરસનો અભ્યાસક્રમ છે તે આગળ આપીશું. બધા પ્યુપિલ દીયરોને અભ્યાસ કરાવવાની ગફલત કરવામાં આવે છે. સાંકેતવર્ણીખાતું તેમની શાળાના શિક્ષક તરીકે ગણના કરતું નથી. ટ્રેન્ડ મુખ્ય શિક્ષકના હાથ તળે ત્રણ અને દરેક ટ્રેન્ડ આસિસ્ટન્ટના હાથ તળે એક કરતાં વધારે પ્યુપિલ દીયર રાખી શકતા નથી. વળી મુખ્ય શિક્ષક પુરવ હોય તો પુરવ પ્યુપિલ દીયર અને સ્ત્રી હોય તો સ્ત્રી પ્યુપિલ દીયર રાખવા ઠરાવ છે. દર વર્ષે ઇન્સ્પેક્ટર પ્યુપિલ દીયરોની પરીક્ષા લે છે અને એકની એક પરીક્ષામાં બે વાર નપોસ થનારને રજા આપવામાં આવે છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોની પ્રવેશક પરીક્ષા જેને કવીન્સ સ્કોલરશિપ પરીક્ષા કહે છે અને જે આખી ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા વર્ષને લગભગ ભળતી છે તે પ્યુપિલ દીયરોની છેલ્લી એટલે ચોથા વરસની પરીક્ષા છે. દરારની મુદત પૂરી થયે તેમને ગમે તે ધંધામાં દાખલ થવાની છૂટ છે. શિક્ષકના ધંધામાં રહેતું હોય તો કવીન્સ સ્કોલરશિપ પરીક્ષામાં પાસ થયેથી તેઓ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થઈ શકે છે, અથવા આસિસ્ટન્ટ શિક્ષક થઈ શકે છે. યુનિવર્સિટીના આન્યુએટને અથવા અરાઠ વરસની ઉમર થઈ હોય તો કેળવણીખાતાએ કમ્પૂલ રાખેલી ખીજ કોઈ પરીક્ષામાં પાસ થનારને પણ આસિસ્ટન્ટ શિક્ષક તરીકે રાખવા ઠરાવતું નથી. જે પ્યુપિલ દીયર કવીન્સ સ્કોલરશિપ પરીક્ષામાં પહેલા વર્ગમાં પાસ થાય છે, દરારની મુદતમાં સાઈકામ કરે છે, અને શિક્ષક તરીકે હુલિઆરી આવત ઇન્સ્પેક્ટરની બલાંમણ મેળવે છે તેમને હુંક મુદત માટે સરટિફિકેટવાળા શિક્ષક ગણવામાં આવે છે. દરેક દિવસની નિશાળનો મુખ્ય શિક્ષક ટ્રેન્ડ હોયો. બેઠએ એવો ઠરાવ છે. છતાં સાદથી ઓછી સરસરી હાંજરીવાળી નાની નિશાળોમાં આવી હુંક મુદતના સરટિફિકેટવાળા મુખ્ય શિક્ષક રાખવા છૂટ છે. તેમને સરટિફિકેટ આપવામાં આવતું નથી, અને તેમની એ પક્ષી પચીસ વરસની ઉમરે અથવા લાગલગત બે વરસ અસંતોષકારક કામ કરેથી બંધ થાય છે. ટ્રેનિંગ કોલેજોની ખીજ વરસની પરીક્ષામાં પાસ થનારને ટ્રેન્ડ અથવા સરટિફિકેટ શિક્ષક ગણવામાં

આવેછે. એ પરીક્ષામાં પાસ થનારનાં ગ્રંથુ વર્ગ કરવામાં આવેછે, તે પૈકી માત્ર પહેલાં અથવા બીજાં વર્ગમાં પાસ થનારના હાથ નીચે ધ્રુવિલ દીવરોં સંખ્યા શકાયછે, અને તેઓ તેમને બહુવચવામાં ગણત કરે તો એ હક ઊભી લેવામાં આવેછે. ટ્રેનિંગ કોલેજનો બીજા વર્ગનો અભ્યાસ આપણાં બીજા વર્ગને મળતો. અથવા તેથી કાંઈક ચડતો છે. બીજાં વર્ગ કોલેજમાં રહેનાર આપડે થોડી શુદ્ધ થયાં. પાસ અભ્યાસક્રમ દશવચમાં આવ્યોછે. બીજાં વર્ગની પરીક્ષામાં પાસ થયા છતાં એકની એક જાણમાં લાગવગટ એ નાંખુ વરસ નુંધી છંરપે-ઠરને સ્તોત્રકારકે કાંઈ જતાવ્યા વિના ટ્રેનિંગનું સરટિફિકેટ આપવામાં આવતું નથી. ત્રીજા વરસની પરીક્ષામાં પાસ થનારની આવી અબમાં-પસની મુદત એક વરસ જોઈ રાખવામાં આવીછે. શુદ્ધમાં આવનાર શિક્ષકનું સરટિફિકેટ રદ કરી શકાય છે. બાળશાળાઓમાં, હોકરીઓની નિશાળામાં, અને હોકરા હોકરીની એથી નિશાળામાં અંશદ વરસ ઉ-પરની ઉમ્મરની ઇન્સ્પેક્ટરે મંજુર કરેલી ઓઓને વધારાની સી શિક્ષક સરીકે રાખી શકાય છે.

(અધિક.)

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પ્રગથિનું ૧૬ સુ.—ભાગાકાર.

પાઠ રહ્યો.—ભાગાકારનો વિચાર ખિલવવા વિષે.

ભાગાકારનો વિચાર હોદ્દાના મનમાં આણ્યો આપડે, તથા શુદ્ધ-કારથી હલયે ભાગાકાર છે અને અને શુદ્ધકાર, સરવાળાની રૂઢી રીત છે તેમ ભાગાકાર બાદબાકીની રૂઢી રીત છે એ જતાવવાને નીચેની કુદિતનો ઉપયોગ કરવો.

૨ થી ૫ લગીની સંખ્યા વતી ભાગવા વિષે.

સખોટાંમંપર ૨, ૪, ૬, ૮, અને ૧૦ લખોટાં ગોઠવી પૂછું કે ૨માંથી ૨ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય છે ? કાંઈ વધેછે કે ?

હવે જુઓ કાંઈ ૫ વધે એવી રીતે ૪માંથી ૨ કેટલીવાર બાદ

કરી શકાય છે ? ૬, ૮, અને ૧૦ માંથી ૨ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય છે અને શું વધે છે ?

પછી પીછ રીતે પૂછવું કે ૨, ૪, ૬, ૮, અને ૧૦ માં ૨ કેટલીવાર સમાય છે ?

લખોટાચંપર ૩, ૫, ૭, ૯, ૧૧, અને ૧૩ લખોટા ગોઠવી પૂછવું કે એમાંની દરેક સંખ્યામાંથી ૨ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય છે ?

પાછો યાદ યાદ દેવડાથી પૂછવું કે ૨, ૪, ૬, ૮, અને ૧૦ ના અડધા કેટલા ? ૩, ૫, ૭, અને ૯ ના અડધા કેટલા ?

આ એકી સંખ્યાઓ છે અને છોકરાંને અપૂર્ણાકરું જ્ઞાન નથી તેથી શેષ વધ્યા સિવાય તેઓ તેમના અડધા કાંઈ સકશે નહિ અથવા ૨ વતી ભાગી શકશે નહિ એ દારણથી હ આ પગથિયામાં એકી અને એકી સંખ્યાઓના અડધાઓ આપ્યો છે તે વિશે યાદ દેવડાવવું.

હવે ૧૨, ૧૪, ૧૬, ૧૮, અને ૨૦ માંથી કાંઈ શેષ ન વધે એવી રીતે જેટલીવાર ૨ બાદ કરી શકાય તેટલીવાર કરો.

એમ કરવાને લખોટાચંપર એ સંખ્યાઓના ભાગ કરવા. જેમકે, ૧૦ વતી ૨, ૧૦ વતી ૪, ૧૦ વતી ૫, ઇત્યાદિ. પછી છોકરાંની કને ૧૦ માંથી અંબે જેવાં ભાગ કરાવવા અને ૨, ૪, ૬, ૮, અને ૧૦ માંથી પણ તેવાજ ભાગ કરાવવા.

૧૨ માં ૨ કેટલીવાર માયછે ? ૬ વાર.

૧૨ માં ૨ છ વાર માયછે તે તમે શી રીતે ખોળી કહાડ્યું ?

૧૦ માં ૫ વાર ૨ માયછે અને ૨ માં ૧ વાર માયછે; અને ૫ વાર વતી ૧ વાર=૬ વાર, તેથી ૧૨ માં ૬ વાર ૨ માયછે.

એજ પ્રમાણે બાકીની સંખ્યાઓ ૧૪, ૧૬, ૧૮, અને ૨૦ નું, અને સાર કહે એકી સંખ્યાઓ ૧૧, ૧૩, ૧૫, ૧૭, અને ૧૯ નું કરવું.

ટીપ.—જે સંખ્યાને ભાગવી હોય તેને હમેશાં લખોટાચંપર મૂકવી, દારણ કે છોકરાંને બાગાકારની રીતનું જ્ઞાન પ્રદર્શનથી કરાવવાનો હેતુ છે. રૂકા, પૈસા, વગેરેનો ઉપયોગ કરવો હોય તો તેમને લખોટાની પેઠે જ ગોઠવતાં, એટલે ૧૦ એક દારમાં અને બાકીના

મીઠા દારમાં મુકવા. ૨૦ ને આટો ૧૦ ની જે દાર કરવી.

૧. '૨૦ માં ૨ ફેબ્રુઆરી આવે છે ? ૨૦ માં ૧૦ ફેબ્રુઆરી આવે છે ?

૨૨. માં કેટલીવાર રે માયછે ? જવાબ. ૧૧ વાર. શો માટે ? કેમકે ૨૦

તું અડધ ૧૦ અને ૨ તું અડધ ૧. ૧૦ વતા ૧=૧૧. ૧૦ વતા ૧=૧૧.

૧૧/૦૨/૨૦૧૧ ઇ.સ. ૧૧/૦૨/૨૦૧૧

(२४ ना'अउधा इठसा ? जवण-१२०)

શા માટે ? ઉપર ને કારણ બતાવ્યું છે તેના અહીં લાગુ પડે છે.

૨૪ માં ૧૨ કેટલીવાર આયોજી કાળવાળા-રવાર, ૧૦ : ૩૦ : ૩૦

૬ ના, ૭ ના, ૮ ના, ૯ ના, ૧૦ ના, ૧૧ ના, અને ૧૨ ના

॥ ५३ ॥ अमलपुत्रकटकाः । ॥ १०० ॥ ॥ १०१ ॥ ॥ १०२ ॥

11/1/21 આ : ૨ . . એક વારે માયજી.નં. ૧૭૩૦ નંબર ૧૬, ૧

[illegible]

४ भा. २ ...

૫ માં ૨ " ૮ " અને ૧૧ વધે છે.

३ भा २ मल्ल

૭ માં ૨ ના અને ૧ લા છે.

८ भा २ ५१२ " " " " " " " " " " " "

७ भा २ " अतः १ वर्षात्

१० ना २ पायि " " " " " " " " " " " "

२० अ ३ दश " " " " " " " " " " " "

29. Mi 3

२३ भा ३ आगीआर

अन्यथा

१३. ॐ श्री गणेशाय नमः ॥

तां आवे ? ४२वाँ अं

‘१४, १६, १८, वगैरे’ इत्यां ‘वह्नीये’-त्वात् ‘दरेकने’ शब्दोऽस्ति-

મોણસની વચ્ચે વહેતી તો દરેકને બાગ કેટલા આવ્યા ?
 એક છોકરાને ૧૨ લીટી સખવાની હતી. એક દહાડે નેટલી
 લીટી લખી તેટલી જ ખીજે દિવસે સખાને તેણે બે દિવસમાં પૂરી કરી,
 તો તેણે દરેકને કેટલી લીટી લખી હશે ?
 એ છોકરાંની ઉમ્મર સરખી છે. બંનેની ઉમ્મર મળીને ૧૬ વર્સ
 થાય છે તો દરેક છોકરાંની ઉમ્મર કેટલી ?

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૪ થો.

ખૂણા.

હવે છોકરાં, અમુક સ્થળ દલાણી દિશામાં છે, એવું કહેવું હોય
 તો શી રીતે કહી શકાય ? તે ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, કે પશ્ચિમે છે
 એવું કહેવું નોંધ્યે. ઉત્તર, દક્ષિણ, પૂર્વ, અથવા પશ્ચિમ દિશા કેમ
 બધી શકાય ? સૂર્ય જે દિશામાં ઉગે છે અથવા આપમે છે તે
 તપાસવાંથી.

સ્લેટ અથવા કોર્ગેનપર જુદી જુદી જગ્યાનાં સ્થળ ખતાવવાં
 હોય છે તેવારે તેની ટોચે ઉત્તર દિશા મૂકીએ છીએ; તો દક્ષિણ દિશા
 ક્યાં આવશે ? સ્લેટને તળાંએ પૂર્વ દિશા ક્યાં આવશે ? પશ્ચિમ દિશા
 ક્યાં આવશે ? શિક્ષકે સ્લેટપર ચાર મુખ્ય દિશાઓનાં નામ લખવાં
 મુખ્ય દિશાઓ કઈ કઈ છે ? બધી વસ્તુઓ અથવા સ્થળોં બરાબર
 ઉત્તર, કે દક્ષિણ, કે પૂર્વ, કે પશ્ચિમે હમેશાં હોય છે. તેઓ ક્યાં હાઈ
 શકે ? તેઓ એમાંની હરકોઈએ દિશાની વચ્ચે હાઈ શકે. તો તેઓ
 વિષે શું કહેવું તે તમારે જાણવું નોંધ્યે. સાંભળો, કું કહું. ઉત્તર અને
 પૂર્વની બરાબર વચ્ચેની જગ્યાને ધ્યાન ખૂણા કહે છે. ઉત્તર અને પશ્ચિ-
 મની બરાબર વચ્ચેની જગ્યાને વાયવ્ય ખૂણા કહે છે. દક્ષિણ અને પૂ-
 ર્વની વચ્ચેની જગ્યાને અગ્નિ ખૂણા કહે છે. દક્ષિણ અને પશ્ચિમની
 વચ્ચેની જગ્યાને નૈઋત્ય ખૂણા કહે છે. શિક્ષકે સ્લેટપર ખૂણાનાં નામ

લખવાં. કેટલા ખૂણા મયા ? તેમનાં નામ દો. બધા સાથે બોલો.
 વાયવ્ય ખૂણો ક્યાં છે ? નૈઋત્ય ખૂણો ક્યાં છે ? ધ્યાન ખૂણો ક્યાં છે ?
 અગ્નિ ખૂણો ક્યાં છે ? એક છોકરાને બોલાવી ખૂણા સ્લેટપર
 ખતાવવાને કહેવું. અને તે જે ખૂણા ખતાવે તેમનાં નામ બીજા
 કને દેવડાવવાં. પછી બધાં છોકરાંની કને ચોરડાની ચાર દિશા
 અને ચાર ખૂણા નક્કી કરાવવાં; ચાર કેકે એક છોકરાને ધ્યાન ખૂણે,
 બીજાને વાયવ્ય ખૂણે, ત્રીજાને અગ્નિ ખૂણે, અને ચોથાને નૈઋત્ય ખૂણે
 જોમો રહેવાને કહેવું. પછી મરજીમાં આવે તે ખૂણે જવાને એક છોક-
 રાને ફરમાવવું અને તે જે ખૂણે જાય તે ખૂણો સ્લેટમાં ખતાવવાને
 બીજા છોકરાને હુકમ કરવો. મુખ્ય દિશાઓ અને નકશામાં તેમનાં
 સ્થળ છોકરાં બરાબર સમજ્યાં છે કે નહિ તે આવાં મનોમનથી
 શિક્ષક બાણી શકશે. છોકરાંનાં મનમાં બરાબર ઠસાવવાને ચાર
 દિશા અને ચાર ખૂણા તેમની કને ફરીને સાથે બોલાવરાવી પાઠ
 પૂરા કરવો.

પાઠ ૫ મો.

ચુકરર દિશાઓ હોવાની અંગત્ય અને એક એકની
 સંબંધમાં પદાર્થોનાં સ્થળ.

કેટલી દિશાઓ છે ? તેમનાં નામ દો. તમારામાંનો એક જણ આવો
 અને, ફરક દિશા ક્યાં છે તે ખતાવો. હવે સ્લેટમાં એ દિશાઓ ખતાવો.
 એપરથી તમારા બાજુવામાં આવશે કે લોકોને દિશાઓની ખબર
 હોય તો તેઓ એક બીજાને સહેલાઈથી રસતા ખતાવી શકે. દિશાઓ
 સિવાય રસ્તા દેખાડવાની બીજી કાઠ રીત તમે કદી શકશો ? હા,
 જમણીમેર કે ડાબીમેર જવાનું કદીને દેખાડી શકાય. આવો એ રીતની
 આપણે તપાસ કરીએ. મારે બારણું બણી જવું છે તો કહો મારે કણી
 તરફ જવું ? તમે જમણીમેર જાઓ. શિક્ષક. (અડધું ફરીને) — હવે હું
 જમણીમેર જાઉં કે ? ના. શું મારણું હમેશાં મારી જમણીમેર હોય
 છે ? ના. કાઠ. માણસને જમણે હાથે કે ડાબે હાથે જવાનું કહેતા પહે-
 લાં તમારે શું બાજુનું જોઈએ ? તે કવી. રીતે હમેશાં છે તે. બીજા

ઝોરડામાં અપવાદ છે. ઉભેલો માણસ તમને પૂછાવે કે ક્યાણી જગ્યા
 ક્યાં છે. તો તે જગમણી કે ડાળીમેર છે. એવું. કહેવાયી. માલશો ?
 ના, નહિ આસે. શા માટે નહિ આસે ? તમે એમ કહો કે આપણે જે
 ઠેકાણે ઉભા છીએ તેની ઉત્તરે કે દક્ષિણે તે જગ્યા છે. તો એથી તે
 ઝોળી કહાડવામાં મદદ મળશે ? હા, મળશે. સાચી ? તેમના દરવાયી
 ઉત્તર કે દક્ષિણની જગ્યા બદલાશે ? તમારા જગમણી કે ડાળી કોય
 પડે જગ્યા બદલાશે, પરંતુ દિશાઓ બદલાતી નથી, તેઓ મુકરર છે.
 જુદી જુદી જગ્યાઓનાં સ્થળ જતાવવામાં તેઓ એટલી બધી
 ઉપયોગી છે તેનું કારણ એજ છે. અમુક જગ્યા ઉત્તરે, દક્ષિણે, પૂર્વે,
 કે પશ્ચિમે છે એવું કહીને તમે લોકોને મુસાફરી કરવાનો રસ્તો બતા-
 વી, શકો. હવે ઝોરડામાંની જુદી જુદી વસ્તુઓ ક્યાં છે તે કહો. આ-
 લશી ક્યાં છે ? બારીઓ ક્યાં છે ? દરવાજા ક્યાં છે ? કપાટ ક્યાં છે ?
 હિંદુસ્તાનનો નક્શો ક્યાં છે ? હવે સ્લેટપર એ વસ્તુઓનાં સ્થળ દર્શાવીએ.
 ઝોરડામાંની એક વસ્તુનું નામ દો. કપાટ. ઝોરડાની કદખ બાબુએ
 કપાટ છે ? ઉત્તરે સ્લેટની ઉત્તરે દિશા કદખ ? કપાટને માટે અહીં એક
 ટપકાં મૂકીએ. ઝોરડાની પશ્ચિમે ક્યાં છે તે કહો. સ્લેટની પશ્ચિમ દિશા
 કદખ ? ઝોરડાની પશ્ચિમે જે વસ્તુઓ છે તેઓને માટે આપણે સ્લેટપર
 બીજાં ટપકાં મૂકીએ. એ રીતે ઝોરડામાંની બ્રહ્મ વસ્તુઓનાં સ્થળ
 સ્લેટમાં દર્શાવી શકાય. મેં શું ક્યું તે તમે હવે કહી બાઓ. ઝોરડા-
 માંની જુદી જુદી વસ્તુઓનાં સ્થળ દર્શાવવાને, અર્થાત્ તેઓ ઉત્તરે,
 દક્ષિણે, પૂર્વે, કે પશ્ચિમે છે તે જતાવવાને સ્લેટમાં ટપકાં મૂકો.

જૂની ગુજરાતી-ગદ્ય કથાસંગ્રહ.

(સાંધણ પુ. ૩૧ ના પ. ૨૮૯ થી.)
 પશ્ચિમના શબ્દચાત્ર અને ભાષાવિજ્ઞાનનો આપ ન ચદયાં છતાંએ
 નૈસર્ગિક નિર્મળ તેજથી પ્રકાશતી તિવ્ર બુદ્ધિવાળા પ્રસિદ્ધ ભાષાશાસ્ત્ર
 સ્લેટને પ્રથમ બોંયપર મૂકવી, કારણ કે એ તેની સ્વાભાવિક
 સ્થિતિ છે. પછી તેને ઊકસાંની સામે ઉભી મૂકવી.

સ્વર્ગવાસી શાસ્ત્રી ધર્મશાસ્ત્ર દાણીદાસના કીર્તિસ્તોત્રપ્ર : શુભરાત્રી ભા-
 પાના પદ્ધતિદાસમાં કાળક્રમે ભાષાનાં સ્વાભાવિક વિચારનાં વિવેચન પૂ-
 વેક વિવિધ પ્રમાણુ આપ્યા છે તે છતાંએ તે સંબંધમાં કેટલાક વિ-
 હાનોના મનમાં શંકા, અશ્રદ્ધા, અને અનારથાક જોઈ પ્રસ્તુત વિષય
 કેટલીક મુદ્દાથી અમે આરંભ્યો છે. તેમાં સમયે સમયની જોડીના
 જૂદા જૂદા નમૂના વાંચનારને વહેલાં નિવેદન કરવાની ઉત્કંઠાથી પ્ર-
 ત્યેક ઉતારાની ભાષાના વિશિષ્ટ સ્વરૂપની ચર્ચા બંધ રાખી, પ્રમાણુભૂત
 મૂળ લેખન અમે આપવા આદ્યું છે. એ નિયમમાં હજુ તો અમે વિ-
 ક્રમે સંવતના પંદરમા સતકના પ્રદેશમાં ફરિયે છિયે, અદર અંતરિયાળ
 પ્રમથુ કરિયે છિયે. એ તૂકથી આમ ઉમે રૂઢિ રૂઢીયે છિયે તો શુ-
 બરી વાણીનો પ્રવાહ બાંધી પ્રગટ યાપછે તે મંગનસુખી સમર્થ સિખર
 પ્રાચીન મહાસંસ્કૃત, સંસ્કૃત, પાલી, અર્ધમાગધી, માગધી, પૈશાચી, મ-
 હારાષ્ટ્રી, કૌરસેની, અપભ્રંશ આદિના જનમી ગયેલા પ્રવાહની ધરથી હ-
 ડાપલું ઉઠ્યું વધેછે. નીચે નજર નાંખિયે છિયે તો એ તૂક મૂકી તળે-
 ટીમાં ભારતીયકૃત પ્રેમાનેદ અને તેના કુળદીપક પુત્ર વલ્લભે રચાયેલા
 અવિનાશી વિરાજ રાજ્યનો બહોળો પ્રદેશ પ્રસરી રહ્યોછે, જેના પ્રા-
 તભાગે શરુ થતા રણુમાં રસસંધાના સિચને રસાળ અને સમૃદ્ધ જ-
 નાવી ભૂમિને સ્વર્ગના નંદનવનની શોભા સજ્જવનારી સરસ્વતી ગૂંમ
 યાપછે. સાંધી આગળ નજર ધણાવતાં એક સરંખું સંપાટ મેદાને ચારે
 તરફ વિસ્તરે છે, જેની આ તરૂની સરહદે દયાસમંભાઈ આદિ છેક
 અવાચીન કવિનાં નામાં નાનાં રજિયામણાં રાજ્યો જેમારને જરા આ-
 નંદ ઉપજાવે છે. એ રીતે આ બહુને અજાણ્યા કુંગરી પ્રદેશમાં આ-
 પણી ભાષાની પ્રવાહનો મૂળના શોધમાં તથા તેના પાત્રેની રૂપરેષા
 ધડવાના પ્રયત્નમાં અમે, બનિયે, છિયે, તથા ને કાંઈ જાણવા લાયક
 મળી આવેછે તે વિધા રસિક પુરુષોને નિવેદન કરિયે છિયે. તે શોધના
 સંબંધમાં સાહુ ગદ્ય કથા સમૃદ્ધ તે માત્ર ખીજેજ લેખ છે. કતા હતા

* જુઓ પ્રાચીન કાવ્યમાળા અંક ૨૬ ને આરંભે આપેલા અંચ-
 વિવેચનની છેલ્લી કલમ.

તો પરમેશ્વર છે, પણ વાંચનાર વિદ્વાન ધીરજ રાખશે તો ગુર્જરી બા-
પાનો પ્રવાહ મૂળથી એકધારા સપાટ મેદાનમાં જ એકસરખો શાંત
સીધો વહેતો આવ્યો છે એમ કટલાક માંતિ, આગ્રહ, કે અધિરા-
ધથી કહે છે તે ભૂલ ભરેલું છે, તથા પવંતની અધિસક્રમાં
રમતી જાછળતી ચાલી જતી અનેક વંક, વળામણ લેતી ગિ-
રિગરાડ, જોળંગી સપાટ પ્રદેશ ઉપર પ્રોટપણે પ્રસરતી ખીજ નદીની
પેટે આપણી બાપાના પ્રવાહનાં પણ વિવિધ રૂપાંતર છે, તે કાંઈક દર્શા-
વી આપવા અમે ઉમેદ રાખીએ છીએ. તેથી સ્વર્ગવાસી બાપાશોધક
વ્રજલાલ શાસ્ત્રીનાં, બાપાબક્ત નર્મદ કવિનાં, તથા સાક્ષર ન-
વલરામભાંઈનાં આપેલાં વિરલ પ્રમાણોને મુદ્દિ આપી આપણી બાપાના
સમયભેદ સ્વરૂપભેદ વિષેની શંકા દૂર કરવાની અમને આશા છે. દૃઢ
અગ્રદા અને અનાસ્થા તો બાપાવિગ્નાનના, અથવા અર્વાચીન બા-
પાને મુકામસે ઉપર કહેલી ભરતખંડની પ્રાચીન બાપાઓના અભ્યા-
સથી જ મરે એમ છે.

અધિકૃત.

૬૦, ૬૦ મુવ.

ભૂમિતિનો ખુલાસો.

(સાંધણ પૃષ્ઠ ૨૯૨ થી)

કેરે મી પ્રતિસા ચાલુ.

આગળ જતાવવામાં આવ્યું તેમ એના બે ભાગ છે. પહેલો ભાગ
સિદ્ધ કર્યા પછી ત્રિકોણની દોષપણ બાજુ લંબાવ્યા વગર તેનો ખીજે
ભાગ એટલે કે ત્રણે ખૂણાનો સરવાળો બે કાટખૂણા બરાબર નીચે
પ્રમાણે સિદ્ધ કરી શકાય.

પાયામાં દોષ પ્રજ્ઞ બિંદુ લો અને તેને શિરોબિંદુ જોડે સાંધો. એ
સાંધનારી લાંબી પાયાની સાથે બે ખૂણા કહે છે અને તે બંને સાંધે લેતાં
૧૩ મી પ્રમાણે બે કાટખૂણા બરાબર છે. એ માંહેલો જમણી બાજુનો
ખૂણો ડાબી બાજુના નાના ત્રિકોણના સામેના બે ખૂણાની બરાબર
છે, અને તેવીજ રીતે ડાબી બાજુનો ખૂણો જમણી બાજુના નાના
ત્રિકોણના સામેના બે ખૂણાઓની બરાબર છે. અને એ ચારે ખૂણાનો

સરવાળે પ્રથમનાં ત્રિકોણનાં ત્રણ ખૂણાંની બરાબર છે માટે પ્રથમનાં ત્રિકોણનાં ત્રણ ખૂણાંઓનો સરવાળો બે ઘટખૂણા બરાબર છે.

પ્રતિષ્ઠા ૩૩ મી.

અ ————— ક. અ.ક અને વ.ક સરખા અને સમાંતર;
 વ ————— ઢે છે માટે અ.વ અને ક.ક સરખા નથી;
 સમાંતર છે. અ.વ વ.ક અને ક.ક સાંધ્યાથી ઠાથી પ્રતિષ્ઠાની સહાયથી બે ત્રિકોણ દ્વરે રીતે એકબીજાની બરાબર થયે શે. માટે અ.વ ક.ક ની બરાબર અને વ્યુત્ક્રમ ખૂણાઓ બરાબર હોવાથી તે બે સમાંતર છે.

૩૪ મી

સામસામેનાં બે બિંદુઓ સાંધ્યાથી બે ત્રિકોણ થશે બાજુઓ સમાંતર છે માટે વ્યુત્ક્રમ ખૂણાઓ બરાબર છે, તેથી એક ત્રિકોણની એક બાજુ તથા તેની ઉપર થયેલા બે ખૂણાઓ બીજા ત્રિકોણની એક બાજુ (આ જગ્યાએ તેજ બાજુ) તથા તેના ઉપર થયેલા બે ખૂણાઓ બરાબર છે. ૨૬ મી પ્રતિષ્ઠા પ્રમાણે એ બે ત્રિકોણ બરાબર છે માટે સામસામેનાં બાજુઓ તેમજ ખૂણાઓ પરસ્પર બરાબર છે.

શિક્ષકે બે ત્રિકોણ છુટા પાડી ૨૬ મી પ્રતિષ્ઠા કેવી રીતે લાગુ પડી શકે છે તે સમજાવવું.

જેતપૂર તા. ૮-૧-૯૩

કે. ર. નાનજીઆણી.

(ડૉ. એચ્યુ. ઈ. રેવાકીશ પં. વિભાગ.)

શ્રી કેળવણીને ઉત્તેજન.

(આજુ પાર્તે. ૨૧ થી.)

રાવજીદાદુર. લાલસંકરભાઈ ઉમીયારંકર, ઓનરરી સેક્રેટરી સાહેબ,
 કુશાલ વર્નાક્યુલર સોસાયટી,
 ગાદેબ,

અમદાવાદ.

અમારા પૈત્ર સી. સી. નીનુભાઈની સ્ત્રી : સી. દેવલક્ષ્મી દેવલોક
માખીછે, તેના સ્મારકકુંડ પ્રાપ્ત રૂ. (૧૦૦૦.) : એકે એક હજારનાં અમ-
દાવાદ અનુનિસિપાલિટીનાં ડિવેન્ચર લેલી છે, તેનું જે બાજુ આવે તે
અમદાવાદમાં ખાડિયામાં કન્યાશાળા આવના સલીવટમાં મારા નામથી
સ્થપાયલી છે : તેમાં અમારી ન્યાત એટલે સોઠાદરા નાગરની ન્યાતની
છોકરીઓ અભ્યાસ કરવા આવે તેમને આપવાનું છે.

તેજ રીતે અમારી આશિષ સી. સી. હુગીની ડોકરી સી. તાપી
ચોડી મુદત ઉપર દેવલોક પાખીછે, તેના સ્મારકકુંડ પ્રાપ્ત રૂ. (૫૦૦.)
પાંચસેનું અનુનિસિપાલ ડિવેન્ચર લેવામાં આવ્યું છે, તેનું જે બાજુ ઉપ-
પત્રે તે પથુ ઉપર લખેલી કન્યાશાળામાં આવનારી અમારી ન્યાતની
છોકરીઓને વિદ્યાભ્યાસના હિતેન સાર આપવાનું છે.

માટે ઉપરની રકમોની સ્કોલર્શિપો દરેક વર્ગમાં આવનારી અમ-
મારી ન્યાતની છોકરીઓને આપવાનો અહેરખાની કરી બંદોબસ્ત
કરવો બોધ્યો.

સદરકુ ડિવેન્ચરો આપની સોસાઈટીને સ્વીકૃતિ કરવા વિધેનો પત્ર
હવે પછી લખાશે. એજ વિનંતિ. તા. ૨૭ અક્ટોબર ૧૮૯૨.

સેવક

(સહી) રણછોડલાલ જોરાલાલ

નાગર સાહેદરા.

(અધિકૃત)

અર્ચાપત્ર.

૧. ભગવાનદાસ ભૂખણદાસ, ઓરપાક. — કવિતા શિખવવા
પ્રાપ્ત તમારો વિષય જગા નાજરો નોમ દાખલ કરીશું. ભૂગોળનો વિ-
ષય સુધારી ફરી લખવા જેવો છે. તેમાં કેટલીક હકીકત વગર જરૂરની
છે, જેમકે “આદિશિવસમુદ્ર-આપદાને લગતો સમુદ્ર.” વળી કેટલીક
હકીકતનો બોધ્યો તેવો પ્રમાણ નથી. “કિંતુ દાઉતરાખનો વસાવેલો

કસબો.” આટલી હકીકત બસ નથી અને તેથી વાંચનારેનું જ્ઞાન વધતું નથી. કયા રાજાએ, કયારે, શા કારણથી વસાવ્યો તે જણાવ્યું હોય તો ઉપ-યોગી થઈ પડે. “નેધરલેન્ડ્સ=(લેન્ડ્સ=જમીન) નીચાણવાળા જમીન,” આટલું બસ નથી. દરૂઆની સપાટીથી એ દેશની જમીન નીચી છે, બંધ બાંધીને દેશપર પાણી ફરી વળતું આટકાવ્યું છે, તે બંધની ઘણી સંભાળ લેવી પડે છે, એક વખત દુશ્મને હુમલો કર્યો ત્યારે સંતાધારી-ઓએ બંધ છોડી દઈ દેશમાં પાણી પેસવા દીધું હતું અને તેમ કરી દુશ્મનને હાથ્યા હતા, વિગેરે જણાવ્યા જેવી હકીકત એકઠી કરી દાખલ કરશે અને નકામી હકીકત કાઢી નાંખશે તો એ લખાણને જગ્યા આપવા પ્રયત્ન કરીશું.

૨. દેસાણુ બેનકોર, વાંચી.—એ જાહેરખબર એડીટર તરફથી છાપવામાં આવી હતી. માત્ર એડીટરના વખતમાં આવેલા વિષય પૈકી જે તેમને પસંદ પડ્યા હશે તે દાખલ કરી તેનું લવાજમ તેમણે આપ્યું હશે; કાઢતું દહેણું રહ્યું નથી. તેમણે ૨૬ કરેલા વિષય હવે દાખલ થઈ શકશે નહીં.

૩. દામોદર કરસનદાસ, એલા.—“ચોથી ચોપડીનાં કેળનાં પાકમાં કહ્યું છે જે કેળને એકજ લૂમ ચાય છે તે ઉપર ૧૫૦ સુધી કેળાં ચાય છે;” નવંબર સને ૧૮૯૨ ના ખેડા ખેતીવાડી પત્રમાં લખ્યું છે કે ‘એક લૂમે ધણામાં ધણાં ૫૦૦ કેળાં ચાય છે.’ તો સાચું શું ? કયા દેશમાં એક લૂમે ૫૦૦ કેળાં થતાં હશે ?” ખેતી માસ્તરોને આનો જવાબ આપવા ભલામણ કરીએ છીએ.

૪. વી. બા. વસો.—“છઠ્ઠી ચોપડીમાં ૧૩૯ મે પાઠે નર્મ કવિ-તાની ચોથી કડીમાં ‘સૂચના’ શબ્દ છે. કેટલાક મહેતાશ્રીઓ તેને ઠેકાણે ‘રૂપના’ મૂકે છે. તો ખરું શું ?”

હત્તર.—નર્મ કવિતાની નંવી આવૃત્તિમાં ‘રૂપના’ શબ્દ છે, અને કડી નીચે પ્રમાણે આપી છે (પુસ્તક ખીજું, પૃષ્ઠ ૬૫૨).

“પ્રીતી આશા રૂપના, ખરેખ ખિલતા મોર;

ભૂખર વાયુ મોતનો, તેનું મ્હોદું જોર.”

નીચે દીપમાં અર્ધ આપ્યો છે કે. ગ્રીતના ખિલતા મોર ખરી પડે છે, આદાના ખિલતા મોર ખરી પડે છે, રૂપના ખિલતા મોર ખરી પડે છે.

૫. મથુરાંદાસ કેવળદાસ, ધોડાસર.—“(૧) વાંચન છઠી ચોપડીના છેલ્લા પાઠમાં જીમને શિખામણ આપી છે તેમાં ‘ચરી ખટરસ ખાવારે’ એમ કહ્યું છે. શિક્ષકો ખારો, ખારો, તીખો, ગળ્યો, મોજો, કડવો, એમ છ રસ દિખાવે છે. કવિ સામળખટે ખાવાના છ રસ નીચે પ્રમાણે વર્ણવ્યા છે.

‘ગુણનિધી ગોરસ એક, બીજો કદ્દુ રસ બાળા;

ત્રીજો રસ તાંબૂલ, ચોથો રસ મધુમાળા;

પ્રિયા આંખરસ પાંચ, છઠો સખરસ તે મીઠું.’

તો આ બેમાં ખઈ શું ?

(૨) બીજી ચોપડીના ૪૬ માં પાઠમાં છેવટના ભાગમાં જૂની આદૃતિમાં ‘ને પછી નેહ’ હતું તે નવી આદૃતિમાં હપાયું નથી. તે જોઈએ કે નહીં ?”

જવાબ.—(૧) કવિ નર્મદાશંકર નીચે પ્રમાણે છ રસ ગણાવે છે (નર્મ કવિતા, પુસ્તક બીજું, પૃષ્ઠ ૯૨૪).

“કદ્દુ દટાણો ને તિખો, ખારો ખારો પાંચ;

છઠો વ્હાલો સર્વને, રવાદ ગળ્યો તે સાંચ.”

(૨) “ને પછી નેહ” એ શબ્દોની જરૂર છે. બૂલધી નિકળી ગયા હશે તે પાછા નવી આદૃતિમાં દાખલ થવા જોઈએ.

કેળવણી. ખાતાની ખબરો.

સંભાળી રાખવાનાં આક્રીસનાં દફતરોનું પત્રક.

મહેરખખર.

સને ૧૮૮૨ ના આગસ્ટ માસના રેકૉર્ડને ૧૮૬ મે પાને પ્રગટ કરેલું પત્રક ૨૬ કરી કેળવણી ખાતાની જુદી જુદી આક્રીસોમાં દફતરો કેટલાં વરસ લગી સંભાળી રાખવાં તે દર્શાવનારું પત્રક કેળવણી

ખાતાના અધિકારીઓને જાણવા તથા તે પ્રમાણે વર્તવા સાર હેઠળ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

પુણા, તા. ૧૫ મી નવેમ્બર,
સન ૧૮૯૨.

K. M. Chatfield,
ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.

સંભાળી રાખવાનાં દફતરોનું પત્રક.

નંબર.	આશીસનાં દફતરોનો પ્રકાર.	સેન્યુઅલ ઇન્સપેક્ટરો.	ડાયુટી ઇન્સપેક્ટરો.	હાઇઅને આર્ગેસ્ટ વર્નાક્યુલર સ્કૂલો.	વર્નાક્યુલર સ્કૂલો.
૧	ખાતાના આજુ કુકમો... ..	વરસ બધાં.	વરસ. બધાં.	વરસ. બધાં.	વરસ. બધાં.
૨	ઇંગ્રેજી આવક અને જવક કાગજોનું સાંકળિયું	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...
૩	શી અને હાજરીનાં માસિક પત્રકો	૩	૩	૩	...
૪	તાખાના નોકરોને કરેલા દંડનાં પત્રકો ...	૩	૩	૩	૩
૫	પાછલી નોકરીનાં પત્રકો (વિભાગની ડિરેક્ટરી)	બધાં.	બધાં.	...	બધાં.
૬	છેવટનો નિકાલ થયો હોય તેવા તુમાર ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૭	કાન્યુઅલ રજનાં પત્રકો	૨	૨	૨	૨
૮	પરીક્ષાના કાગજો—ઇંગ્રેજી અને વર્નાક્યુલર સ્કૂલોનાં પરિણામ...	૨	૨	૨	૨
૯	મહેતાજીઓ તરફથી આવેલાં પાછલી નોકરીનાં પત્રકો	...	૫	...	બધાં.
૧૦	વખત અને અવ્યાસ પત્રકો	૩	૩	૩	૩
૧૧	આવક અને જવક	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૧૨	નિશાજોની રિયતિનું ત્રિમાસિક પત્રક ...	૫	બધાં.	...	...
૧૩	રોજમેજ	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૧૪	તપાસણીના રિપોર્ટો	૧૦	બધાં.	...	...
૧૫	ડેપુટી કમીશનરનું અને સેક્રેટરીનું પુસ્તકોનું પત્રક.	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૧૬	તાખાની આફીસોમાંથી આવેલાં ડેપુટી કમીશનરનાં પત્રક	૫	૫	...	...
૧૭	વાર્ષિક રિપોર્ટો	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...
૧૮	સર્વિસ બુકો	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૧૯	દરેક નિશાજના વર્નાક્યુલર મહેતાજીઓનાં રિપોર્ટો	બધાં.	બધાં.	...	...

		વરસ.	વરસ.	વરસ.	વરસ.
૨૦	નિશાળના ખર્ચનું ત્રિમાસિક પત્રક	૩	૫	...	...
૨૧	ફી અને બીજી આવકોનું વિગતવાર પત્રક.	૨	૨	૨	...
૨૨	સંક્ષિપ્ત અને વિગતવાર પરીક્ષાનાં પરિણામોનાં પત્રકો ...	૫	૫	બધાં.	બધાં.
૨૩	નોકરોનાં પત્રકો અ ...	બધાં.	બધાં.	...	...
૨૪	નોકરોનાં પત્રક વ તાબાના નોકરો તરફથી આવેલાં ...	૫	...	...	...
૨૫	બિલની કાપડો ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...
૨૬	વર્નાક્યુલર મહેતાજીઓનાં પગાર અને રમી પત્રકો ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...
૨૭	લોકલ ફંડ બજેટ ...	બધાં.	બધાં.	...	...
૨૮	વાર્ષિક પત્રકો ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૨૯	કાપમ નીમણુંકો અને બદલીનાં પત્રકો ...	૫	૫	...	...
૩૦	મ્યુનિસિપાલ સ્કૂલોમાં યથેલા ફેરફારનાં માસિક પત્રકો ...	બધાં.	બધાં.	...	...
૩૧	જવાબ મળ્યા વગરના કાગળોનું ત્રિમાસિક પત્રક	૨	૨	...	...
૩૨	પ્રોવિન્શિઅલ અને લોકલ ફંડમાંથી પગાર મળતો હોય એવા તાબાના નોકરોનું વાર્ષિક પત્રક અ. ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...
૩૩	એજન એજન એજન વ ...	૩	...	...	...
૩૪	મ્યુનિસિપાલ ફંડમાંથી પગાર મળતો હોય એવા તાબાના નોકરોનું વાર્ષિક પત્રક ...	૫	૫	...	...
૩૫	વર્નાક્યુલર સ્કૂલોને માટે પુસ્તકો, સામાન અને છતાંમોનાં ઇડેટો ...	૫	૫	૫	...
૩૬	નિશાળનાં મકાનોની વાર્ષિક મરામતને માટે જોઈતી રકમોના અડસટ્ટાનાં પત્રકો ...	૩	૩	...	...
૩૭	ગામડી નિશાળોનાં પત્રકો ...	૫	૫	...	...
૩૮	છોકરાદીક તથા બળદારી પ્રમાણે આપવાનાં અંલાવન્સનાં પત્રકો ...	૫	૫	...	...
૩૯	રેશનરીનાં ઇડેટો ...	૫	૫	૫	...
૪૦	રટાન્ડ (દરાવેલાં) પત્રકોનાં ઇડેટો ...	૩	૩	૩	...
૪૧	એજ્યુકેશનલ ડિરેક્ટરીનું પત્રક ...	૩	૩	૩	...
૪૨	અંલાવન વર્ષની ઉમ્મર યજ હોય એવા નોકરોનું પત્રક ...	૫	૫	૫	...
૪૩	પત્રકો અને કુપિલકેટ સર્ટિફિકેટો: હલકા દરજ્જાનાં પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટો ...	બધાં.	...	...	...
૪૪	સરકારી ગેજેટ ...	બધાં.	બધાં.	બધાં.	...

	વરસ.	વરસ.	વરસ.	વરસ.
૪૫ છેવટનો નિકાલ થયો હોય તેવા દેશી ભાષાના તુમાર.	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૪૬ વાચરો, બિલ, વગેરેની ડુપ્લિકેટ નકલો.	બધાં.	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૪૭ હાઇ અને આંગ્રેજી વર્નાક્યુલર સ્કૂલોનાં છાત્ર- સિક પત્રકો	૩	...	બધાં.	...
૪૮ સર્વિસ ટીફીડોનો હિસાબ	૩	૩	૩	૩
૪૯ સ્ટેશનરીનો હિસાબ	૧	૧	૧	...
૫૦ ઇનામ પત્રકો	...	૩	બધાં.	બધાં.
૫૧ શિક્ષકોની હાજરીનાં માસિક પત્રકો	૨	...	૨	...
૫૨ વર્નાક્યુલર નિશાળોના ડેડસ્ટાક સામાનનું પત્રક.	૨	૫	...	બધાં.
૫૩ સામાન્ય રજિસ્ટર, નં. ૧	...	...	બધાં.	બધાં.
૫૪ દરરોજની હાજરીનું રજિસ્ટર, નં. ૨	...	...	બધાં.	બધાં.
૫૫ વર્ગનું રજિસ્ટર, નં. ૩	...	...	૫	૫
૫૬ ઘડીઆ પત્રક, નં. ૪	...	...	...	૫
૫૭ નિશાળોનાં માસિક પત્રકો, નં. ૬	૫	૧૦	બધાં.	બધાં.
૫૮ લોકલ ૫૩ સર્ટિફિકેટોનું રજિસ્ટર, નં. ૭	...	...	બધાં.	બધાં.
૫૯ પગાર પત્રક, નં. ૮	...	બધાં.	...	બધાં.
૬૦ નિશાળોનાં વાર્ષિક પત્રકો, નં. ૯	...	૧૦	...	બધાં.
૬૧ બવક ખારનિશિ, નં. ૧૦	બધાં	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૬૨ આવક ખારનિશિ, નં. ૧૧	બધાં	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૬૩ વાર્ષિક મરામતનો અડસટી, નં. ૧૨	...	બધાં.	...	બધાં.
૬૪ રમની અરજી, નં. ૧૩	બધાં	બધાં.	...	...
૬૫ શી અને બીજી આવકોનાં ચલન	૩	૩	૩	...
૬૬ વિમિટસ બુક (નિશાળો જેવા આવનારાં સ- દ્દશસ્થાના અભિપ્રાય લખવાની ચોપડી)	...	...	...	બધાં.
૬૭ ગામડાની નિશાળોને મોકલેલા સક્યુલરોની પહોચવણી	...	...	...	બધાં.
૬૮ નોકરીમાં રાખેલા તાલુકા સિપાઇઓનાં પત્રકો.	...	૩	...	૩
૬૯ તાલુકા મહેતાજીઓને મોકલેલાં માસિક પત્ર- કોનાં પાવતીઓ	...	...	...	૧
૭૦ તાલુકા મહેતાજીઓને મોકલેલાં ફીનાં નાણાંની પહોચવણી	...	...	...	૨
૭૧ રજા પત્રકો (આસિસ્ટન્ટોને આપેલી રજા)	૨	૨	૨	૨
૭૨ આવક બવક	બધાં	બધાં.	બધાં.	બધાં.
૭૩ સ્થાવર મિલકતનું પત્રક	૨	૪	...	...
૭૪ નિશાળનાં મકાનોનાં પત્રકો	૨	૪	...	...
૭૫ ખર્ચેનાં માટે અગાડપી આપેલી બસુની ર- કમની પાવતી	૨	૪	...	...

દરેક શિક્ષક કોપીયુકોનાં દરેક ભાગનાં જુદાં જુદાં કિંદના અ-
 કારને જ બંધેસતી આસ નીચાંડથી આટાં ખરચે જિનારી મંગાવી છે.
 એ સ્ત્રીલેખેનાં જુદાં તરીકે મરણી, હરદાં જિનને કારસી જલખવાને ધણી
 સંઘવડાં કરી આપી છે. દરેક જોડસમાં દેવન—દોઢી ગતે, રેણાણે-
 દ્યુમેખલથી ૧ થી ૬ થી કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 બહીજતાનાં જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 તથા લેખેનાં મમુનાં જોનાં એક કડાં આરધાં આનાતી દીકરી મોકલી
 આપવાથી મદત મોકલી આપવામાં આવશે.

આદરજી કાવસજી માસ્તર

દરેક શિક્ષક કોપીયુકો તિયાં સ્ત્રીલેખેનાં પ્રગટ કર્યા
 જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે

લેખનકળા કોપીયુકો

ખનાંવનાર એવેનારને એને દલાભાઈની કપની.
 નંબર ૧ થી ૧૦. કસ મધીની.

જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 દરેક કોપીયુકોનાં દરેક ભાગનાં જુદાં જુદાં કિંદના અ-

આજાર મુધીમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી કોપીયુકોનાં જે જે જાતની આ-
 કારને જ બંધેસતી આસ નીચાંડથી આટાં ખરચે જિનારી મંગાવી છે.
 એ સ્ત્રીલેખેનાં જુદાં તરીકે મરણી, હરદાં જિનને કારસી જલખવાને ધણી
 સંઘવડાં કરી આપી છે. દરેક જોડસમાં દેવન—દોઢી ગતે, રેણાણે-
 દ્યુમેખલથી ૧ થી ૬ થી કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 બહીજતાનાં જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 જિનને કસ મંગાવનારને ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 તથા લેખેનાં મમુનાં જોનાં એક કડાં આરધાં આનાતી દીકરી મોકલી
 આપવાથી મદત મોકલી આપવામાં આવશે.

તા. ૧-૫-૯૧.
 આ કોપીયુકો વિશે આ ખાતાનાં ધણી વિદ્વાનોનાં જોવાં ગતે છે. એ-
 રજી નહિ પણ ખીજા ધણાખરાં વિદ્વાનો ધણે જોઈ મત ધરાવે છે.
 આમથી કોપીયુકો એક વખતે વોપરનાર ફરીયાતે વાંધેવાંની
 જેટલાં રાખે છે એવું અમને અનુભવથી માલમ પડ્યું છે.
 આ કોપીયુકોનાં મેથાણપર મીચે પ્રમાણે કમીશન મળેશે.
 ૧. શિક્ષક કોપીયુકોનાં ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 ૨. શિક્ષક કોપીયુકોનાં ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 ૩. શિક્ષક કોપીયુકોનાં ખરચનાં જિનને જલારે લાગશે
 ૪. મંગાવનારે પોતાનું ચેકસ-ટેકાણું જાખવું જી
 ૫. મંગાવનારે પોતાનું ચેકસ-ટેકાણું જાખવું જી

☞ भेल्लमाणस, नीचे जरा नजर तों कर !

योगः कौस्तुभः ३. १॥ पातञ्जलः योगदर्शनः ३. १॥ सांख्य-
दर्शनः ३. १॥ चांभवाः लायकः पातो ३. १॥ अभ्युत्थानः ३. १॥

भोटा व्यंकगलितनी समंशुती. श्रीं: व्यावृत्ति. श्रीमत ३०॥ पोष्ट
 साधे. पांचे दश, दश पंद्धर, निशे वीश ने पंचाशे पञ्चाश दश कभीशन.
 दोकडेयी केने. ये, यी प्रयासदास, जोष्टनदास: व्यंगदावाड मुम्माष्टिक.

शुक्लोना नक्षत्रा मुन्यन्त, तन्नाम हिंजित् वाजो, हिंजुः कृत्विषा. न
मु. घ. ना नक्षत्रा घोरण्य पीनं, श्रोत्रं योर्ध्वान घोर राणी जेवाना कि.
(०) ना ते शक्रयुधि ०) ना मजये, वदनाण्य—गोविन्दं ह्यु सक्ष्मीशंम हवे.

પિતાંબરદાસ ત્રીભુવનદાસ મહેતા.

સુચના.

આ પત્ર સંગ્રામી સર્વ લખાણ એડીટર તરફ મોકલવું. ગોટેપેડ કામળ લેવામાં નહીં આવે. સહી વગરના લખાણ ઉપર ખ્યાલ અપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણ એકાએક અક્ષરે કામળની એકાએક બાબતુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપરોડ પરેલું લખાણ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે અંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ઉચ્ચુટી અને આમિસ્ટેન્ટ ઉચ્ચુટી સહિબોને તથા મહિતાઓને કેળવણી તથા નિરાળ અવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હકિકત સ્કૂલબોર્ડે લખી મોકલશે તો તેમણે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીયું.

સરકારી તેમજ ખાનગી બહેર ખજારો જે માસમાં છાપાની હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની દસમી તારીખ પહેલાં પહોંચતી જોઈએ. હુડગીસો જે માસના અંક સાથે વહેંચનાં હોય, તેના આગસ્ટા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ગનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી ખાખતનાં પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટીકટો મોકલનારે દર રૂબીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરચ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છટક નક્કીના પોસ્ટેજ સાથે અઢીઆના. દસ રૂપિયા સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૦-૧૧-૦

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો નેમ સ્પષ્ટ લખવું. નિયમ પસંદ પડશે તો તેની અગલ વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર કાપેલે પાને રૂ. ૧ થી રૂ. ૨ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચામગનો એમાં સમાસ થશે નહીં.

બહેરખજારો છાપવાના ભાવ.

૩૦	હોડી.	ખાર માસ લગી લાગ લાગત દરે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો આર્ડ અને તે પ
૨	૮	છીના અગીઆર મહીના લગી
૩	૧૫	પામણો આર્ડ પડશે. આદ મહી
એ ઉપરાંતનો કાવ ઉપર પ્રમાણેજ		નાથી એહાં મુદત દરે તે પહેલે
મહીને પૂરો આર્ડ અને પછીને દરેક મહીને અડધો આર્ડ લેવાશે.		

હુડગીસો વહેંચનાના દર.

પા તોલા અંદરનાં દરે તે રૂ. ૮-૦-૦. તેથી ઉપરના વજનનાં છટક નક્કો સાથે જશે નહીં; જોગીએ સાથે મોકલવામાં આવશે. એક તોલા સુધીનો દર રૂ. ૧૦-૦-૦. તે ઉપરના મારે અંગને લખવું.

અંક ૩.જે.

પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

માર્ચ સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ.
ભાસ	૪૯
પાઠ પરીક્ષા....	૫૩
ઈંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક શાળાઓ.	૬૦
શાળા વિશે પાઠો	૬૩
સ્વર્ણ વિશે પાઠો.	૬૫
નિશાળ અને નિશાળીઆ	૬૬
અંગ્રેક પરીક્ષાનું અંગ્રેજીનું	૬૮
મર્યાપત્ર.	૬૯
કેળવણીખાતાની ખબરો.	૭૨

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ

યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સંવં ૨૬ સ્વામીન સપ્તા છે.

રમેક્ટેટર ગુજરાતમિત્ર; પ્રજામિત્ર; સુધેધકાશ; સુરત અખબાર; દેશીમિત્ર
અરવ્ય-સગાચાર; હિતેન્દુ.

દરકતશિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧ મેક્ટેટર કોપીએ દેશવરથી માત્ર મંગાવનારા માત્રને તથા ન-
પારીઓ જોડી, જોડામાંજોડી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ ખરીદશે
તેઓને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે પેકીંગ અને રે-
લવેનો સર્વે ખર્ચ આપનામાં આવશે.

૨-૨૦૦ થી જોડી ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા
ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેકીંગ, પોસ્ટેજ વીગેરેના સર્વે ખર્ચ ખ-
રીદનારને માથે.

૩ માત્ર મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં જતાં કોઈ રીતે ખરાબ
થાય તથા ને માત્રને તુકશાન પુરે તેના જ્વેખગદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માત્ર કંપે રસ્તે અને ક્યાં મોકલાવવાં
તેનો પુરતો ખુલાસો માત્ર મંગાવનારે લખી વળાવવો. રેલવે ક્ટેશનથી
આગળ માત્ર લઈ જવાનો ખર્ચ માત્ર મંગાવનારને શીરે સમજાવવો.

૫-હુડી મોકલાવનારે ખરાબર ટેકાણું લખવું.

૬ ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડના સર્વે માત્રને તથા જુકસેલરને
વિનંતીપુરે જરૂર પડ્યાં કે દરકતશિક્ષક કોપીબુકોની સાથે અમારે
ખીજ કોઈપણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો સેક્ટે ૧ એક ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની માગવળી કરી છે. એક વખત કામ પાડી
નિયામી ખાત્રી થશે, પેકીંગમાં જોડો ખર્ચ યામ તેમ કરીશું. જોડાની
મરજી હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

નોટપેટ કામગીરી લીધામાં આવશે નહીં.

કોપી

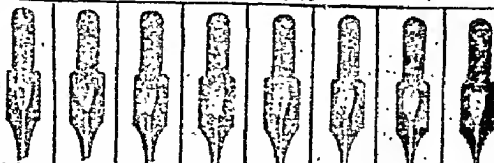
નમુના

આદરજી કાવરજી માસ્ટરજી

દરકત શિક્ષક કોપી બુકોની
રટીલપેનોના

કોપી

નં. ૧૨. નં. ૩. નં. ૪. નં. ૫. નં. ૬. નં. ૭. નં. ૮. નં. ૯.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ અંક

માર્ચ. ૧૯૯૩.

અંક ૩ નો.

માસ.

આજ વર્ગમાં ગીત શિખવવા કેળવણી ખાતા તરફથી હુકમ થયો છે. મિંધના એન્સુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરે પોતાના પ્રાંતના દરેક શાળામાં આજનાં ગીતમાંથી બાળકો માટે યોગ્ય હોય તેવાં ગીતોનો સંગ્રહ કરવા તથા તેમની ટીપ છપાવી મેહેતાઈએને વહેંચવા ઉપરથી ઇન્સ્પેક્ટરોને સૂચના કરી છે એ વાત હમે આગળ કહી ગયા છીએ. હમારાં જાણવા પ્રમાણે આજ વર્ગમાં ચલાવવા જેવાં ગીત શુજરાતીમાં નથી અને તે તૈયાર થવાની બહુ જરૂર છે. શિક્ષકોનું અને વિદ્યાર્થીનું હમે એ બાબત લક્ષ્ય એવીએ છીએ, અને યોગ્ય ગીત બનાવી આ પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થવાને મોકલવા વિનંતિ કરીએ છીએ. એમ થવાથી દરેક શુજરાતી નિશાળને તેવાં ગીત મળી શકશે. દરમાસે એ ગીત પ્રગટ થશે તો જાસ છે. દરેક ગીત સોજ લોટીથી વધારે લાંબું થવું ન જોઈએ, રાગ દેશી જોઈએ, બાળક સમજે તેવા વિચાર અને ભાષા હોવાં જોઈએ, અને તેમને રસ પડે તેમ થવું જોઈએ. વળી ગીત બોલતી વખત શરીરના હાથ બાવ થઈ શકે, તેથી હકીકત તેમાં વાજબી કરવા પ્રયત્ન થવો જોઈએ. ટ્રેનિંગ અને સંગીત બેમાં થઈ શકે.

સાલવારી નામના એક નાના પુસ્તકની નોંધ લેતાં વિજ્ઞાનવિલાસ માટે ડિસેમ્બર સને ૧૮૯૨ના અંકમાં ટીકા કરે છે તે નીચે ઉતારીએ છીએ. પુસ્તક હમે જોયું નથી પણ એ પત્ર લખે છે તે ખરું હોય તો શાળાખાતાના શિક્ષકોની વર્તણૂક વણી ખેદકારક કહેવાય. તે બાબત બારીક તપાસ કરી તેવો વલિવટ હોયતો તે અટકાવવાને લાગતા વળગતા અધિકારીએને મળજીત બલામુજી કરીએ છીએ.

“ સાલવારી.—આ નાની ચોપડી પણ ઇતિહાસના શિક્ષણનું ને છોકરાંના જ્ઞાનનું ઉંઘું વાળનારી ચોપડીના જેવીજ છે. નાનાં નાનાં ઉપલગીઆ જ્ઞાનનાં છોકરાં ને હલકા શિક્ષકો આવી આવી નિરપયોગી. ને છોકરાંના કલ્યાણને હાની કરતા ચોપડીઓ છપાવનારા થવા લાગ્યા છે એ જોઈ હમે બહુ દીલગીર છીએ. કેળવણીખાતાના અધિકારીઓએ આવી ચોપડીઓ નિશાળમાં ચલાવવાની મના કરી છે, છતાં શાળા ખાતાનાજ નોકરોએ આવી ચોપડીઓ છપાવે છે, તેથી તેનો ખાતેખાતે ઉપયોગ થતો હોવો જોઈએ. * * * નિશાળમાં પુસ્તકો ચલાવવાની મના કરી છે એટલે મેહેતાશ્રીઓ ને આસિરજીઓ કમીશનની લાલચે એવાં પુસ્તકો છોકરાં પાસે ખરીદ કરાવી ચલાવે છે, અને પરીક્ષા વખતે તે પુસ્તકો તેમને ઘેર મૂકી આવવાનું કહે છે કિંવા તે પુસ્તકો પોને લેઈ એકઠાં કરી છૂપાવી રાખે છે ને પરીક્ષક ગયા પછી પાછું તેજ પ્રમાણે ચલાવે છે. ”

ચોડી મુદત યયાં ઈંગ્લાંડની પ્રાથમિક નિશાળોના સંબંધમાં કેટલાક અગત્યના ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે તેમાંના મુખ્ય અંગે ગણાવીએ છીએ.

(૧) દરેક વર્ગના દરેક છોકરાની વિષયવાર પરીક્ષા લેવાના બદલામાં વાનગીથી પરીક્ષા લેવાનો વલિવટ દાખલ કર્યો છે. એટલે દરેક ધોરણના ચોડા છોકરાને એક વિષયમાં, ચોડાને બીજામાં, ચોડાને ત્રીજામાં, એમ તપાસી તથા કોઈ કોઈ વિષયનો શિક્ષક પાસે પોતાના રૂબરૂ પાઠ અપાવી વર્ગના શિક્ષણ સંબંધી ઈન્સ્પેક્ટર અભિપ્રાય પાંધે છે, અને વર્ગ જોવો માલમ પડે તે પ્રમાણે તેની સરાસરી હાજરી ઉપર સરકાર મદદની રકમ ગણે છે. બધા વિષયમાં સંકેતે કેટલાં બાળક પાસે થયાં તે ગણવાનું મરી જવાથી ગોખણું કમી થઈ શિક્ષણની રીત સુધરશે એમ આશા રાખવામાં આવે છે.

(૨) બાળકને દરેક વિષયમાં એકના એકજ ધોરણમાં હોવાની હવે જરૂર નથી; આવડ પ્રમાણે જુદા જુદા વિષય જુદાં જુદાં ધોર-

હોમાં શિખવાની છૂટ આપી છે. આથી કોઈ આગક ગ વાંચન કે બીજા વિષયમાં કાચું માલમ પડે અને બાકીના વિચાર હોય તો શિક્ષક તેને કાચું વિષયમાં નીચેના કે ગુખી બીજા વિષયોમાં ઉપર ચડાવી શકે છે. માત્ર એક વિષયમાં થાત્ત થનારને ઉપરના ધોરણમાં ચડાવવાથી તે વિષયમાં કેટલી દરજ્જા પડે છે અને તેના કાચાપણને લીધે જાણકના અભ્યાસમાં કેટલું ખર્ચ થાય છે તે બધાને જ તેને જિજ્ઞાસુ ચડાવવામાં ન આવે તો જે વિષયમાં ને દુર્બલ તેનો તેને લાભ ન મળે એ પણ નુકસાન કર્તા છે. દાહના વહિવટથી જે વિષયમાં જેની જુદી વધારે ચારે વિષયમાં એક વસ્તુમાં જે અપવાદ વધારે ધોરણ પણ થાય છે. આપણે અહીં પહેલાં અક્ષર અને મહિત વર્ગ જુદા તેને ઉપરનો વહિવટ કેટલેક અંગે મળતો આવે છે.

- ૧) શિક્ષણના વિષયોના ફરજિયાત અને ઐત્થિક એવા ભાગ તેથી જુદી જુદી જગા, સ્થિતિ, અથવા ધંધાને અનુકૂળ વિષય લઈ ગ્રામ્ય છે. વાંચન, લેખન, ગણિત, ઇતરોઓ (ફોર્મ), અને ઇતરોઓને સોપાન, એટલાજ વિષય ફર છે. ઐત્થિક વિષયોની વિગત હવે પછી આપીશું. કોઈ મહાવેલા કોઈ વિષય ઐત્થિક તરીકે ચલાવવો હોય તો વણી ખાતાની મંજુરી લઈ તેમ કરવાની પણ છૂટ આપી છે.
- ૨) પહેલાં દરેક વિષયનો ધોરણવાર એક એક ક્રમ દરાવી સ્થાપકોને તેમાં ફરકાર કરવાની મરજી હોય તો ખાતાની મંજુરીથી તેમ કરવા છૂટ આપવામાં આવી છે. જુદો-કોઈએ લાભ ન લેવાથી હવે મહાખરા વિષય કરતાં વધારે ધોરણવાર ક્રમ દરાવવામાં આવ્યા છે. જે અથવા શિક્ષકને જે ક્રમ અનુકૂળ પડે તે ચલાવી ગ્રામ્ય ક્રમ હવે પછી આપીશું. કોઈમાં નહીં મહાવેલા કોઈ પ્રમાણે અનુકૂળ વિષય શિખવવો હોય તો હજી કેળવણી

“ સાલવારી.—આ નાની ચોપડી પણ ઇતિહાસના શિક્ષણનું ને છોકરાંના જ્ઞાનનું ઉંઘું વાળનારી ચોપડીના જેવીજ છે. નાનાં નાનાં ઉપલગીઆ જ્ઞાનનાં છોકરાં ને હલકા શિક્ષકો આવી આવી નિરપયોગી. ને છોકરાંના કથ્યાણને હાની કરતા ચોપડીઓ છપાવનારા થવા લા-
આ છે એ જોઈ હમે બહુ દીલગીર છીએ. કેળવણીખાતાના અધિ-
કારીઓએ આવી ચોપડીઓ નિશાળમાં ચલાવવાની મના કરી છે,
છતાં શાળા ખાતાનાજ નોકરોં'આપી ચોપડીઓ છપાવે છે, તેથી તેનો
ખાનગી ઉપયોગ યતો હોવો જોઈએ. * * * *
નિશાળમાં પુસ્તકો ચલાવવાની મના કરી છે એટલે મેહેતાજીઓ
ને આસિરઠંટો કમીશનની લાલચે એવાં પુસ્તકો છોકરાં પાસે ખરીદ
કરાવી ચલાવે છે, અને પરીક્ષા વખતે તે પુસ્તકો તેમને ઘેર મૂકી
આવવાનું કહે છે કેવા તે પુસ્તકો પોને લેઈ એકઠાં કરી છપાવી રા-
ખે છે ને પરીક્ષક ગયા પછી પાછું તેજ પ્રમાણે ચલાવે છે.”

ચોડી મુદત યયાં ઈંગ્લાંડની પ્રાયમિક નિશાળોના સંબંધમાં
કેટલાક અગત્યના ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે. તેમાંના મુખ્ય અંગે
ગણાવીએ છીએ.

- (૧) દરેક વર્ગના દરેક છોકરાની વિષયવાર પરીક્ષા લેવાના બદલામાં
વાનગીથી પરીક્ષા લેવાનો વહિવટ દાખલ કર્યો છે. એટલે દરેક ધો-
રણના ચોડા છોકરાને એક વિષયમાં; ચોડાને બીજામાં, ચોડાને ત્રી-
જામાં, એમ તપાસી તથા કોઇ કોઇ વિષયનો શિક્ષક પાસે ખોતાના
રૂબરૂ પાઠ અપાવી વર્ગના શિક્ષણ સંબંધી ઈન્સ્પેક્ટર અભિપ્રાય
ખાંધે છે, અને વર્ગ જોવો માલમ પડે તે પ્રમાણે તેની સરાસરી હા-
જરી ઉપર સરકાર મદદની રકમ ગણે છે. બધા વિષયમાં સંકડે
કેટલાં બાળક પાસ યયાં તે ગણવાનું મરી નવાથી ગોખણ કમી
થઇ શિક્ષણની રીત ચુધર્યો એમ આચારા રાખવામાં આવે છે.
- (૨) બાળકને દરેક વિષયમાં એકના એકજ ધોરણમાં હોવાની હવે જરૂર
નથી; આવડ પ્રમાણે જુદા જુદા વિષય જુદાં જુદાં ધોર-

જોમાં શિખવાની છૂટ આપી છે. આથી કોઈ બાળક ગણિત કે વાંચન કે બીજા વિષયમાં કાચું માલમ પડે અને બાકીના વિષયોમાં સાફ હોય તો શિક્ષક તેને કાચા વિષયમાં નીચેના ધોરણમાં રાખી બીજા વિષયોમાં ઉપર ચઢાવી શકે છે. માત્ર એક બે વિષયમાં પાસ થનારને ઉપરના ધોરણમાં ચઢાવવાથી તેને કાચા વિષયમાં કેટલી દુરસ્ત પડે છે અને તેના કાચાપણાને લીધે બીજા બાળકના અભ્યાસમાં કેટલું ખલેલ થાય છે તે બધાને ખબર છે. તેને બિલકુલ ચઢાવવામાં ન આવે તો જે વિષયમાં તે હુશીઆર હોય તેને તેને લાભ ન મળે એ પણ નુકસાન કર્તા છે. કોડમાંના હાલના વહિવટથી જે વિષયમાં જેની બુદ્ધિ વધારે ચાલે તે એ વિષયમાં એક વરસમાં બે અથવા વધારે ધોરણ પણ ચઢી શકે છે. આપણે અહીં પહેલાં અક્ષર અને ગણિત વર્ગ જુદા હતા તેને ઉપરનો વહિવટ કેટલેક અંશે મળતો આવે છે.

(૩) શિક્ષણના વિષયોના ફરજિયાત અને ઐત્તિહિક એવા ભાગ કયા છે, તેથી જુદી જુદી જગા, સ્થિતિ, અથવા ધંધાને અનુકૂળ ઐત્તિહિક વિષય લઈ શકાય છે. વાંચન, લેખન, ગણિત, ડાકેરાઓને ચિત્ર (ડ્રોઈંગ), અને ડાકેરીઓને સોયકામ, એટલાજ વિષય ફરજિયાત છે. ઐત્તિહિક વિષયોની વિગત હવે પછી આપીશું. કોડમાં નહીં ગણાવેલા કોઈ વિષય ઐત્તિહિક તરીકે ચલાવવો હોય તો કેળવણી ખાતાની મંજૂરી લઈ તેમ કરવાની પણ છૂટ આપી છે.

(૪) પહેલાં દરેક વિષયનો ધોરણવાર એક એક ક્રમ દરાવી વ્યવસ્થાપકોને તેમાં ફેરફાર કરવાની મરજી હોય તો કેળવણી ખાતાની મંજૂરીથી તેમ કરવા છૂટ આપવામાં આવી હતી. તે છૂટનો કોઈએ લાભ ન લેવાયી હવે ધણાખરા વિષયના એક કરતાં વધારે ધોરણવાર ક્રમ દરાવવામાં આવ્યા છે. જે સ્થળ અથવા શિક્ષકને જે ક્રમ અનુકૂળ પડે તે ચલાવી શકાય છે. એ ક્રમ હવે પછી આપીશું. કોડમાં નહીં ગણાવેલા કોઈ ક્રમ પ્રમાણે અમુક વિષય શિખવવો હોય તો હજી કેળવણી ખાતાની

મંજુરી લઈ તેમ કરવાની છૂટ છે. મુંબઈ સરકારના તા. ૧૪મી ઓગસ્ટ સને ૧૮૮૬ ના ઠરાવ નં. ૧૨૮૨ ના બીજા પેરેમાં કૃષી આ ઇલાકાની અનિસ્તિપાલિટીઓને ડિરેક્ટર સાહેબની મંજુરી લઈ પોતાની નિશાળોનો અભ્યાસ ક્રમ બદલવાની અથવા વિષય વધારવા ઘટાડવાની છૂટ આપવામાં આવી છે, પણ હજી કોઈએ તે છૂટનો લાભ લીધો હોય એમ જણાતું નથી. વિદ્યા, ચિત્ર, અને હસ્ત દેખવણી આં દેશની નિશાળોમાં દાખલ થવાની જરૂર છે; અને તે માટે સ્થળ પરવે ધોરણોમાં ઘટતો ફેરફાર થવાની પણ જરૂર છે.

(૫) બહુ નાની નિશાળોમાં ઘણા શિક્ષક રાખી શકાય નહીં અને ચાર ચાર પાંચ પાંચ છોકરાંના વર્ગ કરવાનું પણ પરવડે નહીં, તેથી સાઠ બાળકથી ઓછી સરાસરી હાજરીવાળી નિશાળો માટે બધા વિષયોનો એવો ક્રમ ઠરાવવામાં આવ્યો છે કે આખી નિશાળના માત્ર ત્રણજ વર્ગ કરવાથી નબી શકે.

(૬) વાંચન મુધારવા માટે દરેક વર્ગમાં બે બે ત્રણ ત્રણ વાંચન ચોપડીઓ ચલાવવાનો વહિવટ રાખ્યો છે. સ્કૂલ લાઇબ્રેરીનો છોકરાં ઉપયોગ કરે છે કે નહીં તેની પણ તજવીજ કરવામાં આવે છે. પરીક્ષા વખત ઇન્સ્પેક્ટર વર્ગમાં નહીં ચાલેલી ચોપડીમાંથી અથવા ન્યુસપેપરમાંથી પણ વંચાવે છે અને ડિડેશન લખાવે છે.

(૭) પરીક્ષા ચોક્કસ ચાપ અને બાળકની બુદ્ધિ કેટલી કેળવાઈ છે તે જણાય, માટે ઇતિહાસ, ભૂગોળ, વિદ્યા, બાકરણ, વિગેરે ઘણા ખરા વિષયની મહોએજ પરીક્ષા લેવા ઠરાવ થયો છે. ત્રીજા અને તે ઉપરનાં ધોરણમાં અંગ્રજીલિત અને ડિડેશન કાગળ ઉપર લખાવવાનો વહિવટ દાખલ કર્યો છે.

(૮) ડ્રોઈંગ ફરજિયાત કરવામાં આવ્યું છે અને તે સાથે હસ્ત દેખવણી દાખલ કરવાને ખાસ મદદથી ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે. હસ્તકેળવણી ડ્રોઈંગને સંબંધેજ આપવા ઠરાવે છે, અને તેમાં લાકડાના અને લોખંડના કામમાં વપરાતાં ઓખરોનો ઉપયોગ કરવાનું અને તેવા નમુના બનાવવાનું શિખવાય છે.

ઉપર બીજે નંબરે ગણાવેલા દરેકર બાબત લખતાં એક ઇન્સ્પેક્ટર કહે છે કે બાળકની શક્તિ પ્રમાણે દરેક વિષયના જુદા જુદા વર્ગ કરવાના પ્રયત્નથી ગુંચવણ વધે છે અને કેળવણીને સંબંધે બહુ લાભ થતો નથી. વળી જ્યાં શિક્ષક ઓછા હોય અથવા મકાનમાં જગા કમી હોય ત્યાં સાદી ગોઠવણ સારી પડે છે. વાંચન, લેખન, વ્યાકરણ, ઇતિહાસ, અને ભૂગોળમાં બાળક એક જ ધોરણમાં હોય તે સાચું છે, કારણ બીજા વિષય ઉપર પ્રકાશ પાડી શકે તેવી હકીકત વાંચન પાઠમાં સમાવવાનો ધણી વખત પ્રસંગ આવે છે. પરંતુ એ વિષયોમાં તે જ ધોરણમાં હોય તે જ ધોરણમાં તેને અંકગણિતમાં પણ રાખવું એવી જરૂર નથી. આ વિષયને બીજા સાથે સંબંધ નથી; મંદ બાળક નીચે રહેવું જોઈએ, અને હુશીઆરને આગળ વધવાનો લાગ આપવો જોઈએ. વિદ્યા અને ચિત્રકામમાં પણ તે જુદાં ધોરણોમાં હોવાથી હરકત પડે તેમ નથી.

પાનગીથી પરીક્ષા લેવાના વહિવટ બાબત રિપોર્ટ કરતાં લંડન વિભાગના ઇન્સ્પેક્ટર લખે છે કે તેમાં એ મૂળતત્વનો સમાસ પાપ છે; (૧) એક મોટા વર્ગનું શિક્ષણ કેવું અને કેટલું ફતેહમંદ છે તે જાણવા સાર દરેક વિદ્યાર્થીની પરીક્ષા લેવાની જરૂર નથી; (૨) થોડી મુદત થયાં દાખલ થયેલાં, બહુ ગેરહાજર રહેલાં, અને છેક મંદ બુદ્ધિવાળાં બાળકને ખાતલ કરી બાકીનાં ઉપરથી વર્ગની સ્થિતિ વિશે બંધાયેલા વિચારજ બાજબી છે. વળી તે લખે છે કે બધા શિક્ષકને બધા વિષયની સરખી આવડ અથવા સરખો શોખ હોતો નથી એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે. દરેક વિષયમાં વર્ગ ઉત્કૃષ્ટ હોવો જોઈએ એમ આશા રાખવી બાજબી નથી.

પાઠ પરીક્ષા.

ટ્રેનિંગ કોલેજના સ્કોલરોના ઉપયોગ સાર શિક્ષા પદ્ધતિને છેડે

પાઠ ઉપર ચર્ચા લખવાનું પત્રક આપ્યું છે. અસલ ઇંગ્રેજી પુસ્તકની ખી-
છ આવૃત્તિમાં ગ્રંથકર્તાએ એ પત્રકમાં ઘણો સુધારો વધારો કર્યો
છે અને ગુજરાતીમાં નવી આવૃત્તિ થતાં વિલંબ થાય. એમ છે
માટે નવું પત્રક નીચે આપીએ છીએ. પાઠની મુખ્ય બાબતો તરફ
ધ્યાન ખેંચવાને તે બહુ ઉપયોગી છે. નવું પત્રક આપતાં ગ્રંથ કર્તા
લખે છે કે તેમાંનાં કેટલાંક મથાળાં નીચે પેટાં પાઠી હજી વધારે વિ-
ગત આપી શકાય, પરંતુ આપેલી વિગત શિક્ષકની અને પાઠના ગુણ
અવગણીની પરીક્ષા કરવા માટે બસ છે. પાઠપર ચર્ચા કરતાં “કાળા
પાટીઆનો નોંધએ તેટલો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો નહીં”, “બાપા કંઠણ
હતી,” વિગેરે મોઘમ-ટીકા કરવા દેવી નહીં; ક્યે પ્રસંગે એવી બૂલ
થઈ, પાટીઆપર શું લખવું નોંધવું હતું તે ન લખ્યું, ક્યા પ્રશ્નની બા-
પા કંઠણ હતી, વિગેરે પૂછી દાખલા માગવા. ઉપર કહી તેવી મોઘમ
ટીકા ગમે તે માણસ દરેક પાઠમાં વિચાર કર્યા વગર અથવા ધ્યાન
આપ્યા વગર પણ કરી શકે. કારણ અને દાખલા માગવાથી વગર
વિચારે ટીકા કરવાનું બંધ થશે અને ટીકા કરનારને પાઠપર ધ્યાન
આપવાની ફરજ પડશે. હવે પત્રક આપીએ.

૧ શિક્ષકની રીત ભાત.

- (૧) વર્ગમાં શું ચાલે છે તેપર નજર રાખવામાં શિક્ષક ચપજ છે કે નહીં?
- (૨) તેનામાં ઉત્સાહ કે ધમક છે કે નહીં?
- (૩) તેની રીતભાત અફક અને ગુપ્ત છે, કે આનંદી અને ખુશ-
હારક છે?
- (૪) તેનો સાદ ખુલ્લો છે?

આ પત્રક ટ્રેનિંગ સ્કુલોના સ્કોલરને જેટલું ઉપયોગી છે તેટલુંજ
મહેતાજીએને પોતાના આસિસ્ટન્ટના શિક્ષણની પરીક્ષા કરવા માટે,
અને આસિસ્ટન્ટને શું ધ્યાનમાં રાખવું તે સમજવા માટે ઉપયોગી છે.
વળી કોઈ કોઈ દિવસ છેલ્લા ક્લાસમાં એક બે સિવાય બાકીના વર્ગોને
રખા આપી બધા શિક્ષકો ઉપર વારાફરતી એક એક આસિસ્ટન્ટ પાસે
મહેતાજી પાઠ અપાવશે અને તે પછી પોતાં ગુણ અવગણીની શિક્ષકો
ચર્ચા કરશે તો અનન્ય આસિસ્ટન્ટને સુધરવાનો લાગ મળી નિસાળને
ધણો લાભ થશે.

- (૫) તેનું બોલવું સ્પષ્ટ છે? તે ઘટતા સ્પષ્ટપર *બાર વધ બોલે છે?
બાળકોને સ્પષ્ટ બોલવાની દરજ્જા પાડે છે? . . . . .
- (૬) તેના ઉચ્ચાર અને સ્વર શુદ્ધ છે? . . . . .
- (૭) તે ગદ્યાંતર્યા કર્યા વિના અથવા વચમાં વચમાં બોલે છે તે કરતાં વધારે વારં અટક્યા વિના બોલે છે? . . . . .
- (૮) તેનું કહેવું છોકરાંના મનમાં સહેલથી હતરી શકે તેવું છે? . . . . .
- (૯) તેનામાં અમુક તરફ (જેવી કે ઉત્તરનો છેલ્લો શબ્દ કે શબ્દનો છેલ્લો અક્ષર નિરર્થક બોલ્યા કરવાની, અથવા દરેક જવાબ પછી "બહુ સાહે," "ઠીક જવાબ આપ્યો", વિગેરે કહેવાની) છે? . . . . .

૨. વર્ગ હાથમાં રાખવા સંબંધી.

- (૧) શિક્ષક એક નજરે આખા વર્ગને લક્ષમાં લઈ શકે છે? . . . . .
- (૨) આખા વર્ગને શિખવે છે કે યોગ્ય ભાગને? . . . . .
- (૩) આખા વર્ગનું લક્ષ પાઠમાં કાયમ રાખી શકે છે? . . . . .
- (૪) ધ્યાન કાયમ રાખી શકતો હોય તો અધટિત બૂમ પાડ્યા વગર કે કઠોરતાનો ઉપયોગ કર્યા વિના તેમ કરી શકે છે? . . . . .
- (૫) તે ચોપડીમાં અતિવચ બોલે નહીં? . . . . .
- (૬) પાઠીઆ પર લખતી વખત છોકરાંને કામમાં યુગ્માયણો અથવા ધ્યાન આપતાં રાખવાની તજવીજ કરે છે? . . . . .
- (૭) તે વર્ગના દરેક ભાગ તરફ, તેમાં વિશેષ કરીને મંદ અને ઓછા શુદ્ધિવાળાં છોકરાં તરફ, ધ્યાન આપે છે? . . . . .
- (૮) છોકરાં એકદમ અને ખુશીથી હુકમ પાળે છે કે નહીં તે પોતે જુએ છે? . . . . .

૩ પ્રશ્નોત્તર.

- (૧) તેના પ્રશ્ન સહેલથી અને સંબંધપૂર્વક નિકળ્યા આવે છે? . . . . .
જવાબ મળ્યા પછી ખીજે સવાલ નિકળતાં વારંવાર વિલંબ થાય છે અને ચોપડીમાં બેસી પડે છે કે કેમ? . . . . .
- (૨) પ્રશ્નની ભાષા બાળક સમજી શકે તેવી છે? . . . . .

*Emphasis.

*Accent. એને ટેલર સાહેબ પ્રધાન કહે છે; જુઓ તેમનું બાકરણ.

- (૩) પ્રશ્ન સાદા છે કે શબ્દોથી બરપૂર છે ? માત્ર “હા” કે “ના” જવાબ આવે એવા છે ? જવાબ અતિ લાંબો આપવો પડે એવા છે ? અનિશ્ચિત (શું માગ્યું છે તે ન જણાય એવા), દ્વિઅર્થી, ગૂઢ (નહીં સમજાય તેવા), કે સૂચક (જવાબ સૂચે તેવા) છે ?
- (૪) પ્રશ્ન બાળકના સમજવામાં ન આવે ત્યારે તરત એટી જઇ તેને બીજા રૂપમાં ચૂકવાની શક્તિ છે ?
- (૫) માત્ર બાપા સંબંધી, પાઠના વિષય સંબંધી, કે બંને સંબંધી પ્રશ્ન પૂછે છે ?
- (૬) બાપા સંબંધી ખરા પ્રશ્ન પૂછવાની આવડ છે ? એટલે માત્ર છૂટક શબ્દના અર્થ પૂછે છે કે આમાં વાક્યના ? માત્ર પર્ચાયથી સંતોષ પામે છે, કે બાળક ખરા અર્થ સમજ્યાં કે નહીં તે બતાવવાને તેમને તેમની પોતાની બાપામાં કહેવાની જરૂર પાડે છે ?
- (૭) શિક્ષણપ્રશ્ન અને પરીક્ષણપ્રશ્નો તફાવત સમજે છે ? દરેકને ધટતે ઠેકાણે ઉપયોગ કરે છે ?
- (૮) ધણાખરા પ્રશ્ન વિરસ અને લાક્ષણિક (technical) છે કે આવા પ્રશ્ન જરૂર જોડવાનું પૂછે છે ?
- (૯) થોડે અંશે ખરા હોય તેવા જવાબ ઉઠાવી લઇ તે ઉપરથી નિ-કળી આવતા પ્રશ્ન પૂછવાની ચતુરાઇ છે ? આવી રીતની ઘટિત સહાય આપી જવાબ કઢાવી શકે છે ?
- (૧૦) બાળકના વિચાર પારખવાની અને તેવડે વિચારયુક્ત પણ ખોટા જવાબનું મૂળ ખોળી કાઢવાની શક્તિ છે ? આવી ખોળને પરિણામે નવા પ્રશ્ન રચવાની શક્તિ છે ?
- (૧૧) ખરા અને ખોટા જવાબ પકડી લેવાની અને તે કોણે આપ્યા એ જાણવાની ચાલાકી છે ?
- (૧૨) બૂલનો મુદ્દો પકડી સ્પષ્ટ દેખાડી આપવાની અને તેમ કરી સુ-ધારો બાળકના મન પર દસાવવાની શક્તિ છે ?
- (૧૩) જવાબની ધ્યાનરત અને રૂપ બંને ખરાં લેવાનો આગ્રહ કરે છે કે નહીં ?
- (૧૪) પોતે ધારેલા શબ્દમાં ન હોય છતાં વાસ્તવિક રીતે ખરા હોય તેવા જવાબ કબૂલ રાખે છે કે નહીં ?

(૧૫) અગત્યના ખરા જવાબ પોતે જાતે ફરી બોલી ન બતાવતાં
છોકરાં પાસેજ બોલાવરાવે છે કે કેમ ?

(૧૬) ખોટા જવાબ ફરી બોલવાનું, ગપ મારવાનું, અને વગર વિચારે
ગમે તેવા મૂર્ખાઈ ભરેલા ઉત્તર આપવાનું અટકાવે છે કે કેમ ?

*અનુભવી શાળા ઇન્સ્પેક્ટર મિ. ગાર્થેટ પોતે તૈયાર કરેલા
ચર્ચાપત્રકમાં પ્રશ્નની ચતુરાઈના મધ્યાગા હેઠળ નીચે પ્રમાણે આપે છે.

(૧) વ્યાખ્યાન ન આપતાં મુખ્યત્વે ફરી પ્રશ્નવડે પાઠ ચલાવે છે કે કેમ ?

(૨) ધ્યાન સંબંધી.—

(અ) શિક્ષકનું કર્તવ્ય.

પૃથક્ છોકરાંને પૂછેલા પ્રશ્ન ઉપર આખો વર્ગ ધ્યાન
આપે એવી તજવીજ કરે છે કે કેમ ? જોમકે,

(અ) પ્રશ્ન પૂછતાં અથવા જવાબ લેતાં આખા વર્ગ
ઉપર નજર ફેરવી બધા ધ્યાન આપે છે કે
નહીં તેની ખાતરી કરે છે ?

(આ) પોતે પાટીઆપર લખતો હોય તે વખત વર્ગનું
ધ્યાન રાખી શકે છે ?

(ઇ) કોણે જવાબ આપવો તે જણાવ્યા વગર વર્ગ
ઉપર પ્રશ્ન નાંખે છે ?

(ઇ) પ્રશ્ન નાંખ્યા પછી અટકે છે કે કેમ ? જવાબ
આપી શકીશું એવું જો છોકરા ધારતા હોય
તેમને હાથ ઉઠા કરવાનું અથવા ખીછ રીતે
તે જણાવવાનું કહે છે કે કેમ ?

(ઉ) ધ્યાન આપ્યું છે કે નહીં તેની ખાતરી કરવા સાર
કાઈ કોઈ વખત વર્ગના ગમે તે છોકરા પાસે
પ્રશ્ન ફરી બોલાવી બુઝે છે કે કેમ ?

(જી) તેજ પ્રમાણે જવાબ તરફ આખો વર્ગ ધ્યાન
આપે તેવી તજવીજ કરે છે કે નહીં ? જોમકે,

(૧) ખીજા છોકરા અથવા આખા વર્ગ પાસે

૪. સમજીતી, દૃષ્ટાંત, પ્રદર્શન, વગેરે.

- (૧) સમજીતી સ્પષ્ટ અને સુદાસર છે કે નહીં ?
- (૨) તે સહેલી બોધામાં છે ?
- (૩) શિક્ષકે કેલું તેપર ઊકરાંએ ધ્યાન આપ્યું અને તે તેમની સમ-
જ્યામાં આવ્યું તેની ખાતરીસાર દરેક સમજીતી પછી પ્રશ્ન પૂછે ? *
- (૪) હરકોઇ બાળત બાળકથી સમજાય સાર પછીજ આગળ આવતું
એવો શિક્ષકનો નિશ્ચય જણાય છે ? *

જવાબ ફરી કહેવડાવીને (શિક્ષકે પોતે
બોલીને નહીં);

(૨) અગત્યના જવાબ પાટીઆપર લખીને.

(૧) વર્ગનું કર્તવ્ય.

આખો વર્ગ ધ્યાન આપે છે કે નહીં ? જેમકે,

(આ) શિક્ષક બોલતો હોય તે વખત બધા ઊકરાની
નજર તેના તરફ છે કે નહીં ?

(આ) પાટીઆપર કાંઈ લખાતું હોય સારે તે તરફ
બધા ઊકરાની નજર છે કે નહીં ?

(ઇ) વાંચન ચાલતું હોય સારે બધા ઊકરાની નજર
ચોપડીમાં છે કે નહીં ? (તેજ પ્રમાણે બૂજોળમાં
નેકશા તરફ, હિસાબ ગણતાર સ્લેટમાં, પ્રદર્શન
વખત વસ્તુ તરફ, એમ નજર છે કે નહીં ?
ડિરેક્શન, ક્રાપી, વગેરે માટે તેજ પ્રમાણે).

(ઇ) જે ઊકરો જવાબ આપતો હોય તેના તરફ
આખો વર્ગ ધ્યાન આપે છે કે નહીં ?

* કીર્તી અને ચોથી કેલગમાં કહેલી વાંત બહુ ઉપયોગી છે.
દરેક સમજીતી પછી પ્રશ્ન પૂછવા વિના રહેતું નહીં, અને દરેક
વાંત સમજાઇ એમ ખાતરી થાય સારેજ આગળ ચાલતું. આ પ્રમાણે
નહીં વર્તવાથી શિક્ષક ગમે તેવો હતોય અને મહેનત હોય તોપણ
બાળક ચોક્કસ શિખે છે અને શિક્ષકની મહેનત અર્થ જાય છે. સાંખી,

- (૫) માત્ર શબ્દના અર્થ આપે છે કે છબારત પછી સમજાવે છે? કાપ-
માં આપેલા અર્થ માત્ર આપે છે કે સાચુ પડતો ખરા ભા-
વાર્થ સમજાવે છે ?
- (૬) છોકરાના આગ્રહ્યા જ્ઞાન સાથે નવા જ્ઞાનનો સંબંધ જોડી બંનેને
એકમેક કરવા પ્રયત્ન કરે છે કે નહીં ?
- (૭) દર્શાવે રહેલથી આખી શકે છે કે કેમ ?
- (૮) દર્શાવે સાચુ પડે તેવાં, જોઈએ તેટલાં, અને છોકરાંની માહિતી-
માં હોય તેવાં છે કે કેમ ? જરૂર પ્રમાણે શબ્દથી, ચિત્રથી,
કે પદાર્થના પ્રદર્શનથી આપે છે ?
- (૯) પરંપરા શિખવતાં સ્વભાષાનો જોઈએ તેટલો જ્ઞાને સ્તરારથી
ઉપયોગ કરે છે કે કેમ ?
- (૧૦) ઈંગ્લેન્ડ શિખવતાર શિક્ષક પોતે બ્રાહ્મણ, ઈંગ્લેન્ડ અને દેશી શબ્દો-
નો ખીચડો ન કરવાની સંભાળ રાખે છે ? બાળકને તેમ કરતાં
અટકાવે છે ?
- (૧૧) કાળાપાટીઆનો ઉપયોગ ઝડપથી અને ડહાપણથી કરે છે કે કેમ ?
- (૧૨) પાઠના ખરા વિષયપરથી ખસી જઈ તેની સાથે રીતસર સંબંધ
નહીં રાખતી હોય તેવી બાંબત આણે છે કે કેમ ?
- (૧૩) પાઠની ગોઠવણી છે કે નહીં ? તેના બાગ સારી રીતે ગોઠવ્યા છે ?
દરેક ભાગપર યોગ્ય લક્ષ આપે છે ?
- (૧૪) ભાષણ કરવાની અથવા લાંબા અને અધરા શબ્દ કે તેવાં વાક્ય
વાપરવાની શિક્ષક ભૂલ કરે છે કે કેમ ?

૫. પરીક્ષા.

- (૧) પરીક્ષા જગત છે કે નહીં ?

પુરુષે શબ્દથી બરેલી સમજુતીથી છોકરાં માત્ર ગુચવાય છે; તેને
કેમણે પ્રશ્નવડે શિખવવાથી વિશેષ લાભ માય છે. મેરાયા એજ્યર્થ
ખડે કહે છે કે:—“ધણું ઉતાવળે બોલવાથી તેમજ બહુ બોલવાથી ધણું
શિક્ષકને પોતાની મહેનતનું ફળ મળતું નથી”. પ્રશ્નથી કામ સેવાના
પદલામાં ભાષણ આપવાથી આવીજ અસર માય છે. માટે ઉપર આ-
પેલી ચોદમી કલામ પણ દમોસ માદ રાખવી.

- (૨) પ્રશ્નો શોધક છે કે કેમ ? તે અરા પરીક્ષણ પ્રશ્ન છે કે નહીં ?
 (૩) પાઠની મુખ્ય બાબતો આગળ આણી મૂકે એવા છે કે કેમ ?
 (૪) આખા પાઠનો સંબંધપૂર્વક સાર નિકળે એવા છે કે કેમ ?

૨. સામાન્ય વિચાર.

- (૧) પાઠથી કાંઈ અમુક વાત બાળક ધીમે તેમ છે કે નહીં ?
 પાઠની શરૂઆતમાં નહોતાં જાણતાં તેણે કાંઈ પાઠ પૂરો થતા
 મુઠીમાં તેમને આવડ્યું ?
 (૨) બાળકની અવસોકન શક્તિનો અને વિચાર શક્તિનો પાઠમાં ઉ-
 પયોગ કરવામાં આવ્યો કે નહીં ?
 (૩) પાઠમાંથી નિકળતું કાંઈ નીતિ સંબંધી સસ બાળકોના મનપર
 ઠસાવવામાં આવ્યું કે નહીં ?
 દુકામાં પાઠથી બાળકના જ્ઞાન પર, બુદ્ધિપર, અને નીતિપર
 શી અસર થઈ ?

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક શાળાઓ.

(ચાલુ પાને ૩૪ થી)

સરકાર મદદ—શાળાઓને સરકારની મદદ મળવાને કેટલીક
 શરતો ઠરાવી છે તે બધી અત્રે ગણાવવાની જરૂર નથી. એક શરત
 એવી છે કે શાળાનું મકાન નિયમ પ્રમાણે બંધાયેલું, સ્વચ્છ, તનદુરસ્ત, અને
 હવા અજવાળા તથા ગરમીની યોગ્ય ગોઠવણવાળું હોવું જોઈએ. નવું
 મકાન બંધાયેલ અથવા જુના મકાનમાં વધારો કરવામાં આવે તેની
 પ્લાન સરકારે મંજૂર કરેલી હોવી જોઈએ. મકાનોની બાંધ-
 ણી બાબત કેટલાક ખાસ નિયમ ઠરાવવામાં આવ્યા છે. જુનાં મકા-
 નોમાં દરે વિદ્યાર્થીએ ઓછામાં ઓછી આઠ ચોરસગુટ અને ૮૦ ધન
 ગુટ જગા હોય તો ચલાવવામાં આવે છે; નવાંમાં વધારેની જરૂર પાડી
 છે. નિશાળ અને રમવાની જગા મળી અઢીસે છોકરે પા એકર જમીન
 રાકવી જોઈએ. ખારણાં બહાર ઉધડે એવાં જોઈએ કે આ-

ગના ભય વખત ધસારાથી બંધ ન થઈ જાય. બાળશાળામાં અપવાદ બાળ વર્ગમાં બાળકોને યોગ્ય અભ્યાસ મોટાં છોકરાંના અભ્યાસને હરકત ન પહોંચે તે પ્રમાણે કરાવવો જોઈએ. એટલે બાળ વર્ગ માટે ખીજા વર્ગથી જુદોજ ઓરડો હોવો જોઈએ; તે વિના મોટાં છોકરાંના અભ્યાસને હરકત પડે છે. બાળ શાળા કે વર્ગવાળા ઓરડામાં બાળકોને યોગ્ય સાહિત્ય પૂરાં પાડવાં જોઈએ. બાળ શાળા માટે અને પ્રયાસ છોકરાંથી વધારે ઢાંજરીવાળા બાળવર્ગ માટે ખાસ જુદો ટ્રેન્ડ શિક્ષક હોવો જોઈએ. ત્રીસથી વધારે ઢાંજરીવાળા બાળ વર્ગને શિક્ષક, આરાધ વરસ ઉપરની ઉમ્મરનો ઇન્સ્પેક્ટર અંજુર કરેલો હોવો જોઈએ. બાળકોને પ્રાથમિક વિષયોના યોગ્ય શિક્ષણ ઉપરાંત પદાર્થો સંબંધી અને કુદ્રતી તથા સામાન્ય વ્યવહારિક બનાવો સંબંધી પાઠ આપવા જોઈએ, તથા વિવિધ કામનું એટલે સાદગી ગુંથવાનું, કાગળ કાપવાનું, કાગળ વાળવાનું, ચિતરવાનું, નેતર ગુંથવાનું, મથુકા પરોવવાનું, લાકડીઓ ગોઠવવાનું, વિગેરે શિક્ષણ આપવું જોઈએ. બાળ શાળા અને બાળવર્ગને ગાયન તથા સોલકામ માટે ખાસ મદદ આપવામાં આવે છે. સાત વરસથી મોટાં છોકરાંની દિવસની નિશાળોમાં છોકરીઓને સાદું શીવણ અને વેતરવાનું, તથા છોકરાંઓને હસ્ત કેળવણી સાથે અપવાદ તે વિના ડ્રેઇંગ શિખવ્યા વગર મદદ મળતી નથી. મુખ્ય મદદના મોટા અને નાના એ પ્રમાણે બે દર છે. પ્રાથમિક વિષયોમાં છોકરાંનું જ્ઞાન ચોક્કસ છે અને શિક્ષણ સમજ સાથે અપાય છે એવી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાત્રી થાય અને ક્વિટા બોલવાનું સંતોષકારક રીતે શિખવાય તો મોટા દર પ્રમાણે મદદ આપવામાં આવે છે. છોકરાંને જુદા જુદા વિષયની તેના તેજ ધોરણમાં પરીક્ષા આપવાનું બંધન નથી; જે વર્ગમાં જે વિષય શિખ્યાં હોય તેમાં પરીક્ષા લેવાનો નિયમ છે. સાધારણ રીતે દરેક બાળકની દરેક વિષયમાં પરીક્ષા લેવાતી નથી, જુદા જુદા વિષયમાં વાનગી દાખલ થોડા થોડા છોકરા તપાસવામાં આવે છે; છતાં વ્યવસ્થાપકો ઇચ્છા બતાવે તો ત્રીજીથી સાતમા ધોરણ સુધીના દરેક બાળકને દરેક વિષયમાં તપાસવા હરકત નથી. નિશાળ વ્યવસ્થા

અને બંદોબસ્ત માટે મદદની જુદી રકમ આપવામાં આવે છે, અને આ પ્રાથતનો રિપોર્ટ કરતાં નીતિનું શિક્ષણ, છોકરાંની વર્તણૂક, નિશાળ અને સામાનની સ્વચ્છતા તથા ગોઠવણ, અને શિક્ષણ તથા પરીક્ષા માટે છોકરાંની વર્ગભી, એ બધા ઉપર ખાસ ધ્યાન આપવા ઇન્સ્પેક્ટરોને સૂચના કરવામાં આવી છે. બંદોબસ્તની પ્રાથતમાં સંતોષ આપવાને વ્યવસ્થાપકોએ અને શિક્ષકોએ ઇન્સ્પેક્ટરની ખાત્રી કરી આપવી જોઈએ કે પ્રાણકોને ત્રિયમિતપણાની, સારી રીતભાતની, નિર્મળ શબ્દ વાપરવાની, અને ચોખ્ખાઈની ટેવ પાડવાને, તથા ખુશીથી દરજ્જાને તાળે યત્નાની, ખીજ સાથે વિવેકથી વર્તવાની, અને સહ બોલવાની અગત્ય તેમના મતપર કસાવવાને શાળાની હમેશની વ્યવસ્થામાં જોઈતી કાળજી રાખવામાં આવી છે. ઓછી બુદ્ધિવાળા અથવા તપજા બાંધાનાં બાળક ઉપર પરીક્ષાની તૈયારી માટે અયોગ્ય દબાણ થયું નથી એની પણ ખાત્રી કરવા ઇન્સ્પેક્ટરોને સૂચના કરવામાં આવી છે. ગાયન, શીવણ, અને ખીજ ધોરણવાર કરાવેલા વિષયો માટે જુદી જુદી રકમો આપવામાં આવે છે. ધ્યુષિલ ટીચરોને પરીક્ષામાં ખાસ કરાવ્યા બદલ પણ જુદી રકમ મળે છે. એકંદર મદદની રકમ સરાસરી હાજરીના દર વિદ્યાર્થીએ સાડાસત્તર શિશિંગ (એટલે હાથને બાવે ઝાદ રખીઆ) અથવા નિશાળની ખીજ બધી ઉપજ એ બેમાંથી જે રકમ મોટી હોય તેથી વધવી ન જોઈએ એમ કરાય છે. (મુંબઇ ઇલાકામાં મદદ લેનારી નિશાળોને ખીજ બધી ઉપજતા અડધ કરતાં વધારે મદદ અપાતી, તથા.) માંસરે માણસથી ઓછી તસ્તીવાળાં તાનાં ગામડાંની નિશાળોને આ ઉપરાંત ખાસ રકમ આપવામાં આવે છે. રાતની નિશાળોની સ્ત્રીજ અને તે ઉપરનાં ધોરણોમાંજ પરીક્ષા લેવાય છે; તેમાં સામટા ખાંસ કરતાં વધારે વિષય લેવાની કોઈ વિદ્યાર્થીને રજા નથી.

(અધિકૃત)

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પ્રથમથી ૧૬ સુધી પાઠ ૨ જો: ૩ વતી ભાગવા વિષે.

લખોટાચંપર ૩, ૬, અને ૯ લખોટા ગોઠવી પૂછવું કે ૩ માંથી ૩ કેટલીવાર ભાયછે? કોઈ વધેછે?

૬ માંથી ૩ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય છે? કોઈ વધેછે?

હવે શેષ વધ્યા સિવાય ૯ માંથી ૩ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય તેટલીવાર બાદ કરો.

પછી જુદી રીતે પૂછવું. ૩, ૬, અને ૯ માં ૩ કેટલીવાર ભાયછે?

એવી રીતે ૧૨, ૧૫, ૧૮, અને ૨૧ સંખ્યાઓના ભાગ પાડી દરેકમાં ત્રણ જેવા ભાગ આવે તેમ છોકરાંની કને કરાવવું.

પછી છોકરાંને પૂછવું,—૬ તરી, ૭ તરી, ૮ તરી, ૯ તરી, ૧૦ તરી, ૧૧ તરી, ૧૨ તરી, ઇત્યાદિ.

બધાં છોકરાંની કને નીચે પ્રમાણે સાંધે બોલાવરાવવું:—

૩ માંથી ૩ એકવાર બાદ કરી શકાય છે. ૬ માં ૩ એકવાર ભાયછે.

૬ " ૩ બેવાર " " ૬ માં ૩ બેવાર "

૯ " ૩ ત્રણવાર " " ૯ માં ૩ ત્રણવાર "

૧૨ " ૩ ચારવાર " " ૧૨ માં ૩ ચારવાર "

૧૫ " ૩ પાંચવાર " " ૧૫ માં ૩ પાંચવાર "

૧૮ " ૩ છવાર " " ૧૮ માં ૩ છવાર "

૨૧ " ૩ સાતવાર " " ૨૧ માં ૩ સાતવાર "

ઇત્યાદિ.

પછી શેષ વધે એવી રીતે ૪, ૫, ૭, ૮, ૧૦, ૧૧ ઇત્યાદિના ત્રણ સરખા ભાગ કરાવવા.

એમ કરતાં છોકરાંને ન આવડે તો તેમને પૂછવું કે કઈ કઈ સંખ્યાઓ ૩ વતી ભાગી શકાય છે અને કઈ ભાગી શકાતી નથી? ૩ ની હપતની સંખ્યાઓને લખોટાચંપર ગોઠવી તેમને ૩ વતી ભાગવાથી વધાવ આવશે. નેમકે, એક છોકરો કહેશે કે ૩ નો ત્રીજો

ભાગ ૧ છે; ૪ નો ત્રીજો ભાગ ૧ છે અને ૧ વધે છે; ૫ નો ત્રીજો ભાગ ૧ છે અને ૨ વધે છે; ૬ નો ત્રીજો ભાગ ૨ છે; ૭ નો ત્રીજો ભાગ ૨ છે અને ૧ વધે છે, ઇત્યાદિ. અપૂર્ણાક વગર પરંતુ શેષ સહિત એવી સંખ્યાઓના તૃતીયાંશ લેવાનો છોકરાને મહાવરો કરાવવો અંગ-લનો છે. એ દેવ તેમને છેવટે ધણી ઉપયોગી થઈ પડશે. શેષ ન વધે એવી સંખ્યાઓની પેટેજ આ સંખ્યાઓ બધાં છોકરાંની કને નીચે પ્રમાણે સાથે બોલાવરાવવી:—

૩ માં ૩ એકવાર	માય છે.	
૪ માં ૩ એકવાર	”	અને ૧ વધે છે.
૫ માં ૩ એકવાર	”	” ૨ ”
૬ માં ૩ બેવાર	”	
૭ માં ૩ બેવાર	”	” ૧ ”
૮ માં ૩ ”	”	” ૨ ”
૯ માં ૩ ત્રણવાર	”	
૧૦ માં ૩ ત્રણવાર	”	અને ૧ ”
૧૧ માં ૩ ”	”	” ૨ ”
૧૨ માં ૩ ચારવાર	”	
૧૩ માં ૩ ”	”	અને ૧ વધે છે.

ઇત્યાદિ.

ચરચૂરણુ મનોમત્નો.

૩ છોકરાંની વચ્ચે ૯ જામફળ હોય તો દરેકને ભાગ કેટલાં આવે ?

૩ છોકરાંની વચ્ચે ૧૨, ૧૫, અને ૧૧ જામફળ હોય તો દરેકને ભાગ કેટલાં આવે ?

એક માણસે એક બીખારીને ૧૨ પાઈ આપી તે તેણે પોતાની અને ખીખ બે બીખારીની વચ્ચે સરખે ભાગે વહેંચી લીધા તો દરેકને ભાગ કેટલી પાઈ આવી ?

ત્રણ માણસે મળીને એક ગાડીના પંદર રૂપિયા આપ્યા તો દરેકને હિસ્સે કેટલા રૂપિયા આવ્યા ?

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૬. શ્રો.

નિશાળના ઓરડાની સીમા, ભાગ ૧ લો.

દિશાઓ કેટલી છે? તેમનાં નામ દો. તમારામાંનો એક જણ આ-
વે અને દરેક દિશા સ્ટેટમાં ક્યાં માંડવી તે બતાવે. હવે સ્ટેટમાં ઓ-
રડાનો આકાર કે નકશો દોરીએ. એને કેટલી બાજુઓ છે? ચાર. ઉ-
ત્તર બાજુ કઈ? સ્ટેટમાં એ બાજુ ક્યાં મૂકવી? મધ્યે. ઓરડાની
દક્ષિણ બાજુ ક્યાં છે? સ્ટેટમાં એ ક્યાં મૂકવી? તળિયે. આ લીટી
કેટલી લાંબી રાખવી? ઉત્તર દિશા બતાવનારી લીટીના જેવડીજ. એનું
શું કારણ? એનું કારણ એ કે ઓરડાની ઉપલી અને નીચલી બાજુઓ
સરખી છે. ઓરડાની કઈ બાજુએ બારણું છે? પશ્ચિમે. એ તમે શી
રીતે જાણ્યું? પશ્ચિમ બાજુ દેખાડવાને લીટી ક્યાં દોરૂં? સ્ટેટની ડાબી
બાજુએ. એ લીટી કેટલી લાંબી દોરૂં? બીજી લીટીઓ કરતાં લાંબી.
હવે કઈ બાજુ રહી? પૂર્વ. પૂર્વ બાજુ ક્યાં દોરૂં? બીજી લીટીઓની
જમણી મેર. કેટલી લાંબી દોરૂં? પશ્ચિમ બાજુના જેવડી. કઈ બાજુ-
ઓ સરખી છે? મેં કેવો આકાર દોર્યો? લંબચોરસ. લીટીઓ શું દે-
ખાડે છે? ઓરડાની દિવાલો. ઓરડાનો વિસ્તાર ક્યાં લગી છે? દિવા-
લો લગી. ઓરડાને કેટલી દિવાલો છે? આ ચાર દિવાલો નિશાળના
ઓરડાની સીમા કે હદ છે. એ દિવાલોને ઓરડા જોડે શો સંબંધ છે?
તેઓ એની સીમા કે હદ છે. એ સીમા સ્ટેટમાં શી રીતે બતાવી છે?
લીટીઓવડે. એ ચાર લીટીઓ વડે કેવો આકાર યથો છે? લંબચોરસ.
સ્ટેટમાં મેં લંબચોરસ દોર્યો છે તે શું બતાવે છે? ઓરડાનો આકાર.
મેં ઓરડાની સીમા દોરી છે તે તેનો આકાર બતાવે છે. તો દરદાર
ઓરડાનો અથવા સ્થળનો આકાર દેખાડવો હોય તો શું કરવું જોઈએ?
તેની સીમા દોરવી જોઈએ. બધાં છોકરાંની કને નીચે પ્રમાણે સાથે બે-
લાવરાવતું,—દિવાલો એ ઓરડાની સીમા છે અને સ્ટેટમાં લીટીઓવડે
બતાવી છે. એ લીટીઓવડે ઓરડાનો આકાર જણાય છે.

પાઠ ૭. મોઃ

નિશાળની સીમા, ભાગ ૨ જો.

કસરતશાળા. પાછલો પાઠ શા વિષે હતો? ઝોરડાની સીમા વિષે. સીમાથી શું બાંધવામાં આવ્યું? ઝોરડાનો આકાર. એને ફરતી દિવાલો કેટલી છે? ચાર. શિક્ષકે એક છોકરાને બોલાવીને હાતર, દક્ષિણ, પૂર્વ, અને પશ્ચિમ સીમાઓ બતાવવાને કહેવું. હવે આપણે કસરતશાળાની સીમા દોરીએ. જે પ્રમાણે ઝોરડાની સીમા કઢાડી તેજ પ્રમાણે કસરતશાળાની સીમા કઢાડવી.

નિશાળ અને નિશાળીઆ.

(આલુ પાને ૨૦ થી)

(૩. નિવકંઠ ગણાભાઈ).

૬. માળ અને છાપડું.

એક માળનું ઘર, બે માળનું ઘર, એમ બોલવાની આપણી અને ઇંગ્રેજ રીતમાં ફર છે. ફક્ત ભોંયતળીઆવાળું ઘર હોય તેને આપણે એક માળનું, અને એક મેડી હોય તેને બે માળનું કહીએ છીએ. ઇંગ્રેજ રીત પ્રમાણે આપણું બે માળનું ઘર હોય તે એક માળનું કહેવાય અને ફક્ત ભોંયતળીઆ વાળું હોય તે માળ વગરનું કહેવાય.

ગામડાંની અને નાના કસ્ટોની નિશાળોનાં મકાન ધણું ખરાં ભોંયતળીઆવાળાં જ હોય છે. જે ગામોમાં જમીનના વધારે પૈસા પડતા નથી, અને જ્યાં બહુનાર છોકરાંની સંખ્યા થોડી થવાનો સંભવ હોય છે, ત્યાં ભોંયતળીઆવાળાં મકાન બાંધવાં એ ઠીક છે. આવાં મકાન બાંધવામાં આગળ આપેલી સૂચનાઓ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.

માત્ર ભોંયતળીઆવાળી નિશાળોમાં નાની વયનાં છોકરાંને આવડેલું જરૂં તથા બહાર નિકળવું સુલભ પડે છે. વળી મકાન પર છાપડું હોય છે તે થોડે અંશે બારી જાળીની ગરજ સારે છે. તેની તડોમાં યઈ અજવાળું પડે છે અને હવાની આવગત ધમે જાય છે. આ લાભની સાથે કેટલીક હરકત પશ્ચ રહેલી છે. આપણા સુલકમાં વરસના કેટલાક મ-

હીના પવન, ખલુ નેસબંધ વાયછે. એવી વખતે એકંદ્રું છાપર હોવાથી તડે મારફત મકાનમાં પુષ્કળ ધૂળ વરસે છે, અને વર્ગના કામમાં અડચણ આવેછે. જ્યાં છાપરાં વળી વાંસનાં બનાવેલાં હોયછે. ત્યાં ધણું કરી આવું બનેછે. જ્યાં પાટીઆં જડી તે પર નેવાંના એ ધર મેલવામાં આવેછે ત્યાં એમ થવાનો સંભવ નથી, પણ ત્યાં છાપર પારી બળીતું કામ કરી શકતું નથી. વાંસ વળીના છાપરા નીચે ખાદી જેવા ભગ અને મંજબૂત લગડાતી છત બાંધવાથી ધૂળની અડચણ દૂર થશે. વળી એવા છાપરામોથી ચોંભાસામાં વરસાદનું પાણી ચુવેછે, પણ એ હરકત રહેજામાં ખસેડી શકાય એવી છે. મોટાં શહેરોમાં માળવાળાં ધરોમાં નિશાળો બેસતી, નેવામાં આવેછે. તે પંદ્રી ઘણાં મકાન ભાડાનાં હોય છે, અને નિશાળ માટે નહીં પણ ધર અથવા દુકાન તરીકે વાપરવાના હોયથી બાંધેલાં હોયછે, તેથી જુદાં જુદાં મથાળાં નીચે નિશાળના મકાન માટે કહેલી સોઈ તેમાં હોતી નથી. તે કારણથી બહુનાર બાળકની તનફુરસ્તીને કેટલું તુકસાન થવાનો સંભવ છે તે રહેજા સમજાય તેવું છે. વળી એવાં મકાનોમાં મેડાપર ચડવાની નિસરણીઓ એવી નહારી હોય છે કે તે પરથી પડી જવાની ધાસ્તી રહેછે.

નિશાળના મેડાં પર ચઢવાની નિસરણીનાં પગથીઆંની ઉચ્ચાઈ બચ્ચાંની ઉંચાઈના પ્રમાણમાં હોવી જોઈએ. વળી તે અન્નવાળાંમાં હોવી જોઈએ. પગથીઆં એટલાં પહોળાં જોઈએ કે વર્ગ છૂટે અથવા આગનો બપ લાગે સારે છાકરાં તાકીદથી ઉતરી શકે. ચઢતાં ઉતરતાં પકડવા માટે કહેરા કે બીજા આધાર જોઈએ કે પડાય નહીં.

રસ્તાપર પડતી બારીઓને કહેરા હોવા જોઈએ અને ભાગેલા હોય તે તાકીદે સમજાવવા જોઈએ.

બોંયતળીઆવાળાં મકાનના સંબંધમાં જે કહ્યુંછે તે માળના છાપરાને પણ લાગુ પડેછે. છત કરાવવાથી મેડાપર પડતી અડચણ દૂર થશે, અને છાપરાથી ચતા ફાયદા ધણે અંશે જારી રહેશે. માળવાળા મકાનને બોંય તળીએ બેસતા વર્ગમાં અંધારું ન પડે તેની પણ કાળજી રાખવાની જરૂર છે.

એકંદર જોતાં નાનાં બાળકની નિશાળ ફક્ત બોંયતળીઆવાળી હોવી જોઈએ. બાર પેદર વયંથી ઉપરની ઉમ્મરનાં છોકરાં માટે મેડા હોય તો અડચણ નથી. પણ સાં નિશ્ચરણી, બારી, કોરો, વગેરે બાળક ને સચેતા કરવામાં આવી છે તે પર લક્ષ આપવું જોઈએ.

થર્ડ ગ્રેડ પરીક્ષાનું અંકગણિત.

છેલ્લી થર્ડ ગ્રેડ સરટિફિકેટ પરીક્ષામાં અંકગણિતના ત્રણ ચાર સવાલો બહુ અધરા હતા. વિશેષે કરીને છેલ્લા દાખલાએ ઉમેદવારોને બહુ હંધાવ્યા હતાં. વિદ્યાર્થીઓના લાભ અર્થે તે હું નીચે કરી બતાવું છું.

૯. એક જણે ત્રાંબુ અને જસત મેળવીને પીતળ કળું, તેમાં સેંકડે ૪૦ ભાગ જસત છે. હવે તેજ મિશ્રણમાં જો તેણે ૧૦) તોલા ત્રાંબુ વધારે નાખ્યું હોત, તો જસત સેંકડે ૩૫ ભાગ થાત. સારે પ્રયત્નનું મિશ્રણ કેટલા તોલાનું હશે?

સેંકડે ૪૦ ભાગ જસત, માટે ૬૦ ભાગ ત્રાંબુ, એટલે જસત કરતાં ત્રાંબુ દોઢગણું.

હવે તેજ મિશ્રણમાં ૧૦) તોલા ત્રાંબુ નાંખ્યાથી જસત ૩૫, માટે ત્રાંબુ ૬૫ ભાગ સેંકડે થાય છે, એટલે જસત કરતાં ત્રાંબુ $\frac{65}{35}$ ગણું થાય છે. ત્રાંબુ પ્રથમ દોઢગણું હતું તે વધીને $\frac{13}{7}$ થયું. $\frac{13}{7} - \frac{3}{2} = \frac{1}{14}$ એટલાગણું વધ્યું.

હવે દાખલાનું રૂપ નીચે પ્રમાણે મૂકી શકાય.

એવી રકમ કથી છે જેમાં ૬૨ ઉમેદવારો તે રકમ હતી તેથી $\frac{13}{7}$ ગણી વધી જાય?

એક સહેલું ઉદાહરણ લખ્યું તો એ દાખલો સાદા સમજાશે.

કથી રકમમાં ચાર ઉમેરીએ તો તે રકમ હતી તેથી બમણી વધે? ચારને બેએ બાગ્યાથી તરત જવાબ બે આવે છે. તેવીજ રીતે

૧૦×૬=૨૮ અને એથી શેરમાં ૪૨, જસત ૨૮ તોડ્યા અને ત્રાંબુ ૪૨.

૫. મુંબાઈ બેંકનો રૂ ૫૦૦ નો શેર સેંકડે ૨૦ રૂ. ગ્રીમિયમથી મળે છે, પણ સેંકડે ૭ ટકા પ્રમાણે નફો વહેંચાય છે; અને જેટકાની લોન ૯૬ ને બાવે મળેછે. હવે લોનના કરતાં શેરમાં નાણાં રોકું તે વાર્ષિક ઉપજમાં રૂ ૧૧૦ વધે તેમ છે. સારે રોકવાનાં નાણાં કેટલાં?

ધારો કે આપણે એક હજાર રૂપિયા શેરમાં રોક્યા;

સેંકડે ૭ ટકા નફો તો પાંચસોના શેર પાછળ અથવા ૬૦૦ રોકાણ નાણાં પાછળ રૂ ૩૦ નફો મળે.

૩.

૩.

૬૦૦ : ૧૦૦૦ :: ૩૦ : જવાબ ૫૦

હવે એજ રકમ આપણે લોનમાં રોકીએ તો

૩.

૩.

૩.

૯૬ : ૧૦૦૦ :: ૪ : જવાબ $\frac{૧૦૦૦}{૨૪} = ૪૧\frac{૨}{૩}$

૫૦—૪૧ $\frac{૨}{૩}$ =૮ $\frac{૧}{૩}$ એટલા રૂપિયા વાર્ષિક ઉપજમાં વધે. આપણે તો રૂ ૧૧૦ વધે તેટલી રકમ શોધી કાઢવાની છે.

૩.

૩.

૩.

૮ $\frac{૧}{૩}$: ૧૧૦ :: ૧૦૦૦ : $\frac{૧૦૦૦ \times ૧૧૦ \times ૩}{૨૪} = ૧૩૨૦૦$ જવાબ.

છોટા ઉદેપુર

કરમચ્ચલી રહીમ નાનજીઆણી.

૧૪-૧-૯૩

(ડૉ. એ. ઇન્ડોસ્ટ્રીયલ પંચમહાલ રેવાકાંઠા.)

ચર્ચાપત્ર.

૧. જગનલાલ વિદ્યારામ રાવળ—સૂચવેછે કે (૧) હિંદુસ્તાનના નકશામાં જે જે સ્થળે લઠાઈઓ થઈ હોય તેની સ્થળના નામ જોડે સાથ આપી હોય તો જોનારને અનુકૂળ પડે; (૨) પાંચમી જૂદી વિગેરે ચોપડીઓમાં ઇતિહાસના પાઠ સાથે રાજ્યો અને બાદશાહો, તેમજ કુલખમિનાર, તાજમહેલ, વિગેરેનાં ચિત્ર આપ્યાં હોય તો બાંધકને રસ

પડે અને પાઠ સારો અપાય; (૩) મરાઠી વાંચનમાળાની માફક સુજ્ઞ-
રાતી વાંચનમાળાને છેડે કશુ શબ્દનો કોષ આપ્યો હોય તો શિખનાર
શિખવનાર બંનેને મુલમ પડે અને અર્થ લખાવવા ન પડે.

આ સૂચનાઓ ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે, અને હમે લાગતાવળગ-
તાનું તે તરફ લક્ષ્ય ખેંચીએ છીએ. મિ. છગનલાલ લખેછે તેવો એક
હિંદુસ્તાનનો હિંદી નકશો બાળમોઢી અક્ષરે ધરેલો છે. દતિહાસના
પાઠો સાથે તેમજ ભૂગોળની ચોપડીઓમાં ચિત્ર આપવાની ઘણીજ
જરૂર છે. ઇંગ્લાંડમાં હાલ દતિહાસ અને ભૂગોળની ધોરણવાર જુદી
જુદી ચોપડીઓ પુષ્કળ ચિત્રો સાથે બનાવવામાં આવેછે. તે ચોપડી-
ઓમાં ઇંગ્લાંડનું વર્ણન છે, પરંતુ તેજ પદ્ધતિએ આ દેશની નિશાળો
માટે ચોપડીઓ અને તો ઘણો લાભ થાય. નાનાં બાળકને કેટલું, કેવી
રીતે શિખવવું તેનો ખીજા કરતાં તેમને શિખવનાર મહેતાશ્રીઓને વિ-
શેષ અનુભવ હોયછે માટે તેમણે આગળ પડવું ઘટેછે. પિંહાનોની સહાય
લઈ તેઓ આવાં પુસ્તક બનાવશે તો ઘણો લાભ થશે. આના સંબંધ-
માં એકમિલન કૃત, એમ્પસકૃત, લોંગમનકૃત, નેલસનકૃત, પ્લાટીકૃત,
ગિલકૃત, વિગેરે દતિહાસ ભૂગોળની વાંચનમાળાઓ (Historical
and Geographical Readers) તરફ વાંચનારનું લક્ષ્ય ખેંચીએ
છીએ. અંકગણિત, મેટ્રિકા હિસાબ, વ્યાકરણ, વિદ્યા, વિગેરે માટે પણ
ઇંગ્લાંડમાં ધોરણવાર જુદી જુદી ચોપડીઓ બનવા લાગી છે. મિ.
છગનલાલ વાંચનમાળાને છેડે શબ્દકોષ આપવાનું કહેછે તે સૂચના પણ
ધ્યાનમાં લેવા જેવી છે, છતાં અત્રે કહેવું જોઈએ કે ખીજા વિષયની
માફક અર્થ શિખવવા માટે પણ શિક્ષકનું મ્હો નેટલું ઉપયોગી છે તે-
ટલો કોષ ઉપયોગી નથી. માત્ર કોષના અર્થ ગોખી સંતોષ માનવાથી
પરિણામ સારો થતો નથી; બાળકના મનમાં ખરો ભાવાર્થ ઉતારવો
જોઈએ, અને તે શિક્ષકના મ્હોનું વર્ણન, તેના હાવભાવ, વસ્તુ પ્રદર્શન,
અને ચિત્ર વિગેરે સાદિલ વિના અને તેવું નથી. બાળકના મનમાં પૂરો
ચિતાર આપે નહીં એમ શિખવેલું બધું મિથ્યા છે.

૨૦. કરણારાંકર પ્રાગજી, લાણુવડ.—“(૧) હિંદના દતિહાસમાં

પૃષ્ઠ ૨૧૫ મેં “આપણું વેપારને વીસ અકસ્માતથી ખલેલ પહોંચે” એમ લખ્યું છે તેમાં વીસનો અર્થ શો ?

(૨) ગુજરાતના બાળબોધ દત્તિદાસમાં લખ્યું છે કે મહમદ ગિ-
ઝનવીએ સોમનાથપર ચઢાઇ કરી સ્વારે પહેરેા શીમદેવ રાજા હતો,
અને પાંચમી ચોપડીના ૫૬ મા પાદમાં લખ્યું છે કે તે વખત વલભસેન
હતો. સ્વારે ખરું શું ?

(૩) છટ્ટી ચોપડીના ૯૬ મા પાદમાં લખ્યું છે કે શાહુએ શંભાઇને
માર્ચો. શાહુના બાપ શંભાઇને આરંગજીએ મરાવ્યો હતો, સ્વારે આ
શંભાઇ કયો ?

(૪) વાંચનમાળામાં અમલવાદ, વડોદરા; વિગેરે શહેરોનાં, અને
મુંબઇ વિગેરે દક્ષાક્ષનાં વર્ણન છે તે ઘણાં વરસ ઉપર લખાયાં છે. તેમાં
આજ સુધીમાં યથેચ્છા ફેરફાર તથા વસ્તીના નવા આંકડા દાખલ થવા
લેઈએ. મુંબઇ શહેરના વર્ણનનો પાઠ નોંખવાની પણ જરૂર છે.

(૫) છટ્ટી ચોપડીના ૧૭૨ મા પાદમાં ‘સેવિંગ બેંકની આગત
કસેટરની કચેરી સાથે છે’ એમ લખ્યું છે ત્યાં હવે પોસ્ટઓફીસ દાખલ
કરી તે બાબત સમગ્રગુંત આપવી લેઈએ.

(૬) પાંચમી ચોપડીમાં પાણી, પવન, અને વરાળ એ ત્રણ શ-
ક્તિઓનું વર્ણન ત્રણ દેસના પાદમાં છે. તેમાં વિચ્છેદિતે ચોથી શક્તિ
તરીકે કેમ સમાવી નથી ? ”

જવાબ—

(૧) “વીસ” સંખ્દ આ જગાએ “ગમે તેટલાં” ના અર્થમાં
વાપર્યો છે. વિશેષ બાર મુકવાને “વીસ” એવી સંખ્યા કહી છે. અસલ
દંમેજી સંધ પ્રમાણે બાપાંતર કયું છે.

(૨) ગુજરાતના બાળબોધ દત્તિદાસમાં લખેલી દહીકત વધારે
સોધનું દળ છે માટે તે માનવી ઘટે છે. પાંચમી ચોપડી લખાવાને ઘણાં
વરસ થયાં છે.

(૩) આ શંભાઇ શાહુનો બાપ નહીં, પણ રાજરામની નાની
ઓ રાજસ બાઈથી થયેલો પુત્ર. રાજરામની મોટી સ્ત્રી તારાબાઈનો

દીકરા સિવાજી તરફથી કેટલાક મરણ સરદાર તારાબાઈને વળગી રહી શાહુની સામે થયા હતા. સને ૧૭૧૨ માં આ સિવાજીનું મરણ થયું. એટલે તેના ઓરમાન બાઈ શંભાઈને ગાદી આપવાનો વિચાર કરી તથા તારાબાઈને કેદ કરી તે સરદારોએ શાહુ સામે દુશ્મનાઈ ઠાપી મ. રાખી હતી.

(૪) તમે કહો છો તે પાઠમાં વસ્તીના આંકડા બદલવામાં આવ્યા છે, બીજે પણ સુધારો વધારો કરવો ઘટે છે.

(૫) તમે લખો છો તે ફેરફાર થવાની જરૂર છે. સેવિંગબેંક હવે પોસ્ટ ઓફીસમાં દાખલ થઈ છે અને કલેક્ટર સાથેની આડત બંધ થઈ છે.

(૬) એ પાઠ લખાયા સારે વિજળીની શક્તિ હાલ જોટલી બહાર આવી નહોતી. વળી એ પાઠ ઇમેજ પાઠોને આધારે લખાયા છે તેમાં ફેરફાર કરવો હમને તો દુરસ્ત લાગતો નથી. વિજળી સંબંધી સાતમી ચોપડીમાં પાઠ છે.

કેળવણી ખાતાની અખરો.

શાળોપયોગી પુસ્તકો.

નીચે લખેલાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિ તૈયાર થઈ છે:—

ગૂજરાતી.

બોમ્બે સંસ્કૃત સેરીઝ.

હોપ-બીજી ચોપડી ૦-૧-૦	નં. ૧૮ વ્યાકરણ મહાભાષ્ય પુ. ૧ હું ૯-૦-૦
„ ત્રીજી „ ૦-૩-૦	નં. ૪૪ આપસ્તંબ ધર્મસૂત્ર ભા. ૧. ૨-૧૨-૦
„ છઠી „ ૦-૭-૦	નં. ૪૬ પાતંજલ સૂતાષ્ટ્રિ. ૩-૪-૦
	નં. ૪૫ રાજતરંગિણી. ૩-૦-૦

ગ૦ સેન્ટ્રલ બુક ડીપો }
મુંબઈ તા. ૯-૨-૯૩ }

N. V. Patwardhan,
Ag. Head Clerk for Curator.

દરેક શિક્ષક કોપીયુકેતાને દરેક ગણના બુંદા બુંદા કદના અ-
ક્ષરોને બંધબેસતી ખાસ છગ્ગાંડથી માટે ખરચે જતાવી. મંગાવી છે.
એ સ્ત્રીલપેનો, ગુજરાતી ગરાડી, કિરકુ, અને કારસી લખવાને ધણી
સંગવંડ કરી આપી છે. દરેક બાકસમાં દબાવે—૬ કોમત કે વા લે-
વ્યુપેનંતથી ૧ થી ૬ બાકસ મંગાવનારને ખરચના રૂ વાન વધારે લોગરો.
ભૂકીજતાના.

આ મુધરેલી દળના, ધડવાની કડાકુટ વિનાના અને રકાઉ કિડા
તથા લેખણના નમુનાઓનો એક કાડે અરધા આનાની રીકીટ મોકલી
આપવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

આદરજી કાવસજી ખાસ્તર.

દરેક શિક્ષક કોપીયુકે તથા સ્ત્રીલપેનોના પ્રગટ કરવા-
અને કમીરાના એવંદા મોખી ત્રણવા મુખર્ધ.

સિખનકંજા કોપીયુકે.

ખતાવનાર આત્મારાંગ અને દલાભાઈની કંપની.

નંબર ૧ થી નં. ૬ સુધીની.

ગુજરાતી તથા બાળમોર્ધ.

દરેકની કોમત ૦-૨-૦

આવાર મુખીમાં પ્રસિદ્ધ યમેલી કોપીયુકેમાં જે જે જાતની ખા-
મીઓ માલુમ પડી. તેનાપર ધણી જાતનો સુખાદેવ વધારા કરીને દરેક
જાતનાં ધોરણને અતુકજ પડતી, કદ, કામજી અને છાપમાં અદીગાતી
અને એના અક્ષરો વિશે કેળવણીજાતાના ધણી કાનુમવી વિદ્યાનોએ
ધણુંજ ઉચું ગત ધરાવ્યું છે એક અનુભવી વિદ્યાને તેને સંવોધન મ-
હીછે કે જેના અભિપ્રાય ઉપરથી ગહેરજાન. કિરકટર સાહેબે આ
કોપીયુકે એકદમ મંજુર કરીછે અને તેથી તેઓ આ કોપીયુકે મંજુર
થવાં આમતનો મહેરજાન ઉતરે પ્રાંતના એકયુકેરાનલ કિરકટર
સાહેબના સરક્યુંકરની મતજન.

મુખર્ધના દશાઈ દલાભાઈ દુવારકાંદાસની સિખનકંજા
કોપીયુકે નં ૧-૬ ગહેરજાન કિરકટર સાહેબ જાતાદરે મંજુર કરીછે.
તા. ૧-૫-૯૧.

આ કોપીયુકે વિષે આ જાતાના મંજુર વિદ્યાનોનાં હોય મૂત છે. એ-
ટલુંજ નહિ પણ જીવન ધણાખરા વિદ્યાનો ધણુંજ હોય મૂત ધરાવે છે.
આમથી કોપીયુકે- એક વખત વાપરનાર કરીથી તેં વોપરવાની
કિરકટર રાખે છે. એવું અગતે અનુભવથી જાણમ પડ્યું-છે.

આ કોપીયુકેતા વેચાણપર નીચે પ્રમાણે કમીરાન મળશે.
૧. રોકડે રૂપિએ મુલકના ખરીદનારને રોકડે ૨૫- ટકા.
૨. રોકડે રૂપિએ દેસાવરના ખરીદનારને રોકડે ૩૦- ટકા.
૩. વેચ્યુપેએગલ પારમજથી મોકલવામાં આવશે.
૪. મંગાવનારે પોતાનું એકસ દેશાણું લખવું.
૫. નોટપેક પત્રથી વહેવાર રાખવામાં આવશે નહિ.

હિંદુસ્તાનની અંદર નિકળતા તમામ ન્યુસપેપર અને ચોપાનિ-
પાઉંતત્તુ આપનારે “માસિક અને વર્ષમાન તત્વસચક” નામે
ચોપનિયું છે. “ગુજરાત શાળાપત્ર” બુદ્ધિપ્રકાશ વગેરે ચોપાનિયા
કરતાં કદમાં મોટું છતાં કિંમત પોષ્ટેન્ડ સાથે એક રૂપિયા. નમુના
તરીકે મંગાવી વિશેષ ખાતરી કરો.

મંગલલાલ એવરેસ્ટ સાહે—લોખંડી—કાઠિયાવાડ.

મોટા અંકગણિતની સમશ્રુતી. ત્રીજી વ્યાખતિ. કીમત રૂ. ૦૫ પોષ્ટેન્ડ
સાથે. પાંચે દસ, દશે પંદર, વિશે વીસ ને પંચીસે પચીસે ટકા કમીશન.
રાકડેથી કે. જી. પે. થી પ્રસાસદાસ ગોઠળદાસ. અમદાવાદ મુંબઈએક.

સસ્તી મંદીન રકમ શું છે? મોટા નકશા. રૂ. ૦૫
રકુશોની નેરશા મુંબઈ, તમામ દર્શાવે ગાળા હિંદુ કાઠિયા. ન
યું. ઈ. ના નકશો. ઘોરણી જીમ, ત્રીજી ચોપાને ઘેર રાખી એવાના કિ.
૦૫ ની તે રકમથી ૦૫૦૦ ગળયે. વદનાયુ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દેવ.

“સુંદરી ગુણ મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લાયકારી” માં
રાખવા સારું મુંબઈ ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે.
ગાયકવાડ સરકારના કેવલણીખાનાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા
તથા સાધારણે વખાણેલા આ ગ્રંથની લાયકારી રોજાવવા સારા શિ-
લ્પકાએ બૂલવું નહિ. ૫૪ ૧૫૦ પાકું પુકું ને સોનેરી નામ. ત્રીજી
વ્યાખતિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખેલ, કૃત્તા મોટા-
મુંબઈએ દરગોવિંદદાસને બૂલેશર, મુંબઈ.

“ભૂગોળવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુંબઈના અ-
નુચવી ૬૦ એ. ૬૦ સાહેબ લખેલે કે, ખાનગી ભૂગોળા ને મારા
એવ. માં આજ મુધી આવી છે તે જથી કરતાં મી. ૦ મદામુખરામની
ચોપડી સારો છે. શાળાઓમાં વ્યાખવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ
છે. ત્રીજી વ્યાખતિ. કીમત ત્રણ આના. પૃથ્વીનું વર્ણન કીમત ત્રણ
આના. મુંબઈ ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત ને આના. કમીશન ધરું

સૂચના.

આ પત્ર મેળેથી સર્વ લખાણુ એડીટર તરફ મોકલવું. નાટક કામળ લેવામાં નહીં આવે. સહી પગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ એળખે અક્ષરે કામળની એકજ. પાત્રુએ લખવું. તે અમુક મારામાં છાપવા અર્થવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ડેપુટી અને સ્પાસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સાહેબોને તથા મહેતાજીઓને ફળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હકીકત સ્ફૂલ્ગળોડા લખી મોકલશે તો તેપણુ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરાવું.

સરકારી તેમજ ખાનખીનુદેર ખજારો જે માસમાં છાપાવાના હોય તેના આગલા મહિનાની દસમી તારીખ પહેલાં પહોંચવી જોઈએ. જે-ડબ્બીસો જે માસના અંક સાથે વહેંચનાં હોય તેના આગલા મહિનાની પંચમીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

મનીઓરડા મોકલનારે કૃપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી આગતના પૈસા છે તે એળખે અક્ષરે લખવું. તે વિદ્યા ગ્રૂપ યંગનો રાંબાન છે. ચોરસી ટીકીટો મોકલનારે દર રૂબીએ અડધી આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકીટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અંગાકીમીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના ગોરડેજ સાથે અઢીઆના. દસ રૂપિયા. રૂ. ૧-૦-૦ થીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૧-૦

નિયમ લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમને રૂપિય લખવું. નિયમ પસંદ પડે તો તેની અગત્ય વિગેરે ઉપર વિચાર કરી જરૂર હોય તો તેને રૂ. ૧૨ સુધી આપવામાં આવશે. અર્થાત્તમનો એમાં સમાવેશ થશે નહીં.

જાહેરખજારો છાપવાના આવ.

૩.	લીડી.	આર માસ લગી લાંગ લાંગટ કરશે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પછીના અગીઆર મહીના લગી
૨	૮	પામણે ચાર્જ પડશે. બાર મહીનાની ચોટી મુદત દરેક તો પહેલે
૪	૧૫	જો ઉપરાંતના વાત્ર ઉપર પ્રમાણેજ
		મહીને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક મહીને અડધો ચાર્જ લેવાશે.

જે-ડબ્બીસો વહેંચવાના દર.

પા તોના એકરનાં દરેક તો રૂ. ૮-૦-૦. તેથી ઉપરના વજનનાં છૂટક નકલો સાથે જશે નહીં; જેમીઓ સાથે મોકલવામાં આવશે. એક તોના સુધીનો દર રૂ. ૧૦-૦-૦. તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

The Gujarati School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

એપ્રિલ સને. ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ.
... ..	... ૭૩
શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા...	... ૭૬
ઈનામ...	... ૭૮
છાત્રોની જાહેર પ્રાયમિક શાળાઓ...	... ૮૦
બાળવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ...	... ૮૪
શાળા વિશે પાઠો...	... ૮૮
રાજકોટની બાર્ટન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા...	... ૯૧
નિયાતોની ઇનામપત્રક...	... ૧૦૪

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ

યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વે હમ સ્વામીન શાળા ગ.

જાહેર સ્વરો.

ભારે વખણાયેલી, ખચીત શ્રેષ્ઠ અને સારી.

આદરજી કવસજી માસ્તરની

દસ્કતશિક્ષક કોપીયુકો.

આઠ ભાગમાં.

કેળવણીખાતાના હાસના તથા આગલા ઈન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઈન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બાણીતા ગૃહસ્થો, ગ્રેડિસરો, નિસ્પેક્ટરો, હેડમાસ્ટરો અને શિક્ષકો, મુંબઈ તથા ગુજરાતના સર્વે બહુરૂપા તત્કાલી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સંતોષકારક ખાત્રીપત્રકો.

મેહરબાન ડિરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મેહરબાન ઈન્સ્પેક્ટર. ઈ.બી.ઈલસ સાહેબે દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સંબંધી મંજુર કરેલી કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાવે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીયુકો પ્રાપ્તવાને મેહરબો ધન્યવશે.

મુંબઈ તથા સુરત શહેરની બેઈન્ટસ્કૂલ કમીટીના અગ્રણી સદગૃહસ્થોએ પણ સંબંધી કોપીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત-શિક્ષક કોપીયુકોને સર્વે કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે. અને તેમના તાખાની સર્વે સ્કૂલોમાં એજ કોપીયુકો અનાવવાનો હુકમ થયો છે.

એ કોપીયુકો માટે જે જે ગદ્યશૃંગારો તરફથી સરટીફિકેટ મળેલાં છે તેમાંનાં નામ વાંચવાથી ખાત્રી થશે. તેમાંથી ચોણ નીચે પ્રમાણે.

ડિરેક્ટર સાહેબ તથા એન્ડ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટરો.

કે. એમ. ચેટ્ટીદાસ. એમ. એ. ડિરેક્ટર આંધ્ર પ્રણલીક ઈન્સ્પેક્ટર.

ટી. બી. કૌમ મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.

ઇ. જાહલસ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.

આ. સા. દોગળજી એદલજી ગીમી, બી. એ., ઉ. વિ. ના. મોજી એ.

ઈ. અને સગડોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર.

રા. બા. ગોપાળજી સુરજભઈ દેશાઈ, ઉ. વિ. ના કેળવણી ખાતાનાં આ. ઈ.

રા. બા. હરગોવિંદલાસ હારકંદાસ કાંટાવાળા, વડોદરાના કેળવણી આ. ડી.

રા. સા. દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખર, કચ્છના માણ એ. ઈન્સ્પેક્ટર.

દેશની કેળવણીમાં બાણીતા આગેવાન ગૃહસ્થો.

આનંદેશખ ઝવેરીલાલ ઉગ્રીયાશંકર યાજ્ઞિક.

આનંદેશખ. કાશીનાથ. ત્રિપ્તિક તેલંગ, એમ. એ., એસ. એસ. બી.

સી. આઈ. ઈ. મુંબઈની હાઈકોર્ટના બડગર.

રા. બા. મંકર પાંદુરંગ પંડીત, એમ. એ., સરકારના માણ એરીએ.

ન્ટમ માન્સેજર અને હાલ પોરબંદર રેલ્વેના કારખાતી.

રા. રા. નગીનલાસ તુલસીલાસ મારફતીયા, બી. એ., એસ. એસ. બી.

રોકેટ્ટર ગુજરાતમિત્ર; પ્રજામિત્ર; સુવર્ણપ્રકાશ; સુરત અખબાર; દેશીમિત્ર
અરવ્ય સમાચાર; હિતેશુ.

દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧ રોકેટ્ટ, રૂપીએ દશાવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા વે-
પારીઓ જોએ, જોખમાંજોઈ ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ ખરીદશે
તેઓને રોકેટ્ટ ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે પેટ્રીંગ અને રે-
લવેનો સર્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી જોઈ ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને રોકેટ્ટ ૨૫ ટકા
ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેટ્રીંગ, પોસ્ટલ વીગેટેનો સર્વે ખર્ચ ખ-
રીદનારને મળે.

૩ માલ મોકલાવ્યા પ્રતી તે રસ્તામાં જતાં કોઈ રીતે ખર્ચ
થાય તથા તે માલને નુકશાન પુગે તેના જોખગદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪. જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માલ ક્યે રસ્તે અને ક્યાં મોકલાવવો
તેનો પુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી
આગળ માલ લઈ જવાનો ખર્ચ માલ મંગાવનારને શીર, સમજવો.

૫ નુકો મોકલાવનારે બરોબર ડેકાણું લખવું.

૬. ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડના સર્વે માસ્તરોને તથા બુક્સેલરોને
વિનંતીપુર્વક જણાવવાનું કે દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકોની સાથે અજોએ
ખીજ કોઈપણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો રોકેટ્ટ ૧ એક ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની મોકલવો કરી છે. એક વખત કામ પાડી
નિવાધો ખાત્રા થશે, પેટ્રીંગમાં જોએ ખર્ચ થાય તેમ કરીશું. જોએની
મરજી હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

ગોટપેટ કાગળો લીધામાં આવશે નહીં.

૧૨૩

નમુના
આદરજી કાવરજી માસ્તરજી
દસ્કત શિક્ષક કોપી બુકોની
રટીલ પેનોના

૧૨૩

૧૨૩. નં. ૩. નં. ૪. નં. ૫. નં. ૬. નં. ૭. નં. ૮. નં. ૯. નં. ૧૦.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ એ.

એપ્રિલ: ૧૯૬૩.

અંક ૪ થો.

માસ.

આ પત્રમાં ગઈ સાલ કેટલોક ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હતો. કિંમતમાં વધારો કર્યો. વિના આ માસથી અનુમાયશ તરીકે આઠ ૫૪ વર્ધાવવાનો એટલે એવીસને બદલે બત્રીસ પાનાં આપવાનો ફેરફાર કર્યો છે. છપામણી અને ટપાલના ખર્ચમાં વધારો થશે છતાં આથી વાંચનારની વિશેષ સેવા બજાવી સહીશું એ મોટો મતોષ છે. આશા છે કે શિક્ષક વર્ગ તથા વિદ્યાર્થીનો વિષય લખી મોકલી તથા ખીછ રીતે આશ્રય આપી આ વધારો ટકાવી રાખવામાં સહાય કરશે.

“શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા” અને “ધનામ” એ મથાળાં નીચે આ પત્ર તરફથી ધનામ આપવાનો વિચાર આ અંકમાં પ્રસિદ્ધ કર્યો છે તે તરફ વાંચનારનું લક્ષ્ય એવાં છે.

આ માસમાં લાંબી સરકારી જાહેરખબર આવવાથી ચર્ચાપત્ર તથા ખીછ કેટલાક વિષય માટે જગા કરી રાખ્યા નથી તેથી દિલગીર છીએ. હુકાં ચર્ચાપત્ર માટે જટ જગા કરી રાખ્યા છે એ વાત લખનાર લક્ષમાં રાખશે તેા હીક પડશે.

યોગ માસ ઉપર હંમે જણાવ્યું હતું કે ઉચી કેળવણી પામેલી માણસોને પ્રાયમિક શાળાના શિક્ષક થવાનું ઉત્તેજન મળે તે સાંકે ઇંગ્લાંડની ટ્રેનિંગ કોલેજોના અધ્યાપક ક્રમમાં યુનિવર્સિટીના મૉન્યુએટા માટે ખાસ ગોકવણ કરવામાં આવી છે, તેમજ ટ્રેનિંગ કોલેજોના સ્કોલરો યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ આપી શકે તેવી પેશુ-તબીબી કરી છે.

આ દેશમાં પ્રાથમિક શિક્ષકોના પગાર એટલા ટુંકા છે કે આબુસુએટા તે કામ લે એવો હાલ સંભવ નથી. વળી ઉંચી કેળવણી ઇંગ્લેન્ડ મારફત અપાય છે તેથી ટ્રેનિંગ સ્કોલરો યુનિવર્સિટીની પરીક્ષાઓ આપી શકે તેવો પણ સંભવ નથી. છતાં સરકારે હાલમાં અમદાવાદ ટ્રેનિંગ કોલેજના કોડમાં એક કલમ દાખલ કરી છે તે લાલકારી નિવડશે એમ બરોસો રાખીએ છીએ. તે કલમમાં એમ ઠરાવ્યું છે કે યુનિવર્સિટીની સ્કૂલ ફાઇનલ અથવા મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા કોઇ અન્ટ્રેનિંગ શિક્ષકની ખુશી હશે તો તેને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની ખાસ મંજૂરીથી ટ્રેનિંગ કોલેજના પહેલા વરસની પરીક્ષા આપ્યા વિના બીજા વરસની પરીક્ષામાં એસવા દેવામાં આવશે, અને એ પરીક્ષામાં પાસ થયેથી ત્રીજા વરસનો અભ્યાસ કરવા સાથે કોલેજમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

વડોદરાના છેલ્લા ઇતિહાસના મેળાવડા વખતે લાંબા ડિરેક્ટર સાહેબે શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ રૂબરૂ વાંચેલા કેળવણી ખાતાના વૃત્તાંતની એક નકલ હમને મળી છે. ગયા વર્ષમાં એ ખાતાએ કરેલા વધારા વિશે વાંચી હમને ઘણો હર્ષ થાય છે, અને શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના ઉદાર આશ્રયથી એ ખાતાની જુદી જુદી દિશાઓમાં જે ખિલવણી ચાલી રહી છે તેને માટે તેને સુખારકબાદી આપીએ છીએ. ઉંચા પ્રકારનું અને ધંધાઓનું જ્ઞાન દેશી ભાષા મારફત આપવાનો લાંબો પ્રયાસ થાય છે તે બહુ સ્તુતિપાત્ર છે; તેથી છેવટ આખા ગુજરાતને કાયદો ચલાવો સંભવ છે. વડોદરા રાજ્યમાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવાનો વિચાર ચાલે છે તે દરમિયાન આખા શાળાઓની યોજનાથી આજસુધીમાં ઘણો વધારો થયો છે. સને ૧૮૯૨ માં શાળાઓની સંખ્યા ૫૧૫ અને વિદ્યાર્થીની સંખ્યા ૫૪૦૩૦ હતી. સને ૧૮૯૨ ના વરસમાં આખા શાળાઓની યોજનાથી ૫૭૨ શાળાઓનો અને ૧૭૭૬૬ વિદ્યાર્થીનો વધારો થયો છે. આટલો વધારો આગળના કોઈ વરસમાં થયો નથી. સને ૧૮૯૨ આખરે એકદર ૧૦૮૬ શાળાઓ હતી અને ૭૧૭૬૬ વિદ્યાર્થી બહુતા હતા.

થોડા વખત ઉપર હમે મુંબઈ ઇલાકામાં વસ્તીને મુકાબલે કેટલાં જાળક બણે છે તેની સંખ્યા આપી હતી. તેનો વડોદરાની સંખ્યા સાથે મુકાબલો કરીએ.

મુંબઈ   વડોદરાનું
ઇલાકો.   રાજ્ય.

નિશાળે જવા લાયક ઉમ્મરના
છોકરાની વસ્તીને મુકાબલે સેંકડે કે-
ટલા છોકરા બણે છે. ... ૨૭૦૪   ૩૮૩

નિશાળે જવા લાયક ઉમ્મરની
છોકરીઓની વસ્તીને મુકાબલે સેંકડે
કેટલી છોકરીઓ બણે છે. ... ૩૭૫   ૪૨

કુલ નિશાળે જવા લાયક વસ્તી-
ને મુકાબલે સેંકડે કેટલાં જાળક
બણે છે. ... ૧૫૭૬   ૨૨૦

આખી વસ્તીને મુકાબલે બણુ-
નારની સેંકડે સંખ્યા ... ૨૪   ૩૩

કક્ષાબંધન એક અગત્યની પાઠશાળા છે. તેમાં ૩૫૮ વિદ્યાર્થી બણે છે, તે પૈકી ૫૨ ચિત્રશાળામાં, ૯૦ સિલ્પશાળામાં, ૮૯ યંત્રશાળામાં, અને ૧૨૭ રંગશાળામાં છે. ખેતીના વર્ગમાં ૧૧ અને પાકશા-
સ્ત્રની શાળામાં ૧૬ વિદ્યાર્થી સિખે છે. ૬ ગાયનશાળાને ૧ વલ્લશાળામાં મળી ૪૦૪ વિદ્યાર્થી છે. ૧૬ સંસ્કૃત શાળાઓમાં ૫૨૯ વિદ્યાર્થી બણે છે. સિવાય ૯૩૯ છોકરાઓની અને ૪૪ છોકરીઓની ગુ-
જરાતી, ૩૦ છોકરાઓની અને ૫ છોકરીઓની મરાઠી, ૨૫ ઉરદુ, ૧૪ અંસજ છોકરાની અને ૧ અંસજ છોકરીઓની,
એ પ્રમાણે પ્રાથમિક નિશાળો છે. એક પુરુષની અને એક સ્ત્રીઓની એમ બે ટ્રેનિંગ સ્કૂલો છે તેમાં ૯૨ વિદ્યાર્થી અભ્યાસ કરે છે. નિશા-
ળોમાં સાતમું ધોરણ વધારવામાં આવ્યું છે, અને પ્રાથમિક વિષયો ઉ-
પરાંત સંસ્કૃત, ગાયન, રસોઇ, ચિત્રકળા, આરોગ્યવિદ્યા, વિગેરે વિષય

દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. એટલી ઉમ્મરની સ્ત્રીઓ પોતાનો અભ્યાસ માત્ર રાંખે તે માટે જ જનાના મૂર્ગ દાઢવામાં આવ્યા છે તેમાં રૂઝ સ્ત્રીઓ અભ્યાસ કરે છે. દસ વરસ ઉપરની વયની છોકરીઓ નિશાળમાં રહી બહુ તેમને ખાસ રોકાલરશિયોથી ઉત્તેજન આપવામાં આવે છે. પ્રાંતોમાં કેટલીક ઉદ્યોગશાળાઓ નિકળી છે અને હજી નવી નિકળતી જાય છે. અંલગ અને ધાણકાઓ માટે પોણા લાખને અરથે આઠ ખોડિંગ સ્કૂલો કાઢવામાં આવી છે. પ્રાથમિક, ઉચ્ચ પ્રકારની, અને ઉચ્ચમની કુળવણી પાછળ ગઈ સાલમાં છ લાખ પંદર હજાર રૂપીઆનું ખર્ચ થયું હતું.

આ ઉપરાંત દેશી બાપાનું સાહિત્ય વધારવાના પણ ઉપાય લેવામાં આવે છે. ઇંગ્રેજી, મરાઠી, સંસ્કૃત, વિગેરે બાપાનાં પુસ્તકોનો ચૂંચસતીમાં તબ્બુઓ કરાવવાનો, નવા અંથ રચાવવાનો, અને પ્રાચીન કાવ્ય પ્રસિદ્ધ કરવાનો પ્રયાસ આલે છે. શાસ્ત્રીય વિષયોનાં પુસ્તક તૈયાર કરવા માટે પ્રયાસ હજાર રૂપીઆની રકમ ખંચુર થઈ છે.

આ સધળા વધારા સુધારા માટે એ રાજ્યના કુળવણી ખાતાને અને શ્રીમંત મહારાજ સાહેબને એકવાર ફરીથી ધન્યવાદ આપીએ છીએ.

શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા.

પ્રાથમિક નિશાળોના શિક્ષકોને પોતાના કામ સંબંધી પાંચવા વિચારવાને ઉત્તેજન મળે તે સાર આ પત્રમાં દર ત્રણ માસે પ્રશ્ન પ્રગટ કરી સૌથી સરસ ઉત્તરો બદલ પાંચ રૂપીઆ સુધી ધનામ આપવાનો વિચાર રાખ્યો છે. આ કામમાં શિક્ષકો જોઈએ તેવો ભાગ લેશે અને સવડ ખનશે તો આગળ ઉપર ધનામની રકમ વધારવી એમ વિચાર છે. ધનામના નિયમ નીચે પ્રમાણે દર્શાવ્યા છે.

- (૧) જાનેવારી, એપ્રિલ, જુલાઈ, અને ઓક્ટોબર માસના અંકમાં પ્રશ્ન આપવામાં આવશે. તેમના જવાબ અતુલને ફેશુઆરી, મે, જોગરદ, અને નવેમ્બર માસની વીસમી તારીખ સુધીમાં હમને

પહોંચ્યા નોંધ્યો. ઇનામ મેળવનારનો નામ ખનતા સુધી એ-
પ્રિલ, જુલાઈ, ઓક્ટોબર; અને જાનેવારીના અંકમાં પ્રસિદ્ધ
કરવામાં આવશે.

- (૨) દરેક પ્રશ્નના ઇનામની રકમ પ્રશ્નોની સામે લખવામાં આવશે.
- (૩) જ્યાં કંઈ તારીખ સુધીમાં મોકલવા તે પણ યાદ આવવા માટે
પ્રશ્નની સામે લખવામાં આવશે.
- (૪) દરેક ઉત્તર ફટલો લાંબો લખવો તે પ્રશ્નની સામે જણાવવામાં
આવશે. તેમ નહીં હોય હોય ત્યારે ઉત્તરની લંબાઈ લખનારની
ખુશી ઉપર આધાર રાખશે.
- (૫) પ્રાયમિક નિયામોના શિક્ષકોજ ઇનામ માટે સ્પર્ધા કરી શકશે.
- (૬) ઉત્તર લખનારને બધા પ્રશ્નના ઉત્તર લખવાનું બંધન નથી; કયા
અને કેટલા લખવા તે તેની ખુશી ઉપર આધાર રાખશે.
- (૭) ઉત્તર લખનારને ચોપડીએ વાંચી અથવા બીજાને પૂછી હકીકત
એકઠી કરવા હરકત નથી. મેળવેલી હકીકત કપરથી ઉત્તર તેણે
પેતાની જાતે લખવા નોંધ્યો. કાંઈ ચોપડીમાંથી ઉતારો કરવો નહીં.
- (૮) દરેક ઉત્તર જુદા કાગળ ઉપર કાગળની એક જ બાજુએ લખાય
તેવે અક્ષરે મુજરાતી બાષામાં લખવો.
- (૯) મધ્યમે પ્રશ્ન લખી તેની નીચે ઉત્તર રચ કરવો.
- (૧૦) દરેક ઉત્તરને છેડે નીચે પ્રમાણે હકીકત લખવી.

(અ) લખનારનું નામ, બાપનું નામ, અટક અને
પૂર્વ શિક્ષકનું.

(આ) જે નિયામમાં શિક્ષક હોય તેનું નામ, ગામ,
તાલુકો, અને જિલ્લો કે એજન્સી.

(ઇ) પોંતે મુખ્ય મહેતાજી કે આસિસ્ટન્ટ?

(ઉ) ઇનામ મળે તો રકમ કાને આપવાથી કે કેવી
રીતે મોકલવાથી પહોંચશે ? (મોકલવાનો ખ-
રચ ઇનામ મેળવનારને માથે પડશે.)

(એ) ઉત્તર લખનાર મુખ્ય મહેતાજી હોય તો તેણે

નીચે પ્રમાણે ઇકરાર લખવો: “આ ઉત્તર મેં મારી જાતે લખ્યો છે.”

(ઐ) ઉત્તર લખનાર આસિસ્ટન્ટ હોય તો તેણે પોતાની નિયામના મુખ્ય મહેતાજી ખાસે નીચે પ્રમાણે ઇકરાર લખાવવો: “આમાં લખેલી કોઈકત ખરી છે અને આ ઉત્તર આ નિયામના આસિસ્ટન્ટ એ પોતાની જાતે લખ્યો છે.”

(ઓ) ઇકરાર લખનારે તેની નીચે વંચાય તેવી સહી કરી પોતાનો હોદ્દો લખવો.

(૧૧) ઉપર પ્રમાણે લખી, “એડિટર, ગુજરાતશા”પત્ર, અમદાવાદ”, એ શિરનામે મોકલવું. શિરનામા ઉપર એક ખૂણે “ઇનામી પ્રશ્નના જવાબ” એમ લખવું.

(૧૨) નોટપેક ખીડો સેવામાં આવશે નહીં.

(૧૩) કોઇ પણ ઉત્તર ઇનામ લાયક નહીં જણાય તો કોઇને ઇનામ મળશે નહીં.

(૧૪) કૌંથી સરસ ઉત્તર લખનારને ઇનામ મળશે. એક જ પ્રશ્નના બે અથવા વધારે જવાબ સરખી રીતે સારા માલમ પડશે તો ઇનામ સરખે હરસે વહેંચવામાં આવશે.

(૧૫) જે ઉત્તરને ઇનામ મળશે તે અને ઇનામમાં ન આવવા છતાં જે પ્રસિદ્ધ કરવા લાયક હશે તે જગ્યા હશે તો શાળાપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે.

(૧૬) આમાંની કોઇપણ શરત તોડનારને ઇનામ મળશે નહીં.

(૧૭) આવેલા ઉત્તર પાછા મોકલવામાં નહીં આવે.

(૧૮) ઇનામ બંધ કરવાનો, અથવા આ નિયમોમાં સુધારો, વધારો, કે ફેરફાર કરવાનો હક આ પત્રના એડિટરને છે.

આ ત્રિમાસિક માટે પ્રશ્ન.

(૧) સંખ્યા-સિખવવાનું કાર કરતી વખત બાળક આગળ મૂળાકાર

- કયા ક્રમમાં રજુ કરશે તે દારણ સાથે લખો.— ધનામ ૩ ૨)
- (૨) હું અને ૨૫ એ એકજ અપૂર્ણાક છે એવું દર્શાવ શકે કરનાર
બાળકને કેવી રીતે સમજાવશે ?— ધનામ ૩ ૧)
- (૩) એશિઆખંડમાં કય પવતની હરોથી નજીકના દેશોપર શી રા-
જદીય અને હવા સંબંધી અસર થઈ છે તે લખો.— ધનામ ૩ ૨)
- ટીપ—તા. ૨૦ મે સન ૧૮૯૩ સુધીમાં જવાબ પહોંચવા જોઈએ.
તે પછી આવેલા જવાબ લક્ષમાં લેવાશે નહીં.

ઇનામ.

જ્ઞાત્યાપવના વધા વાંચનારને સ્પર્ધા કરવાની છૂટ છે.

બાળવર્ગમાં શિષ્યવચ્ચ લાયક ગીત બનાવી મોકલનારને આ પત્ર
તરફથી નીચે પ્રમાણે ધનામ આપવામાં આવશે.

(૧) એક ધનામ ૩ ૬,૭—શરીરના હાવભાવ સાથે બોલાય
તેવા ઉત્તમ ગીત માટે.

(૨) એક ધનામ ૩ ૪,૭—સાદા ઉત્તમ ગીત માટે.

ધનામની શરતો નીચે પ્રમાણે કરાવી છે.

(૧) કોઈ ગીત આઠ લીટીથી હું અને ૧૬ લીટીથી લાંબું હોવું ન
જોઈએ. મથાળે ગીતનો વિષય લખવો જોઈએ.

(૨) ભાષા અને વિચાર બાળવર્ગને લાયક જોઈએ.

(૩) ગીત બાળકને રસ પડે તેવું જોઈએ.

(૪) ઇંગ્લેશ લખનાર નહીં પણ દેશી રાગ જોઈએ.

(૫) કાગળની એકજ બાજુએ વંચાય તેવે અક્ષરે લખવું જોઈએ.

(૬) મોકલનારે પોતે બનાવેલું હોવું જોઈએ. ગીત નીચે “માફ
પોતાવું બનાવેલું છે” એવો ઇકરાર કરી વંચાય તેવી સહી કર-
વી અને પૂર્ણ શિરનામું લખવું.

(૭) એક કરતાં વધારે ગીત મોકલવાની ઇચ્છા રાખનારને તેમ
કરવાની છૂટ છે, પરંતુ દરેક ગીત જુદા કાગળ ઉપર લખી
ઉપર કલા પ્રમાણે દરેકની નીચે ઇકરાર, સહી, અને શિર-
નામું કરવું.

- (૮) ગીત તા. ૩૦ જુન સને ૧૮૬૩-સુધીમાં દબને પ્રદોષવાં બે-
ધએ; “એડિટર, યુનિસ્ટ શાળાપત્ર, અમદાવાદ,” એ શિરનામે
મોકલવાં, અને શિરનામાની એક બાજુ ઉપર “ધનામ માટે
ગીત” એમ લખવું.
- (૯) મોટપેડ ખીડા સેવામાં આવશે નહીં.
- (૧૦) આમાંની કોઈપણ ચરત તોડનારને ધનામ મળી શકશે નહીં.
- (૧૧) કોઈ ગીત ધનામ લાયક માલમ નહીં પડે તો કોઈને ધનામ
મળશે નહીં.
- (૧૨) શરીરના હાવભાવ સાથે ગાઈ શકાય તેવાં ગીતમાંથી સારામાં
સારું માલમ પડશે તેને ૩ ૬)નું, અને સાદાં ગીત પૈકી ઉત્તમ
જથ્થાશે તેને ૩ ૪)નું ધનામ મળશે.
- (૧૩) ગીત તપાસાઈ રહેથી ધનામ મેળવનારનાં નામ આ પત્રમાં
જણાવવામાં આવશે.
- (૧૪) જે ગીત ધનામમાં ન આવવા છતાં પ્રસિદ્ધ કરવા લાયક મા-
લમ પડશે તે આ પત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે, અને પ્રસિદ્ધ
થયેથી તેના બનાવનારને દર ગીતે ચાર આના પ્રમાણે આ-
પવામાં આવશે.
- (૧૫) આવેલાં ગીત પાઠાં મોકલવામાં આવશે નહીં, અને તે ઉપર
બનાવનારનો હક પણ રહેશે નહીં.

ઈંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક શાળાઓ.

(માહુ પાને ૬૨ થી)

સિક્કણુના સિદ્ધ—પ્રાથમિક શાળાઓના અધ્યાપક ક્રમમાં નીચે
પ્રમાણે વિષયો રાખ્યા છે.

(અ) દરજ્જામાં વિષયો.—

વાંચન.

લેખન.

અંકગણિત.

} આ ત્રણનું નામ પ્રાથમિક વિષય પાડ્યું છે,

સોયકામ (દિવસની નિશાળોમાં છોકરીઓ માટે).

ટ્રોઈંગ (સાત વરસ ઉપરનાં બાળકની નિશાળોમાં છોકરાઓ માટે; હસ્તકેળવણી એટલે ઓળંગેલો ઉપયોગ અને સાકડાના, લોંઘાના, કાગળના વિગેરે નમુના બનાવવાની સાથે અથવા તે વિના.)

(આ) ઐથિક વિષયો.—

(૧) વર્ગીય વિષયો—આ વિષયો પૈકી જે સેવામાં આવે તે આખા વર્ગે સેવા જોઈએ એમ ઠરાવ છે તેથી તેમનું નામ વર્ગીય વિષય પાડ્યું છે. એમાંનો ગમે તે એક વિષય તા. ૩૧ ઓગસ્ટ ૧૯૭૩ પછી ફરજિયાત તરીકે સેવા ઠરાવ થયો છે. એકજ વખતે બે કરતાં વધારે વિષય સેવાની મના છે. જુદા જુદા વર્ગોમાં જુદા જુદા એક એક કે બે-બે વિષય અસાવવા હરકત નથી. પરીક્ષામાં બેસનાર બાળક પ્રાથમિક વિષયમાં જે ધોરણમાં હોય તેજ ધોરણમાં વર્ગીય વિષયમાં પણ હોવાની જરૂર નથી, તેમજ બે વર્ગીય વિષય લીધા હોય તો તે બંનેમાં પણ એકજ ધોરણમાં હોવાની જરૂર નથી; જે વર્ગમાં જે વિષય શિખ્યો હોય તેમાં પરીક્ષા આપવી એમ નિયમ છે.

વર્ગીય વિષયો નીચે પ્રમાણે છે.—

ગાયન.

કવિતાનો મુખપાઠ (સગજ સાથે પહેલા ધોરણમાં આઠમાંઓછી ૨૦ લીટી, બીજામાં ૪૦, ત્રીજામાં ૬૦, ચોથામાં ૮૦, પાંચમામાં ૧૦૦, છઠ્ઠા સાતમાં ૧૫૦).
ચિત્ર (છોકરાઓ માટે બાળસાળામાં અને બાળવર્ગમાં).
ઇમેજ બાપા.

બુગોળ.

વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વ.

ઇતિહાસ.

સોયકામ (છોકરીઓ માટે; આ વિષય વર્ગીય વિષય તરીકે લીધો હોય તો આખી નિશાળમાં ચલાવવો જોઈએ.)

- (૨) ખાસ વિષયો—આ વિષયો આખા વર્ગ લેવાની જરૂર નથી. જે છોકરાં પ્રાથમિક વિષયની પાંચમા, છઠ્ઠા, અથવા સાતમા ધોરણની પરીક્ષા આપવાનાં હોય તેમાંનાં અને તેટલાં એ લઈ શકે છે અને તેમાં દરેક છોકરાની પૃથક્ પરીક્ષા કરવામાં આવે છે. જે કરતાં વધારે વિષય લઈ શકાતા નથી, તેમજ જે વિષય શિખવવા ટાઇમટેબલમાં ગોઠવણ કરી ન હોય તેમાં પરીક્ષા લેવામાં આવતી નથી. વળી જે વિષય વર્ગીય તરીકે લીધો હોય તે ખાસ વિષય તરીકે લઈ શકાતો નથી. જે વિષય એકવાર પસંદ કર્યો તેનો આખો ક્રમ પૂરો કર્યો વિના વિદ્યાર્થી તે બદલી શકાતો નથી. જે નિશાળમાં શિક્ષક યોગ્ય હોય અથવા જ્યાં ઉપલબ્ધ ધોરણોમાં છોકરાં બહુ ઓછાં હોવાથી તેટલાં માટે બહુ વખત રોકી બીજા વર્ગોને નુકસાન કરવું બિચારું ન હોય ત્યાં ખાસ વિષય લેવાની મના છે. નિશાળવાળા સ્થળને યોગ્ય ન હોય તેવો વિષય પસંદ કરવાની પણ ઇન્સ્પેક્ટર મનાઈ કરી શકે છે; એટલે દરિયાથી દૂર રહેર હોય ત્યાં નૌકા કામ શિખવવામાં આવે અને જ્યાં ખાણો અથવા કારખાનાં ઘણાં હોય ત્યાં ખેતી શિખવાય તો તે બાબત ઇન્સ્પેક્ટર વાંધો લઈ શકે છે. ખાસ વિષયો નીચે પ્રમાણે છે.—

બીજાગણિત. ૧, ૨, ૩.

ભૂમિતિ.

માપકરણ.

મંત્રશાસ્ત્ર.

રસાયન શાસ્ત્ર.

પદાર્થવિજ્ઞાન.

ઇદ્રિયવિજ્ઞાનશાસ્ત્ર.

વનરપતિશાસ્ત્ર.

ખેતીનાં મૂળતત્ત્વ.

લ્યાટિન ભાષા.

ફ્રેન્ચ ભાષા.

ગૃહઅવસ્થા (હાકરીઓ માટે).

વેલ્થ ભાષા (વેલ્થની નિશાળોનાં બાળક માટે).

જર્મન ભાષા.

નામું.

સંક્ષેપલેખનકળા (Short-hand). કેળવણીખા-

તાએ મંજુર કરેલી કોઈ પદ્ધતિ પ્રમાણે.

નોંધાશાસ્ત્ર.

બાગ કામ.

આ સિવાય બીજા કોઈ વિષય શિખવવાની છત્રછાં.

હોય તો તેનો અઢતો ઉતરતો અભ્યાસક્રમ ઠરાવી કેળ-

વણી ખાતાની મંજૂરીથી શિખવી શકાય છે.

૩) રસોડા
લગડાં ધોવાનું કામ. } (હાકરીઓ માટે)

આ બે વિષયો શિખવવાને લાયક શિક્ષક રાખીઅનુ-

ભવસિદ્ધ ગ્ઞાન આપવાની જોઈવણ કરી હોય તો એ-

વાં અને તે ઉપરનાં ધોરણની હાકરીઓથી તે લઘ

શકાય છે. ખાસ વિષયો પૈકી એક કરતાં વધારે

વિષય લીધા હોય તો આ વિષય લખ સકાતા નથી.
આ વિષયો શિખવવાની ટાઇમટેબલમાં ગોઠવણ ક-
રેલી હોવી જોઈએ.

ઉપર વિષયો ગણ્યાબાંધે તે બધા ચલાવવા પડેછે એમ ધારવાની ભૂલ કરવી નહીં. દરેક પ્રાથમિક નિશાળમાં વાંચન, લેખન, અંગ્રગણિત, છોકરાઓને ડ્રોઇંગ, અને છોકરીઓને શીવણ, એટલું ચલાવવાની ફરજ છે; તે ઉપરાંત ગમે તે એક અથવા બે વર્ગીય વિષય ચલાવવાની છૂટ છે, એટલે એકંદર ચારથી છ સુધી વિષય ધાયછે. એ સિવાય પાંચમા, છઠ્ઠા, અને સાતમા ધોરણનાં જે છોકરાંની ખુશી હોય તેમને એક અથવા બે ખાસ વિષય શિખવી શકાય છે. તેથી છોકરીઓ ગૃહવ્યવસ્થા કે રાંધવાનું અથવા ધોવાનું શિખી શકેછે; ખેડુતના છોકરા ખેતી, વનસ્પતિ-શાસ્ત્ર, વિગેરે લખ શકેછે; વહાણવટી થવું હોય તે નૌકાશાસ્ત્રમાં પ્રવેશ કરી શકેછે; વેપારી થવું હોય તે નાણું, ફ્રેચ અથવા જર્મન ભાષા, વિગેરે શિખેછે; કારકુન યા ન્યુસપેપર રિપોર્ટર થવું હોય તે સંક્ષેપ લેખન શિખી શકેછે; ઇત્યાદિ પ્રાથમિક નિશાળોમાં આ બધી બાબતોનાં માત્ર મૂળતત્ત્વ શિખવાય છે; વિશેષ અભ્યાસ ચઢતી નિશાળોમાં કરવો પડે છે. ધંધાનાં મૂળતત્ત્વ શિખવવાના ધ્યાનમાં ખરી કેળવણી આપવાનું ભૂલાય નહીં તે બાબત ઇન્સ્પેક્ટરો કાળજી રાખેછે. આપણી નિશાળોના છઠ્ઠા ધોરણમાં બધા વિષય ફરજિયાત છે, અને અંગ્રગણિત, નાણું, ભૂમિતિ, વાંચન, લેખન, વ્યાકરણ, હંદ, ઇતિહાસ, શૂગોળ, આરોગ્ય-વિદ્યા મળી દસ વિષય ધાયછે. એટલે બે વર્ગીય અને બે ખાસ વિષય લે તોપણ ઈલાકાનાં બાળકને આપણે અહીં કરતાં વધારે બોલે પડતો નથી.

વાઝવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.

દોરામાં આકાર પસંદ કરવા વિષે.

ભૂમિતિની છ આકૃતિઓ તથા છ રંગ શિખવવાનો આ ઉદ્યોગ નો હેતુ છે. શિક્ષકની નજરમાં આવે તો આકૃતિઓ અને રંગની સંખ્યા ઘટાડવા વધારવા હરકત નથી, સારમાં માત્ર ત્રણ મૂળ રંગ અને ગોળ,

ચોરસ, અને ત્રિકોણ એવી ત્રણ આકૃતિઓ લેવાથી અને પછી એક એક વધારવાથી કદાચ ઠીક પડશે.

આ ઉદ્યોગનાં તમામ સાહિત્યોની કિંમત થોડા પૈસા કરતાં વધારે નહિ બેસે. ત્રીસ છોકરાંના વર્ગ માટે રાતો, પીજો, અરમાની, નારંગી, લીસો, અને નળખુઓ એ છ રંગના કાગળનો એકેક તા અને બે નડા કાગળ નોંધશે.

નડા કાગળમાંથી નીચેનાં પત્તાં કાપી કઢાડવાં.

૩૧ ગોળ (૧૬ ઇંચ વ્યાસની).

૩૨ અંડાકાર (લાંબો વ્યાસ ૨૬ ઇંચનો અને ટુંકો ૧૬ ઇંચનો ધાય તેવાં)

૩૨ ચોરસ (૧૬ ઇંચ $\times$ ૧૬ ઇંચ).

૩૨ લંબ ચોરસ (૩ ઇંચ $\times$ ૧૬ ઇંચ).

૩૨ ત્રિકોણાકાર (૨ ઇંચની બાજુવાળાં).

૩૨ પંચખૂણીયાં (૧ ઇંચની બાજુવાળાં).

એ પત્તાંની બંને બાજુએ રંગિત કાગળ ચોઢવા. ગોળ પત્તાંપર રાતો; અંડાકાર પત્તાંપર પીજો; ચોરસ પત્તાંપર અરમાની; લંબ ચોરસેપર નારંગી; ત્રિકોણાકાર પત્તાંપર લીસો; અને પંચખૂણીયાં પત્તાંપર નળખુઓ કાગળ ચોઢવો. રંગિત કાગળને પાતળા સરેસવંતી ચોંટાડવો. નડા કાગળમાંથી પત્તાં કાપી કઢાડ્યા કેડે રંગિત કાગળ ચોંટાડવાને બદલે નડો કાગળ કાપ્યા પહેલાં ચોંટાડવાને હરકત નથી, પરંતુ તેની બે-ઉમેર એકજ રંગનો કાગળ ચોંટાડવાની સંભાળ રાખવી. આ યુક્તિ વધારે સહેલી માલૂમ પડશે અને વધારે ઝડપથી કામ થશે. સરેસ અને કાગળ સૂકાઈ ગયા કેડે દરેક પત્તાના મધ્ય બિંદુની આરપાર કાણું પાડવું.

દરેક છોકરાને નીચેની વસ્તુઓ પૂરી પાડવી:—૧. અક્કડ રહે અને છેડેથી વળ નીકળી ન જાય તેટલા માટે મીણુ પાયસો આશરે અરાઠ ઇંચ લાંબો દોરો; ૨. છએ રંગનું એકેક પતું; અને ૩. પોલા બરના સવા ઇંચ લાંબા છ કડકા.

હવે દરેક છોકરે દોરામાં પત્તાં અને બરના કડકા પરોવી સાંકળી

ગુંથવી. જુદી જુદી રીતે સાંકળી ગુંથી શકાય એ સ્પષ્ટ છે અને એ રીતો શિક્ષકે શિખવવી. નમૂના તરીકે નીચેની રીત આપીએ છીએ:—

એ પત્તાં વર્ગમાં પહેલીવારજ વાપરવામાં આવે તેવારે શિક્ષકે આ રીતે કહેવું,—“મારા હાથમાં લાલપત્તાં છે તેના જેવું તમારૂં લાલ પત્તાં લો.” છોકરાં એ પ્રમાણે પત્તાં લે એટલે શિક્ષકે તેમને દોરામાં પરોવતાં શિખવવું. “હવે બરનો કડકો પરોવો.” “મારા જેવું પીળું પત્તાં જોળી કહાડો.” “એને પરોવો.” “હવે બરનો બીજો કડકો લઈ પરોવો.” “આ પત્તાં અસ્માની છે તેના જેવું તમારૂં પત્તાં શોધી કહાડી પરોવો.” “બીજો કડકો પરોવો.” “આ નારંગી પત્તાં છે તેના જેવું તમારૂં પત્તાં જોળી કહાડી પરોવો.” “બીજો કડકો પરોવો.” “હવે મારા પત્તાં જેવું લીલા રંગનું તમારૂં પત્તાં જોળી કહાડી પરોવો.” “બીજો કડકો પરોવો.” “આ નંખુઆ રંગનું પત્તાં છે તેના જેવું જોળી કહાડી પરોવો.” “હવે છોટો કડકો પરોવો.” “હવે સાંકળી લઈ તેનો એક છેડો દરેક હાથમાં ઝાલો અને પત્તાંના રંગનાં નામ દો—રાતો, પીળો, અસ્માની, નારંગી લીલો, અને નંખુઓ.”

પછી પત્તાં અને બરના કડકા વારા ફરતી દોરીમાંથી કાઢી નાંખવાં અને પાછાં પરોવવાં. એ કામ ચાલે તે દર્શિયાન રંગ વિષે સંજ્ઞાપણુ ચલાવવું. છોકરાંની કને એવાજ રંગના પદાર્થોનાં નામ દેવડાવી વર્ણન કરાવવું.

હવે આકાર વિષે. ગોળ પરોવતાં શિક્ષકે એવાં આકારનાં પદાર્થોનાં નામ છોકરાંને પૂછવાં. પ્રથમ નિશાળમાંના પદાર્થોનાં નામ (જેમ કે ઘડીઆળ) અને પછી બહારના પદાર્થોનાં નામ (જેમકે સૂર્ય, યાળી, રૂપિઓ) દેવડાવવાં. શિક્ષકે પાટીઆપર ગોળ દોરી સમજાવવું કે મેં વાંકી લીટી દોરી છે તેને આરંભ કે અંત નથી. અંડાકાર પરોવતાં તેવા આકાર (પાનની રકાળી, પાનદાનનું ઢાંકણું, અથવા તેવા બીજા) નાં નામ દેવડાવવાં, અને એ આકાર પાટીઆપર દોરી તેને પણ ગોળની માફક આરંભ કે અંત નથી તે સમજાવવું. ગોળ પત્તાને ગમે તેમ ફરવીએ તો પણ જેવું ને તેવું દેખાયછે, અંડાકારને ફરવવાથી સાંકડો અને પહોળો

ભાગ ઉપર નીચે જાય છે. ચોરસ વિષે કહેવું. કે એને ચાર બાજુઓ હોય છે અને તે સઘળી સરખી લાંબી હોય છે. પત્તાને ગમે, તેમ ફેરવીએ તોએ આકાર જેવો ને તેવો રહે છે. ચોરસને ચાર ખૂણા હોય છે. લંબ ચોરસની બે બાજુ લાંબી અને બે ટૂંકી હોય છે. એજ પ્રમાણે બારણાં, બારી, રસેટ, વગેરેની બે બાજુ લાંબી અને બે ટૂંકી હોય છે. જો આપણે પત્તાને ફેરવીશું તો એનો દેખાવ જુદો જુદો થશે. પત્તાને જે પ્રમાણે રાખીશું તે પ્રમાણે ટૂંકી બાજુ અથવા લાંબી બાજુ ઉપર કે નીચે આવશે. ચોરસમાં ચાર ખૂણા હોય છે તેમ એમાં ચાર ખૂણા છે. ગોળની અને અંડાકારની લીંટી વાંકી હોય છે અને તેને આરંભ કે અંત હોતો નથી; ચોરસ અને લંબ ચોરસની બાજુઓ સીધી હોય છે અને દરેકને આરંભ અને અંત છે. ચોરસ અને લંબ ચોરસમાં ચાર ખૂણા અને ચાર બાજુ હોય છે તેને બદલે ત્રિકોણને ત્રણ બાજુ અને ત્રણ ખૂણા હોય છે. છાકરાં જેમ જેમ આગળ શિખતાં જાય તેમ તેમ તેમને શિખવું કે ખૂણા ત્રણ પ્રકારના હોય છે, કાટખૂણા, સાંકડા, અને પહોળા. ચોરસ અને લંબ ચોરસમાં કાટખૂણા, ત્રિકોણમાં સાંકડા ખૂણા, અને પંચકોણાકૃતિમાં પહોળા ખૂણા હોય છે. ત્રિકોણ સમબાજુ કે વિષમ બાજુ રાખવો અને તેનો એક ખૂણો કાટખૂણો કે પહોળો ખૂણો રાખવો તે શિક્ષકે પંડે કરાવવું. પંચકોણમાં પાંચ સીધી લીંટીઓ હોય છે અને પાંચ ખૂણા હોય છે તે બીજાં આકૃતિઓના ખૂણા કરતાં પહોળા હોય છે. બે સીપોના છેડા એકઠા કરી ચૂંક પરોવી ફેરવીએ તો સાંકડો ખૂણો, કાટખૂણો, અને પહોળો ખૂણો કરી બતાવાય.

બધા આકાર દોરામાં પરોવ્યા કેડે અગાઉની પેઠે એક એક છેડા દરેક હાથમાં રખાવી છાકરાંની કને પ્રથમ રંગનાં અને પછી આકારનાં નામ દેવડાવવાં. જેમકે, ગોળ, અંડાકાર, ચોરસ, લંબચોરસ, ત્રિકોણ, અને પંચકોણ. પછી તેમની કને આ પ્રમાણે કહેવડાવવું:—“રાતો ગોળ,” “પીળો અંડાકાર,” “અરમાની ચોરસ,” “નારંગી લંબચોરસ,” “લીલો ત્રિકોણ,” અને “જાંબુઓ પંચકોણ.”

પત્તાં, દોરો, અને બરેના કડકા રાખવાને દરેક છાકરાને જાડા

કાગળની નાની પેટી આપવી અનુકૂળ પડશે. એવી પેટીઓ વાપર્યાથી આ ઉદ્યોગનાં સાહિત્યો દરેક વખત જુદાં પાડવાની, છાકરાંને આપવાની, અને એકઠાં કરવાની મહેનત બચશે.

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પગથિયું ૧૬ સું.

પાઠ ૩ જો. — ૪ વતી ભાગવા વિષે.

લખોટાચંત્રવર અનુક્રમે ૪, ૮, ૧૨, ૧૬, ૨૦, અને ૨૪. લખોટા ગોઠવો.

૪ માંથી ૪ કેટલીવાર બાદ કરી શકાય છે? ૪ માં ૪ કેટલીવાર આવે છે?

૮ માંથી ૪ કેટલીવાર લઈ શકાય છે?

૮ માં ૪ કેટલીવાર આવે છે?

જોઈ પ્રમાણે ૧૨, ૧૬, ૨૦, અને ૨૪ વિષે પૂછવું.

૪, ૮, ૧૨, ૧૬, ૨૦, અને ૨૪ ના ચાર સરખા ભાગ કરો.

હરકોઈ વસ્તુના ચોથા ભાગને પા કહેછે.

૪ પાંચે? ૮ પાંચે? ૧૨ પાંચે? ૧૬ પાંચે? ૨૦ પાંચે?

૨ ચોક, ૩ ચોક, ૪ ચોક, ૫ ચોક, ૬ ચોક, ૭ ચોક, ૮ ચોક,

૯ ચોક, ૧૦ ચોક?

બધાં છાકરાંની કને નીચે પ્રમાણે સાથે બોલાવવું:—

૪ માંથી ૪ એકવાર બાદ કરી શકાય છે. ૪ માં ૪ એકવાર આવે છે.

૮ „ ૪ બે „ „ „ ૮ „ ૪ બે „ „

૧૨ „ ૪ ત્રણ „ „ „ ૧૨ „ ૪ ત્રણ „ „

૧૬ „ ૪ ચાર „ „ „ ૧૬ „ ૪ ચાર „ „

૨૦ „ ૪ પાંચ „ „ „ ૨૦ „ ૪ પાંચ „ „

૨૪ „ ૪ છ „ „ „ ૨૪ „ ૪ છ „ „

પછી ૫, ૬, ૭, ૮, ૧૦, ૧૧, ૧૩, ૧૪, ૧૫, વગેરે સંખ્યાઓના

શેષ વધે એવી રીતે ચાર સરખા ભાગ કરવાને છાકરાંને કહેવું.

એ રીતે છોકરાં કરી ન શકે તો પહેલે શેષ વધ્યા સિવાય ૪ વતી ભાગી શકાય એવી અને પછી એ પ્રમાણે ભાગી ન શકાય એવી સંખ્યાઓ તેમની કને કહેવાવાવી; હાર કેડે પાછલી સંખ્યાઓના ભાગાકારમાં વધેલા શેષ કહેવાવાવા.

છેલ્લે તેમની કને નીચે પ્રમાણે સાથે બોલાવવું:—

૪ માંથી ૪ એકવાર લઈ શકાય છે અને કંઈ વધતું નથી.

૫ " ૪ " " " ૧ વધે છે.

૬ " ૪ " " " ૨ "

૭ " ૪ " " " ૩ "

૮ " ૪ બે વાર " અને કંઈ વધતું નથી.

૯ " ૪ " " અને ૧ વધે છે,

૧૦ " ૪ " " " ૨ "

૧૧ " ૪ " " " ૩ "

ઇત્યાદિ.

પછી નીચે પ્રમાણે બોલાવવું:—

૪ માં ૪ એકવાર માપ છે.

૫ " ૪ " " અને ૧ વધે છે.

૬ " ૪ " " " ૨ "

૭ " ૪ " " " ૩ "

૮ " ૪ બે વાર માપ છે.

૯ " ૪ " " અને ૧ વધે છે.

૧૦ " ૪ " " " ૨ વધે છે.

મનોયત્નો.

૮ આના ૪ બીજારીઓને વહેંચી આપવા હોય તો દરેકને કેટલા આપવા ?

૧૨ ભ્રમર ૪ છોકરાંને વહેંચી આપવાં હોય તો દરેકને કેટલાં ભ્રમર આપવાં ?

હવે સ્ત્રીની રીતે ૫ અને તે પછીની સંખ્યાવતી પણ ભાગતાં શિખવવું.

શિક્ષકે વારેવારે બોલાવરાવીને તથા પ્રશ્નો પૂછીને છોકરાંના મનમાં આવાં મનોયત્નો ઠસાવવાં. તેમણે સરવાળા અને બાદબાકીનો મુકાબલો કર્યો હતો તેમ ભાગાકાર અને ગુણાકારનો મુકાબલો કરે એવી વિશેષ કરીને તાત્કાલીન કરવી, પરંતુ તેઓ એક એકથી ઉલટા છે એવું

તેમને કહેવું નહિ. તેમને ગુણતાં તથા ભાગતાં હજી આવડતું નથી તેથી એની તેમને સમજણ પડશે નહિ, પરંતુ આવાં મનોયત્નોથી તેમને બોધ મળશે અને તેઓ જેમ જેમ આગળ શિખતાં જશે તેમ તેમ તેમના સમજવામાં એ હળવે હળવે સારી રીતે આવશે. શરૂઆતનાં આવાં મનોયત્નોને લીધે તેમને જુદી જુદી રીતોનું જ્ઞાન એની મેળે થશે અને તેનો હેતુ સમજવામાં આવશે.

જુદી જુદી રીતોનાં એકઠાં મનોયત્નો.

એક આનાના ૪ પૈસા તો ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, અને ૧૨ પૈસાના આના કટલા ?

એક પૈસાની ત્રણ પાઇ તો ૭, ૮, ૯, ૧૦, ઇલાદિ પાઇઓના પૈસા કટલા ?

૨ ગજ શીતના ૬ આના એસે તો ૧ ગજના કટલા ?

૨ ગજ શીતના ૮ આના પડે તો ૧ ગજના કટલા ?

૨ ગજ શીતના ૧૦, ૧૨, અથવા ૧૬ આના એસે તો ૧ ગજનાં કટલા ?

૩ ગજના ૬ આના પડે તો ૧ ગજના કટલા ?

૩ ગજના ૯ આના એસે તો ૧ ગજના કટલા ?

૩ ગજના ૧૨, ૧૫, અથવા ૧૮ આના પડે તો ૧ ગજના કટલા ?

૪ ગજના ૮ આના પડે તો ૧ ગજના કટલા ?

૪ ગજના ૧૨ આના તો ૧ ગજના કટલા ?

એક છોકરો ૨ દહાડામાં ૪, ૬, ૮, ૧૦, અને ૧૨ પાનાં લખે તો ૧ દિવસમાં કટલાં લખે ?

એક છોકરો ૩ દહાડામાં ૩, ૬, ૯, ૧૨, અને ૧૫ પાનાં લખે તો ૧ દહાડામાં કટલાં લખે ?

એક છોકરો ૩ દિવસમાં ૯ સીતાફળ ખાધાં તો એક દિવસમાં કટલાં ખાધાં હશે ?

૩ દુને ૩ વતી ભાગો.

૩, ૬, ૩ એક, ઇલાદિને ૩ વતી ભાગો.

૫ વરીનો અને ૩ દુનો સરવાળો કટલો ?

૧૦ ભાગ્યા ૨ અને ૨૦ ભાગ્યા ૨ નો સરવાળો કેટલો ?

૮ ભાગ્યા ૨ અને ૧૨ ભાગ્યા ૨ નો સરવાળો કેટલો ?

૧૪, ૧૬, ૧૮, અને ૨૦ ભાગ્યા ૨ નો સરવાળો કેટલો ?

૬, ૮, અને ૧૨ ભાગ્યા ૩ નો સરવાળો કેટલો ?

૧૨ અને ૧૮ ના સરવાળામાં ૩ કેટલીવાર આવે છે ? જે આવે તેને ૨ વી ભાગો.

એક છોકરો ૩ દહાડામાં ૯ પાનાં લખે તો ૨ દહાડામાં કેટલાં પાનાં લખશે ? ત્રણ દહાડામાં ૯ પાનાં લખે તો ૧ દહાડામાં ૩ પાનાં અને ૨ દહાડામાં ૩ નાં જમણાં એટલે ૬ પાનાં લખશે.

એક માણસને ૩ દિવસમાં ૧૨ શેર રોટલા જોઈએ તો ૨ દિવસમાં કેટલાં શેર જોઈએ ?

એક માણસ ૩ દિવસમાં ૯ શેર રોટલા ખાય તો ૪ દિવસમાં કેટલાં શેર ખાશે ?

લખોટાચંપર અથવા પદાર્થો સહિત ભાગાકારનાં મનોયંત્રો આથી વધારે લખાવવાં હીક નથી; ભાગાકારનાં ખરા સ્વરૂપનો વિચાર એ રીતે છોકરાંના મનમાં ઉતારીને તેમનામાં નિરાળી રીતે સંખ્યાઓનો વિચાર કરવાની કાંઈક સરળતા આવ્યા કેડે એ પ્રભાણે કરાવવું.

રાજકોટની વાર્ટન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારા.

ધારા.

૧. કાઠીઆવાડ ઇલાકામાં સ્ત્રીઓને શિખવવાના ધંધામાં કેળવણી આપવાને રાજકોટની વાર્ટન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ સ્થાપન કરવામાં આવી છે.

પ્રવેશ.

૨. અરજદારની હામર, નાત, અને સારી વર્તણૂક ધ્યાનમાં લઈ

લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટની બહામણપરથી નીચેના ધારાને અનુસરીને કોલેજમાં દાખલ કરવાની મંજૂરી કમિટી આપશે.

૩. કોલેજના શિક્ષકો કન્યાશાળાઓના ગુજરાતી પાંચમા ધોરણના વિષયોમાં પરીક્ષા લઇ ઉમેદવારોને કોલેજમાં દાખલ કરવાનો ઠરાવ કરશે. કોઇ ઉમેદવાર પ્રવેશક પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તો તેને કોલેજ કમિટીની સંમતિથી ત્રણ મહીનાની મુદત લગી અન્યમાયથી વિદ્યાર્થી તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે.

૪. વિદ્યાર્થીઓને દાખલ કરવામાં મહેતાજીઓની અથવા મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના વિદ્યાર્થીઓની પત્નીઓને તથા ખીજી સગીઓને હમેશા પહેલી પસંદ કરવામાં આવશે. જે મહેતાજીઓ ઇલાકાના કોઈ સંસ્થાનના કે તાલુકાના વતની અથવા રહેવાશી હશે તેમની પત્નીઓને અને સગીઓને વળી પહેલી પસંદ કરવામાં આવશે. કોલેજનું સર્ટિફિકેટ મેળવ્યા પછી હરકોઇ મહેતાજીની બાર્યાને નિશાળની શિક્ષકની નોકરી આપવામાં આવશે તેવારે તેનો ધણી જે કસ્ટા અથવા ગામમાં નોકર હશે તેજ કસ્ટા અથવા ગામમાં તેને નોકરી આપવાની બાંહેધરી આપવામાં આવશે.

પગાર અથવા ગુજરાન ખર્ચ.

૫. જે વિદ્યાર્થીઓ પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થઇ પોતાના શિક્ષણનો કંમ પૂરો થયા પછી સંસ્થાનોની નોકરી કરવાને આ લગત જોડેલા નમૂના પ્રમાણે મુચરકો (પરિશિષ્ટ અ) લખી આપશે તેઓને હેઠલા દર પ્રમાણે અથવા સેન્ટ્રલ એજ્યુકેશનલ કમિટી વખતે વખતે જે દર ઠરાવે તે દર પ્રમાણે પગાર અથવા ગુજરાન ખર્ચ આપવામાં આવશે.—

૩ જાં વર્ષની વિદ્યાર્થીઓને માટે દર માસે રૂ ૮)નો પગાર.

૨ જાં એજન એજન રૂ ૭) એજન.

૧ લા એજન એજન રૂ ૬) એજન.

૬. શિક્ષકના ધંધામાં કેળવણી લેવાની ઇચ્છા રાખનારી જે ઉમેદવારોમાં પ્રવેશક પરીક્ષામાં પાસ થવાની શક્તિ નહિ હોય તેઓને સંસ્થાનોની નોકરી કરવાના શિરસ્તા પ્રમાણેના મુચરકામાં સહી કર્યા

પછી કોલેજ કમિટીની મંજૂરીથી દર માસે ૩૫) લગી પગારની નાની રકમો આપવામાં આવશે.

૭. કોઈપણ પગારદાર વિદ્યાર્થીને કોલેજ કમિટીની સંમતિ વગર કોલેજ છોડવા દેવામાં આવશે નહિ અથવા કોલેજમાંથી કઢાડી મૂકવામાં આવશે નહિ, અને લીધેલા પગાર પાછા બરી દેવાને લગતી તમામ બાબતોનો નિર્ણય કમિટી કરશે.

અભ્યાસનો ક્રમ.

૮. કોલેજના પૂર્ણ અધ્યપનક્રમના જુદા જુદા ત્રણ વિભાગ પાડ્યા છે અને તેની ટર્મિનલ (છમાસિક) અને ફાઇનલ (છેવટની અથવા વાર્ષિક) પરીક્ષાઓ થશે (પરિશિષ્ટ વ જુઓ.)

પરીક્ષા.

૯. એક વર્ષનાં બે ટર્મ કથી છે અને દરેક ટર્મ પછી ૭ અઠવાડીયાની રજા પડશે. એક રજા બિનાબામાં પડશે અને બીજી રજા દીવાળીના તહેવારો અંદર સામિલ થાય એવી રીતે પડશે. એની એકસ તારીખો લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ નક્કી કરી કમિટીને જણાવશે.

૧૦. પહેલા ટર્મની આખરે લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ અને કોલેજના શિક્ષકો વિદ્યાર્થીઓએ તે ટર્મમાં કરેલા અભ્યાસની પરીક્ષા લઈ તોંધ કરશે.

૧૧. લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટની અને ખાતાતા બીજા જે અધિકારીઓને ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ નીમે તેમની મદદથી એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બીજા ટર્મની આખરે સર્ટિફિકેટોની પરીક્ષા લેશે.

૧૨. સર્ટિફિકેટ પરીક્ષાઓનાં પરિણામ જુદાં જુદાં ત્રણ પત્રકોમાં બહાર પાડવામાં આવશે. દરેક પત્રકમાં વિદ્યાર્થીઓનાં નામ તેમના ગુણના ક્રમ પ્રમાણે ગોઠવવામાં આવશે અને બીજા તથા ત્રીજા વર્ષની વિદ્યાર્થીઓનાં પત્રકોના પેટા વિભાગ પણ કરવામાં આવશે. આ પરીક્ષાનું પરિણામ લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ કોલેજ કમિટીને લખી જણાવશે.

૧૩. પહેલા, બીજા, તથા ત્રીજા વર્ષની દરેક વિદ્યાર્થીએ પરીક્ષામાં પાસ થવાને આવશ્યક વિષયોમાં એકંદર જેટલા ટોક્કા મેળવી શકાય તેના સંકેદે ૪૦ થી ઓછા મેળવવા ન જોઈએ, અને દરેક વિ-

પયમાં વધારેમાં વધારે જોડણી દોડડા કરાવ્યા હોય તેના તૃતીયાંશથી
અને પ્રત્યેક પેટા વિષયના વધારેમાં વધારે દોડડાના ચતુર્થાંશથી ઓછા
મેળવવા ન જોઈએ.

આ નિયમને અનુસરી ખીજા અને ત્રીજા વર્ષની જે વિદ્યાર્થીઓ

(અ) આવશ્યક વિષયોને માટે ફરિયાદો દાખલ થઈ ચૂકી છે ૬૦ થી ઓછા નહિ મેળવે તેમને તેમના પત્રકના પહેલા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે.

(વ) કુલ દોકડામાંથી સેક્ટે ૬૦ થી ઓછા પરંતુ ૪૦ થી ઓછા નહિ મેળવે તેમને તેમના પત્રકના બીજા વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે.

૧૪. પહેલા વર્ષની જે વિદ્યાર્થીઓ ખીજા ટર્મની આખરની પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેમને કોલેજ કમિટીની નજરમાં આવશે તો ફરીને તેજ અભ્યાસ કરવાને એક વર્ષ વધારે રાખવામાં આવશે, અથવા તેમના પગાર ઘટાડવામાં આવશે.

૧૫. ખીજ અને ત્રીજ વર્ષની જે વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચતની પરીક્ષામાં નાપાસ થશે તેમની બાબતમાં પણ એજ પ્રમાણે કરવામાં આવશે, અથવા જે સર્ટિફિકેટને તેઓ લાયક થઈ હશે તે સર્ટિફિકેટ આપી તેમને શિક્ષકોની નોકરી કરવાને મોકલવામાં આવશે.

૧૬. પાસ થયેલી વિદ્યાર્થીઓને ઐન્યુએશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની તથા પાટન કીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજનાં લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટની સહીનાં સર્ટિફિકેટો આ સાથે જોડેલા નમૂના પ્રમાણે આપવામાં આવશે (પરિશિષ્ટ ક નંબરો).

નીમણુકોને માટે વર્ગણી.

૧૭. પાસ થયેલી વિચાર્યો બહાલી પગારના હેઠળ લખેલા દરની જગ્યાએને લાગુ ગણાયે:—

ત્રીજા વર્ષની વિદ્યાર્થીઓ { ૧ લો વર્ગ.....૩ ૨૫) દર માસે.
 { ૨ જો વર્ગ.....૩ ૨૦) દર માસે.

ખીજ વર્ગની વિદ્યાર્થીઓ { ૧ સો વર્ગ.....૩ ૧૮) ૬૨ માસે.
૨ જો વર્ગ.....૩ ૧૫) ૬૨ માસે.

પહેલા વર્ષની વિદ્યાર્થીઓ.....૩ ૧૨) ૬૨ માસે.

૧૮. જે સ્ત્રીશિક્ષકોને સર્ટિફિકેટ મળ્યાં હશે તેઓ હેઠલા નિય-
મોની રૂઢિએ પોતાના વર્ગના પગાર ઉપરાંત વધારો મળવાને લાયક
ગણાશે:—

સાર વર્ષ લગી હરકાઠ નિશાળની મુખ્ય મહેતીજની સંતોષકારક
નોકરી કર્યા કેડે દર મહીને રૂ.૪૦નો વધારો, અને સાર કેડે દર ત્રણ
વર્ષની સંતોષકારક નોકરીને માટે એવોજ વધારો નીચે લખેલી હદલગી
આપવામાં આવશે:—

ત્રીજા વર્ષની સ્ત્રીઓ, ૧—૧૦ વર્ષની નોકરી રૂ. ૩૦).

એજન ૧૦—૨૦ એજન રૂ. ૪૦).

એજન ૨૦ વર્ષ ઉપરાંતની નોકરી રૂ. ૫૦).

બીજા વર્ષની સ્ત્રીઓ, ૧—૧૦ વર્ષની નોકરી રૂ. ૨૦).

એજન ૧૦—૨૦ એજન રૂ. ૩૦).

એજન ૨૦ વર્ષ ઉપરાંતની નોકરી રૂ. ૪૦).

પહેલા વર્ષની સ્ત્રીઓ, ૧—૧૦ વર્ષની નોકરી રૂ. ૧૫).

એજન ૧૦—૨૦ એજન રૂ. ૨૦).

એજન ૨૦ વર્ષ ઉપરાંતની નોકરી રૂ. ૨૫).

કાંઈપણ વધારો આપી શકાય તે પહેલાં સંતોષકારક નોકરીને
માટે સાર વર્ષ લગી એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબનાં રીતસર સ-
ર્ટિફિકેટ જોઈશે; પરંતુ એ સાર વરસ લાગ લાગટ હોવાં જોઈએ એ-
વું અવશ્ય નથી. આ સાચે જોડેલા નમૂના (પરિશિષ્ટ ૬) પ્રમાણે
સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવશે.

૧૯. પગાર અને વધારાનો જે દર ૧૭ મા અને ૧૮ ધારામાં આપ્યો
છે તેનો હેતુ સાધારણ રહેતો બતાવવાનો છે, પરંતુ જાણું જોઈએ કે બ-
દલો આપવાનો દર ઠરાવનાર ઉપરી અધિકારીઓ છે, અને જે સ્ત્રીને
સર્ટિફિકેટ મળ્યું હશે તેનો તે સર્ટિફિકેટ પરથી ઉપર ઠરાવેલા દર પ્ર-
માણે પગાર અથવા વધારો મળવાનો હક થશે એવી બાંહેધરી આ-
પવામાં આવતી નથી.

વિરોધ ધારા.

૨૦. જે સ્ત્રીશિક્ષકો શીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહી હશે અને ૫-

હેલા અથવા બીજા વર્ષના અભ્યાસમાં પાસ થઈ હશે તેઓ ઝાણમાં ઝાણ બે વર્ષ લગી સંતોષકારક નોકરી કર્યા પછી એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની ખાસ મંજૂરીથી અનુક્રમે બીજા અથવા ત્રીજા વર્ષના અભ્યાસની પરીક્ષામાં હાજર થઈ શકે.

૨૧. ટૂન ન થયેલી શ્રીશિક્ષકો ગુજરાતી પાંચમા ધોરણમાં પાસ થઈ હશે અને બે વરસથી ઝાંછી ન હોય એટલી મુદત લગી તેઓએ સંતોષકારક નોકરી કરી હશે તો તેઓ કોલેજમાં અગાઉથી રહેલા વિના પહેલા વર્ષની સર્ટિફિકેટ પરીક્ષામાં હાજર થઈ શકે. એવી પ્રત્યેક શ્રીશિક્ષકને એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની ખાસ મંજૂરી લેવી પડશે.

૨૨. એવી ટૂન ન થયેલી શ્રીશિક્ષકો પહેલા વર્ષના અભ્યાસમાં પાસ થયા પછી એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબની ખાસ મંજૂરી લઈને બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં હાજર થઈ શકે. પરંતુ એવી કોઈપણ શ્રીશિક્ષક કોલેજમાં ત્રીજા વર્ષના વર્ગમાં આખું વર્ષ હાજર નહિ રહે તો તેને ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષામાં બેસવા દેવામાં નહિ આવે.

૨૩. જે શ્રીશિક્ષકને પેન્શન લાયક પગાર મળતો હશે તેમને સંસ્થાનોની ખાસ મંજૂરીથી નોકરીમાં તૂટ પડ્યા સિવાય પગાર આપીને અથવા વગર પગારે બાઈન શીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં રહેવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે; પોતાની પત્નીઓ કોલેજમાં હાજર રહી શકે તેટલા માટે બહુનારી સ્ત્રીઓના જે ધણીઓની પેન્શન લાયક નોકરીપરથી વગર પેન્શનની નોકરીપર અથવા વધારે પગારની નોકરીપરથી ઝાંછા પગારની નોકરીપર બદલી કરવામાં આવી હશે તેમને એવીજ પરવાનગીથી એવોજ હક્ક આપવામાં આવશે.

અંદરનો ખંદોખસ્ત, ગેરહાજરીની રજા, છુટ્યાદિ.

૨૪. આ બાબતોને લગતા એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે મંજૂર કરેલાં ધારા કોલેજના ધારા ગણાશે.

E. C. K. OLLIVANT,
પોસ્ટિકલ એજન્ટ અને પ્રેસિડન્ટ.

પરિશિષ્ટ અ.

મુચરકો.

રાજકોટ પાર્ટનર શીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાઓ મુજબ બોગ-
વવાનો દર માસે અને સ્કોલર શિપનો પગાર મળે તેના બદલામાં હું સ્કોલર
ગાતે રહેવાશી

ની કમ્પલ કરેલું કે જ્યાં સુધી અને એ પગાર મળે લાંસુધી મા-
રાધી જેમ સારીરીતે બની શકે તેમ એ કોલેજના ધારાઓ પ્રમાણે
ઠેરવેલા અભ્યાસ હું કરીશ અને વળી હું વધારે કમ્પલ કરેલું કે કન્યા-
શાળાના શિક્ષકના કામ સારૂ અને નીમે તેનો જે દિવસથી હું પ્રથમ
ચાલે લઉં તે દિવસથી ઇંગ્રેજી ગણતરી પ્રમાણે કમમાં કમ ત્રણ વર્ષ
સુધી શિક્ષકનું કામ કરીશ. અને હું કમ્પલ કરેલું કે મારો અભ્યાસ
પૂરો થયોછે એના સર્ટિફિકેટ સિવાય હું જો સદરજ સ્કૂલ છોડું અથવા
કમિટીના મતમાં બરતર્ફિને પાત્ર કરે. એવી ખરાબ ચાલ બાબત બર-
તર્ફિને પાત્ર ગણાઉં અથવા કપર લખ્યા પ્રમાણે ત્રણ વર્ષ સુધી શી-
ખવવાને ના કહું તો મેં સ્કોલર શિપ દાખલ જેટલા રૂપિયા લીધા
હોય તેટલા સઘળા રૂપિયા પાછા બફે અથવા કોલેજમાં શિખ્યા બાદ
નોંકરી જેટલી પૂરી કરી હોય તે પ્રમાણે તેટલા ઓછા રૂપિયા બફે.

તા, માહે. સને ૧૮૯.

લેડી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ,
પાર્ટનર શી. ટ્રે. કોલેજ, રાજકોટ.

સ્કોલર.

હેડમાસ્ટર, બા. શી. ટ્રે. કોલેજ, રાજકોટ.

હું ગાતે રહેવાશી કમ્પલ કરેલું
કે મારે ત્રણ ઉપરનો કરાર કમ્પલ છે. તા. માહે. સને ૧૮૯
ધણી. ચા વાલી.

આધી. હું ગાતે રહેવાશી ઉપર સહી
કરનાર ને માટે જામીન ચાઉં છું કે તે ઉપરના મુ-
ચરકા પ્રમાણે ચાલશે; જો તે એ પ્રમાણે ન ચાલે તો જે રકમ તેણી
આપવા બંધાયેલી છે તે રકમ પૂરી કરી આપવાને હું પોતે બંધાયેલું.

તા. માહે. સને ૧૮૯

જામીન.

પરિશિષ્ટ વ.

અભ્યાસનો ક્રમ.

અભ્યાસ ક્રમ.	પહેલું વર્ષ.	બીજું વર્ષ.	ત્રીજું વર્ષ.
ગણિત.	(અ) દ્વ્યારાજાના યુગરાતી પ- રુલા ધોરણથી પાંચમા ધોરણ સુધી ઉપરાંત દશાંગ અપૂર્ણાકના સહેલાણિયત અને તે ઉપરાંત નકશોટાના અંકગણિતનો નેટશે ભાગ શિખ-રાખલા, પાંતી તથા પંચરાયિ અને દિસાળ. (બ) વાંચનાં—આજ સહિત વ- વવામાં આવ્યો હોય તેટલા ભાગનું સાદુ તથા ચક્રદિધિ વ્યાખ. પુનરાવર્તન, નવહારી અપૂર્ણાક અને ત્રિરાશિ સહિત. (બ) લેખાં.—(મધુ, રોર.)	(અ) પાછલા વર્ષના અભ્યાસ પરુલા ધોરણ સુધી ઉપરાંત દશાંગ અપૂર્ણાકના સહેલાણિયત અને તે ઉપરાંત નકશોટાના અંકગણિતનો નેટશે ભાગ શિખ-રાખલા, પાંતી તથા પંચરાયિ અને દિસાળ. (બ) લેખાં.—આજ સહિત વ- વવામાં આવ્યો હોય તેટલા ભાગનું સાદુ તથા ચક્રદિધિ વ્યાખ. (બ) લેખાં.—(તોલા, ગજ, ક-ધારે કાણુ દિસાળ. (ક) ધરનો દિસાળ.	(અ) પાછલાં ધોરણોનું અંકગ- ણિત અને તે ઉપરાંત નકશોટાના અંકગણિતનો નેટશે ભાગ શિખ-રાખલા, પાંતી તથા પંચરાયિ અને દિસાળ. (બ) લેખાં.—આજ સહિત વ- વવામાં આવ્યો હોય તેટલા ભાગનું સાદુ તથા ચક્રદિધિ વ્યાખ. (બ) લેખાં.—(તોલા, ગજ, ક-ધારે કાણુ દિસાળ. (ક) ધરનો દિસાળ.
યુગરાતી.	(અ) વાંચન—શાળાખાતાની વાંચનમાળાની છઠ્ઠી ચોપડીમાંના ગ- ના પહેલા અર્ધ ભાગમાંના ગદ્યના અર્ધ ભાગમાંના ગદ્યના પાંદોનું વાં- ચના પાઠ, વાંચેલા ભાગની સમ-પાઠો (દતિલાસના પાઠ મૂકી દેવા). અને જુટી તથા શુદ્ધોના અને ભાષાની વાંચેલા પાંદની સમજુતી, તથા શ-વાંચેલા ભાગની સમજુતી. રૂઢિઓના અર્થ સહિત. દતિલાસના પાંદોના અને ભાષાની રૂઢિઓના અર્થ. પાઠ મૂકી દેવા.	(અ) વાંચન.—સાતમી ચોપડી (અ) વાંચના અર્ધ ભાગમાંના ગદ્યના અર્ધ ભાગમાંના ગદ્યના પાંદોનું વાં- ચના પાઠ, વાંચેલા ભાગની સમ-પાઠો (દતિલાસના પાઠ મૂકી દેવા). અને જુટી તથા શુદ્ધોના અને ભાષાની વાંચેલા પાંદની સમજુતી, તથા શ-વાંચેલા ભાગની સમજુતી. રૂઢિઓના અર્થ સહિત. દતિલાસના પાંદોના અને ભાષાની રૂઢિઓના અર્થ.	(અ) સાતમી ચોપડીના બીજા (અ) સાતમી ચોપડીના બીજા (અ) સાતમી ચોપડીના બીજા

નિશાળોનાં ધનભિ પત્રક.

મોરબીચેરીટેબલ સ્કૂલ. નગરશેઠ માણેકચંદભાઈ રૂ.૨૪ ટોડા.મુવીલાના
 શેઠ હંસરાજ નથુ રૂ. ૧) લાંબા. કલ્યાણપુર મહાલકરી સાહેબ રૂ.૧)~
 ભાણુવડ. જીણા તલકસી તથા વાલીઆ મુલ્લજી રાજસી રૂ. રાજકો
 કન્યા. રા. માણેકચંદ અમરચંદ રૂ. ૫) ખંભાલીઆ નાંદિ. શેઠ
 હનરાજ દયાળ રૂ. ૧) મોરબી કન્યા. શેઠ વરધમાન રૂ. ૬) પાટણવાવ
 માણેકચંદ કરસનજી રૂ. ૧) ભાયાવદર મુખ્ય. મહાલકરી સાહેબ.
 રૂ. ૧) એનજન પાટશાળા. ઠકર મણીલાલ ધનજીભાઈ રૂ. ૩) મોરબી
 ચેરી. દામાદર રાધવજી રૂ. ૧) પડાણા. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૫)
 ગુંદા. રા. રામેશ્વર હરદેવ તથા કમીટી રૂ. ૧) ખંભાલીયા અંચા. મે.
 જામસાહેબ રૂ. ૪૪) અરડોઈ. કમીટી રૂ. ૧) રાજકોટ સીવીલ સ્ટેશન
 મે. ધનજીશા હોરમનજી ન્યુ. પ્રાઈ. ફૂડ તરફથી રૂ.૯-૧૫-૧૦ ગોંડલ
 મુખ્ય.પ્રાઈથ્રો જાત્રા રૂ.૯) મોવૈયા. ખોળાજવેર નાનજી રૂ.૧ દકવા.
 સ્કૂલકમીટી રૂ. ૬) ચરખડી. સ્કૂલકમીટી રૂ.૪) ૧) નવાનગર કન્યા
 નં. ૧ મેહતા લક્ષ્મીરાંકર ધનજી રૂ. ૨) ખંભાલીયા કન્યા. ઠ માધ.
 વજી મદનજી રૂ. ૧ મહારાજ જામસાહેબ રૂ. ૧૨) રાજકોટ
 રાહર કન્યા. શેઠ કપુરચંદ મુળચંદ રૂ. ૧) દોશી ભીમ રૂ. ૧) રાજ-
 કોટ સ્ટેશન કન્યા. મેગડુગલફંડ રૂ. ૨૦) મીસ મેનીંગફંડ રૂ.૯-૧૫-૧૦
 વિક્ટોરીઆ ન્યુખીમીફંડ રૂ. ૯) ૧) મે. ખા. ખા. ધનજીશા હોરમસજી
 રૂ. ૧૮) મીસીજ મેકનોટન સાહેબ રૂ. ૧૦) ખંભાલીયા નાંદિ. મ-
 હારાજ જામસાહેબ રૂ. ૪) ખંભાલીયા અંચેજી. મહારાજ જામસા-
 હેબ રૂ. ૩૦-૧૧-૪ ખંભાલીયા મુખ્ય. એનજન રૂ. ૧૩) ૧) ૧) ૧)
 લોખોખંદર. ઠા. હીરા રણછોડ તથા મુલુમેર રૂ. ૧) નવાનગર અંચ
 નં. ૧ લો. ઠા. ભાણુજી હંસરાજ રૂ. ૩) લોધીકા તાલુકદાર રૂ. ૨)
 પા. માનસીંગ ખેચર રૂ. ૧) રાજકોટ સીટીકન્યા. મે. મીસીજ મે-
 કનોટન રૂ. ૬) રાજકોટ સીવીલ સ્ટેશન કન્યા. રા. રા. માણેકચંદ
 અમરચંદ રૂ. ૧) કોટડા સાંગાણી જ્યુબીલી કન્યા. મે. દરબાર સા-
 હેબ રૂ. ૧) ૧) દહીસરા. શેઠ. પોપટ દેવચંદ રૂ. ૨) ખંભાલીયા
 કન્યા. ઠા. માધવજી મદનજી રૂ.૪) માંડવી ન્યુ. કન્યા. રા. ભગવાનજી
 રતનજી રૂ. ૧) આંબુરોડ આં. વ. સ્કૂલ. મોરતર રહીમખાન નં-
 ગલીખાન રૂ. ૧૫).

દરેક શિક્ષક કોપીયુકેનાર દરેક ગોગના જુદા જુદા કદના અક્ષરોને બંધબેસતી ખાસ ઇંગ્લાંડથી ગોટે ખરચે બનાવી મંગાવી છે. એ સ્ટીલપેનો, યુનિસાતી મરાઠી, ઉરદુ, અને ફારસી લખવાને ઘણી સગવડ કરી આપી છે. દરેક આકસમાં દબન—૬ કીમત ૩ ગા વેલ્યુએનથી ૧ થી ૬ પાકસ મંગાવનારને ખરચના ૩ ગા વધારે લાગશે. બહીજતાના.

આ સુધરેલી ઢળના, ઘડવાની કડાકુટ વિનાના અને ટકાઉ કિતા તથા લેખોના મુનુનાઓના એક-કાઉ અરધા આનાની ટીકીટ મોકલી આપવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

આદરજી કાવરાજી માસ્તરજી

દરેક શિક્ષક કોપીયુકે તથા સ્ટીલપેનોના પ્રગટ કરી
અને કમીશન એન્ડ ટોપી તજાવ સુખી.

લેખનકળા કોપીયુકે.

ખનાવનાર આદરમોરમ અને દલાભાઈની કંપની.
નંબર ૧ થી નં. ૬ સુધીની.

યુનિસાતી તથા બાળબોધ.

દરેકની કીમત: ૦-૨-૦

અસાર સુધીમાં પ્રસિદ્ધ યથેલી કોપીયુકેમાં જે જે જાતની ખામીઓ માલુમ પડી તેનાપર ઘણી જાતનો સુધારો વધારો કરીને દરેક જાતનાં ધોરણને અનુકૂળ પડતી, જેઠું, કંગળું અને હાથમાં મલીયાતી અને જોના અક્ષરો વિશે કળવણીખાતાના ધણા અનુભવી વિદ્વાનોએ ઘણું જ હિંમુ ગત ધરાવ્યું છે એક અનુભવી વિદ્વાને તેને સર્વોત્તમ ગણ્યું છે કે જોના આગપ્રાય ઉપરથી મહેરજાન ડિરેક્ટર સાહેબે આ કોપીયુકે એકદમ મંજુર કરી છે અને વળી હતુઓ એ કોપીયુકે મંજુર થયા ખાખતનો મહેરજાન ઉત્તર પ્રાંતના એલ્યુકેશનલે ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબના સરકયુક્ષરની મતજમ

મુંગઈના દેશાઈ દલાભાઈ દુવારકાંદાસની લેખનકળા કોપીયુકે નં. ૧-૬ મહેરજાન ડિરેક્ટર સાહેબે ખંદાદુર મંજુર કરી છે. તાં ૧-૫-૯૧.

આ કોપીયુકે વિશે આ ખાતાના ધણા વિદ્વાનોનાં જાણ મત છે. એટલું જ નહિ પણ જીનુ ધણાખરા વિદ્વાનો ધણું જ જિજ્ઞાસુ મત ધરાવે છે. અમારી કોપીયુકે એક વખત પ્રાપ્તનાર ફરીથી તે વાપરવાની ઈચ્છા રાખે છે એવું આગે અનુભવથી માલુમ પડ્યું છે.

આ કોપીયુકેના વેચાણપર નીચે પ્રમાણે કમીશન મળશે.

૧. રોકડે રૂપિયે મુંગઈના ખરીદનારને રોકડે ૨૫ ટકા.
૨. રોકડે રૂપિયે દેશાવરના ખરીદનારને રોકડે ૩૦ ટકા.
૩. વેલ્યુએનગલ પારસલથી મોકલવામાં આવશે.
૪. મંગાવનારે પોતાનું મોકમ ટેકાણું લખવું.

મોટા અંકગણિતની સમજૂતી. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૦૧ પોલિશ સાથે. પાંચે દશ, દશે પંદર, વિશે વીસ ને પચીસે. પચીસે ટકા કમીશન. રોકડેથી કે. વે. પે. થી ખુશાલદાસ ગોકળદાસ. અમદાવાદ મુખ્યપ્રિન્ટર.

સંસ્તી નવીન રકમ શું છે !! મોટા નકશા

રકુલોના નકશા મુજબ, તમામ હકીકત વાળા. હિંદુ. કાશિયા ને મુ. ઇ. ના નકશા. ધોરણ બીજા, ત્રીજા ચોથાને ધોરણની જોવાના કિ. ૦) ના તે રોકડેથી ૦) ના મળશે. વડવાણુ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દવે.

“મુંદરી ગુણ મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લાયબરી” માં રાખવા સાર મુખર્ષી ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર થયું છે. ગાયકવાડ સરકારની કેળવણીખાતાએ પણ મંજૂર થયું છે. સત્તોવાળા તથા સાશરોએ, વખાણેલા આ અંચલી લાયબરી શોભાવવા સારા સિં. રોકડાએ બુલતું નહિ. પૃષ્ઠ ૧૫૦ પાકું પુઠું ને સોનેરી નામ. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત દશ આના. ટપાલ વાગ્યાનો લખો, કતો મહા મુખરામ હરગોવિંદદાસને બુલેશ્વર, મુખર્ષી.

“ભૂગોળવિદ્યા” — સામોપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુખર્ષીના મ. નુબવી રૂ. ૦ એ. ૦ હાં સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી ભૂગોળો ને મારા જોવામાં આવે સુધી આવી છે તે બધી કરતાં મી. મહામુખરામની ચોપટી સારી છે. સાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ છે. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃથ્વીનું વર્ણન કીમત ત્રણ આના. મુખર્ષી ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત એ આના. કમીશન પણ સારા નથી કતો મહામુખરામ હરગોવિંદદાસને બુલેશ્વર, મુખર્ષી. “ગોદાવર પ્રેમ દાશીમ.”

સૂચના.

આ પત્ર સંગ્રામી સર્વે લખાણ એડિટર તરફ મોકલ્યું; નોંધપેઠ કામળ સંગ્રામી નહીં આવે. સહી વગરના લખાણ ઉપર ધ્યાન આપાશે નહીં.

છાપના મોકલેલું લખાણ એપણે આશરે કામળની એક જ પાત્રુએ લખ્યું. તે અધિક મોસમી છાપના અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણ પાછું મોકલવા બંધાના નથી. બહાર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના રેપ્યુટી અને આસિસ્ટન્ટ રેપ્યુટી સાહેબોને તથા મહિતાઓને ટેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરી એછી એ. શાળાઓ સંબંધી હકીકત સ્કૂલઓએ લખી મોકલશે તો તેપણ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી બહાર ખજારો જે માસમાં છાપવાની હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની દસમી તારીખ પહેલાં પહોંચાવી જોઈએ. દેડગીરી જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

મનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે એપણે આશરે લખવું. તે વિના શૂન્ય થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટીકીટો મોકલનારે દર રૂબીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિયામ ખીછ ટીકીટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢીઆના. - દસ રૂબીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૨-૦

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગલ વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે ખાને રૂ. ૧ થી રૂ. ૨ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહીં.

બહારખજારો છાપવાના ભાવ.

૬	હાંટી.	૧૫	ગાર માસ લગી લાગ લેમટ હશે
૧	૩		તો પ્રથમ પૂરો આર્થ અને તે પછીના આગીઆર મહીના લગી
૨	૮		પાગણો આર્થ પડશે. ગાર મહીનાથી જોછી મુદત હશે તો પહેલે
૩	૧૫		ગાંધીને પૂરો આર્થ અને પછીને દરેક મહીને અડધો આર્થ લેવાશે.

હુંડળીઓ વહેંચવાના દર.

પા તોલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

અંક ૫ મો.

પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarati School-Gazette.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

મે સને ૧૮૯૩.

આનુક્રમણિકા.

પૃષ્ઠ.

માસે	૧૦૫
કેન્ડર ગાર્ટન	૧૦૮
ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો	૧૧૬
દ્વિતીયાં શાળાઓનો સાર... ..	૧૨૨
બાળબેટા... ..	૧૨૫
બાળવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.	૧૨૬
સંખ્યાવિશે પાઠો	૧૨૮
સ્થળવિશે પાઠો	૧૨૯
ગદ્ય કથા સંગ્રહ	૧૩૦
રોમન	૧૩૨
સંચાપન	૧૩૫

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ

કુનાઈટ્ઝ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

જાહેર સ્વરો.

સારે વખણાવેલી, ખચીત એટ અને સરતી.

આદરજી કાવસજી માસ્તરની

દસ્કતશિક્ષક કોપીખુકો.

આઠ ભાગમાં.

કેળવણીખાતાના હામના તથા આગલા ઈન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઈન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બાણીતો ગૃહસ્થો, પ્રેક્ષકો, પ્રો-સીપાલો, હેડમાસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખર્જી તથા મુજરાતનાં સર્વે બહેર છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ સંતોષકારક ખાતીર્પત્રો.

મેહરમાન ડિરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરમાન ઇન્સ્પેક્ટર, ઇન્ડિયન સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કોપીખુકોને સઘળી મંજૂર ફરેલી કોપીખુકોમાં એટ ગણાઈ, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીખુકો વાપરવાને મગરૂરી ધરાવશે.

મુખર્જી તથા સુરત શહેરની બેઠકસ્કૂલ કમીટીના અગ્રણી સદગૃહસ્થોએ પણ સઘળી કોપીખુકો સાથે મુજરાતના પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીખુકોને સર્વે કોપીખુકોમાં એટ ગણી છે. અને તેમતા તાળાની સર્વે સ્કૂલોમાં એજ કોપીખુકો અમાવવાનો હુકમ કર્યો છે.

જો કોપીખુકો માટે ને ને સદગૃહસ્થો તરફથી સરટોફિકેટ મળેલાં છે તેમનાં નામ વાંચવાથી ખાતી થશે. તેમાંથી થોડાં નીચે પ્રમાણે.

ડિરેક્ટર સાહેબ તથા એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરો.

કો. એમ. ચેટ્ટીજી. એમ. એ, ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
ટી. બી. કર્કમ મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર.
ઇ. બેઠકસ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર.
ખા. સા. દોરાબજી એલજી ગીમી, બી. એ., ઉ. વિ. ના. સાહ એ.
ઈ. અને રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર.

રા. ખા. ગોપાળજી સુરભાઈ દેશાઈ, ઉ. વિ. ના કેળવણી ખાતાના આ. ઇ.
રા. ખા. હરગોવિંદદાસ હરકાંદાસ કોટાવાળા, વડોદરાના કેળવણી ખા. ડી.
રા. સા. દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખર, કચ્છના માહ એ. ઇન્સ્પેક્ટર.

દેશની કેળવણીમાં બાણીતા આગેવાન ગૃહસ્થો.

આનંદેશ્વર જયેરીલાલ ઉમીયાશંકર યાત્રિક.
આનંદેશ્વર. કાશીનાથ ત્રીજક તેલંગ, એમ. એ., એલ. એલ. બી.
સી. આઈ. ઈ., મુખર્જીના હાઈકોર્ટના બડગ.
રા. ખા. રંકર પાંડુરંગ પંડીત, એમ. એ., સરકારના માહ એ. ઓ. રી. એ.
નટલ ત્રાન્સલેટર અને હાલ પોરબંદર સ્ટેટના કારભારી.
રા. રા. નગીનદાસ તુલસીદાસ ગારફ્ટીયા, બી. એ., એલ. એલ. બી.

સ્પેક્ટેટર ગુજરાતમિત્ર; પ્રગતમિત્ર; સુર્યપ્રકાશ; સુરત અખબાર; દેશીગિત
ભરત્ય સમાચાર; હિતેચ્છુ.

દસ્કતશિક્ષક કોપીખુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧ રોકડે રૂપીએ દેશાવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા વે-
પારીઓ જેઓ, જોહામંજોહી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નક્ક ખરીદશે
તેઓને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવાનાં આવશે. પેકીંગ અને રે-
લવેનો સર્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી જોહી ૨૫ નક્ક સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા
ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેકીંગ, પોસ્ટજ લીગેરેનો સર્વે ખર્ચ ખુ-
રીદનારને માથે.

૩ માત્ર મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં જતાં કોઈ રીતે ખરાબ
થાય તથા તે માલને નુકસાન પુરે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માલ ક્યે રહેતે અને ક્યાં મોકલાવવો
તેનો પુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી
આગળ માલ લઈ જવાનો ખર્ચ માલ મંગાવનારને શીર સમજવો.

૫ હુકો મોકલાવનારે ખરોખર ટેકાણું લખવું.

૬ ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડના સર્વે માસ્તરોને તથા બુકસેલરોને
ચિનંતીપુર્વક જણાવવાનું કે દસ્કતશિક્ષક કોપીખુકોની સાથે અમારો
ખીજ કોઈપણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો સેક્ટે ૧ જોકે ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની ગોઠવણ કરી છે. જોકે વળતે કામ પાડી
જોવાથી ખાત્રી થશે, પેકીંગમાં જોહા ખર્ચ થાય તેમ કરીશું. જેઓની
મરજ હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

નોટપેટ કાગળો લીધામાં આવશે નહીં.

નમુના

આદરજી કાવસજી માસ્તરજી

દસ્કત શિક્ષક કોપી ખુકોની

સ્ટીલ પેનોના

							
નં. ૧૦૨	નં. ૩	નં. ૪	નં. ૫	નં. ૬	નં. ૭	નં. ૮	નં. ૯

ગુજરાતશાલાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ સું.

મે. ૧૮૯૩.

અંક ૫ મો.

માસ.

ઈસાંડ અને વેલ્સના કેળવણી ખાતાનો સને ૧૮૯૧-૯૨ નો રિપોર્ટ હમને મળ્યો છે. તેમાં લાંની માત્ર પ્રાથમિક કેળવણીની વિગત આપી છે, તે સાથે મુંબઇ ધલાકાની તેજ વરસની પ્રાથમિક કેળવણીની હકીકતનો મુકાબલો કરવા માટે બંનેના કેટલાક આંકડા નીચે આપીએ છીએ. ઇસાંડનો ખરચ પાઉંડમાં આપ્યો છે; મુકાબલા માટે તે વરસના ભાવથી એટલે દર પાઉંડે પંદર રૂપીઆ પ્રમાણે તેના રૂપીઆ ગણી નીચે મુક્યા છે.

ઈસાંડ.

મુંબઇ ધલાકો.

૧. કોચકુળ... ૫૮૧૮૬ ૧૮૮૦૭૧

૨. વસ્તી ... ૨૯૦૮૧૦૪૭ ૨૬૮૩૪૩૦૫

૩. પ્રાથમિક નિશાળોની સંખ્યા—

દિવસની બાળ શાળાઓ ૬૯૨૪

દિવસની સાત વરસ ઉપરનાં.

બાળકની શાળાઓ ૨૨૬૦૯

કુલ દિવસની શાળાઓ ૨૯૫૩૩

રાતની નિશાળો ૧૩૮૮

કુલ નિશાળો ૩૦૯૨૧

૯૦૩૧

૪. ૨૭૨૮૨ ઉપર બાળકની સંખ્યા.—

ત્રણ વરસ અંદરનાં	૫૫૪૮
બાકીનાં બાળશાળા અને બા- ળ વર્ગનાં	૧૬૪૪૮૦૫
સાત વરસ ઉપરનાં બાળકની	
નિશાળોમાં	૩૧૭૪૩૩૦
કુલ દિવસની નિશાળોમાં	૪૮૨૪૬૮૩
રાતની નિશાળોમાં	૭૬૮૧૫
કુલ	૪૮૦૧૫૯૮

૫૧૮૨૮૪

૫. નિશાળો બલાવવાનો

કુલ ખર્ચ રૂ ૧૧૭૪૪૮૨૫

રૂ ૨૭૮૩૦૮૪

૬. સદરજી ખર્ચ પેટે—

શીની ઉપજ રૂ ૨૮૫૪૦૫૫૦

રૂ ૩૫૩૬૬૪

સ્કૂલોમાંથી મુકેસો કર રૂ ૨૧૭૫૨૮૦૫ { રૂ ૭૩૦૨૮૯ લોકલગોડના.
રૂ ૨૬૮૮૭૬ મ્યુનિસિપલ.
રૂ ૮૯૮૨૭૫ કુલ. બોર્ડોના.

ખાનગી મદદ રૂ ૧૧૬૮૩૩૮૫

રૂ ૩૦૦૮૮૮

સરકારની મદદ—

દિવસની નિશાળોને રૂ ૫૧૫૨૧૩૮૫ { ૬૫૪૮૮૧ મુખ્ય સરકારના.
રાતની નિશાળોને રૂ ૪૨૫૭૬૦ { ૪૭૪૨૭૫ દેશી સંખ્યાના
કુલ મદદ રૂ ૫૩૮૪૭૧૪૫ { ૧૧૨૮૧૫૬ કુલ.

૭. દર વિદ્યાર્થીએ સરેરાશ ખર્ચ રૂ ૩૩૧

૫૬

દર વિદ્યાર્થીએ સરેરાશ સરકાર મદદ—

દિવસની નિશાળોમાં રૂ ૧૩૬
રાતની નિશાળોમાં રૂ ૮૬

૧૬

૮. ટ્રેનિંગના સરટિફિકટવાળા શિક્ષકોની સંખ્યા.

મુખ્ય શિક્ષક.	૧૮૧૮૮	{	૩૬૮૮	મુખ્ય શિક્ષકો.
બી શિક્ષક.	૨૮૬૨૪		૮૩૮	આસિસ્ટન્ટો.
કુલ.	૪૭૮૨૩		૪૬૨૬	કુલ.

૯. મ્યન્ટ્રેન્ડ મ્યાસિસ્ટન્ટો—

પુરુષ	૫૪૫૯	} ૩૦૦૫ મુખ્ય શિક્ષકો.
સ્ત્રી	૧૮૦૪૯	
કુલ	૨૩૫૦૮	

૧૦. વધારાની શ્રીશિક્ષકો ૫૬૮૧

૧૧. મ્યુપિલટીયરો ૨૮૧૩૧

૧૨. ટ્રેનિંગના સરટિફિકેટ-

ટવાળા શિક્ષકનો સરે-

રાશ પગાર ૬૨ માસે—

પુરુષ શિક્ષક	૩ ૧૫૦	} { ૩૨-૧૪-૧ મુખ્ય સહૈર ૧૮-૦-૧૧ મધ્ય ભાગ ૧૯-૯-૯ ઉત્તર ભાગ ૧૭-૩-૮ દક્ષિણ ભાગ ૨૯-૧૧-૦ સિંધ	} મુખ્ય શિક્ષક
સ્ત્રી શિક્ષક	૩ ૯૬		

૧૩. પગાર ઉપરાંત નેમને વગર

ભાડે મકાન રહેવા મળેછે તેવા

શિક્ષકોની સંખ્યા —

પુરુષ શિક્ષક	૫૯૫૫
સ્ત્રી શિક્ષક	૪૯૪૬
કુલ	૧૦૮૦૧

૧૪. ટ્રેનિંગ કોલેજોની હકીકત.—

કોલેજોની સંખ્યા	૫૩	૧૫
વિદ્યાર્થીની સંખ્યા	૩૮૦૬	૮૫૩
કુલ ખર્ચ રૂપીયા	૨૭૨૬૯૫૫	૧૫૬૦૬૦

તે પૈકી સરકારમદદ રૂ ૧૯૭૮૫૦૦	} { ૮૪૨૭૬ મુખ્ય સરકારનાં. ૨૦૨૪૪ દેશી રાજ્યનાં. ૧૦૪૫૨૦ કુલ.

૧૫. જેમાં ગાયન શિખવાય છે તેવી

પ્રાથમિક શાળાઓની સંખ્યા. ૨૯૪૭૮

૧૬. સાત વરસ ઉપરનાં છોકરાંને જોમાં
ક્રોઇગ શિખવાય છે તેવી પ્રાથમિક
નિશાળો. ૬૦૭૫
૧૭. હસ્તકેળવણી અપાય છે તેવી
પ્રાથમિક નિશાળો. ૧૪૫
૧૮. વિદ્યાના વિષય શિખવાય છે તેવી
પ્રાથમિક નિશાળો. ૪૨૦
૧૯. કસરત. " " " ૧૪૪૧ ૧૧૦૦ આશરે
૨૦. લશ્કરી ફિલ શિખવાય છે તેવી
છોકરાની પ્રાથમિક નિશાળો. ૧૩૬૫
૨૧. રાંધવાનું શિખવાય છે તેવી છોક-
રાઓની પ્રાથમિક નિશાળો. ૧૭૯૬
વિદ્યાર્થી ૬૮૨૯૧
૨૨. લૂગડાં ધોવાનું " " " ૩૬
વિદ્યાર્થી ૬૩૨
૨૩. સેવિંગ બેંકો જોમાં કાઢી છે તેવી.
પ્રાથમિક નિશાળો. ૨૬૨૯
૨૪. સ્કૂલ લાઇબ્રેરીઓ. " " " ૪૯૬૭

કિન્ડર ગાર્ટન.

કેટલાક માસ ઉપર હમે ક્રોળકનું જન્મચરિત્ર આપ્યું હતું અને તે પ્રસંગે કહ્યું હતું કે બાળકને છેક નાનપણથી કુદરતના નિયમને અનુસરી કેળવણી આપવાની પદ્ધતિ બોળવામાં તેણે પોતાની આખી જીંદગી ગાળી હતી. એ પદ્ધતિ પ્રમાણે કેળવણી આપવાના રથ-જને તે બાળકરૂપી છોડ ઉછેરવાની વાડી ગણતો માટે તેણે તેને કિન્ડર*ગાર્ટન એટલે બાળવાડી એવું નામ આપ્યું હતું. આ ઉપ-

* આ જર્મન શબ્દ છે. કિન્ડર=પ્રિયેષ્ટ વિદ્યુન=બાળક; ગાર્ટન=પ્રિયેષ્ટ ગારડન=વાડી.

રથી તેની પદ્ધતિને પણ કિન્ડર ગાર્ટન પદ્ધતિ કહે છે. ક્રોબલ જીવતાંજ એ પદ્ધતિનો પ્રસાર થવા માંજો હતો અને હાલ સુરોપ અને અમેરિકામાં ઠેકાણે ઠેકાણે કિન્ડર ગાર્ટન શાળાઓ જોવામાં આવે છે. આ દેશમાં હજી એનું નામ બહુ યોગ્ય સાંભળ્યું છે.

ક્રોબલની પદ્ધતિનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે બાળકની (શારીરિક, માનસિક, અને અધ્યાત્મિક) સમગ્ર શક્તિઓને સમાન રીતે કેળવવી જોઈએ. બાળક જન્મે છે સ્વાસ્થી તેને અમુક આકૃતિ અને શારીરિક લક્ષણો હોય છે; જેમ તે મોટું થાય છે તેમ એ લક્ષણો ખીલે છે. આ વાત બધા જાણે છે, છતાં જન્મથી બાળકમાં માનસિક અને અધ્યાત્મિક શક્તિઓ પણ ખી રૂપે રહેલી હોય છે અને જન્મ પછી તરત ખીલવા માંડે છે એ વાત બહુ યોગ્ય લક્ષમાં રાખે છે. જમીનમાં ખી નાંખીએ છીએ તે યોગ્ય વખતમાં ઉગવા માંડે છે અને પાંદડાં ફૂટે છે; છોડને મારી નાંખ્યા વગર પાંદડાં ફૂટતાં કોઈ અટકાવી શકતું નથી. તેજ પ્રમાણે જીવતાં-ઉગતા બાળકની શક્તિઓ જન્મ પછી તરતજ ખીલવા માંડે છે અને એ ખીલવણી સતત ચાલુ રહે છે તે બાળકને તુકસાન કંઈ વિના અટકાવવાની કોઈનામાં શક્તિ નથી. આપણે એક છોડનો ખીજે છોડ કરી શકતા નથી, પણ ઉગવા માંજા પછી તેને અમુક હદ સુધી ધારેલું વલણ આપી શકીએ છીએ. તેજ રીતે આપણે છોકરાંની છોકરી અથવા તેથી ઉત્તર કરી શકતા નથી, પણ યોગ્ય તજવીજથી બાળકના શરીર અને મનની શક્તિઓને અમુક વલણ આપવા, જગૃત કરવા, અને ખીલવવા ધારીએ તો તેમ કરી શકીએ છીએ, અથવા અનયમપણાથી તે ખીલવણીને દબાવી તેમાં નડતર પણ નાંખી

---

‡ કિન્ડર ગાર્ટન પદ્ધતિથી નાનાં બાળકોને શિક્ષણ આપવા બાબતના એક ઊંચે પુસ્તકનું વડોદરા કેળવણીખાતા તરફથી હમણાંજ આપાંતર થયું છે તેનું નામ શિશુશિક્ષણ રાખ્યું છે, અને તેમાં યિત્ર સાથે ક્રોબલની વીસે બક્ષીસાની સમજ આપી છે. કિંમત માત્ર દોઢ રૂપીઆ છે. પ્રાયમિક વિદ્યાળોના દરેક શિક્ષકને એ પુસ્તકનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કરવાની હમે બલામણુ કરીએ છીએ.

શકીએ છીએ. આ વાત હમેશા ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે. વળી એ પણ લક્ષમાં રાખવું જોઈએ કે છોડની, માફક બાળકની શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓને યોગ્ય વલણ આપવું હોય તો હાલના વહીવટ પ્રમાણે તેને કેટલાંક વસ્તુ સુધી રખડવું ન રાખતાં શરૂથી કેળવવા માંડવું જોઈએ.

ઉપર કહ્યું કે બાળકની સઘળી શક્તિઓ સમાન રીતે ખીલવાની એવો પ્રોત્સાહન પદ્ધતિનો હેતુ છે. એ પદ્ધતિ શરૂમાં શારીરિક શક્તિઓ તરફ ખાસ ધ્યાન આપવાની ભલામણ કરે છે. બાળક અવતરે છે કે તરત રડવા માંડે છે અને પોતાના બળ પ્રમાણે અવયવો દલાવે છે. આ રડવું અને ચલનવલન દુઃખ સૂચવતાં નથી; એ તેના અવયવ અને શરીર શક્તિ ખીલવાના કુદ્રતે નિર્મલા ઉપાય છે. બાળક મોટું થતું જાય છે તેમ તે આંધું પાંખું ખસે છે, આંખું શરીર દલાવે છે, જે વસ્તુ નજરે પડે તેપર તલપ મારે છે, અને હાથ પહોંચે તેમ હોય તો તેને અડકે છે, પકડે છે, અને તપાસે છે; વધારે મોટું થાય છે એટલે તે હાંડે છે, દોડે છે, ફરે છે, ભૂલકા મારે છે. મોટાં માણસને કેટલીક વખત આત્મ કારણ સમજાતું નથી; તેમને અજ્ઞાન લાગે છે કે તે યાકતું યા આરામ લેતું કેમ નહીં હોય. પરંતુ તેતું શરીર વધવા માટે કુદ્રતે સતત હાલચાલની જરૂર કરાવી છે, અને એ નિયમને આધીન થઈ તે વસે છે. તેજ કારણથી બાળક રમે છે અને રમતમાં તેને ગમત પડે છે.

ધણી વખત આપણે જોઈએ છીએ કે શિક્ષક આખો વખત પાઠ આપ્યો જાય છે અને બાળકને અદ્ય કરી શાંત બેસી રહી સાંભળ્યા કરવા કહે છે. અણસમજી માળાપ પણ એમ ઇચ્છે છે કે છોકરું બધો વખત એક ઠેકાણે બેસી રહી પાઠ વાંચ્યા કરે તો હીક. પણ એ વહીવટ કુદ્રતના નિયમથી કેવળ વિરુદ્ધ છે અને બાળક એવી આરા લાગેજ પાળી શકે છે. હાલચાલ એ કુદ્રતનો પહેલો કાયદો છે, અને ખરા નિયમ પ્રમાણે કેળવણી આપવી હોય તો બાળકની શરીર શક્તિ ખીલવાતું ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ. શરીરની સામાન્ય હાલચાલ ઉપરાંત હાથ અને ઈંદ્રિયોનો ઉપયોગ પણ અગત્યનો છે. બાળક કોઈ વસ્તુ જુએ છે

દે તરત તે ઝાલવાનું ગન કરેછે, તેપર હાથ ફેરવેછે, અને તેને બધી તરફથી ફેરવ ફેરવ કરી તપાસી જોયા વગર સંતોષ પામતું નથી; કાંઈ બખત તેને તોડી તેના ભાગ તપાસે છે અને પાછી આખી કરવાનો પ્રયત્ન કરેછે. ધરતાં માણસોને કાંઈ કામ કરતાં જુએછે તો તેની નકલ પણ કરેછે. એટલે હાથ અને ઇદ્રિઓનો ઉપયોગ કરવાનું તેને કુદરતી વલણ હોયછે, અને ચતુરાઈથી તેમ કરવાની ટેવ પાડવી એ બાળ કે-
ળવણીનો અગત્યનો હેતુ છે.

હુંકામાં બાળશાળાના શિક્ષકેનીચેના હેતુ ધ્યાનમાં રાખવા, એટલે તેણે

(૧) બાળકને સારી ટેવો પાડવી,

(૨) તેની ઇચ્છાને નિયમમાં લાવવી,

(૩) મનોબાવ કેળવવા, અને

(૪) જન્મથી તેનામાં જે શારીરિક અને માનસિક શક્તિઓ ખીરપે રહીછે તે ખીલવી બહાર લાવવી.

આ પ્રમાણે યોગ્ય કેળવણી મળશે તો બાળક પોતાની દરેક શક્તિનો ઉપયોગ કરતાં શિખશે; જ્ઞાન સંપાદન કરવાની તેને ઇચ્છા થશે અને તે જ્ઞાન કેમ મેળવવું અને તેનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો તે પણ જાણશે.

ફ્રોબેલના મુખ્ય સિદ્ધાંત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. તેની પદ્ધતિ ઇંગ્લાંડમાં સને ૧૮૪૦ માં પ્રથમ દાખલ થઈ. એ પદ્ધતિનો વિશેષ પ્રસાર કરવા સાર કેટલેક વર્ષે એ દેશમાં ફ્રોબેલ મેડળી રચપાઈ તેમાં આજ સુધીમાં ઘણા નામાંકિત ગૃહરથો દાખલ થયાછે. આ મેડળી કિન્ડર ગાર્ટનનું એક માસિક મોપાનિયું કાઢેછે, બાપણોવડે તેની માહિતી ફેલાવેછે, અને ઉચ્ચદારોની પરીક્ષા લઈ સંટિફિકેટ આપેછે. આટલું છતાં ઇંગ્લાંડમાં હજી કિન્ડર ગાર્ટનનો જોઈએ તેટલો પ્રસાર થયો નથી એમ કહેવાય છે. સાત વરસ સુધીનાં બાળક માટે ખાસ શિક્ષક રાખવાની તથા ખાસ ગોઠવણ કરવાની સરકારથી ફરજ પાડવામાં આવીછે, તોપણ હજી બધી બાળશાળાઓ કિન્ડર ગાર્ટન પદ્ધતિ પ્રમાણે ચાલતી નથી. હાલની રીતમાં મુધારો થવા માટે સાંના કેળવણી

ખાતાએ ગયા ફેબ્રુઆરી માસમાં એક અગસનો સરખુલર કાઢ્યો છે. તેમાં સાત વરસની અંદરનાં બાળકના બે વિભાગ કરી ત્રણથી પાંચ વરસ સુધીનાં અને પાંચથી સાત વરસ સુધીનાં બાળક શું શિખી શકે તે નીચે પ્રમાણે ગણાવ્યું છે:—

(૧) ત્રણથી પાંચ વરસ સુધીનાં બાળકે કરવાનું—

ગાયન સહિત ખેલ.

ગાયન રહિત ખેલ (અટકળ બાંધવાની રમતો વગેરે).

મુખપાઠ—બાળગીત વગેરે.

ચિત્રો ઉપરથી પાઠ (ચિત્રમાં જે જુએ તે સંબંધી આખાં વાક્યોમાં ઉત્તર આપતાં શિખવું).

કાગળ વાળવા.

*મિસ.શિરેષ પોતાના કિન્દર ગારટનના પુસ્તકમાં ત્રણથી છ સાત વરસ સુધીનાં બાળકના અભ્યાસના નીચે પ્રમાણે વિભાગ કરેછે અને કહેછે કે જ્યાં કિન્દર ગારટનશાળા ન હોય ત્યાં માએ તે પ્રમાણે અભ્યાસ કરાવવો. વિભાગ ૧ લો— છોકરાનાં બાળક માટે—

૧ ફોનલની પહેલી બક્ષીસ.

૨ „ બીજી બક્ષીસ.

૩ ફોનલ, આંકીને ચોરસખાનાં પાડેલા કાગળ ઉપર પેનસિલથી લીટીઓ દોરવી (દસમી બક્ષીસ).

૪ કાગળ શુંથી સાદડી બનાવવી (ચૌદમી બક્ષીસ).

૫ માટીના ઘાટ બનાવવા (પીસમી બક્ષીસ).

વિભાગ ૨ નો— પહેલા વિભાગથી મોટાં બાળક માટે—

૧ ફોનલની ત્રીજી બક્ષીસ.

૨ „ ચોથી બક્ષીસ.

૩ લાકડાની તખ્તીઓ ગોઠવી આકાર બનાવવા (સાતમી બક્ષીસ).

૪ લાકડીઓ ગોઠવવી (આઠમી બક્ષીસ).

૫ આખી અને કાપેલી વાટીઓ ગોઠવી આકાર બનાવવા (નવમી બક્ષીસ).

રંગિત લાકડાની તખ્તિયો ગોઠવી સંખાડી બનાવવી.

ક્રોઈંગ.

રંગોને એક બીજા સાથે સરખાવી પરખવા (જુદા જુદા રંગના ઉનના ઢગલામાંથી એકજ રંગના કડકાં કાઢી આપવા).

કાગળની ચીપો ગુંથવી.

સોય અને ઉનના દોરાથી કાંણું પાડેલા કાગળ કે કાનવાસ પર શીવીને નમુના બનાવવા.

બે બે, ત્રણ ત્રણ, વગેરે મણકા દોરામાં પરોવવા.

બે બે, ત્રણ ત્રણ, વગેરે છીપો ગોઠવવી.

ધનવડે સંખ્યાનાં ચિત્ર ગોઠવવાં.

અક્ષરો ગોઠવી શબ્દ રચવા.

૬ ક્રોઈંગ, સીધી અને વાંકી લીંટીઓ મેળવી આકૃતિઓ દોરવી (દસમી બક્ષીસ).

૭ કાંણું પાડેલા કાગળ કે કાનવાસપર ગુંથવું (બારમી બક્ષીસ).

૮ કાગળ ગુંથી સાદડી બનાવવી (ચૌદમી બક્ષીસ).

૯ લાકડીઓ ગુંથવી (પંદરમી અને સોળમી બક્ષીસ).

૧૦ મારટીના ઘાટ બનાવવા (વીસમી બક્ષીસ).

વિભાગ ૩ બે— આગળ કરતાં ચઢતાં પણ ૭ સાત વરસ સુધીનાં બાળક ગાટે—

૧ ક્રોબલની બક્ષીસ પાંચમી.

૨ ” ” છઠી.

૩ લાકડાની તખ્તિયો ગોઠવવી (સાતમી બક્ષીસ).

૪ લીંટીઓ ગોઠવી આકાર બનાવવા (નવમી બક્ષીસ).

૫ કાગળમાં કાંણું પાડી આકાર કરવા (અગીઆરમી બક્ષીસ).

૬ કાગળ કાપવા (તેરમી બક્ષીસ).

૭ કાગળ વાળવા (સત્તરમી અને અરાઢમી બક્ષીસ).

(૨) પાંચથી સાત વરસ સુધીનાં બાળકે કરવાનું—

ગાયન સહિત ખેલ.

ગાયન સહિત ખેલ (અંટકણ બાંધવાની, સંદેશ પહોંચાડવાની, વગેરે રમતો).

ચિત્રો ઉપરથી પાઠ.

પદાર્થો સંબંધી પાઠ.

વાર્તાઓ (ઇતિહાસમાંની, ધરત્યુત્તી, વગેરે).

કવિતાનો મુખપાઠ.

કાગળ વાળવા.

રંગિત કાગળના કડકા ગોઠવી સંપાટી બનાવવી. ગુદુંરનો ઉપ-

૮ ક્ષેષ્ટ. પદાર્થો જોઈ ચિતરવા; લાકડાની તખ્તી-
ઓ કે વીંટીઓ ગોઠવી જે આકાર બનાવ્યા હો-
ય તે ચિતરવા.

૯ માટીના ધાટ બનાવવા (વીસમી બક્ષીસ).

૧૦ રેતી, લાકડાને વહેર, મણકા, શંખલા, પરાજ,
સરખટ, વગેરે પદાર્થોથી જુદા જુદા ધાટ બના-
વવા.

આ પ્રમાણે ત્રણ વિભાગ કરેલા છે તે દરેકમાં ઉપર બતાવેલા
કામ સાથે નીચેનું પણ માલુમ જોઈએ:—

શરીર કેળવણી—	બાળકસરત બાળખેલ ડ્રિલ રમતો.	} ગાયન સાથે.
--------------	-------------------------------------	--------------

બાળકામ. છોકરાને બાળમાં એક એક ક્યારે આ-
પણ તેમાં જોડે, છોડાવાવે, પાણી પાય, વગેરે.
જાનવરની સંભાળ.

વાર્તાઓ અને ગીત.—કલ્પિત વાર્તાઓ, ઇતિહાસના અનુકરણિક બના-
વને લગતી અથવા સાંદેસિક પુરોણે લગતી વા-
ર્તાઓ, ગ્રાણી સંબંધી વાર્તાઓ, મુસાફરીના

યોગ કરવો.

રૂઢિંગ.

કાગળની ચીપો ગુંથવી.

સાદા ભૂમિતિના આકાર આંકવા.

લંબાઈ માપવી. લંબાઈની અટકળ કરવી.

તોળવું. વજનની અટકળ કરવી.

ખાનાનો મેજ ગોઠવવો (પાણી બરેલો ગ્લાસ ટોળ્યા વિના લઈ
જવો. ભાગ્યા વિના ખાણાં ખસેડવાં).

માટીના ઘાટ કરવા.

ટોપકી ગુંથવી.

હેવાલ, વગેરે. તેમાં નીતિનો બોધ આવે એવો નિ-
યમ રાખવો, પણ ઇસપ નીતિની પાછળ ટુંકો
નીતિનો સાર આપેલો હોયછે તે પ્રમાણે કહી બ-
તાવી તેને આગળ કરવો નહીં.

સામાન્ય જ્ઞાનપાઠ. — સામાન્ય વ્યવહારિક પદાર્થો, કુદ્રતી બનાવો (જ-
વા કે દિવસ, રાત્રી, વરસાદ, વગેરે), છોક, પ્રા-
ણીઓ, ખનિજ, વગેરે સંબંધી. આવી પાઠોવડે
રહેલું બીજ રૂપ વિધાનું જ્ઞાન થશે. જૂતળનું જ્ઞાન પણ
વરસાદ, નદી, તળાવ, પર્વત, વગેરે સંબંધી પાઠ
આપતાં થોડું કરી શકાશે. તે સાથે બાળક રેતી
વડે ટુંગર, ખીણ, નદી વગેરે બનાવશે, અને તેમાં પાણી
નાંખી જોઈ નદી કેમ વહેછે, તળાવની પેઠે પાણી
કેમ બરાઈ રહેછે, એટ, અખાત, ભૂશિર, વગેરે
ખેંતે, એ બધું તપાસશે તો વિશેષ લાભ થશે.

અટકળ બાંધવાની રમતો. — જેથી કે,

(૧) હાથમાં પદાર્થ લઈ તેનું આશરે વજન કહેવું
અને પછી તોળી જોઈ ખરા તોલ સાથે મુ-
કાબલો કરવો.

(૨) નિશાળમાં અમુક જગ્યા કે વસ્તુ કેટલે છે-

કાતરવડે નમુના અને આકાર કાતરવો.

શબ્દ રચવા.

ધન, મલુકા, વગેરેથી સંખ્યાનાં ચિત્ર ગોઠવવાં.

યોડાં છોકરાંની બાળશાળામાં કે બાળવર્ગમાં ઉપર પ્રમાણે બેજ વિભાગ કરવાથી નબી શકશે. ઘણાં છોકરાં હોય તો વધારે વર્ગ કરવા હરકત નથી, પણ શિક્ષણ ઉપર પ્રમાણે આપવું જોઈએ.

(આધુરું)

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

(આલુ પાને ૮૪ થી).

ધોરણુવાર અભ્યાસ ક્રમ.—મોટાં એટલે સાત વરસ ઉપરની ઉમ્મરનાં બાળકોની નિશાળો માટે સાત ધોરણુ કરાવ્યાં છે. બધા વિષયોનો ધોરણુવાર અભ્યાસ ક્રમ અને આપવાની જરૂર નથી, જે જે વિષયો સંબંધી જાણવા જેવું છે તેની વિગત આપીશું.

વાંચન, લેખન, અને અંગ્રકણિત પ્રાથમિક વિષય કહેવાય છે અને તે ત્રણે ફરજિયાત છે. વાંચનમાં જેમ જેમ ધોરણુ ચડે તેમ તેમ સદતો અભ્યાસ કરાવ્યો છે. બધાં ધોરણુમાં સમજીને વાંચવું જોઈએ, તથા જેમ ધોરણુ ચડે તેમ વાંચનની ઝડપ અને દબ મુદ્ધરવી જોઈએ, અને વાંચન પાઠના ભાવ દર્શાવવાની શક્તિ આવવી જોઈએ. પહેલા અને ત્રીજા ધોરણુમાં બે બે, અને તે પછીનાં ધોરણુમાં ત્રણ ત્રણ વાંચન ચોપડીઓ હોવી જોઈએ. ત્રીજા અને તે પછીનાં ધોરણુની વાંચન ચોપડીઓમાંની એક ઇંગ્લાંડના ઇતિહાસને લગતી હોવી જોઈએ, અને તે ધોરણુમાં ચાલતી ચોપડીઓ ઉપરાંત ઇન્સ્પેક્ટર ગમે તે બહારની ચોપડીમાંથી વંચાવી શકે છે.

૮ છે તેની અટકળ કરવી અને પછી ગજવડે માપી જોઈ જરા છેટા સાથે મુકાળસો કરવો.

(૩) એક નાની ઢગલીમાં કાંકરા, પૈસાં, ઇંટા, વગેરે ફેટલાં છે તેની અટકળ કરી પછી ગણી જોવું.

• હસાદિ.

લેખનમાં ડિક્ટેશન અને કોપી બુકનો ક્રમ ઠરાવ્યો છે. ચોથા અને ઉપલાં ધોરણોમાં નહીં ચાલેલી ચોપડીમાંથી ડિક્ટેશન લખાવવામાં આવે છે. ડિક્ટેશનના બદલામાં પાંચમા ધોરણમાં ધીમે રહીને બે વાર વાંચી બતાવેલી વાર્તાનો સાર લખવાનું, છઠ્ઠા ધોરણમાં કોઈ સ્થેલા વિષય સંબંધી કાગળ અથવા હુંકા નિબંધ લખવાનું, અને સાતમા ધોરણમાં કાગળ અથવા નિબંધ લખવાનું ઇન્ટરપ્રેટર દ્વારા શિક્ષકે, સાર, નિબંધ, અથવા કાગળ લખવામાં આવે તેની નોંધણી, આકરણ, અને અક્ષર ધ્યાનમાં લેવાય છે. સાતમા ધોરણમાં કોપીબુકને બદલે નોટ બુક અને એક્સરસાઈઝ બુક (મનોબલ પોથી) નોવામાં આવે છે. પહેલા અને બીજા ધોરણમાં વ્યવસ્થાપકની ખુશી પ્રમાણે સ્લેટ અથવા કાગળ ઉપર, અને ત્રીજા ધોરણથી માત્ર કાગળ ઉપર લખાવવાનો નિયમ છે. આ નિયમ અંકગણિતને પણ લાગુ છે.

અંકગણિતની પરીક્ષા લેતાં તે વિષયનાં મૂળતત્ત્વ (ફાર્મુલા) શિખવવામાં આવ્યાં છે કે નહીં તેની ખાસ તપાસ કરવા અને તે સંબંધી શિક્ષકને પોતાના રૂબરૂ પાઠ આપવાને કહેવા ઇન્ટરપ્રેટરને સૂચના કરવામાં આવી છે. ચોથા અને તે પછીનાં ધોરણોનાં હોકરાંની ચોક્કસાઈ અને ચપલતા તપાસવા માટે પાઉંડ, શિલિંગ, અને પેન્સની રકમોની આખી હારનો અમુક વખતમાં સરવાળો કરાવવો એમ નિયમ છે. ચોથા, પાંચમા, અને છઠ્ઠા ધોરણનાં હોકરાંને દશાંશ કોષ્ટક (metric system) નાં મૂળતત્ત્વ અને તેના ફાયદાની ખબર હોવી જોઈએ, માટે ચોથા ધોરણમાં દશાંશ સંખ્યાઓ સંબંધી થોડું જ્ઞાન આપવા ઠરાવ છે. દરેક ધોરણમાં શિખવવાના અંકગણિતના નિયમને લગતા નાની સંખ્યાવાળા હુંકા મહોના હિસાબ તેથી નીચેના ધોરણમાં પૂછવામાં આવે છે, કે સ્લેટપર લાંબા હિસાબ કરતા પહેલાં મહોએ હુંકા હિસાબ કરવાનો મહાવરો થાય. એ હિસાબોની સંખ્યાઓ શરૂથી જ સાદી તથા સંયુક્ત રાખવામાં આવે છે. અંકગણિતનો ધોરણવાર પૂરો ક્રમ અત્રે આપવાની જરૂર નથી. સાઠ હોકરાંથી ઓછી હાજરીવાળી નાની નિશાળોનો ક્રમ જુદો ઠરાવ્યો છે. એવી તાની નિશાળોમાં થોડું ફરી ત્રણ વર્ગ કરવાથી

નજે તે પ્રમાણે તેમને માટે ઘણાખરા વિષયોનો ક્રમ ગોઠવ્યો છે. આમ કરવાથી યોગ્ય યોગ્ય છોકરાના બહુ વર્ગ કરવાની જરૂર પડતી નથી અને ઓછા શિક્ષકથી ચાલી શકે છે.

ટ્રોઇંગ.—પ્રાથમિક નિશાળોમાં આ વિષય પણ દ્રશ્યગ્રાહ્ય છે, પરંતુ કેળવણી ખાતા તરફથી તેની પરીક્ષા થઇ મદદ મળવાના બદલામાં વિદ્યાર્થી હાજરનું જુદું ખાતું છે તેના તરફથી પરીક્ષા લેવાય છે અને મદદ મળે છે. ધોરણવાર ક્રમ નીચે પ્રમાણે છે.

ધોરણ ૧ હું—ક્રીટ્સ (છુટે હાથે, આંકણી વગેરેની મદદ વગર) અને આંકણીવડે લીટીઓ, ખૂણા, સમાંતર લીટીઓ, અને સાદા સીધી લીટીવાળા આકાર રહેલ ઉપર દોરવા.

ધોરણ ૨ જું—એજ કાગળ ઉપર.

ધોરણ ૩ જું—(અ) સપાટ ચિત્રપરથી સીધી અને વાંકી લીટીના આધારનું ક્રીટ્સ ટ્રોઇંગ.

(આ) સાદી ભૂમિતિની આકૃતિઓ આંકણીથી દોરવી.

ધોરણ ૪ થું—(અ) સપાટ ચિત્રપરથી ક્રીટ્સ ટ્રોઇંગ.

(આ) સાદા રહેલ, અને રહેલ પ્રમાણે દોરવું.

ધોરણ ૫ મું—(અ) સપાટ ચિત્રપરથી ક્રીટ્સ ટ્રોઇંગ.

(આ) કાટખૂણ અને ગોળ નમુના પરથી તથા રહેલા સામાન્ય પદાર્થપરથી મોડલ ટ્રોઇંગ.

(ઇ) હાથીઆરવડે રહેલ પ્રમાણે ભૂમિતિની આકૃતિઓ દોરવી.

ધોરણ ૬ હું—(અ) સપાટ ચિત્રપરથી ક્રીટ્સ ટ્રોઇંગ.

(આ) સીધી લીટીવાળા નમુનાપરથી અને રહેલા સામાન્ય પદાર્થપરથી મોડલ ટ્રોઇંગ.

(ઇ) સમતલ આકૃતિઓ અને કાટખૂણ ધનને રહેલી રીતે ગોઠવી તેમની પ્લાન, ઉપર અને વિભાગ પ્રમાણે, નકશા દોરવા.

ધોરણ ૭ મું—(અ) સપાટ ચિત્રપરથી ક્રીટ્સ ટ્રોઇંગ.

(આ) પ્રકાશ અને જાગ્રતે અનુસરી કોઈ સામાન્ય પદાર્થ અથવા યાદનું ડ્રોઈંગ.

(બ) પાંચમા ધોરણ કરતાં આગળ ભૂમિતિની આકૃતિઓ દોરવી.

(ક) કાટખૂણ અને ગોળ ધનની પ્લાન, ઉચ્ચાઈ, અને વિભાગના નકશા દોરવા.

ટીપ—બાળકને રસ પડે તે માટે બારીઓ, બારણાં, નિશાળનો સામાન, વગેરે વસ્તુઓનાં ચિત્ર કઢાવવાનું જોઈએ અને તેટલું વહેલું શિખવવા માંડવું. ઉપરનાં ધોરણોમાં કહ્યું છે તે ઉપરાંત શિખવી શકાય તેમ છે અને તેમ કરવામાં લાભ પણ છે; જેમકે, પહેલા અને બીજા ધોરણમાં મોટી ગોળ લીટીઓ દોરાવાય, બધાં ધોરણોમાં હાજર નહોં હોય તેવી વસ્તુનું સ્મરણ ઉપરથી ચિત્ર દોરાવાય, વગેરે.

હસ્તકેળવણી—આ વિષય પ્રાથમિક નિશાળોમાં ફરજિયાત નથી પણ ડ્રોઈંગની સાથે શિખવવામાં આવે તો વિદ્યાર્થી હુજર ખાતા તરફથી પરીક્ષા લઈ જુદી મદદ આપવામાં આવે છે. તેમાં સુતારી અને હુદારી કામમાં વપરાતાં સામાન્ય ઓળખાણના ઉપયોગ શિખવવાનો છે. પુરતાં સાહિત્યવાળા જુદાજ ઓરડામાં આ શિક્ષણ આપવું જોઈએ, અને વિદ્યાર્થીએ વસ્તુઓનાં રહેલ પ્રમાણે ચિત્ર કાઢી તે ઉપરથી નમુના બનાવવા જોઈએ. નિશાળના શિક્ષકને આવડ ન હોય તો કારીગરની મદદથી શિક્ષણ આપવાની છૂટ છે. પ્રાથમિક વિષયોમાં ચોથા ધોરણમાં પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીને આ વિષય શિખવી શકાય છે. શિક્ષણની મતલબ અમુક ધંધો શિખવવાની નથી પણ ડ્રોઈંગની સાથે ક્રમસર નમુના બનાવી આપ અને હાય કેળવવાની તથા બાળકને ધંધાનો શોખ ઉત્પન્ન કરવાની છે. અભ્યાસનો ક્રમ દેરાવવાની અવરથાપકોને છૂટ આપી છે અને તે મંબંધમાં નીચે પ્રમાણે સૂચના કરવામાં આવી છે.

- (૧) જોખરોનો ઉપયોગ કરવા માંડતા પહેલાં ધન નમુનાના સપાટ નકશાપરથી તે નમુના પ્રમાણે કાગળ કાપી જોડવાનો મદાવરો કરાવવો.
- (૨) જોખરવડે જે જે કામ કરવામાં આવે તે વિદ્યાર્થીએ પોતે તેમાર કરેલાં પૂરા કદનાં ચિત્ર ઉપરથી કરવું જોઈએ.
- (૩) સુતારી કામવડે હસ્તકેળવણી આપવા શરૂઆતમાં કરવતી, રંદો, અને ફરશી, એટલાં જોખરો ખપ પડશે. એમને કેમ ખનાવવામાં આવેછે, કેમ વાપરવાં, કેવી રીતે ધાર કાઢવી, અને સારી રિયતિમાં કેમ રાખવાં, એ સંબંધી પ્રથમ કથિત પાઠ આપવા. પછી વિદ્યાર્થીની શક્તિ પ્રમાણે એ જોખરોના ઉપયોગનો ક્રમ એવી રીતે જાહેવો કે બાળકોને સુતારી કામનાં મુળતત્ત્વનું જ્ઞાન થવા ઉપરાંત ચોક્કસાઈ અને સંભાળની ટેવ પડે.

જુદી જુદી જાતનાં કદથી અને પોંચાં લાકડાં વિષે, તેમની રચના અને ઉગવા વિષે, અને તેમના રેસા અને રેસાની જોડવણ વિષે બાળકના મનમાં સ્પષ્ટ વિચાર ખિલવવા, અને તે માટે સુતારી કામમાં વપરાતાં જુદાં જુદાં લાકડાંનો આડી ઉભી કાપેલી ચીપો સાથે નાનો સંગ્રહ કરવો.

શરૂઆતમાં નીચે પ્રમાણે કામ કરાવવું. કોઈ નમુનાનું વિદ્યાર્થીએ ચિત્ર દાઢ્યું હોય તે ઉપરથી માપ લઈ તે માપનું લાકડા ઉપર નિશાન કરી તે પ્રમાણે લાકડાનાં ઉભા આડા (એટલે રેસા ઉભા કાયમ રહે તેમ અને આડા કપાય તેમ) કડકા અને ચીપો વહેરાવવાં. માત્ર કરવતી વાપરીને સંધાનાં ડાળીયાં અને તેવું ધીજીવું પણ ધણું કામ કરાવી શકાશે.

રંદોનો ઉપયોગ કરવાની શરૂઆતમાં આશરે નેવ ઇંચ પહોળાઈની નાની સપાટીઓ સાફ કરાવવી અને પંછી અમુક જાડાઈની ચીપો ઉતરાવવી. પંછી-કાંટાંજી કરનારી

એ સપાટીઓ સાફ કરાવવી, ચારે કોટખૂણું પાસા જેવી અને વટકોણુ આકૃતિઓ બનાવવી, વગેરે.

સુતારો ને જુદી જુદી તરેહના સાંધા બનાવેછે તે શિખવવામાં ફરસીનો ઉપયોગ શિખારો. અભ્યાસ ક્રમસર ચલતો હતરતો રાખવો અને બધાં બાળકને તેનો મદાવરો કરાવવો. શરૂમાં ઘર સામાનની નાની નાની વસ્તુઓ બનાવવાનો પ્રયત્ન કરવો નહીં.

ખીસા અને પેચનો ખરો ઉપયોગ સમજાવવો અને સારી ચોકસાઈ આવતો સુધી તેનો મદાવરો કરાવવો.

આટલે સુધીના અભ્યાસમાં ગોળ સપાટી આવતી નથી. શાળામાં ને સંઘાડો દોષ તો જુદા જુદા આકાર ઉતારવાનો ક્રમસર અભ્યાસ કરાવી શકાય, પરંતુ એની ફરજ ગણવામાં આવતી નથી.

- (૪) લોખંડ કામની શરૂઆતમાં છોલીને અને પછી કાનસંધી સાફ કરીને સમતલ સપાટી બનાવતાં શિખવવું. પછી કાનસંધી બાવળુઓ સાફ અને સમાંતર ધસીને ઘન બનાવવો. વટકોણુ આકૃતિ, ખીસાનું વટકોણુ માથું, વગેરે બનાવવામાં પણ કાનસંધી ઉપયોગ કરી શકાશે. લોહના જગડા પતરામાં ગોળ કાણું પાડતાં અને રફ બનાવતાં પેણુ શિખવવું. પછી ધાતુકામને સાંધવાની, રહેણુ દેવાની, વગેરે રીતો શિખવવી. લોખંડના બદલામાં પીતલનો આવોજ અભ્યાસક્રમ દાખલ કરવા હરકત નથી. જ્યો બની શકે ત્યાં ધાતુ કામ માટે સંઘાડો અને હુંદારની બટ્ટી રાખવાથી વધારે સવડ પડશે.

- (૫) ને જોરડામાં હસ્ત કેળવણી આપવામાં આવે ત્યાં દરેક બાળક માટે પડકવાળી બેચ અને જોખનથી પૂરો પાડવાં, અને તે રાખવાની જગા નક્કી કરવી. દરેક બાળકને બેચ પર જોડામાં જોડી ચાર રીટ અને બેચની આંગળ બે રીટ

જગા આપવી. એકજ વખતે એક શિક્ષકથી વીસ કરતાં વધારે બાળકને આ કેળવણી આપી શકાતી નથી, માટે વધારેને આપવા પ્રયત્ન કરવો નહીં. ઓરડામાં હવા અ-
જવાણાની પુરતી જોગવાઈ રાખવી.

(અધુરું.)

ફિચનાં ભાષણોનો સાર.

અંગકગણિત (વિદ્યા).

ગણવા માપવાની કળાનો શિક્ષકે કેળવણીના કામમાં કેમ ઉપ-
યોગ કરવો એ બાબત આપણે આગળ નિયમ આપ્યા છે. હવે અં-
કગણિત વિદ્યા છે અને વ્યવહારિક કામ કરતાં પણ મન કેળવવા મા-
ટે વધારે ઉપયોગી છે એ બતાવીશું.

બુદ્ધિદાર્યનો મુખ્ય ઉદ્દેશ સત્ય સંપાદન કરવાનો છે, અને નિશા-
ન જવાની એક મતલબ એ કેમ પ્રાપ્ત કરવું તે શિખવાની છે., કોઈ
વસ્તુ સંબંધી હકીકત મગજમાં બસવાથી એ મતલબ પાર પડતી નથી.
મૂર્ખ અને ડાહ્યા માણસનો તફાવત તે કેટલું જાણે છે તેથી નહીં,
પણ કવી રીતે જાણે છે તેથી પડે છે. અંગકગણિત એક વિદ્યા છે, અને વિ-
દ્યાનો અર્થ કોઈ જ્ઞાન કરે, પણ દરેક પ્રકારનું જ્ઞાન વિદ્યા નથી. વા-
સ્તવિક જોઈએ તો વિદ્યા એટલે વ્યવસ્થિત જ્ઞાન; પદાર્થ, હકીકત અને
બનાવોના ખરા સંબંધોનું—તેમનાં કારણ પરિણામનું જ્ઞાન; અર્થાત્ આ
અસ્થિર જીંદગી વિશે જે પૃથક પૃથક કૃતિઓ થાય છે તે કોઈ મહાન
અને નિલ નિયમને અનુસરી બને છે એવું જ્ઞાન; ઘણી બાબતો કે સુ-
ત્રોનો મુખપાઠ કરવાથી માણસ બુદ્ધિમાન કે વિચારવંત થતો નથી.
પ્રત્યેક જાણવા યોગ્ય હકીકત કોઈ સામાન્ય સ્વલ સાથે સંબંધ રાખે છે;
એવા સામાન્ય નિલ સલ સાથે પૃથક સલોનો સંબંધ જોણા—જોડી
બતાવવો એ વિદ્યાનું કામ છે. દાખલા તરીકે, ઇતિહાસની કોઈ હકીક-
તનો રાજ્યનીતિના, અર્થ શાસ્ત્રના, કે નીતિ શાસ્ત્રના કોઈ નિયમ સાથે
સંબંધ સમજાવનહીં લાં સુધી તે હકીકત શિખેલી વ્યર્થ છે; તેજ પ્રમાણે
વ્યાકરણના કોઈ નિયમનો ભાષાશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ સમજ્યા વિના તે

નિયમ જોખવો એ નિરર્થક છે. આ બેદરશીબ 'લાંચુ' પડે છે અને શિક્ષકે હમેશા મનમાં રાખવો જોઈએ. જે વિશેષ વાતો બાણવામાં કે અનુભવમાં આવે તે દુનિયાનાં સામાન્ય સત્યોને સંબંધે સમજતાં શિષ્યવાની જરૂર છે. શિક્ષણ એવી રીતે આપવું જોઈએ કે શોધક બુદ્ધિ ખીન્ને, સત્ય પર પ્રીતિ થાય, અને ચોક્કસપણે વિચાર કરવાની રેવ પડે. આ હેતુ પાર પડે તેવી રીતે અંકગણિત શિષ્યવાશે તો એના દેખીતા તાત્કાલિક ઉપયોગ કરતાં ઘણો વધારે લાભ થશે, અને બાળકોને સંખ્યા સંબંધી વ્યાજબી વિચાર કરતાં આવડશે એટલું જ નહીં, પણ તેમની બીજા દરેક વિષયની સમજ ઉપર અસર થશે.

અત્રે વિચારક્રમના બે પ્રકાર વિશે લખવાની જરૂર છે. કેટલાક વિષયમાં બાળક પ્રથમ છુટક છુટક બાળતો શિખે છે, પછી આગળ ચાલે છે તેમ તે બાળતોને એકઠી કરી તેમનું મજતાપણું જુએ છે, અને છેવટ તે બંધીતો સમાસ થાય તેવા સામાન્ય નિયમ પર આવે છે. આ જાતના વિચારક્રમને એકીકરણ કે સંયોગીકરણ કહે છે. નૈયાયિકો તેને વ્યાપ્તિ કહે છે. એથી ઉલટું, કેટલાક વિષય શિષ્યતાં આપણે પ્રથમ કોઈ મોટા સામાન્ય સત્યથી શરૂઆત કરી જે છુટક છુટક અનુમાન તેમાંથી નિકળતાં હોય તેપર આવીએ છીએ. આ પ્રકારના વિચારક્રમને અનુમિતિ, પરાગર્શ, કે પૃથક્કરણ નામ આપેલું છે. સંયોગીકરણ કે વ્યાપ્તિમાં આપણે પૃથક વાતો પરથી સામાન્ય નિયમ ઉપર આવિએ છીએ; પૃથક્કરણ કે પરામર્શમાં સામાન્ય નિયમ ઉપરથી પૃથક વાતો અલગ કરિએ છીએ. ધારો કે કોઈ સખસ પોતાના પાઠશાળાના કાળ યથેતો જુએ છે, પછી પોતાનાં માખાપ કે સગાં સંબંધી મરી ગયાં હોય એ વાત સંભારે છે, વળી પૂર્વના વૃતાન્ત વાંચે છે, અને એ સચળા ઉપરથી સિદ્ધાન્ત બાંધે છે કે માણસ માત્ર મૃત્યુવશ છે. આ વિચારક્રમ વ્યાપ્તિ કે એકીકરણનું દર્શાવે છે. હવે ધારો કે આ સામાન્ય સિદ્ધાન્ત સ્વીકારી તે મનન કરે છે, અને પોતે મરુખ્ય છે માટે પોતે પણ મરણુવશ છે એવું અનુમાન કરે છે. આમાં સામાન્ય સત્ય ઉપરથી તે પૃથક વાતપર આવ્યો માટે તેણે પૃથક્કરણ કે અનુમિતિ ન્યાયે વિચારક્રમ બાંધ્યો એમ કહેવાય.

છે. વ્યવહાર અને વિદ્યાભ્યાસમાં દરેક માણસને ઉપર કહેલા જે જાતના વિચાર ક્રમમાંથી કોઈ વખત એકનો અને કોઈ વખત બીજાનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર પડે છે. કેળવણીનું મુખ્ય કામ બુદ્ધિને એવી રીતે કેળવવાનું છે કે એમાંથી જે જાતના વિચારક્રમની જરૂર પડે તે બૂલ વગર ચલાવતાં આવડે, કે તેથી પૃથક હકીકત રચુ યઈ હોય તે ઉપરથી જે સામાન્યાધિગમો (સામાન્ય નિયમ) કાઢવામાં આવે તે ખરાં પડે, અને સામાન્ય નિયમ કે હકીકત ઉપરથી જે અનુમાનો કરવામાં આવે તે અપૂર્ણ અનધિકૃત નહીં પણ સહા નિવડે.

અંકગણિત અને ભૂમિતિનો વિદ્યા તરીકે વિચાર કરતાં જણાશે કે તેમાં જેહ જાતના વિચારક્રમનાં દૃષ્ટાંત આવે છે. જે આપણે. કોઈ દાખલો અનેક રીતે અજમાવીને કરીએ અને પરિણામ આવેથી નક્કી કરીએ કે તે કરવાની અમુક રીતજ ઉત્તમ છે તો તે પરિણામ વાસ્તિન્યાયે આપ્યું ગણીશું. એથી ઉલટું, વ્યાખ્યા અને પ્રલક્ષ પ્રમાણો પ્રથમ સંધિ તે આધારે સિદ્ધાન્ત સિદ્ધ કરીશું તો તેમ કરવામાં અનુભૂતિક્રમનો ઉપયોગ થશે. અનુભૂતિક્રમ અંકગણિત અને ગણિતશાસ્ત્રના બીજા વિષયોનો ખાસ ક્રમ છે. પદાર્થ વિદ્યાનથી વાસ્તિક્રમની ખાસ કેળવણી મળે છે, કારણ કે તેમાં પ્રલક્ષ પ્રમાણ કે સ્વીકૃત પક્ષથી ચર્ચ કરવાનું હોતું નથી, પ્રત્યેક જતાવતું અવલોકન કરી અનુભવ દ્વારા અનુમાન કરવાની જરૂર પડે છે. અંકગણિત અને ભૂમિતિમાં તેમ નથી. સંખ્યા અને અવકાશનાં જે મૂળતત્ત્વો ઉપર અંકગણિત અને ભૂમિતિનો આધાર છે તે સાદાં અને સ્વતઃસિદ્ધ છે, અને તે વિષે વાદવિવાદ કે શંકાનો પ્રસંગ રહેતો નથી. તેથી જે વિષયોમાં સર્વમાન્ય ન હોય તેવી પ્રતિજ્ઞા લઈ અનુમાન કરવું પડે છે તેના કરતાં શુદ્ધ અનુભૂતિ ન્યાયના અભ્યાસ માટે આ શિષ્યો વધારે યોગ્ય છે.

દૃષ્ટાંત તરીકે 'મે સીધી લાંડીઓ અવકાશ ઘેરતી નથી' એવું અવકાશ ગુણ સૂચક ભૂમિતિનું પ્રલક્ષ પ્રમાણ લઈશું, અથવા "કોઈ સંખ્યાને એક પછી એક મે સંખ્યાવડે ગુણવી એ મે સંખ્યાના ગુણાકારે ગુણવા પ્રરાખર છે" એવું સંખ્યા ગુણસૂચક અંકગણિતનું મૂળતત્ત્વ.

લઘુ તો કહેતાની સાથે તેનું સસ જણાઈ આવશે; એ વિષે શંકા કે મતભેદ થશે નહીં, સમજ્યા કે તરત તે કંચુક રાખીશું. અંકગણિત અને ભૂમિતિનાં ખીજાં મૂળતત્ત્વોનું પણ તેનુંજ છે. એવા સામાન્ય સસમાં અમુક વાતનો સમાસ થાયછે એમ સાબિત થયું કે તે વાતના સસ બાળક પણ શંકા રહેતી નથી.

(અધૂરું.)

વાઝાં રેલ.

નાનડિયા સીપાઈ.

(ઇંગ્રેજ ઉપરથી)

(એકની પાછળ બીજા એમ બે હારોમાં બાળકને ગોઠવવાં. સરીરના હાવભાવ કરતાં અડચણ પડે નહીં એટલું એ હારો વચ્ચે છેતું રાખવું. જે જે ભાવ કરવાના છે તે બધાં બાળકે સાથે કરવાં. આ ગીત ગાતાં ગાતાં બાળકો લસકરની ટુકડીની માફક ચાલી પણ શકશે. વાવટાના અને તેના જેવા વિવિધ ઉદ્યોગ પછી પણ તે ગવાશે. બાળકને કદાચ પડે તો પહેલા ખીજા ધોરણમાં નભી શકશે).

(ઉદ્દેશ હંદ.)

રંગીલા ઉમંગી સીપાઈ નાનડિયા અમે આ બાઈ.

૨૫૩૪૫૬ ૮૯૧૦૧૧ અમ લોક જોવા મળે ચોકે ચોક.

૩ માપી માપી ચાલી ચાલ, ૪ આપી આપી પાયે તાળ,

૫ જણાવ્યાં ફૂંકિયે ભડી ભાત છુટતી ચરથી સુર સાથ.

રંગીલા ઉમંગી સીપાઈ ચૂરા સૌ અમે આ બાઈ.

૧ પોતાના બણી હાથ કરીને બતાવો.

૨ ૫૩૪૫૬ વગાડતા હો એમ કરી બતાવો.

૩ માપ સર પગ બિપાડો.

૪ પગના ધબકારાથી તાળ આપો.

૫ બગલમાંથી બણુનું કાઢી મોઢાએ ફૂંકતા હો એમ કરી બતાવો.

૬ છોતી કાઢી અંકડા બિના રહે.

૧૨૨૨ વાવટા કરકે ય, હોંછળે હૈયું અમ હરખે ય.

૧૨૨૩ લટકાવી જ બલકા બેર કમરે ચળકતી સમશેર;

૧૦૨૪ તે ચમકાવિયે આ વાર લડવાને અમે તૈયાર.

૧૦૨૫ રંગીલા ઉમંગી સૌપાઈ ૧૧ સાચા મૈ ૧૨ અમે આ બાઈ.

૧૦૨૬ તાકી ચોટ બંદુક ચટ ૧૩ ફાડિયે કડાકડ કટ.

૧૦૨૭ જશના ચાંદ રૂડી રીત મેળવિયે અમે કરી છત.

ને વશિયે સદા સુખ માંહિ રંગીલા ઉમંગી સૌપાઈ.

૬૦ ૬૦ ધ્રુવ.

બાળવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.

રંગિત વાવટા.

આ ઉદ્યોગ છેક નાનાં બાળકોને માટે છે. એના બે હેતુ છે, ૧. છોકરાંને મૂળ અને મિત્ર રંગ શિખવવાનો, ૨. તેઓ ધ્યાન આપે અને હુકમ કરતાં વાર તૈયાર થાય એવી ટેવ પાડવાનો. પાંદ હમેશ દૃઢ રાખવો, નહિતો વાવટાપરથી તેમનો મોહ ઉતરી જશે.

વાવટા ૬ ઇંચ લાંબા અને ૪ ઇંચ પહોળા રંગિત કાગળના કરી એક કુટ લાંબી લાકડીઓને છેડે ચોટાડવા. રંગ સારા અને માત્ર મૂળ અને મિત્ર હોવા જોઈએ.

૭ હવામાં રમાલ અથવા વાવટા આખા હાય તો તે હલાવો.
૮ મોહા મલકાવો.

૯ કમરે તરવાર લટકતી હાય એમ ડાબે પડખે ડાબે હાય મૂકી બતાવો.

૧૦ તરવાર ખેંચી હવામાં ચમકાવતા હો એમ હાથનો ચાળો કરી બતાવો.

૧૧ અડગ ઊભા રહો.

૧૨ ડાબા હાથના પંચથી બંદુક બનાવી નિશાન તાકતા હો એમ કરી બતાવો.

૧૩ બંદુકના બડાકાને ઢેકાણે ચપટી વૂગાડો.

૧૪ છોતી તંરૂ આંગળી કરી ચાંદ લટકતો હોય એમ બતાવો.

દરેક હારમાં નેટલાં છોકરાં હોય તેટલા વાવટાં તે હારને છેડે મૂકવા. શિક્ષક નિશાની કરે કે તુરત છોકરાંએ હાથોહાથ વાવટાં એક બીજાને આપી દેવા. દરેક છોકરે પોતાનો વાવટો ખર્ચાથી નરસંકે બનાવે રહે એવી રીતે નમણા હાથમાં આવેલો. “રંગનાં નામ દે” એવું શિક્ષક કહે કે તુરત છોકરાંએ વારા ફરતી બધાં થઈ પોતાં પોતાનાં વાવટાંનાં રંગનાં નામ મોટે અને સ્પષ્ટ સારે દેવાં—જેમકે રાતો, લીલો, પીળો, ધસાદિ. કોઈ છોકરું ભૂલ કરે તો તેનો વાવટો લઈ લેવો. થોડા મહાવરો થયા પછી એક નાનાં છોકરાં પંચુ ઉતાવળે અને બહુ હોંસથી રંગનાં નામ દેતાં શિખરો. તેમને પોતાના વાવટા ખોવા ગમશે નહિ તેથી તેઓ ધ્યાન આપશે.

પછી શિક્ષક એક રંગનું નામ દે એટલે તે રંગનાં વાવટા ને છોકરાંની કને રાતાં હોય તેમણે ઝટ બધાં થઈ પોતાના વાવટાં હાંસવવા અને બેસી જવું. એમ બધા રંગનાં નામ એ ત્રણ વાર આવી નવાં ને-ધએ. દરેક છોકરાંને જુદા જુદા રંગના વાવટા મળે તેટલાં મોટે તે અદલ અદલ કરાવવા.

આ પાઠ જુદી જુદી રીતે આપી શકાય. ઉદાહરણ, શિક્ષક ને છોકરાંની કને રાતાં વાવટા હોય તેમને બધાં થવાને કહેવું, અથવા તેમની કને આ પ્રમાણે કહેવડાવવું,—“મારી કને રાતો વાવટો છે; અને રાતો એ મૂળ રંગ છે,” ઇત્યાદિ. ને છોકરાંની કને પીળા અને અસ્માની વાવટા હોય તે બધાંને બધાં કરી પૂછવું કે અસ્માની અને પીળો રંગ ભળ્યાથી કયો રંગ બને છે? એ બે રંગ એકઠા કરવાંથી લીલો રંગ થાય છે એમ તેમને જણાવવું. પછી ને છોકરાંની કને લીલા વાવટા હોય તેમને બધાં કરવાં. બાકીના મૂળ રંગો ભળ્યાથી બીજાં મિશ્ર રંગ થાય છે તેમનાં નામ પંચુ ઉપરની રીતે દેવાં. છેવટે ને છોકરાંની કને મૂળ (રાતા, પીળા, અસ્માની) રંગના વાવટા હોય તેમને બધાં કરી અને પછી જેમની કને મિશ્ર (નારંગી, લીલા, બેજુઆં) રંગના વાવટાં હોય તેમને બધાં કરી પાઠ પૂરો કરવો. સાર કેડે ને છોકરાંની કને વાવટા રહ્યાં

૭ ક્રરર વાવટા કરકે ય, ૬ બેંછળે હેયું અમ હરખે ય.

૮ લટકાવી ન લબકા બેર કમરે સળકતી સમશેર;

૧૦ તે ચમકાવિયે આ વાર લડવાને આમે તૈયાર.

રંગીલા ઉમંગી સૌપાઈ ૧૧ સાચા સૌ આમે આ ભાઈ.

૧૨ તાકી ચોટ બંદુક ચટ ૧૩ કોડિયે કડાકડ કટ.

૧૪ નરના ચાંદ રૂડી રીત મેળવિયે અમે કરી છત.

ને વશિયે સદા સુખ માંહિ રંગીલા ઉમંગી સૌપાઈ.

કે ૦ હ૦ ક્રુવ.

વાલવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.

રંગિત વાવટા.

આ ઉદ્યોગ છેક નાનાં બાળકોને માટે છે. એના બે હેતુ છે, ૧. છોકરાંને મૂળ અને મિત્ર રંગ શિખવવાનો, ૨. તેઓ ધ્યાન આપે અને હુકમ કરતાં વાર તૈયાર થાય એવી ટેવ પાડવાનો. પાંઠ હમેશા દૂકો રાખવો, નંદિતો વાવટાપરથી તેમનો મોહ ઉતરી નરે.

વાવટા ૬ ઇંચ લાંબા અને ૪ ઇંચ પહોળા રંગિત કાગળના કરી એક કુટ લાંબી લાકડીએને છેડે ચોટાડવા. રંગ સારા અને માત્ર મૂળ અને મિત્ર હોવા જોઈએ.

૭ હવામાં રમાલ અથવા વાવટા આપ્યા હોય તો તે હલાવો.
૮ મ્હો સલકાવો.

૯ કમરે તરવાર લટકતી હોય એમ ગમે પડખે ગમે હાથ મૂકી બતાવો.

૧૦ તરવાર ખેંચી હવામાં ચમકાવતા હો એમ હાથનો ચાળો કરી બતાવો.

૧૧ અડગ બિભા રહે.

૧૨ ગળા હાથના પંજથી બંદુક ખેંચી નિશાન તાકતા હો એમ કરી બતાવો.

૧૩ બંદુકના બગાડને ઠેકાણે ચપટી વર્ગાડો.

૧૪ છાતી તરફ આંગળી કરી ચાંદ લટકતો હોય એમ બતાવો.

એક જામફળનાં બે અડધીઆં કરી દરેક અડધીઆના બે સરખાં ભાગ કરે તો મારી કને કેટલા ભાગ થાય? જવાબ—૪.

દરેક ભાગને અતુર્ધાંશ કે ચોથિયું કે પા કહેછે:

એક જામફળ કરવાને કેટલાં ચોથિયાં કે પા જોઈએ?

ટીકા—છોકરાંને અર્ધ, તૃતીયાંશ, અને પા શબ્દોથી જાણીતાં કરવાની, તથા તેમની કને કોઈ આખી વસ્તુને, જેમકે કાગળ, લાકડા, વગેરેનો અમુક ભાગ લેવડાવી તેઓ વિને તેમના મનમાં ચોક્કસ વિચાર ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરવાની જરૂર છે. અપૂર્ણાક નિરાળાં ન હોતાં તેમના માત્ર લીધેલી એક વસ્તુ જોડે સંબંધ છે એવું છોકરાં ગણે તેટલા માટે જનતાં લગી જુદી જુદી જાતની વસ્તુ લેવી.

જુદી જુદી ત્રણ વસ્તુઓ લઈ તેમાંની એકના બે સરખા ભાગ, બીજાના ત્રણ, અને ત્રીજાના ચાર સરખા ભાગ કરવા; તેમના ત્રણ જ્યાં કરી છોકરાંને અર્ધ, તૃતીયાંશ, બે તૃતીયાંશ, પા, બે પા, અને ત્રણ પા બતાવવાને કહેવું. જામફળ, નાની સોડી, અથવા ધન આંલશે. અર્ધ મોટા કે તૃતીયાંશ મોટા, તૃતીયાંશ મોટા કે અતુર્ધાંશ મોટા, બે તૃતીયાંશ મોટા કે ત્રણ અતુર્ધાંશ મોટા, ઇલાદિ પ્રશ્નો પૂછીને તેમની કને કદના સંબંધમાં જુદાં જુદાં અપૂર્ણાંશોનો મુકાબલો પણ કરાવવાનો. એમ કરાવવાનો હેતુ હાલ ધણીજ ચોક્કસાધી દેર શોધી કહાડતાં શિખવવાનો નથી. તૃતીયાંશ કરતાં અર્ધ વધારે, અતુર્ધાંશ કરતાં તૃતીયાંશ વધારે, બે તૃતીયાંશ કરતાં ત્રણ અતુર્ધાંશ વધારે, ઇલાદિ તે જણે તો ખસ; કારણ કે દરકોઈ એક વસ્તુના ભાગ જેમ વધારે તેમ તેઓ વધારે નાના.

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૮ મો.

નિરાળના ઓરડાના ભાગોતું અને તેમાંના પદાર્થોતું

એક બીજાથી અંતર.

સિદ્ધાંતે છોકરાંને નિરાળના ઓરડાનો નકશો બતાવી પૂછવું કે એ

શું દર્શાવે છે ? નિશાળનો ઓરડો. આ પરથી ઓરડા વિષે શું જાણવામાં આવે છે ? આકાર. આકાર શાથી અને છે ? સીમાથી. લીટીઓ કેટલી છે ? ચાર. નિશાળના ઓરડાના આ નકશાપરથી બીજું શું જાણવામાં આવે છે ? જુદા જુદા ભાગોનાં સ્થળ. કોઈ ભાગ ક્યાં છે તે તમે શીરીતે બતાવશો ? તે ભાગ ઉત્તરે, દક્ષિણે, પૂર્વે કે પશ્ચિમે છે એમ તમે કહેશો. તે મુખ્ય દિશાઓના* સંબંધમાં ઓરડાના ભાગો અને તેમાંની વસ્તુઓનાં સ્થળ તમે શિખ્યા. નિશાળના ઓરડાના નકશાપરથી તમે જે બાબત શિખ્યા તે હવે કહી જાઓ. સીમાવડે દોરેલો ઓરડાનો આકાર અને મુખ્ય દિશાઓના સંબંધમાં તેના ભાગોનાં અને તેમાંની વસ્તુઓનાં સ્થળ. બધા સાથે બોલો. નિશાળના ઓરડાના આ ચિત્રને નિશાળના ઓરડાનો નકશો કહે છે. હવે આધેની અને પાસેની વસ્તુઓનાં અંતર વિષે આપણે આજે વાત કરીશું. કઈ જે વસ્તુ એક એકની પાસે છે? કઈ જે વસ્તુ ઘણી દૂર છે? બાલરીની થડમાં કઈ વસ્તુ છે? બાલરી અને કાપટની લગભગ વચ્ચે વચ્ચે કઈ વસ્તુ છે? ઓરડાનો મધ્ય ભાગ ક્યાં છે? ઓરડાના કયા ભાગો તેના મધ્ય ભાગથી ઘણે છેટે છે? ઓરડાના મધ્ય ભાગ અને છેડાનો વચ્ચે ભાગ ક્યાં છે? ઓરડાના મધ્ય ભાગથી તેના છેડા બાજુઓ કરતાં કેટલા દૂર છે? જુઓ, હું કુટપટ્ટીથી માણું છું. એ રીતે છેડાંની કને ઓરડાના જુદા જુદા ભાગોનાં અને તેમાંની વસ્તુઓનાં એક એકથી અંતર અથવા સ્થળ નક્કી કરાવવાનો શિક્ષકે પ્રયત્ન કરવો. તેણે એક છેડાને એક બાજુએ વચ્ચેવચ્ચે, બીજા છેડાને મધ્યભાગની અને છેડાની વચ્ચેવચ્ચે, એમ જુદે જુદે દેકાણે ઉભા રહેવાને પણ કહેવું.

જૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથાસંગ્રહ.

(સાંધણ પુ. ૩૨ ના પૃ. ૨૪૧ થી.)

પૂર્વે કહેવામાં આવ્યું કે મહાકવિ પ્રેમાનંદ યયા તે પછી બા-
જ સ્વરૂપ બદલા બદલાયું નથી. આનું કારણ તે પ્રતાપી મહાકવિની
છોકરાંના શબ્દો મોટા અને કાળા બાખ્યા છે તે છોકરાંની કને કહેવડાવવા.

રસમયવાણી છે. ભાષામાત્રમાં એમ બનતું જ આવ્યું છે; કે એક સમય વિદ્વાન જ એલીમાં લખી ગયો તે એલી વગર વિકારે પછીથી પણ ભાષાએ સ્થિર રૂપ ધારણ કરી પ્રચાર પામે છે. આપણા વિદેશીય શાસ્ત્રકર્તાઓની ઇચ્છા તે સર્વાનુભવરસિક શેક્સપીયરની પ્રસાદી છે; મહાકવિ કાલિદાસ આદિની સુભાષિતરૂપી થાપણનો ચક્રવૃદ્ધિ વધારો તે ગિર્વાણવાણી છે; પરમકારણિક બુદ્ધદેવના વચનામૃતનાં સિંચનથી ચિરંજીવ બનેલું નવપદસવ વૃક્ષ તે પવિત્ર પાલી ભાષા છે; અને રસેશ પ્રેમાનંદે અલૌકિક સિદ્ધિથી જન્માવેલા રસથી ઘડાયેલી પૂજનીય પ્રતિમા તે આપણી અર્વાચીન ગુજરાતી છે.

ભાષાશોધના અરણ્યોદયમાં આડે આવતા શંકા અને અજ્ઞાનના ધુમ્મસના આવરણને ભેદી ગળ કપાસંગ્રહના ખીન્ન રશ્મિ તરીકે વેત્તાલ વંચીશો હવે અમે અભાવિયે છિયે. આ કથાસંગ્રહની કથાઓનો ક્રમ પૈશામી વૃહત્કથા ઉપરથી થયેલા સંસ્કૃત કથામરિત્સાગરમાંની વેત્તાલ વચ્ચવંશતિથી જૂજ સ્થળે જ જૂદો પડે છે. કથાઓ એની એ જ જોવામાં આવે છે. આથી જિજ્ઞાસુને સંસ્કૃત મૂળ સાથે ગુજરાતી ગદ્ય સરખાવતું સુગમ પડશે. પૂર્વે આપેલી કથાઓમાં આવેલા વિલક્ષણ પ્રાચીન પ્રયોગ સમર્થનમાં ઉપયોગી યાવ એવી અથવા તો ખીન્ન પ્રાચીન અજ્ઞાત પ્રયોગ દૃષ્ટિગોચર કરે એવી જૂજ કથા જ અમે આમાંથી લેધયે છિયે.

• 'દાનવીર મેમહાસચ્ચ જીમૂતવાહન ।

મિલયાચલ એહવડ નામિ નગર । તિહાં જીમૂતકેત એહવડ નામિ રાજા । પણિ તે અપુત્રીહ । પછડ તીણડ પુત્ર નડ ।
અર્થિ કલ્પવૃક્ષ રોપ્પ । તિ કલ્પવૃક્ષ તૂટ* । જીમૂતવાહન એહવડ નામિ પુત્ર હૌહ । મહા મહોત્સવ મવર્ત્યુ । તે રાજા રાજ્ય કરતાં લોક અપાર સુખી હૌઆ । †ઉપસર્ગનુ ભય નહી ।

* અસલ તૂટ.

૧ બહુ દાતાર. ૨ ભારે ધીરજવાળો, સાહસિક. ૩ આકૃત.

‘પરચક્રનુ ભય નહો । ‘કામવર્ષી મેઘ । ‘સસ્યવેતી ‘મહી ।
 ગાય ‘ઘટોદ્ધી । વૃક્ષ સદાઈ ફલઈ । સ્ત્રી સઘલી પતિવ્રતા ।
 તીળઈ જીમૂતવાહનિ પૃથ્વી સવલી ‘જરણ કીધી । ‘સમૃદ્ધ
 રાજ્ય જાળી નહ ગોત્રીઈ’ વિમાણું જે એહનું રાજ્ય લીજઈ ।
 ‘વીજે સમયઈ ગોત્રીઈ આવી નહ નગર વીટ્યું । જીમૂતકોતિ
 એહવું કહું । અહો પુત્ર ! કિમ કરીશિ । મોત્રક્ષય કરી આ-
 પણું રાજ્ય રાણીઈ । પુત્ર જીમૂતવાહન વોલ્યુ ।

શ્લોક ।

‘‘અનિત્યસ્ય શરીરસ્ય સર્વં દોષમયસ્ય ચ ।

દુર્ગન્ધસ્ય કૃતે નાહં પાપં કુર્યાં કથંચન ॥’’

‘‘આગઈ રાજા યુધિષ્ઠિરનઈ પશ્ચાત્તાપ ઉપનુ। એહવું વિ-
 માણી જીમૂતવાહન ઇ પિતા સંઘાતિ રાજ્ય મૂકી નહ ગ્યુ ।
 ઘન માદિ ક્ષપિ નહ આશ્રમિ ગ્યા ॥

(અધુરું.)

ટોઇંગ.

આ વિષય શિખવવા સંબંધી થોડા વખતપર મહેરબાન ઇન્સ્પેક્ટર
 સાહેબ તરફથી ટેટલીક સૂચનાઓ ઇમેઇલમાં આવેલી તેમનું શુભરસ-

✽ આસલ બીજેઈ ગોત્રીઈ. ✽અસલ પ્રતમાં આ ઠેકાણે નીચેના જે
 ‘અશુદ્ધ સ્લોક જોવામાં આવે છે:— ‘અનિત્યસ્ય શરીરસ્ય સર્વં દોષમયસ્ય
 ચ । દુર્ગન્ધસ્ય કૃતમસ્ય નાહં પાપં કરોમિ ચ ॥ ૧ ॥ ગોશતાદાયે ગોક્ષીટં
 માણં મૂઢશત્તાનિ ચ । મન્દિરે મરુકં સ્થાનં કર્ણાંધં વાન્ધવા હનમ્ ॥ ૨ ॥

૪ દુરુમનની પીડા. ૫ ઈચ્છા પ્રમાણે વર્ધતો, જોઇતો, જોઇતો વર્ધતો. ૬ અદ્ધ
 ધાન્ય આપનારી, ફળદ્રુપ. ૭ પૃથ્વી, જમીન. ૮ ઘડા, જેવડા આંચળવાળી,
 કુધથી બરેલા આંચળવાળી. ૯ ક્ષુ-રાખથી મુક્ત. ૧૦ આબાદ. ૧૧ કુંદળી,
 પિરાઈ. ૧૨ વાત, પિત્ત અને કફ એ દોષથી અથવા બધાંએ પાપથી બર-
 પૂર-મંઘાતા-નાશવંત દેહની ખાતર હું કેમે પાપ કરનાર નહિ, એવો અર્થ છે.
 ૧૩ મઢા ‘લીંચતના યુદ્ધમાં ઠેરવેા મરાયા બાદ પૂર્વ યુધિષ્ઠિરને પણ પ-
 શ્ચાત્તાપ થયો હતો એ વાત મનમાં લાવી જીમૂતવાહન રાજ્ય છોડી બાપ સાથે
 વનમાં ગયો.

તી ભાષાંતર ટ્રોઇંગના શિક્ષકો તથા વિદ્યાર્થીઓને માટે નીચે આપેલી છે.

૧. ચિત્રપરથી ફ્રી હેન્ડ રૂપરેખા ટ્રોઇંગ.

વ્યાખ્યા—ફ્રી હેન્ડ ટ્રોઇંગ એટલે માધ્યાં વગર, ટ્રેસ કર્યા વગર, અથવા ભૂમિતિનાં ઓળટોનો ઉપયોગ કર્યા વગર કેવળ હાથે ચિત્રરચું.

એવંચાસનો હેતુ—ફ્રી હેન્ડ રૂપરેખા ટ્રોઇંગનો મહાવરો કરવાનો મુખ્ય હેતુ એ છે કે (૧) હરકોઈ પદાર્થના આકાર અને પ્રમાણોનો બરાબર અડસટો ઉતાવળે કરવાને આંખ કેળવાય, તથા (૨) આંકણી, કંપાસ, ટ્રેસ કરવાનો કાગળ, અને એવાંજ કેવળ યાંત્રિક સાધનોની મદદ વગર કાગળ ઉપર (અથવા ખીલ ચોખ્ખ સમતલ પૃષ્ઠ ઉપર) છૂટથી પદાર્થોનાં ચિત્ર કઢાડવાને હાથ કેળવાય.

તમામ ફ્રી હેન્ડ ટ્રોઇંગને લગતો નિયમ એ છે કે “પ્રથમ ચિત્ર કઢાડવું અને પછી તે ખરૂં ખોટું તપાસી ખાતરી કરવી.” વિદ્યાર્થીઓએ આખે જોઈને ચિત્ર કઢાડતા પહેલાં માપવું નહિ, કારણ કે એમ કરવાથી માપનો વિચાર આંધવાને આંખ કેળવાશે નહિ. વળી તેમણે આંકણી અને કંપાસ વતી ચિત્ર કઢાડવું નહિ, કારણ કે એમ કરવાથી માપનો વિચાર આંધવાને અને એવી મદદ વિના ચિત્ર કઢાડવાને હાથ કેળવાશે નહિ. પરંતુ નમૂનાની અથવા નમૂનાની પહેલી મુખ્ય લીટીઓની છૂટથી નકલ કરવાને આંખ અને હાથ બરાબર કસાય ત્યાર પછી વિદ્યાર્થીએ માપવું, દોરવું, અને ટ્રેસ કરવું; તથા તે પોતાનું ચિત્ર ખરૂં છે કે કેમ તે તપાસી ખાતરી કરી શકે અને જે ચિત્ર જુઓછે તેની આજેહૂબ નકલ ચતાં સુધી તેને સુધારી શકે તેટલા માટે તેને એમ કરતાં શિખવવું.

ફ્રી હેન્ડથી દોરવાને પ્રથમ જે નમૂના આપવામાં આવે તે ભૂમિતિની સાદી લીટીઓ અને વિદ્યાર્થી જાણીતો યથો હોય અથવા સહેલથી શિખી શકે એવી ચોક્કસ પ્રમાણોની આકૃતિઓ હોવી જોઈએ, કે

જે ચિત્રપર આરપાર દેખાય એવો ઝીણો કાગળ મૂકી તેપર ચિત્ર દોરી કઢાડવું તેને ટ્રેસ કરવું કહે છે.

। પોતાનું ચિત્ર ખર્ચ છે કે કેમ તે તપાસી સહેલથી ખાતરી કરી શકે. એ આકૃતિઓ તેણે બનતાં લગી અગાઉ ભૂમિતિના વર્ગમાં આંકણી અને કપાસવર્તી દોરેલી હોવી જોઈએ. તેમ હશે તો તે રચના શિષ્યો હશે અને બરાબર અને શુદ્ધ દોરેલી આકૃતિઓથી બનણીતો થયો હશે.

વિદ્યાર્થી ભૂમિતિનાં સાદાં પ્રમાણોનો વિચાર બાંધી શકશે તેવારે તેને ચોક્કસ ધોરણ હાથ લાગી તેવતી વિષમ પ્રમાણોનાં માપ વધારે સહેલાઈથી કરી શકશે.

એમ ક્રી હેન્ડથી ભૂમિતિનાં માપ અને લક્ષણવાળી આકૃતિઓનાં ચિત્ર કહાડવાનો મહાવરો થયા કેડે વિદ્યાર્થીએ વિષમ પ્રમાણોવાળી અને ભૂમિતિ રચના સિવાયની રચનાવાળી આકૃતિઓની નકલ કરવી.

એવી આકૃતિઓનાં ચિત્ર કહાડતાં શિષ્યવામાં મુખ્ય પ્રમાણો બણી તથા રચનાનાં સ્વાભાવિક અને શિષ્ટી મૂળતત્ત્વો બણી લક્ષ આપવું જોઈએ. એ આકૃતિઓને ભૂમિતિનાં પ્રમાણો આપવાનો પ્રયત્ન કરવો નહીં, તેમજ ભૂમિતિના ભાગો પાડી અને ભૂમિતિનાં બિંદુઓ માંડી વાસ્તવિક સ્વરૂપના અવલોકન પરથી વિદ્યાર્થીની દૃષ્ટિ ખસેડવી ન હોઈ, કારણ કે એ ભાગોનો અને બિંદુઓનો આકૃતિઓ જોડે સ્વાભાવિક સંબંધ નથી.

હરકોઈ નમૂનામાં બિંદુઓ નક્કી કર્યાથી તેનું ચિત્ર, કહાડવું વધારે સહેલું પડે છે, પરંતુ તેને ટૂંક કરવું એથીએ વધારે સહેલું છે; એ બંને પદ્ધતિની સામે સરખોજ વાંધો છે, તે એ કે વિદ્યાર્થી એ રીતે ક્રી હેન્ડથી ચિત્ર દોરતાં શિષ્ટી શકશે નહિ.

માર્ગદર્શક લીટીઓની બેરક જરૂર છે, અને તેઓનો કૃપી રીતે ઉપયોગ કરવો તે શિક્ષકે બતાવવું. વળી આકૃતિઓનાં જુદા જુદા ભાગની વચ્ચેનું દેખાઈતું પ્રમાણ અથવા પરસ્પર સંબંધ, જેમકે અમુક લીટી આકૃતિના મધ્ય ભાગમાં છે, બીજી લીટી ઉપલા ભાગથી ચતુર્થાંશ છે, એક અવકાશ બીજા અવકાશથી બમણો પહોળો છે, ઇ-સાદિ શિક્ષકે ન બતાવવાં એવું પણ કહેવાનો હેતુ નથી, પરંતુ પાઠનો હેતુ ધૂળ ન મળતાં વૃદ્ધિ પામે તે રીતે ચિત્ર કહાડવાં જોઈએ.

આ દેશમાં પુષ્કળ કાતરકામ જોવામાં આવે છે તે લક્ષમાં લેતાં

હિંદના જુવાન વિદ્યાર્થીઓની કને હિંદી દબનાં કોતર કામપરથી લીધે
નમૂનાનાં ચિત્ર કંદગાવવાં ઠીક પડશે. વળી નકલ કરવાના નમૂના શણુક
સુક્ત નહોતાં સ્વાભાવિક હોય ત્યારે વિચિત્ર અને પરદેશી નમૂના ક
સ્થાનિક અને જાણીતા નમૂના વધારે પસંદ કરી તેમનો ઉપયોગ કર

ચર્ચાપત્ર.

૧. ચંપકલાલ મોતીરામ—(૧) આવા કોયડાથી સામાન્ય લાભ
થી, તમારી મેળે ગણી લેવો; (૨) આ બાબત આગળનાં
જાપત્રોમાં ચર્ચાઈ ગઈ છે ત્યાં જોવી; (૩) દાઢપની બૂલ, જાણુ
૨. નર્મદાચંકર પ્રભાચંકર, નસવાડી—(૧) માર્ય માસનું શાળા
જેવું. (૨) પાંચમી ચોપડીના પદ મા પાદના ત્રીજા પેરેમાં
લખ્યું છે તે ખરું લાગતું નથી. પૃથુરાજ અજમેરના ચોદાણુ ર
સોમેશ્વરનો દીકરો હતો. તેનું મોસાજ તોમારવંશના દિલ્લીના
જાને ત્યાં હતું તેણે તેને દત્તક લેવાથી તે દિલ્લીનો પણ રાજા થ
(૩) પામિર એ કાશ્મિર અને બદશાનની ઉત્તરમાં ઉચ્ચપ્રદેશ
રશિયાએ તેનો હાલમાં કબ્જો કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી
એને સાથે તકરાર ઉઠી છે અને કોલકરાર આવે છે. અફઃ
નિસ્તાનનો અમીર એ પોતાનો મુલક છે એમ કહે છે.
પણ તેણે કાવો કરે છે.
આફઃ યુરોપી રશિયામાં કાશ્મિરનસમુદ નજીક બંદર છે
પાસેથી કેરોસીન તેલ આપણા દેશમાં પુષ્કળ આવે છે.
હનગા કાશ્મિરની ઉત્તરમાં છે ત્યાં યોગ વખત ઉપર
જ સરકારને સ્વારી કરવી પડી હતી.
- (૪) ત્રીજી ચોપડીમાં “કીડી કણ સંગ્રહ કરે જુઓ જનાવર જા
એમાં જનાવર રાખ્દ જાણો અર્થમાં બંધા છવને લાગુ ક્યે
૩. દક્ષમુખ નાયજી, રાજપટ—(૧) નવી આદર્શમાં લખેલું
ધારે માન્ય છે; (૨) નવી આદર્શ ખરી ગણવી; (૩) તમે કહે
તે બાવાર્ય ઠીક છે; (૪) “વસવાયા” રાખ્દ વસ્ત્ર એટલે વસતું
પાતુપરથી નિકળ્યો છે; એમાં “વાયા” એટલે જાન્યમાં અદ

સસ્તી નવીન રકમ શુ છે ! મોટા નકશા

સ્કુલોના નકશા મુજબ, તમામ હકીકત જાણા હિંદુ કાલિયા ને મું. ધ. ના નકશા. ધોરણ બીજા, ત્રીજા ચોથાને ધેર રાખી લેવામાં કિ. ૦)ના તે રોકડેથી ૦)ના મળશે. પદનાણુ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરાગ દેવે.

મોટા અંકગણિતની સંમંજસુતી. ત્રીજી અવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૦૫ પોલિશ સાથે, પાંચે દસ, દસે પંદર, વિશે વીસ તે પચીસે પચીસે ટકા કમીશન. રોકડેથી કે વે. પે. થી પુરાસદાસે ગોવિંદદાસ. અમુકવાંદ મુંબઈએક.

“મુંદરી ગુણુ મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લાયકરી” માં રાખવા સાર મુંબઈ ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે. ગાયકવાડ સરકારના કેળવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા તંત્ર સાક્ષરોએ વળાણેલા આ ગ્રંથથી લાયકરી સોભાવવા આરા વિ. દોઢોએ જૂલું નહિ. પૃષ્ઠ ૧૫૦ પાકું પુકું તે સૌનેરી નામ. ત્રીજી આપત્તિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખો, દસા મહા-મુખરામ હરગોવિંદદાસને જૂલેથર, મુંબઈ.

“ભૂગોળવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુંબઈના અ. તુલવી ડે. એ. ઈ. સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી, જૂગોળો, જે મારા લેવામાં આજ સુધી આવી છે તે બધી કરતાં મી. મહામુખરામની ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ છે. ત્રીજી આપત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃથ્વીનું વર્ણન કીમત ત્રણ આના. મુંબઈ ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત એ આના. કમીશન ધણું સારું મળશે. લખો, દસા મહામુખરામ હરગોવિંદદાસને જૂલેથર, મુંબઈ.

ખરુસ ૧૧ મનુષ્ય જન્ન હવર કૃપા ૧૧ સમ્રાટ કરવા

ઉપયોગી ઉદ્યોગ વિષે નિબંધ. લાયક.

“જે ધિમે ધિમે નિરંતર આવ આવ કરે, તે ધણે દર વાલ શકે.”

“રજુમાં તરવારની પદાણી ખેલવામાં રાજખાટ કે તરીખાટ.”

આ ઉપયોગી નિબંધ સોળપેજ આશરે ૭ દર્મનો પત્ર. કીમત આના ૭. પણ તા. ૧૫ મે. સ. ૧૮૯૩ અમાડ માલક થઈ આશ્રય આપના રો માત્ર સાડા આર આના પડશે. પોસ્ટેજ જુદું. દસ પ્રતે એક મળ વધુ.

રાજકોટ તાલુકા સ્ક્રા. ૧ દેવરામ શિવરામ દીવેદી.

સસ્તી નવીન રકમ શું છે ? ! મોટા નકશાં

રુકોના નકશા મુજબ, તમામ દર્શકતા, વાળા, હિંદુ, કાઠિયા, ને
મું. ઇ. ના નકશા, ધોરણ પીઠત, ત્રીમ એવાને ધોરણી બેવામાં કિ.
૦)ના ને રોકડેથી ૦)ના મળશે: વહેવાણ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દવે:

મોટા અંકગણિતની સમગ્રી. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૦.૫૦ પોસ્ટેજ
સાથે, પાંચે દશ, દશે પંદર, વિશે વીસ ને પચીસે પચીસે ટકાં કમીશન.
રોકડેથી કે. વે. પે. ચીં ખુલાસદાસે ગોકળદાસ. અમદાવાદે મુખ્યાલયે.

“મુંદરી ગુણુ મંદિર” — “ધનામં” તથા “લાંચખરી” માં
રાખવા સારું મુંખઈ ઇલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે.
ગાયકવાડ સરકારના કેળવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા
તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ગ્રંથથી લાયખરી શોભાવવા સારા ધિ.
સંક્રાંતિ ભૂલવું નહિ. પૃષ્ઠ ૧૫૦ પાકું પુઠું ને સોનેરી નામં. ત્રીજી
આવૃત્તિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખો, કંતા મહા-
મુખરામ હરગોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંખઈ.

“ભૂગોળવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુંખઈના અ.
નુમવી ડે. એ. ઈ. સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી ભૂગોળા જે મારા
બેવામાં આજ મુખી આવી છે તે બધી કરતાં ત્રી. મહામુખરામની
ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં જલાવવા લાયક છે. ભાષા સુદ
છે. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃષ્ઠીનું વર્ણન કીમત ત્રણ
આના. મુંખઈ ઇલાકાનું વર્ણન. કીમત એ આના. કમીશન. વર્ણ
સારું મળશે. લખો, કંતા મહામુખરામ હરગોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંખઈ.

ખસુસ ॥ મનુષ્ય વત્ત્વ ઇશ્વર કૃપા ॥ સંગ્રહ કરવા

ઉપયોગી ઉદ્યોગ વિષે નિખંધ. લાયક.

“જે ધિમે ધિમે નિર્જીવ આલ આલ કરે, તે ધણે દર નજ સદે.”

“રણમાં તરવારની પટાળાજી ખેલવામાં રાજપાટ કે તૂટી પાટ.”

આ ઉપયોગી નિખંધ સોળપેજ આસરે છે દ્વારેનો થશે. કીમત
આના છે. પણ તા. ૧૫ મે સ. ૧૮૯૩ અગાઉ સાહકે થઈ આશ્રય આપના
રને માત્ર સાડા ચાર આના પડશે. પોસ્ટેજ નહીં. દસ પ્રતે એક પ્રત વધુ.

રાજકોટ તાલુકા રક્ષ. ૩ દેવરામ શિવરામ દ્વાવેદી.

સસ્તી નવીન રકમ શું છે ના! મોટા નકશા.

સ્કુલોના નકશા મુજબ, તમામ હકીકત આજા, હિંદુ. કાઢિયા. ને મું. ધં. નો નકશા. ધોરણ પીત્ત, ત્રીજા ચોથાને ઘેર રાખી જોવામાં કિ. ૦)ના તે રોકડેથી ૦)ના મળશે. વડવાણ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ. દવે.

મોટા અંકગણિતની સમજૂતી. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૦૦ પોલિમ સાથે, પાંચે દસ, દસે પંદર, વિશે વીસ ને પચીસે. પચીસે ટકા કમીશન. રોકડેથી કે વે. પે. થી પુરાસલદાસે ગોકળદાસ. અમદાવાદ મુંબાઈએક.

“મુંદરી ગુણું મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લાંબાંધરી” માં રાખવા સાર મુંબઈ ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે. ગાયકવાડ સરકારના કેળવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ઐત્યી લામજરી શોભાવવા સારા શિ. કોટોએ જૂલનું નહિ. પૃષ્ઠ ૧૫૦ પાકું પુકું ને સૌનેરી નામ. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખો, કત્તા મહા. ખરામ હરગોવિંદદાસને જૂલેધર, મુંબઈ.

“ભૂગોળવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિષે મુંબઈના અ. તુભડી ૩૦ એ. ૦ ઈ. સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી જૂલેધર, જે સારા જોવામાં આજ મુધી આવી છે તે જમી કરતાં મી. મહાસુખરામની ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ છે. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃથ્વીનું વર્ણન કીમત ત્રણ આના. મુંબઈ ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત મે આના. કમીશન ૫ સાં. મળશે. લખો, કત્તા મહાસુખરામ હરગોવિંદદાસને જૂલેધર.

ખસુસ ॥ મનુષ્ય ગત્તન રમ્બર કૃપા ॥ = સંચેહ

ઉપયોગી ઉદ્યોગ વિષે નિર્મંધ. લાંબ.

“જે ધિમે ધિમે નિરંતર ચાલ ચાલ કરે, તે ધણે દર જઈ શકે.”

“રણમાં તરવારની પદાળાજ ખેલવામાં રાજપાટ કે તટીપાટ”

આ ઉપયોગી નિર્મંધ સોળપેજ આશરે છ ફોર્મોના યથે. કીમત આના છ. પ્રણ તા. ૧૫ મે સ. ૧૮૯૩ અમારૂં આદક થઈ આગળ આપના રો માત્ર સાધા ચાર આના પડશે. પોસ્ટેજ નહીં. દસ પ્રતે એક પ્રત વધુ. રાજકોટ તાલુકા સ્કુલ. કે. દેવરામ શિવરામ દોવેદી.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

જુન સને ૧૮૯૩.

આનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ.
ગાસ...	૧૩૭
કિન્નરે ગારટન...	૧૩૮
ક્રિયાનાં બાપણોનો સાર...	૧૪૩
છાત્રાંકની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો...	૧૪૪
બાળવર્ગે ગારે વિવિધ ઉદ્યોગ...	૧૪૫
સંખ્યાવિષે પાઠો...	૧૪૬
રચનાવિષે પાઠો...	૧૪૭
કાદમી...	૧૪૮
ગદ્ય દેખા સંગ્રહ...	૧૪૯
બાળ ગીત...	૧૫૦
સર્યાપત્ર...	૧૫૧
પદોત્તર...	૧૫૨
કેળવણી ખાતાની પ્રશ્નો...	૧૫૩

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી.)

અમદાવાદ

યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક રવાપીન રાખ્યા છે.

જાહેર સ્વરો.

બારે વખણાવલી, ખચીત શ્રેષ્ઠ અને સસ્તી.

આંદરજી કાવસજી માસ્તરની

દસ્કતશિક્ષક કોપીયુકો.

આક ભાગમાં.

કેળવણીખાતાના હાલના તથા આગલા ઈન્સ્પેક્ટરો તથા કોપીયુકો ઈન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બણીતા ગૃહસ્થો, પ્રોફેસરો પ્રોન્સીપાલો, હેડમાસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખર્જી તથા ગુજરાતના સર્વ જાહેર છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ મનોપકારક ખાત્રીપત્રકો.

મેહેરબાન ડીરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરમાન ઈન્સ્પેક્ટર. ઈન્જનિયર સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સઘળી મંજૂર કરેલી કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણાછે, અને લખે છે કે સારી રફૂલો આપી સરસ કોપીયુકન વાપરવાને મગરૂરી ધન્યવરો.

મુખર્જી તથા સુરત મહેરની જનિન્ટરકૂલ કમીટીના અગ્રુભવી સદસ્યોએ પણ સઘળી કોપીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સર્વ કોપીયુકોમાં શ્રેષ્ઠ ગણી છે. અને તેમના તાળાની સર્વ રફૂલોમાં એજ કોપીયુકો અજાવવાનો હુકમ કર્યો છે.

એ કોપીયુકો માટે જે જે સદસ્યો તરફથી સરટીફિકેટ મળેલાં છે તેમનાં નામ લખવાથી ખાત્રી થશે. તેમાંથી થોડાં નીચે પ્રમાણે.

ડીરેક્ટર સાહેબ તથા એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટરો.

કે. એમ. મેટકીલ્ડ. એમ. એ. ડીરેક્ટર ઓફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન.
ટી. બી. ક્રોમ. મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.
ઇ. નાઇસ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.
ખા. સાં. દોરાબજી એદલજી ગીમી. બી. એ., ઉ. વિ. ના. માજી એ.
ઈ. અને રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર.

સા. બા. ગોમાળજી સુરભાઈ દેશાઈ, ઉ. વિ. ના કેળવણી ખાતાના આ. ઈ.
સા. બા. હરગોવિંદદાસ દારકાંદાસ કાંઠાવાળા, પડોદરાના કેળવણી ખા. ડી.
સા. સા. દલપતરામ પ્રાણજીવંત ખખ્ખર, કચ્છના માજી એ. ઈન્સ્પેક્ટર.

દેશની કેળવણીમાં બણીતા આગેવાન ગૃહસ્થો.

આનરેબલ જવેરીજાલ ઉગ્રયાશંકર યાસિક.
આનરેબલ: કાશીનાથ ત્રીલોક તેલંગ, એમ. એ., એલ. એલ. બી.
સી. આર્થ. ઈ., મુખર્જી હાઈકોર્ટના જડજ.
સા. બા. શંકર પાંડુરંગ પંડીત, એમ. એ., સરકારના માજી એડીઓ-
ન્ટલ ગ્રાન્ડમેસ્ટર અને હાલ પોરબંદર સ્ટેટના કારભારી.
સા. સા. નગીનદાસ તુલસીદાસ મારફતીયા, બી. એ., એલ. એલ. બી.

સ્પેક્ટેટર ગુજરાતમિત્ર; પ્રગ્નમિત્ર; સુવેપ્રકાશ; સુરત અખબાર; દેશીમિત્ર; ભરૂચ સમાચાર; હિતેચ્છુ.

દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧. રોકડે રૂપીએ દશાવરથી માલ મંગાવનારા ભારતરો તથા વે-પારીઓ જેઓ, ઓછામાંઓછી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ ખરીદશે તેઓને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવાનાં આવશે. પેર્સોન અને રે-લવેનો સર્વે ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૨. ૨૦૦ થી ઓછી ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને સેક્ટે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ મળશે; પણ રેલવે પેર્સોન, ખોસ્ટેજ વીગેરેના સર્વે ખર્ચ ખરીદનારને આવશે.

૩. માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં, જતાં કોઈ રીતે ખરાબ થાય તથા તે માલને નુકશાન પુગે તેના જોખમદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪. ક્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માલ ક્યે રસ્તે અને ક્યાં મોકલાવવો તેના પુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી આગળ માલ લઈ જવાનો ખર્ચ માલ મંગાવનારને શીર સમર્થનો.

૫. હુડી મોકલાવનારે જરોખર ઠેકાણું લખવું.

૬. ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડના સર્વે ભારતરોને તથા બુકમેલરોને વિનંતીપુર્વક જણાવવાનું કે દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકોની સાથે અભિએ બીજી કોઈપણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો સેક્ટે ૧ એક ટકાના કમીશનથી મોકલી આપવાની જોઈવળો કરી છે. એક વખત 'કામ પાડી નોંધાવી' ખાતરી થશે, પેર્સોનમાં ઓછો ખર્ચ થાય તેમ કરીશું. જેઓની મરજી હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

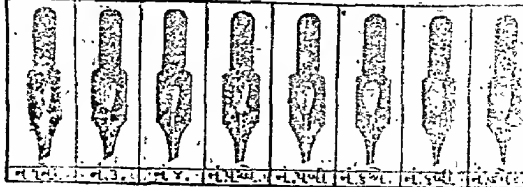
નોટપેડ કાગળો લીધામાં આવશે નહીં.

નમુના

આદરજી કાવસજી આરતીજી

દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકોની

સ્ટીલપેનોના

ગુજરાતશાલાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ મું.

જુન. ૧૮૯૩.

અંક ૬ ઠી.

માસ.

ગયા જાતેવારી માસના અંકમાં વિનતી કર્યા પ્રમાણે આ પત્રના વાંચનાર ગૃહસ્થોએ કેટલીક સૂચનાઓ કરી છે તેમનો ઉપકાર ગાનીએ છીએ. દિલગીરી એટલીજ છે કે બહુ યોગ્ય ગૃહસ્થોએ તે લખી મોકલવા તરફ લીધી છે. વધારે સૂચનાઓની વાટ જોવાની કારણથી આવેલા અભિપ્રાયની હમે આજ સુધી નોંધ લીધી નહોતી. રા. સુનીલાલ બાપુજી મોદી કિન્ડરગાર્ટન સંબંધી લખાણ આપવા સૂચના કરે છે તે પ્રમાણે અમલ કરવા માંડ્યો છે. તે પોતે એ વિષય ઉપર લખાણ મોકલશે તો ઉપકાર સાથે સ્વીકારીશું. બધા લખનાર નિશાળાનાં ધનામપત્રક બાબત રૂબરૂ કરે છે તે સંબંધી ઘટતો બંદોબસ્ત કરી આ માસમાં જાહેરખબર પ્રસિદ્ધ કરી છે. ત્રણ રૂપિયાથી ઓછી કિંમતનાં કનકમ હવે પણ છાપવામાં આવશે નહીં. ખાતાએ મંજૂર કરેલી ચોપડીઓની યાદીઓ વખતે વખત ક્યુરેટર તરફથી છાપવા આવે છે એટલે હમારે જુદી આપવાની જરૂર રહેતી નથી. એન્જીકેશન કમિશનના રિપોર્ટ ઉપર સરકારે કરેલા ઠરાવ નવ વૃક્ષોનો જુનો થયો છે, છતાં પણ વાંચનાર એ જોવાની ઇચ્છા જણાવશે તો તેનું ભાષ્ય તરફ કરી આ પત્રમાં આપીશું. એક ગૃહસ્થ કવિતા, પુસ્તક પરીક્ષા, જન્મ ચરિત્રો, અને સંસાર સુધારાના વિષય દાખલ કરવા સૂચવે છે. પરંતુ આ પત્ર કેજનહીના ધંધાને લગતું છે; સામાન્ય સાદાર ચર્ચા માટે તેમજ સંસાર સુધારા માટે હવે એટલાં પત્ર થયાં છે કે આ પત્રે ચોતાના ખાસ વિષયને વળગી રહેતું એ હમને ઠીક લાગે છે. ન્યારે તેવાં પત્ર નહોતાં હાથે આ પત્ર એ સેવા પણ બજાવતું હતું. બાળવર્ગમાં શિખવ

વાનાં ગીત પ્રસિદ્ધ થવા હમે અંદોળિત થયો છે, અને શિક્ષક વર્ગ તેમાં અંદોળિત થઈ એમ આશા રાખીએ છીએ. પદ્ધતિકારોનાં ચરિત્ર આ પત્રમાં આપતાં યોગ્ય છે. તેનું એક ચરિત્ર કેટલાક માસ ઉપર હમે આપ્યું હતું, અને ખીજાં પણ આપવામાં આવશે. ખીજાં જે સૂચનાઓ આપી છે તેને માટે પણ ઉપકાર માનીએ છીએ અને જેમ પ્રસંગ આવશે તેમ તે અમલમાં લાવીશું.

શિક્ષકોની સત્તા વિશે ઈંગ્લાંડની એક આપીલ કોર્ટ હાલમાંજ એક સુકાદો આપ્પાનું મુખ્યમું એન્જુકેશનલ રેકર્ડ જણાવે છે. નિશાળ બહાર ગુન્હો કરનાર બાળકને શિક્ષક કાયદેસર સજા કરી શકે કે નહીં તે બાબત કેટલીક મુદત યથા રીતે રહેતી હતી તે બે નામાંકિત જડ-લેએ હવે દૂર કરી છે. તેમણે એવો સુકાદો આપ્યો છે કે “ધરને બારણે માઆપની સત્તા પૂરી પાપ છે અને નિશાળને બારણે પહોંચતા સુધી શિક્ષકની સત્તા શરૂ થતી નથી એમ માનવું બાજબી નથી.” નિશાળે જતાં અને નિશાળેથી પાછા આવતાં જે ગુન્હો બને તે બદલ “સજા કરવાની શિક્ષકને સત્તા હોવી જોઈએ.” આ દરાવમાં જડલેએ કેટલાક આમલ્યા ફેસલા નોંધ્યા છે તેપરથી પણ જણાય છે કે મોટી નિશાળોમાં શરીર શિક્ષાની જરૂર છે એવો ઈંગ્લાંડના મોટા મોટા ધારા-શાસ્ત્રીઓનો અભિપ્રાય છે.

યોગ્ય વખતપર હિંદ સરકારને યુનેયી એવી મતલબની ચારણ કરવામાં આવી હતી કે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં ૭ થી ૧૨ વરસ સુધીની વયના બધા છોકરા માટે પ્રાથમિક એથા ધોરણ સુધીની કેળવણી ફરજિયાત કરવી અને તે મફત આપવી. ચરજ કરનારાઓને એવો નવાંચ મળ્યો છે કે હિંદમાં બધે ઠેકણે પ્રાથમિક કેળવણીનો જેમ અને તેમ ફેલાવો કરવાને સરકાર બહુ ઇતેમર છે, પણ કેળવણી ફરજિયાત કરી મફત આપી શકાય તેવી હાલમાં દેશની સ્થિતિ ન હોવાથી તે આ માગણી સ્વીકારી શકતી નથી.

કિન્ડર ગાર્ટન.

(ચાલુ પાને ૧૧૬ થી.)

ઈચ્છાંડના કેળવણી ખાતાએ આ બાબત કાઢેલા સરકારી હકીકત હમે ગયા માસમાં આપી હતી. એ સરકારમાં કેટલીક વિશેષ મુશ્કેલીઓ કરી છે તે નીચે આપીએ છીએ.

બાળશાળાનાં સાત વરસ ઉપરનાં છોકરાં પહેલાં ધોરણમાં પાસ થશે એટલે પ્રાથમિક વિષયો સંબંધી કાઢતી ચરત પૂરી થઈ ગણાશે; તેવી શાળામાં એ વિષયો સંબંધી કાંઈ વધારે કરવાની જરૂર નથી. બહુ નાનાં છોકરાંની વયને અનુકૂળ ન પડે તેવી પદ્ધતિએ તેમને પ્રાથમિક વિષયો તૈયાર કરાવવાનો પ્રયાસ કરવો નહીં, કારણ કે મોટાં બાળક માટે જ પદ્ધતિ યોગ્ય છે તે પદ્ધતિએ બાળશાળા ચલાવવાથી સાફ ફળ થતું નથી.

છેક નાનાં બાળકની કેળવણી માટે એ મૂળતત્ત્વ ધ્યાનમાં રાખવાં જોઈએ:

- (૧) બાળકમાં સ્વાભાવિક ઉદ્યોગ વૃત્તિ હોય છે, તેનાંથી નવરા રહેવાનું નથી, એ વાત ધ્યાનમાં રાખીને શિક્ષકે એ વૃત્તિને ધારેલી દિશામાં વાળવી.
- (૨) બાળકની સઘળી શક્તિઓને સમાન રીતે સંપૂર્ણ ખીલવવી. શિક્ષકનીચેની વાત ખાસ ધ્યાનમાં રાખવી.
  - (ક) બાળકને હાલવા ચાલવાનું ઘણું ગમે છે, અને તેથીજ તે તનદુરસ્ત રહી શકે છે અને મજાનું પામ છે.
  - (ખ) તેને ગુનેન્દ્રિયોનો, વિશેષે કરી આંખ અને ત્વચાનો, ઉપયોગ કરવાની જરૂર છે.
  - (ગ) બુદ્ધિમાન બાળકની છત્રાસા તીવ્ર હોય છે અને તે પ્રશ્ન બહુ પૂછે છે.

શિક્ષકે આ વૃત્તિઓને યોગ્ય દદ સુધી ઉત્તેજન આપી તે સઘળીની સાથે ખીલવણી કરવી.

કિન્ડરગાર્ટનના ખેલથી બાળકને રમુજ પડે છે તેટલા માટે માત્ર રમકડાં તરીકે તેમને ઉપયોગ કરી સંતોષ માનવો હીક નથી. એ

ખેમોનો ખરો હેતુ એ છે કે દરેક બાળકને બુદ્ધિ ખીણે તેવી રીતે પોતાની જાતે કામ કરવાનું મળે. ક્રોબલનાં, મૂળતત્ત્વ સમજ્યા વિના તેની બ-ક્ષીસો વાપરવાથી કેળવણીના સાધન તરીકે તેમનો ઉપયોગ થઇ શકતો નથી. વળી જે વિચાર બાળકના મનપર ઠસાવવો હોય તેનું પ્રાધાન્ય રહી શકે તેમ જુદા જુદા પાઠોનો એક બીજા સાથે સંબંધ જોડવો એ બાળ શિક્ષણની ઉત્તમ રીત છે. વાંચન, વિવિધ ઉદ્યોગ, અને પદાર્થ સંબંધી પાઠ એ રીતે જોડી શકાયે. જેમકે, કોઇ પ્રાણી સંબંધી શિક્ષણ આપવું હોય તો તેના શરીરની રચનાની માહિતી કથિતપાઠથી આપી શકાશે, તેની ટેવો અને લક્ષણ સંબંધી જ્ઞાન વાંચન પાઠમાં મળશે, તેના આકારનું ચોક્કસ જ્ઞાન કાગળમાં કાંજી પાડવાના અથવા તેના બીજા ઉદ્યોગ વડે અપાશે, અને મનુષ્ય વર્ગ સાથેના તેનો સંબંધ વાર્તા અથવા ગીત મારફત ઠસાવી શકાશે. આ પ્રમાણે એ પ્રાણી વિશે બાળકને બરાબર, માહિતી મળશે, અને તેની સાથે માયાથી વર્તવાની જરૂર પણ તેના સમજવામાં આવશે.

આ સાથે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું કે એકના એક પાઠ નકામા ફરી ફરીને આખ્યા કરવા નહીં. પાઠ એવી રીતે મદદતા જવા જોઇએ કે પહેલો પાઠ બીજાને અને બીજો ત્રીજાને મદદ કરે.

બાળશાળાઓમાં ચિત્રો અને પૂણે દાખલ કરવાથી બાળકને આનંદ મળે છે અને તેનું ચિત્ત આકર્ષાય છે. એ વસ્તુઓને ચારંવાર વર્ગમાં લઇ જઇ તે સંબંધી વાત સલાવવી. બાળક તેમનું આલોકન કરે એટલું બસ નથી; તે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછી જવાબ દેવાનો પણ મહાવરો કરાવવાની જરૂર છે. બાળક જે જાણતાં હોય, જે જાણવાની તેમની ઇચ્છા હોય, અને પોતે જે ધારતાં હોય તે પોતાની બોક્ષીમાં કહી બતાવવાનું તેમને દરેક રસ્તે ઉત્તેજન આપવું.

બાળકને પ્રાયમિક વિષયોની પણ કિન્ડરગાર્ટનના ખેત્રને રૂપે શરૂઆત કરાવી શકાશે. ચિત્ર અને સજ્જ રચનાના કિન્ડરગાર્ટન ખે-લથી વાંચનની શરૂઆત થાયછે, લેખન કિન્ડરગાર્ટન ક્ષેત્રનું એક રૂપ બની શકેછે, અને કિન્ડરગાર્ટનના ઘણા ઉદ્યોગો સાથે સંબંધના પાઠ સંબંધ રાખેછે.

ધણા સારો શિક્ષકોનો અનુભવ છે કે ઉપર બતાવેલી પદ્ધતિએ શિખવવાથી ૭ વરસની હમ્મર પૂરી થતા સુધી કોઇ કોઇ પ્રસંગે ઉદ્યોગ ફેર કરવા સિવાય બીજા કારણ માટે વાંચન ચોપડીનો ઉપયોગ કરવો પડતો નથી, અક્ષરોના વિભાગ સિવાય બીજા લેખનની જરૂર રહેતી નથી, અને સ્ટેટપર હિસાબ ગણાવવાની પણ ગરજ પડતી નથી.

એક વિચારનું પ્રાધાન્ય રાખી જુદા જુદા પાઠનું અતુસંધાન કરવાનું ઉપર કહેવામાં આવ્યું તેના એક દાખલો લઈએ. જાણે કે બિલાડી સંબંધી માહિતી આપવી છે તો નીચે પ્રમાણે કામ ચાલી શકશે.

- (૧) એક છોકરું બિલાડી બનશે અને બીજાં તેનાં બચોળીઆં થશે. બચોળીઆં ઓરડાના ખૂણાઓમાં અને ખુરશીઓ વગેરે પાછળ સંતાશે. બિલાડી “મીઆઉ મીઆઉ” કરતી તેમને પકડવા આવશે એટલે તેઓ એક ખૂણેથી બીજા ખૂણા તરફ નાસશે અને એક બીજાના ખૂણા બદલશે. જે બચોળીઉં પોતાના ખૂણામાંને પકડાશે તેને માથે દાવ આવશે અને તે બિલાડી થશે. આ રમતથી છોકરાંને હાલવા ચાલવાની કસરત મળશે અને બિલાડી અને બચોળીઆં સંબંધી વિચારની શરૂઆત થશે.
- (૨) ચોગ્ય વખત સુધી આ રમત ચાલ્યા પછી છોકરાંને વર્ગમાં બેસાડી દેવાં, અને શિક્ષકે બિલાડી સંબંધી એક ટુંકી અને સ્ટેલી કવિતા બોલી બતાવવી, તથા જે ત્રણવાર પોતાની સાથે છોકરાંને પણ બોલાવવી.
- (૩) સાર પછી એક પાળેલી બિલાડી પ્રત્યક્ષ લાવી અથવા તે ન મળે તો તેનું ચિત્ર લાવી તે સંબંધી કથિત યાદ રહેવાત ચલાવવી. આમાં બાળકને અવલોકન કરાવવાનો હેતુ ધ્યાનમાં રાખવો. શરીરના જુદા જુદા ભાગ બાળક તપાસશે, અને અવધવો, નખ, વગેરે ગણશે તેથી તે યાદ બેસું ગણવાનું પણ ચાલશે.
- (૪) સાર પછી બિલાડી સંબંધી વાર્તા કહેવી અથવા ગીત ગાઇ બતાવવું અને ગવડાવવું.
- (૫) પછી છોકરાં પાસે બિલાડીનો આકાર યાદાવવો. દરેક બાળકને બડા

સફેદ કાગળ ઉપર શિક્ષકે બિલાડીનો આકાર ચીતરી આપવો, અથવા છાપેલો મળતો હોય તો તે વેંદચી આપવો. જેટલાં બાળક હશે તેટલી નકલોની જરૂર પડશે. પછી છેક નાનાં બાળક આકૃતિની લીટીઓપર સોયથી સરખે અંતરે ઢાંણું પાડશે, એટલે કાગળની બંને બાજુએ ઢાંણુંવડે પડેલો બિલાડીનો આકાર દેખાશે. આકૃતિની નીચે બીજા કાગળ મૂકી ઢાંણું પાડશે તો જેટલા કાગળ મૂક્યા હશે તેટલા આકાર પડશે. મોટાં છોકરાં સોય અને રંગિત દોરાવડે આકૃતિની લીટીઓપર દોરો બરશે એટલે દોરાથી બરેલું ચિત્ર દેખાશે.

- (૬) ઉપરનું કામ આકારનું હોય તે વખત શિક્ષકે બિલાડી અને ઉદરની વાત કહેવી, અને ઉદરોએ બિલાડીની કાંટે ધંટડી બાંધવાનો વિચાર કરેલો તે કદી બતાવી ચિત્રમાં ધંટડી પાડવા કહેવું.
- (૭) આ પછી બિલાડી સંબંધી કોઈપણ વાંચન ચલાવવું. મોટાં છોકર વાંચી શકતાં હશે તે પાઠ વાંચશે; નાનાં છોકરાં છૂટા અક્ષરોનાં પત્તાં ગોઠવી “બિલાડી” શબ્દ બતાવશે, અને પછી “મારી બિલાડી,” “એ બિલાડી,” વગેરે સજ્જો પણ ગોઠવશે.
- (૮) છેવટ લખવાનું ચાલશે. મોટાં બાળક માટે પાંદોળાપર શિક્ષક વાંચ્ય લખશે તેની તેઓ નકલ કરશે. નાનાં બાળક માટે પાંદોળા પર “બિલાડી” શબ્દ લખવો અને તેની બાજુએ મોટે અક્ષરે રસેટપર નકલ કરવી.

આ પ્રમાણે એકાદ વિચારનું પ્રાધાન્ય રાખી જુદા જુદા પાત્રનું અનુસંધાન કરવાથી તેની તે વાત બાળક આગળ જુદા જુદા રૂપમાં રચી શકે, તેમને અવલોકન કરવાનું તથા પાઠ બતાવવાનું મળશે, અને તેથી ઇદ્રિયો, હાથ, અને વિચારવાની તથા વિચાર કદી બતાવવાની શક્તિ કેળવશે. તેઓ જ્ઞાન વતી સાંગજશે, આંખ વતી જોશે, મોઢાં વતી કદી બતાવશે, અને હાથ વતી પાઠ બતાવશે. બધો વખત તે શિક્ષકનાં રહેશે, તેમને કસરત મળશે, અને મજા પણ પડશે.

ફિચનાં ભાષણોનો સાર.

અંકગણિત (વિદ્યા):

(ચાલુ પાને ૧૨૫ થી.)

ઉપર કહેલાં કારણને લીધે જે વિષયનાં મૂળતત્ત્વોના સહ વિષે તકરાર નથી તે વિચાર શક્તિ ખિલવવા માટે અને અનુમાન કરતાં શિખવવા માટે બહુ ઉપયોગી છે. કોઈપણ અનુમાન ખોટું પડવાને નીચે બતાવેલાંમાંથી કોઈ કારણ હોવું જોઈએ.

(૧) જે સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા ઉપરથી વિચાર ક્રમ બાંધ્યો હોય તે ખોટી હોયતો અનુમાન ખોટું પડે. જેમકે, સઘળાં માણસને ચાર હાથ છે, અ. વ. માણસ છે, માટે અ. વ. ને ચાર હાથ છે. આમાં “સઘળાં માણસને ચાર હાથ છે” એવી સામાન્ય પ્રતિજ્ઞા લીધી તે ખોટી છે માટે તે ઉપરથી કાઢેલું અનુમાન પણ ખોટું પડે છે.

(૨) પ્રતિજ્ઞાઓ ખરી છતાં વિચાર ક્રમમાં ભૂલ હોય તો અનુમાન ખોટું પડે. જેમકે, યુરોપિયનો માણસ છે, હિંદુ માણસ છે, માટે હિંદુ યુરોપિયન છે. આમાં પ્રતિજ્ઞામાં ભૂલ નથી છતાં વિચાર ક્રમમાં દોષ હોવાથી અનુમાન ખોટું પડે છે.

ભૂમિતિ, અંકગણિત, ઘીન ગણિત, ત્રિકોણમિતિ, વગેરે ગણિતના વિષયો માટે આપણે એટલું તો ખચિત કહી શકીએ છીએ કે બીજાં વિષયોની માફક તેમનાં મૂળતત્ત્વોમાં સંકા રહેતી નથી, તેથી તેમનાં શિક્ષણમાં એટલુંજ તપાસવાનું રહે છે કે વિચાર ક્રમ યથાન્યાય કરેલો, અને તેજ કારણથી એમનાથી ન્યાયશાસ્ત્રની યથાયોગ્ય કેળવણી મળે છે. પ્લેટોને માટે એવું કહેવાય છે કે તેણે પોતાના વિદ્યો મંદિરના દરવાજાને મથાળે એમ લખ્યું હતું કે “ભૂમિતિ નહીં ભણ્યો હોય એવા માણસે અંદર પ્રવેશ કરવો નહીં.” જે ઉપરથી આપણે એમ સમજવું નહીં કે લીંટીઓ અને સફાઈઓના પ્રશ્નોનું સાં વિવેચન કરવામાં આવતું હતું. તે સાં પોતાના શિષ્યોને સાંસારિક, રાજકીય, અને નીતિના ચૂદ વિષયો શિખવતો હતો. પ્લેટો અને તેના શિષ્યો મનુષ્યના આત્મા, ધર્મ, અને પ્રારબ્ધ સંબંધી વિચાર કરતા હતા, અને ઇશ્વર અને પરલોક પ્રત્યે મનુ-

ધ્યના સંબંધ વિશે સચ્ચા સલાવતા હતા. એવું છતાં ભૂમિતિ બાળનારેજ પ્રવેશ કરવો એમ દરમાવવાનું કારણ એ હતું કે જે પુરૂષને પદ્ધતિસર વિચાર કરવાની ટેવ પડી નથી અને ન્યાયપૂર્વક અનુમાન કરતાં આવડતું નથી તે આવા ગૂઢ વિષયોનું અધ્યયન કરવાને લાયક થયો નથી. 'ભૂમિતિ'નો વિષય એવો છે કે તે શિખવાથી બોધએ તેવી ઉત્તમ પ્રકારની ન્યાયપદ્ધતિ સંપાદન થઈ શકે છે. આપણા દેશમાં ઉંચી કેળવણી લેનાર માટે યુનિવર્સિટીઓએ એજ નિયમ અદલ્યુ કર્યો છે, અને ભવિષ્યમાં ધંધા માટે ભૂમિતિનું જ્ઞાન જરૂરનું ન હોય તોપણ તે સંપાદન કરવું પડે છે. આ અને બીજા વિષયો માટે આવી દરજ નાખવાથી ફળ એ ચાલુ છે કે એ શિખતાં વિદ્યાર્થીને સંપૂર્ણ રીતે વાસ્તવિક વિચાર કરવાની ટેવ પડે છે અને ગમે તે ધંધામાં તે ફત્તેહ મેળવી શકે છે.

યુનિવર્સિટીની કેળવણી લેનારને ઉંચા ગણિતથી જે ફાયદો થાય છે તે ફાયદો હલકામાં "હલકી નિશાળમાં" બાળનાર બાળકને અંગ્રગણિત સિદ્ધતા સાથે શિખવાથી થાય છે. અંગ્રગણિતથી વિચારક્રમની અને વિશેષે કરી અનુમિતિ વિચારની તાલિમ મળે છે, સંબંધપૂર્વક ચોક્કસ વિચાર કરવાનો મહાવરો પામી છે, હેતુબાસ (દોષિત વિચારક્રમ) નું લક્ષણ સમજાય છે, અને અપ્રમાણ વાતનું અદલ્યુ કરવાનો અટકાવ પામી છે. એ વિષયના અભ્યાસથી વિદ્યાર્થીની પૃચ્છક બુદ્ધિ, ઉત્કર્ષ પામે છે, અને તેમાં શિક્ષકને પોતાનું જ કહેલું માન્ય કરાવવાની જરૂર પડતી નથી. બીજા વિષય શિખવતાં શિક્ષકને વારંવાર કહેવું પડે છે કે હાલ હું કહું છું તે મારા ભરોસાપર કબુલ રાખો, આગળ જતાં તમે વધારે સમજી શકશો. ભારે હું તમને તે સિદ્ધ કરી બતાવીશ. અંગ્રગણિતમાં તેમ કહેવાની જરૂર રહેતી નથી. શિક્ષક હલકું એમ કહી શકે છે કે તમે ન સમજો તે માત્ર ભરોસા ઉપર માન્ય કરશો નહીં, કોઈપણ બાબત ખરી છે એમ વગર પુરાવે માની લેશો નહીં. હુંકામાં અંગ્રગણિત ન્યાયસાસ્ત્રનાં મૂળતત્ત્વની કેળવણી આપે છે. શિક્ષકે એ પોતાના દરેક કામમાં સારી રીતે ધ્યાનમાં રાખવું કે બાળકું (મગજમાં જ્ઞાન ભરવું) અને વિચારવું એ બે કેવળ જુદાં છે, અને જ્ઞાન મેળવવાની

તથા ઉધાડું ફળ દેખાડી આપવા (ગોખેલું કઢી ખતાવવા, જૂવાખ લાવવા, વગેરે) ની શક્તિ કરતાં વિચાર કરવાની રેવ ખુદ્દિ કેળવવા માટે વધારે અગત્યની છે. આ વાત અંગ્રેજીતને ખાસ લાગુ પડે છે. નિશાળમાં આસતા અનેક વિષયો કરતાં અંગ્રેજીતથી, કમસર સંબંધપૂર્વક અને ન્યાય પુરઃસર એકસ વિચાર કરવાની રૂળા વધારે સારી રીતે કેળવાય છે.

(અધુરું.)

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

(આલુ પાને ૧૨૨ થી.)

વર્ગીય વિષયોના ધોરણવાર એક કરતાં વધારે અભ્યાસ ક્રમ કરાવવામાં આવ્યા છે તેમાંના ગમે તે પસંદ કરવાની અથવા કેળવણીખાતાની મંજુરી લઈ નવા ખનાવવાની છૂટ છે. દરેક વિષયના વધારે ક્રમ કરાવવાનું કારણ એમ આપવામાં આવ્યું છે, કે હાખલા તરીકે જાણે ભાષા લખએ તો તેના શિક્ષણમાં ખુદ્દિ કેળવવા માટે એક શિક્ષક વાક્ય પ્રયકરણને વધારે અગત્યનું ગણતો હોય, ખીજે પદ્ધતિને અને ત્રીજે વાક્ય રચનાને ઉપયોગી ધારતો હોય, ચોથો પ્રાચીન ભાષાઓ જાણવાથી વ્યુત્પત્તિ સારી શિખવી શકતો હોય, તે બધાને પોતપોતાની ખાસ આવડ અને ધારણા પ્રમાણે ખરાખર કેળવણી આપવાનો પ્રસંગ મળે. વળી ભૂગોળમાં એક શિક્ષક જૂતળને વધારે અગત્યની માત્રતો હોય અને ખીજે દરીઆ કિનારાના અથવા કારખાનોવાળા ગામમાં નિશાળ હોવાથી વ્યાપાર કે ઉદ્યમને લગતી ભૂગોળને વધારે ઉપયોગી સમજતો હોય, તે બધાને પણ તેવોજ પ્રસંગ મળે. સરકારે કરાવેલા ક્રમ વિષયવાર નીચે આપીએ છીએ. તેમાં સાઠ છોટાંથી ઓછી હાજરીવાળી નાની નિશાળો માટે ત્રણજ વર્ગ કરવાથી નજીક તેવો ક્રમ આપ્યો છે. વર્ગીય વિષયોની પરીક્ષા મ્હોએથીજ લેવાનો કરાવ્યો; અવરયાપકોની ખુશી હોય તો માત્ર પાંચમા અને તેથી ઉપરનો ધોરણોમાં વ્યાકરણ અને વિદ્યામાં મોઢાના સવાસ ઉપરાંત લેખી સવાલ આપી શકાય છે.

૨. ઈંગ્રેજી ભાષા.

સોરણ	ક્રમ પહેલો.	ક્રમ બીજો.	ક્રમ ત્રીજો.	ક્રમ ચોથો.	સાઠ ઊંડરાંથી ઓછી હાજરીવાળી નિસાલો માટે ક્રમ.
૧.	નામ ઓળખવાં.	રહેલા વાક્યમાં કંતો બતાવવો.	આખાં વાક્યમાં મ્હો-એ પ્રથમના જવાબ દેવ.	નામ ઓળખવાં.	નામ અને ક્રિયા-પદ ઓળખવાં અને કંતુપદ ત-યાવિધાનપદ તરીકે તેમના હિસ-ચોગ જણાવો.
૨	નામ અને ક્રિયાપદ ઓળખવાં.	રહેલા વાક્યમાં કંતુ-પદ અને વિધાન-પદ બતાવવાં.	મ્હોએ વાક્ય રચવાં. ભણીતા દેખાવ અ-ને પદાંચો વિશે પ્ર-થમ આખાં વા-ક્યમાં જવાબ દેવ.	નામ, વિશેષણ, અને ક્રિયાપદ ઓળખવાં.	
૩	નામ, ક્રિયાપદ, વિ-શેષણ, ક્રિયાવિશેષ-ણ, અને પુરુષ સંવ-નામ ઓળખવાં,	એક એક શબ્દવાળી કંતુપદ અને વિધાન પદની યુક્તિ. દર્શાવ રૂપી વાક્યબનાવવાં.	નામ, ક્રિયાપદ, અને વિશેષણ ઓળખવાં. તે આવે એમાં સાદાં વાક્ય બનાવવાં.	શબ્દના વર્ગ ઓળ-ખવા. એ કએક શબ્દ જાહેરી કંતુપદ અને વિધાન પદની યુક્તિ	

	અને તે આવે જોવાં સાદા વાક્ય બતાવવાં.	રહેલાં વાક્યનું પદ- ચ્છેદ. દર્શાવે વડે જુદા જુદા શબ્દના વર્ગોનો ઉપયોગ સ- મજાવવો.	શબ્દો અને શબ્દ સમૂહથી કર્મ, કર્મ, અને વિધાન પદની શુદ્ધિ. સાદું પ્રયક્ષરણ. દર્શાવે રૂપી વાક્ય રચવાં.	શબ્દના વર્ગ. તે આ વે જોવાં સાદાં વાક્ય રચવાં. સ્થેલી કવિ- તાનો અન્યથ.	સાદું પદચ્છેદ. શબ્દો ના વર્ગોનો ઉપયોગ જણાવવા માટે આ- પેલા શબ્દ આવે જોવાં વાક્ય રચવાં. નામ, ક્રિયાપદ, અને વિશેષણ એક બીજા પરથી બતાવવાં	સાદાં વાક્યનું પ્રયક્ષરણ. રહે- લા શબ્દનું પ- દચ્છેદ. જુદા જુદા વર્ગના શબ્દોનો ઉપ- યોગ કરી સા- દાં વાક્ય ર- ચવાં.	કરી બતાવવી.
૪							
૫	સાદાં વાક્યનું પદચ્છેદ અને પ્રયક્ષરણ. ઇ- જેનું નામ, વિશેષણ, અને ક્રિયાપદ એક બીજા પરથી બતા- વવાની રીત.	શબ્દ, શબ્દસમૂહ, અને વાક્યવડે કર્મ કર્મ, અને વિધાન પદની શુદ્ધિ. કવિ- તાનો અન્યથ. સ્થેલી પદચ્છેદ.	શબ્દ, શબ્દસમૂહ, અને વાક્યવડે કર્મ કર્મ, અને વિધાન પદની શુદ્ધિ. કવિ- તાનો અન્યથ. સ્થેલી પદચ્છેદ.	પદચ્છેદ. સ્થેલી કવિ- તાનો અર્થમાં અર્થ કરવો. હમેશા યતી બોલો વાણાં વાક્ય સુધારવાં.	સાદાં વાક્યનું પદ- ચ્છેદ અને પ્રયક્ષરણ. ઇજેનું આપ્ય પ્ર- સથ. તે ઉમેરીને શબ્દ બતાવવાં.		

૬	<p>કુદમાં મિત્ર વાઙ્મનું પદચ્છેદ તથા પ્રય- કરણ. ઇચ્છેલ શબ્દ જનાવવામાં ને સા- ધારણ લ્યાટિન આ- ધાર વપરાયછે તેમ- નો અર્થ અને ઉ- પયોગ.</p>	<p>મિત્ર વાઙ્મનું પદચ્છે- દ અને પ્રયકરણ- રહેલી કવિતાનો મ- ધર્માં અર્થ કરવો.</p>	<p>પદચ્છેદ અને સાદું પ્રયકરણ. વ્યાપારી પત્ર લેખન. શબ્દ- ના ઉપયોગમાં અને વાઙ્મ રચનામાં યતી સામાન્ય ભૂલો સુ- ધારવી.</p>	<p>મિત્ર વાઙ્મ રચવાં અને તેમનું પ્રયકર- ણ કરવું. ઇચ્છેલ શ- બ્દ જનાવવામાં વ- પરાતા આદ્ય પ્રલ- યનું જાન.</p>	૭	<p>વાઙ્મ પ્રયકરણ. સા- ધારણ ઉપયોગમાં આવતા આદ્ય પ્ર- લય.</p>	<p>રહેલી કવિતાનો મ- ધર્માં અર્થ કરવો. પદચ્છેદ. આપેલા શબ્દ અને શબ્દ- સમૂહનો ખરો ઉ- પયોગ. સમજાયતે- વાં વાઙ્મ રચવો.</p>	<p>મિત્ર વાઙ્મનું પ્રયક- રણ. કોણ પત્ર અય- વા લખાણનો મુખ્ય કારણ રહી ન જાય તેને સાર લખવો. વ્યાપારી શબ્દોનો ખરો ઉપયોગ સ- મજાય તેવાં વાઙ્મ રચવો.</p>	<p>વાઙ્મ પ્રયકરણ. રહે- લી કવિતાનો મધ- ર્માં અર્થ કરવો. અણીતા પાત્રપરથી નિકળતા શબ્દ બ- નાવવાં.</p>
---	--	---	---	--	---	--	--	--	---

વાઝવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.

રેતીના ધાટ બનાવવા વિષે.

માટીના ધાટ બનાવવાનો ઉદ્યોગ બેશક વખાણવા જેગ છે, પરંતુ દરકોષ કારણથી જે નિશાળમાં માટીના ધાટ બનાવવાનો ઉદ્યોગ શિખવી શકાય એવું નહોત્ય તે નિશાળમાં રેતીના ધાટ બનાવવાનો ઉદ્યોગ શિખવવાથી નીચે પ્રમાણે લાભ થાયછે:—૧. એ ઉદ્યોગ વધારે સ્વચ્છ છે; ૨. રેતીને બહુજ યોડી તૈયાર કરવી પડેછે; ૩. બેજ ઉડી જવાથી માટી કાણુ ધાયછે તેમ રેતી થતી નથી; ૪. એના બનાવેલા ધાટ જટ બાગી નાંખી નવા બનાવી શકાય છે; અને ૫. એમાં આછો ખર્ચ થાયછે.

આ ઉદ્યોગ માટે ઝીણી રેતી ચાલશે. દરેક બાળકને જરૂર જેટલી રેતી આપવી. માટીના ધાટની માફક રેતીના ધાટ બનાવવાને નીચે મૂકવાના પાટીઆની જરૂર નથી, જાડા પૂરાના કાગળથી નબરો. કાગળની પેટીનું ફરતી કોરવાણું ઢાંકણું ચતું મૂકી તેપર ધાટ કરવામાં આવશે તો કોરને લીધે રેતી બહાર નીકળી નહિ જાય.

આગાઉથી ભીંજવીને આશરે અચ્છર રેતી દરેક છોકરાને આપવી.

રેતીના ગુણ, મળવાનાં ઠેકાણાં, ઉપયોગ, વગેરે બાબતો વિષે ધાટ બનાવતી વખત વાત ચલાવવી.

શરૂઆતમાં ભૂમિતિની સાદી આકૃતિઓ, જેવી કે ચોરસ, લંબ-ચોરસ, ત્રિકોણ, અને અંડાકાર બનાવવી. આ આકૃતિઓ સપાટ બનશે. લીટીઓ સીધી કરવાને છ દંચ લાંબી ચપટી ચીપ કે આંકણીનો ઉપયોગ થઈ શકે; પરંતુ ખરૂં જોતાં આંગળાં સિવાય બીજા કશાનો ખર્ચ નહિ પડે. ભૂમિતિની આકૃતિઓનાં ખરાં નામ કહી તેમના ગુણ વિષે વાત ચલાવવી.

પછી દરરોજ જોવામાં આવતી સાધારણ વસ્તુઓ બનાવવી. કેટલીક વસ્તુઓ સપાટ દર્શાવી શકાશે અને કેટલીકના તક્કર ધાટ બનાવી શકાશે. નારંગી, જામફળ, કેરી, દિવાલ, ઘર, ખુરશી, વગેરેના ધાટ આ

રીતે યદ્ય શંકરે. કાગળમાંથી રેતી ને ઉપાડવાની છોકરાંને એતવણી આપવી. દરેક ઘાટ કરવાને બંને હાથની વચ્ચે રેતી દખાવવી.

છોકરાં જુદી જુદી વસ્તુઓનાં ઘાટ જનાવતાં હોય તેવારે તેમની કંને તેમનાં નામ દેવડાવી શુદ્ધ બાપામાં તેમનું વર્ણન કરાવવું. વળી નજરમાં આવે તે વસ્તુઓ જનાવવાની તેમને છૂટ આપવી.

પહેલાં અથવા બીજા ધોરણનાં છોકરાંની કંને ભૂગોળ વિદ્યાનાં નામો દર્શાવવાને તેમના ઘાટ જનાવરાવવા. પ્રથમ એટ અને પછી તળાવ જનાવવાં. છોકરાંને અરમની દંગના કાગળના કટકા આપવામાં આવશે તો પાણીને ઢેકાણે કાગળ મૂકાશે અને તેની આસપાસ રેતી આવશે.

પછી જુદા જુદા આકારના જૂટા અને સંકળાયલા પર્વતો અને પર્વતોની દાર જનાવરાવવાં. કેટલાક પર્વતોની ટોચે સદા ખંરફ રહેછે તે દેખાડવાને યોરો ઘઉંનો લોટ અથવા મીઠું પાચરવું. જ્વાળામુખી પર્વત અને તેનું મુખ દર્શાવવાને ટોચે કાણું રાખવું. તેમાં જળતી મી-ણુંબત્તી ધાકવાથી તેનો ખરેખરે ચિતાર છોકરાંના મનમાં ઉતરશે. શિક્ષક જાતે મોટો અને સારો નમૂનો જનાવે તો તેણે યોરો ફાડવાને દાર હાથમાં લઈ તેપર લગાર પાણી નાંખી ગોળી વાજવી. એથી જિલ-કુંડલ ઈજા યશે નહિ. પછી એ ગોળીને જ્વાળામુખી પર્વતની ટોચના કાણામાં મૂકી તેપર લગાર ચૂકો દાર બજરાવવો અને તેને સજ-ગાવવો. એ દળવે દળવે જળી યોરો બેડકો યશે અને પુષ્કળ ધુમાડો નીકળશે. એથી બચકો યશે નહિ.

જનતા લગી પડોશમાંના કુદતી દેખાવોના ઘાટ જનાવરાવવા. કાલે દેડરી જનાવવાનાં અને તેને કોહું કે અલ રૂડાણી દેડરી છે, અને એમાંથી આ નાળું વહેછે. નદીઓ જાડુધા પર્વતોમાંથી નીકળે છે તે સદે-લથી સમજાવી શકાશે. નદીઓના વાંક પણ રેતીમાં જનાવવા. દરિયા કિનારો જનાવી નદીનું મુખ, ડેલ્ટા, અને તેને ગળનારી નદીઓ દરાવવાં. ખીણ પણ જનાવવી. દરિયા કિનારામાં બૂંદિરો, ઉપસાગરો, અને અખાતો મૂકવાં. ટાપુ નછક વડાણનું બાગવું, સરોવરમાં દોડી-

નું સૂત્રવું વગેરે અકસ્માત, પર્વતપર ચઢવાનું જોખમ, બરફના મોટા પટ, પહાડ પરથી પડતા બરફના ઢગલા, દરિયામાં ચતાં તોફાન, માંછલાં પડવાનો ધંધો, ઇલાદિ સંબંધી વાતો કહેવાથી આ ઉદ્યોગમાં છોકરાંને વધારે રસુજ પડશે.

બાળવર્ગમાં થોડાં છોકરાં હોય તો જ મેજપર, ચેતી, મૂકી હોય તેની આસપાસ કોઈવાર તેમને ઉભાં રાખી બધાં છોકરાં એકઠાં મળીને એક પદાર્થ બનાવે એવી પણ તબવીજ કરવી.

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પગથિયું ૧૭ મું.

પાઠ ૨ જો.—આખી સખ્યાઓનાં અપૂર્ણાંકમાં ૩૫ આપવા વિષે.

૨ જામફળનાં અડધાં જામફળ કેટલાં ?

૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૪, ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦, ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦, ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦, ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦.

૨, ૩, ૪, ૫, અને ૬ પૈસાના અડધા પૈસા કેટલા ?

૨, ૩, ૪, ૫, અને ૬ જામફળના તૃતીયાંશ કેટલા ?

૨, ૩, ૪, ૫, અને ૬ પૈસાના તૃતીયાંશ કેટલા ? (પાંચમો કેટ-

લી ?) અતુલ્ય વિષે પણ એવાજ સવાલ પૂછવા.

દરેક અડધના ૩ ભાગ કરીએ તો બધા મળીને કેટલા ભાગ થાય ?

દરેક અડધના ૪ અને ૫ ભાગ કરીએ તો બધા મળીને કેટલા

ભાગ થાય ?

દરેક તૃતીયાંશના ૨, ૩, ૪, ૫, અને ૬ સરખા ભાગ કરીએ

તો બધા મળીને કેટલા ભાગ થાય ?

દરેક પાંચના ૨, ૩, ૪, ૫, અને ૬ સરખા ભાગ કરીએ તો બધા

મળીને કેટલા ભાગ થાય ?

ટીકા—જામફળ અથવા બીજી વસ્તુઓ લઈને છોકરાંએ એ પ્રમાણે પોતાની મેજે દરેક એને માટે ધણાં જામફળો જોઈશે, માટે પાંચનો ઉપયોગ કરેલો ઠીક પડશે. એ પાંચના જોઈએ તેટલા ભાગ કર-

વાં, પરંતુ જુદા જુદા ભાગ છોકરાં પાછા જોડી કે અને એકમનો વિચાર તેમના મનમાં કાયમ રહે તેટલા માટે પત્તાને કાપીને છેક છૂટા-કંડકા પાડવા નહિ. આ પછી લીટીઓનો ઉપયોગ કરવો હીક પડશે, કારણ કે વસ્તુઓ કરતાં તે વધારે અનુકૂળ પડેછે.

છોકરાંની કને નીચે પ્રમાણે સાથે બોલાવરાવવું:—

૧ આખી વસ્તુ ૨ અડધાની બરાબર છે.

૨ " ૪ " "

૩ " ૧ " "

૪ " ૮ " "

૫ " ૧૦ " "

હત્યાદિ.

૧ આખી વસ્તુ ૩ તૃતીયાંશની બરાબર છે.

૨ " ૬ " "

૩ " ૯ " "

૪ " ૧૨ " "

૫ " ૧૫ " "

હત્યાદિ.

૧ આખી વસ્તુ ૪ ચતુર્થાંશ કે ૫ા ની બરાબર છે.

૨ " ૮ " "

૩ " ૧૨ " "

૪ " ૧૬ " "

૫ " ૨૦ " "

હત્યાદિ.

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૯ મો.

નિરાંજનના ઓરડાના ભાગોનાં અને તેમાંના સામાનનાં

એકએકથી અંતર નક્કશામાં માંડવા વિષે.

છેલ્લો પાઠ શા વિષે હતો? ઓરડામાંની વસ્તુઓનાં એક એકથી

અંતર વિશે. હવે આપણે તેઓનાં ખરેખરાં સ્થળ નક્કશામાં માંડીએ.*
ઓરડાની ઉત્તર સીમા કઈ? આ ગોખણો નક્કશામાં ક્યાં માંડેલો છે? ઉત્તરની દિવાલપર કઈ કઈ વસ્તુઓ મૂકેલી છે? તેમનાં નામ છોકરાં અને દેવડાવવાં. હવે ઉત્તર સીમા દર્શાવનારી લીટી પર કયે ઠે-
કણે મારે તેમનાં સ્થળ દેખાડવાને ટપકાં મૂકવાં તે કહો. પછી છોકરાંએ એ ટપકાં મૂકવાનાં સ્થળ નક્કી કરવાં, જેમકે એક ટ-
પકું વચમાં, ખીજું ખૂણાની પાસે, ઇલાદિ. એમ બારીઓ, બારણાં, ઇલાદિનાં, તથા નિશાળના સામાનનાં સ્થળ છોકરાંની અને નક્કશામાં મંડાવ્યાથી નક્કશાનો ઉપયોગ અને હેતુ તેમના સમજવામાં આવશે. આ પાઠમાં આપણે શું કર્યું? ઓરડામાંની વસ્તુઓનાં સ્થળ દર્શાવ્યાં. વસ્તુ-
ઓનાં સ્થળ નક્કશામાં શી રીતે દર્શાવવામાં આવેછે તે તમે પાછલા પાઠમાં શિખ્યા ગયા નથી કે? તમે તે પાઠમાં શું શિખ્યા? તેઓ ઉ-
ત્તરે, દક્ષિણે, પૂર્વે, કે પશ્ચિમે છે એવું અમે શિખ્યા. આજે તમે શું શિખ્યા? વસ્તુઓનાં એક બીજાથી અંતર. તમે અગાઉ મુખ્ય દિશા-
ઓના સંબંધમાં અને આજે એક એકના સંબંધમાં વસ્તુઓનાં સ્થ-
ળ શિખ્યા.

ડોઇંગ.

(ચાલુ પાને ૧૩૫ થી.)

૨. ક્રીલેન્ડ માટે નમૂના—આમાં ત્રીએનાનો સમાસ યાય:—

૧. ભૂમિતિની શુદ્ધ આકૃતિઓ, ૨. ભૂમિતિની ન હોતાં કેવળ શિલ્પી લક્ષણવાળી અથવા અદે સ્વાભાવિક આકૃતિઓ, ૩. સાદાં લક્ષણવાળા છૂટા અને વાસ્તવિક પદાર્થોનાં ભૂમિતિ ઉચ્ચાઇમાં દોરેલાં ચિત્રો, અને ૪. પદાર્થોનાં યથા દર્શન ચિત્રો. છેલ્લા વર્ગના ન.

* જમીનપર ચાકવતી રૂપરેખા કઢાડી તેમાં પદાર્થોનાં સ્થળ માં-
ડ્યાં ઠીક પડશે. જ્યારે દાગળપર દોરેલો ઓરડાનો નક્કશો મૂકવામાં
આવે ત્યારે તેને પ્રથમ ભાગપર સપાટ મૂકવો જોઈએ.

મૂનાના પદાર્થોની રચના સાદી હોવી જોઈએ, તેઓને સાદી રીતિમાં દર્શાવેલા હોવા જોઈએ, અને તેમની આકૃતિ ઘણીજ સાદી રીતે દોરેલી હોવી જોઈએ. પહેલાં એકના વિધાર્થી એક જ ટ્રોઇગના વર્ગમાં જે પદાર્થોનાં ચિત્ર દોરતા હોય તેવા પદાર્થોના નમૂના ઠીક પડશે.

ઘણાંખરાં પ્રાણી અને વનસ્પતિના આકાર સમુદાયમાં એટલા તો વિષમ અને અનિયમિત હોય છે અને વિગતમાં એટલા તો મહેનતથી કહાડી શકાય એવા અને ખારીક હોય છે કે પહેલાં અને બીજા એકના ટ્રોઇગને માટે તેમના નમૂના ઉપયોગી થઈ શકશે નહિ; ખરેખર સ્વાભાવિક પદાર્થોને જોઈને તેપરથી તેમનાં ચિત્ર કહાડતાં તેજ વખતે શિખવવામાં ન આવે તો અભ્યાસની હરકોઈ પાચરીમાં તેમનાં આધાર ચિત્રોની નકલ કરવી ટાંછ કામની નથી.

૩. ફી હેન્ડ ટ્રોઇગ—એના અભ્યાસ ક્રમના પહેલાં ભાગમાં નમૂના યોગ્ય પ્રમાણવાળા હોવા જોઈએ, અર્થાત્ મધ્ય બિંદુમાંથી દોરેલી સીધી લીંટીથી જે બરાબર અને સમાન ભાગ થાય એવાં ચિત્ર હોવાં જોઈએ.

(નમૂના અને તેમના અભ્યાસનો ક્રમ.)

અભ્યાસને માટે નમૂનાની યોગ્ય ગોઠવણ નીચલા ક્રમમાં કરવી:—

૧. સીધી લીંટીઓ.

સીધી લીંટીઓની જુદી જુદી તરેહની ભૂમિતિ સંબંધી અને શણગાર યુક્ત ગોઠવણ.

૨. વાંકી લીંટીઓ.

વર્તુલ.

લંબ વર્તુલ (ઇલિપ્સ.)

મળસૂત્રાકાર કે પેચનો આકાર (ભૂમિતિની જે ફેરની સમ આકૃતિ).
ભિન્ન ભિન્ન તરેહની વાંકી લીંટીઓ.

સીધી લીંટીઓ સાથે વાંકી લીંટીઓની શણગાર યુક્ત ગોઠવણ.

૩. ત્રિબા લીંટીઓની જુદી જુદી ગોઠવણ.

૪. શણગાર યુક્ત આકૃતિઓ, નમૂના, અને પદાર્થો, તથા શણગારમાં વપરાતાં ફૂલ અને પાંદડાંના સાદા આકાર.

સધનાં મનોયત્નનાં સંબંધમાં વિદ્યાર્થીએ નિયમસર સાદાપરથી
આધારપર જેવું. ધણાખરા વિદ્યાર્થીએ શિક્ષક તરફથી યોગ્ય પ્રત્યાસો
અને મદદ મળ્યાથી બીજા નમૂનો કાંઈક હીક કહાડી શકે એટલોજ
તે પહેલા કરતાં વધારે મુશ્કેલ હોયો જોઈએ.

(અધુરું.)

જૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથાસંગ્રહ.

(સાંધણુ પુ. ૩૨ ના પૃ. ૧૩૨ થી.)

एक वार जीमूतवाहन मित्र मधुकर साथि रमिवा ग्मुतिहां
ईश्वरीनइ मात्तादि^१ देवाङ्गना एक वीणा वाती दीठी। तीणीइ
जीमूतवाहन दीठ। परस्परि साहमूं जोयूं। ते स्त्री काम पीडित
हूंई। आपणइ घरि गै। सखीए मानइ कहूं। तीणीइ ते भर्ता-
रनइ कहादेव मिलयावती^२ सानुराग छइ। राजा बोल्युं कहि
ऊपरि अभिलाख धरइ छइ। एतलइ कन्यानु भाई बोल्यु।
देव विद्याधरकेतु जीमूतकेतु^३ आहां आव्यु छइ। तेहनु पुत्र
जीमूतवाहन वाईइ दीठु छइ। राजा बोल्यु। जीमूतवाहन
नइ आपणी पुत्री देशु। तूं जीमूतकेतनइ लेई बहिलु आवे।
पछइ ते विश्वावशि जीमूतवाहननइ आश्रमि गै नइ इम कहूं।
तीणइ पिताइ जीमूतवाहन मोकल्यु। ते जीमूतवाहननइ
मिलयावती कन्या दीधी। गांधर्व वीणाइ करी परिणाव्या।

१ देवी. २ देवળ, મંદિર. ૩ અનુરક્ષ, આસક્ષ. ૪ વિદ્યાધરમાં શ્રેષ્ઠ.

* અસત્ર પ્રતાદિ. † અસત્ર પ્રતમાં આ ઠેકાણે બહુ ગોટાળો
છે, મૂળ પાઠ નીચે પ્રમાણે છે:—જીમૂતવાહન ૨ વાઈ દીઠી । રાજા
બોલ્યુ । જીમૂતવાહન ૨ આપણો પુત્રી દેશુ । જીમૂતકેતન ૨ આશ્રમ વિ.
ધાવનુ મુદ્દતરૂં દેવા ગ્યુ । જીમૂતકેતુ આર તુ જીમૂતકેતન ૨ લેઈ બોલ્યુ
આવે. ✽ અસત્ર મિલયાવતો રૂઢવ નામ કન્યા.

पछइ जीमूतवाहन इ कन्यानइ लेई नइ पिता कन्हि आव्यु ।
 ते बेहू सामू संसराने पगे लागीं । एक दिहाडइ जीमूतवाहन
 विश्वांसु साथि पारधि रमिवा गया । तिहां जीमूतवाहन
 मोटु एक हाडनु पर्वत दीठु । साला प्रति पूछूं ए शूं दीसइ
 छइ । सालु बोल्यु । पात्रालिथिकु नागकुमार दिहाडि आ-
 वइ । गुरुड भक्ष करइ । अनेकि *नागनी कोडि^१ खाधी ।
 एवहां हाड तेहनां । जीमूतवाहन बोल्यु । हे मित्र तूं घरि-
 जा । हुं देवदर्शन करेशि । सालु ग्यु । जीमूतवाहन जेतलइ
 नमस्कार करी रहि तेतलइ रोती स्त्री एक सांभली । हा पुत्र,
 हा पुत्र, एहवु शत्रु सांभल्यु । जीमूति पूछूं । हे मात, तू कां
 रोइ छइ । स्त्री बोली माहरा पुत्रनु *संयादेवस आव्यु छइ ।
 १ जीमूति कहूं । ताहरा पुत्रनी बती हूं मर्योस^२ । एतलइ तेह
 स्त्रीनु पुत्र शंखचूड बोल्यु । स्वापी तूं कांइ^३ मरइ । मूह श-
 रखा प्राणी केतला इ हौआ । केतला इशि । पणि जीमूत-
 वाहन सांभलि पीयाराने^४ प्राणि करी आपणा प्राण सहुं*
 राखइ । पणि आपणे प्राणि करी पीयारा प्राण राखइ ते
 नूह ज दीसइ छइ । जेतलइ गुरुड आवइ तेतलइ हूं* गोकर्ण
 द्वेवनइ नमस्कार करी आवूं । एहवूं कही ते शंखचूड ग्यु ।
 तेतलइ आकाश मार्गिणी गुरुड आवतु दीठु ।

(अधुई)

६० ६० ध्रुव.

१ शिकार. २ दांडकोना पर्वत. ३ करोड, करोडबंध संख्या. ४ मोतने
 द्वाडा. ५ भरीश. ६ सा भाटे. ७ पारका.

× असल नागन. १ असलभां आ वाड्य नथी. * असल हूं
 राखइ. * असल सहुं कोंकर्ण.

વાલ ગીત.

કસરત (ગીત પહેલું.)*

(આલો તમે, આલ ધણી રૂડી, એ રાગ.)

આવો બાઈ આવ સહુ ફરીએ;

યોડી સહેલી કસરત તો કરીએ;

આવો.

યાઓ એક, બે, ત્રણની હારો,

આલો અનુક્રમે પછી યારો;

આવો.

પંકડી એક ખીભના હાથે,

ફરો નહિ તો છુટા થઈ સાથે;

આવો.

સહ એક હાથ કરો લાંબો,

ખીભે પણ લંબાવો સાગો;

આવો.

કરો બાળ અદળ સરમ રહેવા,

સીધા ફરો સુખ શરીર લેવા;

આવો.

બેસી ભૂઓ બિભા યાઓ ખીરો,

ડાખા; જમણા, સીધા ફરો ધીરો;

આવો.

રમી હવે ધાક્યા, બેસી નમ્રશું,

કરી કસરત ખુશી થઈશું;

આવો.

કહાનેનું આધવનું ભટ.

ચર્ચાપત્ર.

૧. જયન્ત—તમારે ચર્ચાપત્ર પહેલું છે. તે ધણું લાંબું છે. કોઈ માણસ અથવા લેખક વિશે ટીકા કયાં વિના માત્ર પુસ્તક ઉપર હંકામાં ટીકા લખી મોકલશે તો છાપીશું. વાંચનમાળા હવે સ્થિરિયા.

* “યારો,” “વીરો,” વગેરે શબ્દોથી છાકરાઓ માટે ગીત રચેલું જણાય છે, છતાં રાગ છાકરીઓ લાપક છે તે ઠીક નથી. તો-પણ વિષય બાળકોને યોગ્ય સમજી દાખલ કરીએ છીએ.—એડિટર.

ખાંતના એન્સુ. ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ પોતાના અંગ્રેજ કાગળ નં. ૨૭૪ તા. ૮મી અગ્રેલથી ફરમાવે છે કે એનો પગાર તારીખ ૮ મીથી તે ૨૩ મી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૩ સુધીનો કાપવો, અને એને પગાર હાલ જે રૂ. ૩૨૦) મળે છે તે ઓછા કરી રૂ. ૩૧૫) કરવો, તે એક વરસ અથવા તો એના સારા કામનો અને સારી ચાલનો રીપોર્ટ નહીં પાપ લાં સુધી. આ ઠીકીકતથી સધળા મહેતાજીઓએ વાંકેક થવું. તા. ૧૧-૪-૯૩.

F. M. KHMJIANI.

૩. એ. ઈ. બરમ.

મહેર ખબર.

તા. નં. ૩.

બરમ જહાની લોકલખોડ નિશાળોના તમામ મહેતાજીઓને એ. તવણી આપવામાં આવે છે કે તા. ૨૨ મી ફેબ્રુઆરી સુધી ૧૮૯૩ ને રાજ મહેરખાન આસીસ્ટન્ટ કમિશનર સાહેબ બહાદુર મોજે કરસત તા. હુકે આમોદની નિશાળની વીજીટ કરવા પધારેલા તે વખતે મહેતાજી ગુળસીદાસ સામળદાસ નિશાળમાં હાજર ન હતા. નિશાળમાં તે વખતે નવ છોકરા રમતા હતા. સાહેબ મોસુફના આવ્યાની ખબર મહેતાજીને પડતાં તુરત મહેતાજી આવ્યા હતા ને કહ્યું કે છોકરો બોલાવવા ગએ. લો હતો. આ વાત જુઠી હતી પણ મહેતાજી પોતાને ઘેર કે દોસ્તદારને ઘેર જોડેલા હતા. આ સધળી ઠીકીકત મહેરખાન ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુરને જાહેર કરતાં સાહેબ મોસુફ પોતાના અંગ્રેજ કાગળ નં. ૩૨ તારીખ. ૫-૪-૯૩ થી એ મહેતાજીને પગાર જે હાલ રૂ. ૩૧૬) મળે છે તે ઓછા કરી રૂ. ૩૧૦) પગાર ઓટલે રૂ. ૩૧૨) એક વરસ માટે કીધો છે. અને વધારે એમ પણ ફરમાવ્યું છે કે આ મહેતાજી પોતાની આવી ચાલ સુધારશે નહીં તો હવે પછી એથી પણ પગારમાં ઘટાડો થશે અગર બરતરફ થશે. ઠીકીકત મહેતાજીઓએ વાંકેક થવું. તા. ૭-૪-૯૩.

મહેર ખબર.

નં. નં. ૪.

મર્યાદાની લોકલિંગોઈ નિશાળોના તમામ મહેતાશ્રીઓને એ તરફથી આપવામાં આવે છે કે તા. ૨-૨-૯૩ને રોજ મહેરખાન કલેક્ટર સાહેબ બહાદુર જાને જોખવા તાલુકે જન્મસરની નિશાળની વી. ળીટ કરવા પધારેલા તે વખતે મહેતાશ્રી નિશાળમાં હાજર ન હતા અને હાજરી પુકમાં મહેતાશ્રીની તા. ૨૮ મી જાનેવારીથી સહી ન હતી તેથી મહેતાશ્રી તા. ૨૮ મી જાનેવારીથી તે ૨ જુલાઈ ૧૮૯૩ સુધી ગેરહાજર હતા એમ સીધ થયેલું. તેથી મહેરખાન ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુર પોતાના અંગ્રેજી કામળ નં. ૫૭૯૧ તા. ૨૭ મી જુલાઈથી મહેતાશ્રી ગજકરનો પગાર તારીખ ૨૮ મી જાનેવારીથી તે તા. ૨ જુલાઈ સુધી કાપ્યો તથા એ મહેતાશ્રીને પગાર રૂ. ૩૧૦) મળતો હતો તેમાં રૂ. ૩૧) નો દરમાસે ઘટાડો કીધેલો છે. અને વળી સાહેબ માસિક વધારે એ પણ ફરમાવે છે કે જો ફરીથી વગર રજાથી ગેરહાજર રહેશે તો ખાતામાંથી બરતરફ કરવામાં આવશે. આ દલીલથી સખા મહેતાશ્રીઓએ વાકેફ થવું. તા. ૭-૪-૯૩.

F. M. KHIMJIANI.

ડે. એ. ઈ. મર્યાદા.

મહેર ખબર.

નિશાળોમાં વહેંચાયેલાં ઇનામો આ પત્રમાં જાપવામાં આવે છે તે ખાતર મહેરખાન હાજર પ્રાંતના એન્ડુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબને લખતાં તે સાહેબ પોતાના ઈ. પત્ર નં. ૮૮૯ તા. ૫-૫-૯૩ માં ફરમાવે છે કે આપેદ ત્રણ રૂપિયાથી ઓછી ન હોય તેવી રકમોનાં ખાસ ઇનામ પ્રસિદ્ધ કરવાં.

હવેથી આ હુકમને આધારે ત્રણ રૂપિયાની અંદરનાં ઇનામ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે નહિ, માટે જ. ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબોને તથા

રક્ત ખોળના ચેરમન સાહેબોને વિનંતિ કરીએ છીએ કે હવે પછી હમારા તરફ જે ઈનામ પત્રકો મોકલવામાં આવે તેમાં ત્રણ રૂપિયાથી ઓછી કિંમતનાં ઇનામ લખાઈ કરવાં નહિ.

અમદાવાદ, શાળાપત્ર ઓફીસ,
તા. ૭-૫-૯૩.

મોંઘવલાલ હરિલાલ દેસાઈ.
એડિટર, શુ. શાળાપત્ર.

જાહેર ખબર.

પબ્લિક સરવિસ સરટિફિકેટ પરીક્ષાની અરજીનાં ફોર્મ મેળવવામાં, બંરવામાં, અને મોકલવામાં આ હક્કના ઉમેદવારો અને મહેતાજીઓ વધુ ગફલત કરે છે તે હવે પછી ન થવા નીચેની સૂચના આપવામાં આવે છે.

આ અરજી માટે ખાસ ફોર્મ છપાવેલાં છે તે મંગાવવાં. કોઈ કોઈ ઉમેદવાર ખીન ફોર્મમાં અરજી મોકલે છે તે આશ્ચર્ય નથી.

ફોર્મ મંગાવવામાં કેટલાક મહેતાજીઓ ભુલતી કરે છે અને છેવટે ટોડા ટોડ કરે છે. કેટલીક વખત આખા તાલુકાના ઉપયોગ માટે નોંધએ તેટલાં ફોર્મ તાલુકા મારતર મંગાવે છે અને પાંચ મહેતાજીઓ અને ઉમેદવારો ખાસગાર પણ મંગાવે છે, તેથી કેટલાંક ફોર્મ ખેવડાઈને નકામાં જાય છે અને લખાણ વધે છે. દરેક મહેતાજીને પોતાની નિશાળ માટે જેટલાં ફોર્મ નોંધએ તેની સંખ્યા તે દર વરસ મે માસમાં તાલુકા મારતરને લખી મોકલશે અને તાલુકા મારતર આખા તાલુકા માટે એકંદર ફોર્મ નોંધએ તે જુન માસની પંદરમી તારીખ પહેલાં. હમારી પાસેથી મંગાવી તાલુકામાં વહેંચશે તે હાલ પડતી દરકત દર થશે અને બધાને વખતસર નોંધએ તેટલાં ફોર્મ મળી શકશે. અમદાવાદ, ઉમેદવારો, બાંહેધાર, મંગાવવા, દરજત, વગેરે.

દરેક મહેતાજી તથા ઉમેદવારે યાદ રાખવું કે દર વરસ તા. ૧ લી એપ્રિલ પહેલાં અમને પહોંચે તે પ્રમાણે અરજીઓ મોકલવી નોંધએ. તે પછી આવેલી અરજીઓ લેવાતી નથી.

અરજીઓ મોકલતાં પાકીટ ઉપર ટીકીટો પુરતી ચોટવાની સંખ્યા રાખવી કે તે નોટપેડ યાદ નહિ. નોટપેડ કાગળો લેવામાં આવતા

નથી, અને ટપાલ મારફત ઉમેદવારોને તે પાછા મળે અને તે ફરીને મોકલેલાં સુધીમાં સુદત વીતવાથી તેમને નુકસાન થવાનો સંભવ છે.

સત્તર વરસની ઉંમર પૂરી થયા વગર અને પચીસ વરસ પૂરાં થયાં પછી કોઈ ઉમેદવારને પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવતો નથી. હર વરસ તેવા કેટલાક ઉમેદવાર અરજીઓ મોકલી નકામી તસ્દી આપે છે અને તેમની શી તીજેરીમાં બરાઈ હોય છે તો તે તેમને પાછી મળતી નથી. માટે આવા ઉમેદવારોએ અરજી મોકલવી નહિ. પચીસ વરસની ઉંમર થઈ ગયેલા નિશાળ ખાતાના નોકરોને ગહેરબાન ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબની ખાસ મંજૂરીથી દાખલ કરવામાં આવે છે. તેવા ઉમેદવારોએ વખતસર ચેતી મંજૂરી મંગાવી મૂકવી અને મંજૂરીનો હુકમ પરીક્ષામાં દાખલ થવાની અરજી સાથે બાંધવો.

અરજીનું ફોર્મ ભરવામાં ઘણીજ મફત જોવામાં આવે છે તે બાબત નીચે સૂચના કરીએ છીએ.

૧. પરીક્ષામાં પાસ થયેલા કેટલાક ઉમેદવારો માત્ર ગાપકરણની પરીક્ષા માટે હરવરસ આવે છે. તેમાંના કેટલાક તે વાત પોતાની અરજીમાં સ્પષ્ટ જણાવતા નથી તેથી પત્રકો વગેરે કરવામાં હરકત પડે છે. માત્ર ગાપકરણ માટે આવનાર ઉમેદવારે એ વાત સ્પષ્ટ લખવી અને પબ્લિક સરવિસ પરીક્ષામાં આગળ કઈ સાલમાં પાસ થયો છે તે પણ જણાવવું. પાસ થવાનું સર્ટિફિકેટ મળ્યું હોય તે પરીક્ષાને દિવસ સાથે લેતા આવવું.

૨. અરજી નીચે આબરૂદાર ગૃહસ્થ અથવા મહેતાજીનું સર્ટિફિકેટ આપવામાં આવે છે. છ માસના રેકૉર્ડ બાબત ખાંતગી ઉમેદવારોને આબરૂદાર ગૃહસ્થ સર્ટિફિકેટ આપે તે આવે છે. ઉંમરની બાબતમાં તો દરેક ઉમેદવાર પોતાની છેલ્લી નિશાળના મહેતાજીની સહીનું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું જોઈએ એમ મહેરબાન ઈન્સ્પેક્ટર સાહેબનો હુકમ છે. ઘણા ઉમેદવારો બેદરકારીથી અથવા બિનમાહિતીથી ગમે તે ગૃહસ્થનું ઉંમરનું સર્ટિફિકેટ મોકલે છે તેથી નકામું લખાણ વધે છે. હવેથી તેમ ન થવા કાળજી રાખવી જોઈએ.

૩. પરજીયાનો વતની આ જીલ્લામાં પરીક્ષા આપવાનો હશે તે અત્રે પરીક્ષા આપવાનું કારણ પણ અરજીમાં જણાવશે તો તે બાબત પાછળથી તજવીજ કરવાની જરૂર પડશે નહિ, અને લખાણ કમી થશે.

૪. અરજીની બીજી લીટીમાં “પરીક્ષા” શબ્દ પછી ખાલી જગા રાખી છે. તેમાં કેટલાક ઉમેદવાર “ગુજરાતી,” કેટલાક “યર્ડ-ગ્રેડ,” કેટલાક પરીક્ષાની તારીખ, વગેરે લખે છે. તે જગાએ પરીક્ષાનું સ્થળ લખવાનું છે. આ જીલ્લા માટે તેમાં “અમદાવાદ” લખવું.

૫. અરજીની ચોથી લીટીમાં “હું” પછી કુદડી (*) કરી ખાલી જગા રાખી છે. તે માટે બાબુ પર આસ સૂચના કરેલી છે કે તેમાં “જો બીજી જાણ હોય તો તે લખવી,” છતાં કેટલાક “સ્વભાષામાં,” કેટલાક “ગુજરાતીમાં,” કેટલાક “જડા ધોરણમાં,” કેટલાક “યર્ડ ગ્રેડમાં,” વગેરે લખે છે. બાબુ પર સૂચના આપી છે તે પ્રમાણે લખવાનું હોય તો લખવું, નહિ તો જગા ખાલી રાખવી. તેજ લીટીમાં “આનું નિશાન કરી જગા ખાલી રાખી છે તેમાં માપકરણ લેવું હોય તો લખવું, નહિ તો જગા ખાલી રાખવી. કેટલાક જણ તે ક્રાણે “યર્ડ ગ્રેડમાં” લખે છે તે ખોટું છે.

૬. અરજીની સાતમી લીટીમાં “આપનો નમ્ર સેવક” એમ લખવું છે તેની ઉપર કેટલાક સહી કરે છે, કેટલાક તેની નીચે સહી કરે છે, અને કેટલાક સમૂજગી સહી કરતા નથી. દરેક ઉમેદવારે સદરજી સંબોધની નીચે સહી કરવી.

૭. કેટલાક ઉમેદવારો “ઉપનામ” નો અર્થ સમજતા નથી, અને જાણે તેનો અર્થ “ઉરફ” હોય તે પ્રમાણે લખે છે. આ બૂલ ન થવી જોઈએ.

૮. “આવતી સાલગિરીને દહાડે ઉમ્મરનાં કેટલાં વરસ પૂરાં થયાં,” આ પ્રમાણે લોકીકત ગાળી છે તે ઘણી વિચિત્ર રીતે ભરવામાં આવે છે. ઘણા ઉમેદવારો અને કેટલાક મહેનાજીઓ પણ “સાલગિરી” શબ્દનો અર્થ સમજતા નથી. આ જીલ્લાની મોટામાં મોટી અને મુખ્ય

મહાત્મા એક નિશાળનો કોઈ પણ ઉમેદવાર મધ સાલ એ સમજ્યો નહોતો. અને મહેતાજીએ તે ઉપર ધ્યાન પણ આપ્યું નહોતું. “આવતી સામગિરી” એટલે કોઈ પરીક્ષાની તારીખ સમજે છે, કોઈ અરજીની તારીખ સમજે છે, કોઈ આવતી તા. ૧ જાનેવારી સમજે છે, કોઈ મઠ વરસ માંડ સમજે છે, વગેરે. અરજીની તારીખ પછી જે વરસ માંડ આવે તે દિવસે કેટલાં વરસ પૂરાં થશે તે આ જગાએ લખવાનું છે.

૯. અરજી નીચેના સરટિફિકેટમાં જામની તારીખ, માસ, અને સન ખાતું લખવું. કાંઈ રહી જવું ન જોઈએ.

૧૦. કેટલીક અરજીઓમાં ઉમેદવારો ઉમ્મર લખે છે તે અને સરટિફિકેટમાં મહેતાજીઓ ઉમ્મર લખે છે તે મળતી આવતી નથી. આવે પ્રસંગે મહેતાજીએ કાળજી રાખી જ્યાં જૂલ હોય ત્યાં તે સુધારેલી જોઈએ.

૧૧. કોઈ કોઈ ખાનગી રીતે આવનાર ઉમેદવારની કપાઈ આવે છે કે છેલ્લી નિશાળના મહેતાજી પાસે ઉમ્મરનું સરટિફિકેટ માગ્યું પણ તે આપવા ના કહે છે. દરેક ઉમેદવારે યોતાની છેલ્લા નિશાળના મહેતાજીની સહીનું ઉમ્મરનું સરટિફિકેટ રજુ કરવું એમ મહેરજાન ધન્વેકટર સાહેબે હુકમ કર્યો છે એટલે તેવાં સરટિફિકેટ આપવાની મહેતાજીઓની ફરજ છે.

૧૨. કોઈ કોઈ ઉમેદવાર અરજીમાં રેકૉર્ડનું મામ, જીલ્લો, વગેરે લખવું જૂલો જાય છે તે છતાં સરટિફિકેટ આપનાર મહેતાજી તપાસી વગર સહી કરી અરજી રવાના કરી દે છે.

૧૩. મઠ સાલ સરટિફિકેટમાં એક મહેતાજીએ લખ્યું હતું કે “છ માસથી ખાનગીમાં રહી અભ્યાસ કરે છે,” ઉમેદવાર કયા માસમાં રહેતો હતો તે લખ્યું નહોતું. એ જગ્યાએ છ માસના રેકૉર્ડનું મામ લખવાનું છે.

૧૪. રેકૉર્ડનું સરટિફિકેટ મહેતાજી સિવાય ખીજા કોઈ શુદ્ધચનું હોય ત્યારે સહી કરનારનો હોદ્દો અથવા ધંધો લખાવવો કે તે રાખ

છે અને સરટિક્કટ બરોસો રાખવા જેવું છે કે કેમ તે સમજવામાં આવે.

૧૫. કેટલાક ઉમેદવારો અને મહેતાજીઓ અરજી તથા સરટિક્કટની નીચે તારીખ લખતા નથી. એ ભૂલ પણ ન થવી જોઈએ. ...

૧૬. કોઈ કોઈ સરટિક્કટ નીચે મહેતાજી અથવા ખાનગી, ગૃહસ્થ એમાંથી કોઈની પણ સહી હોતી નથી.

આશા છે કે ઉપર જતાવેલી અને બીજી ગફલતો હવે પછી નહીં થાય અને અરજીઓ તથા સરટિક્કટો વધારે કાળજીથી ભરી મોકલાશે. આપે જે અરજીઓ રીતસર ભરેલી નહિ, હોય, તે સુધારવા સાથે તરત સરવિસ યેરિંગ પાછી મોકલવામાં આવશે, અને સુંધરીને રીતસર ભરાઈ આવ્યાની તારીખે પહોંચેલી ગણવામાં આવશે. તેમ થતાં નિમજ્જી સુદત થીતી જશે તો ઉમેદવાર પરીક્ષામાં દાખલ થઈ શકશે નહિ.

MADHAVLAL H. DESAI.

અમદાવાદ,
તા. ૨૪-૪-૯૩.

પ્રેસિડેન્ટ, ચર્ડ ટ્રેડ પબ્લિક સરવિસ
સરટિક્કટ પરીક્ષા,
અમદાવાદ.

નિશાળોનાં ઇનામપત્રક.

બરચ વિભાગ.

ઈખર. પોલીસ પટેલ અલીભાઈ મહમદ ર. ૫). ભાડભૂત. શેઠ ત્રીભોવનદાસ દારકાદાસ ઈમરદાર ર. ૫). ગજેરા. વકીલ રેવા-શંકર દામોદર ર. ૩). સાવણુ. બરચના પટેલ નાગજી જોઈતા ર. ૩) તથા તમામ હોકરાને જગાડયા.

ખેડા વિભાગ.

કાજસર. ગદીડા જેઠાભાઈ યુનુસભાઈ ર. ૧૫). ઉમેદા. રફૂલ કમિટિના મેમ્બરો ર. ૪). રાસ. કટોલ તાલુકે બોરસદના દાકાર શ્રી સુજાજીભાઈ કુમેરસંગ, ગતાદાર વરજભાઈ સખીદાસ, દાથીભાઈ દેસાઈભાઈ, મુખી બાઈલાલ ભવાન, ઉધરાતદાર શંકરભાઈ બાપુજી, મયુરભાઈ જોશીભાઈ, પટેલ કાચીદાસ ભવાનીદાસ, પટેલ રણુ-

હોડભાઈ ગીરધરભાઈ રૂ. ૧૫૫. લક્ષ્મીદ્રા. ભટ ગોરધન સદારામ રૂ. ૧૫૫. વીણા. સુખી કુબેરભાઈ કુમરદાસ, તલાટી ગોકળભાઈ ખુશાલદાસ, મતાદાર હરીભાઈ રણછોડ, ઠા. ઈશ્વર નેહાભાઈ રૂ. ૫૫. આ. અલ્હોદ્રા. પટેલ વાધજીભાઈ રણછોડ, તલાટી સોમાભાઈ, બિધરાતદાર વેણીભાઈ ભાઈંગા, સુખી વાભાઈ સંકરભાઈ રૂ. ૪૫. ગાંજણા. દર-ખારશ્રી હીમતસંગજી રાયસંગજી, નખીયાના ઠાકોર. શ્રી લાખીઆરજી કુ-જાજી, ઠા. નરભેરાગ હરજીવન, તલાટી કેશવલાલ ભદવરામ રૂ. ૧૫). ઉમેદા. પા. બાજીભાઈ વેણીદાસ ખાંડના લાહુ જમાડયા. ઉમેદા. શા. હીરાચંદ ભાઈચંદ તથા રતનચંદ નરોત્તમદાસ રૂ. ૩). પાળજ. પોલીસ પટેલ માતીલાલ ભાઈલાલ રૂ. ૪). ચીંપળાવ. પાળજના સુખી માતીલાલ ભાઈલાલ રૂ. ૭. દાવડા. દંતાળીના પોલીસ પટેલ જોશી નાનાભાઈ અભેરામ રૂ. ૩૫. જનોડ. ઠા. શ્રી પૃથુરાજસંગજી રૂ. ૪). નરસંડા. ચેઠ સુનીલાલ તારાચંદ તથા ગોકળભાઈ દાદાભાઈ રૂ. ૪). ડભાણ. સ્કુલ કમીટીના મેમ્બરો તથા ગામના ગૃહસ્થો રૂ. ૧૫૫. થામંણા. નડીઆદના મી. મણીલાલ નભૂભાઈ રૂ. ૩). ગાના. પટેલ મયુરભાઈ બવાનદાસ રૂ. ૩). આંકલાવ. પ્રેમરતનજી ખેમરતનજી રૂ. ૪), શા. લાલચંદ સુરચંદ, શા. ઉમેદ ગીરધર, પા. ખુશાલભાઈ કુ-બેરભાઈ, ગોરજી પ્રેમરતનજી ખેમરતનજી, ગોસાઈ ઈશ્વરગર હંસગર, દવે મગસુખરામ નરોત્તમ, ઠાકોર આનાભાઈ કદાનજી રૂ. ૭૫.

કચ્છ પ્રાંત.

ભૂજપુર. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૬), ગામ લોકો રૂ. ૯. અંબાર. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૨૬-૧૪-૬, રા. શીવજીભાઈ રૂ. ૧૬. અંબાર નાઇટ સ્કુલ. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૧૧-૧૧-૯. અંબાર કન્યા. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૧૧-૧૧-૯. તુણા. એજન રૂ. ૬-૧૧-૯, ઠકર દયાલ મોસરજી, હાકુગર શીખા રૂ. ૪). કુલે. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૧૯. નાગલપુર. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૫-૧૩-૦. કુલોરીયા. એજન રૂ. ૧૧-૨-૩. આડેસર. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૧૦-૫-૦. ખીટા. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૩-૧૩-૦. આવડા. મહારાજ સાહેબ રૂ. ૩૫. લખપત. નારણદાસ જીવણદાસ વગેરે રૂ. ૬૫, મહેતાજીને રૂ. ૨).

શાળાપયોગી દેશીનામું. આવૃ. ૭. ગા. સ. ના. કેલવણીખાતાએ મંબુર કરેલું છે. દરેક ડેપોમાંથી એ મળશે. કી. - ૦) જા. પો. ૦) ગા. દેશીનામું. વ્યવહારિક નામાનું સંપૂર્ણ પુસ્તક છે. કી. ગા. પો. ૦) વિહાનો કહે છે કે આ દેશીનામાં ખીન્ન કરતાં સરસ છે તેમ છતાં કસાએ નફા ખાવાની આશાએ કરેલાં નથી. કમિશનનો લાવ. રૂ. ૧૦, ૧૫, ૨૦, ૨૫, અને ૫૦ નક્કી રાખનારને અનુક્રમે ૨૦, ૨૫, ૩૦, ૩૩, ૩૫, અને ૪૦ ટકા લેખે મળશે. શેઠ શેરી. જગનલાલ લલુભાઈ શાહ—દેશીનામાવાળા વડોદરા

મોટા અંકગણિતનાં ૨૨૧ પરચુ. દા. ની નોંઠ. અનુક્રમના વધારા સાથે. કિ. ૩ આ. પોષ્ટેજ સાથે. ૫ થી ૧૨. - ૧૦ થી ૨૦, ૨૦ થી ૩૩ ટકા કમી. ગીરધર મુળજી મહેતાજી ખસ. તા. વંધુકા.—

સરતી નવીન રકમ શું છે !! મોટા નકશા.

રકુસોના નકશા મુજબ, તમામ લટકેલ વાળા. હિંદુ. કાઠિયા. ને સું. ઇ. ના નકશા. ધોરણ ખીન્ન. ત્રીજા ચોથાને થેર રાખી બેવાના કિ. ૦) ના તે મેકરેથી ૦) ગા. મળશે. વડનામું—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દવે.

મારા અંકગણિતની સમજૂતી ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૧૦ પોષ્ટેજ સાથે. પાંચે દશ, દસ પંદર, વિશે વીસ ને પચીસે પચીસ ટકા કમીગન. મેકરેથી કે. વે. પે. થી ખુશાલદાસ ગોંદલદાસ. અમદાવાદ મુંબઈવેંક.

“મુંદરી ગુણુ મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લાયખરી” માં ગોખવા સાર મુંબઈ ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે. આવકવાડ સરકારના કેલવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ગ્રંથથી લાયખરી મોખાવવા સારા શિક્ષકોએ બુલબું નહિ. પ્રેટ ૧૫૦ પાકું પુઠું ને સોનેરી નામ. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત દશ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખો, કર્તા મહા-મુખરામ હરમોવિંદદાસને બૂલેશ્વર, મુંબઈ.

“ભગોળવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુંબઈના અનુભવી ડૉ. એ. ઈ. સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી ભૂગોળા જે મારા જીવમાં આજ સુધી આવી છે તે જાંવી કરતાં ગીંઠ મહામુખરામની ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ છે. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃથ્વીનું વર્ણન કીમત ત્રણ આના. મુંબઈ ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત મે આના. કમીસન ઘણું સારું મળશે. લખો, કર્તા મહામુખરામ હરમોવિંદદાસને બૂલેશ્વર, મુંબઈ.

જરા જોશો તો ફીક થશે.

પત્રવ્યવહાર નામે પુસ્તક જગદેને જાહાર પડ્યું છે એમાં પત્ર, ખત અને અરજીઓ લખવાની તમામ પ્રકારની રીતો આ સારી પેઠે નમૂના સાથે સમજાવી છે તેથી શિખનાર, શિખવનાર અને વ્યવહારમાં કામ કરનારને વધારે ઉપયોગી મધ્ય પડશે અગાડિના આદકોએ કી. રૂ. ૬૦ તથા પોષ્ટેજ એક આને. મળી પાંચ આના મોકલી મગાવી લેવું. પાછળના આદકે એ પોષ્ટેજ સાથે સાત આના મોકલવા. શેઠ શેરી વડોદરા. જગનરાવ લલુભાઈ શાહ.

સૂચના.

આ પત્ર સંબંધી સર્વે લખાણુ ઝોડિટર તરફ મોકલવું. નોંધ કાંગળ લેવામાં નહીં આવે. સહી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાંગળની ઝોકળ ખાણુ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ પાછું કમવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લે.

શાખાખાતાના ડેપુટી અને આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સાહેબ તથા મહેતાશ્રમ્યોને કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષયો સખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએછીએ. શાખાઓ સંબંધી કીકત સ્કૂલખોડાં લખી મોકલશે તો તેપણુ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરે.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખબરો જે માસમાં છપાવવી તેના આગસ્ટા મહિનાની પાંચમી તારીખ પહેલાં પહેલાંથી જોઈએ. ડબ્બીઓ જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગસ્ટા મહિના પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

મનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને ખાજાતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના શુલ્ક ચર્વાનો ભય છે. પોસ્ટની ટીકીટો મોકલનારે દર રૂપીએ અડધો આનો વ મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકીટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખ પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢીઆના. દસ રૂપીઆ ધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે. ૦-૧-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્વેચ્છા વિષય પસંદ પડે તો તેની અગલ વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે રૂ. ૨ થી રૂ. ૨ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાંસ થશે નહીં.

જાહેરખબરો છાપવાના ભાવ.

૩	લીટી.	ખાર માસ લગી લાગ લગત
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે
૨	૮	છીના અગીઆર મહીના
૩	૧૫	પાગણો ચાર્જ પડે. ખાર ૨
જે ઉપરાંતનો ભાવ ઉપર પ્રમાણેજ,		નાથી ઓછી મુદત દરેક તો
મહીને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક મહીને અડધો ચાર્જ લેવાય.		

દેહનીઓ વહેંચવાના દર.

પા તોલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦ અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના માટે આ લખવું.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

જુલાઈ સને ૧૮૯૩.

આનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ.
માસ	૧૬૯
શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા	૧૭૧
કિન્ડર ગાર્ટન-શિક્ષણ	૧૭૧
શિક્ષકે થું ન કરવું... ..	૧૭૪
છાત્રાંત્રની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.	૧૭૭
સંખ્યાવિશે પાઠો	૧૮૦
સ્થળવિશે પાઠો	૧૮૧
ટ્રેઈનિંગ... ..	૧૮૨
જ્ઞાન ગીત... ..	૧૮૬
નિશાળ અને નિશાળીયા	૧૮૬
ગદ્ય કથા સંગ્રહ... ..	૧૮૮
શ્રી કેળવણીને ઉત્તેજન	૧૯૦
અર્થાપત્ર	૧૯૨
અસ્પૃશ્યતા અસમાનતા આદિ જાહેરખબર... ..	૧૯૩
કેળવણી ખાતાની ખબરો.	૧૯૫

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ.

પુનાઈટ ટ્રિટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક્ક સ્થાપીન રાખ્યા છે.

જાહેર ટ્રાન્સેક્શન.

કેળવણી ખાતાના વડાએ મંતુર કરેલી

સરકારમાં સરકારી સોદાગર સ્ટાનડર્ડ કાપી બુકો

નંબર ૧ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.

તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૨ થી.

નવી આવૃત્તિ.

નવા વધારા અને સુધારા સાથે.

સન ૧૮૯૩ ના બન્યુઆરીથી ખંદાર પડશે.

કિંમત દરેક પ્રતના ૩૦—૧—૩

કેટલાંક વસ્તો યામાં ગુજરાત, કાઠિયાવાડ, વીજેર, ઠેકાણાઓ ખંદર
અમારી સરકારી કિંમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની અને કિં-
મતી બાબતોથી ભરપુર કાપીબુકોથી કદરદાન આદેશો બંધીતા છે
માટે વધુ કહેવાની જરૂર નથી. ખરીદદારોએ ખાતાનાં કદરદાનને
શ્રેણીમાં નાણાં વાળવાં. કમીશન ત્રીજે પ્રમાણે:—

(૧)—૧૦ થી વધારે અને ૨૦ રૂપિયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-
શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨)—૩ રૂપિયા ની ખરીદી પર કમીશન ૩ પા.

(૩)—૩.૫૦ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ૧૫.

(૪)—૩.૧૦૦ અને તેથી ઓછી કિંમતની નહીં એવી ખરીદી
પર કમીશન ૩ ૨૫.

(૫)—૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપિયાની ખરીદી કરનાર સારે સ્વા-
નગી અર્થ પડશે નહીં.

“સોદાગર પ્રેસ હાસિસ,” ઠે. દરીયામહેલ. } નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈ.
સુરત તા. ૧ લી બન્યુઆરી સન ૧૮૯૨. } માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

વાંચો વાંચો કમિશનમાં પુષ્કળ લાભ.

ભૂમિતિનાં મળતત્વો, દેશીનાં માનાં મળતત્વો અને વ્યાકરણ શિ-
ક્ષણશૈલી, જે ગારી રસેતાં પુસ્તકો વેચાઈ છે. દરેક નંગની કિંમત ચાર
આના. પણ એક યાં ત્રણે જાતનાં ગણીને સાગરાં પાંચ નંગે પેરદેશ માંક,
દશ નંગે દશ ટકા, ત્રીશે વીશ ટકા, પચાસે રચીશ, પોળોસોએ ત્રીશ અને
તેથી વધારે નંગોમાં તેત્રીશ ટકા કમિશન ગળશે. પેસા અથગ કે વેલ્યુએશન
ગળશે. માણેકલાલ નાગરદાસ ચાહ તાલુકા સુકલ માસ્તર રાજકોટ.

મહેતાજી સાહેબો, “માસિક વ્યવસ્થા” તત્વસંગ્રહ આ-
પને બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ગામડાંના મહેતાજીઓ તેના આદેશ યથા
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિકળતાં સારાં સારાં વર્તમાનપત્રોનાં સાર
બહુ સંસ્કરણ રીતે આપવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રકાશ નેવણાં ૩૨ પ્રદ છતાં
કિંમત પોષ્ટ સુધાં એક રૂપિયો. એકવાર જરૂર જુઓ. મગનલાલ
અવેરસંદ શાહ, લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

ભારે વખણાયતી, ખચીત એટલે અને સરની.

આદરજી કવસજી માસ્તરની

દસ્કતશિક્ષક કોપીયુકો.

આહ બાગમાં.

કેળવણીખાતાના હાલના તથા આગામી ઈન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઈન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બન્યોના મુદ્દરો, પ્રેક્ષકો પ્રોન્સીપાલો, હેડમાસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખર્જી તથા ગુજરાતના સર્વ જાહેર છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતા અતિ સંતોષકારક ખાત્રીપત્રો.

મેટરમાન ઈન્સ્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મેટરમાન ઈન્સ્પેક્ટર. ઈ.બર્ધસ સાહેબ દસ્કત શિક્ષક કોપીયુકોને સઘળી મંજુર કરેલી કોપીયુકોમાં એટ ગણાંછે, અને લખે છે કે સારી સ્કૂલો આવી સરસ કોપીયુકો વાપરવાને મગરરી ધન્યરો.

મુખર્જી તથા મુરત રાહેરની જોઈન્ટસ્કૂલ કમીટીના અગુલવી સદગૃહરથોએ પણ સઘળી કોપીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દસ્કત-શિક્ષક કોપીયુકોનેજ સર્વ કોપીયુકોમાં એટ ગણાંછે. અને તેમના તાખાની સર્વ સ્કૂલોમાં એજ કોપીયુકો અલાવવાનો હુકમ કર્યો છે.

એ કોપીયુકો ગારે જે જે સદગૃહરથો તરફથી સંદેહીફિટ મુદ્દતાં છે તેમનાં નામ વાંચવાથી ખાત્રી થશે. તેમાંથી થોડાં નીચે પ્રમાણે.

ઈન્સ્ટર સાહેબ તથા એજ્યુકેશનલ ઈન્સ્પેક્ટરો.

- કે. એમ. મેટ્રીકીસ. એન. એ. ઈન્સ્ટર આફ પબ્લીક હાઈસ્કૂલ.
- ટી. બી. કોમ. ગ્રામ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.
- ઈ. બર્ધસ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઈન્સ્પેક્ટર.
- આ. સા. દોરાણજી એટલજી સીમી. બી. એ., ડી. વિ. ના. માહ એ.
- ઈ. અને રામકોટ દાદરજીવા દેડમાસ્તર.

- ગ. ખા. ગોપાળજી મુરબારી દેસાઈ, ડી. વિ. ના કેળવણી ખાતાના આ. ઈ.
- રા. ખા. દરગોળિદેસાઈ દારકાંઠાઃ કાંટરાણા,વડોદરાના કેળવણી ખા.ટી.
- રા. સા. દત્તપત્રામ પ્રાણજીવન અખબર, કચ્છના માહ એ. ઈન્સ્પેક્ટર.

- દેશની કેળવણીમાં જાણીતા આગેવાન મુદ્દરથી.
- જ્ઞાનદેવજી અંબરીલાલ ઉમ્રિયામંદર વાનિક.
- જ્ઞાનદેવજી. કામીનાથ ગણિક નેલગ., એમ. એ., એસ. એલ. બી સી. આર્મ. પ્રી. મુખર્જી વડકોઈના વડવડ.
- રા. ખા. મોર પોરૂંગ પંડીત, એમ. એ., મરહુમના માહ એરીએ-ન્ટસ પ્રાન્સેસ્ટર અને તાલ ખાદેબર રેડના કારભારી.
- રા. રા. નમોનરાય મુલસીલાલ મારવાનીયા, બી. એ., એલ. એલ. બી,

મુખ્યની હાથકાટના વકીલ તથા યુનીવર્સિટીના ગુજરાતીના પ્રીક્ષક.
 રા. બા. મણીભાઈ જલભાઈ, દીવાન બાહાદુર, વડોદરા.
 રા. બા. લાલશંકર ઉમયાજીકર વકીલ, સુભાઈનિદે જડજી અમદાવાદ.
 રા. સા. દરિયાજી મનસુખરામ, બારીયા રોડના કારભારી.
 રા. બા. જંગલજનકાસ મુદ્રાલદાસ માછોડેપુટી કલેક્ટર તથા સેશ-
 ન્સ જડજી અને સુરત યુનીવર્સિટીના સ્ટુડન્ટ કમીટીના પ્રમુખ.
 રા. સા. મનસુખરામ સુવેરામ, વીપ્રાડી, જુનાગઢ રોડના એજન્ટ.
 રા. સા. રણજીભાઈ ઉદયરામ, કચ્છનો નાયબ દીવાન.
 રા. બા. જોગાનાથ સારાભાઈ.
 રા. રા. કપી દલપતરામ ગાલાભાઈ, સી. આઈ. ઈ.
 બા. સા. જમનજી એલજી મોદી, એમ. એ. રોપુટી કલેક્ટર અને
 સ્ટુડન્ટ કમીટીના ચેરમેન, બરગ.
 રા. રા. કાલાભાઈ લલુભાઈ વકીલ, સુરત-સ્કૂલ બોર્ડના પ્રમુખ.
 રા. રા. કેળવણી એલજી મોદી, બી. એ., સુરત-સ્કૂલ બોર્ડના મેમ્બર.
 રા. રા. કવિ નરેન્દ્રશંકર લાલશંકર, ગાં. તેના ધર્મખાતાના મેટેડરી
 કેળવણી ખાતાના હાલના ઈન્સ્પેક્ટર.
 રા. સા. મોતીરામ રામરામ, ડે. એ. ઈ. સુરત.
 રા. સા. ગણપતરામ જોરીશંકર શાસ્ત્રી, ડે. એ. ઈ. અમદાવાદ.
 રા. સા. શિવરામ સદાશિવ નાડકરની, બી. એ., ડે. એ. ઈ. રતનાગીરી.
 રા. સા. વરજરાય સંતોકરાય દેસાઈ, બી. એ., ડે. એ. ઈ. મુબઈ.
 રા. સા. કૃષ્ણલાલ ગોવિંદલાલ મેહેતા, ડે. એ. ઈ. અમદાવાદ પ્રાંત, કાઠિયાવાડ.
 રા. સા. દરિયજી મુકુન્દજી પિન્ન્ય, ડે. એ. ઈ. હાલાર પ્રાંત કાઠિયાવાડ.
 રા. સા. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રિવેદી, ડે. એ. ઈ. મોરાર પ્રાંત કાઠિયાવાડ.
 બા. સા. કરમચંદી રેહીમચંદી નાનજાની, બી. એ., ડે. એ. ઈ. પંચમા કેવાડો.
 ગા. સા. આર. એસ. તોડી, બી. એ., ડે. એ. ઈ. મેરાઈ સ્ટુડન્ટ મુખ્ય
 કેળવણી ખાતાના આગતો રોપુટી ઈન્સ્પેક્ટર.
 ગા. સા. મનસુખલાલ મુગટલાલ મુનશી, બી. એ. એલ. એલ. બી.
 હાથકાટના સોલીસિટર, મુખ્ય.
 રા. સા. ગોવિંદલાલ કાલોનલાલ પારેખ, બી. એ. એલ. એલ. બી.
 રા. નાંગીરજી હોરમસંજી પંચડી, જી. દાં. સ્કૂલના મેટેડરી.
 રા. સા. જગનલાલ દરિયાજી પંડા, બી. એ., જુનાગઢનો નાયબ દીવાન.
 રા. સા. મણીલાલ નલુભાઈ બી. એ., ભાવનગર કલેજના મેટેડરી.
 રા. સા. ગોવિંદ જલપત લખાટે, બી. એ.
 રા. સા. મોહનલાલ રણજીભાઈ, અતેરી.
 મુખ્યની નેઈન્ટ સ્ટુડન્ટ કમીટીના સદ્યદસ્યોએ પસંદ કરેલી અને બધી
 મુદ્દા સાથે સરખાયા પછી પાતાના તાબાની સ્કૂલમાં એજ કોમી વાંચરવી.
 મે. દાક્ટર યામસ બેમી. મે. અબદુલા મીરઅલી શર મશા.
 મે. કેળવણી નવરાજી કાજરાજી. મે. ગણેશરામ નીતકંઠ નાડકરની.
 મે. ચેતનમેરી. મે. કાશીનાથ ત્રિવેદ તેલંગ.
 મે. પ્રેદેસર આર. જી. જોક્નહેય.
 મે. નવરાજી નરસવાનજી વાડીયા, સી. આઈ. ઈ.
 મે. નાનાભાઈ નસરવાનજી મેટેડરી સ્ટુડન્ટ બોર્ડ.

સુરત જોઈએ સ્કલ કમીડીના સદ્ગુણસ્થાએ પસંદ કરેલી
અને સામાંજ્ય સેવેલી અને પોતાના તાબાની
સ્કલોમાં વાપરવાની ધણી ખુશી દેખાવેલી.

મે. દેવરંડ ને. શીલેડી.

મે. મનજીરામ ઘેહલાભાઈ.

મે. સેવદ મોલવી અમલુલ કાદર.

મે. ભાનુશંકર નારણશંકર.

મે. હરીલાલ તુલજીરામ ધર.

મે. નરુભીયા બશુભીયા. એમ.

પ્રોફેસર, પ્રીન્સીપાલો અને હેડમાસ્ટરો.

રા. સા. વામનરાવ આળાજી મોદક, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલ

ખા. બા. જમશેદજી અરેશર, દલાલ, એમ. એ. એસ. એલ. બી., ગાયક

વાડના અમરેલી પ્રાંતના મુખ્યા અને માંજી ગુજરાત કોલેજના પ્રિન્સિપાલ

શેઠ દોસાભાઈ નસરવાનજી વાડીયા, એમ. એ., પ્રિન્સિપાલ, સર. જ.

જી. પા. એ. ઈન્સ્ટિટ્યુશન, મુબઈ.

ખા. બા. જમશેદજી નવરોજી ઉનવાલા, એમ. એ. ભાવનગર કોલેજના

શેઠ એલંજી દેરાજી તલાટી, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલના

શેઠ ફરુનજી મનચેરજી દરુર, એમ. એ., પ્રોફેસર પુના કોલેજ.

ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મહમદ સયાની, બી. એ., હેડમાસ્ટર ભરૂચ હાઈસ્કૂલ.

રા. સા. માધવલાલ હરિલાલ દેશાઈ, પ્રિન્સિપાલ, નેનીંગ કોલેજ,

મી. એ. એસ. જર્વિસ, સુરત મીશન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.

મી. વીલીયમ બીટી, બી. એ., સુરત મીશન સ્કૂલના મેનેજર.

રા. સા. નવકીરામ લક્ષ્મીરામ, રાજકોટની નેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.

શેઠ જેરામજી ફરામજી પટેલ બી. એ. માંજી હેડમાસ્ટર સુરત હાઈસ્કૂલ

શેઠ હોરમજી જાંગીર પ્રેમચંદરી સ્કૂલના માલેક.

શેઠ ફરામજી જમનજી માસ્ટર બી. એ. ફાઈ હાઈસ્કૂલના માલેક.

શેઠ માણેકજી બેનનજી કુપર માંજી ફાઈ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર.

શેઠ. જનંગેદજી ખરશેદજી મંજળા, મંદનવાડી સ્કૂલના માંજી માલેક.

શેઠ. નધરવાનજી ખરશેદજી નાનજી, મંદનવાડી. સ્કૂલના માંજી માલેક.

શેઠ. જમશેદજી. ખંડુભાઈ, બી. એ. હેડમાસ્ટર, એલફીન્સ્ટન મીડલસ્કૂલ

શેઠ. માણેકજી. જેરામજી માસ્ટર, ગોલગદાસ તોળપાલ સ્કૂલના હેડમાસ્ટર

રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડમાસ્ટર આલ્ફ્રેડ હાઈસ્કૂલ, ભૂજ.

રા. રા. એમ. એમ. જલસારી બી. એ. હેડમાસ્ટર, ગોધરા એ.વી. સ્કૂલ

રા. રા. મોતીલાલ મોહનલાલ, હેડમાસ્ટર, એ.વી. સ્કૂલ. ભાવનગર

રા. રા. માણેકજી અમૃતલાલ દવે, સબીબખાઈ સ્કૂલ. મોગા ખાનમહમદ

શેઠ. રશતમજી મેરવાનજી માસ્ટર હેડમાસ્ટર ફરામજી પટેલ સ્કૂલ.

મુબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્ટરો.

મી. ગુલામદાસ મુંદરદાસ મોહસી.

મે. પ્રાણજીવનદાસ કાદાનદાસ.

મે. હરકીમનંદાસ બીજલાલ.

મે. શીવશંકર કબ્રાજી બદ.

શેઠ. મેરવાનજી શોરાજી દલાલ.

મે. ફકીરજી શોરાજી મોહનના

મે. માણેકજી ધીરજીરામ અધ્યા

મે. આનંદરામ નેડીશનદાસ.

મે. મોહનલાલ પ્રસાદરાય.

મુબાઈ અને ગુજરાતના જાહેર છાપાના મતો.

ગરત ગોસ્વામી, મુબઈ સમાચાર, જામે જમશેદ, અળખારે સો
દાગર, ક્યસરદિંદ; ગુજરાતી; યજ્ઞ પરત; શીખ શીખર; હંડગ

ગુજરાતશાળાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ સું.

જુલાઈ. ૧૮૯૩.

અંક ૭ મો.

માસ.

એપ્રિલના અંકમાં શિક્ષકોની સ્પર્ધા માટે પૂછેલા પ્રશ્નોનું પરિણામ હમારા આવતા અંકમાં આપીશું. જુલાઈથી શરૂ થતા ત્રિમાસિકના પ્રશ્નો આ અંકમાં આપીએ છીએ.

સ્કૂલ મિસ્ટ્રેસ પત્ર બજાર આપેછે કે ગયા એપ્રિલ માસમાં ઈંગ્લાંડનાં કેટલાંક પરગણાંમાં શાળા ઇન્સ્પેક્ટરોના મેલાવડા થયા હતા, તેમાં બીજા વિષયો સાથે હાલના નમાનામાં બાળકોની આંખો બગડતી નય છે તે બાબત ચર્ચાઈ હતી, અને તે અટકાવવા માટે નીચેના ઉપાય સૂચવવામાં આવ્યા હતા:—

- (૧) નિશાળોમાં વપરાતી ચોપડીઓ મોટા ટાઈપિંગી છાપવી.
- (૨) વૈદક શાસ્ત્રના નિયમને અનુસરી નોંધએ તેટલું અને નોંધતી બાજુથી અનવાળું વર્ગનાં ચોરડામાં દાખલ કરવું.
- (૩) છોકરીઓને સોય કામ શિખવતાં જીણાં બખીઆ દેવડાવવા નહીં.

વાર્ષિક પરીક્ષા વખત નિશાળનાં મકાન અને સાહિત્ય સંબંધી નીચે પ્રમાણે તજવીજ કરવા ઈંગ્લાંડના ઇન્સ્પેક્ટરોને યોગ્ય દિવસ થયાં કરમાન થયું છે.

- (૧) નિશાળની જગા ખુલ્લી અને હવા શિર છે ?
- (૨) દર ૨૫૦ બાળકે સુમારે ૦૧ એકર જમીન રોકી છે ?
- (૩) રમવાની જગા નોંધએ તેવડી છે ?

- (૪) તેમાં કસરતનો નોંધએ તેટલો સામાન પૂરો પાડ્યો છે ?
- (૫) મકાન સગવડ ભરેલું અને નિશાળને ચોંચ છે ?
- (૬) તે બેજ વિનાનું છે ?
- (૭) તેને બરાબર દુરસ્ત રાખેલું છે ?
- (૮) પથ્થરનું કે ઇંટનું બાંધેલું છે ? (પથ્થરની દિવાલો ઝાઝામાં ઝાઝી વીસ થય, અને ઇંટની દિવાલો ચૌદ ઇંચ જાડી હોવી નોંધએ).
- (૯) ઝોરડાઓની ઉંચાઈ નોંધએ તેટલી છે ?
- (૧૦) મકાનના બધા ભાગમાં અજવાળું સારી રીતે આવે છે ? કામ કરતી વખત શિક્ષક કે બાળકને અવધડ ન પડે તેવી રીતે અજવાળું દાખલ કરી શકાય છે ?
- (૧૧) પવનના ઝપાટા ન આવે તેવું છે ?
- (૧૨) તાજી હવા નોંધએ તેટલી આવી શકે તેવું છે ? (ખુલ્લાં છા-પરાંવાળાં મકાનમાં ઉપરથી હવા આવવી નોંધએ, અને છત-વાળાં મકાનમાં બારીઓ છત મુખી પહોંએ તેવી ઉંચી નોંધએ).
- (૧૩) કોઇ પણ વર્ગનો ઝોરડો ૧૮×૧૫ ફીટથી નાનો છે ?
- (૧૪) દરવાજા અને છતા સગવડ ભરેલા છે ? નિશાળ એકદમ ખાલી કરી શકવા માટે નોંધએ તેટલા છે ?
- (૧૫) જલદ અને પેશાબખાનાં નિશાળના મકાનથી અલગ છે ? તે અજવાળાવાળાં અને ગંદકી વિનાનાં છે ? છોકરા છોકરીની બેગી નિશાળ હોય તો તેમને માટે જુદાં અને જુદાં રસ્તેથી જવાય તેવાં છે ?
- (૧૬) નિશાળમાં બાળવર્ગ હોય તો તેને માટે જુદો ઝોરડો પૂરો પાડવામાં આવ્યો છે ?
- (૧૭) સામાન, સાહિત્ય, અને પુસ્તકો નોંધએ તેટલાં પૂરાં પાડ્યાં છે ?
- (૧૮) બાળકની સંખ્યાના પ્રમાણમાં નિયમ પ્રમાણે નોંધએ તેટલી જગા વર્ગોમાં પૂરી પાડી છે ?

શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા.

આ ત્રિમાસિકમાં નીચે આપેલા પ્રશ્નના જવાબ મોકલવા.

- (૧) પૃથ્વીપર પર્યતો, ખીણો, અને નદીઓ બનવામાં કયાં કયાં કારણો કામે લાગેલાં હશે ?

ઈનામ રૂ.૨)

- (૨) નીચેના દિસાખ મોઢે ગણવાની રહેલામાં રહેલી રીત લખો:—
 $૫૦૩ \times ૨૧; ૩૬૫ \div ૩૬; ૧$ આનો ૯ પાછો ૧૯ ; ૭ આનો ત્રણ પાછાં સાઠ નંગ તે મો નંગની કિંમત.

ઈનામ રૂ.૧)

- (૩) દતિદાસ શિખવવામાં સાલોની ટીપનો શિક્ષક દેટલે હરજો ઉપયોગ કરવો ? કોઈ ખીના વિષે બાળક હકીકત જણે અને તેમાં તેમને રસ પડે ત્યારપછી સાલો જોખાવવી કે તે પહેલાં ? કારણ આપો.

ઈનામ રૂ.૨)

ટીપ—એપ્રિલ સને ૧૮૯૩ ના અંકમાં આ બાબતના નિયમ જોવા. ઉત્તર તા. ૨૦ ઓગસ્ટ ૧૮૯૩ સુધીમાં પહોંચવા જોઈએ. તે પછી આવેલા જવાબ લક્ષમાં લેવાશે નહીં.

કિન્ડર ગાર્ટન શિક્ષણ.

વાર્તાઓ

આપણાં ઘોરણોમાં બાળવર્ગમાં વાર્તા કહેવાનું હાખસ કરવામાં આવ્યું છે. બાળકોને વાર્તા સાંભળવાનો ધણો શોખ હોય છે અને તેથી તેમના મનની શક્તિઓ શુદ્ધિ પામવા ઉપરાંત તેમને કેટલુંક જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે અને બાપાનો ઉપયોગ કરવાનો મદાવરો વધે છે. વાર્તા ભારત નીતિજ્ઞાન પણ કરાવી શકાય છે. આ કારણોથી બાળકજનવર્ગમાં વાર્તાઓ જાડુ ઉપયોગી ગણાય છે.

પ્રથમ બાપાજીન વિષે વિચાર કરીએ. બાળક પોતાની આસપાસ જુએછે અને જે જોયું તે શબ્દવડે કહી બતાવવાની ઇચ્છા કરેછે. વળી પોતાની નજીકનાં માણસ જે પ્રમાણે બોલે છે તે પ્રમાણે નકલ કરી તે બોલતાં શીખે છે. બાળકના કૃષ્ણ નકલ કરવા માટે શુદ્ધ નમુના રજુ કરવામાં નહીં આવે તો તે પોતાના વિચાર દર્શાવવા માટે સંજોગ પસંદ કરવામાં બૂલો કરશે, શબ્દોને અયોગ્ય રીતે વાપરશે, ઉચ્ચાર અને વ્યાકરણના દોષ કરશે, અને હુકામાં તેને ધીમે ધીમે એવી ટેવો પડશે કે તે આગળ ઉપર દૂર કરવી મુશ્કેલ પડશે.

વાર્તા ચોક્કસ બાપામાં કહેવી. દ્વિઅર્થી શબ્દ ન વાપરવા. “કલાણું થયું હશે,” “કદાચ એમ બન્યું હોય,” એવાં સંકાયુક્ત વાક્યનો પણ ઉપયોગ કરવો નહીં. જે કહેવામાં આવે તે સ્પષ્ટ કહેવું જોઈએ અને શિક્ષકના બોલ સંબંધી બાળકના મનમાં કાંઈ સંકા રહેવી ન જોઈએ. વળી બાપા શુદ્ધ, સાદી, અને બાળકને યોગ્ય હોવી જોઈએ. અજ્ઞાપ્યા શબ્દ યોડા યોડા દાખલ કરવા અને તેમના અર્થ સમજાવતા જવું કે બાળકોનો શબ્દ સંગ્રહ વધે, અને તેમની સમજવાની તથા કહી બતાવવાની શક્તિ પણ વધતી જાય. વાર્તા કહેવાના વહીવટથી છોકરાંને તેવી વાર્તાઓ પોતાની જાતે વાંચવાનું મન થાય છે, તેથી ખંતથી વાંચતાં શીખવાનું તેમને ઉત્તેજન મળેછે, અને ચોપરીએ ઉપર તેમનો ગ્રેમ સજ્જ ચોટેછે. કેટલીક વખત એમ કૃપાદ કરવામાં આવેછે કે બાળક યોગ્ય ઢાળમાં વાંચતાં નથી. જ્યાં યોગ્ય ઢાળમાં આવવાબાવની સાથે, વાર્તા કહેવાનો શિક્ષકનો વહીવટ હોયછે ત્યાં બાળક તેવી ઢાળનું વગર જાણે અનુકરણ કરતાં શીખેછે, અને તેમના વાંચન, કવિતાના મુખબાક, કે બોલવા સંબંધી તેવી કૃપાદ કરવાનું કારણ રહેતું નથી. વાર્તા કલા પછી કેટલોક વખત જવા દહને તે સંબંધી શિક્ષક પ્રશ્ન પૂછવા. દરેક જવાબ પૂર્ણ વાક્યમાં લેવો અને તેમાં વ્યાકરણ દોષ આવવા દેવો નહીં. આથી બાળકની સ્મરણ શક્તિ કેળવાશે, તેમને ચોક્કસપણે વિચાર કરતાં અને તે વિચાર કહી બતાવતાં આવડશે, અને મોટે વાક્ય રચવાનો મહાવરો થશે.

વાર્તાનો વિષય બાળકના જાણવામાં કે અનુભવમાં હોય અને તેને રસ પડે તેવો પસંદ કરવો. કુરકુરીઆં, બિલાડીનાં બચ્ચાં, બકરીનાં બચ્ચાં, પોપટ, ગાય, હેસ, ઘોડા, વગર જે બાળકના હૃદયને વાતમાં આવેછે અથવા જેની સાથે તે રમેછે તે વિષે શરૂઆતની વાર્તાઓ કહેવી ઠીક પડશે. છેક નાનાં બાળક હોય તો લેમના માં આગળ સાફ મોઢું ચિત્ર ચૂકી તેમાંના પ્રાણી કે દેખાવ સંબંધી વાર્તા ચલાવવી. “જુઓ આ કૂતરાનું ચિત્ર છે. તેને પગે વાઝ્યું છે, તેથી તે આ બાલા માણસ પાસે આવ્યો છે. એ માણસ તેનો પગ ધોઈ સાફ કરેછે અને પાટો બાંધે છે,” વગેરે. આથી તેમને અવલોકન કરવાનું મજાશે અને જ્ઞાન પણ થશે. આગળ જતાં ચિત્ર ધીમે ધીમે વાર્તા કહેવી એટલે જેમ શિક્ષક વાત કહેતો જશે તેમ બાળક કલ્પનાવડે પોતાના મન આગળ ચિત્ર ખડું કરશે. આથી કલ્પનાશક્તિ કેળવાશે. સધળી વાર્તામાં એટલું યાદ રાખવું કે નજીકની વસ્તુ ઉપરથી દૂરની વસ્તુ ઉપર, હાજર વસ્તુ ઉપરથી ગેરહાજર વસ્તુ પર, દેશી વસ્તુપરથી પરદેશી વસ્તુપર જવું.

આગળ કહેવામાં આવ્યું છે કે એક વિચારને પ્રાધાન્ય આપી તેજ વિચાર સંબંધી અઠવાડિયાના સઘળા પાઠ અને ઉદ્યોગ ચલાવવા. વાર્તાથી એ વિચારનો પ્રવેશ કરાવી શકાશે. દાખલા તરીકે દાંધ ‘વહાણ, ફળ, ફૂલ કે પ્રાણી સંબંધી પાઠ અને ઉદ્યોગ ચલાવવાના હોય તો વાર્તા પણ તે સંબંધીજ એવી રીતે કહેવી જોઈએ કે બાળકને રસ પડે અને તેનું મન જાગૃત થાય. એકજ બાબતને લગતા જુદા જુદા વિચારનું અનુસંધાન કરવાનું બાળકને મમે છે અને ઉપરની મૂલ્યના પ્રમાણે પાઠ આપવાથી તેનું અનુસંધાન કરવાનું સુગમ થશે. આ પ્રમાણે જેમ વિચાર સંકળનાની ટેવ પડશે અને હકીકતોને એક બીજાની સાથે જોડતાં આવડશે, તેમ કાર્ય કારણની સમજ પણ વધતી જશે અને ચોક્કસપણે વિચારકમ બાંધવાનો અને તેમનો સ્થળ અને માણસ સાથે સંબંધ જોડવાનો મહાવરો થશે.

ઉપર કહ્યું કે પ્રથમ બાળકની જાણમાં હોય તેવી અને પછી ધીમેધીમે દૂરની, અજાણી અને પરદેશની વસ્તુઓ, પ્રાણી, માણસ વગેરે સંબંધી વાર્તાઓ કહેવી. આટલે પહોંચ્યા એટલે ઇસિપનીતિમાં છે તેવી

અને ખીલ છાતરાઓમાં આલતી હોય તેવી વાર્તાઓ દાખલ કરવી. આ રીતે કલ્પનાશક્તિ જાગૃત થયા પછી સ્વદેશના ઇતિહાસને લગતી, ના-ભાંકિત, સ્વદેશભિમાની, ધાર્મિક, દયાવાન, સાહસિક, બહાદુર અને ધીર ઓ પુરુષોને લગતી, મુસાફરીના હેવાલ અને તેમાં પડતી મુશ્કેલીઓને લગતી, પરદેશનાં લોક, રીતભાત, પેદાશ વગેરેને લગતી વાર્તાઓ તેઓ સમજી શકશે અને તેમાં તેમને રસ પડશે. આવી ચૈતકડો વાર્તાઓ છે અને તે સાંભળવાથી બાળકમાં ઉમદા શુભ કેળવાય છે. બહુ વખત ઇતિહાસ અને ભૂગોળના પાઠ વગર સમજે અને રસ વિના ગોખાવવામાં આવે છે. બાળકની કલ્પનાશક્તિ પ્રથમ પ્રદીપ્ત કરી પછી વાર્તા રૂપે એ વિષય દાખલ કરવાથી તેમાં જીવ આવશે, સમજ વધશે, મન આગળ ચિત્ર ખંડું કરવાની ટેવ કેળવાશે, અને રસ પણ પડશે. ઇતિહાસના પાઠ આપનાર શિક્ષકે પોતે જે પૂર્વકાળના લોકની વાત કરતો હોય તેમની રીતભાત, તેમની ટેવો, તેમનો પોષાક, અને તેમના વ્યવહાર વગેરેના વર્ણનથી પાઠને એવો સજીવ બનાવવો કે બાળકને પોતાનાં મન સામે ચિત્ર ખંડું કરવામાં મુશ્કેલી પડે નહીં. તે સંબંધી જેટલાં ચિત્રો મળી આવે તેટલાંને પણ ઉપયોગ કરવો. આમ થશે તો હાલની પેઢે ઇતિહાસના પાઠ નિષ્ફળ નિવડશે નહીં. અનુભવથી એમ જણાયું છે કે જે બાળકોને નાનપણથી વાર્તાઓ સાંભળવાની ટેવ હોય છે તેમને ઇતિહાસ સમજતાં મુશ્કેલી પડતી નથી.

વાર્તા કહેવાના વહીવટથી એક ખીન્નું પણ ફળ થાય છે. શિક્ષક રસભરી વાર્તા કહે છે સારે બાળક બરાબર લક્ષ આપે છે. આથી ધ્યાન આપવાની ટેવ કેળવાય છે અને તે ટેવ ખીન્ન વિષયોના શિક્ષણમાં ઉપયોગી થઈ પડે છે.

શિક્ષકે શું ન કરવું?

- (૧) શિક્ષકનો ધંધો ગમે નહીં તો તેમાં રહેવું નહીં.
- (૨) ઉપરીની હક્કી ખુશામત કરવી નહીં.
- (૩) ઉપરી સાથે વિવેકથી વર્તવા સુકવું નહીં.

- (૪) કોઈની સાથે ગાયાળુપણે બોલ્યા વિના દહાડો જવા દેવો નહીં.
- (૫) ખીજા શિક્ષકને હિતજન આપ્યા વિના રહેવું નહીં.
- (૬) નિશાળના કોઈ શિક્ષક વિશે બાળક દેખતાં ટીકા કરવી નહીં.
- (૭) પરાયા માણસ આગળ કોઈ શિક્ષક વિશે ટીકા કરવી નહીં.
- (૮) હું ન હોઉં તો કેળવણીનું ગારું અટકી પડે એમ ધારવું નહીં.
- (૯) ખીજા શિક્ષકની નિશાળ તેના કરતાં હું વધારે સારી રીતે ચલાવી શકું એમ ધારવું નહીં.
- (૧૦) પોતાની નિશાળ ઉત્તમ છે એમ ધારવું નહીં છતાં તેને ઉત્તમ કરવા ચૂકવું નહીં.
- (૧૧) પોતે શિક્ષક છે એમ લોક જણે તેથી શરમાવું નહીં.
- (૧૨) આ બાપ આગળ બાળકના બહાની વાત કંઈ વિના રહેવું નહીં.
- (૧૩) નિશાળના અંદોજરત માટે લાલચ અને ધમકી ઉપર આધાર રાખવો નહીં.
- (૧૪) જે વચન પાળવા ન ધાર્યું હોય તે વચન બાળકને આપવું નહીં.
- (૧૫) બાળકને ધમકાવ ધમકાવ કરવાની ટેવ રાખવી નહીં.
- (૧૬) બાળકને શિખામણ આપવી, ધમકાવવું નહીં.
- (૧૭) સત્તાને આધારેજ નિશાળનો અમલ કરવો નહીં.
- (૧૮) જે કામ એક દહાડો વખોડો તે બીજે દિવસે કરવા દેવું નહીં.
- (૧૯) હલકાં વેણ બોલવાં નહીં.
- (૨૦) હલકા વાંક માટે સોટી વાપરવી નહીં.
- (૨૧) જ્યાં થટે ત્યાં વખાણ કંઈ વિના રહેવું નહીં.
- (૨૨) મિજબાન ગયો હોય ત્યારે સન્ન કરવી નહીં.
- (૨૩) લગાર પણ પક્ષપાત કરવી કે દેખાડવી નહીં.
- (૨૪) તું મૂર્ખ છે એમ બાળકને કહેવું નહીં.
- (૨૫) તમારે આ જણવુંજ નોંધવું એમ બાળકને કહેવું નહીં.
- (૨૬) ખીજાના કરતાં મારા નિશાળીઆ વધારે મૂર્ખ છે એમ ધારવું નહીં.
- (૨૭) બાળકની ખુદિ મંદ હોય તે માટે તેના પર શરસો કરવો નહીં.
- (૨૮) ઘર આગળ ચીડાઈને તેની રીસ નિશાળપર કાઢવી નહીં.

- (૨૯) નિયામમાં ખીજવાદને તેની રીસ ઘરનાં માણસપર કાઢવી નહીં.
- (૩૦) જે આખત ખીજતો દોષ કાઢે તે જાતે કરવી નહીં.
- (૩૧) જે વાત પાર ઉતારવા ધારી નહોય તે શરૂ કરવી નહીં.
- (૩૨) કોઇ વાત ખરીછે એમ ખાત્રી કર્યા વિના બાળકને કહેવી નહીં.
- (૩૩) નિશાળને સુંદર અને બાળકનું ચિત્ત ખેંચે તેવી કરવા ચૂકવું નહીં.
- (૩૪) નિશાળનો વખત ક્યારે પૂરો થાય એમ વાટ જોવી નહીં.
- (૩૫) યશની આશા રાખ્યા વિના તેને પાત્ર થવાનો પ્રયત્ન કરવા ચૂકવું નહીં.
- (૩૬) પોતાનાં કરતાં ખીજ વધારે મહેનત કરશે એમ આશા રાખવી નહીં.
- (૩૭) પોતાના ધંધા સંબંધી દલકો વિચાર બાંધવો નહીં.
- (૩૮) કામ કરવાની અમુક ગરડમાં પડી જવું નહીં.
- (૩૯) ખીજ કોઇની પદ્ધતિ સારી હોય તો તેની નકલ કરવાને શરમાવું નહીં.
- (૪૦) કેળવણી અને જણાવવું એ બેના અર્થનો ભેદ નજર આગળથી ખસેડવો નહીં.
- (૪૧) પરીક્ષા પાસ કરી એટલે અભ્યાસ છોડી દેવો નહીં.
- (૪૨) પોતાના કામ કે જ્ઞાનથી સંતોષ માની બેસી રહેવું નહીં.
- (૪૩) પૂરી તૈયારી કર્યા વિના પાઠ આપવો નહીં.
- (૪૪) તૈયારી કરવામાં જૂની રદ થયેલી ચોપડીઓ વાપરવી નહીં.
- (૪૫) પાઠ અધુરો મૂકવો નહીં.
- (૪૬) પોતાથી જની શકે તેટલું ઉત્તમ શિક્ષણ આપ્યા વિના રહેવું નહીં.
- (૪૭) બાળકથી જની શકે તેટલું ઉત્તમ કામ લીધા વિના છોડવું નહીં.
- (૪૮) બાર મહીનાનું કામ વરસના છેલા ત્રણ મહીનામાં ધાલી દેવું નહીં.
- (૪૯) આખા વરસ માટે એક રીત અને પરીક્ષાને દિવસે જુદી રીત એમ કરવું નહીં.
- (૫૦) પોતાના જૂના વિદ્યાર્થીને જૂલવા નહીં.
- (૫૧) ઘડપણ કે માંદગીના વખત માટે કાંઈ બચાવ્યા વિના રહેવું નહીં.
- (૫૨) શાળાપત્ર વાંચ્યા વિના રહેવું નહીં.
- (૫૩) નવા વિચાર સજો તે લખીને શાળાપત્રપર મોકલ્યા વિના રહેવું નહીં.

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

(આલુ પાને ૧૪૮ થી.)

૨. ભૂગોળ. આ વિષય શિખવતાં છોકરાં પાસે નકશા દોરાવવામાં આવે છે.

ધોરણ.	ક્રમ પહેલો.	ક્રમ બીજો.	ક્રમ ત્રીજો.	સાઠથી ઓછી હાજરી વાળા નિશાળોનો ક્રમ.
૧ હ.	નિશાળ અને રમવાની જગ્યા ગાતો નકશો. ચાર મુખ્ય દિશાઓ. નકશાની સમજ અને ઉપયોગ.	નિશાળ અને રમવાની જગ્યા ગાતો નકશો. દિશાઓ. નકશાની સમજ અને ઉપયોગ.	નિશાળ અને રમવાની જગ્યા ગાતો નકશો. દિશાઓ. નકશાની સમજ અને ઉપયોગ.	
૨ હ.	પૃથ્વીનું કદ અને આકાર. ભૂગોળમાં વપરાતા શબ્દોની સમજ સહેલી ભાષામાં. ઇંગ્લાંડના નકશામાં તે જતાવડું. પર્વતો અને નદીઓની ભૂતળ.	પૃથ્વીનો આકાર અને કદ. ભૂગોળના શબ્દોની સમજ ભાષામાં સમજ. પર્વતો અને નદીઓની ભૂતળ ઇંગ્લાંડના નકશાનાં દર્શાવે સાથે.	ધરની ભૂગોળ એટલે પરગણાના રસ્તા, નદીઓ, અને મુખ્ય મકાનો. નકશો દોરી તેમાં અને ઇંગ્લાંડના નકશામાં તે બતાવવાં.	દિશાઓ. નકશાનો ઉપયોગ અને તેમાં ભૂગોળની વ્યાખ્યાઓનાં દર્શાવે.

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

૩ બું.	છઝાંડની ભૂતળ અને રા- જકીય ભૂગોળ. જે પરગ- ણામાં નિશાળ હોય તેનું ખાસ માન.	છઝાંડની ભૂતળ, રાજકીય ભૂગોળ, ઉદ્યમ સંબંધી ભૂ- ગોળ, જે પરગણામાં નિ- શાળ હોય તેનું ખાસ માન.	છઝાંડ અને વેદસની સા- માન્ય ભૂગોળ. સ્થળ અને જળવાટે મુસાફરીનાં સા- ધન. જે પરગણામાં નિ- શાળ હોય તેની પેદાશ અને મુખ્ય ઉદ્યોગ.	છઝાંડની ભૂગોળ. જે પરગણામાં નિશાળ હોય તેનું ખાસ માન.
૪ મું.	છઝાંડ, રકોટલાંડ, આય- રલાંડની અને ક્ષિતિશ ઉ- ત્તર અમેરિકાની અથવા આસ્ટ્રેલેશિયાની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળ, તેમાં ઉત્પન્ન થતી વસ્તુ- ઓનું માન.	રકોટલાંડ, આયરલાંડ, અને અમેરિકાના સ્વતંત્ર સંસ્થા- તની ભૂતળ અને રાજકીય ભૂગોળ. દિવસ રાત્રી, વા, ધુમ્રમ, લાલ, વરસાદ, હિમ, પવન. છઝાંડ, રકો- ટલાંડ અને આયરલાંડની દવા અને વસ્તુઓનું માન જેથી નક્કી થાય છે તે કારણો.	રકોટલાંડ, આયરલાંડ, કે- નેડા, અને સ્વતંત્ર સંસ્થા- તની સામાન્ય ભૂગોળ, તે દેશોની અને છઝાંડની વ- સ્તુઓના વ્યાપારના ખાસ માન સાથે.	પૃથ્વીની ભૂગોળ- નું સામાન્ય માન. નજીકના દેશોનું, તાજાના દેશોનું, અને જેમની સાથે વ્યાપારના સંબંધ છે તેવા દેશોનું ખાસ માન.
૫ મું.	યુરોપની ભૂતળ અને રા- જકીય ભૂગોળ. અક્ષાંશ	યુરોપની ભૂતળ અને રા- જકીય ભૂગોળ. તેના બહુ	યુરોપની સામાન્ય ભૂગોળ, ક્રેટલિટન અને યુરોપના	

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પાઠ ૩ જો.—અપૂર્ણાકોનાં આખી સંખ્યાઓમાં ૨૫ આપવા વિષે.

૩ અડધાં જામફળનાં કેટલાં જામફળ થાય?

જવાબ.—૧. જામફળ અને અડધું.

આ ઠેકાણે સવા, દોઢ, અને પોણાબેનો વિચાર ખીલવેલો.

૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯, ૧૦, વગેરે અડધાં જામફળ વિષે પણ એવાજ સવાલ પૂછવા.

જામે અડધિયાં એકઠાં કરીને કેટલી આખી વસ્તુઓ થઈ શકે છે તે છોકરાંના સમજવામાં અટ આવશે. તેમની કને પ્રથમ બે અડધિયાં જોડે મૂકાવી આખી વસ્તુ બનાવરાવવી. પછી ખીજાં બે અડધિયાં મૂકવાં, અને એ પ્રમાણે જામે અડધિયાં એકઠાં મૂકીને કેટલી આખી વસ્તુઓ થઈ તે છોકરાં ગણી કહાડે ત્યાં લગી તેમ કરાવવું. પછી તેમને કહી દેવું નહિ.

તુલીયાંશ, ચતુર્ધાશ, અને પંચમાંશોની અમુક સંખ્યા એકઠી કરવાથી આખી સંખ્યાઓ કેટલી થાય છે તે પણ તેમની પાસે કહેવરાવવું. તેમની કને ત્રીયે પ્રમાણે સાથે બોલાવરાવવું:—

એક અડધે અડધું.

બે " એક.

ત્રણ " દોઢ.

ચાર " બે.

પાંચ " અઢી.

છ " ત્રણ

સાત " સાડાત્રણ.

આઠ " ચાર.

નવ " સાડાચાર.

દશ " પાંચ.

આખા ધરાબર બે અડધિયાં.

દોઢ " ત્રણ "

બે " ચાર "

અઢી " પાંચ "

ત્રણ " છ "

સાડાત્રણ " સાત "

ચાર " આઠ "

સાડાચાર " નવ "

પાંચ " દશ "

૩ તૃતીયાંશ = ૧ પૂરા.	૧ આખા = ૩ ત.
૪ „ = ૧ પૂરા અને ૧ ત.	૧ આખો અને ૧ ત. = ૪ „
૫ „ = ૧ „ ૨ „	૧ „ ૨ „ = ૫ „
૬ „ = ૨ પૂરા.	૨ આખા = ૬ „
૭ „ = ૨ પૂરા અને ૧ ત.	૨ „ અને ૧ ત. = ૭ „
૮ „ = ૨ „ ૨ „	૨ „ ૨ „ = ૮ „
૯ „ = ૩ પૂરા.	૩ આખા = ૯ „
૧૦ „ = ૩ „ અને ૧ ત.	૩ આખા અને ૧ ત. = ૧૦ „
૪ પાયે એક.	એક આખા બરાબર ચાર પા.
૫ પાયે સવા.	સવા „ પાંચ „
૬ પાયે દોઢ.	દોઢ „ છ „
૭ પાયે પોણાબે.	પોણાબે „ સાત „
૮ પાયે બે.	બે „ આઠ „
૯ પાયે સવા બે.	સવાબે „ નવ „
૧૦ પાયે અઢી.	અઢી „ દશ „

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૧૦ મો.

નકશાનું સ્કેલ (માપ).

છાકરાંને નિશાળના ઓરડાનો નકશો જતાવી પૂછવું કે એ શું છે? એનાથી નાનો નકશો જતાવી પૂછવું કે એ બેઠે નકશામાં શો ફેર જણાય છે? ખરૂંછે કે એક નકશો બીજાથી નાનો છે, તોપણ એ બંનેવડે શું જણાય છે? તો નકશો નાનો કે મોટો હોય તોપણ તેવડે સરખી રીતે સ્થળ જણાયછે. કોઈનાની કે મોટી વસ્તુ (જેમકે કાતર) નું ચિત્ર દોરીને આ વિચાર છાકરાના મનમાં ઠસાવવો. આ બે ચિત્ર શેનાં છે? કાતરનાં. શું દરેક ચિત્રપરથી કાતર સરખી બેશ જણાઈ આવે છે? શિક્ષકે એક કાતરનાં પાંખીઆં અતિશય મોટાં ક-

હાડવાની છે. જેમ પહેલાં ડાળિયાનો સંબંધ આખી આકૃતિ જોડે હોય છે તેમજ એક પછી એક કહાડેલાં ડાળિયાનો સંબંધ આકૃતિના વધારે વધારે નાના ભાગો જોડે હોય છે.

શણુગારયુક્ત ચિત્રની નાની વિગતોનો સમાસ હેઠલી બે બાબ-
તોમાંની એકના પેટામાં થાય છે.

૧ લી, તેઓ બહુધા શણુગારને વધારે ઉત્કૃષ્ટ અને સુંદર કરવા સાર મોટી આકૃતિના કરેલા ભાગો માત્ર હોય છે.

૨ છ, તેઓ આકૃતિને વધારે શુશોભિત કરવાને અથવા વધારે સરખી રીતે નક્શીથી અવકાશ પૂરી દેવાને ઉમેરેલા નિરાળા ભાગો (કાંઈક અંશે મુખ્યરૂપોને જોડેલા અથવા તેમનાથી બિલકુલ છૂટા), કોઈ શકે. હરકોઈ બાબતમાં ચિત્રનાં મુખ્ય રૂપોને કાળાં કરતાં સુંધી એ વિગતો અથવા નાના ભાગો દોરવા નહિ.

નક્શીની બરાબર નકલ કરવાનું મોટું રહસ્ય એ છે કે જાણે તેનો નક્શો કરતા હોઈએ તેમ તે દોરવી. માણસ મહેલ બાંધતો હોય કે ઘડો ચિતરતો હોય, પૂતળું બનાવતો હોય કે નક્શીદાર ચિત્ર ક-
હાડતો હોય, અર્થાત્ ગમે તે કરતો હોય તોયણ નક્શો ચિતરવામાં તે પોતાના કામથી વાકેફ હશે તો તે પ્રથમ સમુદાયની રચના ગોઠવશે, મોટાં સાદાં મુખ્ય રૂપોથી આરંભ કરશે, અને રચનાના અથવા કદ અને અગત્યના ક્રમમાં બીજાં રૂપોનું ચિત્ર કહાડી છેવટે અતિ બારીક ભાગો અને શણુગાર ચિતરી તે પૂરું કરશે. જે રીત પ્રમાણે નમૂનાનો ઘાટ રચ્યો હોય તે રીત પ્રમાણે તે ચિત્ર નહિ કહાડે તો કોઈપણ ચિત્રની બરાબર નકલ તે કરી શકશે નહિ. વસ્તુતઃ નકલ કરનારા યંત્રને બદલે ઘાટ રચનારની પેઠે અને હોશિયાર માણસની પેઠે તે ચિત્ર નહિ દોરે તો તેને નક્શીની નકલ બરાબર અને ઉતાવળે કરતાં આવડી શકશે નહિ.

ચિત્ર દોરવાની રીતના નમૂના આપ્યા છે તેઓમાં માર્ગદર્શક અથવા રચનાની લીંટીઓ વડે આકૃતિનાં પ્રમાણો, ભાગો, અને રચના કરવામાં આવે છે. કોઈપણ એ લીંટીઓ આકૃતિનીજ લીંટીઓ હોય છે;

પરંતુ તેઓ ઘણુંકરીને રચનાને માટેજ દોરી પાછળથી ભૂરી નાંખવામાં આવેછે. રચનાને અર્થે તથા આકૃતિમાં યોગ્ય પ્રમાણ અને સમતોલ-પણું રહે તેટલા માટે માત્ર માર્ગદર્શક લીટીઓનો ઉપયોગ કરવામાં આવેછે; ભૂમિતિ આકૃતિઓ સિવાયની બીજી આકૃતિઓમાં ભૂમિતિની રીતે માપવાને અથવા ભૂમિતિસ્થિતિ આણવાને માટે તેમનો ઉપયોગ કરવો નહિ. આકૃતિ દોરવા માટે જે ક્રમમાં માર્ગદર્શક લીટીઓનો ખપ હોય તે ક્રમમાં દોરવી; અજ્ઞાન અને ખોટું શિક્ષણ પામેલા વિદ્યાર્થીઓ કોઈવાર માર્ગ દર્શક લીટીઓ સામગ્રી દોરેછે તેમ દોરવી નહિ.

કેટલીકવાર નમૂનામાં આકૃતિની લીટીઓ માર્ગદર્શક લીટીઓની જોડે સેજબેજ ન થઈ જાય તેટલા માટે માર્ગદર્શક લીટીઓને ઘણું કરીને ટપકાંવડે દર્શાવવામાં આવેછે; અને આકૃતિની જે લીટીઓ દેખાવાની નહોતી પણ આકાર અને રચના દેખાડવા માટે દોરવામાં આવે છે તે પણ કોઈવાર ટપકાંથી દર્શાવવામાં આવેછે; પરંતુ નમૂનામાં ટપકાંવાળી લીટીઓની નકલ ટપકાં મૂકીને ન કરતાં હમેશા આખી લીટીથી કરવી.

ચિત્ર પૂરું થાય ત્યારે સ્થિર લીટીઓ દોર્યા પહેલાં માર્ગદર્શક લીટીઓ ભૂરી નાંખવી.

યોગ્ય પ્રમાણવાળી આકૃતિઓ દોરવામાં માર્ગદર્શક લીટીઓ અથવા આકૃતિની લીટીઓ દોરતી વખતે વિદ્યાર્થીએ પ્રથમ ડાબી-મેર લીટી દોરવી અને પછી તેને મળતી લીટી જમણી મેર દોરવી; કારણ કે એક બાજુએ લીટી દોર્યા પછી બીજી બાજુએ તેના જેવીજ લીટી દોરવાનો હેતુછે, અને એ હેતુ પાર પાડવાને જે લીટી પહેલી દોરવામાં આવે તેપર લક્ષ રાખવાની જરૂરછે, પરંતુ લીટી જમણી બાજુએ પ્રથમ દોરવામાં આવે તો એ રીતે થઈ શકે નહિ, કેમકે ડાબીમેર લીટી દોરતી વખતે તે લીટી હાથથી ટંકાઈ જશે.

ડાબીમેરથી જમણીમેર દોરવું એ ઘણુંકરીને યોગ્ય રસ્તો છે.

(અધિકૃત.)

વાઝ ગીત.

(કસરત (ગીત ૨ જી.))

(* મા અને નિશાળે મૂકને, પામ લાગું મા. એ રાગ.)

આ આવો કસરત છીજીએ ॥ મમ મીત્રો આ,

આ જેવાં પુંદા બિપરે ॥ છે ચીત્રો આ.

આ હાથ પકડીને કુંડાળું તો ॥ કરીએ આ,

આ વર્ગ તણો વળી ભાગ ॥ ચોરસ ધરીએ આ.

આ લંગ ચોરસ એક દાર ॥ વર્ગ ધારો આ,

આ ચીકોણુ કરેવા દાર ॥ ગોઠવ મારો આ.

આ જુદા જગ્યા જેમ રંગના ॥ જે કીધા આ,

આ વર્ગ તણા તેમ ભાગ ॥ કરજો સીધા આ.

કહાનજ માધવજ ભટ્ટ.

નિશાળ અને નિશાળીઆ.

(ચાતુ પાને ૬૮ થી)

(ડા. નિલકંઠ ગણાભાઈ),

૭. આંગણું અને વાડો.

મયાળે લખેલા અને શબ્દ જાણીતા છે. મકાન આગળ ખુલ્લી જગ્યા હોય તેને આંગણું કહેછે, અને સાધારણ રીતે ઘરની પછાડી તેવી જગ્યા હોય તેને વાડો કહેછે. આવા વાડા ગામડાંમાં ઘણા જેવાં-માં આવેછે.

નિશાળને લગતી ખુલ્લી જગ્યા હોયછે તેને કોમ્પાઉન્ડ કહેછે. આ શબ્દ ઇંગ્રેજી છે પણ સાધારણ વાપરમાં છે તેથી સમજીતી આવવાની જરૂર નથી. આવી જગ્યા નિશાળની અગાડી અથવા ચોગરદગ રાખ-

* ગયા માસમાં લખેલા ગીત નીચે ત્રીજા આપીછે તે જોવી.—એડિટર.

નિશાળ અને નિશાળીઆ.

વામાં આવેછે; કોઠવાર મકાનના છુટા છુટા ભાગની વચ્ચે પણ જુદા જગા રાખી કોમ્પાઈડ બનાવેલો જોવામાં આવેછે. ગમે તેવો પણ દરેક નિશાળને કોમ્પાઈડ હોવો જોઈએ, અને તે જેમ મોટો તેમ સાફ. જેમ નિશાળના માપનો આધાર છોકરાંની સંખ્યા પર રાખવામાં આવે છે તેમ કોમ્પાઈડનો *પણ રાખવો જોઈએ, એટલે મોટી નિશાળમાં મોકલો કોમ્પાઈડ હોવો જોઈએ. છૂટીના વખતમાં છોકરાં અહીં બેસેછે, રમેછે, અથવા આરામ લેછે, તેથી તેમને ખુદી હવાનો લાભ મળેછે. કોમ્પાઈડના એક ભાગમાં છોકરાં છૂટથી રમી શકે એવી ખાસ જગા નીમવી જોઈએ. કસરતશાળા કરવી એ લાભકારી છે, પણ નાનાં બાળકને રમતો વધારે ઉપયોગી છે. વળી કોમ્પાઈડમાં મકાનથી થોડે છેટે નાના પ્રકારના ફળ પૂલના છોડ, ઝાડ, કે વેલા વાવવાથી ઉંદાળામાં મકાન શીતળ રહેશે, બાળકને આનંદ મળશે, અને સૌંદર્યનો વિચાર ખીલવાથી તે કેળવણીનું સાધન થઈ પડશે. વાવવાના, પાણી પાવાના, વગેરે કામમાં બાળક ખુશીથી ભાગ લેશે અને તેથી તેમને કુદ્રતની રચનાની માહિતી મળશે તથા તનદુરસ્તી પણ સારી રહેશે. મુશ્કેલી ધણી નિશાળોમાં છેક નાનાં બાળકને પણ એક એક ક્યારે સોંપવામાં આવેછે તેમાં તે છોડ વાવેછે, પાણી પાવેછે, અને તેની સંભાળ રાખેછે. તે ઉપર જે ફળ પૂલ થાય તે વાવનાર બાળકને આપવામાં આવે છે. વળી ઝાડ, છોડ, વગેરે જમીનમાંનું પાણી ચૂસી લેછે તેથી જેનું થતો અટકેછે અને મકાન તનદુરસ્ત રહેછે, પણ બહુ પાણી પીએ એવા રોપા નહીં વાવવાતી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

મોટા કોમ્પાઈડથી મકાનમાં સૂર્યનો પ્રકાશ અને અનવાનું વધારે આવેછે તેથી પણ તે વધારે તનદુરસ્ત રહેવાનો સંભવ છે. કુકામાં કોમ્પાઈડ સારો અને નિશાળીઆના પ્રમાણમાં મોટો રાખવાથી નીચે લખેલા લાભ થશે.

(૧) મકાનમાં હવાની આવ જ સારી થશે.

---

* મકાન અને રમવાની જગામાં-ચદ દર ૨૫૦ છોકરે ઓછામાં ઓછી ૦૧ એકર જમીન રોકવી એમ ઈંગ્લાંડમાં ફરવ છે.

(૨) સૂર્ય પ્રકાશ અને અનવાહું જોઇએ તેટલું રહેશે.

(૩) રત્ન વખતે બાળકને બેસવાને, હરવા ફરવાને, અને રમવાને સોઇ મળશે.

(૪) કસરતશાખાની ગોઠવણ કરી રાક્ષશે.

(૫) જાડ, વેલ, રોપા વગેરે વાવવાથી જગા રમણીય થશે, બાળકમાં સ્નાયુની સમજ આવશે, અને જમીન સૂકી રહેવાથી તનદુરસ્તી વધશે.

બાળક માટે જનજર અને પેશાબખાનાં કોમ્પાઝિડને એક ખૂણે એટલાં દૂર અને એવી દિશામાં બાંધવાં કે તે તરફથી નિશાળમાં કે રમવાની જગામાં પવન આવે નહીં. વળી તેમને હમેશ ધોંધેને સાફ રાખવાં કે હવા બગડે નહીં.

બોર્ડિંગસ્કૂલોમાં એટલે જ્યાં નિશાળમાંજ બાળકને ભણવા ઉપરાંત રાત દિવસ રહેવાની સોઇ કરી આપવામાં આવેછે ત્યાં કોમ્પાઝિડ બાંધી ઉપર કહેલી મૂચનાપર ખાસ લક્ષ આપવું જોઇએ. આવી નિશાળો, નિશાળ અને ઘર બંનેનું કામ સારેછે. વરસના કેટલાક દિવસ રાત્રે ચંદ્રનો પ્રકાશ હોયછે. આવે પ્રસંગે કોમ્પાઝિડના ખીન લાભ ઉપરાંત તેમાં વાવેલા છોડ, જાડ, વેલ તેને પોતાના રમણીય દેખાવ અને સુગંધથી આનંદમય કરી મૂકેછે, અને ત્યાં બેસવાથી, હરવા ફરવાથી, કે રમવાથી બાળકના સ્તરીર અને મન બંનેને સુખ મળે છે.

(અધુરું)

નૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથાસંગ્રહ.

(સાંધણ પુ. ૩૨ ના પૃ. ૧૫૬ થી.)

તેતલડ જામૂત વાદન વધ્ય શિલાડ જડ વડદુ ગુસાદે આવી
પ્રહાર કીધુ । પગે સાદી નડ ફેરવ્યુ । તેતલડ નામાંકિત હાથનું

૧ (મરડને દાણે) મરનારને બેસવાનો પત્થર. ૨ જેના પર નામ કાતરું દઈ એવું.

काकिण^१रुधिर भयूं मलयावतीनइ खोलइ पड्युंतेतलइ शंखचूड
आव्यु । जोइ तु जीमूतवाहन *ग्रस्त^२ धयु दीडु । शंखचूड
वोल्गु । हे गुरुड ए ताहरूं भक्ष नुहि । गुरुडनइ विकल्प^३
ऊपनु । अरे मइ ए किशूं कीधूं । गुरुड वोल्गु तूं कुण । अनइ
आहां किहां वइडु । तूं जा । तूं माहरूं भक्ष नुहि । एहवूं
कही जेतलइ मूकइ । तेतलइ जीमूतवाहन वोल्गु । स्वामी
मूहनइ हित करि । गुरुड वोल्गु । शूं हित करूं । जीमूत
वाहन वोल्गु । अनेरा प्राणीनइ ठामि मूहनइ भक्ष करि ।
गुरुड वोल्गु । हे महासात्त्विक तूं पीयारइ काजि आपणा
माण कां तिजइ । एहवूं विवाद करइ छइ, तेतलइ अभिल-
यवती कन्याइ आभर्ण ओलधूं । पछइ स परमारी तिहां
आवी । भर्तार मूर्छागत होइ दीडु । रोइवा लागी । हे प्रा-
णाधिपति स्वामी परोपकार महानिधि । हे महा सात्त्विका
हे कांत । हि सदाशांत । हे विदग्ध चूडामणि । हे परा-
क्रमभीम । हे जनवल्लभ । मूहनइ कृपा करि । प्रत्युत्तर दि ।
एहवा विलाप करती गुरुडि सांभली । गुरुडी पातालियी
अमृत आणी अभिपेक कीधु । जीमूतवाहन जीव्यु । गुरुड
वोल्गु । हूं तूड । वर मागि । जीमूतवाहन वोल्गु । जु तूं

१ लोहियाजुं. २ पडरायडो, भवातो. ३ संका. ४ न दोय. ५ भडुं.
६ पकार. ७ भडु धीरजवान, सादसि. ८ तने छ. ९ आभरंछु—धरेछु
ओलभ्यु. १० ते श्री. ११ परोपकारना मोटा भंडार. १२ रसिकमां श्रेष्ठ.
१३ पराक्रमीको करीने अवसर अथवा हम पराक्रमवाला. १४ अनुष्ठाने वं-
छावा. १५ (अमृत) पांछुं.

* असह नृप, † असहभां आ भे वाड्यो नथी. ‡ असह जहवती.
§ असह हे सात्त्विक.

પસંન હૌઝ તુ આજ પૃથિ 'નાગ કહિનહ મ સ્વાણશિ । ગુરુદ-
વોલ્યુ । પ્રમાણ । પછહ જીમૂતવાહન 'સપરિવાર આપણહ
આશ્રિમિ ગ્યુ । ગૌત્રીણ પગે લાગી નહ રાજ્ય આપ્યું ।

(અધુરું)

કે૦ ૯૦ ધ્રુવ.

શ્રી કેળવણીને ઉત્તેજન.

(ચાત્ર પાને ૪૩ થી)

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રેટરી સાહેબ,
અમદાવાદ

પરીખ મણીલાલ રણછોડદાસ રહેવાશી શહેર અમદાવાદ ચંપોળ
વેરાધ પાઠનાની વિનતિ કે ધી. મોતીલાલ હીરાભાઈ રિપનિંગ વિવિં-
ગ એન્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની લિમિટેડનો એક શેર દ્વારા પુત્ર ચિ-
રંજીવી મોહનભાઈના રમારક સાથે નીચેની સરતોએ સોસાયટીના ૬
૨૪માં આપવા માગુધું.

૧ પરીખ મણીલાલ રણછોડદાસના પુત્ર ચિ. મોહનભાઈના ના-
મનું સોસાયટીએ જુદું ખાતું પાડી તે ખાતામાં સદરકુ શેર દૂર રાખવો.

૨. કોઈ પ્રસંગે તે શેર વેચવાની જરૂર જણાય તો તે શેર વેચી
સોસાયટીને યોગ્ય લાભે તેવી બીજી કોઈ કંપની કે બંકના શેરમાં અ-
થવા સરકારી લોનમાં કે મ્યુનીસીપાલિટી લોનમાં નાણાં રોકવાં ને તેનું
ડીવીડેન્ડ અથવા બ્યાન્ડ માત્ર ખર્ચ કરવો અને સુદલ સુરક્ષિત રાખવું.

૩. ડીવીડેન્ડ અથવા બ્યાન્ડમાંથી ખર્ચ જતાં બાકી રહે તે દર-
વર્ષે કેળવણીખાતાના અમલદારે લીધેલી પરીક્ષામાં નીચે પ્રમાણે ની-
ચેને રચે દસ તથા વીસા ખરાયતા વાણીયાની જાતીની જે હાકરી
ઉંચે નંબરે પાસ થાય તેને રોકાલરશિપ અથવા છનામ આપી શ્રી સિ-
દ્ધાંતને ઉત્તેજન આપવામાં સદરકુ નામથી વાપરવું.

અમદાવાદમાં નીચેની કન્યાશાળાઓમાં નીચે પ્રમાણે સદરદુ નામથી આપવા.

શેઠાણી હરદારબાઈની કન્યાશાળા.	૩૫)
શેઠ. મગનભાઈ કરમચંદની કન્યાશાળા.	૩૫)
રા. બા. રણછોડલાલ છોટાલાલ કન્યાશાળા.	૩૫)
મદાલકમી ક્રીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં.	૩૫)
મહેમદાવાદ ૩૩)	આતરમુંબા ૩૬)
માતર જીલ્લે ખેડા ૩૩)	બરચ ૩૬)
ડાકોર ૩૩)	સુરત ૩૩)
દાસરા ૩૬)	છીપડી ૩૬)

કુલ. ૩૫૬)

૪. ડીવીડેન્ટ અથવા વ્યાજની રકમ કંઈ કમી જતી થાય તો ઉપરનાં આંકડાના પ્રમાણમાં કમી જતી કરવું.

૫. સદરદુ સ્થળોમાં ખડાયતી જાતીમાં કોઈ વિધાવધેક સભા હોય તો તેની મારફત સદરદુ નામથી તેજ સ્થળમાં ખરચ કરવું નહિતો સોસાયટીને યોગ્ય લાગે તેની મારફત દરેક સ્થળની કન્યાશાળામાં ખરચ કરવું.

૬. કદાપી કોઈ સ્થળે ખડાયતા વાણીયાની છોકરી નિશાળમાં નહોતી તો પછી તે નીશાળમાં વાણીયાની ગમે તે જાતીની સૌથી ઉપલા ધોરણમાં સૌથી પહેલે નંબરે પાસ થઈ હોય તે છોકરીને સ્ટોલંડ-શિપ અથવા ધનામ આપવામાં એ રકમ વાપરવી.

૭. કોઈ પ્રસંગે કોઈ નવીન પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય તો સદરદુ સરતો લક્ષમાં રાખી સોસાયટીએ તેનો નિર્ણય અમારો મત લઈને કરવો.

૮. ઉપરની સરતો સોસાયટીને કમુલ હોય તો જણાવશે એટલે સદરદુ શેર સોસાયટીને સોંપું.

અમદાવાદ, ચંગપોળ વેરાધપાડો,
તા. ૨૭ મી ફેબ્રુઆરી
સને ૧૮૯૩

પરીખ મણીલાલ રણછોડદાસ.

ચર્ચાપત્ર.

જે. જે. પંડ્યા (૧) ચોથી ચોપડીના પાઠ ૨૭ માની કવિતાની બીજી લીટીમાં “દયા તજ, પ્રાણીને પરોવી શૂનમાં” એમ છે, અને જૂની ચોપડીમાં “દયા તજ દમે, પ્રાણીને પરોવી શૂનમાં” એમ હતું. નવી ચોપડી પ્રમાણે તાજ મળતા નથી તેમજ અર્થ પણ સારો થઈ શકતો નથી. છતાં નવી ચોપડીમાં તેવો ફેરફાર કરવાનું કારણ શું હશે ?

(૨) પાંચમી ચોપડીના પાઠ ૧૦ માની કવિતામાં આવા શબ્દ ઘણીવાર વપરાયેલો છે તો તે શબ્દનો અર્થ શું કરવો ?

(૩) પાઠ ૫૪ માનું પહેલું વાક્ય “મુસલમાની ધર્મ સાથે હિંદુ લોકોને વેર હતું” આમ લખેલ છે, અને ઇતિહાસની દ્રષ્ટિએ જોતાં તથા પાઠ ૫૫ માનો બીજો પ્રેરણા જોતાં જણાય છે કે “મુસલમાન લોકોને હિંદુ ધર્મ સાથે વેર હતું”. તો તેમાં કયું ખરું ? એક બીજાના બાવાર્થ તદ્દન ઉલટાજ છે.

(૪) પાઠ ૬૧ માની છેવટે ઇ. સ. ૧૨૧૫ લખાયેલું તેનું શું કારણ ?

(૫) પાઠ ૭૪ મામાં લખ્યું છે કે “શાહજુહીન મરતા પહેલાં તેણે રૂડી ચાલ ચાલીને ત્યાંની હકુમત વીસ વર્ષ મુઘી કરી”. કુતજુહીને ઇ. સ. ૧૧૯૫ માં ચૂજરાતલીધું અને તે પહેલાં બે વર્ષ (૧૧૯૩ માં ચાણેશ્વરની લડાઈમાં) શાહજુહીને દિલ્હીના રાજાને મારી નાંખ્યો છે. તો કુતજુહીને એ વખતે વીસ વર્ષ ક્યાંથી થાય ?

(૬) પાંચમી ચોપડીના પાઠ ૧૦૭ મામાં લખ્યું છે કે—“અમેરિકાખંડ સુમારે સાડીત્રણસે વર્ષ ઉપર જૂની દુનિયાના લોકોનાં જાણ્યામાં આવ્યો”. તે ઠેકાણે દવે ચારસે ચવાની જરૂર છતાં ફેરફાર થતો નથી તેનું કારણ શું ?

(૭) છઠી ચોપડીના પાઠ ૭૯ મામાં છે કે “હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે સિત્તેર માઇલ ઉપર લંકા છે” અને ભૂગોળવિદ્યા ભાગ ૨ માં લખે છે કે “આસરે ૬૦ મૈલ છે”. તો તેમાંથી શું ખરું ગણવું ?

(૮) સ્કૂલ કમિટિના મેમ્બરો નિમંત્રણ એ ધણે ભાગે તેજ ગામની નિશાળના મહેતાજી ઉપર આધાર રાખે છે. તે તે વખતે મહેતાજીએ અમુક નિયમોને અનુસરીને સ્કૂલકમિટિ ફરાવવી જોઈએ એમ છે તે પછી તે વખત ધ્યાનમાં રાખવાની સુખ્યસુખ્ય બાબતો, સર્વ મહેતાજીઓની જાણને સાર આપશે. કેમકે સ્કૂલકમિટિ ડે. એ. ઇ. સા. ની ગેરહાજરીમાં નિશાળની દેખરેખને માટે તથા નિશાળની આબાદી થવામાં સાહાયકારી છે.

ઉત્તર—(૧) બૂલ છે.

(૨) વેદાંતીઓ બ્રહ્મ અને માયાનો ભેદ કરે છે અને કહે છે કે આ જગત અનિત્ય, માયારૂપ, મિથ્યા છે. અપો વેદાંતી હતો અને તેણે માયા શબ્દ વેદાંતી અર્થમાં વાપર્યો છે.

(૩) પરસ્પર વેર હતું એટલે બાધ આવતો નથી.

(૪) આ બાબત આગળ ચર્ચાઈ ગઈ છે.

(૫) બૂલ જણાય છે.

(૬) નવી આશુતિમાં સુધરવાની જરૂર છે.

(૭) આશરે છેડું આપેલું છે.

(૮) તમારા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબને લખવું. તે જે પ્રસિદ્ધ કરવા મોકલશે તે જાપીશું.

નરુચજિલ્લાના મુસલમાનો માટે જાહેર અખરા

૧. બરૂચજિલ્લામાં જાણકના વલી હોય એવા મુસલમાન વિદ્યાર્થીઓમાંથી જે કોઈ તા. ૩૧ મી માર્ચ ૧૮૯૪ ની પહેલાં અંગ્રેજી સ્કૂલમાં દાખલ થશે, —ગુજરાતી અથવા ઉર્દુ એવા ધોરણમાં પાસ થઈને, અને જેને દાખલ થતી વખતે ૧૩ વેરસ પૂરાં થયાં નહીં હોય, તેને નીચે સહી કરનાર તરફથી દર મહીને રૂપીઆ ૧) ની સકાલરશીપ આપવામાં આવશે.

૨. એ સકાલરશીપ દાખલ થયા પછીની વાર્ષિક પરીક્ષા સૂઢી

ચાલુ રહેશે. એ પરીક્ષામાં જે પાસ થશે તેને ખીજા ધોરણમાં દર-મહીને રૂપીઆ દોઢની સ્કાલરશીપ આપવામાં આવશે. તેમ ખીજા ધો-રણમાં દાખલ થયા પછી તે ધોરણની પરીક્ષામાં જે પાસ થશે તેને ત્રીજા ધોરણમાં રૂપીઆ બેની સ્કાલરશીપ આપવામાં આવશે. અને એ રીતે દરેક ધોરણે અડધો રૂપીઆ વધારવામાં આવશે. જે કોઈ વાર્ષિક પરીક્ષામાં પાસ ન થાય પણ ઉપર ચઢે તેની સ્કાલરશીપ ચાલુ રહેશે, પણ વધારવામાં આવશે નહિ. અને જે કોઈ ઉપર પણ નહિ ચઢે અથવા ઉપર ચઢ્યા પછી પાછો નીચલા ધોરણમાં ઉતરે, તેની સ્કાલર-શીપમાં આઠ આનાનો ઘટાડો કરવામાં આવશે. તથા એકજ ધોરણમાં બે વાર્ષિક પરીક્ષાઓ થઇ ગયા પછી કોઈપણ સ્કાલરશીપ આપવામાં આવશે નહિ.

૩. જેને ખીજા કોઈ સ્કાલરશીપ, વગેરે, મળતી હોય, તેમને ઉ-પર પ્રમાણે સ્કાલરશીપ આપવામાં આવશે નહીં.

૪. દરેક સ્કાલરે ૭ માસીકે અથવા ટર્મિનલ પરીક્ષામાં પાસ થવું જોઈએ. પરંતુ એક બાબતમાં નાપાસ થશે, તો તેની સ્કાલરશીપ ચાલુ રહેશે. વધારે બાબતમાં નાપાસ થશે, તો તેની સ્કાલરશીપમાં આઠ આનાનો ઘટાડો કરવામાં આવશે.

૫. દરેક સ્કાલરે સારી હાજરી રાખવી જોઈએ. જે કોઈ સ્કા-લર એક મહિનામાં ચારથી વધારે દહાડા ગેરહાજર રહેશે,—ખીમારી, ખાનગી કામ કે કોઈપણ કારણથી, તેની સ્કાલરશીપમાંથી ચારથી વિશેષ દહાડાની ગેરહાજરીના દરેક દહાડા માટે પહેલા ધોરણમાં આનો એક, ખીજામાં આનો દોઢ, ત્રીજામાં આના બે અને એ પ્રમાણે દરેક ધોરણે અડધો આનો વધારીને કાપવામાં આવશે. મુસલમાનો માટે મંજુર થયેલા તહેવારોની રજા ગેરહાજરીમા ગણાશે નહિ.

મુ. બરૂચ, તા. ૭ મી
મે સને ૧૮૯૩.

} ઇબ્રાહીમ મહમદ સયાણી
માનેજર તથા ટ્રસ્ટી, બરૂચ મહોમેદન
એડ્યુકેશન ફંડ.

કેળવણી ખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

નં. નં. ૧૯૪.

ભરૂચજિલ્લાની લોકલખોર્ડ નિશાળોના તમામ મહેતાજીઓને ચેત-
વણી આપવામાં આવેલ છે કે તા. ૩ જી એપ્રિલ ૧૯૮૩ ને રોજ
૮-૩૦ કલાકે મહેરબાન ભરૂચજિલ્લાના આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર સાહેબ બા-
હાદુર મોજે કાવા તાલુકે જંબુસરની નિશાળની વીઝીટ કરવા વધારેલા
તે વખતે મહેતાજી રણછોડ નાગેસર નિશાળમાં હાજર નહતા અને
અંદર ચાર છોકરા રમતા હતા ને નિશાળનું કામ કાંઈ ચાલતું નહતું
અને પછી મહેતાજી આયા. તેને પૂછતાં કહ્યું કે છોકરા બોલાવવા ગ-
એલો. છોકરા સાથે કાંઈ નહતો. આ કહેવું એતું બોલું હતું. આ હકી-
કત મહેરબાન એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બાહાદુરને જાહેર કરતાં
સાહેબ મોરુક પોતાના અંગ્રેજી કમળ નં. ૮૭૭ તા. ૫-૫-૮૩ થી
એની બદલી ૩૧૨) મળતા હતા તેમાં ૩૧) ઓછા કરી ૩૧૧) થી મોજે
સાહેબ તાલુકે અંકલેસર ગામે કીધીલે. અને વળી વધારે એમ પણ
ફરમાવ્યું છે કે આવી ભૂલ ફરીથી કરશે તો ખાતામાંથી એકદમ બરતરફ
થશે. આ હકીકતથી સઘળા મહેતાજીઓએ વાકેફ થવું તા. ૬-૫-૮૩

F. M. Khimjani.

ડે. એ. ઇ. ભરૂચ.

હાઇ અને સ્પોરયલ સ્કૂલોનાં આપવાની સરકારી સ્કોલરશિપો.

ઉત્તર ભાગ.

જાહેર ખબર.

૧. આથી ખબર આપવામાં આવેલ છે કે તા. ૫ મી એપ્રિલ
સને ૧૯૮૮ ના મુંગઈ સરકારી જેઝીટને ૩૨૪ મે પાને છપાયેલા નિ-
યમે પ્રમાણે ઉત્તર ભાગના દરેક જિલ્લામાં ત્રણ ત્રણ સરકારી સ્કોલર-

શિપો આપવા સારૂ સોમવાર તા. ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૯૩ ને રોજ તથા તે પછીના દિવસોએ નીચે લખેલાં સ્થળોએ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.
નડીઆદ. (ખેડા જીલ્લો.)
ભરૂચ.

સુરત.
ગોધરા. (પંચમહાલ.)
થાણા.

૨. ત્રણ સ્ટેલરશિપો પૈકી એકને માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો ઇંગ્લેન્ડ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે, બેની-ઇઝરાયલ, કલુખી, અને કલુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે, તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે એક સ્ટેલરશિપ રાખવામાં આવશે; અને એક સ્ટેલરશિપ મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. દરેક સ્થળે કમિટિ આરક્ત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. પરીક્ષા માં દાખલ થવાની અરજી દરાવેલા અપેલા ફોર્મ (નિયમોનું પરિશિષ્ટ અ) ઉપર કરવી, અને ઉમેદવાર જે જીતાનો હોય તે જીતાની પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને તે મોકલવી. શનિવાર તા. ૧૨ મી અગસ્ટ સુધી કમિટિ અરજીઓ અને દાખલ થવાની શી લેશે; તે તારીખ પછી કોઇ પણ અરજી લેવામાં આવશે નહિ. અરજીના દરાવેલા ફોર્મની નકલો પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પાસેથી અથવા નીચે સહી કરનાર પાસેથી મળશે.

મિડલ સ્કૂલ સ્કોલરશિપો.

ઉત્તર ભાગ.

ગાઉર ખખર.

૧. આથી ખખર આપવામાં આવેછે કે ઉત્તર ભાગમાં નીચે લખેલાં સ્થળોએ બુધવાર તા. ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૯૩ ને રાત્ર અને તે પછીના દિવસોએ દરેક સ્થળે છ છ મિડલ સ્કૂલ સ્કોલરશિપો આપવાસાર સ્પર્ધાત્માદક પરીક્ષા લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ. નડીઆદ. (ખેડા જિલ્લો.) ભરૂચ.	} ગોધરા. (પંચમહાલ.) થાણા.
મુરત.	

૨. એ સ્કોલરશિપો પૈકી જેને માટે બધા ઉમેદવારો સામાન્ય રીતે સ્પર્ધા કરી શકશે; જે લોકો ઇંગ્રેજ કેળવણીમાં પાછળ છે, જેવા કે, બેતી-ઇઝરાયલ, કણુખી, અને કણુખી કરતાં જે લોકો વધારે પાછળ છે, તેવા લોકોની સ્પર્ધા માટે બે સ્કોલરશિપો રાખવામાં આવશે; અને જે સ્કોલરશિપો મુસલમાનો માટે રાખવામાં આવશે.

૩. દરેક સ્થળે કમિટિ મારફત પરીક્ષા લેવામાં આવશે. ગોધરા સિવાયનાં બીજાં સ્થળોએ હાઇસ્કૂલના હેડમાસ્ટર તે કમિટિના પ્રમુખ થશે; ગોધરામાં ડેપુટી એગ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર પ્રમુખ થશે.

૪. સ્પર્ધા કરવાની (પરીક્ષા આપવાની) પરવાનગી મળવા બાબતની અરજી કરાવેલા છપેલા ફોર્મ ઉપર કરવી. ફોર્મની નકલો નીચે સહી કરનાર પાસેથી અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખ પાસેથી મફત મળશે. ઉમેદવાર જે જીજ્ઞાસુ હોય તે જીજ્ઞાસુ કમિટિના પ્રમુખ તરફ અરજી મોકલવી. શનિવાર તા. ૧૨ મી ઓગસ્ટ સુધી કમિટિ અરજીઓ તપાસી લેશે; તે તારીખ પછી કોઇપણ અરજીઓ લેવામાં આવશે નહિ.

૫. ઉમેદવારની ઉંમર, પરીક્ષાના વિષયો, સ્કોલરશિપરની રકમ અને મુદત, કેટલી શી આપવાની છે તે વગેરે બાબતની સઘળી વિશેષ હકીકત તા. ૧૭ મી મે સને ૧૮૮૮ ના મુખ્ય સરકારી ઓફીસના પહેલા ભાગને ૪૩૧ મે પાને છપાયેલા “કામ ચલાઉ નિયમો”માંથી મળી આવશે. નીચે સંદી કરનારને અથવા પરીક્ષક કમિટિના પ્રમુખને

અરજ કરવાથી આ ધારાની નકલો મફત મળશે. ઉત્તર ભાગની તમામ મુખ્ય સરકારી અને મદદ લેનારી ગુજરાતી નિશાળોની જાહેર ખબરો ચોટવાનાં પાટીઓ ઉપર પણ તેની નકલો ચોટવામાં આવી છે.

અમદાવાદ.

તા. ૨૭ મી એપ્રિલ, સને ૧૮૯૩. } E. GILES.
એન્સુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉ. બા.

જાહેર ખબર.

નવાં પુસ્તક.

ગુજરાતી.

કીમત. યોગે સંસ્કૃત સીરીઝ.

દલાલ-ભૂમિતી રકમ ૧-૩. ૧-૧૨-૦ નં. ૪૭. પારાશર સ્મૃતિ.

એડા શુક્લનો નકશો. ૩-૦-૦ પુ. ૧. બા. ૧. ૪-૪-૦

અંગ્રેજી.

કોઈંગ સંબંધી.

વે ૬ હેલ્થ. ૦-૧-૦ બાટે કાર્ડ નં. ૧ થી ૩૨

દરેક

૦-૪-૦

મુંબઈ, સરકારી બુક ડીપો. } N. V. PATVARDHAN.

તા. ૧૨ મી મે ૧૮૯૩. } એ. કચ્છરેટર.

મહાલક્ષ્મી ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રવેશક પરીક્ષા.

ઉત્તર ગ્રાંતની તમામ નિશાળોના મારતરો, આસીસ્ટન્ટ અને સ્ત્રી શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે આ કોલેજમાં દાખલ થનાર સ્ત્રીઓની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧લી નવંબર સને ૧૮૯૩ને રોજ સદરકુ કોલેજના મકાનમાં સવારના ૧૦ના કલાકે લેવામાં આવશે માટે જે સ્ત્રીઓને એ પરીક્ષામાં દાખલ થવું હોય તેમને ખબર આપી મોકલાવવા બંદોબસ્ત કરેલો.

પરીક્ષા પાંચમા ધોરણ પૂરાની લેવામાં આવશે. દાખલ થનારની ઉંમર ૧૫ વર્ષથી ઓછી નહિ જોઈએ, તેમજ રૂપ વર્ણથી વધારે નહિ જોઈએ. દાખલ થનાર ઉમેદવારે આ સાથેના નમુના પ્રમાણે એક પત્રક ભરીને ઓગસ્ટ માસમાં અમને મોકલવું અને તે સાથે અરજદારની સારી ચાલ ચાલગત માટે જે આજરદાર શુદ્ધરૂપોનાં સર્ટિફિકેટ પણ મોકલવાં.

મહાલક્ષ્મી ફિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ. } Mary Sorabji.

અમદાવાદ તા. ૨૯-૪-૯૩.

એક્ટીંગ લેડી સુપરીન્ટેન્ડંટ

રેકૉર્ડ નંબર	નામ.	પરણેલી કે કુવારી કે વિધવા.	પરણેલી થયે તો તેના પરણીતો ધંધો અને તથા નામ.	કન્યાના કન્યાસ્થાન-ડી.એ. ઇ. પરીક્ષામાં કે અથવા ધોરણ સુધીનો અભ્યાસ.	કન્યા ધોરણમાં કે નહીં? ધોરણમાં કે નહીં? કે કેમ?	શરીરમાં ને દાખલ થઈ જાય તો બેદરબક્ષી.	ધણીના બંદોબસ્ત માટે માન્ય.	વિશેષ હકીકત.	
૧	૨	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨

જાહેર ખબર.

આથી જાહેર ખબર આપવામાં આવે છે કે કાઠીયાવાડ પ્રાંત સોરઠના ગામ મોટા દેવળીઆની નિરાજના મહેતાજી ભગવાનજી કીકા-ભાઈ જોશી, પગાર રૂ. ૧૩, નોકરી વર્ષ ૧૨. માસ ૪, તેમને મુખ્ય ઇલાકાના મહેરબાન ડીરેક્ટર આફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શન સાહેબ બહાદુરના હુકમથી કાઠીયાવાડ કેળવણી ખાતામાંથી ખરતરફ કરવામાં આવ્યા છે, તેથી હવે પછી કોઈ પણ પ્રકારની સરકારી નોકરી કરવાને નાલાયક થયા છે. તારીખ. ૨૫-૫-૯૩ મુ. રાજકોટ.

M. A. Turkhud.

આસીસ્ટન્ટ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, કાઠીયાવાડ.

જાહેર ખબર.

આથી ખબર આપવામાં આવે છે કે સને ૧૮૯૩ના સેપ્ટેમ્બર માસની તા. ૨૫ મીને સોમવારે અને તે પછીના દિવસોએ હલકા ફરજનની સરકારી નોકરીમાં દાખલ થવા માટેની પરીક્ષા ઉત્તર ભાગમાં નીચે લખેલાં રથજોએ લેવામાં આવશે:—

અમદાવાદ.

નડીઆદ.

ગોધરા.

ભરૂચ.

મુરત.

થાણા.

રાજકોટ.

૨. સને ૧૮૮૮ના એપ્રિલ માસની તા. ૫ મીના મુખ્ય સરકારી ગેઝીટના પહેલા ભાગને ૩૨૭-૩૩૦ મે પાને પ્રસિદ્ધ કરેલ નિયમો મુજબ પરીક્ષા લેવામાં આવશે. સને ૧૮૮૮ના જુલાઈ માસના ગુજરાત રાજા-પત્રને ૧-૪ મે પાને એ નિયમોનો તરજુમો પ્રસિદ્ધ કરેલો છે.

૩. સને ૧૮૯૩ના ઓગસ્ટ માસની તા. ૧ લીએ અથવા તે પહેલાં ઉમેદવારોએ પોતાની અરજીઓ વગેરે પોતાના રથજોના પ્રમુખ સાહેબ તરફ મોકલવી જોઈએ. તે તારીખ પછી કોઈ પણ અરજ લેવામાં આવશે નહિ.

૪. જે ઉમેદવારો થાણા રથજો પરીક્ષા આપવાના હોય તેમણે મુખ્ય સરકારી ગેઝીટના બીજા ભાગમાં મધ્ય વિભાગના મે. એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ તરફથી પ્રગટ થયેલ જાહેર ખબર વાંચવી.

અમદાવાદ.

E. GILES.

તા. ૨૩મી મે સને ૧૮૯૩. } એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉત્તર ભાગ.

પેકેટર ગુજરાતમિત્ર, પ્રજામિત્ર, સુવપ્રકાશ, સુરત અજાગર, દેશીમિત્ર,
નરમ સંગાથાર, દિલેશ્વર.

દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકો નીચલી સરતોથી મળશે.

૧ રોકડે કોપીએ દેશવરથી માત્ર મંગાવનારા માસ્તરો તથા તે-
પારીઓ જોઓ, જોજામાંજોઈ ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ ખરીદશે
તેઓને એકડે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે પેકેટર અને / કે
લવેનો સર્વ ખરચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી જોઈ ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને એકડે ૨૫ ટકા
ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેકેટર, પેકેટર, વીગેરેના સર્વ ખરચ ખ-
રીદનારને માંયે.

૩ માત્ર મોકલાવ્યા પછી તે રસતામાં જતાં કાઈ રીતે ખરાબ
યાવ તથા તે, ગાલને, નુકશાન પુરે તેના બેળગદાર ગાલ મંગાવનાર છે.

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં ગાલ ક્યાં રસ્તે અને ક્યાં મોકલાવવો
તેનો પુરતો ખુલાસો માલ મંગાવનારે લખી બંધાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી
આગળ મોટાલઈ, જવાનો ખરચ માલ મંગાવનારને શીર સગવળો.

૫ હુકો મોકલાવનારે ખરાબર ઠેકાણું લખવું.

૬ ગુજરાત તથા કાઠીયાવાડના સર્વ માસ્તરોને તથા બુકસેલરોને
વિનંતીપુર્વક બંધાવવાનું કે દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકોની સાથે અગાળે
બીજા કોઈપણ ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો એકડે ૧ એક ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની મોટવણી કરી છે. એક પખત કામ પાડી
નેધાથી ખાતી થશે, પેકેટરમાં જોજો ખરચ ચાવ તેમ કરીશું. જોઓની
મજલ હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

નોટપેડ કામગીરી લીધામાં આવશે નહીં.

નમુના

કોપીબુકો

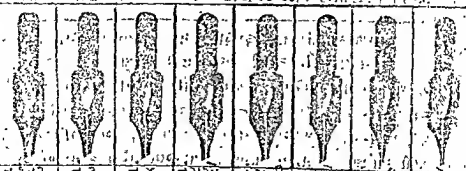
આદરજી કાવસજી માસ્તરજી

દસ્કતશિક્ષક કોપીબુકોની

સ્ટીલપેનોના

કોપીબુકો

નં. ૧, ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮

સૂચના.

આ પત્ર સોંપી સર્વ લખાણ એકિદર તરફ મોકલવું. નોંધપેઠ કાગળ લેવામાં નહીં આવે; સંદી વગરના લખાણ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એક જ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ડેપુટી અને આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સાહેબોને તથા મહેતાશ્રીઓને કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હકીકત સ્કૂલબોર્ડે લખી મોકલશે તો તેમણે ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીયું.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખખરો જે માસમાં છાપાવવી હોય તેના આગલા મહિનાની પાંચમી તારીખ પહેલાં પહેાંચવી જોઈએ. જે-ડબ્બીસો જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગલા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

મનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠીકાણું, અને શી ખાખતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના જૂલં થવાનો સંભાવ છે. પોસ્ટની ટીકોરો મોકલનારે દર રૂપીએ અડધા આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકોરો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નક્કના પોસ્ટેજ સાથે અઢીઆના. દંડ રૂપીઆ. સુધીના પગારવાળા સિદ્ધક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૨-૦.

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમરૂપક લખવું. નિર્ણય પસંદ પડશે તો તેની અગલ વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર જાણે પાને રૂ. ૧ થી રૂ. ૨ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહીં.

જાહેરખખરો છાપવાના ભાવ.

૧	હાંટી.	ખાર માસ લગી લાગ લગત દરે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પ-
૨	૮	છીના અગીઆર મહીના લગી
૩	૧૫	પાગણો ચાર્જ પડશે. ખાર મહી-
જો ઉપરોક્તનો ભાવ ઉપર પ્રમાણેજ.		નાથી આજો મુદત દરે તો પહેલે
		મહીને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક મહીને અડધો ચાર્જ લેવાશે.

હેડબીસો વહેંચવાના દર.

પા તોમા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

અંક ૮ મો.

પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

અગષ્ટ સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

૫૯.

માસ	... ૨૦૧
ગુજરાતની મ્યુનિસિપાલિટીઓની વસ્તી...	... ૨૦૩
કિન્ડર ગાર્ટન શિક્ષણ...	... ૨૦૩
ઇંગ્લાંડની બાહર પ્રાથમિક નિશાળો.	... ૨૦૭
સોશ્યાલિસ્ટ પાર્ટી	... ૨૦૯
સ્થળવિશે પાઠો	... ૨૧૧
કોઈંગ...	... ૨૧૩
ભૂમિતિ વિશે પ્રશ્નો...	... ૨૧૪
અથ કયા સંબંધ.	... ૨૧૫
અર્થપત્ર...	... ૨૧૯
ગુણકાર...	... ૨૨૩
પંખીની ટોળી...	... ૨૨૫
શિક્ષકોની ત્રિમાસિક રપ્પોર્ટ...	... ૨૨૬
ઈનામી ગીત	... ૨૨૬
કેળવણી ખાતાની અગત્ય.	... ૨૨૭

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ

મુનાઈટડ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

જાહેર खवरो.

કેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કરેલી
સસ્તામાં સસ્તી સોદાગર સ્ટાનડર્ડ કાપી બુકો
નંબર ૧ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.

તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૧ થી.

નવી આવૃત્તિ.

નવા વધારા અને સુધારા સાથે.

સન ૧૮૯૩ ના બાન્ધુઆરીથી બહાર પડશે.

કિંમત દરેક પ્રતના રૂ. ૦—૧—૩

ફેબ્રુઆરી વંરસો થયાં મુજરાત, કાઠિયાવાડ બીજેટ્ટે ટેકાલીઓ પર
અમારી સસ્તી કિંમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની અને કો-
મ્પ્લી બાબતોથી ભરપુર કાપીબુકોથી કંદરદાન આહકો બાણીતા છે
માટે વધુ કહેવાની જરૂર નથી. ખરીદવારોએ પોતાનાં હાનડે બેઠે
રોકડો તાણો પાળેલાં. કમીશન નીચે પ્રમાણે—

(૧)—૧૦ થી વધારે અને ૨૦ રૂપીયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-
શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨)—૩ રૂપી ની ખરીદી પર કમીશન ૩ પા.

(૩)—૩ પા. ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ૧ પા.

(૪)—૩ ૧૦૦) અને તેથી ઓછી કિંમતની નહીં એવી ખરીદી
પર કમીશન ૩ ૨ પા.

(૫)—૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપીયાની ખરીદી કરનાર સીર સ્વા-
નગી અર્થ પડશે નહીં.

“સોદાગર પ્રેસ હરીસ,” હે. દરીયામંદ્ર. } નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈ.
મુદ્રત તા. ૧ લી બાન્ધુઆરી સન ૧૮૯૨. } માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

વાંચો વાંચો કમીશનમાં પુષ્કળ લાભ.

ભૂમિતિનાં મૂળતત્ત્વો, દેશીનામનાં મૂળતત્ત્વો અને વ્યાકરણ શિ-
ક્ષણચોક્કી, એ મારાં રચેલાં પુસ્તકો તેવારહે. દરેક નંગની કિંમત ચાર
આના. પણ એક પા ત્રણે ભતનાં મળીને સાગડાં પાંચ નંગે પોરટેજ ગ્રાંટ.
દશ નંગે દશ ટકા, ત્રીશ વીશ ટકા, પચાસે પચીશ, પોણેસોએ ત્રીશ અને
તેથી વધારે નંગોમાં તેવીશ ટકા કમિશન મળશે. પંચા પ્રથમ, કે વેદ્યુપેખ્ય
મળશે. માણેકલાલ નાગરદાસ ગાહ તાણુકા સ્કુલ માસ્તર રાજકોટ.

મહેતાજી સાહેબો, ‘માસિક અમે વર્તમાન તત્ત્વમંચલ’ આ-
પને બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ મામલાના મહેતાજીઓ તેના આહક થયા છે
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિકળતાં સારાં સારાં વર્તમાનપત્રોનાં સાર
બહુ સરસ રીતે આપવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રદાન જેવડાં ઉર્ પ્રથ છતાં
કિંમત પોષ્ટ સુધાં એક રૂપિયા. એકવાર જરૂર બુકો. મગનલાલ
અવેચંદ શાહ, લીબરી—કાઠિયાવાડ.

સુરત જોઈન્ટ રફલ કમીટીના સદસ્યોએ પસંદ કરેલી
અને સામાં એષ્ટ લેખેલી અને પોતાના તાબાની
રફલોમાં વાપરવાની ઘણી ખુશી દેખાડેલી.

ગ. રેવરન્ડ જો. શીલેડી. | મે. બાનુશંકર નારણશંકર.
મે. મનહારામ ઘેહલાભાઈ. | મે. હરીલાલ તુલજીરામ ધર.
મે. સૈયદ મોલવી અબ્દુલ હાદર. | મે. નનુભીયાં બલુભીયાં. શેખ.

પ્રોફેસરો, પ્રીન્સીપાલો અને હેડમાસ્ટરો.

રા. સા. વામનરાવ આબાજી મોદક, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલ
ખા. ખા. જમશેદજી ચારદેશર, દલાલ, એમ. એ. એલ. એલ. બી., ગાયક-
વાડના અમરેલી પ્રાંતના સુબા અને માછ ગુજરાત કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ દોસાભાઈ નસરવાનજી વાડીયા, એમ. એ., પ્રિન્સિપાલ, સર. જ.
જી. પા. એ. ઈન્સ્ટીટ્યુશન, મુંબઈ.

ખા. ખા. જમશેદજી નવરોજી હનવાલા, એમ. એ. બાવનગર કોલેજ-
શેઠ એદલજી દોરાજી તલાટી, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલના
શેઠ ફરહુનજી મનચેરજી દરતુર, એમ. એ., પ્રોફેસર પુના કોલેજ.
ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મહમદ સયાની, બી. એ., હેડમાસ્ટર બરુચ હાઈસ્કૂલ.
રા. સા. માધવલાલ હરિલાલ દેશાઈ, પ્રિન્સિપાલ, ત્રેનીંગ કોલેજ,
બી. એ. એસ. જર્વીસ, સુરત મીશન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.
બી. વીલીયમ બીટી, બી. એ., સુરત મીશન સ્કૂલના મેનેજર.
રા. સા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ, રાજકોટની ત્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ ખેરામજી ફરામજી પટેલ બી. એ. માછ હેડમાસ્ટર સુરત હાઈસ્કૂલ
શેઠ હોરમજી જાંગીર પ્રોપ્રાયટરી સ્કૂલના માલેક.

શેઠ ફરામજી ખમનજી માસ્ટર બી. એ. ફોર્ટ હાઈસ્કૂલના માલેક.
શેઠ માણેકજી ખેજનજી કુપર માછ ફોર્ટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર.
શેઠ. ખરનેદજી ખરશેદજી સંજળા, ચંદનવાડી સ્કૂલના માછ માલેક.
શેઠ. નસરવાનજી ખરશેદજી નાનજી, ચંદનવાડી સ્કૂલના માછ માલેક.
શેઠ. જમશેદજી. ખંડુણસ, બી. એ. હેડમાસ્ટર, એલફીન્સ્ટન મીડલસ્કૂલ.
શેઠ. માણેકશા. ખેરામજી માસ્ટર, ગોડગ્રાસ તેજપાલ સ્કૂલના હેડમાસ્ટર.
રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડમાસ્ટર આલફ્રેડ હાઈસ્કૂલ, ભુજ.
રા. રા. એમ. એમ. બલસારી બી. એ. હેડમાસ્ટર, ગોધરા એ. વ. સ્કૂલ.
રા. રા. મોતીલાલ મોહનલાલ, હેડમાસ્ટર, એ. વ. સ્કૂલ. બાવનગર.
રા. રા. માણેકલાલ અમૃતલાલ દવે, લખીખાખ સ્કૂલ. ખોળ ખાનમહમદ.
શેઠ. રશતમજી મેરવાનજી માસ્ટર હેડમાસ્ટર ફરામજી પટેલ. સ્કૂલ.

મુંબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્ટરો.

બી. ગુલાબદાસ સુંદરદાસ ચોકસી. | શેઠ. ફકીરજી શોરાજી મદ્રોહવા.
મે. પ્રાણજીવનદાસ હાહાનદાસ. | મે. માણેકલાલ ધીરજીરામ અધ્યાર.
મે. હરકીસનદાસ ખીજલાલ. | મે. આતમારામ જોડીશનદાસ.
મે. શીવશંકર કપ્યાજી ભટ્ટ. | મે. મોહનલાલ પ્રસાદરાય.
શેઠ. મેરવાનજી શોરાજી દલાલ.

મુંબઈ અને ગુજરાતના બહાર છાપાના મતો.

રાસ ગોહતાર, મુંબઈ સમાચાર, જામે જમશેદ, અખબારે સો-

ગુજરાતશાળાપત્ર

પુસ્તક ૩૨ મું.

અગષ્ટ. ૧૯૯૩.

અંક ૮ મો.

માસ.

એક ગામડાની નિશાળનો મહેતાજી લખે છે કે “ગયા એપ્રિલના શાળાપત્રના અંકમાં ત્રિમાસિક સ્પર્ધાના મથાળા નીચે પ્રશ્નો મૂક્યા છે તેના ઉત્તર તા. ૨૦ મી મે સુધીમાં મોકલવાને ફરમાવ્યું છે, પણ એ શાળાપત્ર મને તા. ૨૪મીએ પહોંચ્યું છે, તો હવે એ વિષયમાં હું શી રીતે ભાગ લઈ શકું?” આ પ્રશ્નને મોકું પહોંચવાના કારણમાં એ મહેતાજી લખે છે કે “તાલુકા સિપાઈઓ આખા મહિનામાં શાળાપત્રો, સરકારી, પગાર, વગેરે એકઠું થવા દઈ મહિનામાં એકવાર વેઠ ઉતારી આવે છે. એપ્રિલ મહિનામાં રાહ નેઈ નેઈને યાચ્યા હશે પણ શાળાપત્ર સિવાય ખીજું કંઈ વહેંચવાનું આવ્યું નહીં હોય તેથી ફક્ત એટલા માટે તેમણે તરફી લીધી નહીં હોય. અને બીજાં ગમે તેટલાં વાનાં ભેગાં થયાં હોય તોએ શું થયું ? ને તેમને અનુકૂળતા ન હોય તો * કોઈ કોઈવાર તો પગાર તાલુકામાં આવેલો છતાં એટલો મોડો પહોંચે છે કે ઘણાં નાના મહેતાજીઓ—જેમનો પગાર તેમના કુટુંબનું તાણી તુશીનેજ ભરણપોષણ થઈ શકે તેટલો હોય છે—તેમને ઘણી વખત બહુ મુસીબત વેઠવી પડે છે. કોઈની એવી વિયતિ મેં જાતે જોઈ છે.” શાળાપત્ર મોડાં પહોંચવાથી થતી હરકતો વિશે વળી તે લખે છે કે “ટ્રેનિંગકોલેજની પ્રવેશક પરીક્ષાની સુદતની જાહેર ખબર ઘણી વખત તે પરીક્ષા થઈ ગયા પછી હમારાં વાંચકામાં આવે છે.” હમે આશા રાખીએ છીએ કે આંતું થતું હશે ત્યાં તાલુકા સિપાઈઓ વધારે જાગૃતિથી કામ કરે તેમ તાલુકામાસ્તરો કાળજી રાખશે. દરેક માસનો અંક તે માસની શરમાં આ ઓફિસથી રવાના કરવામાં આવે છે અને ગમે તેવા પણ છેડના ગામડામાં તે માસની આખર સુધીમાં પહોંચવો

હોતું નોંધ્યો. દરેક બાળકોએમાં મળવાનું આવેછે, અને તેમાં તથા બાળબેટામાં ભૂમિતિની આકારનું બાન કરાવી શકાય છે. દડા, ધન, વાગવાનો ડાગળ વગેરે સધળું બાળક પામે મપાવી માપનો વિચાર પણ ખિલવી શકાય છે. છતાં માપ અને તોલનું બાન વધારે ચોક્કસ-પણે નીચે બતાવેલી રીતે કરાવી શકાય.

૧. લંબાઈ પહોળાઈ વગેરેનું માપ.

પ્રથમ બાળકને લાંબું અને ટુંકું, ઉંચું અને ઠીંગણું, ઉંચું અને નીચું, પહોળું અને સાંકડું, જાડું અને પાતળું, ઉંડું અને ઇછડું, એમ વિરુદ્ધ* નોંટકાંનું બાન કરાવવું. તેની અવલોકન શક્તિ ખિલતાં પહેલાં તે ઝીણા તથાવત કળી શકે નહીં, પણ અજવાળું અને અંધારું, કાચું અને ઘોળું, ઉંડું અને ટાડુ, પાસે અને આધે, કાંણ અને પોચું, એવામોટા બેદ રહેલથી સમજી શકશે. કદની સમજણ પાડવાને મોટા અને નાના, લાંબા અને ટુંકા, વગેરે પદાર્થો બાળક આગળ રજુ કરી તેમનો સુ-કાબલો કરાવવો; જેમકે લાંબી અને ટુંકી સોડીઓ બતાવવી, ઉંચા હોકરાની નેડે ઠીંગણા હોકરાને ઉભો કરવો, વગેરે. બાળકે જાતે અવલોકન કરી તથાવત જોણી કાઢવો નોંધ્યો; શિક્ષકે માત્ર “ લાંબું ” “ ટુંકું, ” “ ઉંચું, ” “ ઠીંગણું, ” વગેરે નોંધતા શબ્દની તેને ખબર ન હોય તો આપવા. તેજ પ્રમાણે પહોળા અને સાંકડી કીત અથવા ડાગળની પટ્ટી, જાડી અને પાતળી ચોપડી, ઉંચી અને નીચી ખુરશી, ઉંડું તપેલું અને ઇછડી તાસક, વગેરેનો બેદ કરાવવો. નોંટલા પદાર્થ નિશાળમાં આણી રક્ષાય તેટલા લાંબી મુકાબલો કરાવવો કે બાળક જાતે અવલોકન કરી બેદ જોશે અને એ બેદનાં નામ જાણે.

લાંબું, ટુંકું, વગેરે બેદ ઝોળખાયો એટલે એકજાણુ જેને લાંબું કહે છે તેને ખીન્ને ટુંકું કહે છે તેની સમજ પડવા સાર જુદી જુદી લંબાઈની શીત, લાકડી, કે ડાગળના કડકા રજુ કરી મુકાબલો કરાવવો. “ લાંબો કડકો લાવો ” કહેવાથી એકજાણુ એક લાવશે અને ખીન્ને જણ ખીન્ને લાવશે. આથી “ કેટલો લાંબો ” એમ કહેવાની

* વિરુદ્ધ બાળકોને સાથે મૂકી મુકાબલો કરવો અને તેમ કરી તેમનો બેદ જોણી કાઢવો એ જનસ્વભાવ છે તેનો દેખવણીના કામમાં લાભ લેવા ક્રોચ વાદવાર બજામણુ કરેછે.

ગરૂર બાળકના ધ્યાનમાં આવશે, અને માપનાં નિયમિત સાધનની અગત્ય તેઓ જાણશે. ક્રોચલની ત્રીજી બક્ષીસ જેમને ચાલી હશે તેમના જાણવામાં તસુ (૫૪) આવ્યો હશે. ચોવીસ ધન એક હારમાં જોડા જોડ ગોઠવવાથી એક ગજ થશે. બાળક પાસે ધન ગોઠવાવવા અને ગજનો વિચાર ઉત્પન્ન કરવો. પછી છોકરાના હાથમાં ગજ આપવો અને એ હાર મપાવી જોવી. પછી કાળા પાટીઆપર પ્રથમ માપીને અને પછી અટકળથી નીચે પ્રમાણે મનોમત્લ કરાવવાં. વચ્ચે ગજતું. અંતર રાખી બે ટપકાં મૂકો, તેટલેજ અંતરે બે લીટીઓ દોરો, ગજ લાંબી લીટી દોરો, ગજગજની દરેક બાજુવાળો ચોરસ દોરો, વગેરે. નિશાળમાં ગજગજને છેટે અથવા ગજ લાંબા પદાર્થ હોય તેમની લંબાઈની પણ અટકળ કરાવવી. ગજને છેટે બે ધન મૂકો, બે ચોપડીઓ મૂકો, બે લાકડીઓ મૂકો, આ દોરી કેટલી લાંબી છે તે કહો, વગેરે અનેક મનોમત્લ કરાવી શકાશે. જ્યારે જ્યારે અટકળ કરવામાં આવે ત્યારે પછીથી મપાવી અટકળ ખરીછે કે કેમ તેની ખાતરી કરાવવી. ગજનો વિચાર પાડે તથા પંછી અડધો ગજ, પા ગજ, અને તસુનો વિચાર કરાવવો અને ઉપર પ્રમાણે મનોમત્લ આપવાં. છેવટ વારનો પણ તેજ રીતે વિચાર ખિલવવો. આટલું થયેથી ગજથી વધારે અથવા ઓછાની અટકળ કરશે ત્યારે કેટલું વધારે કે ઓછું છે તે મપાવી કહેવડાવી શકાશે. છેવટ મેજ, ખુરશી, પાટલી, પાટીલ, વગેરે જુદા જુદા પદાર્થોની અને નિશાળના ઝોરડાની લંબાઈ, ઉંચાઈ, અને પહોળાઈની અટકળ કરાવવી તથા તેમને મપાવવાં. ભીંતપર એક ઉભી લીટી દોરી તેમાં તસુ, પા ગજ, અડધો ગજ, ગજ, વાર. વગેરેના આંકા પાડવા, અને એક પછી એક છોકરાંને તે લીટી પાસે ઉભાં રાખી દરેક કેટલું હંચું ચંચું તે કહેવડાવવું. શિક્ષકે પોતે પણ ઉભા રહી પોતાની ઉંચાઈ બાળક પાસે કહેવડાવવી.

આટલું શિક્ષણ મળ્યા પછી દરેક બાળકને લાકડાની ચપટી આંકણી આપવી, અને જુદી જુદી લંબાઈની આડી, ઉભી, અને તિરકસ લીટીઓ સ્લેટપર દોરાવવી; “ એક તસુની ઉભી લીટી દોરો. પા ગજની આડી લીટી દોરો,” વગેરે. જેમ આગળ વધે તેમ તસુના પણ વિભાગપર જવું, એટલે સવાબે, સાડાત્રણ, પોણાપાંચ, વગેરે તસુ લાંબી લીટીઓ, તેમજ

તેટલું અંતર વચમાં રાખી સમાંતર લીંટીઓ દોરવા કહેવું. લીંટી દોરતા પહેલાં જ્યાંથી તે શરૂ થવાની હોય અને જ્યાં પૂરી થવાની હોય ત્યાં ટપકાં મૂકાવવાં, અને પછી તે ટપકાંની વચ્ચે લીંટી દોરાવવી. એમ માપીને સ્લેટપર લીંટીઓ દોરવાનો મહાવરો થયા પછી કાગળપર તેવો મહાવરો કરાવવો. સાર પછી દરેક બાળકને કાગળ અને કાતર આપી નીચે પ્રમાણે મનોમન કરાવવાં:—“ એક તસુ પહોળી અને અડધો ગજ લાંબી પટી કાપી કાઢો; અડધો તસુ પહોળી અને ગજ લાંબી પટી કાપો; દરેક બાજુ ત્રણ તસુની યાય તેવો ચોરસ કાપો; ૬×૩ તસુનો લંબચોરસ કાપો; એક બાજુ ૪ તસુની અને એક ૬ તસુની યાય તેવો ત્રિકોણ કાપો; વગેરે. પ્રથમ મપાવીને તથા કાગળપર લીંટીઓ અંકાવીને આકાર કપાવવા. જેમ ચાલાકી આવતી જાય તેમ માત્ર નજરથી કપાવવા અને પછી મપાવી જેવા, તથા માપથી આવેલી લંબાઈ પહોળાઈ કાગળપર લખાવવી. આમ કાગળ કાપવાથી બાળકને રમુજ સાથે જ્ઞાન મળશે, અટકળ કરતાં આવડશે, અને હાયની ચાલાકી વધશે.

ઉપર બતાવેલું શિક્ષણ એક દિવસમાં કે. એક અઠવાડિયામાં પૂરું નહીં થાય, કેટલાંક અઠવાડિયાં સુધી પહોંચશે, અને તે બાળવર્ગને માટે બસ થશે. છોકરાં ધીરણુ ચઢશે સારે પણ આ પદ્ધતિ ઉપયોગી પડશે. જેમ જેમ તે આગળ વધતાં જાય તેમ તેમ તેમને શરીરની, રસ્તાની, અને ગામના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધીની લંબાઈની, તેમજ ગાઉ વગેરેની અટકળ કરવાનો મહાવરો કરાવવો. કોટક શિખેલાં ઘણાં છોકરાંને ગાઉ, દંડ, વગેરે બોલતાં તથા તેના દિસાબ કરતાં જોઈએ છીએ, પણ તે ક્યાંથી ક્યાં સુધી યાય તેનું જ્ઞાન હોતું નથી. વજન વગેરેનું પણ તેવુંજ અપૂરું જ્ઞાન હોય છે. બાળક ઇમેજ કોટકે શિખે છે સારે જ્ઞાન, પાઈટ, લેન્ડવેટ, ફ્રામ, એકંર, વગેરેની વાતો કરે છે, પણ તે કેટલું યાય તેની ખબર હોતી નથી. અને બતાવેલી પદ્ધતિએ પ્રત્યક્ષ પ્રયોગ કરાવવાથી અને અટકળ કરવાનો મહાવરો પાડવાથી ચોક્કસ જ્ઞાન થશે. સંખ્યા સંબંધી પણ અટકળ કરાવવાની જરૂર છે. ઘણા જણ હજાર કે લાખની વાતો કરે છે પણ તેટલાની કેવડી હગલી યાય તેનો ચોક્કસ વિચાર હોતો નથી. (અધૂરું)

इंग्लंडनी जाहेर प्राथमिक निशांळो.

(यांतु पाने १७६ थी.)

३. धतिहास.

इंग्लंडनी जाहेर प्राथमिक निशांळो.

२०७

धोरण.	धतिहासनेर इम.	धतिहास आने भूगोणतेर जोडो इम.
१ छं.	इंग्लंडना धतिहासनेर वगती सादी वार्ताळो.	निशाण आने रमवानी वगती नकशो. नकशानी समज आने उपयोग. दिशाळो.
२ छं.	जोन.	पृथीतेर आकार आने इ. भूगोणना शब्दानी शब्दी भाषां समज आने इंग्लंडना नकशां तेर वतानु. पर्वतेर आने नदीजोनी भूतण.
३ छं.	इंग्लंडना प्राचीन धतिहासभांशी पार वार्ताळो, नेवी इ, प्राचीन सिटते, ब्रिटीश धर्मतेर आरंभ, महान आंदोल, क्रेयुट, हेरोल्ड, नोर्मनल.	इंग्लंडनी भूतण आने राजकीय भूगोण, ने पर-गणनां निशाण होय तेरा पास ज्ञान-साथे.

૪ મું.	સને ૧૦૬૬ થી ૧૪૮૫ સુધીની ઇંગ્લાંડના ઇતિહાસને લગતી વીસ વાર્તાઓ અને જન્મ ચરિત્રો; જેમાં કે, હેરીવર્ડ, બેકેટ, પહેલો રિચર્ડ અને કુએડ નામના વિગ્રહો, જીહાન અને માગના કારદા, મોટકર્ડ અને આમની સભા, રયામ યુવરાજ, કેપ્સટન.	યુરોપની સામાન્ય ભૂગોળ, કેનેડા અથવા ઓસ્ટ્રેલિયાની ભૂગોળ.
૫ મું.	ટયુડરવંશ, આગેવાન પુરોનોનાં જન્મ ચરિત્ર સાથે, જેમાં કે રાબ્ય રથકે સમરસેટ, રાણી દલિઝાબેથ, શેક્સપિયર, રેલે, સેસિલ, ફ્રેક, રોકોલ્લાંડની રાણી મેરી.	સોળમા સૈદ્ય પહેલાંના ઇંગ્લાંડના ઇતિહાસને લગતી દસ વાર્તાઓ અને જન્મ ચરિત્રો. ટયુડરવંશ. પાર્લિમેન્ટનું બંધારણ અને કામ.
૬ ફ.	સ્ટુઅર્ટવંશ, સિવિલ વોર અને પાર્લિમેન્ટના બંધારણ અને કામના ખાસ સંબંધે. છ આગેવાન પુરોનોનાં જન્મ ચરિત્ર.	સ્ટુઅર્ટવંશ. આ વખતમાં નવો મુલક મેળવ્યો તે. ન્યાયની અદાલતોનું બંધારણ અને કામ. કર.
૭ મું.	હાનોવરવંશ, ગ્રેટબ્રિટનનાં પરદેશી સંસ્થાન અને રાજ્યની શક્તિ ખાસ સંબંધે. છ નામાંકિત ગ્રંથ કર્તા અથવા રાજકીય પુરોનોનાં જન્મ ચરિત્ર.	હાનોવરવંશ, નીચેની આખતોના ખાસ સંબંધે.— (૧) આ સુદતમાં નવો મુલક મેળવ્યો અને ખોલ્યો તે, (૨) મુખ્ય કાયદા, (૩) છ નામાંકિત ગ્રંથ કર્તાઓ ચરિત્ર.

(અધૂરું.)

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પગથિયું ૧૭ ચું.

પાઠ ૪ થો.—અપૂર્ણાકોને એક રૂપમાંથી બીજા રૂપમાં આણવા વિષે.

ટીપ.—દેહલાં મનોમલોતું પૃથકકરણ છોકરાંએ જાતે પઢાચોપર શિક્ષકની રૂબરૂ ધીમે ધીમે કરવું.

૩ તૃતીયાંશના પા કેટલા ?

જવાબ.—૩ તૃતીયાંશ એક આખાની બરાબર છે, અને એક આખો ૪ પાની બરાબર છે.

૪ અડધિયાંના તૃતીયાંશ કેટલા ?

જવાબ.—૪ અડધિયાં એ આખાની બરાબર છે, અને ૨ આખા ૬ તૃતીયાંશની બરાબર છે.

૬ અડધિયાંના પા કેટલા ?

જવાબ.—૬ અડધિયાં ૩ આખાની બરાબર છે, અને ૩ આખા ૧૨ પાની બરાબર છે.

૬ તૃતીયાંશનાં અડધિયાં કેટલાં ?

જવાબ.—૬ તૃતીયાંશ ૨ આખાની બરાબર છે, અને ૨ આખા ૪ અડધિયાંની બરાબર છે.

૬ પાનાં અડધિયાં કેટલાં ?

જવાબ.—૬ પા એક આખા અને અડધાની, અથવા ૩ અડધિયાંની બરાબર છે.

૪ તૃતીયાંશના પા કેટલા ?

જવાબ.—૪ તૃતીયાંશ ૧ આખા અને ૧ તૃતીયાંશની બરાબર છે; એક આખો ૪ પાની બરાબર છે, અને એક તૃતીયાંશ ૧ પાની બરાબર છે અને કાંઈક વધેછે—તેથી ૪ તૃતીયાંશ ૫ પાની બરાબર છે અને થોડ વધેછે.

૬ પાના તૃતીયાંશ કેટલા ?

જવાબ.—૬ પા એક આખા અને અડધાની બરાબર છે; એક આખો ૩ તૃતીયાંશની બરાબર છે, અને અડધો ૧ તૃતીયાંશની બરાબર અને કાંઈક વધેછે—તેથી ૬ પા ૪ તૃતીયાંશની બરાબર છે અને ૧૨ વધેછે.

પાઠ ૫ મો.—અ પૂર્ણાકોના સરવાળા વિષે.

દોઢ જામફળ અને દોઢ જામફળ મળીને કેટલાં જામફળ થાય ?
અઢી જામફળ અને અઢી જામફળ મળીને કેટલાં જામફળ થાય ?
૩ આખા અને એક અડધું તથા ૩ આખા અને એક અડધું મળીને કેટલા થાય ?

૪ આખા અને અડધું તથા ૩ આખા અને અડધું મળીને કેટલા આખા થાય ?

૧ આખો અને અડધું, એક આખો અને અડધું, અને એક આખો અને અડધું, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

૨ આખા અને અડધું તથા ૪ આખા અને અડધું મળીને કેટલા આખા થાય ?

૨ આખા અને અડધું, ૨ આખા અને અડધું, તથા ૨ આખા અને અડધું, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

૩ આખા અને ૨ તૃતીયાંશ, તથા ૨ આખા અને ૧ તૃતીયાંશના કેટલા આખા થાય ?

૩ આખા અને ૧ તૃતીયાંશ, ૨ આખા અને ૨ તૃતીયાંશ, અને ૨ આખા અને ૧ તૃતીયાંશ, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

૫ આખા અને ૨ તૃતીયાંશ, ૫ આખા અને ૨ તૃતીયાંશ, તથા ૧ તૃતીયાંશ, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

૩ આખા અને ૧ તૃતીયાંશ, ૨ આખા અને ૨ તૃતીયાંશ, અને ૩ આખા અને ૧ તૃતીયાંશ, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

૩ પા અને ૩ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૨ પા, અને ૧ આખો અને ૨ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૩ પા, ૩ પા, અને ૩ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૧ આખો અને ૩ પા તથા ૧ એક આખો અને ૧ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૧ આખો અને ૧ પા તથા ૧ આખો અને ૩ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૩ આખા અને ૩ પા તથા ૩ આખા અને ૩ પાનો સરવાળો કેટલો ?

૫ આખા અને ૧ પા, ૩ આખા અને ૩ પા, તથા ૧ આખો અને અડધો, એ ત્રણનો સરવાળો કેટલો ?

ઈલાદિ. ઇત્યાદિ.

સ્થળવિષે પાઠો.

પાઠ ૧૧ મો.

મૈલથી માપવા વિષે.

આપણે નિશાળના ઓરડાનો નકશો દોર્યો તેવારે તે કેટલો મોટો દેખાતો હતો ? નકશો કેટલા ઇંચ લાંબો હતો ? તો દરેક ઇંચ નકશાનો કેટલો ભાગ દર્શાવતો હતો ? પરંતુ આપણે પૂજે ચાલતા અથવા ગાડીમાં કે ઘોડે બેસીને ફરવા જઈએ છીએ ત્યારે આપણે આટલા કુટ કે આટલા ઇંચ ચાલ્યા એનું ખોલીએ છીએ ? ના, એ અંતર એટલાં મોટાં હોય છે કે ઇંચ કે કુટથી ગણી શકાતાં નથી; આપણે મૈલથી ગણીએ છીએ. તમારા ગામથી એક મૈલ અથવા અડધા મૈલને છેટે આવેલા હરકોઈ ગામનું નામ તમે દઈ શકશો ? તમે એક કલાકમાં કેટલા મૈલ ચાલી શકો ? મૈલનો એકસ વિચાર છોકરાંના મનમાં

* સડકોપર મૈલના પથરા મૂકેલા હોય છે, રેલવેમાં મૈલથી ગણતરી કરવામાં આવે છે, તથા છાપેલા નકશા પણ મૈલના માપથી દોરેલા હોય છે, તેથી એ મૈલની ગણતરી કરી છે, અને શિક્ષકે છોકરાંને મૈલની માહિતી આપવી જોઈશે; છતાં તેની મરજી હશે તો શરૂઆતમાં ગાઉ પ્રમાણે ગણતરી કરી પછીથી મૈલપર જવાને હરકત નથી.

પ્રથમ આવવો જોઈએ એ અતિ અગત્યનું છે; એક મૈલ છેડેનાં બે ગામડાં તેઓ જાણતાં હશે તો તેઓ તેની જોડે ખીજાં અંતરેનો મુકાબલો કરી-શકશે. મોટા શહેરમાં નિરાળથી એક મૈલને છેડે સ્થળ હોય તેનો ખ્યાલ કરાવવો.

પાઠ ૧૨ મો.

મૈલના સ્કેલ સહિત પાડોશનો નકશો કઢાડવા વિષે.

એક મૈલના અને તેના નિઃશેષ બાજુક ભાગોના ઠરાવેલા સ્કેલ-વડે પોતાના પાડોશમાંનાં સ્થળો વગેરેનાં અંતર નક્કી કરવાનો છોક-રાંને સારી પેઠે મહાવરો થયા કેડે એવા અંતરનો વિચાર માપવડે કેવી રીતે આપવામાં આવેછે તે તેમણે શીખવું જોઈએ. શિક્ષકે તેમની થડમાંના સરિયામ રસ્તાનો નકશો તેમની રખડ દોરવો; આટલા મૈલને માટે હું એક ઇંચ લેખશ એવું પ્રથમ નક્કી કરી અને જુદાં જુદાં ધ-રોનાં અથવા ખીજાં જાણવા લાયક સ્થળોનાં અંતર જાણી લઈ પોતે ઠરાવેલા અંતરના સ્કેલ પ્રમાણે તે સ્થળો પાડવાં અને એ રીતે પાડો-શનો નકશો વર્ગની રખડ કઢાડીને પૂરો કરવો. આવા બે ત્રણ પાઠ આપી છોકરાંને મહાવરો કરાવવો. એમાં જે ગણતરી કરવી પડે છે તેથી અને નજરે જોઈને તેમણે જે જ્ઞાન મેળવેલું હોયછે તે તેમની કનેથી કહડાવ્યાથી તેમને રમુજ પડશે અને ઘણા મૈલના ક્ષેત્રફળવાળા નકશાનાં માપ સમજવાને તેઓ લાયક થશે.

પાઠ ૧૩ મો.

અક્ષાંશ વૃત્ત અને રેખાંશ વૃત્તના સંબંધમાં નકશાનું સ્કેલ લક્ષમાં લેવા વિષે.

હવે છોકરાં અક્ષાંશ વૃત્ત અને રેખાંશ વૃત્તની મદદથી અંતરની ગણતરી કરી શકે તે માટે તેઓ વિષે તેમના મનમાં ખપ જોગ વિ-ચાર ઉતરવાની જરૂર છે; જે અક્ષાંશ વૃત્તની વચ્ચે સાઠ મૈલનું અંતર હોયછે એવું કહેવાથી તેઓ અંતર ઝટ ગણી શકશે. એ જાણવાથી જે પ્રદેશ તેઓ જોતા હશે તે પ્રદેશનાં માપ, વિસ્તાર, તેમાંની નદીઓ, રસ્તા, વગેરેની લંબાઈ, અને શહેરોનાં એક ખીજાથી અથવા અમુક

એક સહેરથી અંતર તેઓ નક્કી કરી શકશે. એમ કરવામાં તેમને રમુજ પડશે અને નકસાનો તથા તેના ઉપયોગનો ખરો વિચાર તેમના મનમાં ઉતરશે. એમ નથી થવું સારે છોકરાંના વિચાર બહુધા અનિચિત અને ભૂલ ભરેલા હોય છે.

હોઈંગ.

(ચાલુ પાને ૧૮૫ થી.)

૫. ચિત્ર કાઢવાની ભૂલ ભરેલી રીતો.

આકૃતિ અથવા નકસાની નકલ કરતી વખતે, ઘણાખરા વિદ્યાર્થીઓ મથાળું અથવા ગમે તે ખૂણે આખી આકૃતિના સંબંધમાં ખોન અગલનો હોય તોપણ સાંધી શરૂ કરી કકડે કકડે આખી આકૃતિ પૂરી કરતા જોવામાં આવે છે.

યોગ્ય પ્રમાણવાળી આકૃતિની નકલ કરતી વખતે પણ વિદ્યાર્થીઓ ઘણીખરી વાર એક બાબૂ પૂરી કરે છે અને પછી બીજી બાબૂ શરૂ કરે છે. માપ લેવાથી વિદ્યાર્થીઓને ખરી રીત કરતાં આ રીતો ઓછી અધરી લાગે છે તોપણ તે તદ્દન ભૂલ ભરેલી છે. આ પ્રમાણે નકલ કરવાની રીત વગર સમજે ચંચળી માફક કામ કરવા જેવી છે. જો તે પ્રમાણે માપ લીધા વગર અને ત્વરાથી ચિત્ર કાઢવામાં આવે તો તેમાં ઘણું કરીને શુદ્ધ પ્રમાણ જોવામાં આવતું નથી, અને શિક્ષી અથવા ધાટ રચનારને જરૂરની છે તેવી ચિત્ર કાઢવાની શક્તિ વિદ્યાર્થીમાં એ રીતે કદીપણ આવતી નથી.

આ રીતો અને ચિત્ર કાઢવા પહેલાં માપવાનો, વગર ખપે માર્ગ-દર્શક લીટીઓ દોરવાનો, અથવા આકૃતિના ભાગ તરીકે તેમની નકલ કરવાનો વહીવટ, એ ચિત્ર કાઢવાની ધીમી, ચંચળેવી, વગર સમજણની અને સુધારો ન થઈ શકે એવી દબ છે. જે વિદ્યાર્થીઓને આ પ્રમાણે ચિત્ર કાઢવા દેવામાં આવે છે તેઓને શિક્ષકની મદદ હોય કે ન હોય તે સરખું જ છે.

૬. વિદ્યાર્થીઓની ખરાબ આદતો.

ચિત્ર પાસે માથું રાખીને અને શરીર સંકોચીને ચિત્ર કાઢવું એ ઘણીજ ખરાબ આદત છે. શરીરની આવી સ્થિતિ રાખીને ચિત્ર કાઢવું એ તનદુરસ્તીને જગાડનાર છે એટલુંજ નહિ પણ ચિત્ર કાઢવાની સારી દ્રબ અથવા યોગ્ય રીતથી એ તદન બિહતું છે. ચિત્રનો નાનામાં નાનો ભાગ કાઢતી વખતે પણ આખું ચિત્ર સોદ પડતી રીતે દેખાય નહિ એટલું બધું ચિત્ર પાસે માથું રાખીને મહાવરો કરવો એ વારત-વિક રીતે નિરપયોગી છે. વિદ્યાર્થીઓની ખીજ ખરાબ ટેવ એછે કે સ્પ-ષ્ટ અથવા સ્થિર લીટીઓને અમુક સ્થિતિમાં દોરવાની અવધતા દૂર કરવા સારૂ તેઓ પોતાનાં પાટીયાં ગોળ ફેરવે છે. આવી ખરાબ આદત પડવા દેવી નહિ.

ભૂમિતિ વિષે ખુલાસો.

(સાંધણુ ૫૪ ૪૨ થી.)

પ્રતિજ્ઞા ૩૫ થી ૩૮ એ ચારે પ્રતિજ્ઞાઓ હુકામાં નીચે પ્રમાણે વ્તાવી શકાય.

એકજ કિંવા જરાજર પાયા ઉપરના તથા એકજ સમાંતર લીટી-ઓની વચ્ચેના ત્રિકોણ કે સમાંતર બાજુ ચતુષ્કોણો જરાજર છે.

પ્રતિજ્ઞા ૩૫મી. એની ત્રણ આદૃતિઓ છે. ૧ લીતો ખુલ્લી રીતે સમન્વય તેવી છે. ખીજ બે અભ્યાસીઓને ગુચવણમાં નાંખે તેવી છે. એની સિદ્ધાન્તો આધાર નીચેના પ્રલક્ષ પ્રમાણ ઉપર છે. એકજ આદૃતિ અમાંથી જગાદ કરીએ, અને તેજ આદૃતિમાંથી ૪ ને ચની જ-રાજર છે તે બાદ કરીએ તો એ બે બાકી રહેલા ભાગ જરાજર છે. વિદ્યાર્થી જરા બારીકીથી જોશે તો તેને ચાલુમ પડશે કે એ કંઈજ નહિ પણ ત્રીજું પ્રલક્ષ પ્રમાણ છે, ફેર એટલેજ છે કે સમ પરિમિતોને બદલે એકજ પરિમિતમાંથી સમ પરિમિતો બાદ કરવાનાં છે.

એમાં ૪૦. એક ત્રિકોણ ખીજ ત્રિકોણની

બરાબર સિદ્ધ કર્યા પછી આખી આકૃતિમાંથી પહેલાં એક ત્રિકોણુ લઇ અને પછી આખી આકૃતિમાંથી બીજો ત્રિકોણુ લઇ લીધો ન્હોતો બાકી રહેલા ભાગ એટલે કે એકજ પાયા ઉપરના બે સમાંતરબાણુ ચતુષ્કોણુ બરાબર છે.

એની બીજી રીત એવીછે કે એ બે ત્રિકોણુમાંથી ઉપરની બાણુનો એક નાનો ત્રિકોણુ જે બન્નેમાં સામાન્ય છે તે બાદ કરી દરેકમાં નીચેનો ત્રિકોણુ ઉમેરવો. આ બીજી આકૃતિને લાગુ પડેછે.

ત્રીજી આકૃતિમાં વચ્ચેના ચતુષ્કોણુમાં છેડાના ત્રિકોણુ ઉમેરવાથી કહેલા બે ચતુષ્કોણુ બરાબર થાયછે. પણ આ બીજી રીત કરતાં ૧લી રીત વધારે સહેલી છે, પણ તેમાં જરા ધ્યાન વંધારે પડેલ્યાં. જ્વાની જરૂર છે.

એનો ઉલટ પક્ષ પણ ખરોછે એટલે કે એકજ પાયા ઉપર અને તેની એકજ બાણુએ બે બરાબર સમાંતરબાણુ ચતુષ્કોણુ હોય તો તેઓ એકજ સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે યશે. એમાં ઉલટી સિદ્ધતા વાપરવી.

૩૯મી પ્રતિજ્ઞા ૩૭ મીનો, અને ૪૦મી ૩૮ મીનો ઉલટ પક્ષછે.

આ પ્રતિજ્ઞાઓમાં બરાબરનો અર્થ તેટલીજ જગા રોકે અથવા બીજા બોક્ષોમાં બોલીએ તો સમાન ક્ષેત્રફળ ધરાવનાર સમજવો.

કરમચ્છલી રહીમ નાનજીઆણી.

(૩. એ. ઇન્સ્પેક્ટર, પંચમહાલ રેવાકાંઠા.)

જૂની ગૂજરાતી--ગદ્ય કથા સંગ્રહ.

(સાંધણ પુ. ૩૨ ના પૃ. ૧૯૦ થી.)

ધૂર્ત મૂલદે અને મોહિત વ્રાહ્મણ ।

કૌશાંવી એહવડ નામિ નગરી । તિહાં સુવિચાર એહવડ નામિ રાજા । તેહનડ ચંદ્ર પ્રભા એહવડ નામિ પુત્રી । અતિ

रूपघती । नवयौवन हुई । ति कन्या सखी साथि फूलवाडी
 माहि गई । जेतलइ फूल लि छइ तेतलइ एक ब्राह्मण आव्यु
 छइ तीणइ दीठी । तीणीय ते दीठु । माहो माहि कामातुर
 हौआं । पछइ ते कन्या आपणइ घरि आवी । ति ब्राह्मण
 तेणइ रूपि मोहु भावइ तिम बोलवा लागु । तेतलइ सहदे
 मूलदे पांचपांचसइ धूर्ते 'परवर्षा' आव्या । तीणइ गामि
 ते ब्राह्मण दीठु । मूलदेवि पूछूं । तूहनइ किशूं दुःख छइ ।
 *ब्राह्मण बोल्यु । अहो ए वाडी माहि राज कन्या दीठी,
 तेणइ रूपि मोहु, कामज्वर चड्यु, घरि जै न सकूं । मूलदे
 बोल्यु । जु एहवी बात करेशि तु राजा, आंखि काढशि ।
 धनइ वली कांई उपाय कीजइ । ताहरइ कांई धन छइ ।
 †ब्राह्मण बोल्यु । धन कांई नथी । पछइ मूलदेवि ब्राह्मण
 ऊठाड्यु । कोथली माहिथी गोली काढी । ‡एक, ब्राह्मणना
 मुख माहि 'घातवा' आपी । बीजी गोली आपणा मुख माहि-
 'घाती' । तीणि ब्राह्मण नवयौवना स्त्री हौउ । मूलदे 'आपण-
 पूं' वृद्ध ब्राह्मण हौउ । ते स्त्रीनइ लेई राजद्वारि ग्यु । राजा-
 नइ भेट्यु । आशीर्वाद दीधु । राजाइ पूछूं । हे ब्राह्मण-तूं
 किहां थिकी आव्यु । ते बोल्यु । स्वामी हूं गंगातीरि बसूं ।
 तीणइ गामि परदल आव्यूं । गाम लागूं । लोक सह नाठु ।
 माहरु पुत्र ते पणि नाठु । वली लोक सहको आव्या । पणि

१ बीरायदा. २ पाववा, भूइया, रांजवा. ३ घाली, भूरी, रांभी.

४ पोते.

* आसल गसन. † आसल गसन. ‡ अदि' आसलनां पाथो
 विलट सुलट करी थोडा इश्वर द्यो छे.

माहर पुत्र न आव्यु । माहरा पुत्रनइ वियोगि करी पुत्रनी
मा मुई । ^१अहारइ पुत्रनी स्त्रानइ माहरा पुत्रनी *पूधिं
लेई आवूं तां लगइ ताहरइ धरि राखि । ब्राह्मणी राजाइ रा-
खी राजपुत्रीनइ संभाली आपी । पछइ तीणइ मूलदेवि ब्रा-
ह्मणीनि कहूं । ए गोली ^२जां लगइ मुख माहि राखे सि तां
लगइ स्त्री । जेतलइ काढेसि ^३तेतलइ पुरुष । अनइ जिह्वारइ
दोहिली बेला पढइ तिहारइ मूहनइ ^४स्मरे । एहवूं कही मू-
लदे ग्यु । राजपुत्री ^५आपणइ ^६अवाशि लेइ आवी । बेहू
एक आसनि बइठां । वात करवा लागं । ब्राह्मणीइ पूछूं ।
तूं मूनी नइ दूवली ^७कां । राजपुत्री बोली । हैयानी वात
^८कहि आगलि कहीइ ।

गाया ।

विरला ^१जाणंति गुणा विरला ^२पालंति ^३निर्धना नेहा ।

विरला ^४परकज्ज परा परदुःखे दुःखिआ विरला ॥ .

हे ब्राह्मणी माहहूं दुःख तूं आगलि कहूं । सांभलि ।
एक दिवसि वाडी माहि सखी संचाति रमिवा गई हृती ।
तिहां ब्राह्मण एक ^५रूपवंतु दीठु । पणि तेहनूं काई नाम
न जाणूं । तेणइ हूं विरही छूं । ब्राह्मणी बोली । हूं ते पुरु-

^१ ६भासा भाटि, ६भासी आतर. २ संसारजे. ३ पोताने अवासे,
घर. ४ साथी, सा भाटे. ५ डोना, डेना आगण. ६ नले छे. ७ पाजे
छे, नभावे छे. ८ निर्धन साथे स्नेह. ९ पारडा क्षत्रभां तत्पर, परजल्लु.

* असल मुई. * असल सिपि. + आदि पशु असलभां नून
देरदार हयो छे. ^१ असल जाहर लगइ. + असल तो लगइ.
* असल स्वरूप दोहूं.

पनि 'मेलूं' तु मुझनइ तूं शूं आपइ । राजपुत्री बोली । सर्वथा
हूं ताहरी दासी थाऊं । पछइ मुख माहिथी गोली काढी ।
तेतलइ पुरुष होइ । राजपुत्री 'तेहनइ देखी नइ लाजी ।
पछइ गांधर्व वीवाह करी परण्यां । × × × × × केटले एक
दिवसि राजकन्यानइ गर्भ होइ । तेतलइ प्रधानि राजा सह
इ परिवार साथि 'नुहुतयुं । राजान 'आपणु परिवार लेई
जमवा गयु । प्रधानपुत्रि ब्राह्मणी दीटी । तीणइ 'चींतव्युं ।
ए माहरी भार्या थाइ तु हूं जीवूं । तीणइ भित्र आगलि कहूं ।
मिथि प्रधान आगलि कहूं । प्रधानि राजानि कहूं । देव
माहरा पुत्रनइए ब्राह्मणी दि । राजा बोल्यु । ए आपणु धर्म
'नुहि । दुर्वल, अनाथ, घाला, छद्म, तपसी । ए 'फोक माटइ
'संतापीइ नही । एहयूं कही ते प्रधाननि वार्यु । बली लोके
राजाननइ कहूं । अहो देव ! प्रधान पुत्र मरशि । प्रधान
पुत्र मुआ पूठि प्रधान मरशि । प्रधान मुआ पूठिइ तुमाहकं
राजि 'विणसशि । पछइ ते ब्राह्मणनी वहु राजाइ बोलावी ।
राजा बोल्यु । हे ब्राह्मणी तूं प्रधानना पुत्रनी भार्या 'था-
एशि ? । ते बोली । माहरउ भर्तार छइ । बली अनेरानइ
कां वु । पछइ राजा पगे लागु । हे मात तूं माहकं राजि
विणसतूं राखि ।

अधुई.

के. ६. ध्रुव.

१ मेणडं. २ नोतयो. ३ पोतायो. ४ विचारयुं. ५ न. होय,
नदि. ६ अभयां. ७ इनाय नदि. ८ नाश भाभरो. इना यरो. ९ यईश.

* असल मोकळ. १० असल तेहनूं रूप देखी.

ચર્ચાપત્ર.

૧. પ્રાણલાલ ગિરનારાંકર.—

૧. નિયામરાનો ધોધ આખી દુનિયામાં મોટામાં મોટો છે ને તે પ્રસિદ્ધ છે એવું ધૃસ્તી. ૧૮૯૧ ના શાળાપત્રને ૨૨૩ મે પાને જણાવેલું છે. પણ ક્યાં ને કયે ઠેકાણે છે તે જણાવેલું નથી તે જણાવશો. છ—સદરહુ ધોધ મોટો તેમજ પ્રસિદ્ધ છતાં હોપકૃત ભૂગોળમાં જણાવ્યો નથી તેનું શું કારણ ?

૨. ચંદ્રથી સૂર્ય સાત કરોડ ગણો મોટો છે છતાં સૂર્ય ગ્રહણ ખયાસ થાયછે તેનું શું કારણ—આ વિષે મને ઘણી શંકા છે. મેં ઘણી ભૂતજો નેઈ, પણ મારી શંકાનું સંતોષકારક નિરાકરણ થતું નથી માટે પૂરી સમજણ પડે તેવી રીતે ખુલાસો કરશો.

૩. નિશાળોમાં ચાલતી હોપકૃત ભૂગોળ કે જે પાછળથી રાવસાહેબ મહીપતરામે સંમતવેલી છે, તેના બીજા ભાગના ૭૧ મા પૃષ્ઠની ૧૨મી લીટીમાં લખેલું છે કે “નીલ નદી પૃથ્વીની બીજી સર્વથી નદીઓ કરતાં લાંબી છે.” ને સને ૧૮૯૧ ના શાળાપત્રને ૨૨૩ મે પૃષ્ઠે ભૂગોળ સંબંધી જણવા જોગ બાબતમાં લખેલું છે કે “લાંબામાં લાંબી નદી મિસુરી—મિસિસિપિ છે.” તો બંનેમાંથી ખરું શું ?

૪. સને ૧૮૯૧ ના ગુજરાતશાળાને ૨૨૩ મે પૃષ્ઠે “આમાઝોન મોટામાં મોટી નદીછે” એવું લખ્યું છે ને ચાલતી હોપકૃત ભૂગોળવિદ્યા ભા. ૨ જાના ૮૯ મા પૃષ્ઠમાં એવું લખેલું છે કે “દુનિયામાં મોટામાં મોટી નીલ નદીથી માત્ર એ (આમાઝોન) ઉતરતી છે.” તો મોટો નીલ કે આમાઝોન? વળી ૭૧ મે પૃષ્ઠે નીલ નદીને લાંબામાં લાંબી લખીછે ને ૮૯ મે પૃષ્ઠે મોટામાં મોટી ગણીછે, તો તે લાંબી કે મોટી તેનો ખુલાસો કરશો.

જવાબ—

૧. નાયગરાનો ધોધ અમેરિકા ખંડના સ્વતંત્ર સંસ્થાનમાં છે; ઉત્તર અક્ષાંશ ૪૩૦-૧૦', પશ્ચિમ રેખાંશ, ૭૯૦-૫'.

૨. ચંદ્રની લંબગોળ કક્ષા હોવાથી તે કોઈક વખત પૃથ્વીની નજીક આવેછે તેથી ચંદ્ર ગમે તેટલો નાનો હોવા છતાં સૂર્ય એટલો જથો દૂર હોવાથી તે આપણાથી બિલકુલ દેખાતો નથી.

ઉદાહરણ—આપણી આંખની છેક નજીક એક નાનો પદાર્થ આડો ધરી રાખી દૂરનો ગમે તેટલો મોટો પદાર્થ જોઈશું તો તે બિલકુલ દેખાશે નહિ.

૩-૪. આમાઝોનની લંબાઈ ૪૦૦૦ મૈલ, મિસિસિપિ+મિસુરીની લંબાઈ ૪૨૦૦ મૈલ ને નીલ નદીની લંબાઈ ૪૩૦૦ મૈલ છે.

૨. સો. ના. ભટ, રેવાકાંઠા.—

૧. સાતમી ચોપડી પાક ૧ લો.

“કોકો ભણીને બેઠો પંડિત કોય, પકો કરી વેપ વિરોધજ હોય;
ન કોઈથી છતી સકાયજ જોય, ટકો પણ કીમત તેની ન તોય.”

ઉપલી બંને કડીઓનો અન્વય, અર્થ અને ભાવાર્થ શો ?

૧. પાક ૨ જો.

નીચેના શબ્દોના અર્થ ? તે શા ઉપરથી થયાછે ?

“કરાજ, વટાડવી, તકાવવી, રજ, ઝાળ.”

પાક ૧૩ મો. “અંકોર, લહેર, રતિ, બ્રહ્મ, મનસા.”

૩. પાક ૨૦ મો.

“સુકૃત પુખ્તો તોડવા, ઉમે જે ચોપાસ;

જયમ જઈએ આગળ બહુ, પ્રસરે નિજ સુવાસ.

જે પરમારય બીજા અહીં, વેયો ચારે પાસ;

શત ગુણ દુબને આપશે, રૂપ ગુણ જેના પાસ.”

ઉપલી ચારે કડીનો અન્વય, અર્થ, અને સ્પષ્ટાર્થ શો ? સારા કામ

રૂપી પ્રતો કોણ તોડે છે ? “કુરો” એમાં ક્તો કોણ ?

“માણસ મરી જે વાટે થયે, કાં નરકે કાં સ્વર્ગે જાય.” આ કડીમાં નરક અને સ્વર્ગના રસ્તા કલાંછે તો તે કયા ?

“ચોપાસે જોતો મને, જેમાં તો આકાશ;

શિક્ષા રૂડી વળી મુળને, રૂપ સુકૃત પ્રકાશ.” આ બંને કડીઓનો સ્પષ્ટાર્થ શો ?

૪. પાઠ ૩૧ મો.
“જોગી જોગીને વેર, વેર પૂરોજ અધૂરો” આ કડીમાં પૂરો અને અધૂરો તે કોણ ?
૫. પાઠ ૩૯ મો.
“ચૂક, છોટીથી ચોટીઓ, મોટી ચૂકે મણું;
કેવો કીધો કાયદો, અધિપતિ આજસ હણું.”
ઉપરની કડીઓમાં “ચોટીઓ” શબ્દનો અર્થ શો ? અને ખીણ કડીનો સ્પષ્ટાર્થ શો ?
૬. પાઠ ૪૦ મો.
“નરધારી નર ધારણા નકી” એમાં “ધારી” શબ્દનો અર્થ અને તે શા ઉપરથી થયો છે ?
“હતો દાહતો દાડો જે આતિ, મળીની ગછ મળી નિર્ભળી ભતિ;
રજ પારજ પામીએ કથી, પણ આ ડાપણુ આગળે નથી.”
ઉપરની અને કડીઓનો સ્પષ્ટાર્થ શો ? અને “દાહતો” ને “રજ” એ શબ્દોનો અર્થ અને તેનું વ્યાકરણ શું થાય ?
૭. પાઠ ૫૧ મો.
“ગાદા, સુહાવે અને ત્રિયા” એ શબ્દો શા ઉપરથી થયેલા છે અને તેનો અર્થ શો ?
૮. પાઠ. ૫૯ મો.
“હતા જગ મધ્ય હતા જન જોધ, કળે કરતા રિપુ ઉપર ક્રોધ;” ઉપરની કડીનો અર્થ શો ? અને ક્રુત અભિમાન ન કરવાથી પરમેશ્વરના પદને ધમાય કે નહીં ?
૯. પાઠ ૯૧ મો.—“કઠંગી, છણાય, વિકાર” એ શબ્દોના અર્થ શા ?
૧૦. પાઠ ૧૦૨—૧૦૩ જો.
“રૂડી કરમની રેઆ રતી” એમાં “રતી” શબ્દનો અર્થ શો ?
“ખીવા કયો અમૃત કાળિઓ,” એમાં પાણીનો કાળિઓ કેમ કહ્યો ?
૧૧. પાઠ ૧૧૭ મો.
“મનમાં જાણેછે મુજ સરખો, રસીઓ નહિ કોઇ રાગીજી” એ-

માં “રાગી” શબ્દનો અર્થ રાગવાળો ખરો કે નહીં ? ને બીજાને થતો હશે તો કયો ?

૧૨. પાઠ ૧૨૩ મો.

“ભોગ બધા રોગના બર્થ જુગતે જમોહો,
અંત્યે વાસના આડી આવે તો ભવમાં જમોહો,” આમાં રોગના બરેલા ભોગ તે કયા ? અને વાસનાનું આડે આવવું એટલે શું ?

ઉત્તર. ૧. અન્વય.—જેવ (જેકે) કોઈ કંઈ બણીને વિશેષ વેષ કરી પંડિત બની પકોજ હોય (અને) કોઈથી ન જ છૂતી શકાય તોય (તોપણ) તેની કીમત ટકો પણ ન (નહિ.)

અર્થ.—જહુજ અર્થ જ્ઞાન છતાં ઉપરથી મોટા પંડિતનો ડાળ રાખી જો કે કોઈ માણસ પદ્મા વિદ્યાનમાં ખપવા પ્રયત્ન કરે અને કદાપિ વાદ વિવાદમાં બીજાને થકવે તોપણ તે તો ટકા ટકાના મૂર્ખ-માંજ ગણાવાતો.

ભાવાર્થ—સંગીન જ્ઞાન વગરનો ડાળ પોપાતો નથી.

૨. કરાજ (સં—)=ભયંકર—ભૂંડી. વટાડવી (સં—વટ)=જવું. તકાવવી (સં—તક)=જારીકાથી જોવી. રજ (સં—રજસ)=ધૂળ—જાળ (સં—જવાલા)=જાળ. અંકાર (સં—અંકુર)=ફણગો. લહેર (સં—લહરી)=મોજું કે છોળ. રતિ (સં—રતિ)=પ્રીતિ. બહા (સં—બહાન)=પરમેશ્વર. મનસા (સં—મનસ)=મનવડે.

૩. અર્થા પત્રીને એક અન્વય આપ્યો છે મારે એનો અન્વય આપતાં લંબાણ થવાથી આપ્યો નથી.

અર્થ—આ સંસારરૂપી પરમેશ્વરની વાડીમાં સત્કર્મ રૂપી ફૂલ જાડ જે જોવામાં આવેછે તેમાંથી લેવાય તેટલાં ફૂલો માણસે ચૂંટીને પોતાની પાસે રાખવાં, તેથી કરીને આયુષ્ય રૂપી પ્રદેશમાં જેમ આપણે આગળ જઈશું તેમ તેમ તે સત્કર્મ રૂપી ફૂલની ખુશખો ચારે પાસે પસરશે.

ભાવાર્થ—અનેક સત્કર્મો પૈકી પોતાથી અને તેટલાં પોતે કરવાં. તેથી આપણે જેમ જેમ ઉમ્મરે મોટા થતા જઈશું તેમ તેમ સત્કર્મને લીધે લોકો આપણને વખાણશે—૨. માણસ તોડેછે. ૩. પુષ્પ. ૪. આ

કવિતામાંજ નીતિ બજન વગેરેથી સ્વર્ગનો રસ્તો ખતાવ્યો છે અને તેથી ખાકી રહ્યો તે નર્કનો રસ્તો છે—૫. હાં આરે તરફ નજર કરતાં 'ઉમે' આમ સિવાય બીજું કંઈ નજરે પડતું નથી એવા ભયંકર સ્થળનીજ કોઈ અસરથીજ બાણે મને શીખામણ મળી હોયતી કે હે નર્કે તું સહર્મ કર.

૪. હરેક માણસ કે જે હરેક બાબતમાં અધૂરો અને પૂરો હોય તે.

૫. નાના શુનાહ બદલ નાની સગ તે ચોંટી રૂપ છે. ૨. આજસ હરનાર પરમેશ્વરનો (શુનાહની સાથેજ તેની સગ થાય એ) કેવો સારો કાયદો છે.

૬. ધારી (સં-ધૃ)=ધારેલી—૨. જે દુષ્ટ બુદ્ધિ મનને રોજ બાળતી હતી તે ગદ્ય અને નિર્મળ બુદ્ધિ મળી. રજનો કહીને પણ સુમાર આવે પણ તારા હાપણુનો સુમાર તો અમારાથી કહી રાકાયજ નહિ. ૩. દાહતી=બાળતી. રજ=રજકણ—૪. દાહતી—ફાંત. રજ—નામ.

૭. ગાદા (સં-ધૃષ્ટ)=ધસાઈ ગયા-ત્રિયા (સ્ત્રી)=સ્ત્રી—સુદાવે (શુભ)=શોભે.

૮. જે જોદાઓ દુનિયામાં દુસ્મનો ઉપર યુક્તિવડે પોતાની કંફા નજર ખતાવતા હતા. પરમેશ્વરનું પદ પામવાને વગર અભિમાન એ પણ એક સાધન છે.

૯. કુંગી=કુંગ ધડા વગરની—છણાય=ચોળાચોળ થઈ જાહેરાતમાં આવે—વિકાર=ફેરફાર—૩૫ બદલાય તે.

૧૦. આ કવિતામાં એનો અર્થ સુખ થાય છે—૨ એનો ધુંટડો સમજો.

૧૧. રાગી (સં-રાગ+ધૃ)=પ્રીતિવાળો.

૧૨. મોજમજાહ વગેરે જે ભોગોવડે રોગ થાય તે લોકો માને છે કે મરતી વખત જેવી વાસના રહીજાય છે તે પ્રભાણે આવતો અવતાર થાય છે.

શુણાકાર.

નીચેની શુણાકાર કરવાની રીત શાળાપત્રમાં પ્રસિદ્ધ થવાથી સઘળા મહેતાજીઓના જાણ્યામાં આવે એમ સમજી લખી મોકલી છે. એ રીતથી ગમે એવા લાંબાં શુણાકાર પણ રહેજમાં થાય છે. ઉદાહરણ સાંચે રીત લખવાથી કાયદો સમજી તેમ કર્યું છે.

ધારો કે,
કરવો છે. તો

૧૪૬૨૮ ને ૭૪૨૩ એ એ સંખ્યાનો ગુણાકાર.
૧૪૬૨૮
૭૪૨૩

૧૦૮૫૮૩૬૪૪

રીત:—પ્રથમ એકમ એકમનો ગુણાકાર કર્યો તો ૨૪ એકમ આવ્યા તેમાંના ૪ ને ગુણાકારમાં એકમ સ્થાને લખી ૨ દશકને વધા ગણી. પછી બંને રકમોમાંથી ગુણીને જેટલા દશક કાઢી શકાય (નીકળી શકતા હોય) તેટલા કાઢવા. તેમ કરવાને ૩ એકમને ૨ દશકે ગુણ્યા તો ૬ દશક આવ્યા, તથા ઉપરના ૮ એકમને નીચેના ૨ દશકે ગુણ્યા તો ૧૬ દશક આવ્યા. હવે ગુણાકાર કરવાથી વધુ દશક નીકળી શકવાના નથી માટે એ બધા દશકોનો સરવાળો કર્યો તો ૨૪ દશક આવ્યા એમાં ૪ ને ગુણાકારમાં દશક સ્થાને લખી ૨ શતકને વધા ગણી. પછી ગુણાકાર કરી જેટલા શતક નીકળી શકતા હોય તેટલા કાઢવા. તેમ કરવાને ૩ એકમને ૬ શતકે ગુણ્યા તો ૧૮ શતક થયા, ૮ એકમને ૪ શતકે ગુણ્યા તો ૩૨ શતક થયા, ૨ દશકને ૨ દશકે ગુણ્યા તો ૪ શતક થયા. હવે વધુ શતક નીકળી શકતા નથી માટે એ બધા શતકોનો સરવાળો કર્યો તો ૫૬ શતક આવ્યા એમાંના ૬ ને ગુણાકારમાં શતક સ્થાને લખી ૫ હજારને વધા ગણી. પછી હજારની સંખ્યા ગુણીને કાઢવા માટે ૩ એકમ અને ૪ હજારનો ગુણાકાર ૧૨ હજાર, ૮ એકમ અને ૭ હજારનો ગુણાકાર ૫૬ હજાર, ૨ દશક અને ૪ શતકનો ગુણાકાર ૮ હજાર, તથા ૨ દશક અને ૬ શતકનો ગુણાકાર ૧૨ હજાર એ બધા હજારોનો સરવાળો ૯૩ હજાર થયો તેમાંના ૩ ને ગુણાકારમાં હજારને સ્થાને લખી ૯ દશ હજારને વધા ગણી. હવે બંને રકમોમાં પાછો એવો ગુણાકાર ચલાવવો કે જેથી દશ હજારની સંખ્યા નીકળી આવે. તેમ કરવાને ૩ એકમ અને ૧ દશ હજારનો ગુણાકાર ૩ દશ હજાર, ૨ દશક અને ૪ હજારનો ગુણાકાર ૮ દશ હજાર, ૨ દશક અને ૭ હજારનો ગુણાકાર ૧૪ દશ હજાર, તથા ૬ શતક અને ૪ શતકનો ગુણાકાર ૨૪ દશ હજાર એ બધા દશ હ-

બારનો સરવાળો ૫૮ દશ હજાર થયો તેમાંના ૮ ને ગુણાકારમાં દશ હજારને સ્થાને લખી ૫ લાખને વધા ગણી. પછી પાછો બંને રકમમાં એવો ગુણાકાર ચલાવવો કે લાખની સંખ્યા નીકળી આવે તેમ કરવાને ૨ દશકને ૧ દશ હજારે ગુણ્યા તો ૨ લાખ આવ્યા, ૪ શતકને ૪ હજારે ગુણ્યા તો ૧૬ લાખ આવ્યા, તથા ૬ શતકને ૭ હજારે ગુણ્યા તો ૪૨ લાખ આવ્યા. હવે ગુણાકાર કરવાથી લાખની ઘીછ સંખ્યા નીકળી શકતી નથી માટે બધા લાખોનો સરવાળો કર્યો તો ૬૫ લાખ આવ્યા તેમાંના ૫ ને લાખને સ્થાને ગુણાકારમાં લખી ૬ દશ લાખને વધા ગણી. પાછો બંને રકમમાં ગુણાકાર કરી દશ લાખની સંખ્યા કાઢવા માટે ૪ શતકને ૧ દશ હજારે ગુણ્યા તો ૪ દશ લાખ આવ્યા, ૭ હજાર તથા ૪ હજારનો ગુણાકાર ૨૮ દશ લાખ આવ્યા, હવે વધુ દશ લાખ નીકળી શકે એમ નથી માટે એ બધા દશ લાખનો સરવાળો કર્યો તો ૩૮ દશ લાખ આવ્યા તેમાંના ૮ ને ગુણાકારમાં દશ લાખને સ્થાને લખી ૩ કરોડને વધા ગણી. પછી ગુણાકાર કરી કરોડની સંખ્યા કાઢવી તેમ કરવાને ૧ દશ હજારને ૭ હજારે ગુણ્યા તો ૭ કરોડ આવ્યા. વધુ કરોડ નીકળી શકેતા નથી માટે સરવાળો કર્યો તો ૧૦ કરોડ આવ્યા. હવે ગુણાકાર કરવાથી કરોડ કરતાં વધુ સંખ્યા નીકળી શકતી નથી માટે ૧૦ કરોડને એમના એમ કરોડના સ્થાને મૂકી દીધા તો જવાબ ૧૦૮૫૮૩૬૪૪ આવ્યા.

રતનજી ખંડુભાઈ દેસાઈ.

પે. આ. મ્યુ. મુખ્ય સ્કૂલ વલસાડ.

ટીપ—ઉપરની રીત સહેલી નથી, બાળક યુગવાદ પડે તેવી છે. અંકો સ્લેટમાં લખવાના બદલામાં મગજમાં રાખી હિસાબ ગણવાનો ધણો મહાવરો થયા પછી ઉપયોગમાં આવે તેવી છે. મોટી ઉમ્મરના વાંચનાર માટે તે પ્રસિદ્ધ કરીએ છીએ.

એડિટર.

વાલ ગીત.

પંખીની ટોળી. ભાગ ૧ લો (ચોથોકા.)

રડો રડો મુલક શુન્નરાત રડો. એ રાગ.

જુઓ જુઓ પંખીની આ ટોળી;

એમાં કપૂતરોની જાત બોળી.

૧

તેમાં ગરુડ છ મોટા રાજા,
 આંચ મોટી શરીર છે તાજા. ૨
 બેઠા પોપટ બાઈ કારભારી,
 એની બોલી લાગે છે બહુ સારી. ૩
 બુઝો લુચ્ચામાં લુચ્ચા કાગડ છે,
 સહુ પંખીમાં એતો નાગડ છે. ૪
 હંસ મોર એનાં ને કોયલ છે,
 ગીધ સમળીને આપે નેએલ છે. ૫
 જળ-કુકડી ને બગલાં બેઠાં,
 ચીબરીને ધુવડ સંતાર્ધ પેઠાં. ૬
 હેલે કાળર ચકલી ને હોલા,
 દેક-બગલા છે મોટા દોલા. ૭

દેવરાંકર વૈકુંઠજી ભટ.

શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા.

એપ્રિલ સને ૧૮૯૩ના અંકમાં આપેલા પ્રશ્નોનું ધનામ નીચેના કોને મળ્યું છે:—

પ્રશ્ન ૧ લો.—બીમજી લક્ષ્મીરામ દવે, રપે. પે. આ. તાલુકાસ્કૂલ આવનગર, ૩૨).

પ્રશ્ન ૨ ને.—અમીરમિયા હમ્દમિયા ફાફી, મહેતાજી, કોકા તાલુકે ધોળકા, ૩૧).

પ્રશ્ન ૩ ને.—(૧) પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ, સ્કૂલ માસ્તર દેલવાડ, કાઠીઆવાડ, ૩૧); (૨) દેસાઇબાઈ બીખાબાઈ પટેલ, મહેતાજી, બાલીસણા તાલુકે પ્રાંતીજ, ૩૧).

ઇનામી ગીત.

“બિલાંડી” એ વિષય ઉપર જ્ઞાલાલ દામોદર ત્રાડી, ધ્યાવ તાલુકે અંકેશ્વરના મહેતાજી તરફથી સાદું ગીત આપ્યું છે તેને ૩૪) નું ધનામ આપવામાં આવ્યું છે. શરીરના હાવભાવ સાધેનાં આવેશાં ગીતોમાંથી દોષ ધનામ લાપક ન હોવાથી કોઈને તે ધનામ મળ્યું નથી. જગજીવન કાળીદાસ પાઠક, પોરબંદર પે. રપે. આસિરદંટ, અને અં-

બાલાલ નાયજી, કાલોલ ખાંચ સ્કૂલના મહેતાજીનાં ગીત પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવશે અને શરત પ્રમાણે હાથગેથી તે દરેક જણને ચાર ચાર આના મોકલવામાં આવશે. જગજીવન કાળીદાસ તેમના લખવા પ્રમાણે બી. નં. ગીત મોકલશે તો તે પૈકી જે હાથવાલાયક હશે તે પ્રસિદ્ધ કરીશું.

કેળવણી ખાતાની સ્વરો.

નિશાળોનાં ઈનામ પત્રક.

ચોખ્ખારી. મે. મહા. હુજુર સાહેબ વગેરે ૩. જાદવા સાંભરાઈ,
મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ઝા સદ્ગૃહસ્થો ૩. ઝા શીકારપુર,
મે. મહા. હુજુર સાહેબ વગેરે ૩. પા મહેતાજીને ૩. ૧ા માનિટરને
૩. ૦ા ગઢસીસા. મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ધા સા. પાંચુ ટોકરશી
૩. ૧૫) નીરોણા. મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ઝા હા. ગોવિંદ
ગીરધરની બાઈ ગોમતી ૩. પા મહાજન ૩. ૨) મહેતાજીને ૩. ૧ા
ભચૌ. મે. મહા. શ્રી. હુજુર સાહેબ વગેરે ૩. ૧૧ાના કોડાપ.
મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ૨૫) વકીલ દેવજી રામદાસ ૩. ૬) મે.
મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ૭ા સદ્ગૃહસ્થો ૩. ઝા મહેતાજીને ૩. ૨ા
તેરા કન્યા. શા. પદમશી હુંગરશી. ૩. ૨૦) મહેતાજીને ૩. ૧ા આસિ.
૩. ૧ા ભરતશિક્ષક ૩. ૦ા મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ૧૨ા-સલાયા.
માલમચ્છલી હાજી મામદાણી ૩. ૪ા મહેતાજીને ૩. ૧ા આસિરંટને
૩. ૦ા માનિટરને ૩. ૦ા મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ૮ા-ચીત્રોડા.
જગીરના માલીક તથા મહાજન ૩. ૬ા મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩.
૭)-બીદડા. મે. મહા. હુજુર સાહેબ ૩. ૪) કેરા. મહારાણાશ્રી
જલમસિંહજી ૩. ૭ા કેરા કન્યા. એન. ૩. ૫) લોદાણા. મે. મહા.
હુજુર સાહેબ ૩. ૫) નાગજપર. રોઠ નેણસીભાઈ પ્રીતમદગદ ૩.
૧૩ા મહેતાજીને ૩. ૧ા માનિટરને ૩. ૦ા નખત્રાણા. રા. રા. ગો-
રાજી ધનજી ૩. ૯) મહેતાજીને ૩. ૧) મે. મહાશ્રી હુજુર સાહેબ
૩. ૬) વોજણુ રો. ગો. તે. જોશી માવજી આત્મારામ ૩. ૨ા મહે-
તાજીને ૩. ૨ા આસિ. ૩. ૧ા-જા. રો. ગો. તે. રા. રા. વહી-
વટદાર સાહેબ મેરાજીભાઈ રાધવજી વગેરે સદ્ગૃહસ્થો ૩. ૨૪ા ભૂજ

૧. પા. શા. માલીઆના નંડેજીશ્રી મોડછ રૂ. ૧૦) માંડવી શેઠ ગો. તે. ઇ. સ્કુલ. ગો. તે. ચેરીટીઝ રૂ. ૧૯૫૫) શેઠ ગોરધન ગોઠણદાસ તે. જયાળ રૂ. ૩૫- શેઠ દામોદર આણંદછ રૂ. ૨૫ હેડમાસતરને રૂ. ૧૦) આસિરદંડને રૂ. ૩) નોકરને રૂ. ૧) માંડવી નં. ૧: મે. મહા. હુજુર સાહેબ રૂ. ૩૨૫) માંડવી નં. ૨. એજન રૂ. ૨૬૫) ૫૫૫ મુદ્રા. એજન રૂ. ૨૧) ૫૫૫ રાપર. એજન રૂ. ૧૧૫- ગુદીઆળી. એજન રૂ. ૯૫) ૫૫૫ કૃતેગઢ. એજન રૂ. ૭૫) ૫૫૫ કૃપાયા. એજન રૂ. ૯૫) ૫૫૫ માધાપર. એજન રૂ. ૬૫) ૫૫૫ ગોધરા. એજન રૂ. ૯૫) ૫૫૫ માનકૃવા. એજન રૂ. ૩) ૫૫૫ પાયઠ. એજન રૂ. ૫૫ ગાંગોદર. એજન રૂ. ૩૫- ખેડોઇ. એજન રૂ. ૧૦) પલાસવા. એજન રૂ. ૧૦૫) ૫૫૫ કોટડી. એજન રૂ. ૭) ૫૫૫ લાકડીઆ. એજન રૂ. ૬) ૫૫૫ ખેસા. એજન રૂ. ૩૫ નાચેચા: એજન રૂ. ૫) મંગવાણા. એજન રૂ. ૪૫) ૫૫૫ વાંઢીઆ. એજન રૂ. ૩) ખોલડી. એજન રૂ. ૪૫) ૫૫૫ લાયળ. એજન રૂ. ૪૫) ૫૫૫ આંટાવાડા. એજન રૂ. ૩) ૫૫૫ આસંખીઆ. એજન રૂ. ૪૫) ૫૫૫ ખેરાળ. એજન રૂ. ૩૫) ૫૫૫ વળાપદ્ધર. એજન રૂ. ૩૫) ૫૫૫ ગેડી. એજન રૂ. ૩૫) ૫૫૫ ફરાદી. એજન રૂ. ૩) ૫૫૫ હુમરા. એજન રૂ. ૫) ખેરઉ. મે. મહારાજ હુજુર સાહેબ રૂ. ૩) નળીઆ નાઈટ. એજન રૂ. ૩ નારાયણ સરોવર એજન રૂ. ૫-૭-૬ અંગીઆ. એજન રૂ. ૫૫) ૫૫૫ બળદીઆ. એજન રૂ. ૩) વીઝાણુ કન્યા. એજન રૂ. ૭૫

આલાવાડ પ્રાંત. દસાડા. મલેકશ્રી સદાદખાનછ રૂ. ૬) મલેક ઉં- મરખાનછ રૂ. ૪) મહેતાજીને દસાડા કન્યા. મલેકશ્રી સદાદખાનછ રૂ. ૩) પાલીઆદ. તાલુકદારો રૂ. ૩) આનંદપુર કન્યા. તાલુકદારો તથા થાણુદાર રૂ. ૫) વઢવાણ કાંપ ઇંગ્લિશ સ્કુલ. મે. આસિ. પોલિટિકલ એજન્ટ રૂ. ૬૧) ડિસપેન્સરીના સરજન રા. પા. દાકોરદાસ કીકાભાઈ રૂ. ૩૨) ચોટીલા. તાલુકદારો તથા થાણુદાર સાહેબ તથા મેખરો વેપારીઓ રૂ. ૨૪)

ગોહીસવાડ પ્રાંત. રાણુલા. શેઠ કમળશ્રી પ્રેમછ ૨૯-૮-૯ રા- નુલા કન્યા. એજન રૂ. ૧૫) ૫૫૫ કુંડલા. ગામ મહાજન રૂ. ૬) ધાં- ધળી. શેઠ દરજીવનદાસ જશમતભાઈ રૂ. ૬) શેઠ. રૂપછ સાલેમમદ રૂ. ૩) ચારોડીઆ. પટેલ શામછરામ રૂ. ૩) દરેડ. કુમારશ્રી અખે- રાજછ રૂ. ૩) જસદણુ. પોલિસ સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ વજુ કદાનછ રૂ. ૩૫

ભાવનગર કન્યા. નામદાર મહારાજ સાહેબ ર. ૧૨-૧૩-૬ કુંડલા કન્યા. કુંડલાના વડીલ ર. ૧૧૫૫ જલ્લાલપુર. મે. વિક્રમભાઈ સામ-
ળદાસ ર. ૨૨-૧૨-૩ ભીમડાદ મે. દાકોરસાહેબ ર. ૫) સોનગઢ.
આસિ. પોલિ. એજન્ટ ર. ૩૬-૮-૦ સોનગઢ કન્યા. એજન્ટ ર. ૪૫
ખોટાદ કન્યા. મે. મહારાજ સાહેબ ર. ૫-૮-૩ નીગાળા, ખોજ
૩૫૭ સાલેમમદ ર. ૪) લાઠી. મે. દાકોરસાહેબ ર. ૨૪-૧૦-૬
લાઠી કન્યા. એજન્ટ ર. ૯) ગાંધી આખરા. તાલુકદારો ર. ૮) વરતેજ
કન્યા. ભાવનગરના નામદાર મહારાજ સાહેબ ર. ૬) ધાંધલી. શેઠ
રતનશી લાલા ર. ૩) કોટડા પીઠા. વાલાલુણા દેસા કોટડાના તાલુક-
દાર ર. ૨૩) વરતેજ. રા. ગોરધન અમરશી ર. ૩) ધાંધલી. શેઠ.
દેવીદાસ મૂલજી ર. ૧૦) ગઢડા. ખાચર હમુરદાતા ર. ૩) વોંછીયા.
કે. પ્રેમજીરામ ર. ૮) કુંડલા મુખ્ય. મેતા જીવરાજ અમરશી ર. ૩
શીહોર આંચ. ગઢડા પિંગળશી પાતાભાઈ ર. ૫૦) કોટડા પીઠા.
ભટ. જગજીવન આપુજી ર. ૭).

હાલાર પ્રાંત. ખાલલા. મહારાજ જામસાહેબ ર. ૬૦) હડો-
આણા. એજન્ટ ર. ૫૭-૧૪-૧૧ જાણુડા. ખોજ મુંદરજી હરજી તથા
દાકરીયા જીવા જસાણી ર. ૩૫૫ મોરશી. શેઠ મોતી રતનશી ર. ૫)
ધોલ. રેવિન્દુ કમિશનર વજેરામ ઇંદરજી ર. ૩) અમરાપુર. મે. કાદા.
ચિદંકાનરતેજસ અયોધ્યાપ્રસાદ રામપ્રસાદ વગેરે ર. ૬) રાજકોટ સિ.
વિલ સ્ટેશન. મે. દેવળાના દરબારશી શિવસિંગજી ર. ૬) નવાનગર
કન્યા. નં. ૧ લો. દા. ભાણુજી હંસરાજ હા. મુંદરજી ર. ૭) એજન્ટ
નં. ૨ જો. એજન્ટ ર. ૪) જોડીયા કન્યા. મહારાજ શ્રી. જામવિ-
ભાજી ર. ૬૦) હડીઆણુ કન્યા. મહારાજ જામસાહેબ શ્રી વિભાજી
ર. ૨૨-૧૩-૧૦ જોડીઆ ઇંડિલરા. મહારાજ જામસાહેબ ર. ૧૨
જોડીઆ નાઈટ. એજન્ટ ર. ૩-૨-૮ નવાનગર તા નં. ૧ લો. મુંજાના
શેઠ મૂળજી જેઠા પૌત્ર ગોરધનદાસ મુંદરદાસ ર. ૫૬) એજન્ટ. નં. ૨ જો. એ-
જન્ટ ર. ૪૭) એજન્ટ. સંસ્કૃત. મુંજાના શેઠ મૂળજી જેઠાના પૌત્ર ગોરધનદાસ
મુંદરદાસ ર. ૮) વણથલી. શેઠ મૂળચંદ દેવજી વગેરે ર. ૪) ખેડી. મે. મિસિ-

સ મેડલાંડ સાહેબ તથા કુમારશ્રી જયવંતસિંહજી રૂ. ૧૫) ખંભાલીઆ. શેઠ હરિદાસ કાનજી રૂ. ૧૦) લાલપર. ઠા. પીરજી હવણદાસ રૂ. ૧૬) જોડીઆ. મહારાજશ્રી જમસાહેબ રૂ. ૩) આમરણ. મે. દાકોર સાહેબ રૂ. ૧૮) નવાનગર આંચ નં ૧ લો. મુંબાઈના શેઠ મૂળજી જેઠા રૂ. ૨૦) સદર નં. ૨ જો. એનન રૂ. ૨૦) સદર નં. ૩ જો. એનન રૂ. ૧૫-૧૧-૦ ધોરાજી. શેઠ કાનજી જયરાજ રૂ. ૫) નવાનગર કન્યા નં ૧ લો. મુંબાઈના શેઠ મૂળજી જેઠાના પૌત્ર ગોવર્ધનદાસ મુંદરજી રૂ. ૨૨૯-૧૨-૬ સદર નં ૨ જો. એનન રૂ. ૧૯૪) સદર નં ૩ જો. એનન રૂ. ૧૧૪-૧૨-૬ ખંભાલીઆ કન્યા. શેઠ હરિદાસ કાનજી રૂ. ૪) રાજકોટ કન્યા. શેઠ અનોપચંદ મૂળચંદ રૂ. ૪) મોરબી આંચ ઠા. વાલાજી જેઠા રૂ. ૩) ધ્રોલ. મે. દાકોર સાહેબ રૂ. ૪૧) ધ્રોલ કન્યા. એનન રૂ. ૧૩-૯-૦ મોરબી. બાઈશ્રી રેમબાઈ રૂ. ૧ જોડીઆ. ઠા. કન્યાજીજી ખીમજી તથા આધવજી દઆલજી રૂ. ૮) ધોરાજી મેની કરપનજી કન્યાજી રૂ. ૪) મોરબી વખતુઆ ચેરી. ટેબલ. મે. દાકોર સાહેબ વાઈજીભાઈ રૂ. ૬-૧૪-૦ બાઈશ્રી રેમબાઈ રૂ. ૮) આટકોટ. કોરણના આનંદ પોલિસ ઇન્સ્પેક્ટર રૂ. ૫) સલાયા. વેશી ગીગાભાઈ પ્રધાન રૂ. ૨૦ ખંભાળીઆ તા. રકુલ. ઠા. દામોદર પ્રાગજી રૂ. ૪) ઠા. જેરામ કાનજી રૂ. ૮) માંડળીના મંદત કાશીગરજી રૂ. ૧૭) ખંભાળીઆ કન્યા. એનન રૂ. ૨૩) ઠા. જેરામ કાનજી રૂ. ૩૫

પાલણપુર વિ. ચંદીસર. મે. દીવાનસાહેબ રૂ. ૫-૯-૫ પાલણપુર કન્યાશાળા. મે. દીવાનસાહેબ તથા પોલિટિકલ એન્ટ સાહેબ રૂ. ૩૬) પાલણપુર તા. રકુલ. રૂ. ૫૩-૩-૧૦ પાલણપુર ઉર્ફ. મે. દીવાન સાહેબ તથા પોલિટિકલ એન્ટ સાહેબ રૂ. ૨૧) પીલુઆ. રૂ. ૬) માલણ. મે. દરગાર સાહેબ રૂ. ૬ મેતા. રૂ. ૧૨) વરગામ. મે. દરગાર સાહેબ રૂ. ૭) હાલુ. મે. પોલિટિકલ એન્ટ સાહેબ રૂ. ૫-૩-૨ સમૌ. મે. પોલિટિકલ એન્ટ સાહેબ રૂ. ૮) કાણોદર. મે. દીવાન સાહેબ રૂ. ૧૫) ગઢ. મે. દીવાન સાહેબ રૂ. ૮-૧૩-૦

ડીસા. ર. ૩૦) રાજપુર. મહેત બાવા ર. ૩) રાધનપુર તા. રુકલ.
 મે. પોલિસ મુ. સાહેબ તથા નવાબ સાહેબ ર. ૪૨) મહેતાજીને ર.
 ૧૦) રાધનપુર કન્યા. એજન ર. ૧૩ સ્ત્રી શિક્ષકને ર. ૭) રાધનપુર
 ઉર્દુ. મે. પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબ તથા નવાબ સાહેબ ર. ૧-૫-૩
 તથા મુનશીને ર. ૫) ઉમરી. ર. ૫-૧૧-૪ ઉણુ. ઠાકોરા ર. ૧૦)
 થરા. ર. ૧૨) તેરવાડા. ર. ૩) ગઢ. મે. દીવાન સાહેબના કુંવર
 ર. ૮) વરાહી. મે. પોલિટિકલ એજન્ટ સાહેબ તથા વાર્ષિક ધનામ
 ર. ૧૭) વાવ. મે. રાણાજી ર. ૧૭) થરાદ. મે. ઠાકોર સાહેબ
 ર. ૨૪) કણોદર. મે. દીવાન સાહેબ ર. ૧૪) નેતા. મે. દીવાન સાહેબ
 ર. ૧૦) ગોતરકા. ર. ૩) રાધનપુર કન્યા. વાર્ષિક ધનામ તથા
 વારતુ ર. ૫૧) સમી. ર. ૩૬-૭-૮ મુજપુર. ર. ૫-૭-૩ ચંદુર
 ર. ૭) રુપડ. ર. ૪) સંજેશ્વર. ર. ૪) કુંધકા. ર. ૫-૧૨-૦
 પંચાસર. ર. ૬) રાકુ. ર. ૪) મોરવાડા. ર. ૫) કુંવર. ર. ૫)
 લોલાડા. ર. ૮) વેડ. ર. ૩) મુઘળામ. ર. ૮) ઢીમા. ર. ૫) વા
 વાવ. ૧૬-૧૫-૯ થરાદ. ર. ૨૩) ધાનેરા ર. ૧૨) રેલવે ખા.
 તાના ધનજીનીયર સાહેબ ર. ૧૩) ખીમત. ર. ૯) કુંધકા. તેહરી.
 લદાર રંગપ્રસાદ ર. ૩) ડીસા. મે. તેહરીલદાર સાહેબ ર. ૨૧)

આલાવાડ પ્રાંત ટીકકર. મહેતા જેદા ખોડીદાસ ર. ૧૦ વાંકાનેર.
 રા. બા. ગણપતરાવ નારાયણરાવ ર. ૪) ઝીંજુવાડા. સ્ટેટ તરફથી ર. ૩) આ
 લીમડી કન્યા. સંઘવી દેવકરણ બધેર ર. ૫) ધ્રાંગઢા કન્યા. કુમા-
 રથી અજીતસિંહજી ર. ૫) સાયલા. કામદાર ભાણેકચંદલાઈ ર. ૧૦)
 ઝીંજુવાડા કન્યા. મે. તાલુકદાર સાહેબ ર. ૭)

સોરઠ પ્રાંત. જેતપુર તા. રુકલ. મે. તાલુકા કોર્ટના ગેમબર
 સાહેબો ર. ૩૩-૬-૬ સદર ખાંચ. એજન ર. ૧૩-૧૧-૭ ખંડી-
 આ. કુંવર સાહેબ મહમદખાં ર. ૨૦) રા. રા. જેમુખલાલ ભગ-
 વાનલાલ ર. ૯) ચીતલ. ભાગદારશ્રી વાલા નાગુ માનેયા ર. ૩)
 બ્રહ્માપાદ. મે. મામલતદાર સાહેબ ર. ૪) માણાવદ કન્યાશાળા.
 સ્ટેટ તરફથી ર. ૫) બ્રહ્માપાદ. નગરસેઠ મોહનદાસ ત્ર્યંબકદાસ ર. ૪)

દરકન શિક્ષક કોપીયુકેનાજ દરેક જાગતા શુદ્ધ શુદ્ધ કદના અ-
 ત્રેસનેજ બંધબેસતી ખાસ છગ્ગાંડથી માટે ખરચે બનાવી મંગાવી છે.
 જે સ્ત્રીલપેનો, ગુજરાતી મરાઠી, ઉરદુ, અને ફારસી લખવાને ઘણી
 પ્રગવડ કરી આપી છે. દરેક જાકસમાં દળન—૬ કોંગત ૩ વા વે-
 ન્યુપેનજથી ૧ થી ૬ જાકસ મંગાવનારને ખરચના ૩ વા વંધારે લાગશે.
 ભૂલીજતાના.

આ સુધરેલી દળના, ઘડવાની કડાકુટ વિનાના અને ટકાઉ કિતા
 તથા લેખજોના નમુનાઓનો એક કાર્ડ અરધા આનાની ટીકીટ મોકલી
 આપવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

આદરજી કાનસજી ભારતર.

દરકન શિક્ષક કોપીયુકે તથા સ્ત્રીલપેનોના પ્રગટ કરી
 અને કમીશન એજન્ટ. ધોખી તળાવ મુંબઈ.

ન્યુ જનરલ બુક ઓફીસ.

અમારી ઓફીસમાંથી સરકારે મંજૂર કરેલી તમામ જનરની ડી-
 પોની ચોપડીઓ, સિવાય દરદોષ અદરચની બનાવેલી ગમે તે જનરની
 શાળાપયોગી ચોપડીઓ મળી શકશે. વ્યાજબી કમીશન આપી, પ્રમા-
 ણિકપણે કામ કરવામાં આવે છે. એકજવાર અમારી સાથે કામ પાડવાની
 સર્વ મહેતાજ સાહેબોને અરજ કરવામાં આવે છે.

કોઈપણ અદરચે છપાવેલી કોઈપણ જનરની બુક વેચવા માટે
 યોગ્ય કમીશને અમારી ઓફીસમાં રાખવામાં આવશે. એટલુંજ નહિ
 પણ તે ખપાવવા માટે અમારા ‘માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ’
 માં વગર લવાજમે ખગર અમારી મરજ મુજબ છાપીયું. નીચેને
 શિરનામે લખવું.

મગનલાલ ઝવેરચંદ સાહુ,
 અધિપતિ—માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ. લોખંડી-કાઠિયાવાડ.

શાળાઓમાં ખાસ ઉપયોગી થઈ પડેલાં પુસ્તકો.

૧. સરસ દેશીનામાની પદ્ધતિ છઠી આવૃત્તિ. કી. ૪ આના.
૨. ખાતાએ મંજૂર કરેલ અંકગણિત શીખવવાની પદ્ધતિ બીજી
 આવૃત્તિ સુધારા વંધાર સહિત. એમાં મોટા ગણિતનાં અધર્શ મનો
 વન, પરચુરણ, ને. અધર્શ પરચુરણ દાંખલા પણ સમજુતિ સાથે
 ગળી આપેલા છે. કી. ૯ આના.
૩. વ્યાકરણ શીખવવાની પદ્ધતિ.

એ હજારમાંથી અડધથી વધારે નકલો ખપીગઈ છે, કચ્છની શાળાઓમાં
આજ વ્યાકરણ આલે છે. કી. ૭ આના. ૪. ભૂતળવિદ્યા. રૂ. કો. રૂકો.
ને છઠ્ઠા ધોરણના વિદ્યાર્થીને હિપથોગી છે. કી. ૩ આના. કમીશન ૫,
૧૦, ૧૫, ૨૦ નંગથી ૧૦, ૧૫, ૨૦, ને ૨૫ ટકા; પરંતુ અંકગણિત
ને વ્યાકરણ શીખવવાની પદ્ધતિ સાથે ખરીદનારને એ નંગથી ૨૫ ટકા
એટલે એ નંગ ૧૨ આનામાં મળશે. પોસ્ટેજ સપ્લાયનું માફન. વે.
પે. ખર્ચ મંગાવનારને શિર છે. પ્રેમચંદ કરમચંદ, હે. મા. ખા. ફી. રૂ.
કો. રાજકોટ.

મોટા અંકગણિતના ૨૨૧ પરચુ. દા. ની નોટ. અનુક્રમના
વધારા સાથે. કિ. ૩ આ. પોસ્ટેજ સાથે. ૫ થી ૧૨. ૧૦ થી ૨૦, ૨૦ થી ૩૩
ટકા કમી. ગીરધર મૂળજી મહેતાજી ખમ. તા. પંધુકા. —

સસ્તી નવીન રકમ શું છે !! મોટા નકશા.

સ્કુલોના નકશા મુજબ, તમામ હકીકત વાંચા, હિંદુ. કાઠિયા. ને
મું. ઇ. ના નકશા. ધોરણ પીત્ત, ત્રીજા ચોથાને ઘેર રાખી જોવાના કિ.
૦) ના તે રોકડથી ૦) ના મળશે. વઢવાણ—ગોવિંદજી લક્ષ્મીરામ દવે.

“મુંદરી શુભ મંદિર” — “ઈનામ”, તથા “લાયખરી” માં
રાખવા સારું મુંબઈ ઈલાકાનાં મું. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે.
ગાયકવાડ સરકારના કેળવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા
તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ગ્રંથથી લાયખરી શોભાવવા સારા શિ-
ક્ષકોએ ભૂલતું નહિ. પૃષ્ઠ ૧૫૦. પાકું પુઠું ને સોનેરી નામ. ત્રીજી
આવૃત્તિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આનો. લખો, કર્તા મહા-
મુખરામ હરજોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંબઈ.

“ભૂગોળવિદ્યા” — શાળાપંચોગી આ પુસ્તક વિષે મુંબઈના અ-
નુભવી ૩૦ એં ઈં સાહેબ લખે છે કે, આગળી ભૂગોળો જે મારા
જોવામાં આજ સુધી આવી છે તે બધી કરતાં ત્રીં મહામુખરામની
ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાપા શુદ્ધ
છે. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. પૃષ્ઠવીનું કીમત ત્રણ
આના. મુંબઈ ઈલાકાનું વર્ણન. કીમત મે આના. કમીશન ધણું
સારું મળશે. લખો, કર્તા મહામુખરામ હરજોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંબઈ.

સાળોપયોગી દેશીનામું. આટ. જ. ગો. સ. ના કેલવણીખાતાએ મંજૂર કરેલું છે. દરેક ડેપોમાંથી એ મળશે. કી. ૦) ત્રા પો. ૦) ૦૦૦ દેશીનામું. વ્યવહારિક નામાનું સંપૂર્ણ પુસ્તક છે. કી. ૦૦૦ પો. ૦) — વિહાનો કહે છે કે આ દેશીનામાં ખીખ કરતાં સરસ છે તેમ છતાં કસાએ નફો ખાવાની આશાએ કરેલાં નથી. કમિશનનો ભાવ ૩, ૧૦, ૧૫, ૨૦, ૨૫, અને ૫૦ નકલ રાખનારને અનુક્રમે ૨૦, ૨૫, ૩૦, ૩૩, ૩૫, અને ૪૦ ટકા લેખે મળશે. શેક શેરી. જગનલાલ લલુભાઈ શાહ — દેશીનામાવાળા વડોદરા.

જરૂર જોશો તો હીક થશે.

પત્રવ્યવહાર નામે પુસ્તક જાણને બંધાર પડ્યું છે શેષમાં એળ પેછ પૃષ્ઠ ૨૨૮ એમાં પત્ર, ખત અને ચરજીઓ લખવાની તમામ પ્રકારની રીતો સારી પેઠે નમુના સાથે સમજાવી છે તેથી શિખનાર, શિખનાર અને વ્યવહારમાં કામ કરનારને વધારે ઉપયોગી થઈ પડશે એમના ઉના આદેશો કી. ૩૦૦ તથા પોષ્ટેજ ૦૦૦ આનો મંજૂર સાંકેતો આના મોકલી મેળાવી લેવું. પાછળના આદેશો પોષ્ટેજ સાથે સાંત આના મોકલવા. શેક શેરી વડોદરા. જગનલાલ લલુભાઈ શાહ.

મોટા અંકગણિતની સમગ્રી. શ્રીજી આપૃત્તિ. કાગત ૩૦૦ પોષ્ટેજ સાથે. પાંચે દશ, દસ પંદર, વિશે વાંચ ને પચીસે પચીસ ટકા કેમીશન. રાફેથી કે. વે. પે. થી ખુશાલદાસ બોટલદાસ. અમદાવાદ અંખાઈબંક.

નિશાળોમાં ચાલતી સરકારે મંજૂર કરેલી ચોપડીઓ અમારે લાંબી મળશે. મહુમ રા.સા. મહીપતરામ રૂપરામ કૃત. વિઠ્ઠલદાસ ધનજીભાઈ કૃત. સુગ્રસાવનો સંદેશ ધનિદાસ. ૦-૦-૮ દે. દિસાળ ભા. ૨. ૦-૧-૮ ચુનરાવી ભાવાનું નાનું વ્યાકરણ. ૦-૧-૬ લાલચાંકર. ઉમવાચાંકર કૃત. વ્યુત્પત્તિ પ્રકાશ. ૦-૧-૮ અંકગણિતનાં મેળાતર. ૦-૬-૦

કેમીશન — દરે. ૧૦, પચીસે ૧૨૫, પંચાસે ૧૫, એએ ૧૮૫૦ અંકગણિત એ ૨૦ ટકા. ૧૦૦૦ ઉપરાંત ચુનનારનું દરેકે નુર એએ અર્ધ બરીયું. પેર્કિંગ મંગાવનારને શીર. રજીસ્ટ્રાર જાણ ખુશાલદાસ. અમદાવાદ આયોદય પ્રેસ.

આ મોક છે તેજ પરમ સંપદ નથી, આપણે પરદેશના અધિકારી છીએ. કાકર જીવંતી ચુનાવણમાં. જે કાકરનું જુદું છે તે પોતાનું જુદું કરે છે. કાકર છે તે કાકરનું દારી ખાનાર કીશે છે, બહુ કરનારનું બહુ થશે.

સૂચના.

આ પત્ર મેઝાંધી સર્વ લખાણુ એડિટર તરફ મોકલવું. નોટપેઠ કાગળ લેવામાં નહીં આવે. સડી વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન આપાશે નહીં.

છાપવાં મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણુ ખાણું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ડેર્યુટી અને આસિસ્ટન્ટ ડેર્યુટી સાહેબોને તથા મહેતા અંબોને કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હકીકત સ્કૂલખોડો લખી મોકલશે તો તેપણુ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખર્ચે જે માસમાં છાપવાની હોય તેના આગલા મહિનાની પાંચમી તારીખ પહેલાં પહોંચવી જોઈએ. જે-ડખીસે જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગલા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ગનીઓરડર મોકલનારે કુપત ઉપર મેલનું નામ, ટેકાણું, અને શી ખામતના પેસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સંભવ છે. પોસ્ટની ટીકીટો મોકલનારે દર રૂપીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકીટો વેચાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અઢીઆના, દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૨-૦

ત્રિપય લખી મોકલનારને પેસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ રૂપે લખવું. ત્રિપય પસંદ પડશે તો તેની અગલ વિગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છાપેલે માને રૂ. ૧ થી રૂ. ૨ સુધી આવવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહીં.

જાહેરખર્ચે છાપવાના ભાવ.

	લીટી.	ખર્ચ માસ લગી, લાગ લગત દરે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પ
૨	૮	છીના અગીઆંર ગઢીના લગી
૩	૧૫	પાગણો ચાર્જ પડશે. ખર્ચ ગઢી
જો ઉપરલિખેલા ઉપર પ્રમાણેજ		નહીં, એટલી મુલત. રૂ. નો ખર્ચે

મઢીને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક ગઢીને અડધો ચાર્જ લેવાશે.

હંડખીસે વહેંચવાના દર.

પા તોલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦, તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

The Gujarat School-Paper

ગુજરાત શાળાપત્ર.

સપ્ટેમ્બર સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા:

પૃષ્ઠ.

માસ	... ૨૩૩
કિન્નર ગારડન શિક્ષણ...	... ૨૩૫
ઈતિહાસ શિખવવાના કાયદા	... ૨૩૮
છાત્રાની બહાર પ્રાયગિક નિયામો.	... ૨૪૦
સંખ્યાવિશે પાઠો	... ૨૪૪
સ્થળવિશે પાઠો	... ૨૪૬
કોઈએ	... ૨૪૮
પ્રાણી વર્ણન... ..	... ૨૫૦
બાળ ગીત... ..	... ૨૫૧
ઈત્યાદી પ્રશ્નોના ઉત્તર	... ૨૫૨
ગદ્ય કથા સંગ્રહ.	... ૨૫૩
અર્થાપત્ર... ..	... ૨૫૪
બહાર અગર... ..	... ૨૫૮
કેળવણી ખાતાની અગરો.	... ૨૫૯

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી)

અમદાવાદ

કુલાઈટિંગ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક્ક સંપાદન રાખ્યા છે.

જાહેર સ્વચરા.

કેળવણી આપના વડાએ મંજૂર કરેલી

સ્થાના સસ્તી સોદાગર સ્ટાનડર્ડ કાપી છુટો

નંબર ૧ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.

તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૧ થી

નવી આવૃત્તિ.

નવી વધારા અને સુધારા સાથે.

સન ૧૮૯૩ ના બાન્ધુઆરીથી બહાર પડશે.

કિંમત દરેક પતના રૂ. ૦—૧—૩

કેટલાંક વરસો અર્થા મુજરાત, કાઠિયાવાડ વીગેરે ઠેકાણુઓ પર આમારી સસ્તી કીંમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની અને કીંમતી બાબતોથી બરપુર કોર્પોરેશનોથી કદરદાન આપેલો જાણીતા છે માટે વધુ કહેવાની જરૂર નથી. ખરીદદારોએ પોતાનાં હનડેડ બેંકેટ રોકડાં નાણાં, બાળવો. કમીશન નીચે પ્રમાણે:—

(૧)—૧૦થી વધારે અને ૨૦ રૂપીયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-

શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨)—૩ રૂપી ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ટા

(૩)—૩ રૂપી ની ખરીદી પર કમીશન ૨ ૧/૨

(૪)—૩ ૧૦૦ અને તેથી ઓછી કીંમતની નહીં એવી ખરીદી પર કમીશન ૩ રૂપી

(૫)—૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપીયાની ખરીદી કરનાર સીર, રવા-

નગી અર્થે યદશે નહીં.

“સોદાગર પ્રેસ હાઈસ,” ડે. દરીયામહેલ.

સુરત તા. ૧લી. બાન્ધુઆરી સન ૧૮૯૨.

નગીનદાસ શાહાભાઈ.

માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

વાંચો વાંચો કમિશનમાં પુષ્કળ લાભ.

ભૂમિતિનાં મુજતત્વો, દેશીનામનાં મુજતત્વો અને બ્યાકરણ શિ-
ક્ષાલુઓ, એ મારી રહેલાં પુસ્તકો તેવારહે. દરેક નંગની કીંમત આર
આના. પછી એક મા ત્રણ ભૂતનાં મળીને સામટી પાંચ નંગે પૈરદેજ માફ,
દશ નંગે દશ ટકા, બીજી ત્રીસ ટકા, પચાસે પચીસ, પોણાસોએ ત્રીસ અને
તેથી વધારે નંગોમાં તેત્રીસ ટકા કમિશન મળશે. પૈસા પ્રથમ. કે વેલુપેથલ
મળશે માણેકલાલ ત્રાગરદાસ શાહ તાલુકા સ્કુલ, માસ્તર રોડ/કોટે.

મહેતાંજી સાહેબો, ‘માસિક અને વર્તમાન તંત્રસંગ્રહ’ આ-
પને બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ આમકાના મહેતાજીએ નેના આદર મળે
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિકળતી સાંસ સાથે વર્તમાન પવનો સાર
બહુ સરસ રીતે આપવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રકાશ જેવડાં હર પ્રદ છતાં
કિંમત પોષ્ટ મુદ્દા એક રૂપિયા. એકવાર જરૂર જુઓ. મગનલાલ
એવરેથ સાહે, લીંબડી—કાઠિયાવાડ.

આરે વખણાયેલી, ખચીત એટલે, સરતી.

આદરજી હાવનજી માસતરની

દસ્કતશિક્ષક ડૉ. પી. બુકો.

આંક ભાગમાં.

કેળવણીખાતાના દાલના તથા આગતા ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આગેવાન બનીતા મહારથો, ગ્રોઈસર પ્રાન્સીપાલો, હેડમાસ્ટરો અને શિક્ષકો, મુખ્ય તથા ગુજરાતના સર્વે બહેરો છાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિ મનોપ્રસાદક ખાત્રીપત્રકો.

મેહેરમાન ડીરેક્ટર સાહેબ તથા ઉત્તર વિભાગના મહેરમાન ઇન્સ્પેક્ટર, ઇન્ડિયા સાહેબે દસ્કત શિક્ષક ડૉ. પી. બુકોને મધ્યની મંજૂર કરેલી ડૉ. પી. બુકોમાં એટ ગણી છે, અને લખે છે કે, સારી રીતે આવી સરસ ડૉ. પી. બુકોના વાપરવાને મગરો બરાબરો.

મુખ્ય તથા ગુરત મહેરની મેઈન્ટેન્સ કમીટીના અમુલવી મેઈન્ટેન્સોએ પણ મધ્યની ડૉ. પી. બુકો માંથી સરખાંબ્યાં પછી દસ્કત શિક્ષક ડૉ. પી. બુકોનેજ મધ્યે ડૉ. પી. બુકોમાં એટ ગણી છે, અને તેમના તાખાનો સર્વે સ્કૂલોમાં એજ ડૉ. પી. બુકો મલાવવાનો હુકમ થયો છે.

એ ડૉ. પી. બુકો ખાટે જે જે સદમહારથો તરફથી સરદીફિકેટ મળેલાં છે તેમનાં નામ વાંચવાથી ખાત્રી થશે, તેમાંથી થોડાં નીચે પ્રમાણે:

ડીરેક્ટર સાહેબ તથા એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરો.

કે. એમ. ચાંદ્રશેખર. એમ. એ. ડીરેક્ટર આંધ્ર પ્રદેશ કોઈલેશન.

ડી. બી. કોશ, મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર.

ઇ. બાઈલસ. ઉત્તર વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટર.

પ્રા. સા. દોરબજી એટલજી બીમી. બી. એ. હ. વિ. ના. ગાંધી એ.

ઈ. અને રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર.

રા. ખા. ગોપાળજી મુરબાઈ દેસાઈ, હ. વિ. ના કેળવણી ખાતાના આ. ઇ.

મો. ખા. હરગોવિંદલાસ હારકાંદાસ કાંદવાળા, સહોદરાના કેળવણી ખાત્રી.

રા. સા. દલપતરામ પ્રાણજીવન ખખખર, કચ્છનો માંછ એ. ઇન્સ્પેક્ટર.

દેશની કેળવણીમાં બાણીતા આગેવાન મહારથો.

આનંદચંદ્ર અવરીલાલ કમીયાસ કર માસિક.

આનંદચંદ્ર. હાસીનાથ ત્રીપાઠ તેજમ, એમ. એ., એસ. એલ. બી.

સી. આર્ષ. ઇ. મુનશી દાહકોટના હાસર.

રા. યા. સંકર પાંડુરંગ પંડીત, એમ. એ. સરદારના માંછ એ. ડૉ. રીએન્ટલ ગ્રાન્સલેટર અને દાલ પોરમહેર, રોડના મુખ્યમારી.

રા. રા. નમીનલાસ ગુપ્તસીદાસ મારશલીયા, બી. એ., એસ. એસ. બી.

મુખ્યની દાખલાઈના પકીલ તથા યુનીવર્સીટીના યુવરાજીના પદાદક.
 ૧. બા. મણીભાઈ બરેલોઈ, દીવાન ગાહોદર, વડોદરા.
 ૧. બા. લાલશંકર ઉમયાંશંકર ત્રવાંડી, સયાઈનેટ બરેલો અમદાવાદ.
 ૧. સા. હરિલાલ મનમુખરામ, ખારીયા રેલેટના કારખારી.
 ૧. બા. જગજીવનદાસ ખુશામદાસ માછરેપુરી કલેક્ટર તથા સેશ-
 ન્સ જજ અને સુરત યુનીવર્સીટીના પ્રમુખ.
 ૧. સા. મનમુખરામ સુરેરામ, ચીખાડી, જુનાગઢ રેલેટના એજન્ટ.
 ૧. સા. રણછોડભાઈ ઉદયેરામ, કચ્છના નાયબ દીવાન.
 ૧. બા. બોળાનાથ સારાખાઈ.
 ૧. રા. કમી દલપતરામ ઝોલાખાઈ, સી. આઈ. ઈ. જ. રતનાખીરી.
 સા. સા. જમનજી એલજીમોદી, એમ. એ. ડેપુટી કલેક્ટર અને
 રફલ કમીટીના ચેરમેન, ભરૂચ.
 ૧. રા. કાલાખાઈ લલુભાઈ વકીલ, સુરત-રફલ ઓડના પ્રમુખ.
 રોહ. કેપસંડ એલજીમોદી, બી. એ. સુરત-રફલ ઓડના મેમ્બર.
 ૧. રા. રો. કેવિ નમેદારીકર, લાલશંકર, ગોવંતેના ધર્મખાતાના સેક્રેટરી.
 રૂબવણી ખાતાના હાલના ઇન્સ્પેક્ટરો.
 ૧. સા. મોતીરામ રામંગમ, ડે. એ. ઇ. સુરત.
 ૧. સા. ગણપતરામ ગોરીશંકર શાસ્ત્રી, ડે. એ. ઇ. અમદાવાદ.
 ૧. સા. શિવરામ મદાસિવ ગોડકરની, બી. એ. ડે. એ. ઇ. રતનાખીરી.
 ૧. સા. વરજરામ મનોકરાય રેગોઈ, બી. એ. ડે. એ. ઇ. મુંબઈ.
 ૧. સા. રૂબણીલાલ ગોવિંદલાલ મેહતા, ડે. એ. ઇ. અલંબાઈમાંત, કાઠિયાવાડ.
 ૧. સા. સા. હરિયંભેન મુર્મુ વિરૂપ, ડે. એ. ઇ. લીસારે પ્રાંત કાઠિયાવાડ.
 ૧. સા. ગણપતરામ અનુપરામ નિવેદી, ડે. એ. ઇ. સોદાપ્રાંત કાઠિયાવાડ.
 બા. સા. કરમચંદી રઘીમચંદી નાનંચાની, બી. એ. ડે. એ. ઇ. અમદાવાદ.
 ૧. સા. આર. એમ. ત્રાંડી, બી. એ. ડે. એ. ઇ. અમદાવાદ રફલ મુખાઈ.
 રૂબવણી ખાતાના આગલા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો.
 ૧. સા. મનમુખલાલ મુગટલાલ મનસી, બી. એ. એલ. એલ. બી.
 દાખલાઈના સોલીસીટર, મુંબઈ.
 ૧. સા. મોદનદાસ દાદાનદાસ પારેખ, બી. એ. એલ. એલ. બી.
 રોહ. વાંગીરજ હારમસજી પંચડી, જન દાન સ્થાના સેક્રેટરી.
 ૧. સા. જગનલાલ હરિલાલ મેહતા, બી. એ. જુનાગઢના નાયબ દીવાન.
 ૧. સા. મણીલાલ નલુભાઈ બી. એ. બાવનગર કાલેજના પ્રોફેસર.
 ૧. સા. મોદિંદ પંડિત હમરે, બી. એ.
 ૧. સા. મોદનલાલ રણછોડરામ, જવેરી.

મુખ્યની બેઈન્ટ રામ કમીટીના સદસ્યદેવેએ મસંદ કરેલી અને બધી
 બુકો સાથે સરખાવ્યા પછી મોતાના નાખાની રફલોમાં એજ કમીટીના પ્રમુખની.
 મે. દાક્ટરે ગામસ બેઈની. મે. અમદાવાદ પીરંગલી ધર મણી.
 મે. કેપસંડ નવરોઈ કાંચરાજ. મે. મણેરામ નીલકંઠ નોડકરની.
 મે. જોતનમેરી. મે. કાસીનાથ નિચમ તેતંગ.
 મે. પ્રોફેસર આર. જી. ઓફરનદેવ.
 મે. નવરોઈ નેસરવાનજી વાકીયા, સી. આઈ. ઈ. જ.
 મે. નાનાભાઈ નસરવાનજી એટ્ટેરી રફલ મોડે.

સુરત જોઈને રૂલ કમીટીના સંદર્ભસ્થોએ પેસંદ કરેલી.
અને સામા એપ્ટ લેખેલી અને પોતાના તાબાની
સ્થોમાં વાપરવાની ઘણી ખુશી દેખાડેલી.

મે. વેવરન્ટ જો. શીમેડી. મે. બાનુશંકર નારણશંકર.
મે. મનજીરામ ઘેઘેલાભાઈ. મે. હરીલાલ તુલજીરામ ધર.
મે. સૈયદ મોલવી અબ્દુલ કાદર. મે. નતુમીયાં બહુમીયાં. શેખ.

પ્રોફેસરો, પ્રીન્સીપાલો અને હેડ માસ્ટરો.

રા. સા. વામનરાવ આપાણ મોદક, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલ
ખા. ખા. જમશેદજી ચારદેશર, દલાલ, એમ. એ. એમ. એલ. બી., ગાયક
વાડના અમરેલી પ્રાંતના મુખ્ય અને માછ ગુજરાત કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ દોસાભાઈ નસરવાનજી વાડીયા, એમ. એ., પ્રિન્સિપાલ, સર. જ.
છ. પા. બે. ઈન્ડીટયુશન, મુંબઈ.

ખા. ખા. જમશેદજી નવરોજી ઉનવાલા, એમ. એ. ભાવનગર કોલેજ
શેઠ એદલજી દોરાબજી તલાટી, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલની
શેઠ ફરુજી મનચેરજી દસ્તુર, એમ. એ., પ્રોફેસર, પુના કોલેજ.
ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મહમદ સયાની, બી. એ., હેડમાસ્ટર ભરૂચ હાઈસ્કૂલ.
રા. સા. માધવલાલ હરિલાલ દેશાઈ, પ્રિન્સિપાલ, ત્રેનીંગ કોલેજ.
મી. એ., એસ. જર્વીસ, સુરત મીશન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.
મી. વીલીયમ બીટી, બી. એ., સુરત મીશન સ્કૂલના મેનેજર.
રા. સા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ, રાજકોટની ત્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ બેરામજી ફરામજી પટેલ બી. એ. માછ હેડમાસ્ટર સુરત હાઈસ્કૂલ.
શેઠ હોરમજી ભગીર પ્રોપ્રાયટરી સ્કૂલના માલેક.

શેઠ ફરામજી બખતજી માસ્ટર બી. એ. ફોર્ટ હાઈસ્કૂલના માલેક.
શેઠ માણેકજી બેગનજી કુપર માછ ફોર્ટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્ટર.
શેઠ. બરજેદજી ખંરશેદજી સંગાણા, ચંદનવાડી સ્કૂલના માછ માલેક.
શેઠ. નશરવાનજી ખરશેદજી નાનજી, ચંદનવાડી સ્કૂલના માછ માલેક.
શેઠ. જમશેદજી. ખંડુયાસ, બી. એ. હેડમાસ્ટર, એલફીન્સ્ટન મીડલરસ્ટ
શેઠ. માણેકજી. બેરામજી માસ્ટર, ગોકળદાસ તેજપાલ સ્કૂલના હેડમાસ્ટર
રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડમાસ્ટર આલકેડ હાઈસ્કૂલ, બુલ.
રા. રા. એમ. એમ. બલસારી બી. એ. હેડમાસ્ટર, ગોધરા એ. વ. સ્કૂલ.
રા. રા. મોતીલાલ મોદનલાલ, હેડમાસ્ટર, એ. વ. સ્કૂલ, ભાવનગર.
રા. રા. માણેકલાલ અમૃતલાલ દવે, લખીબતાઈ સ્કૂલ. બોમ્બે ખાનમહમદ
શેઠ. રશતમજી મેરવાનજી માસ્ટર હેડમાસ્ટર ફરામજી પટેલ સ્કૂલ.

મુંબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્ટરો.

મી. ગુલાબદાસ મુંદરદાસ ચોકસી. શેઠ. ફકીરજી શોરાબજી મદ્રોદના.
મે. પ્રાણજીનંદાસ કાદાનદાસ. મે. માણેકલાલ ધીરજીરામ અધ્યાપ.
મે. હરકીશનદાસ શ્રીજલાલ. મે. આનંદભાઈ જીકીશનદાસ.
મે. શીવશંકર કમ્પાણ બદ. મે. મોદનલાલ પ્રસાદરાય.
મે. મેરવાનજી શોરાબજી દલાલ.

મુંબાઈ અને ગુજરાતના જાહેર છાપાના મતો.

રાજત ગાફતાર, મુંબઈ સમાચાર, જામે જમશેદ, અખબારે સો-
દાગર, કમસરોદિદ; ગુજરાતી; યજ્ઞાં પરસ્ત; રીપન રીપોર્ટર; કન્ડયન

ગુજરાતશાલાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ મું.

સપ્ટેમ્બર. ૧૯૯૩.

અંક ૬ મો.

માસ.

બાળકને નાનપણથી કરકસરની ટેવ પાડવા માટે યુરોપની ઘણી નિશાળોમાં સેવિંગ બેંકો કાઢવામાં આવી છે. સને ૧૮૯૦-૯૧ માં ફ્રાન્સની પ્રાથમિક નિશાળોનાં ૪૭૮૧૭૩ બાળકોનાં બેંકોમાં ખાતા હતાં, અને તેમને ખાતે એકદર ૧૨૬૮૩૩૧૨ ફ્રાંક એટલે સુમારે સાડી એકપન લાખ રૂપિયા જમા થયા હતા. એમ કહેવાય છે કે ફ્રેંચ બાળકોને આ પ્રમાણે કરકસરની ટેવ પાડવામાં આવે છે તેથી મોટાં થયે તે સારી રીતે હુલમમાં લાગે છે અને સુખી થાયછે, અને તેજ કારણથી સને ૧૮૭૦ ની મોટી ખુવારી વાળી લઢાઇ પછી બહુ હુંકી મુદતમાં એ દેશ પાછો ટેકાણે આવી ગયો હતો. બેલજીયમમાં માત્ર સાઠ લાખ માણસની વસ્તી છે છતાં લાંનાં પ્રાથમિક નિશાળો જતાં સવા ૭ લાખ માંથી સુમારે પોણા બે લાખ બાળકનાં નિશાળની સેવિંગ બેંકોમાં ખાતાં છે અને લગભગ ત્રણ લાખ ફ્રાંક એટલે સુમારે સવા લાખ રૂપિયા જમા થયા છે. ઈંગ્લાંડમાં પણ દસપાંચ વરસ થયાં એવી બેંકો કાઢવા પ્રયાસ કરવામાં આવે છે, અને ફ્રાન્સ જેટલો નહીં તોપણ દર વરસ વધારે થતો જાય છે. સને ૧૮૯૦ સુધીમાં સુમારે પચીસે બેંકો ચાલુ હતી. માત્ર બોધથી કરકસર જેવા ગુણ શિખાતા નથી, ટેવ પાડવાની જરૂર છે અને તે માટે નિશાળની સેવિંગ બેંકો બહુ ઉપયોગી છે. મુંબઈની દોઢ દોઢ નિશાળોમાં આવો પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો છે, પણ સાધારણ રીતે એ તરફ આ દેશના મહેતાઓનું અને માળાપોનું લક્ષ ખેંચાયું જણાયું નથી. છોકરૂં પાઈ પૈસો બચાવે તે નિશાળની સેવિંગ બેંકમાં જમા કરાવે, અને તેમાં ચાર આના જેટલી રકમ એકઠી થયેથી તેના નામની પોસ્ટઓફિસ સેવિંગબેંકની ચો.

પડીમાં જમા કરાવવામાં આવે તો બની શકે તેવું છે. ગાંધી અને
ડહાપણથી કામ કરવામાં આવશે તો ગાંધીપોતો વિશ્વાસ મોટશે અને
હરકત પડશે નહીં. નિશાળનું કામ માત્ર ધોરણોના વિષય શિખવવાનું
નથી, પણ તે ઉપરાંત બાળકને નીતિમાન અને લક્ષણવંતાં તથા મોટાં
થયે સંસારમાં ઉપયોગી નિવડે તેવાં કરવાનું છે. કરકસર એ પણ
નીતિનો ભાગ છે.

રક્ત મિરટ્રેસમાં એક લખનાર કહે છે કે આંકમાં શૂન્યનો પાડો અને
પક્ષમાં નહીં હોવાથી ગુણાકાર શિખવતાં હરકત પડે છે, માટે તેવો
એક પાડો અને દરેક પાડામાં એક એક પક્ષાણું વધારવું જોઈએ. પાડો આ
પ્રમાણે થાય: $1 \times 0 = 0$, $2 \times 0 = 0$, $3 \times 0 = 0$, વગેરે. વળી એકામાં $0 \times 1 = 0$,
દુમાં $0 \times 2 = 0$, ત્રીમાં $0 \times 3 = 0$, એ પ્રમાણે પાડાઓમાં એક એક
પક્ષાણું પણ વધારાય. આ ખસામણ હમે ગહેતાછઓના વિચાર
માટે મુશ્કેલી ણીએ. આવી ગોઠવણ કોઈ કરવા ધારે તો હમે ખારીએ
છીએ કે એકા, દુ, વગેરે કેટલાક આંકની સમજણ પાડવા પછી શૂન્ય
સંબંધી સમજણ પાડવાથી ઓછી મુશ્કેલી પડશે, અને શૂન્યની ખરી
કિંમત પણ સમજાશે.

ફ્રાન્સ દેશની નિશાળોમાં બાળકને પ્રગ્વના હક અને ફરજત વિશે
શિક્ષણ આપવામાં આવે છે અને તે બાળક ક્રમ કરાવવામાં આવ્યો છે.
પ્રાથમિક નિશાળોમાં પહેલાં બે વરસ એટલે સાતથી નવ વરસની ઉપ-
રનાં બાળકને દેશવાસી, સીપાઇ, લશ્કર, કર્મો, પરગણું, શુલ્કો, પ્રજા,
કાયદો, ન્યાય, વગેરે એટલે શું તેની સમજ પાડવામાં આવે છે. નવથી
અગીઆર વરસનાં બાળકને ફ્રાન્સવાસીના કાયદેસર હક અને ફરજત,
તથા કર્મો, શુલ્કો, અને રાજ્ય એ ત્રણ વચ્ચેના સંબંધ વિશે શિક્ષ-
ણ અપાય છે. પ્રાથમિક શાળાઓના ઉપલા વર્ગમાં એટલે તેર વરસ
સુધીનાં છોકરાંને રાજ્ય બંધારણ, લશ્કર, નૌકા, કેળવણી પ્રસારવાની
અને ન્યાય આપવાની રીત વિશે વિશેષ માહિતી આપવામાં આવે છે.
ઉપલા દરજ્જાની નિશાળોમાં અને પાઠશાળાઓમાં એજ પદ્ધતિએ વન

ધારે જ્ઞાન અપાય છે, અને પાઠશાળાઓમાં ઇતિહાસ અને ભૂગોળના શિક્ષણ સાથે આ બાબતનો સંબંધ જોડવામાં આવે છે. કાન્સમાં દરેક માણસને રાજ્યસંભાના મંત્રી નીમવામાં મત આપવાનો હક છે, તેથી મત આપનાર વિચાર કરી શકે તથા સમજીને મત આપી શકે. તે મતલબથી આ વિષય દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વિષય અધરો અને રસ વિનાનો હોવા છતાં વાર્તા રૂપે શિક્ષણ આપવાથી હરકત પડતી નથી.

કિન્ડર ગાર્ટન શિક્ષણ.

(ચાત્ર પાને ૨૦૬ થી.)

તોલ.

: કેટલાક પદાર્થ દલકા અને કેટલાક બારે હોયછે તથા સરખા કદના પદાર્થનું વજન હમેશા સરખું હોતું નથી એ પ્રથમ બાળકના ધ્યાનમાં ઉતારવું. એક લાકડાનો કડકો અને તેવડોજ મત્થરનો કડકો આપવા રનો લોચો બાળકના હાથમાં આપવો અને બારે દલકાની અટકળ કં-રાવવી. હુમડાની બે સરખી કોથળીઓ બનાવી એક રેતીથી અને બીજી પીછાંથી બરથી અને બાળકના હાથમાં આપી તોળાવવી. વળી તેવડીજ એક કોથળીમાં લાકડાનો વહેર બરી તેનો ઉપરની બે કોથળીઓ સાથે મુકાબલો કરાવવો. બાળક રહેજ કદી શકશે કે પીછાં કરતાં વહેર બારે છે, અને વહેર કરતાં રેતી બારે છે. બધી તરફથી એક ઇચ થાય તેવો સીસાનો એક ધન લાખી કોથળની ત્રીજી બાજીસમાંના એક ઇચીઆ લાકડાના ધન સાથે મુકાબલો કરાવવો; બાળક તરત સમજશે કે બંનેનું કદ સરખું છે છતાં સીસાનો ધન લાકડાના ધન કરતાં બારે છે. બૃથનો તેવડોજ ધન કરી મુકાબલો કરવાથી લાકડા અને સીસા બંને કરતાં તે દલકો માલમ પડશે.

પછી તોળવાનો એક કાંટો રચુ કરી તેનો ઉપયોગ સમજાવવો. એક પદ્ધતિમાં એક બાળક પાસે લાકડાનો અને બીજામાં બીજા બાળક પાસે સીસાનો ધન મૂકાવવો; આખા વર્ગને બધાશે કે બારે ધનવાળું પદ્ધતું નીચું જાયછે અને દલકા ધનવાળું ઉંચું જાયછે, પીછાં, વહેર, અને

રેતીની કાચળીઓ માટે, તેમજ લાકડા, પત્થર, અને રૂના લોચાં માટે તેજ પ્રયોગ કરી જોવો, એટલે બારે વસ્તુવાળું પદ્ધતિ હમેશ નીચું ન્તંગ છે અને હલકી વાળું હમેશ ઉંચું જાય છે તેવી બાળકની ખાતરી થશે, અને બારે હલકાનો તદ્દાવત વધારે સ્પષ્ટ સમજાશે. આગળ માપની બાબતમાં કહ્યું છે તેમ હવે એક માણસ જેને બારે કહે તેને ખીજો હલકું કહે માટે વજનના નિયમિત સાધનની જરૂર છે તે તરફ બાળકનું લક્ષ્ય ખેંચવું. બાળકને કહેવું કે “બારે કાચળી લાવો.” એક કદાચ વહેરની કાચળી લાવશે કારણકે તે પીછાંથી બારે છે, અને ખીજો રેતીની લાવશે કારણ તે ત્રણેમાં સૌથી બારે છે. આવા પ્રયોગથી બાળકને નિયમિત વજનની અગત્ય જણાશે, અને “કેટલું બારે” એમ કહેવાની જરૂર લાગશે. હવે કાંટામાં એક તરફ શેર વહેર અને ખીજ તરફ શેર રેતી મૂકી તોળી જતાવવું, એટલે બાળકને સમજાશે કે તે દરેક શેર વજનનું લોહાવું નાવું કાટલું છે તેની બરાબર ધ્યાન છે. એક શેર પીછાં, એક શેર સીસાની ગોળીઓ, તેટલાજ વટાણા, ઘઉં, બાજરી, વગેરે તોળાવી જોવાં. આથી બાળક સમજાશે કે એ બધી વસ્તુઓનું વજન સરખું છે પણ કદમાં તદ્દાવત છે.

ઉપરના પ્રયોગોથી સમજાયું હશે કે બારે વસ્તુવાળું પદ્ધતિ નીચું જાય છે અને તે હલકી વસ્તુવાળા પદ્ધતિ ઉંચું ખેંચે છે. બારે વસ્તુ નીચે જશે છે અને હલકી ઉપર જાય છે તે લક્ષમાં ઉતારવા નીચે પ્રમાણે પ્રયોગ પણ કરવા. એક ચોખ્ખો ગ્લાસ લઈ તેમાં થોડું તેલ ભરવું; પછી તે ઉપર પાણી નાંખવું એટલે જણાશે કે પાણી નીચે જશે છે અને તેલ ઉપર આવી તરે છે. પાણી મળે તો તે પણ નાંખી જોવો એટલે તે સૌથી નીચે જશે, અને એકજ વાસણમાં પાણી, પાણી, અને તેલ એમ ત્રણ થર થશે. ગ્લાસને ખૂબ હલાવી પાછો મૂકવો; થોડીવાર રિયર રહેશે એટલે પદ્ધતિની આડે પાછા ત્રણ થર થશે. બાળક આથી સમજાશે કે પાણી કરતાં પાણી અને પાણી કરતાં તેલ હલકું છે. વળી બે સરખા માપ અને તોલની શીશીઓ લાવી એક પાણીથી અને ખીજી તેલથી ભરી, અને બેને કાંટાના જુદા જુદા પદ્ધતિમાં મૂકવી. પાણી કરતાં તેલ હલકું છે તેની આથી વધારે ખાતરી થશે.

હવે અટકળથી વજન કહેવડાવવા તજવીજ કરવી. જુદી જુદી પેટીઓમાં રેતી, વહેર, ચોખા, ઘઉં, વટાણા, સીસાની ગોળીઓ, વગેરે લાવવું, અને તેમાંથી લુગડાંની કોથળીઓમાં અટકળથી શેર શેર ભરવા બાળકને કહેવું. પછી દરેક કોથળી તોળાવી જોવી અને કાની અટકળ ખરી પડી, કોણે વધારે ભર્યું, કોણે ઓછું ભર્યું, એ તપાસરાવવું.

ઉપર કહેલા પ્રયોગોથી બાળકના સમજવામાં આવશે કે પદાર્થોના વજનમાં ફેર હોય છે, એકજ કદના પદાર્થોનું વજન હમેશા એક હોતું નથી, ભારે અને હલકું એ સ્વતંત્ર અર્થના નહીં પણ સંબંધી શબ્દ છે, એકજ વસ્તુ એકથી ભારે અને બીજીથી હલકી હોઈ શકે છે, નિયમિત વજનની જરૂર છે, શેર એ નિયમિત વજન છે, ભારે પદાર્થવાળું ત્રાજપાનું પદાર્થ નીચે નમે છે, અને ભારે પ્રવાહી વાસણમાં નીચે ખેસે છે અને હલકો ઉપર તરે છે. વળી તેઓને શેર વજનની અટકળ કરવાનો પણ મહાવરો થશે. આટલું પાકું થયા પછી જરૂર પ્રમાણે અઝેર, પાશોર, નવટાંક, અધોળ, વગેરે શેરનાં વિભાગો ઉપર જઈ શકાશે, તેમજ ખશોર, ત્રણશેર, વગેરે વધારે વજનની પણ અટકળ કરાવી શકાશે.

ભરવાનાં માપ.

શેરની ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે સમજ પડ્યા પછી બધી વસ્તુઓ તોળાને સેવાતી નથી પરંતુ ભરીને પણ સેવાય છે એ વાતની સમજ પાડવી. દૂધ હમેશા સોટી કે પવાલાથી ભરીને સેવાય છે, પૈસા બે પૈસાનું તેલ દિવેલ સેનારને ધાંચી તે ભરીને આપે છે, ર્યુનિસિપાલિટીનાં ફાનસ સળગાવનાર હજમ દરેક ચિમનીમાં ભરીને તેલ રેડે છે, ઘરમાં બેરો પવાલી કે વાડકાએ ભરીને સીધું કાઢે છે, અને મુંબઈ તથા બીજા કેટલેક ઠેકાણે પાલીએ ભરીને અનાજ વેચાય છે. દૂધ ભરવાનું પવાલું વર્ગમાં લાવવું અને દૂધ ભરી બતાવવું. શેરીઆ પવાલું દોરો તો તેમાં શેર દૂધ મારો. પવાલાનો ઘડો કાઢી દૂધ જોખી જોવું અને તેમાં શેર માપ છે તેની છોકરાંને ખાત્રી કરાવવી. પવાલું ભરી દૂધ એક મોટા વાસણમાં ઠલવાવવું, વળી બીજાવાર તેમજ કરાવવું, અને મોટા વાસણમાં ખશોર દૂધ થયું એમ બાળક પાસે કહેવડાવવું. વળી તેજ પવાલામાં

પાણી, તેલ, ખાજરી, ચોખા, ચણા, રેતી, સીસાંની ગોળીઓ, વગેરે મં-
રાવી તે દરેક તોળાવી જોવું, અને દરેકનું વજન દૂધથી ઓછું વંધારે
માય છે તેની સમજ પાડવી. (કોષ્ટક શિખવતાં મોટી ઉમ્મરનાં બાળકને
પ્રજી યાદ દેવડાવવું કે જે કોઠીમાં કળશી-ચોખા માય છે તેમાં કળશી
ચણા માતા નથી.) પહેલાં બાળક શિખ્યાં હતાં કે સરખા વજનની ચી-
જોનું કદ સરખું હોતું નથી; હવે તેઓ શિખશે કે સરખા કદની વસ્તુ-
ઓનું વજન સરખું હોતું નથી. તેજ રીતે પ્રાશેર, અમ્બોર, બશેર, વગેરે
દૂધ માય તેવાં પવાલાં લાવી પ્રયોગ કરાવી સમજણ પાડવી, અને
છેવટ અટકળ કરાવી અપાવી જોવું. માપવા બરવાતું કામ બાળક પાસે-
જ કરાવવું કે દરેક વાત તે જાતે જોળી કાઢે. શિક્ષકનું કામ બધું
બાળકને જાતે કરી આપવાનું નથી; તેણે માત્ર તેમને રસ્તો બતાવવો,
અને તે પોતે અવલોકન કરી જોળી કાઢે અને યાદ રાખે તેવા ઉપાય લેવા.

ઇતિહાસ શિખવવાના ફાયદા.

ઇતિહાસ શિખવવાથી નીચેના લાભ યાયછે:—

- (૧) ઇતિહાસનું જ્ઞાન કોષ્ટકણ સાધારણ ચોપડી કે વર્તમાન પત્રની
હકીકત સમજવામાં મદદ કરેછે.
- (૨) અગલનો નીતિનો ભોધ ઠસાવવાને ઇતિહાસના પાઠમાં સારાં
દર્શાવે મળી આવે છે. એ વડે સભ, મોટું મન, દ્વિમત, ખંત,
ઉદ્યોગ, ધૈર્ય, અને બીજા સદ્ગુણો તથા તેથી થતો લાભકારી પ-
રિણુમ બાળકના મનપર ઠસાવી શકાય છે. જૂઠું, કપટ, હલકાપણ,
આજસ, કૃતમતા, વગેરે દુર્ગુણોનો કંટાળો પણ પેદા કરી શકાય
છે. ઇતિહાસમાં બંને જાતનાં પ્રુષ્ટજ દર્શાવે રહેલથી મળી આવે
છે. કોઈ પુરુષ અથવા પ્રજાએ કરેલાં દુષ્ટકર્મો તેનાપર પડેલી
આફતો સાથે સંબંધ જોડવાથી નીતિનું ઉત્તમ શિક્ષણ આપી શ-
કાયે. ઇતિહાસના પાઠથી એમ પણ બાળકની ખાતરી કરી શકાય
કે ખાનગી માણસની પેઠે આખી પ્રજા પણ સદ્ગુણથી ચરેછે

અને પાપથી નળળી પડી તેની દુદૈશા થાય છે. આંખી રીતે આ-
પેલું નીતિનું શિક્ષણ થવું અસરકારક નિવડે છે.

(૩) બાળકની દેશાભિમાનની વૃત્તિ કેળવાય છે. પોતાના દેશે ખુદ્દિ,
દ્વિંમત, સાદસ, વગેરે ગુણોથી જે મોટાં કામ કર્યા હોય અને
સુદીર્ઘ સંપાદન કરી હોય તે વિશે તે બ્યારે માહીતી મેળવે છે
સારે તેવા દેશ માટે મગરર થતાં શિખે છે, અને આ વૃત્તિને
યોગ્ય વક્ષણ આપવામાં આવે તો દેશની કીર્તિને કાંપ ન લાગે
તે પ્રમાણે વર્તવાની દરજ તેના સમજવામાં આવે છે.

(૪) મહાન પુરોનાં જન્મ ચરિત્રો પરથી ભારે અડચણો છતાં તે
ખસેડવાને ખંત, ઉદ્યોગ, અને સખ મહેનત કરવાની વૃત્તિ કેળવાય
છે. જેઓ મહત્ત્વનાં કામ કરી ગયા છે તેમાંના પછા સર-
માં ધણી ગરીબ સ્થિતિમાં હતા અને તેમણે દ્વિંમતથી સખ
મહેનત કરીને પોતાના કામમાં ફતેહ અને કીર્તિ સંપાદન કરીછે.

(૫) બાળકની કલ્પના શક્તિ કેળવી શકાય છે. શિક્ષકમાં આવડ હોય
તો તે જન્મ કોઈ આગલા જમાનાનાં માણસ, અને તેમનાં ધર,
પહેરવેશ, ખોરાક, રમતો, રીવાજ, રીતમાત, વગેરેનું વર્ણન કરતો
બાય છે તેમ બાળકના ગનપર તેમનું આબેદુખ ચિત્ર પડતું બાય
છે. આ કામ સારી રીતે થવા માટે ઇતિહાસના પાઠમાં ચિત્રોનો
પુષ્કળ ઉપયોગ કરવો. છાપેલાં ચિત્ર ન મળે તો શિક્ષકે તે પોતાને
દાખે પાટીઆપર દોરવાં.

(૬) જે બાળકને આ પ્રમાણે શિક્ષણ મળવાથી ઇતિહાસનો સોખ ઉત્પન્ન
થશે તે નિશાળ છોડ્યા પછી પણ એ વિષયનાં પુસ્તક વાંચ્યા
વિના નહીં રહે. નિશાળમાં માત્ર મૂળતત્ત્વ શિખવી શકાય છે,
પણ તે એવી રીતે શિખવવાં જોઈએ કે આગળ અભ્યાસ વધા-
રવાનો બાળકને સોખ ઉત્પન્ન થાય.

(૭) નિબંધના વિષય અને તેમને માટે દર્શાવેલ ઇતિહાસમાંથી પુષ્કળ
મળી આવે છે. બુગોળનું શિક્ષણ પણ ઐતિહાસિક દ્રષ્ટિકોણથી

મનોરંજક યાંત્ર છે. નકશા વિના ઇતિહાસ શિખવવો નહીં. જે કાળનું વર્ણન ચાલતું હોય તે કાળને લાગુ પડે તેવો નકશો હોય તેા વધારે સારૂ. તેવો તૈયાર નકશો ન મળતો હોય તેા શિક્ષકે જાતે દોરવો.

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

(ચાલુ પાને ૨૦૮ થી.)

૪. વિદ્યાનાં મૂળતત્ત્વ.—આ વિષયનો એક સામાન્ય ક્રમ છે અને ખીજા વિષયવાર જૂદા જૂદા ક્રમ પણ ઠરાવ્યા છે. જે વિષય ખાસ વિષય તરીકે સેવામાં ન આવે તે વર્ગીય વિષય તરીકે સેવાની હૂટ છે. જે ક્રમ પસંદ કરવામાં આવે તે આખી નિશાળમાં શિખવવો જોઈએ; નીચેનાં ધોરણોમાં પદાર્થો સંબંધી પાઠ વડે અને ઉપરનાં ધોરણોમાં ચોપડીની મદદ લઈ વ્યવસ્થાપૂર્વક શિક્ષણ આપવું જોઈએ. આ વિષયો મુખ્યત્વે કરી પ્રયોગ અને પ્રદર્શન દ્વારા (ચિત્ર, નમુના, વગેરેથી) શિખવવા જોઈએ. માત્ર મ્હોએથી વર્ણન અથવા વ્યાખ્યાન કરી શિખવવાથી છોકરાંની અવલોકન શક્તિ કસાતી નથી અને કુળ-વણીના સાધન તરીકે તે નિરપયોગી થઈ પડે છે. પસંદ કરેલા વિષય વિષે છોકરાંએ પોતે જે વિચાર બાંધ્યા હોય તે પરીક્ષા વખત તેમની પાસે તેમની પોતાની ભાષામાં કઢાવવા ઇન્સ્પેક્ટરોને સૂચના કરવામાં આવી છે. જે નાની નિશાળોમાં ત્રણજી વર્ગ કરવા માટે બપોળે ધોરણોનો અભ્યાસ એકઠો કરી ચલાવવામાં આવે તેા નીચેના ધોરણોનો અભ્યાસ પહેલા વર્ષમાં અને તેથી ઉપરનાનો ખીજા વર્ષમાં, અથવા આખી બાબતનાં મૂળતત્ત્વ પહેલા વર્ષમાં અને વધારે વિગત ખીજા વર્ષમાં ચલાવવા ઠરાવ છે. ઠરાવેલા ક્રમમાં પાઠ આપવા ના સામાન્ય પદાર્થ માત્ર નમુના દાખલ ગણાવ્યા છે.

વિષય	ક્રમ પહેલો, સામાન્ય:	ક્રમ બીજો, પ્રત્યક્ષ સાક્ષ.	ક્રમ ત્રીજો, દ્વિતીય વિચાર સાક્ષ.
૧ સુ.	સામાન્ય પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાઠ; નેવા કે, ટપાસની ટિકિટ, ટપાસ, નાણું, સીસાપેન, રેલવે ગાડી. જોરાક પોસાકના પદાર્થો, નેવા કે, ચેટલી, દૂધ, રૂ, જીન. અનિર્ણ પદાર્થો, નેવા કે, સોતું, ખાણનો કોપસો. કુદ્રતી બનાવ, નેવા કે, દિવસ, વરસ, ઇસાદિ.	પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાઠ; નેવાકે, ગાળવાં, ધમણ, હથોડી, વડીઆળ, ગાડીનું પરકું, ઘરની બાંધણી, લોકું અને પોસાક, સોતું.	સામાન્ય પ્રાણીઓના શરીરના બહારના બાંધા-વિશે, અને તેમની ટેવા વિશે ત્રીસ પાઠ.
૨ જી	સામાન્ય પદાર્થ, નેવા-કે પ્રાણીઓ, છોડ-વા, અને સાધારણ બહારમાં વપરાતી ચીજો વિશે ત્રીસ પાઠ; નેમકે, પોડો, ફળો, બૂચ, ચકલી, પાંદડાં, કાગળ, મૂળ, મિથુનતી, રાસ, ઇસાદિ.		

૩ યુ.	છોડ અને ગ્રાણીઓની વગંણીનાં સામાન્ય મુજબરતો. ઉલ્લેખ અને કુલરમાં વપરાતા પદાર્થો. પૃથ્વી અને વાતાવરણ સંબંધી બનાવો.	પદાર્થોની ત્રણ સ્થિતિ, નક્કર, પ્રવાહી, વાયુરૂપી.	મનુષ્યના શરીરનો આંધો.
૪ યુ.	સામાન્ય પદાર્થોના ખાસ વર્ગોનું વિશેષ જ્ઞાન; જેવા કે, (૧) ખેતીને ખાસ સંબંધે ગ્રાણીઓ અથવા છોડવા, અથવા (૨) ઉલ્લેખ અને કુલરમાં વપરાતા પદાર્થો, અથવા (૩) પદાર્થો વિદ્યુત અને ચંદ્ર શાસ્ત્રને લગતાં સાદાં સાદિલો, જેવાં કે, ઉષ્ણતા માપક યંત્ર, વાયુ માપક યંત્ર, ઉચ્ચાસન, ગરમડી, રેલ. (spiratic level) રિપરિટ લેવલ.	દરેક સ્થિતિને લગતા યાંત્રિક ગુણ; છિદ્રવાળું, દ્રવ્ય તેવું, સ્થિતિસ્થાપક.	મનુષ્યના શરીરના અંદરના મુખ્ય ભાગોનાં નામ અને જગ્યાઓ.
૫ યુ.	(૧) વનસ્પતિ અથવા ગ્રાણી જીવન, અથવા (૨) ઇગ્ધાંડના મુખ્ય ઉલ્લેખો પૈકી એકમાં	કારીગરો લેછે તેવાં માપ; લંબાઈનું, વચતનું, વેગનું,	માંસના સોયાના ગુણ, આખા શરીરના અને અવ-

<p>સાથ પડતાં શ્રુતતત્ત્વો અને રીતિઓ, અથવા</p> <p>(૩) સામાન્ય દક્ષિણાર્દો અને સાદાં ઉદય- મના ખખનાં ચંત્રોની બનાવટમાં સાચુ પડતાં પદાર્થ વિમાન અને યંત્ર સાચ્છનાં શ્રુતતત્ત્વો.</p>	<p>જગ્યાનું.</p>	<p>યવોના મુખ્ય ચસન વલન માટે કહેલી રચના.</p>	
<p>(૧) વનરપતિ અને પ્રાણી જીવન, અથવા (૨) સામાન્ય તત્ત્વો અને તેમનાં મિશ્રણો, અથવા (૩) યાંત્રિક શક્તિઓ.</p>	<p>ગતિમાન પદાર્થ, પદાર્થનું વર્ણન, વ્યવસ્થા યુગ્મ, ગતિનું ઝોર.</p>	<p>પ્રાયન ક્રિયા, લોહીનું ફરવું, અને શ્વેતરક્ત માટે ઉ- પયોગી શરીરના ભાગ, અને તેમનાં કામ.</p>	
<p>(૧) દેશી પ્રમાણે વનરપતિ, પ્રાણીઓ, તથા મનુષ્ય જાતોની વહેચણી, અથવા (૨) સામાન્ય આસોના યુગ્મ, અથવા (૩) અવાન્ટ, પ્રકાશ, ઉષ્ણતા, અથવા કહેરિપ્રિસિદિ (નિર્ગમી) વિગે, ઉપયોગો સાથે.</p>	<p>હિસાબન, રેડ, ગરમી, દો- ભાવ, કાચર, પેશ; વેગનો સમાંતર ભાગ્યુ યોગ્ય. બળનો સમાંતર ભાગ્યુ યોગ્ય- જી. સામાન્ય વસ્તુઓ યાંત્રિક શક્તિઓના દૃષ્ટાંત તરીકે લેવી.</p>	<p>માન તંતુની સામાન્ય ગોઠવણ. માન તંતુના યુગ્મ. ઇલેક્ટ્રો વડે થતું માન.</p>	<p>૭ મું.</p>

સંખ્યાવિષે પાઠો.

પગથીઉં ૧૭ સુ. પાઠ ૬ ઠો.

(સાંધણ પાને ૨૦૯ થો.)

કહેલા અપૂર્ણાકમાં કેટલા ઊમેરીએ તો કહેલી સંખ્યા આવે
તે સોધી કાઢવા વિષે.

૧ અર્ધામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૨ આખા થાય ?

૩ " " " " ૨ " " ?

૩ " " " " ૩ " " ?

૨ આખામાં " " " ૩ " અને ૧ અર્ધો થાય ?

૩ " " " " ૪ " " ૧ " " ?

૨ આખા અને ૧ અર્ધામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૪ આખા અને ૧
અર્ધો થાય ?

૩ " " ૧ " " " ૫ આખા થાય ?

૫ આખામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૭ આખા અને ૧ અર્ધો થાય ?

૪ આખા અને ૧ અર્ધામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૮ આખા થાય ?

૩ અર્ધામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૬ આખા થાય ?

૫ " " " " ૫ " " ?

૧ તૃતીયાંશમાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૧ આખો થાય ?

૨ " " " " ૧ " અને ૧ તૃતીયાંશ થાય ?

૧ આખામાં " " " ૨ આખા " ૧ " " ?

૧ " " " " ૨ " " ૨ " " ?

૧ " " " " ૩ " " ૧ " " ?

૧ આખો અને ૨ તૃતીયાંશમાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૩ આખા થાય ?

૧ " " ૨ " " " ૪ " " ?

૧ " " ૨ " " " ૩ " અને ૨

તૃતીયાંશ થાય ?

૧ આખો અને ૨ તૃતીયાંશમાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૩ આખા થાય ?
 ૨ આખા " ૧ " " " " ૩ " અને ૨
 તૃતીયાંશ થાય ?

૩ આખામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૫ આખા અને ૧ તૃતીયાંશ થાય ?
 ૫ " " " " " ૭ " " ૨ " " ?
 ૧૦ આખા અને ૧ તૃતીયાંશમાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૧૨ આખા થાય ?

૧ પામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૧ આખો થાય ?
 ૨ " " " " ૧, ૨, અને ૩ આખા થાય ?
 ૩ " " " " ૧, ૨, અને ૩ " " ?
 ૧ આખામાં " " " ૨ આખા અને ૨ પા થાય ?
 ૧ આખા અને ૩ પામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૨ આખા અને ૧
 અર્ધો થાય ?

૧ અર્ધો ૨ પાની બરોબર છે એવું બાળકને ધ્યાનમાં રાખ-
 વાનું કહેવું.

૨ આખા અને ૩ પામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૫ આખા થાય ?
 ૨ " " ૧ અર્ધામાં " " " ૪ " " ?
 ૨ " " ૧ પામાં " " " ૬ " " ?
 ૩ " " ૩ " " " ૭ " અને ૧ અ-
 ર્ધો થાય ?

૪ આખામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૮ આખા અને ૧ પા થાય ?
 ૫ " " " " ૧૦ " " ૩ " "
 ૩ પામાં " " " ૧૦ " થાય ?
 ૧ આખો અને ૩ પામાં કેટલા ઊમેરીએ તો ૧૦ આખા થાય ?

ઉત્તર.

ટીપ્સ:—દ્વિતીયાંશ, તૃતીયાંશ, અને ચતુર્થાંશના જેટલાં બીજાં અપૂ-
 ર્ણાકાનાં મનોયત્નો આપવાની જરૂર નથી, પરંતુ વિદ્યાર્થીને તેમનું કાંઈક
 જ્ઞાન કરાવવા માટે તેની પાસે તેમનાં થોડાં થોડાં મનોયત્ન કરાવવાની

જરૂર છે. અર્થાત્ તેમની ઉમ્મર અને જ્ઞાનનાં પ્રમાણમાં આં વિવિધને થોડા અંચવા વધારે ખિલવવો. એટલા માટે પંચમાંશ, પશ્ચાંશ, અને સંસ-
ભોશનાં ઉપર આપ્યાં છે તેવાં કેટલાંક મનોમલ આપવાં.

સ્થળવિષે પાઠો.

ત્રીજું પગથીઉં. પાઠ ૧ લો.

(સાંધણ પાને ૨૧૧ થી.)

જે પૃથ્વી ઉપર આપણે રહીએ છીએ તે વિષે.

શિક્ષકે પ્રથમ જાણકારને એવે રસ્તે ચઢાવવા કે જે પૃથ્વી ઉપર આપણે રહીએ છીએ તેના કારી જમીન અને પાણી એવા એ ભાગ થયેલા છે એવું તેમના સમજવામાં આવે. તે બંને વચ્ચેનો તફાવત તેમની પાસેથી કઢાવવો. કારી જમીન નક્કર અને જડ છે અને પાણી પ્રવાહી અને વહેતું છે.

જમીન અને પાણી શાશ્વત ઉપયોગમાં આવે છે તેનો વિચાર કરાવવો.

નક્કર જમીન આપણને હાંડવાના અને ઘર બાંધવાના કામમાં આવે છે તેમજ તેમાં આપણો ખોરાક ઊગે છે એવું જાણકાર શોધી કાઢશે.

પાણી શા શા ઉપયોગમાં આવે છે ?

પાણી ન હોયતો પ્રાણીઓ, વનસ્પતિ, અને આપણે મરી જઈએ. તેના ઉપર આપણા પોષણનો કેટલોક આધાર છે, અને એક રચનાથી બીજે રચના સદૃશથી જવાને તે ઉપયોગી થઈ પડે છે.

પાણું પુનરાવર્તન કરાવતું. પરમેશ્વરે પૃથ્વી ઉપર કારી જમીન અને પાણી બનાવ્યાં છે. તે બંને વચ્ચે આપણને ચાલતું નદી અને તેથી આપણા ઉપર પરમેશ્વરની કૃપા જણાઈ આવે છે.

પાઠ ૨ જો.

કોરી જમીનના ભાગ—પર્વતો અને સપાટ પ્રદેશ.

પૃથ્વી સંબંધી ઉપરનો ખાહ યાદ દેવરાવીને શિક્ષકે કોરી જમીન સંબંધી કાંઈક વધારે ખોળી કઢાવવું. બાળકોને પૂછવું કે નિશાળના ઔરડામાં તમે જેટલી સહેલાઈથી હાંડી શકો છો તેટલી સહેલાઈથી રમવાની જગ્યામાં હાંડી શકો છો? એક જગ્યા કરતાં બીજી જગ્યાએ હાંડતાં તમને કોઈ વખત વધારે અથડાવું છે? ગાડે જોડેલા બળદને ઉતાવળે ચાલતા જોયા છે? કોઈ વખત મુશ્કેલીથી આગળ જવાય એવી જગ્યાએ આવેલા તેમને કદી જોયા છે? આ પ્રમાણે ચઢતી જમીન કે ડુંગર સંબંધી છોકરાંને યાદ દેવરાવવા શિક્ષકે પ્રયત્ન કરવો.

કેવી જમીન ઉપર તમે અને બળદ સહેલાઈથી હાંડી શકો? સપાટ જમીન ઉપર.

કેવી જમીન ઉપર આપણાથી સહેલાઈથી હાંડી શકાતું નથી? ચઢતી જમીન ઉપર.

ત્યારે જમીનમાં શો તફાવત છે તે કહો.

ફેટલીક સપાટ અને સરખી છે અને ફેટલીક ચઢતી છે.

શિક્ષક—તમારાથી હાંડતા ન જવાય એટલા બધા ગાહ મુધી કોઈ કોઈ ઠેકાણે જમીન તદ્દન સપાટ હોય છે. આવી જમીનને મેદાન અથવા સપાટ પ્રદેશ કહે છે.

સપાટ પ્રદેશ સંબંધી વાત કરીએ તો તમે શું સમજશો?

બધા સાથે ખોલો—જમીનનો મોટો ભાગ તદ્દન સપાટ અને સરખો હોય છે તેને સપાટ પ્રદેશ કહે છે.

જે જગ્યા ચઢતી (ઉંચી) હોય છે તેને શું કહો છો?

ડુંગર.

જો બનાવ બાળકોની નજર તળે આવ્યા હોય, પણ તે ઉપર પૂરતું ધ્યાન નહિ એવાયાથી જમના વિશે મનપર સ્પષ્ટ છાપ પડી ન હોય તેવા બનાવો ઉપર શિક્ષણની રચના કરવી. આથી તેમની સુસ્ત જાનેન્દ્રિયો જાગૃત થશે અને યાદ પોતાની મદદથી તૈયાર થાય છે એમ જાણીને છોકરાંને રસ લાગશે. ત્યાર પછી તેમને જે હકીકત કહેવામાં આવશે તે મનના વિચારો સાથે એકત્ર થવામાં મુશ્કેલ નહિ પડે.

તમારા જોવામાં હુંગર આવ્યા હોય તેનાં નામ દો.

દેવી જમીનને હુંગર કહોછો ?

તમારા જોવામાં જે જે હુંગર આવ્યા છે તેના કરતાં કોઈ કોઈ
કેકણે જમીન ધણીજ હંમી હોય છે—તે એટલી હંમી હોય છે કે તેની
રોય વાદળાંને અડે છે. ત્યારે તેને પવંત કહે છે.

શી શી બાબતમાં હુંગર અને પવંત સરખા હોય છે ?

બન્ને હંમી હોય છે.

શી શી બાબતમાં તે સરખા નથી ?

હુંગર કરતાં પવંત હંમી હોય છે.

બધા સાથે બોલો—હુંગર કરતાં જે જમીન ધણી વધારે હંમી
હોય છે તેને પવંત કહે છે.

ફ્રોઈંગ.

(આશુ પાને ૨૧૩ થી)

૭. કાળા પાટીઆપર ફ્રોઈંગ.

પાટીઆપર ચિત્ર કાઢવામાં શિક્ષકની મતલબ તે કેમ કાઢવું એ વિ-
ધાર્થિને બતાવવાની છે.

ચિત્ર કાઢતી વખતે બે બાબતો લક્ષમાં રાખવી:—

૧. સ્વભાવિક અથવા શિક્ષી રચનાનાં મૂળતત્ત્વ પ્રમાણે આકૃતિની
લીટીઓ દર્શાવવાનો ક્રમ.
૨. વાસ્તવિક રીતે લીટીઓ દોરવાની રીત.

કાળા પાટીઆપર ચિત્ર કાઢતી વખતે શિક્ષકે આ બે બાબતો
લક્ષમાં રાખવી, અને વર્ગ આગળ ચિત્ર કાઢવાની પોતાની રીતમાં તે
સ્પષ્ટ દેખાડી આપવી.

આ પ્રકરણમાં પહેલી બાબત વિશે કોઈ લખવામાં આવ્યો નહિ.
બીજી બાબતના એટલે પાટીઆપર વાસ્તવિક રીતે લીટીઓ દોરવાના
સંબંધમાં શિક્ષકે બે સરળ પાળવી જોઈશે.

૧. જેવી રીતે વિદ્યાર્થીઓએ લીટીઓ દોરવી જોઈએ તેવી રીતે તેણે તે દોરી ખંતાવવી.

૨. બધા વિદ્યાર્થીઓ જોઈ શકે તેવી રીતે તેણે દરેક લીટી દોરવી. આખી આકૃતિનું અથવા તેના કોઈપણ ભાગનું ટોળીલું કાઢી રહેલાં સુધી કોઈપણ લીટી સ્પષ્ટ રીતે દેખાય એવી કરવાને તેણે યોગ્ય નહિ; પણ નવી લીટી શરૂ કર્યા પહેલાં દરેક દોરેલી લીટી વિદ્યાર્થીઓથી દેખાવી જોઈએ.

પહેલી સરતના સંબંધમાં આપણે વિચારવું જોઈએ કે લીટી દોરવાની ઉત્કૃષ્ટ રીત કઈ છે? એકે સપાટ સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ રીતે લીટી દોરવી એ દેખીતીજ ઉત્કૃષ્ટ રીત છે. ઘણી ખરી લીટીઓ દોરવામાં આવી સંપૂર્ણતા મેળવવાની કોઈ આશા રાખી શકવું નથી, પણ બનતા લગી આવી લીટીઓ દોરવાને ઉદ્દેશ રાખવો જોઈએ.

વિદ્યાર્થીઓ ઘણું-કરીને ગમેલાંથી લીટી દોરવાનું શરૂ કરે છે અને પછી જે દિશામાં તે લીટી દોરવાની હોય છે તે દિશામાં વગર વિચારે અગણિત અનિશ્ચિત ફાંકા દોરતા આગળ વધે છે.

લીટી દોરવાની ખરી રીત તદ્દન જુદી છે.

કોઈ લીટીની નકલ કરતી વખતે પહેલાં બીજી લીટીઓના સંબંધમાં તે લીટીની સ્થિતિ, આકાર, અને કદ બારીક નજરથી તપાસવાં અને મનમાં વિચારી કાઢવાં; સારપછી કેટલાંક મુખ્ય બિંદુઓ મૂકીને તે લીટીની સ્થિતિ મુકરર કરવી, પણ ખરી જરૂર કરતાં એક પણ વધારે બિંદુ મૂકવું નહિ. પછી તે લીટી એકે સપાટ સ્પષ્ટ રીતે અથવા જેમ બને તેમ થોડા સ્પષ્ટ ફાંકાથી દોરવી.

શિક્ષકે ધાળા પાટીઆપર લીટી દોરવાની રીત નીચે મુજબ છે.

૧. લીટીનાં બહુ અગત્યનાં બિંદુઓ એવી રીતે મૂકવાં કે વિદ્યાર્થીઓ તે જોઈ શકે. ખરી જરૂર કરતાં એક પણ વધારે બિંદુ મૂકવું નહિ.

૨. તે લીટી એકે સપાટ સ્પષ્ટ રીતે અને બાર દીધા વગર અથવા બને તેટલા થોડા સ્પષ્ટ ફાંકાથી દોરવી.

૩. લીટી ખરી દોરાઈ છે કે નહિ તેની હવે સંબાળપૂર્વક તપાસ

કરવી, અને જો ખરી ન દોરાઈ હોય તો તેને આંગળની પેઠે બાર દીધા વગર દોરીને બદલવી.

૪. પછી કોઈપણ લીંટી દોધી પહેલાં વર્ગના બધા વિદ્યાર્થીઓ દેખી શકે તેમ પેલી આછી લીંટીપર ૨૫૪ લીંટી દોરવી.

કાળા પાટીઆપર એવી સુભાજથી લીંટીઓ દોરવી કે તે બદલવી કે કાઢી નાંખવી ન પડે; પણ લીંટી દેખીતીજ ખોટી હોય ત્યારે તો તે કાઢી નાંખ્યા પહેલાં જ ઠેકાણેથી તે દોરવાની હોય તે ઠેકાણે નીશાની કરવી એ ઘણું કરીને હિતમં રીત છે.

પ્રાણી વર્ણન.

(આલુ સન ૧૮૯૧ ના ૫૪૫૨ ક્રી.)

ભૂરં રીંછ.

વર્ગ:—કશોડવાળાં. જાત:—સ્તનવાળાં. પ્રકાર:—માંસાહારી.

૧. રીંછ ઘણી જાતનાં યાયછે, જેવાં કે ધ્રુવ-આગળ ચનારો, કાળા રંગનાં, ભૂરા રંગનાં, વગેરે. ભૂરા રંગનું રીંછ ચાર ૫૪ લાંબું અને અડી ૫૪ ઉંચું હોયછે; તેના શરીરપર જાડા ભૂરા રંગના વાળ હોયછે. એશિયા અને યુરોપખંડનાં જંગલોમાં તથા પહાડી દેશોમાં તે મળી આવે છે. આ રીંછ ઇસિયામાં ઘણાં જોવામાં આવેછે. એક વખત ઇંગ્લાંડમાં પણ આવાં રીંછ યતાં હતાં. તેના પગ જાડા અને ભારે હોવાથી તે ધીમું ચાલે છે અને વખતે દોડી શકેછે. જાડ ઉપર ઝડપથી ચડી શકેછે. તેના દરેક પગે પાંચ પાંચ આંગળાં હોયછે. ચાલતી વખતે પગનું આખું તળાકું ભોંયપર ચૂકીને ચાલે છે તેથી તેને “પ્લેન્ટિફ્રીડ” (આખે પગલે ચાલનાર) નામની પેટા જાતમાં ગણવામાં આવેછે. રીંછ પોતાના પાછલા પગપર બેસી રહી શકેછે તેથી બસ મેજવવા સાથે જાડ પર ચડી શકેછે. ઘણે જાગે તો તે વનસ્પતિ ખાઈને જીવે છે. તે ન મળે ત્યારે માંસ ખાય છે; તોપણ નાળાંએર અને ફળ-ફળાદિ ખાવાં તેને બહુ ગમે છે.

૨૫૨

૨. રીંછના મોંનો આકાર વિચિત્ર છે. તેનાં નાકનું લાંબું અને છૂંદું છે. તેનાં નસ્કારાં વઢકારી બાંધે મળતાં આવેછે. તેની પૂંછડી ઘણી ટુંકી હોયછે. લા અને જમા વગેરે તેના આમડાનાં બનેછે. તેના ચરણી માં જુસો માંધામાં ધાંધેછે. કામસ્કાટકાનાં લોકો તેનાં આંતરડાને પાણી પીવાના આલા તરીકે વાપરે છે. ભૂરે રીંછ માં જુસો બેડે હળી બંધુ નથી. તેને એકાંતમાં અને શીત જગલમાં રહેવું બહુ ગમે છે. તે દહાડે તાપમાં બહાર નીકળતું નથી, પણ રાત્રે બહાર નીકળી પડેછે.

૩. શિયાળામાં તેને સુષુપ્ત અવસ્થા આવેછે. તેવારે તે કોઈ શુદ્ધ કે ઝાંઝના પેલાણમાં ભરાઈ ઉઘેછે. વસંત ઋતુમાં તે જાગે છે. સારે સૂઝાઈ ગમેલું, ભૂખેલું, અને વિકાળ હોયછે. રીંછ બહુ જોરાવર પ્રાણી છે. પોતે જાતે કોઈ સાથે લડાઈ જીતી કરતું નથી; તેમ લડવાનો તેને છેક કંટાળો પાંચુ નથી. જીભ પ્રાણીપર હુમલો કરવાની તેની સાધારણ રીત એવીછે કે પોતાના પાછલા પગપર જીભ ધક આગલા પગપરે દુસ્મનને ભેટી તેને બચરડીને મારી નાંખે છે.

વાલ ગીત.

બિંહાડી. (રાગ—ભોળા ભગેતનાં ચાંપાનાનો.)

બિંહી વાવ તણી માંસી, બેઈને ઉંદર નંપ નાંસી. —૨૬—

આમડી ઉપર ચંપાપટાં ને, પુછડી પટપટ થાય,

પ્રણાં વંચાળા ખોળા ખીંજીને, અડખી ઉંદર રહાય. બિંહી. ૧

ભૂરી આંખોએ ભહું સૂએરે, હોય અંધારૂં ધોર,

એકેન ધરંમો ગાઠે નહીં એ, આંખા ગામની ચોર. બિંહી. ૨

જીભવતે એ પાણી પીએ ને, આંખો મીચીને ખાંપ,

કેતર એનો કાળ છે માટે, દેખીને નાંસી જાય. બિંહી. ૩

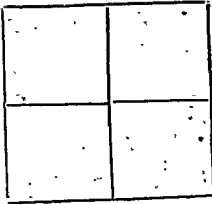
નેહાલાલ દાંમોદર વંચાડી.

ઈનામી પ્રશ્નનાં ઉત્તર.

પ્રશ્ન—૧ અતે, ૨૫ એ એકજ અપૂર્ણાક છે એનું દશાંશ સાર કરનાર બાળકને કેવી રીતે સમજાવશો ?

પહેલી રીત. એક રૂપિયાનાં પાવલાં કેટલાં ? જવાબ ૪. સારે ૧ રૂપિયો કહીએ તો શું સમજાવું ? જવાબ. એક રૂપિયાના ચાર સરખા ભાગમાંનો એક ભાગ એટલે પાવલું, અથવા ૦.૧ રૂપિયો. ૧ રૂપિયાના દોકડા કેટલા ? જ. ૧૦૦. ૧ રૂપિયાના કેટલા ? જ. ૫૦. ૧ રૂપિયાના કેટલા ? જવાબ ૨૫. સારે ૨૫ દોકડા એ આખા રૂપિયાના કેટલા ભાગમાંથી કેટલા ભાગ લીધા બરાબર છે ? જવાબ એક રૂપિયાના ૧૦૦ સરખા ભાગમાંના ૨૫ ભાગ છે, એ અપૂર્ણાક શી રીતે લખાય ? જવાબ $\frac{૨૫}{૧૦૦}$. હવે પચીસ દોકડાની કિંમત કેટલી થાય છે વાર ? જવાબ ૦.૧ રૂપિયો. ૦.૧ રૂપિયો એ કઈ ભતતું અપૂર્ણાક કહેવાય ? જવાબ વિવિધ અપૂર્ણાક. સારે વ્યવહારી અપૂર્ણાકમાં ૦.૧ શી રીતે લખાય ? જવાબ $\frac{૧}{૧૦}$. માટે કહો જોઈએ ૧ ની બરાબર ક્યાં ક્યાં અપૂર્ણાકો થયાં. જવાબ ૦.૧ અને $\frac{૧}{૧૦}$. શા કારણથી બરાબર ? કિંમત ત્રણની સરખી છે માટે. સારે યાદ રાખો કે $\frac{૧}{૧૦}$ એ દશાંશ અપૂર્ણાક છે. એને એમ કહેવાનું કારણ એકે તેના છેલ્લે ૧૦-૧૦૦-૧૦૦૦ એમ દશ કે તેના દશ દશ ગણા આવે છે. ખોલો, સારે શું શિખ્યા ? જવાબ ૧ અને $\frac{૧}{૧૦}$ (૨૫) એ બરાબર છે.

બીજી રીત. આવી બે સમયો-રસાકૃતિઓ સરખી દોરીને છોકરા-એને કહેવું ને આ બંને સરખી આકૃતિઓ છે. તેમાં પહેલીના ૧૦૦ અને બીજીના ૪ ભાગ કરેલા છે. હવે છોકરાને કહેવું ને ૧ એટલે શું ? જ. એક વસ્તુના ચાર સરખા ભાગમાંનો ૧ ભાગ. ૧ એને આપણે વિવિધ અપૂર્ણાકમાં શું કહી-

એ છીએ? જવાબ ના. ઉપલી આ-
કૃતિમાંથી કેટલાં ભાગ લઈએ તો
નાં એટલે કે યાપ? જવાબ ૨૫.
શા માટે ૨૫? જ. સોએ પા પચીસ.
પછી ૨૫ ભાગ લઈ જાડી લીટી
દોરી એક છોકરાને બોલાવી એ
૨૫ ભાગ નીચેના જ્યાં ભાગ સાથે
બરાબી ખાતરી કરવી કે તે ૨૫
ભાગ અને આ એક ભાગ બરા-

બર છે. હવે સારે એ ૨૫ ભાગ લેવાથી જે ભાગ થયો તે શી રીતે
લખાય? ૧,૩૫. સારે ૧,૩૫ એ કોની બરાબર છે? જવાબ કે ની બરાબર છે.
સમજો સારે ૧,૩૫ દેશીમાં ૧,૩૫ લખાય છે, કારણકે એમાં ૧૦-૧૦૦-૧૦૦૦
એવા છેલ્લામાં અપૂર્ણાકજ આવે છે.

અમીરનિયાં હમ્દૂનિયાં દાદકી.

જૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથા સંગ્રહ.

(સાંધેણુ પુ. કેર નાં પ. ૨૧૮ થી.)

*બ્રાહ્મણી બોલી । તુ અપાર સ્વામી । તહે પ્રધાન પુત્ર
નહ હુ । ..... પણ તે માદરા બોલ 'જવરિ યાદ નહી ।
રાજા કહિ । તું શું કરાવદ છદ । તે બોલી । પરણ્યાં પછી
રામેશ્વરની યાત્રા કરશિ ? । .... પ્રધાન પુત્રિ પ વોલ માંન્યા
હું.....રામેશ્વરની યાત્રા કરેશિ । વિવાહ કીધુ । પછદ

૧ મારા કહેવા ઉપરાંત યાપ નહિ, હું કહું તે કરે.

* અસંખ્ય લાગે એવું લખાણ વચ્ચે વચ્ચે મૂકી દેવું પડ્યું છે.
કોઈ કોઈ જોડાણે સંખ્ય સંખ્યાથી જાવરવું પડ્યું તે જૂનું ફેરફાર કરી
જાવર્યું પણ છે.

પ્રધાન પુત્રિ.....વિમાશું । સ્ત્રીનહ માહરી વહી વહૂ* ક-
 ન્હાલિ મૂકું । પછહ પ્રધાન પુત્રિ વેહી વહૂનહ કહું । જાં લગહ
 યાત્રા કરી આવું તાં લગહ એ સ્ત્રીનહ †જમલી રાણે । એહવું
 કહી તીર્થયાત્રા કરવા નીકલ્યું । ‡પછહ પ્રધાનપુત્રની સ્ત્રી
 અનહ તેહ બ્રાહ્મણી જમલી રહિ । દિવસ જતહ વિહૂનિ પ્રીતિ
 હુઈ । પ્રીતિ શું દિવસ નિર્ગમન કરતાં છ મસવાઢા ગયા ।
 એહવહ પ્રધાન પુત્ર આવ્યું । પછહ તે વિમાસણ કરવા લાગાં ।
 હવહ આપણિ †એક ‡બુદ્ધિ કીજહ । જેતલહ એહનહ લોક
 ‡વધાહ તેતલહ આપણિ નીકલી જૈહ । તે વેહ નીકલ્યાં ।
 આઘેરાં ગયાં । તેતલહ બ્રાહ્મણિ મૂલદેવ સર્ચું । મૂલદેવ
 આવ્યુ । મૂલદેવ આગલિ સચલુ વૃત્તાંત કહુ । પછહ મૂલદેવહ
 વિ મોલી આપી । મુલ માહિ રસાવી । તે ‡વિદ્ધિ અદૃષ્ટ થયાં
 મૂલદેવ આપણહ નગરિ લેઈ ગયુ । તે બ્રાહ્મણનહ ઘણુ એક
 ગ્રાસ આપ્યુ । પછહ તીણહ બ્રાહ્મણિ મૂલદેવનહ કહું । હે મૂલ-
 દેવ મૂઝનહ રાજકન્યા આણી આપિ । તિહાં માહરુ ગર્ભ
 હહ । વલી ‡વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું રૂપ મૂલદેવિ કીધું । †બ્રાહ્મણ-
 પુત્રનું રૂપ સહદેવિ કીધું । પછહ રાજદ્વારિ ગયા । રાજાહ
 આસન આપ્યું । તિહાં વડટુ । રાજાનિ કહું । અહો રાજેન્દ્ર
 માહરા પુત્રની વહૂ આપિ । રાજા ચોલ્યુ । તહારી વહૂ પ્રધાન-

૧ ભેગીરાખજે. ૨ અકલ લગાવિયે, ભુક્તિ કરિયે. ૩ સામે લેવા નય.
 ૪ બન્ને.

* અસલ રાણી. ‡ આ અને તેની પછીનાં બે વાક્ય મૂળી દી-
 શા વાક્ય બદલે કથા, સંબંધ સમજાવવા દાખલ કરેલ છે.
 † આ શબ્દ ઉમેર્યો છે. ‡ આ વાક્ય નવું ઉમેર્યું છે.

પુત્રનંદ દીધી । વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ચોલ્યુ । તુ માહરુ શાપ જ્ઞાલિ ।
તાહરું રાજ્ય સઘલું ભક્ષ કરું । નહી તુ તાહરી પુત્રી દિ ।
પંછદ^૧ તીણદ^૨ રાજાનિ શાપના ભય ધિકી દીકરી દીધી ।
સહદે પરણ્યુ । કન્યા ઘરિ લેઈ આવ્યુ । તે કન્યાનંદ કા-
જિ સહદે બ્રાહ્મણ^૩ વિદવા લાગા । એક કહિ । માહરી ભાર્યા ।
વીજુ કહિ । માહરી ભાર્યા । *તેતલદ આકાશવાણી હુઈ !
એ સહદેની ભાર્યા । બ્રાહ્મણિ તુ ચોરી કીધી । સહદેવિ
લોક વિખ્યાત પાણિગ્રહણ કીધું । તેહ મળી^૪ સહદેવ-
ની ભાર્યા.

વેતાલ અનિ વીર વિક્રમ ।

એક....દેવશર્મા એહવિ નામિ બ્રાહ્મણ હતુ । તેહનિ....પુત્ર
વિ હતા । એકનું નામ હરિદાસ । વીજાનું નામ દેવદાસ ।
.....તેહની માતા મરણ પામી । *તેણિ બ્રાહ્મણિ †ક્રિ-
યાકાર્યે સર્વ કીધું । તે વેહૂ ચાલક પાલ્યા ન જાઈ । પાછિ
બ્રાહ્મણિ એહવું ×વિચાર્યું । એહનિ ‡ક્યહી મળવા મૂકી આવું ।
ઇમ કહી નિ તે ચાલકનિ લેઈ નીકલ્યો । તેટલિ એક મહા
વન આવ્યું । મધ્યાન્હ થયું । ત્રિપા લાગી । છુધાઈ કરી દુસ
પાંમવા †લાગા । તે વનનું પાર નહી । અપાર દિગમૂઢ થયા ।
એહવિ સપિ એક જોગી નીકલ્યું । તે બ્રાહ્મણિ તે દીટું । તેહ-

૧ તે રાજ્ય. ૨ વદવા ભાગ્યા. ૩ તેટલા માટે. ૪ તે બ્રાહ્મણ.

૫ દોઢક ડેકાણે.

* મૂળમાં દેવદાસ કરી આ તથા તે પછીનું વાક્ય અદિ છાપેલ છે.

* અસલ કીયા. × અમલ વિચાર્યું; અથવા આ ધાતુમાં પ્રયત્ન
સ્વર દીધેલ ક્યો છે. † અસલ લાગી એમ છે.

નિ પૂછ્યું । આહાં ક્યહી પાંળી મ્યલશિ । તે જોગી વોલ્યો ।
 આ ગફા માદિ પાંળી છિ । તે બ્રાહ્મણ તે ચાલક સ્થાથિ
 સાહાં મંગયો । જૂડ તુ મહા એક કૂપ વિહિ છિ । તેણિ સાહાં
 જૈ પાંળી પીધું । મુલ્લી થયા । આગલિ જાડ તો એક દિ-
 ગંચર છિ । તેહનિ પાસિ બ્રાહ્મણ જૈ વિઠો । જોગીઈ પૂછું ।
 સ્વામી ક્યાહાં થકી આવ્યા । તેણિ બ્રાહ્મણિ કહ્યું । જોગેન્દ્ર
 આ ચાલકની માતા મૂર્દ । અનિ મિં પળ સચવાઈ નહી । તે
 માટિ ક્યહી મૂંકવા જાઝું છું । તે જોગેન્દ્ર વોલ્યો । તો આહાં
 વેહૂ ચાલકનિ....મૂંકો । એકનિ તહાનિ આપેશ । એક મળા-
 વ્યા માટિ હું લેઈશ ।

અધૂરું.

કે. હ. ધ્રુવ.

ચર્ચાપત્ર.

બાળકૃષ્ણ નરોત્તમ:—

૧. છટ્ટી ચોપડીનો પાઠ ૮ મો—કવિતાની ૭ મી કડીમાં “બૂલ-
 તો બૂલ ને બાપે તો તેને લડવા તટે” આનો અન્યથ “બૂલતાં બૂલ
 ને બતાવે તેને સામે લડવા ધાય” એવો કરીએ તો વાક્યમાં “ને”
 શબ્દ કર્તા ચાયછે. પણ તેમાં “તો” નો ઉપયોગ થતો નથી. માટે
 “ને” ની જગોએ “ને” મૂકવામાં આવે તો વાક્ય રચના બંધાવર
 થઈ શકે.

૨. છટ્ટી ચોપડીનો પાઠ ૨૧ મો—કવિતા ચોપાઈ છે. ચોપાઈમાં
 વિગળ શબ્દ પ્રમાણે છેવટે એક ગુર ને લઘુ નોઈએ. પણ આ કવિતા-
 માં ઘણે ઠેકાણે તેમ નથી, ને કોઈ ઠેકાણે બે લઘુ, લઘુ ગુર, અથવા
 બંને ગુર આવેછે. આથી શિખાઉ બાળકોને ગુંચવણ પડે છે. માટે તે-

૧ વઢે છે.

મં અસલ ત્યાહા ગયાં એમ છે.

તો ખુલાસો શી રીતે કરવો ? મથાળે “ચોપાઈ” ને ઠેકાણે “ચોપાઈતી રાહ” લખ્યું હોય તો આવો શક પડે નહીં.

ચોથી કડીમાં “તરફલું તે આંગણ વચું” આમાં “વચું” શબ્દનો અર્થ શો કરવો ? અને “વચે” ગણીએ તો “વચું” શી રીતે થયું હશે ?

૩. વ્યુત્પત્તિ પ્રકાશના પાઠ ૧૦ માં આ લખ્યું છે કે “કેટલાક શબ્દોમાં ક નો સ્વ, ગ, કે ઢ થાય છે”. આ નિયમ પ્રમાણે ક નો ઢ થયો હોય એવું કોઈ ઠેકાણે મારાં જોવામાં આવ્યું નથી. તેમજ નીચે આપેલા દાખલાઓમાં તેવો દાખલો છે પણ નહીં. દ્રક્ત કીલકઃ ઉપરથી ખીલડો અને કાકઃ ઉપરથી કાગઢો આ બે છે. પણ તે તો મૂળ શબ્દને જો લઘુતા દર્શક પ્રત્યય લાગેલો છે. માટે એ નિયમ ખરો છે કે શી રીતે ? અને ખરો હોય તો તેના દાખલા આપશો.

૪. સાતમી ચોપડીના (પાઠ ૧૦૮ મો) “મહેનત અને ચુડી”ના પાઠમાં લખ્યું છે કે “જેડતને હળે, સાંધીડું, વગેરે સામાન જોઈએ એટલુંજ નહીં.” આમાં “સાંધીડું” શબ્દનો અર્થ શો હશે ? ચુડીરાતના લોક જોને હળ કહે છે તેને સુરતી લોક સાંધીડું કહેતા હશે. માટે આ પુનરુક્તિ કરી હશે કે લખનારનો ભાવ બીજો હશે ? ગદ્યમાં પુનરુક્તિ ઘણું કરી નજ હોય.

૫. પાંચમી ચોપડીમાં માના ગુણ વિષેના પાઠમાં કવિતાની કડી ૫ માં “ટળે તાપ પાપે મજે જોયી ચુકિત” આમાં પાપ+એ=પાપે, ત્રીજી વિભક્તિ કારણ અર્થે ગણતાં પાપથી દુઃખ ટળે આવું થાય તે યથાર્થ નથી. માટે આ ઠેકાણે છોકરાઓને કઈ વિભક્તિ કહેવી અને શી રીતે અન્યથા કરાવવો ?

હતાર.—

૧. કવિતામાં ફેરફાર કર્યા સિવાય એનો અન્યથા “જે બૂલતાં બૂલ ભાષે તેને તો લડવા તડે” એમ યર્ષ શકે પણ તે ઠીક લાગતું નથી. તમે કહો છો તે કેટલેક દરજ્જે ઠીક છે.

૨. પિંગળમાં અલક છંદ વિષે ૫૯ ૧૨ માં નો માપ આપેલું

છે. તેમાં લખેલું છે કે તાજ ખરેખર હોવાના કારણથી ચોપાઈ, જોકરી, ચરણાકુલ ને અલક છંદને સાધારણ રીતે ચોપાઈ છંદ લખે છે. એ લક્ષ-
માં લઈએ તો ચોપાઈની રાહ લખવાની જરૂર રહેતી નથી. વળી
ચોપાઈની રાહ એમ લખવાથી છાંદસ કંઈ વધારે સમજવાના નથી.

અનુપ્રાસને માટે કવિએ એ રૂપ વાપરેલું જણાય છે.

૩. તમે લખો છો તેમ ડા, ડી, ડું લઘુતા વાચક છે. સંસ્કૃતમાં
ક તેવુંજ કામ કરે છે.

૪. “હળ કે સાંધીડું” જોઈએ.

૫. અન્વય—તાપ અને પાપ એ ટળે (અને) જેથી મુક્તિ મળે.
પાપ શબ્દનું પદ્યછંદ કરતાં કર્તા અર્થે પહેલી વિભક્તિ યામ. એ=પણ.

ઝાહેર ખખર.

વહોદરા કાલા ભવનની મવેશક પરીક્ષાઓ.

કલાભવનની ચિત્રશાળા, શિલ્પશાળા, ચંત્રશાળા, રંગશાળા, શિક્ષણ-
પદ્ધતિશાળા અને કૃષિશાળામાં દાખલ થવાની ઇચ્છા રાખનારા વિદ્યાર્થી-
ઓની પ્રવેશક પરીક્ષાઓ સોમવાર તા. ૧૬ મી ઓક્ટોબર ૧૯૯૩ ને-
રોજ રહેવારના દસ વાગતે ભવનના મકાનમાં રાહ થશે.

૧. પરીક્ષાઓ દેશી કેળવણી ખાતાના છદ્દા ધોરણના વિષયોમાં
સેવામાં આવશે. ઉમેદવારો શુજરાતી અથવા મરાઠી ભાષામાં પરીક્ષા
આપી શકશે. શિક્ષણપદ્ધતિશાળામાં મરાઠી ભાષા બહુનાર વિદ્યાર્થી-
ઓ માટે તે ભાષાના સાદિલ્લશિક્ષણ સંબંધી યોગ્ય વ્યવસ્થા ક-
રવામાં આવશે.

૨. શિક્ષણપદ્ધતિશાળામાં દાખલ થવા ઇચ્છનાર વિદ્યાર્થીની વય
ઝાઝામાં ઝાઝી ૧૭ વર્ષની હોવી જોઈએ અને એ સિવાય ઇતર
શાળાઓમાં દાખલ થવા ઇચ્છનારની ઝાઝામાં ઝાઝી તેર (૧૩) વ-
ર્ષની જોઈએ.

૩. શિક્ષણપદ્ધતિશાળા સિવાય ખીજી શાળાઓમાં કારીગર વ-
ર્ગમાંના લગભગ બધા ઉમેદવારોને દાખલ કરવામાં આવશે. જે તેમાં-

ના કોઈને વાંચતાં લખતાં નહીં આવડતું હોય તો કલાની સાથે તેપણુ શિક્ષણાનુભવશાળામાં શિખવવામાં આવશે.

૪. પ્રવેશક પરીક્ષામાં ઉપર નંબરે પાસ થનારા વિદ્યાર્થીઓને અને કારીગર વર્ગના બધા યોગ્ય ઉમેદવારોને શિખ્યવૃત્તિઓ (સ્કૉલર-શિપો) આપવામાં આવશે.

૫. બધી શાળાઓના કારીગર વર્ગ સિવાયના ઉમેદવારોએ છટ્ટા ધોરણમાં પાસ થયાનાં સર્ટિફિકેટો બતાવવાં પડશે.

૬. પરીક્ષામાં ખેસવા માટેનાં વિગતિ પત્રો સપ્ટેમ્બરની ૩૦ મી તારીખની અંદર આ તરફ સ્થાના કરવાં. વિગતિ પત્રનાં જાપેલાં ફોર્મો આ આફિસમાંથી પત્રદારા મળી શકશે.

૭ શિક્ષણપદ્ધતિશાળામાં દાખલ થવા ઇચ્છનારે પોતે વડોદરા રા-
જ્યના વતની છે એમ સાબિત કરવાને સર્ટિફિકેટો પણ મોકલી આપવાં.

કક્ષાભવન, વડોદરા.

ત્રિભુવનદાસ કલ્યાણદાસ ગજનર.

તા. ૧૪-૮-૯૩

પ્રિન્સિપાલ, કક્ષાભવન.

કેળવણી ખાતાની અખરો.

મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાનો સંચક.

બહેર અખર.

છ. નં. ૨૩૧૨.

મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજના ધારાનો સંચક ને સને ૧૮૮૮ ના શાળાપત્રને ૭૩-૮૪ મે પાને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે તેમાં નીચે મુજબ મુધારો વધારો કરવો:—

ધારો ૩ નો, વાક્ય ૨ નું.

ઉમેદવારોની. ઉમ્મર ૧૭ વર્ષની ઉપર અને. ૨૨ વર્ષની અંદર હોવી જોઈએ, પખિસક સર્વિસની અથવા મુનિસિપીની પરીક્ષામાં તે

પાસ થયેલા હોવા જોઈએ, અને સરકારી નોકરી કરવાને લાયક છે એવું ખાતરીપત્રક તેમજે વૈધક ખાતાના ચોગ્ય અધિકારી તરફથી મેળવવું જોઈએ.

ધારો ૧૮ મો.

આવો અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષક પહેલા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયા પછી ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજૂરીથી બીજા વર્ષની પરીક્ષા આપી શકશે; પણ એવા કોઈ પણ શિક્ષકને કોલેજમાં ત્રીજા વર્ષના વર્ગમાં આખું વર્ષ હાજર રહ્યા વગર ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષામાં બેસવા દેવામાં આવશે નહિ. જે અન્ટ્રેન્ડ શિક્ષકો યુનિવર્સિટી સ્કૂલ દાખલની અથવા મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં પાસ થયા હશે અને સંતોષકારક નોકરી કરી હશે તેઓને ઇન્સ્પેક્ટરની ખાસ મંજૂરીથી બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે અને તેમાં પાસ થયેથી કોલેજમાં ત્રીજા વર્ષના વિદ્યાર્થી તરીકે દાખલ કરવામાં આવશે.

ધારો ૧૯ મો.

જે શિક્ષકોને પેન્શન લાયક પગાર મળતો હશે અને ટ્રેનિંગ કોલેજમાં સ્ટાલરશિપ સાથે અથવા તે વગર રહેવાની પરવાનગી મળી હશે તેઓની કોલેજમાં ગાળેલી મુદત સરકારના તા. ૨૮ મી મે સને ૧૮૯૧ ના ઠરાવ નં. ૧૦૪૯ મુજબ પેન્શન લાયક નોકરીમાં ગણાશે. તા. ૨૧ મી જુલાઈ સને ૧૮૯૩. E. GILES.

એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર, ઉત્તર ભાગ.

જાહેર ખબર.

મહેરબાન ઉત્તર ભાગના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુરના ઇ. પત્ર નંબર ૨૪૫૯ તા. ૨૯ મી જુલાઈ સને ૧૮૯૩ મુજબ ખબર આપવામાં આવે છે કે અમદાવાદ મેલ ટ્રેનિંગ કોલેજની આ વર્ષની પ્રવેશક પરીક્ષા તા. ૧૩ મી નવેમ્બર સને ૧૮૯૩ ને સોમવારને રોજ તથા તે પછીના દિવસોએ ટ્રેનિંગ કોલેજના મકાનમાં લેવામાં આવશે.

૨ ઉમેદવારોની પરીક્ષા હમેશ મુજબ છટ્ટા ધોરણના વિષયોમાં લેવાશે.

૩ ઉમેદવારોની ઉમ્મર ૧૭ વર્ષની ઉપર અને ૨૨ વર્ષની અંદર હોવી જોઈએ. તેઓની પાસે ત્રીજા દરજ્જાનાં અથવા જૂના ખીજા દરજ્જાનાં પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ હોવાં જોઈએ, અને તેઓ સરકારી નોકરીને માટે લાયક છે એવું વેધક ખાતાના યોગ્ય અધિકારીનું સર્ટિફિકેટ તેમણે મેળવવું જોઈએ.

૪ ગઈ સાલમાં અને તે પહેલાં પબ્લિક સર્વિસ પરીક્ષામાં પાસ થયેલા બધા ઉમેદવારોએ ચોતપોતાનાં તે પરીક્ષાનાં સર્ટિફિકેટ સાથે લેતા આવવું. તે પૈકી જેઓ ચાલતી સાલમાં માપકરણની પરીક્ષા આપવા જવાથી એ વિષયના દોકડા ભરવા સાર પોતાનાં સર્ટિફિકેટ તે પરીક્ષાના પ્રેસિડેન્ટને આપી આવ્યા હોય તેમણે પ્રેસિડેન્ટની સહીના કાગળ રજુ કરવો કે એ પ્રમાણે સર્ટિફિકેટ રાખવામાં આવ્યું છે. તે કાગળમાં નીચેની હકીકત પણ આવવી જોઈએ.

ઉમેદવારનું નામ, આપનું નામ, અને અટક.

વતનનું ગામ, તાલુકો, જિલ્લો.

જન્મ તારીખ ઇસ્વીસન પ્રમાણે.

પબ્લિક સર્વિસ પરીક્ષામાં પાસ થયાની સાલ.

તે પરીક્ષામાં એકંદર મેળવેલા દોકડા.

સર્ટિફિકેટ અથવા ઉપરના કાગળ વિના પ્રવેશક પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે નહીં. જે ઉમેદવારો ચાલતી સાલની પબ્લિક સર્વિસ પરીક્ષામાં પાસ થશે તેમની હકીકત હમારા તરફ આવશે માટે તેમને સર્ટિફિકેટ કે કાગળ લાવવાની જરૂર નથી.

ગુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજ,
અમદાવાદ.
તા. ૭-૮-૯૩.

Madhavaji Harilal Desai,
પ્રિન્સિપાલ, ગુજરાત ટ્રેનિંગ કોલેજ,
અમદાવાદ.

જાહેર ખબર.

જોસેફવાન સામરન ટેલર સાહેબનું “શુભસાતી ભાષાનું વ્યાકરણ” જેની હાલ ત્રીજી આવૃત્તિ બહાર પડી છે તે શાળાખાતાના અમલદારોને નીચે સહી કરનાર પાસે મંગાવ્યાથી મળી શકશે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦. ટપાલ ખર્ચ જાહેર.

N. V. Patwardhan,

આક્ટિંગ ડિરેક્ટર, ગ. સં. બુક ડિપો, મુંબઈ.

નં. ૨૩૬૮ સને ૧૮૯૩-૯૪.

ડિરેક્ટર આદિ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શનની ઓફિસ,

પુના, તા. ૭ મી અગસ્ટ સને ૧૮૯૩.

એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ,

સાહેબ,

ઉત્તર ભાગ.

તમારા ગયા માસની તા. ૨૮ મીના પત્ર નં. ૨૪૪૬ ના જવાબમાં લખવાનું કે સોદાગર પ્રેસની નં. ૧૫૧ મં. ૫ સુધીની દોષીયુક્તોની નવી આવૃત્તિ તમારા ભાગની શુભસાતી નિશાળોમાં વાપરવા મંજૂર કરી છે.

હું છું (વગેરે)

R. G. OXENHAM,

આક્ટિંગ ડિરેક્ટર આદિ પબ્લિક ઇન્સ્ટ્રક્શન.

સર્ક્યુલર જા. નં. ૫૨ સને ૧૮૯૩-૯૪.

૧ ફીમેલ ટ્રેનિંગ કૉલેજની પ્રવેશક પરીક્ષા.

શિયાવાડ વિભાગની તમામ નિશાળોના માસ્તરો, આસિ-

રહે, અને સી શિક્ષકોને ખબર આપવામાં આવે છે કે રાજકોટ બા-
ર્ટન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થવા જે બાઈઓ ઉમેદવાર હોય-
તેમની ઉંમર, અભ્યાસ, વગેરે સાથેના નમુનામાં માગેલી હકીકત પ્ર-
માણે બરાબર પૂરી જેમ બને તેમ અમને સપ્ટેમ્બર માસની આખર
સુધીમાં પહોંચે તેમ બરી મોકલવી.

૨. બાઈઓની ઉંમર ૧૫ વર્ષથી ઓછી ન જોઈએ, તેમજ ૨૫
વર્ષથી વધારે ન જોઈએ. કદાપિ કોઈ બાઈ પત્રકમાં માગેલી બધી બા-
બતમાં સારી હશે, અને અભ્યાસ પણ સારો હશે તો ૨૫ વર્ષ ઉપ-
રાંતની ઉંમર હશે તો પણ ચાલશે.

૩. પ્રવેશક પરીક્ષા કન્યાશાળાના પાંચમા ધોરણ પૂરાની લેવામાં
આવશે. જે બાઈઓને દાખલ કરવામાં આવશે તેમને પહેલા વર્ષના
વર્ગમાં છ રૂપિયા, બીજા વર્ષના વર્ગમાં સાત રૂપિયા, અને ત્રીજા
વર્ષના વર્ગમાં આઠ રૂપિયા સ્ટોલરશિપ મળશે.

૪. પ્રવેશક પરીક્ષામાં જે બાઈ પહેલે નંબરે પાસ થશે, તેને પ-
હેલા વર્ષની સ્ટોલરશિપ ઉપરાંત એક વર્ષ માટે લાંગ સ્ટોલરશિપ દર
માસે રૂપિયા પાંચની મળશે.

૫. દાખલ થવા ઉમેદ રાખનાર બાઈઓએ સારો ચાલતું સર્ટિ-
ફિકેટ સ્કૂલ કમિટિનું, અથવા સારા જાણીતા આખરદાર ગૃહસ્થોનું
પત્રક સાથે મોકલવું. સરીર સંબંધી કોઈ બાબતની ખાતરી હોવી ન જોઈએ.

૬. જે ઉમેદવાર બાઈઓ સદરહુ કોલેજમાં દાખલ કરવા લાયક
માલૂમ પડશે, તેમને મહેતાજીઓ માર્ગત પ્રવેશક પરીક્ષાની તારીખ
જાણાવવામાં આવશે. એ પરીક્ષા ઘણુંકરોને અડોબર માસના પાછલા
બાગમાં થશે.

મુ. રાજકોટ.

તા. ૨૦-૭-૯૩.

Gertrude Spencer.

લેડી સુપ્રિન્ટેન્ડેન્ટ,

બાર્ટન ફીમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજ, રાજકોટ.

પરજીયા મહેલ	૧૩	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિય પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૧૨	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૧૧	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૧૦	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૯	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૮	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૭	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૬	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૫	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૪	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૩	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૨	
પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રેમ પ્રિયમ પ્રિયમ પ્રિયમ	૧	

ઉમેદવાર ગાર્ડની સહી.

ઉમેદવાર ગાર્ડના ધણી યા વાલીની સહી.

સતે ૧૮૯૩.

માહે

તા.

મુ.

પત્રક મોકલનાર મહેતાજીની સહી.

સ્પેક્ટરર શુભરાતમિત્ર; પ્રજામિત્ર; સુર્યપ્રકાશ; મુરત અખખાર; દેશીમિત્ર;
મર્ય સમાચાર; હિતેચ્છુ.

દસ્તતશિક્ષક કોપીખુકો નીચલી સરતોધી મળશે.
૧ રોકડે ૩ પીએ દેશવરથી માલ મંગાવનારે મારતરે તથા વે-
પારીએ જોયા, જોછામાંજોછી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નક્કર ખરીદશે
તેઓને સેકડે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવામાં આવશે પેટ્રીંગ અને રે-
લવેનો સર્વે ખરચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી જોછી ૨૫ નક્કર મુધી મંગાવનારેને સેકડે ૨૫ ટકા
ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેટ્રીંગ, ઘોરેજી વીગેરેના સર્વે ખરચ ખ-
રીદનારને માથે.

૩ માત્ર મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં, જતાં કોઈ રીતે ખરાબ
થાય તથા તે ગાલને નુકશાન પુરે તેવા જોખમિંદાર માલ મંગાવનારો.

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માત્ર કપે દેસ્તે અને ત્યાં મોકલાવવે
તેનો પુરોતો ખુલાસો માત્ર મંગાવનારે લખી જણાવવો. રેલવે સ્ટેશનથી
આગળ માલ લઈ જવાનો ખરચ માત્ર મંગાવનારેને શીર સંગ્રવવો.

૫ હુકો મોકલાવનારે ખરેખર દેખાણું લખવું.

૬ શુભરાત તથા કાઠીયાપાડના સર્વે મારતરેને તથા બુકસેલરોને
વિનંતીપુર્વક જણાવવાનું કે દસ્તતશિક્ષક કોપીખુકોની સાથે અમાઓ
બીજી કોઈપણ શુભરાતી તથા અગ્રેજી બુકો સેકડે ૧૦ ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની મોકલણી કરી છે. એક 'અખત' કામ પાડી
જોયાથી ખાતરી થશે, પેટ્રીંગમાં જોઈને ખરચ થાય તેમ કરીશું. જોયાની
મરજી હોય તેઓએ નીચલે સરનામે લખવું.

નોટપેડ કાગળો લીધામાં આવશે નહીં.

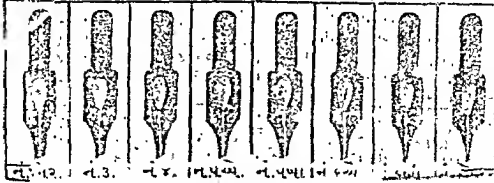
નમુના.

આદરજી કાવરજી મારતરની

દસ્ત ત શિક્ષક કોપી ખુકોની

સ્વીલયેનોના

તરીકે આ સુકતા નામના નોવેલના આદક યવા દરેક ગૃહસ્થોને વિનય
પૂર્વક વિનયિ કરવામાં આવેછે.

એ પુસ્તક અતિ ઉત્તમ નિવડશે એમ અનેક વિદ્વાનોના અભિ-
પ્રાયથી સિદ્ધ થઈ ચૂકેલું છે તો તેનો લાભ લેવા દરેક ગૃહસ્થે તૈયાર
થવું જોઈએ. એ પુસ્તકના આદકો તરફથી જે આશ્રય મળશે તે આ-
શ્રયપર ભારી વિશ્વાસથી મુસાફરીનો આધાર છે. તો એ પુસ્તકની ઉ-
ત્તમતાની ખાતર, અને લંડનની મુસાફરીમાં મેંદની ખાતર તથા દે-
શના હિતની ખાતર આપ આ પુસ્તકની મધ્યશક્તિ નક્કો અથવા
છેવટ એક નક્ક પણ અવશ્ય ખરીદશો એવી આશા સંપર્કમાં આવેછે
છેવટ આપે એટલું અવશ્ય થાદ સંબંધે કે સ્વદેશીનું વિશ્વાસ
જવું એ કેવળ સ્વદેશીઓના લાભને માટેજ છે.
પુસ્તકનું કદ દેખી આઠ પેંછ લગભગ પચાસ ફારમ એટલે
૪૦૦ આસો પૂરતું થશે. આદક ચનારે ગુરતમાં લખી જણાવ્યું.
કિંમત રૂપિયા ૩ ત્રણ અને પોસ્ટેજ આની ૪ સાર.

ગાંધીનગર.
માનવ ધર્મ ઓશીસ.

વૈદ્ય શાસ્ત્રી.
મણીશંકર ગોપીદલ.

નામદાર કચ્છ દરબારના મહા શ્રમથી છપાયલાં, કેળવણી
ખાતાએ પ્રનામ અને સૂક્ષ્મ લાયકેશીઓ માટે મંજુર દરેકો તથા
વિદ્વાનો અંગે પ્રસિદ્ધ પુસ્તકો વખાણેલાં ઉત્તમ અને ઉપયોગી પુસ્તકો.
વાર્તાચિત્રોદ—એમાં ઐતિહાસિક છ. એકાવન આપૂર્વ વાર્તાઓ
છ. કિ. ર. ૧૧. ભગવત વિંગળ.—એની બરાબરી કરનારો અંધ અ-
શાપિ કોઈ છપાશે નથી. ર. ૧; કાવ્ય કળાધર.—એમાં વિવિધ વિ-
પ્રમેયર રમેલી ગુજરાતી કવિતા છે. ર. ૧૧; મિથાટખર—વંશીક
મંત્રાથી બલિષ્ઠ કરેનાર ઉપયોગી પુસ્તક. ર. ૧૧; પુરાણ કુમારી.—
ગણપદાત્મ રસીક હિંદુસ્તાની (સરીક મુ.) વાર્તા. ર. ૧૧; મોજદી
ન મહેતાન.—હિંદુસ્તાની દોહરા—ગુજરાતી દીક્ષાળી. વાર્તા ર. ૧.
મગલાનાં કે. મુમ્મલિય જેઠરામ; અમદાવાદ. આયોદ્ય પ્રેસ;
મુરત—મુરાબદા પ્રેસ; મજલોટ—જી. જેટલર મેથલ અને કચ્છમાં
અમારી પાસેથી.

જુજુર—કચ્છ.

જીવરામ ગુજરાત, ગોર.

વિદ્યાર્થીઓને લાભ—વિદ્યાર્થીઓને આવતા ડીસેમ્બરથી આ
પુસ્તક, અમારી પાસેથી અને અમદાવાદ આયોદ્ય પ્રેસમાંથી અર્ધ
કિંમતે મળશે.

આ કોઈ છે તેજ પરમ સંપદ નથી, આપણે પરચેકના અધિકારી દીએ.
કોઈક કદમી સુમાવશેમાં. જે કોઈનું મુકું છે તે પોતાનું મુકું કરે.
કીના છે તે કોઈનું કોરી ખાનાર કોટ છે, બહુ કરનારનું બહુ થશે.

મદન, મદન, સંધ્યાની ચોપડી ગુજરાતી વિધિ-સાથે અનાવડા
માલજો તથા બીજાં યજુર્વેદી આલોને જે પંસાની દીકરી—ગોડલે
મળશે. હ નડામુધી એક દીકરીમાં. મદનજી બીમભાઈ દોહડ પંચમહાત્મ.

સૂચના.

આ પત્ર સંબંધી સર્વ લખાણ એડિટર તરફ મોકલવું. નોંધપેડ કાગળ લેવામાં નહીં આવે. સહી વગરના લખાણ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણ ચોખ્ખે અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપસંદ પડેલું લખાણ પાછું મોકલવા બંધાતા નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ડેપુટી અને આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સાહેબોને તથા મહેતાશાઓને કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનવો કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હાકીકત સ્કૂલબોર્ડે લખી મોકલશે તો તેપણ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખજાનો જે માસમાં છાપાવી હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની પાંચમી તારીખ પહેલાં પહોંચવી જોઈએ. જે-ડબ્બીસો જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ગનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખે અક્ષરે લખવું. તે વિના બૂલ પવાંગો સોજા છે. પોસ્ટની ટીકીટો મોકલનારે દર રૂપીએ આડધો આનો વંધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટીકીટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત આગાકીથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટજ માફ. ૧૨૬ નકલના પોસ્ટેજ સાથે બાંધીઆના. દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ ખર્ચ સાથે ૦-૧૨-૦

નિમ્ન લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. નિમ્નપસંદ પડશે તો તેની અગલ વગેરે ઉપર વિચાર કરી દરે ખાપેસે પાને ૩૧ થી ૩૨ સુધી આપવામાં આવશે. ચર્ચાપત્રનો એમાં સમાસ થશે નહીં.

જાહેરખજારો છાપવાના ભાવ.

૩	લીટી.	ખાર માસ લગી હાગ લગત દરો
૧	૦	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પ.
૨	૮	છીના અગીઆર મહીના લગી
૪	૧૫	પાગજો ચાર્જ પડશે. ખાર મહી-
જો ઉપરાંતનો ભાવ ઉપર પ્રમાણેજ.		નાથી એછી મુદત દરો તો વહેંચે
મહીને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક મહીને આડધો ચાર્જ લેવાય.		

જે-ડબ્બીસો વહેંચવાના દર.

ખા તેલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, આડધા તેલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તેલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના ગાટે અમને લખવું.

અંક ૧૦ મો.

પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

અક્ટોબર સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

પૃષ્ઠ.

ગાસં	૨૬૫
શિક્ષકોની શિક્ષણિક સ્પર્ધા	૨૬૭
ફિલ	૨૬૮
ઈંગ્લેન્ડની જાહેર પ્રાયગિક નિયમો.	૨૭૨
પ્રાણી વર્ણન	૨૭૬
દિવસનાં ભાષણોનો સાર	૨૭૭
બાળ ગીત.	૨૭૮
સંખ્યાવિશે પાઠ	૨૮૦
સ્થળવિશે પાઠ	૨૮૨
મંચ કથા સંગ્રહ.	૨૮૪
ભૂમિતિ વિશે ખુલાસો	૨૮૭
અર્થશાસ્ત્ર	૨૮૮
ઈતિહાસ	૨૮૯
કેળવણી ખાતાની ખબરો.	૨૯૨

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી).

સામદાવાદ.

કુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હકરાપીન સંખ્યા છે.

જાહેર खवरो.

કેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કરેલી
સસ્તામાં સસ્તી સોદાગર સ્ટાનડર્ડ કોપી બુકો
નંબર ૧ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.

તા. ૧ લી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૧ થી.

નવી આવૃત્તિ.

નવા વધારા અને સુધારા સાથે.

સન ૧૯૯૩ ના બન્યુઆરીથી બહાર પડશે.

કિંમત દરેક પ્રતના રૂ ૦—૧—૩

કેટલાક વરસો થયા ગુજરાત, કાઠિયાવાડ વીગેરે કોલોનિયલ પ્રેસ
અમારી સસ્તી કીમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની અને કી-
મતી આબજોગી બરધુર કાપીબુકોથી કદરદાન આક્રેડા જાણીતા છે.
માટે વધુ કહેવાની જરૂર નથી. ખરીદદારોએ ખાતાના કન્ટેનરને
રોકડો નાણાં વાળવાં. કમીશન નીચે પ્રમાણે:—

(૧)—૧૦૦ થી વધારે અને ૨૦ રૂપિયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-
શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨)—૩૨૫ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ષા.

(૩)—૩૫૦ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ૧/૪ ષા.

(૪)—૩૧૦૦ અને તેથી ઓછી કીમતની તહીં એથી ખરીદી
પર કમીશન ૩૨૫)

(૫)—૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપિયાની ખરીદી કરનાર સીરે રવા-
નગી અર્થે પડશે તહીં.

“સોદાગર પ્રેસ હારીસ,” કે. દરીયાગઢેલ. નગીનદાસ ડાહ્યાભાઈ.
સુરત તા. ૧ લી બન્યુઆરી સન ૧૯૯૨. માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

વાંચો વાંચો કમિશનમાં પુષ્કળ લાભ.

ભૂમિતિનાં મૂળતત્વો, દેશીનામનાં મૂળતત્વો અને વ્યાકરણ શિ-
ક્ષણશૈલી, એ ગારાં રચેલાં પુસ્તકો તૈયાર છે. દરેક નંગની કીમત સાર
આના. પ્રથુ એક માત્રે જ્ઞાતનાં ગળીને સામગ્રી પાંચ નંગે પેન્ટેડેન્સ માફ,
દશ નંગે દશ ટકા, ત્રીશે વીંચ ટકા, પેચાંસે પચોશ, પેચોસોએ ત્રીશ અને
તેથી વધારે નંગોમાં તેત્રીશ ટકા કમિશન મળશે. પેસા પ્રથમ કે વેલ્યુમેનલ
મળશે. સાણિકલાલ નાગરદાસ શાહ તાલુકા રુક્મ માસ્તર રાજકોટ.

મહેતાજી સાહેબો, “માસિક અને વર્તમાન તત્વસંચલ” આ-
પને બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ગામડાંના મહેતાજીઓ તેના આદક થયા છે
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિદ્રણતાં સારાં સારાં વર્તમાનમત્રો સાર
બહુ સરસ રીતે આપવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રકાશ જેવરાં ૩૨ પ્રથ છતાં
કિંમત પોદ મુદ્દાં એક રૂપિયો. એકવાર જરૂર જુઓ. મુગનલાલ
એવરેન્ડ શાહ, લીખડી—કાઠિયાવાડ.

સુરત બેઠન્ટી રફલ કમીડીના સદ્ગુહરચોએ પસંદ કરેલી
અને સામાં ઐષ્ટ લેખેલી અને પોતાના તાબાની
રફોમાં વાપરવાની ધણી ખુશી દેખાડેલી.

મે. રેવરંડ ને. શીલેડી.   મે. બાતુશંકર નારણશંકર.
મે. મનજીરામ થેલાભાઈ.   મે. હરીલાલ તુલસીરામ ધર.
મે. સેવદ મોલવી અબદુલ કાદર.   મે. નતુમીયાં બહુમીયાં. શેખ.

પ્રોફેસરો, પ્રીન્સીપાલો અને હેડમાસ્તરો.

રા. સા. વામનરાવ આબાજી મોદક, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલ
ખા. ખા. જમશેદજી અરેશર, દલાલ, એમ. એ. એલ. એલ. બી., ગાયક-
વાડના અમરેલી પ્રાંતના મુખ્યા અને માજી ગુજરાત કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ દોસાભાઈ નસરવાનજી વાડીયા, એમ. એ., પ્રિન્સિપાલ, સર. વ.
જી. યા. બે. ઈન્સ્ટીટ્યુશન, મુંબઈ.

ખા. ખા. જમશેદજી નવરાજી ઉતવાલા, એમ. એ. ભાવનગર કોલેજ
શેઠ એદલજી દારાજી તલાદી, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલના
શેઠ ફરદુનજી મેનચેરજી દસ્તુર, એમ. એ., પ્રોફેસર પુના કોલેજ.
ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મહમદ સયાની, બી. એ., હેડમાસ્તર બરૂચ હાઈ સ્કૂલ.
રા. સા. માધવલાલ હરિલાલ દેશાઈ, પ્રિન્સિપાલ, 'ત્રેનીંગ' કોલેજ,
મી. એ. એસ. જર્વીસ, સુરત મીશન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.
મી. વીલીયમ બીટી, બી. એ., સુરત મીશન સ્કૂલના મેનેજર.

રા. સા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ, રોજકોટની ત્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
શેઠ ખેરામજી ફરામજી પટેલ બી. એ. માજી હેડમાસ્તર સુરત હાઈ સ્કૂલ
શેઠ હારમજી જાગીર પ્રોપ્રાયટરી સ્કૂલના માલેક.

શેઠ ફરામજી બમનજી માસ્તર બી. એ. ફોર્ટ હાઈ સ્કૂલના માલેક.
શેઠ માણેકજી બેનનજી કુપર માજી ફોર્ટ હાઈ સ્કૂલના હેડમાસ્તર.
શેઠ ખરબેદજી ખરશેદજી સંજણા, ચંદનવાડી સ્કૂલના માજી માલેક.
શેઠ નશરવાનજી ખરશેદજી નાનજી, ચંદનવાડી સ્કૂલના માજી માલેક.
શેઠ જમશેદજી ખંડુયાસ, બી. એ. હેડમાસ્તર, એલફીન્સ્ટન મીડલ સ્કૂલ
શેઠ માણેકજી ખેરામજી માસ્તર, ગોઠળદાસ તેલપાલ સ્કૂલના હેડમાસ્તર.
રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડમાસ્તર આલફ્રેડ હાઈ સ્કૂલ, બ્રુન.
રા. રા. એમ. એમ. જલસારી બી. એ. હેડમાસ્તર, ગોધરા એ. વ. સ્કૂલ.
રા. રા. મોતીલાલ મોહનલાલ, હેડમાસ્તર, એ. વ. સ્કૂલ. ભાવનગર.
રા. રા. માણેકલાલ અમૃતલાલ દવે, હબીબખાઈ સ્કૂલ. ખોળ ખાનમહમદ
શેઠ રશતમજી મેરવાનજી માસ્તર હેડમાસ્તર ફરામજી પટેલ સ્કૂલ.

મુંબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડમાસ્તરો.

મી. ગુલાબદાસ સુદરદાસ ચોક્સી.   શ્રે. ફકીરજી શેરામજી મદ્રોહના.
મે. પ્રણેશ્વરદાસ કાદાનદાસ.   મે. માણેકલાલ ધીરજીરામ અધ્યાપ.
મે. દરદાસનદાસ. ધીજલાલ.   મે. આતમારામ જોડીશનદાસ.
મે. રીવશંકર કંજણજી બટ.
મે. મોહનલાલ પ્રસાદરાય.

મુંબાઈ અને ગુજરાતના જાહેર છાપાના મતો.

રાસત ગોહતાર, મુંબઈ સમાચાર, જાગે જમશેદ, અખબારે મો-
દગર, કપસરેદિંદ; ગુજરાતી; ચંદ્રાં પરસ્ત; રીપન રીપોર્ટર; કન્ડ્યન

ગુજરાતશાળાપત્ર.

પુસ્તક ક્ર. અં.

અક્ટોબર. ૧૮૯૩.

અંક ૧૦ મો.

માસ.

વડોદરા રાજ્યના દેશી કેળવણી ખાતામાં સુધારો વધારો કરવાની તજવીજ માટે શ્રીમંત મહારાજ ગાયકવાડ સરકારે એક કમિટિ નિમ્ણાનું અંગે યોગ માસપર જણાવ્યું હતું. એ કમિટિનો રિપોર્ટ બહાર પડી ચૂક્યો છે તેની હમે વખતે વખત નોંધ લઈશું. રિપોર્ટની રાશમાં ગાયકવાડી રાજ્યના કેળવણી ખાતાનો આજ સુધીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તે જોતાં એ રાજ્યે યોગ્ય વેરસમાં સંતોષકારક વધારો કર્યાનું જણાય છે. સારપણી ફરજિયાત કેળવણી ખાતત જુદા જુદા ગૃહરચોએ આપેલા અભિપ્રાયનું વિવેચન કરી કમિટિ પોતાનો અભિપ્રાય આપે છે. કમિટિનો અભિપ્રાય એકંદરે ફરજિયાત કેળવણીની તરફ છે, પણ તે "સામાજિક રાષ્ટ્રી ફરજિયાત કરવાની અજમાયશ કરી જોવાની" ભલામણ કરે છે. એકદમ આખા રાજ્યમાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવાનો કમિટિનો અભિપ્રાય નથી એ જોઈ હમે ખુશી યઈએ છીએ. વસ્તીના દરેક માણસને પોતાના ખપ જેટલું લખતાં વાંચતાં અને ગણતાં આવડે અને તે પોતાના હક તથા ફરજો સમજે એ બહુ જરૂરનું છે અને તેજ કારણથી સુરોપના ઘણા દેશોમાં ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવામાં આવી છે. તેની સાથે એ પણ વિચારવાનું છે કે આ દેશની મોટી વસ્તી ઘણી ગરીબ છે, ખેતી અથવા ખેતીની મજૂરી કરી અને દોર ચારી પરાણે ગુજરાન નખાવે છે, અને ફરજિયાત કાપડા તથા તેમના અંગતી સજાઓ વધવાથી હલકી પ્રતિના સરકારી નોકરોની સત્તામાં અને તેથી આવા કંગાળ લોકોના જોગમાં વધારો થવાનો સંભવ છે. હમે ધારીએ છીએ કે દેશી દેશી નિશાળો કાઢવી, ખંધા ગરીબ લોકોને ખાશી બજાવવા, તેમને ચોપડીઓ, રસ્તો, તથા કેળવણીનાં બીજાં

સાહિત્યો મદત પૂરાં પાડવાં, અને ટોપીઓ, બદન, વગેરેનાં ઇનામથી ઉત્તેજન આપવું, એ આ દેશમાં કેળવણીનો પ્રસાર કરવા માટે ફરજિયાત કાયદા કરતાં વધારે સારો રસ્તો છે. જ્યાં જ્યાં નિશાળો સ્થાપવામાં આવેછે ત્યાં થોડાં વધારે છોકરાં નિશાળે જાયછે અને કાળે કરી તેમની શૈક્ષણિક વધે છે, એટલે હમે ધારીએ છીએ તે રસ્તે કેળવણીનો બહોળો પ્રસાર કરવામાં હરકત અગવવાનો બહુ સંભવ નથી. છતાં વડોદરાનું રાજ્ય થોડાં ગામમાં જ્યાં લોકમત બહુ વિરુદ્ધ ન હોય ત્યાં પ્રથમ અજમાયશ કર્યા પછી છેવટના નિર્ણયપર આવવા વિચાર રાખે છે તે સ્તુતિ પાત્ર છે. એ અજમાયશના પરિણામની હમે ઇતેઝારીથી શક નેહીશું. અને તે ફત્તેહાબદ નિવસે તથા તેથી દૈવતને અધર્ષિત આનાડ નહીં યાય તો હમને બહુ સંતોષ થશે. આખા હિંદને પૂણે તેથી ધડા લેવાનું મળશે. સુરોપમાં કેટલેક ઠેકાણે કંગાળ માળાપોનાં છોકરાંને પૂરૂં ખાવાનું ન મળવા છતાં નિશાળે જવાની ફરજ પડવાથી તેમની તનદુરસ્તીમાં હરકત યાયછે એવી કથાકથવાથી સખી ગૃહસ્થો તેમને મદત યા આછે પૈસે ખાવાનું આપેછે. ક્રાન્સમાં તેવાં બાળકને સરકાર તરફથી પણ ખાવાનું મળેછે.

ફરજિયાત કેળવણીના સંબંધમાં એક બીજી પણ વિચાર કરવા જોવો છે. હાલમાં ઘણે ઠેકાણે નિશાળોનાં મકાનોમાં નેહીએ તેવી સગવડ હોતી નથી, હવા અજવાળાની ખામી જેવામાં આવેછે, બાળકોને ખુશી અને ધણીવાર ભેગવાળી જમીન ઉપર ભેસવું પડેછે, અને લગ્નવા વાંચવાનું કામ કમરમાંથી વાંકાં લગી કરવું પડેછે. તેમને પાક આપવા માટે ચિત્રો, રમકડાં, અને પદાર્થોમદ જેવામાં આવતા નથી. રમવા માટે નિશાળ પાસે ગોટાં કોંપાઉડ હોતો નથી. આ કારણથી જ્યારે નિશાળે નહીં આવતાં ગરીબ લોકોનાં છોકરાં ખુશી હવામાં રમતાં કરીયા પોતાથી યાગ તેવી દસકી મજૂરી કરી શરીરે મજબૂત અને તનદુરસ્ત યાયછે ત્યારે છ દલાક રૂપી નિશાળમાં પૂરાધ રહી ધ્યાંક અને ધારણના વિષયો યોજનાર બાળકો દિમાયલાં, નાઝીવત,

રોગી, અને લોહી વગેરેનાં નિર્માસ્ય-જેવામાં આવેલે. યોગજ દિવસ ઉપર હમે એક મોટી નિશાળની બેઠ લીધી હતી ત્યાં ઉપર ગણાવેલી ના-દુરસ્તી સિવાય લગભગ દરેક વર્ગમાં જખ્ખે, ત્રણ ત્રણ, કે ચાર ચાર છોકરાંની આંખ જગડી ચૂકેલી, અને કેટલાંકને તેમ થવાની સરખાત યથેલી જેવામાં આવી હતી. હાલનો વહિવટ કાયમ રાખી ફરજિયાત કેળવણી દાખલ કરવી યા નિશાળો વધારવી એ સમગ્ર પ્રજાની તનદુ-રસ્તીને જેખમકારી છે. આ દેશમાં ગમે તેવા બાકાના કે મફત મ-જેલા મકાનમાં પ્રથમ નિશાળ સ્થાપવામાં આવેલે અને કેટલેક વર્ષ પૈસાનો જેગ થાય તો તેને સારૂ લાયક મકાન બંધાવવાનો વિચાર થાય છે. તે દરમ્યાન બાળકોની તનદુરસ્તીને જાણું નુકસાન થાય છે. ઇંગ્લાં-ડમાં એથી ઉત્તરી રીત છે, એટલે સરકારના નિયમ પ્રમાણે મગવડ-વાળું અને હવા અજવાળા વગેરેની ખામી વિનાનું મકાન પ્રથમ પૂરું પાડ્યા પછી નિશાળ સ્થાપવામાં આવેલે. એ દેશના કેળવણી ખાતાના છેલ્લા રિપોર્ટપરથી જણાય છે કે સને ૧૮૯૧ ના વરસમાં ત્યાંની પ્રાથ-મિક નિશાળોમાં બાળકની સંખ્યા ૪૮૩૩૩૨૯ અને સરાસરી હાજરી ૩૭૫૪૪૯૩ હતી છતાં એકંદર વસ્તીનો છોટો ભાગ નિશાળમાં હાજર હોવો જોઈએ એમ ગણી ૫૬૪૧૩૬૦ બાળક સમવડથી માય તેટલાં મકાનો પૂરાં પાડવામાં આવ્યાં હતાં. મકાન અને રમવાની જ-ગા મળી દર ૨૫૦ બાળકે ૦૧ એકર એટલે દર છોકરે મુમારે ૪૪ ચોરસ ફીટ જમીન પૂરી પાડવાની ત્યાં ફરજ છે. વર્ગના ચોરસમાં દર બાળકે ૧૦ ચોરસ ફીટ જગા હોવી જોઈએ એમ પણ ફરજ છે. હવા અજવાળાની જેગવાઈ માટે વિગતવાર નિયમ દરાવ્યા છે તેનો પણ અમલ કરવો પડેલે.

શિક્ષકોની ત્રિમાસિક સ્પર્ધા.

આ માસથી સરૂ થતા ત્રિમાસિક માટે નીચેના પ્રશ્ન આપવામાં આવેલે. તેમના ઉત્તર તા. ૨૦મી નવેમ્બર સુધીમાં હમને પહોંચવો જોઈએ.

- (૧) અંશ અને છેદને એકજ રકમે ગુણવાધી અંપૂર્ણાંકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી એ કેવી રીતે ક્યા દૃશ્ય સાધનથી એ વિષય શરૂ કરનાર બાળકને સમજાવશો? ઈનામ ૩૧)
- (૨) વર્ગને સાશમાં સારી રીતે લેખન પાઠ આપવાના યોગ્ય સાધન નિયમ આપો. ઈનામ ૩૨)
- (૩) નીચેનામાંથી ગમે તે એક વિષય ઉપર આપવાના કથિત પાઠની પૂર્ણ તૌંધ લખો. જ્યાં પ્રદર્શનની જરૂર પડતી હોય ત્યાં ક્યાં પ્રદર્શન કેવી રીતે કરશો તે પણ લખવું. ઈનામ ૩૨)
- (અ) ઝટુ બેદ.
- (આ) રૂપિયો (બાળ વર્ગ માટે).
- (ઈ) વિશેષણ, વિશેષણરૂપી શબ્દસમૂહ, અને વિશેષણરૂપી વાક્ય.
- (ઉ) કાયદાનો ઉપયોગ.

ટીપ.—આ બાબતના નિયમ ગયા એપ્રિલ માસના શાળાપત્રને ૭૬ ને પાતે જોવા.

ગયા ત્રિમાસિકની સ્પર્ધામાં નીચે પ્રમાણે ઈનામો આપવામાં આવ્યાં છે.

- (૧) પ્રશ્ન ૧ લો.—
પ્રભુરામ ગંગારામ આચાર્ય, તાલુકામાસ્તર, અમારંડી, ૩૧).
- પ્રેમાનંદ સેવકરામ, વળાદ તાલુકે દસકોધના મહેતાજી, ૩૧).
- (૨) પ્રશ્ન ૨ જો.—પુરુષોત્તમ બાપુજી બટ, મુખ્ય મહેતાજી, ઉજેતી, તા. હાલોલ, જીલ્લે પંચમહાલ, ૩૧).
- (૩) પ્રશ્ન ૩ જો.—ગણપતરામ અંબારાંકર, ધોળકા બ્રાંચ સ્કૂલ નં. ૧લા ના મહેતાજી, ૩૧).
- પોપટલાલ કેવળચંદ, મુખ્ય મહેતાજી, દેલવાડા, કાઠિયાવાડ, ૩૧).
- ટીપ.—કેટલાક લખનાર જુદા જુદા પ્રશ્નના જવાબ એકજ કાગળ ઉપર લખે છે તેથી જુદા જુદા પરીક્ષકોના હાથમાં તે મૂકતાં અવધડ પડે છે અને તેમને ઈનામ મળી શકતું નથી. સ્પર્ધાના નિયમ પ્રમાણે બરાબર વર્તવાની સધળાને ફરી સૂચના કરીએ છીએ.

આ વખતની સ્પર્ધામાં આશરે સાડેક શિક્ષકોએ ભાગ લીધો છે તેથી સ્પર્ધાની હજી શરૂઆત છે તે જોતાં હમને સંતોષ થાય છે. શિક્ષકોની એકંદર સંખ્યાના પ્રમાણમાં આ સંખ્યા ઘણી નાની છે પરંતુ

હમે આશા રાખીએ છીએ કે દિન પ્રતિદિન સ્પર્ધા કરનારની સંખ્યામાં વધારો થશે.

આવેલા ઉત્તરોમાં જેમના જવાબ ઉદ્ઘટ જણાય છે તેવા થોડા માણસોને ધનિમ મળી શકે છે તેથી એમ સમજવાનું નથી કે ખીમ્મના જવાબ કમ્બલ રાખવા જેવા હોતા નથી.

વળી જે માણસો ઉત્તર લખવા પ્રયત્ન કરે છે તે બધાને ધનિમ ન મળે તોપણ વિચાર કરવો પડે છે, ચોંતાના વિચારને યોગ્ય રીતે ગોઠવવા પડે છે, અને વાંચી તૈયાર પણ થવું પડે છે એ એક મોટો સામગ્ર છે.

દિલ.

લેસકરને તથા પોલિસના સિપાઈઓને ક્યામત કરાવતાં ઘણાં જોઈ હશે. તેથી શરીરને કસરત મળે છે, પરંતુ તેનો વધારો મોટો ફાયદો એ છે કે ઘણાં માણસને વ્યવસ્થિતપણે સાથે કામ કરવાની તથા લુકમનો તરત અમલ કરવાની ટેવ પડે છે, અને ઘોડાઓ યતો આટકે છે નિરાળમાં મહેતાઈઓ બાળકને ક્યામત કરાવે છે તેની પણ તેવી જ મતલબ છે. પાઠની વચમાં ક્યામત કરવાથી શરીરને કસરત મળે છે, લોહી ઝડપથી ફરવા માંડે છે, મનનો થાક ઉતરી જાય છે, અને નવશૂનિ આવવાથી પછીના પાઠમાં વધારે સારું ધ્યાન અપાય છે. પરંતુ આટલા ફળથી સંતોષ પામવું બસ નથી. બધાં બાળકને એકદમ લુકમ ઉદાવવાની અને સાથે કામ કરવાની ટેવ પાડવા જુલુનું ન જોઈએ. કેટલેક દેકાણે ક્યામત વખત ઊભા થવાનું અથવા ડાળા જમણા વગેરે ફરવાનું મહેતાઈ કહે છે સારું બધા છાકરા સાથે તેમ કરતા નથી, કેટલાક લુકમ સમજતા નથી, અને ઘણા ઘોડાઓ જોવામાં આવે છે. આવે ઘોડાઓ ફર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી બાળકને એક સારી ટેવ પડશે, અને એક ગાજતમાં પડેલી સારી ટેવ ઘણી બાજતોમાં જગ્ગારા મુખી ઉપયોગી થશે. નિરાળના દરેક કામમાં આવી વ્યવસ્થા દાખલ કરી શકાય. ધારો કે શિક્ષક દિસાળ કે ડિકરેશન લખાવવાનું શરૂ કરે છે. આવી વખતે આપણે સાધારણ રીતે તેને "દિસાળ લખો" એમ લુકમ

આપતો જોઈએ. છીએ. હુકમ સાંભળ્યા પછી એક છોકરા પેન ખેંચી-
તો માત્રમ પડે છે, બીજો દક્ષતરમાંથી રસેટ કાઢતો હોય છે, ત્રીજો
તેને સાધ કરતો હોય છે, અને ચોથો કોઈની પાસે પેન અથવા રસેટ
માગતો હોય છે. શિક્ષકે આપેલા હુકમનો તરત અમલ થતો નથી, છતાં
આ વહિવટ ખોટો છે એવું શિક્ષક કે છોકરા કોઈને જ્ઞાન હોતું નથી.
ઉપર કહેલા હુકમના બદલામાં શિક્ષક નીચે પ્રમાણે ક્રમસર હુકમ આપે
અને દરેક હુકમનો ઝડ સાથે અમલ કરવાની બાબતને ટેવ પાડે તો
ગરબવરથા થાય નહીં:—

૧. રસેટ કાઢો.	૪. ડાબા હાથથી ઝાલો.
૨. રસેટ સાધ કરો.	૫. પેન કાઢો.
૩. રસેટ પગપર મૂકો.	૬. પેન જમણા હાથમાં પકડો.

૭. લખવા માંડો.

એટલું યાદ રાખવું કે દરેક હુકમનો બધાં છોકરાંએ તરત સાથે
અમલ કરવો જોઈએ. કેટલાક દિવસ મુખી મદાવરો કરાવ્યા વિના તેમ
ચર્ચા શકશે નહીં. પણ ટેવ પડ્યા પછી કામ બહુ સરળ થશે અને
શિક્ષકને ફરાજવાનો પ્રસંગ આવશે નહીં.

કોપી લખાવવામાં પણ ક્રમસર હુકમ આપી સાથે કામ કરવાની
ટેવ પાડી શકાય:—

૧. ખડીઓ કાઢો.	૩. ખડીઓનો દાટો કાઢો.
૨. ખડીઓ જમણી તરફ મૂકો.	૪. કલમ કાઢો.

૮. રસેટ સાધ કરવા માટે કેટલાંક છોકરાંને ચૂંકતો ઉ-
પયોગ કરવાની ગંદી ટેવ હોય છે તે બંધ કરવી પડે છે. વર્ગ બહાર
મૂકેલા પાણીના કુંડા પાસે સાધ કરવા જાય એથી પણ ગરબા ધવાનો
સંભવ છે. તેઓ સ્ત્રીની પતરાની દાખડીમાં બીનું લુંગરું મૂકી લાવશે તો
ચોપડીઓ બગડ્યા વિના તે દક્ષતરમાં રાખી શકાશે અને જગા છોડ્યા
વિના વખતે વખત રસેટ સાધ કરી શકાશે.

૯. કેટલાંક છોકરાં જરાજર હાથમાં પકડી ન શકાય તેવી નાની
કલમ, પેનસિલ, કે પેનથી લખે છે તે વહિવટ સારો નથી. એવી દ્રષ્ટી
કલમ રીનસર પકડી શકાતી નથી અને આકની પેડે ઝાલવી પડે છે. પેન
અથવા પેનસિલ દ્રષ્ટી થયા પછી કાદી નોંખવી ન હોય તો બુંગળીમાં
ધાલી વાપરવા કહેવું. ચુસ્તતાથી અક્ષર કલમને બદલે સ્ટીલપેનથી લખ-
વાનો વહિવટ પણ સારો નથી.

૫. તે ખડીઆ પાસે મૂકો.
૬. કોપી બુક કાઢો.
૭. કોપી બુક સામી મૂકો.
૮. તેનું અમુક પાતું કાઢો.

૯. કલમ નમણો હાથમાં મકો.
૧૦. ખડીઆમાં બોલો.
૧૧. પહેલી લીટી લખો.
૧૨. બીજી લીટી લખો.

પ્રત્યાદિ.

આંખી વ્યવસ્થા ધણું કરી બધા પાઠમાં દાખલ થઈ શકશે. હુકમ આપવા માંડતાં પહેલાં તે તરફ બાળકનું લક્ષ ખેંચવું; નહીં તે જોતું ધ્યાન હશે તે સાંભળીને અમલ કરશે, ધ્યાન નહીં હોય તે તેમ નહીં કરે, અને ઘોઠાળો દાખલ થશે.

કન્યાશાળાઓમાં સીવણુ શિખવાય છે તેમાં પણ ઉપર પ્રમાણે દ્વિત્વ કરાવી શકાશે.

પ્રથમ સોયની દ્વિત્વ નીચે પ્રમાણે કરાવાય.

૧. નમણો હાથ મુકો કરી બતાવો.	૫. એ હાથ નચકે લાવો.
૨. ડાબો હાથ મુકો કરી બતાવો.	૬. દોરો પરોવો.
૩. ડાબા હાથના અંગુઠા અને પહેલી આંગળી વચ્ચે સોય મકો.	૭. દોરો પરોવેલી સોય ઉઘી કરો.
૪. નમણા હાથના અંગુઠા અને પહેલી આંગળી વચ્ચે દોરો મકો.	૮. સોય નીચે મૂકી દો.
	૯. અદ્ય કરો.

અંગુઠીની દ્વિત્વ નીચે પ્રમાણે આશરો.

૧. અંગુઠી કાઢો.	૫. ડાબા હાથથી અંગુઠી ઉઘી કરો.
૨. અંગુઠી સામી મૂકો.	૬. અંગુઠી પહેરો.
૩. નમણો હાથ બતાવો.	૭. અંગુઠી પહેરેલી આંગળી બતાવો.
૪. અંગુઠી પહેરવાની આંગળી ઉઘી કરો.	૮. અદ્ય કરો.

સોય અને અંગુઠીની દ્વિત્વની દેવ પણ પહેલાં સીવણુ શરૂ કરવું નહીં. બાળવર્ગમાં મણકા પરોવવાનું શિખવતા પહેલાં પણ સોયની દ્વિત્વ શિખવવાની જરૂર છે.

સીવણુની તૈયારી માટે, સીવવા માટે, અને મણકા પરોવવા માટે પણ એવીજ રીતે ક્રમસર એક પછી એક હુકમ આપી સાચે કામ કરાવી શકાશે.

જો કોપીબુક શરૂ કરતાં પહેલાં કલમ ખડીઆમાં બોળવાની દ્વિત્વ પણ કરાવવી જરૂરની છે, કે તે બહુ બોળી છાંટા પાડવાની કે હાથ બગાડવાની દેવ પડે નહીં. કલમ ધડતાં શિખવવાની પણ જરૂર છે.

ઇંગ્લાંડની બહાર પ્રાથમિક નિશાળો.

(આશુ પાને ૨૪૩ થી.)

વિદ્યાતાં મૂળતત્ત્વ (આશુ) —

ધોરણ	ક્રમ ચોથો, વનસ્પતિ વિદ્યા.	ક્રમ પાંચમો, ખેતીનાં મૂળતત્ત્વો.	ક્રમ છઠો, રસાયન.
૧ છું અને ૨ જી	પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાઠ, જેવા કે, આહા ખાંડ ખૂન ઇંસાદિ.	પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાઠ, જેવા કે, ખેતરમાં રખાતાં પ્રાણીઓનો ઉપયોગ, અને માયાથી તેમની મંભાગ લેવાથી મળતો બદલો; મધમાખી; જમીનના કીડા; ધડનો દાણો; ઘાસ; ભટ્ટીમાં થતું કામ; જુદી જુદી કસ્ટુઓમાં ખેતરમાં ચાલતું કામ; જંગીઓ; અગ્નિયાનાં જોખર.	બહુતા પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાઠ, જેવા કે, નિરિશ્ચિય પદાર્થો.
૩ જી	છાડનાં મૂળ, યાડ, ચાતે પાંદડાંનાં લક્ષણ. સામાન્ય પૂદના છાડનાં, દર્શાવેલાં.	જમીનમાં છાડના ખોરાકનો જથ્થો.	સામાન્ય આસોનો. ગુણ, જેવા કે ઓક્સિજન, હાઇડ્રોજન, નાઇટ્રોજન, ક્લોરિન.

૪ યુ.	૫૨૫ના આવવવનાં લક્ષણ. સામાન્ય ૫૨૫ના ઊડનાં દર્શત લેવાં.	જેડની ૨૨૨. જોઃ વધારે ઝોણી ફળદાયક થાયછે તેનાં કારણ.	સ્વચ્છ વાના ધટકાવયવો, તથા રસાયનિક લક્ષણ; તેમાં કેટલીક વખત માલમ પડતાં બગાડનો પ્રકાર.
૫ યુ.	૫૨૬ની જાતનાં ફળનું બંધાણ. બંધારણના પિંડ અને વાદિનીઓ.	ઊડને વધારે ઝોણી જોરાક મળવા સંબંધી મળતંવો.	સ્વચ્છ પાણીના ધટકાવયવો તથા રસાયનિક લક્ષણ; તેમાં કેટલીક વખત માલમ પડતા બગાડનો પ્રકાર.
૬ યુ.	૫૨૭, પાંદડાં, અને ૫૨૮ના જુદા જુદા અવધવાં કર્તવ્ય. ઊડનો જોરાક અને ઊડ વધવાની રીત.	પાંચમા ધોરણના અવધાસનું પુનઃ સર્વસ્તન. ઊડને વિશેષ જોરાક આપવા માટે ખાતર.	કારબન અને તેનાં યુગ્મ નિરિન્દ્રિય મિશ્રણોના યુગ્મ. અધાતુ પદાર્થો.
૭ યુ.	૫૨૯ના ઊડના સોટા વર્ગ અને અગલના પેટા વર્ગનાં લક્ષણ. ૫૨૯ના ઊડ સોટા લીલ અને ફર્ન નામના રોપાનો મુદ્રાબદ્ધો.	પાક થવા સંબંધી, અને તે વધારે ઝોણી આવવા સારો નળો પાપ તે સંબંધી ચક્રતત્વો.	ધાતુઓ. વજન અને કદ પ્રમાણે સંયોગ, રસાયનિક ચિન્હ અને સંમાઓનો ઉપયોગ.

(વધવાનાં મૂળતત્ત્વ યાદુ—

ધારણા	ક્રમ સાતત્યો, અવાજ, પ્રકાર, ગરમી.	ક્રમ આદરો, મેન્ડેટિવમ (લોહચુંબકનો ગુણ), અને વિનયની.	ક્રમ નવમો, ગૃહવ્યવસ્થા (છાકરીઓ માટે).	ક્રમ દસમો, આરોગ્યતાના સે-રક્ષણને અને વ્યવહારોત્તેજન-બંધે સામાન્ય પદાર્થના પાદ.
૧ હું અને ૨ બંને	પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાદ, નેશ કે, ધંટ રણસિંગ સર્વપ્રકાર મળ રંગ મિશ્રણની દેવતા ઊકળવું પાણી લાલ તપાવેલા સળીઓ.	પદાર્થ વિશે ત્રીસ પાદ, નેશ કે, કર્મો.	ખોરાકમાં વપરાતા પદાર્થો વિશે ત્રીસ પાદ, નેશ કે, લોટ જાન મીઠું માંસ શાક દૂધે માંસ ચાહા ફળ	પ્રાણીઓની મુખ્ય જાતો તથા તેમની દેવો વિશે અને સામાન્ય છોડ તથા તેમના ઊગવાં વિશે ત્રીસ પાદ.
૩ બંને	એક જગાએથી બીજી જગાએ ગરમી નવાની નળી રીત.	આકર્ષણ, પ્રતિસારણ, અને દ્રુવાનુગમન. લોહચુંબક, હોદા યમ.	ખોરાકમાં અને હુમડાં ધોવા-માં વપરાતા પદાર્થ, નેશ કે, રેશમ, ઊન, શણ, રૂ, પી-છાં, ચામડું, ધોવાના પદાર્થ.	સામાન્ય નિરિન્દ્રિય પદાર્થ અને તેમના ગુણ.

૪ મું.	નક્કર, પ્રવાહી, અને વાસુ- રૂપી પદાર્થોપર ગરમી- ની અસર, ગરમીથી પૂ- લું ઉત્પન્ન થતા માપક મંત્ર.	શાખ અને કાચ ધસીને હલ- કા પદાર્થનું આકર્ષણ. જે બન- તી વિનળી બાગત પ્રયોગો. આકર્ષણ, પ્રતિસારણ.	જોરાક: તેના ઘટકો- વયવો. પોષાક, ધોતું.	સામાન્ય વ્યવહાર અને ઉ- દ્યોગોને લગતા સાદા યાં- ત્રિક નિયમો. પ્રવાહી અને વાયુરૂપી પદાર્થોનું દબાણ.
૫ મું.	પ્રકાશનો પ્રસાર, અતિશય પ્રકાશ, છંદો, પરાવર્તન, આરસીઓ, પતન, દક્ર કાચ.	સોનાના વરખનો ઇલેક્ટ્રોસ્કો- પ. ઇલેક્ટ્રોસ્કોપસ, વિદ્યુ- તનાં યંત્ર, અને લેઝન જરની બનાવટ.	જોરાક. ખીવાના પદાર્થ. તેમના ગુણ, કાચ, અને પોષ્ટિક શક્તિ. ચાગડી. શરીરની સ્વચ્છતા.	સામાન્ય વ્યવહાર અને ઉ- દ્યોગોને લગતા સાદા રસાયણની નિવમો.
૬ મું.	સંદ્રાવકશક્તિ, કેમેરા ઓ- પ્ટિક્સ (છળી પાટવાનું યંત્ર), અને બહુવીરૂપી- તાની રહેલી સમજ, પ- તન અને પરાવર્તન ક- રનાર દુર્ગ્ગિત.	વોલ્ટેઇક જેટરી. વિદ્યુત પ્રવાહ. પ્રવાહની લોહચુ- બક જેવી અસર. 'એલ- વેતોમીટર. વિનર્નિક યો- હંચુબક.	જોરાક, તેની બનાવટ અને પાકશાસ્ત્ર. ઘર, તેની સ્વ- ચ્છતા, દેવા, ગરમી.	આરોગ્યતા અને મહેનતના સંબંધમાં દૈનિક વિચાર- શાસ્ત્રનો મૂળતત્વ.
૭ મું.	આવાનતો પ્રસાર. મુન- વાની, અને સોળની સાદી સમજ. આવાનતનું પરા- વર્તન. પડદા.	પૃથ્વીનું મેગ્નેટિકમ. વિદ્યુ- ત. પ્રવાહની રસાયણિક અસર. ઇલેક્ટ્રો લાઇસિસ. વિનર્નિક તાર.	જોરાક, સાદી જોરાકની ચીજો, આરોગ્યતાના નિ- યમ. સાધારણ રોગ અને તેના ઉપાય. માંદા આદર્શીના આરોગ્યની વ્યવસ્થા.	વિદ્યાનો વ્યવહારિક ઉપ- યોગનાં જાણીતાં દર્શન- ધર, કાપક, ચોયાક, જો- રાક, અજવાળો અને ગરમી પેદા કરવી, વગેરે.

પ્રાણી વર્ણન.

(આશુ પૃષ્ઠ ૨૫૧ થી.)

ધ્રુવ રીંછ.

વર્ગ:-કરોડવાળાં. જાત:-સ્તનવાળાં. પ્રકાર:-માંસાહારી.

૧. આ જાતનાં રીંછ પૃથ્વીના ઉત્તર અને દક્ષિણ ધ્રુવ આગળનાજ પ્રદેશોમાં થાય છે તેથી તેને ધ્રુવ રીંછ કહે છે. તે નવ ફૂટ લાંબાં અને ચાર ફૂટ ઉંચાં થાય છે. તેના શરીરપર જડાં રૂપેરી ધોળાં રૂવાં હોય છે, તથા તેમાં પીળા રંગની છાંટ હોય છે. શરીરના પ્રમાણમાં તેનું માથું નાનું, નાક અણીદાર અને કાન નાના હોય છે. તેની ગરદન લાંબી અને ઘણી મજબૂત છે.

૨. તેનું શરીર ભારે અને કઠાવર છે. ખીજ જાતનાં રીંછ કરતાં એના પગ લાંબા છે. (જૂરા રંગના રીંછનું ચિત્ર આના ચિત્ર સાથે સરખાવવું). તેના પગનો પંજો નરમ અને ગોળ હોય છે. તેના દરેક પગે પાંચ આંગળાં અને આંગળાને છેડે જરાક વળેલા મજબૂત કાળા નહોર હોય છે. બિલાડીની પેઠે આ નહોર અંદરની બાજુએ વાળો દેવાતા નથી. પગને તળાએ પણ શરીરના જેવાં રૂવાં હોય છે તેથી તેના પગ ગરમ રહે છે અને તે જરૂરપર આવતાં લપસી જતું નથી.

૩. ધ્રુવ રીંછ જમીનપર તેમજ પાણીમાં રહી શકે છે. તેને સારી રીતે તરતાં આવડે છે, તેથી પાણીમાં ડૂબી ભારી માછલીઓ ઝડપથી પકડે છે. તેનો મુખ્ય ખોરાક સાધારણ માંછલાં, સીલમાંછલીઓ, અને મુવેલાં બ્લેલ છે. ખોરાક સહેલાઈથી મળતો નથી તેથી તેનામાં સઠન શક્તિ વધારે હોય છે. તે ઘણા વખત સુધી જરૂરપર પડી રહે છે. લાવેલો ખોરાક પણ લાંબા બેસાંને ખાય છે, તેથી શીતકટિબંધની હવામાં એકાએક થતા ફેરફારોની અસર તેને વધારે લાગે છે.

૪. દરીઆ કિનારે જરૂરપર તે ઊંધી જાય છે. ઘણી વખત જરૂરના કડકા છૂટા પડી પાણીમાં પડે દર ધસડાઈ જાય છે ત્યારે નિરપાયે તે પણ તેની સાથે ધસડાય છે. કિનારેથી દરીઆમાં ખસે માછલાં છેડે ધસડાઈ ગયેલા જરૂરના કડકાપર આવ્યાં રીંછ જોવામાં આવ્યાના સંખ્યાબંધ દાખલા મળી આવે છે.

૫. રીંછણુ શિયાળામાં બરફની અંદર પોતાની બોડ બોદે છે અને વગર ખાધે પીધે લાંબા આખી ઋતુ જાંધી નય છે. વસંત ઋતુમાં જાગે છે, તે વખતે તે વિહાય છે. ઘણું કરીને દર વેતરે બે બચ્ચાં જણે છે. તે બચ્ચાંની બહુ સંભાળ રાખે છે. તેવામાં બે કોઈ પ્રાણી તેની નજરે ચડયું તો વિકળગણે તેના પર હુમલો કરે છે. દુઃખ પડે ત્યારે તે એકદમ મરી જતી નથી. લઢાઈમાં ગમે તેટલા ઝખમ પડે તોપણ મરતા સુધી લડે છે. રીંછ (નર) શિયાળામાં સુષુપ્ત થતો નથી. તેતો હમેશની માફક સખત મહેનતમાં પોતાનો વખત ગાળે છે. ધ્રુવરીંછનાં રૂવાનાં કપડાં અને બિના જેવાં જડાં લુગડાં બને છે.

દીકા—એશિયાખંડમાં ઉપર બતાવેલાં રીંછ ઉપરાંત મલાયી, રીંછ અને હિંદી-રીંછ પણ ધાય છે. હિંદી રીંછ હિમાલય, આયુ, મહા-બજેશ્વર, મહીસૂર, વગેરે ટેકાણે પહાડી અને જંગલોવાળા ભાગોમાં ધાય છે. તેનું મોઢું લાંબું અને આખે કિલે લાંબા જડા કાળા વાળ હોય છે. એના પંખ માણસની આંગળીના જેવડા મોટા છે. હિંદી રીંછ લોંબો બોદી તેમાંથી છવડાં, ઉધાઈ, અને જંગલી વંદાને ખાઈ નય છે. ગળપણુ તેને બહુ બાવે છે. ઝાડપર બાંધેલા મધપૂડા શોધી શોધીને ખાય છે. તે શેરડી, ખડખૂચ, ટેડી, અને મહુડાં બહુ ખાય છે.

ફિચનાં જાણણોનો સાર.

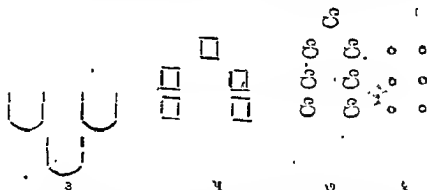
(ચાલુ પાને ૧૪૫ થી.)

હવે અંકગણિત શિખવવાની પદ્ધતિનો વિચાર કરીએ.

અંકગણિતમાં જે બાબતો કૃત્રિમ અને મનસ્વી છે, તથા જે બાબતો સંખ્યાના ગુણપર આધાર રાખનારી અને નિલ સિદ્ધ છે તે સ્પષ્ટ જૂદી પાડી બતાવવી. દાખલા તરીકે, આપણી સંખ્યાનો પાયો દસનો લીધો છે, પરંતુ તે વિના બીજો નજ લેવાય એમ નથી. દસને બદલે આઠ અથવા બારનો પાયો લઈ શકાય, પણ દસના પ્રથમ જેટલી તેથી સગવડ પડે નહીં. તેમજ સંખ્યાના જંગમણી તરફના કરતાં ડાબી તરફના અંકની કિંમત દસ દસ ગણી ચઢતી જાય છે અને એ રીતે અંકના સ્થળ

ઉપરથી તેની કિંમત સમજાય છે. ૬૨૫ લખીએ છીએ એમાં ૬ શતક, ૨ દશક, વગેરે દરેક અંકના સ્થળ ઉપરથી તેની કિંમત જણાય છે. આ રીત પણ કૃત્રિમજ છે. રોમન લોક એ સંખ્યા આ રીતે લખતા—DCXXV. આ રીતે અંક માંડી દાખલો કરવાનું અવધક બરેલું છે અને આપણી રીત સરળ છે એ મુકાબલાથી સમજાવવું. વળી આપણાં માપ તોલનાં કોણકો પણ કૃત્રિમ છે તે યોગ્ય સમયે સમજાવવું અને તેનો ફ્રેન્ચ લોકમાં ચાલતી દશક ગુણવાળી અથવા કોઈ અન્ય ધોરણની રીત સાથે મુકાબલો કરી બતાવવો. ટૂંકમાં અંકગણિતમાં જ્યાં જ્યાં મનસ્વી અને કૃત્રિમ રીતો જોવામાં આવે ત્યાં તેમનો તેથી ખીણ સંબંધિત રીતો સાથે મુકાબલો કરી પ્રત્યેકનું કૃત્રિમપણું ખુલ્લું કરી બતાવવું.

અંકગણિતનો આરંભ કરતાંજ આપણી સંખ્યાનો દસનો પાયો છે તે સમજાવવા એકમ દશક વગેરેનાં સ્થળની સમજ આપવી પડે છે, તેમજ શૂન્યનો અર્થ સમજાવવાની જરૂર પડે છે. આ પ્રસંગે દશ્ય પદાર્થની મદદ લેવાથી જટ સમજ પડે છે. કાંસના એક પુદ્ગિમાન વિદ્વાને બાળકોને પ્રદિમાણુ વગેરેની સ્પષ્ટ સમજણ આપવાને નીચેની યુક્તિ સૂચવી છે.

ઉપરની આકૃતિમાં સૌથી જમણી તરફ ૬ લખોટા અથવા કાંકરા મૂકેલા છે તે એકમ સંજ્ઞા ૬ બતાવે છે. તેની ડાબી બાજુએ દરેકમાં દશ દશ લખોટા બરેલી એવી સાત કોથળીઓ છે તે દશક સંજ્ઞા ૭ દર્શાવે છે. એ કોથળીઓની ડાબી તરફ પાંચ પેટીઓ છે તે દરેકમાં દશકવાળી દશ દશ કોથળીઓ છે તેથી ૫ શતક સમજાય છે. એ પેટીઓની ડાબી

બાળુએ ૩ ટોપલીઓ છે. દરેક ટોપલીમાં શતક દર્શક દશ દશ પેટીઓ ભરેલી છે તેથી તે ૩ હજારની સંખ્યા સૂચવે છે. ઉપર પ્રમાણે ટોપલી, પેટી, કાચળી, અને છૂટા લખોટાવડે ૩૫૭૬ એ સંખ્યાનો અર્થ સમજાવી શકાય છે.

આકૃતિ ગોઠવતાં જે જગા ખાલી રહેશે ત્યાં સંખ્યા માંડવામાં શૂન્ય મૂકાશે તેથી શૂન્યની કિંમત સમજાશે. જેમકે ૩૦૭૬ સંખ્યા હોતતો ઉપરની આકૃતિમાં શતકની એક પછી પેટી ન આવતાં તે જગા ખાલી રહેત.

અધૂરું.

વાલ્લ ગીત.

બાળ ખેલ—વાછડી.

આવ્યો આવ્યો તે કળિયુગ આજ ખંદે. એ રાગ (બાળસમજાવીશી).

આવો આવો અહીં ગેઠીઆ ગાય પાસે;

જોની રજોની આ વાછડી છે પાસે.

ભાભી ભાભી તે વાછડી આમ ધધન;

મારે મારે તે થેકડા જમર દધન.

પગે પગે તે કાંઝર જમર છે;

કાંટે કાંટે ને ધુધરા ધણુકે છે.

દોડી દોડી તે વાછડી ગાય પાસે;

ઉઝી ઉઝી તે પૂછડી છે પાસે.

બોલે બોલે તે બે બે બે બેનું.

ધાવે ધાવે તે બચ્ચ બચ્ચ બચ્ચ કેનું.

જગજીવન કાળીદાસ પાઠક.

૧. પાસે બોલાવતા હોય એવી દાખવડે નિશાની કરે.

૨. આંગળીથી બતાવે. ૩. વાછડીની પેઠે ભભા રહે.

૪. પછવાડેના બે પગે હલંગ મારે. ૫. એક હાથે પગ બતાવે

ને પગ આગળ ધુધરા વગાડે.

૬. એક હાથે ગળું બતાવે ને ગળા આગળ ધુધરા વગાડે.

૭. પછવાડે હાથ ઉઘો રાખે.

૮. મારું ઉઝું નીચું કરે.

સંખ્યાવિષે પાઠ.

પગથી ૧૭ મું. પાઠ ૭ મો.

(સાંધણ પાને ૨૪૬ થી.)

પરચૂરણ દાખલા.

એક માણસે બે છોકરાંને પોણા બચ્ચે જામડળ આપ્યાં; તો તેણે બધાં મળીને કેટલાં જામડળ આપ્યાં હશે?

બાળક દોઢ ૧૬ જામડળ આપે તો છ બાળકને આપવાને બધાં મળીને કેટલાં જામડળ જોઈએ?

ચાર છોકરા વચ્ચે ૨ જામડળ આપેછે તો દરેકને ભાગે કેટલું આવશે? જવાબ. બા

ત્રણ છોકરાં વચ્ચે ૨ જામડળ આપેછે; તેઓ તે સરખે ભાગે વહેંચી લેછે, તો દરેકને ભાગે કેટલું આવશે? જ. ૬

છ છોકરાં વચ્ચે ૩, ચાર છોકરાં વચ્ચે ૩, અને આઠ છોકરાં વચ્ચે ૪ જામડળ આપવામાં આવે તો દરેકને ભાગે કેટલું આવશે?

એક છોકરાને ૧૧૧ પાનાં લખવાનું કહ્યું છે. તેણે ૦૧૧ પાનું લખ્યું છે; તો તેને હજી કેટલાં પાનાં લખવાનાં બાકી રહ્યાં છે? જ. ૧૧

તેને ૩૧૧ પાનાં લખવાનાં કહ્યાં છે અને તેણે ૧૧૧ પાનું લખ્યું છે; તો તેને કેટલાં પાનાં લખવાનાં બાકી રહ્યાં છે? તેને ૨૦૦ પાનાં લખવાનાં

કહ્યાં છે અને તેણે ૧૧૧ પાનું લખ્યું છે, તો તેને કેટલાં પાનાં લખવાનાં બાકી રહ્યાં છે?

એક છોકરા ૩ શેર જામડળ લાવ્યો હતો તેમાંથી તેણે ૧૧૧ શેર ખાધાં, તો તેની ખાસે હવે કેટલાં રહ્યાં?

હું દરરોજ સવારે દોઢ દોઢ કલાક કામ કરું છું; તો ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ દિવસમાં યદ્યપ્ત એકદર કેટલા કલાક કામ કરીશ?

હું રોજ પોણા ચમચાર કલાક કામ કરું છું, તો ૨, ૩, ૪, ૫, ૬, ૭, ૮, ૯ દિવસમાં યદ્યપ્ત એકદર કેટલા કલાક કામ કરીશ?

૨૧, ૨૨, અને ૨૩ કલાક મળીને કેટલા કલાક થાય? નીચેનાં મનોમન ધડીઆળની મદદથી કરાવવાં, અથવા ધડી-

આજને તુકસાન થવાનો સંભવ હાજે તો તેને બદલે જાડા કાગળપર ધડીઆળનો ચંદો કાઢી તેને ફરે તેવા કાંટા લગાડી તેનો ઉપયોગ કરાવવો.

તારો નાનો સોજતી ડાવાગે આવવાનો છે. હમણું રા (સવા બે) વાગ્યા છે; તો તારે કેટલીવાર ખોટી થવું પડશે ?

તારા પિતા ૧૨૫ વાગે આવવાના હતા અને હમણું ૨૫ વાગ્યા છે; તો દરાવેલા વખત કરતાં કેટલું મોડું થયું ?

દહાડો ૨૪ કલાકનો હોયછે તેમાંથી તું છાં કલાક જોયેછે તો કેટલા કલાક જાગતો હઈશ ? જો ૧૦૫ અથવા ૧૦૫૫ કલાક જોયે તો કેટલા કલાક જાગે ?

કાર્તિક માસમાં સૂર્ય ૬૧ વાગે જોયેછે અને ૫૫૫ વાગે આપમેછે; તો કેટલા કલાકનો દહાડો અને કેટલા કલાકની રાત ?

વર્ષના જૂદા જૂદા મહિનાનું દિનમાન ને રાત્રિમાન નીચેના દાખલા ઉપરથી કઢાવવું:—

માગશર માસમાં સૂર્ય	૬૧	વાગે	જોયેછે	અને	૫૫૫	વાગે	આપમે છે.
માહ	૬૧	વાગે	જોયેછે	અને	૫૫૫	વાગે	આપમે છે.
કાગળ	૬	વાગે	જોયેછે	અને	૬	વાગે	આપમે છે.
ચૈત્ર	૫૫૫	વાગે	જોયેછે	અને	૬૧	વાગે	આપમે છે.
વૈશાખ	૫૫૫	વાગે	જોયેછે	અને	૬૧	વાગે	આપમે છે.
આષાઢ	૫૫૫	વાગે	જોયેછે	અને	૬૧	વાગે	આપમે છે.
ભાદરવો	૬	વાગે	જોયેછે	અને	૫૫૫	વાગે	આપમે છે.
આસો	૬૧	વાગે	જોયેછે	અને	૫૫૫	વાગે	આપમે છે.

જો હાલ તારી ઉમ્મર ૫૫ (સવા પાંચ) વર્ષની હોય તો કેટલી સુદત પછી તને ૮ મું વર્ષ પૂરું થશે ?

જો હાલ તારી ઉમ્મર ૭૫ વર્ષની હોયતો કેટલી સુદતમાં તને ૮ વર્ષ પૂરાં થશે ?

હાલ તારી ઉમ્મર ૭૫ વર્ષની છે અને તારા સોજતીની ઉમ્મર ૮૫ વર્ષની છે; તો તારા કરતાં તે કેટલો મોટો છે ?

તું ૧૧૧ હાથ ઉંચો છે અને તારો ભાઈ ૨ હાથ ઉંચો છે; તો તારા કરતાં તે કેટલો ઉંચો છે ?

તું ૧૧૧૧ હાથ ઉંચો છે અને તારો ભાઈ ૨૧ હાથ ઉંચો છે, તો તે તારાથી કેટલો ઉંચો ?

આના જેવા પુષ્કળ પ્રશ્નો પૂછવા. જુદી જુદી જગાને અતુકૂળ પડે તેવા જુદા જુદા સવાલ પૂછવાની તક જવા દેવી નહિ.

સ્થળવિષે પાઠ.

૩ જી પગથીઉં. પાઠ ૩ જો.

(સાંધણ પાને ૨૪૮ થી.)

શિક્ષકે બાળકોને પૂછવું કે પૃથ્વીના કયા કયા ભાગ યથેચ્છા છે ?

તમે જમીનમાં શો તફાવત કહી ગયા છો ?

સારપછી તેમને નમુનો અથવા ચિત્ર જતાવવું, અને હુંગર કયા અને પર્વત કયા તે નક્કી કરાવવું.

પછી શિક્ષકે પર્વત તરફ તેમનું લક્ષ્ય ખેંચીને તેના ભાગ શોધી દેવાવા.

કયા ભાગ આંગળ આપણે પહેલાં આવીએ છીએ ?

તળેટી આગળ.

આ પર્વતની તળેટીની આસપાસ તારી આંગળા ફેરવ.

અધા સાથે બોલો:—પર્વતના છેક નીચલા ભાગને તળેટી કહેછે.

તમારા પગ જતાવો.

તે શા કામમાં આવેછે ?

ઊભા રહેવાના કામમાં.

શરીરના નીચલા ભાગને પગ કહેછે.

મેજ શેના ઉપર ઊભો રહેછે ?

પાયા ઉપર.

મેજના નીચલા ભાગને પાયા કહેછે.

ઘર શેના ઉપર ઊભું રહેછે ?

પાયા ઉપર.

પર્વત ચેના ઉપર બેઠો રહેછે ?

તળેટી ઉપર.

હુંગર અથવા પર્વતની તળેટી જતાવો.

ક્યાંથી હુંગર ઉપર ચઢવા માંડશે ?

તળેટી આગળથી.

હવે કોઈ ખીન્ને ભાગ જતાવો.

ટોચ જતાવે છે.

આને શિખર કહેછે.

પર્વતના કયા ભાગને તમે શિખર કહેશો ?

છેક ઉચા ભાગને.

નજરે જોઈને કોઈ ખીન્ને ભાગ જતાવો.

શિખર અને તળેટી વચ્ચેનો ભાગ.

આને પર્વતની યાગ્નુઓ કહેછે.

પર્વતના શિખર ઉપરથી જુઓ તો યાગ્નુઓ કેવી દેખાય ?

નીચલી તરફ ઢળતી દેખાય.

તળેટીથી તેમની તરફ જુઓ તો તે કેવી દેખાય ?

ઉપલી તરફ ઢળતી દેખાય.

પછી છોકરાંએ પર્વતના ભાગ સાથે બોલી જવા અને તે કેવા અને ક્યાં છે તે કહી જવું. પછી જાણે છોકરા પર્વત ઉપર ચઢતા હોય તેમ કહી તેમને સવાલ પૂછવા. પહેલાં હમે પર્વતની તળેટીએ આવ્યા; પછી કેટલીક મુરકેલીથી યાગ્નુ ઉપર ચઢવા માંડ્યું; છેવટે હમે શિખરપર આવી પહોંચ્યા. ત્યાં તાજે પંવન વાતો હતો અને ચોરે તરફ ઘણે દૂર દેખાતું હતું. યાક ખાંધા પછી હમે પાંછા ફર્યા, અને યાગ્નુએ ઉતર્યા. ઉપર ચઢ્યા તેના કરતાં ઘણી સહેલાઈથી અને ઝડપથી નીચે ઉતરાયું અને છેવટે તળેટીએ આવી પહોંચ્યા.

આ ઘણું સહેલું અને સાદું છે અને શિક્ષકને કઠાય કંટાળા ખરેલું અને વગર જરૂરતું જણાયે; પણ આવા શિક્ષણ વિના શિખરવાની વસ્તુનો બાળકના મનમાં ખરેખરો ચિતાર આવતો નથી.

જૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથા સંગ્રહ.

(સાંધણ પુ. ૩૨ ના પૃ. ૨૫૬ થી.)

સાહાં ઇમ ન પરઘ્યું 'આ તાહારુ' કે 'આ માહારો' ।
 एहवूं कही ब्राह्मणनि अन्नसामग्री आपी ते ब्रह्मण्य ज-
 म्या । पछि ब्राह्मण आज्ञा मागो नि घिरि गयो । पछि
 जोगेन्द्रइ विचार्युं । जोईइ । वेहू माहि मूर्ख कोण अनि
 बुद्धिवंत कोण । एहवूं विचारी वेहूनूं पारखूं जोवा नि वेहूने
 जूजूआ ठाहारना घडा भरवा मोकल्या । कहुं जे ठाहारना
 घडा भरी आवो । हरिदास छि ते ठाहारना घडा भरवा
 गयो पण भराइ नही । पछि एक बुद्धि करी । वस्त्र 'ऊढ्यूं
 हतूं ते लेंई त्रिण ऊपिरि' फेरवी नि घडा माहि नीचोयूं' ।
 इम विं च्यार वार नीचोयूं । घडो 'परिपूर्ण' करी नि 'यो-
 गींद्र कन्हि आव्यो । .... देवदास गयो ते एक तृण तूटि
 ते बिंदु घडा माहि मूंकि । तेडलि ते सूकाई जाइ । इम करतां
 काई ठार न भराइ । पछि पाछो ठालो गोर^३ कन्हि आव्यो ।
 गुरि जाण्युं जे एह मूर्ख । पछि हरिदासनिछें शास्त्र सर्व भ-
 णाव्यां^२ । शणीआं 'खीरोदक' पिहिरवा आप्यां । दिन
 प्रति मोगरेलें मर्दन करावि । पछि जे हरिदासनि आपणी
 विद्या शीखवी तेहनि दिन प्रति भस्म शरीर चोली । जटा
 चधारी....तेहनि पोतानी विद्या सघली शीखवी । 'क्षपणक

નાયા ઉપર ૧૩૨૦ સુવાસ ૭૫૨. ૨ નીચોયું, ૩ ગુર.

મિર્ચ. હાઅઅન તેહનિ.

માહે^૧ હાથી થાઈ । લગારેકે *ધોડો થાઈ । પોપટ થાઈ । એ-
વી ગુહ વિદ્યા સઘલી શીખવી । પછિ કેટલેક ઘાહાંદે બ્રા-
હ્મણિ વિચાર્યું જે માહારા પુત્રાનિ લેઈ આવું । તે સાહાં આ-
વ્યો તો તે મઢી ખૂલો । તેટલિ હરિદાસ^૨ ફૂલ વીણવા
નીકલ્યો છિ તેણિ તે દીઠો । તે બ્રાહ્મણ પૂછ્યું । આહાં
જોગીનુ આશ્રમ *ક્યાહાં છિ । તે જોગીઈ^૩ તાહારિ શું કામ
છિ । તે બ્રાહ્મણ ચોલ્યો । માહારા પુત્રાનિ લેવા આવ્યો છું ।
તેણિ જોગીઈ પૂછ્યું । તું મૂહનિ ઓલસિ છિ । તે બ્રાહ્મણ ચો-
લ્યો । હું નથી ઓલસતો । પછિ તેણિ *ઓલસાવ્યુ । હું
તાહારો લઘુ પુત્ર । હરિદાસ માહારું નામ । ઓ પેલી મઢીનું
વારણું । પળ તું મૂહનિ લેજે । મક્ક માહે વિદ્યા ધણી છિ તે
તહાનિ દેલાઈ^૪ । તલ્લે વીહીશો માં । તે હરિદાસ લગારેક
માહે વાવ થયો । વલી હાથી થયો । વલી મોર થયો । એ-
હવી વિદ્યા દેસાડી નિ જેહવો હૂતો તેહવો થયો । પછિ તે-
બ્રાહ્મણ પ્રતિ ચોલ્યુ । તું મૂહનિ જ લેજે । વીજું તે દિગંચર^૫
ઈમ કહિશિ । જે આતો મૂર્ખ છિ । આ તો સર્વ શાસ્ત્ર મળ્યો
છિ । વેહનિ ઝમાં રાખિ સાહારિ તું ઇમ કિદિ જે મૂહનિ આ
આપો । એ મૂર્ખનિ કોણ પાલિ । મૂર્ખનિ વાપ પાલિ । એહ-
વી શીખામણ દેઈ નિ બ્રાહ્મણ મઢીઈ મોકલ્યો । બ્રાહ્મણ સા-
હાં આવ્યો । જોગીઈ માન મહત્ત્વ^૬ દીધું । અન્નસામગ્રી^૭

૧. વચ્ચે વચ્ચે વખતે વખતે ૨. તે ભેગી સાથે. ૩. ભેગ નથી. ૪. માન
તથા મેંડાઈ. ૫. સીધું.

× અસલ ધોડા. † અસલ ગપ્પી. *અસલ ક્યાહા, આહી,
સ્વાહા વગરે શબ્દમાં ધણું કરીને અનુસ્વાર હોય છે, કેઈ વખત
નથી પણ હોતું. †અસલ ઓલસાવ્યું.

શૂની ગુજરાતી—ગદ્ય કથા સંગ્રહ.

(સાંધણ પૃ. ૩૨ ના પૃ. ૨૫૬ થી.)

સાહાં ઇમ ન પરચૂં 'આ તાહારુ' કે 'આ માહારો' ।
 एहवूं कही ब्राह्मणनि अन्नसामग्री आपी ते ब्रह्मण्य ज-
 म्या । पछि ब्राह्मण आज्ञा मागी नि घिरि गयो । पछि
 जोगेन्द्रइ विचार्य । जोईइ । वेहू माहि मूर्ख कोण अनि
 बुद्धिवंत कोण । एहवूं विचारी वेहूनूं पारखूं जोबा नि वेहूने
 जूजूआ ठाहारना घडा भरवा मोकल्या । कहां जे ठाहारना
 घडा भरी आवो । हरिदास छि ते ठाहारना घडा भरवा
 गयो पण भराइ नही । पछि एक बुद्धि करी । वस्त्र 'ऊढ्यूं
 हतूं ते लंडं त्रिण ऊपिरि' फेरवी नि घडा माहि नीचोयूं ।
 इम विं च्यार वार नीचोयूं । घडो 'परिपूर्ण' करी नि यो-
 गींद्र कन्हि आव्यो । .... देवदास गयो ते, एक तृण तूट
 ते बिंदु घडा माहि मूंकि । तेढलि ते सूकाई जाइ । इम करतो

ભૂમિતિ વિષે ખુલાસો.

(સાંધણુ પૃષ્ઠ ૨૧૫ થી.)

પ્રતિષ્ઠા ૩૯ મી. એ પ્રતિષ્ઠાની સાદાચથી નીચે આપેલું ઉપયોગી અનુમાન સિદ્ધ થાય છે.

કોઈ પણ ત્રિકોણની એ બાજુઓને દુભાગનારી લીટી ત્રીજી બાજુને સમાંતર છે.

સાદાચ. સ્વીકૃત પક્ષ ૧ લો બેવાર.

૩૮ મી પ્રતિષ્ઠા બેવાર.

પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ ૧ હું.

૩૯ મી પ્રતિષ્ઠા.

ત્રીજી બાજુ દુભાગી ઉપલા અનુમાનની સાદાચથી નીચેનું બીજું અનુમાન સિદ્ધ થઈ શકે છે.

કોઈ પણ ત્રિકોણની એ બાજુઓને દુભાગનારી લીટી ત્રીજી બાજુની અર્ધ છે.

સાદાચ. સ્વીકૃત પક્ષ ૧ લો.

ઉપર કહેલું અનુમાન.

૩૪ મી પ્રતિષ્ઠા.

એ એ અનુમાનો નીચે પ્રમાણે એકત્ર થઈ શકે છે.

કોઈ પણ ત્રિકોણની એ બાજુઓને દુભાગનારી લીટી ત્રીજીને સમાંતર છે અને તેની અર્ધ છે.

આ અનુમાન ૩૯ મી પ્રતિષ્ઠાની મદદ વગર પણ પૂરવાર થઈ શકે છે. દુભાગનારી લીટીને એક બાજુએ વધારી વધારેલા ભાગ તેની બરાબર કરે અને તેનો છેડો તથા તેજ તરફનો પાયાનો છેડો સાંધો. યુષ્મ સાદાચ ૪ થી તથા ૩૩ મી પ્રતિષ્ઠાની.

આ અનુમાનની સિદ્ધતા ઉપરથી (પહેલી રીત પ્રમાણે) સ્પષ્ટ નજારાએ કે કહેલા ત્રિકોણના ચાર સરખા ભાગ થઈ ન્નય છે. માટે જો કોઈ પણ ત્રિકોણના ચાર સરખા ભાગ કરવા હોય તો તેણે બાજુનાં મધ્ય બિંદુઓને સાંધવાં.

એકત્ર પાયા ઉપર અને તેની એકત્ર બાજુએ અનેક સરખા

ત્રિકોણ યઈ શકે છે. એ બધાનાં શિરોબિંદુ સાંધવાથી જે લીટી બનશે તે પાયાને સમાંતર છે એમ ૩૯ મી. પ્રતિજ્ઞાવડે તત્કાળ સિદ્ધ થઈ શકશે. બબ્બે ત્રિકોણ લઈ શિરોબિંદુ સાંધવાં.

એ ઉપરથી નીચેનું ફલ ૩૭ મીની સાહાય્યથી બની શકે છે.

“ એક એવી લીટી દોરો કે તેમાંનું કોઈ પણ બિંદુ એક કહેલા ત્રિકોણના પાયાના એ છેડા સાથે સાંધીએ તો જે નવા, ત્રિકોણ થાય તે આપેલા ત્રિકોણની બરાબર થાય.”

માત્ર કહેલા ત્રિકોણના શિરોબિંદુની આરબાર પાયાને સમાંતર લીટી દોરો એટલે તે માગેલી લીટી થશે.

બ્યારે એ ત્રિકોણ બરાબર પાયા ઉપર હોય પણ તેમનું શિરોબિંદુ એકજ હોય તો તેઓ એકજ સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે છે એ ખુદ્દુ છે.

બ્યારે એ ત્રિકોણ એકજ સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે હોય ત્યારે તેમની હંચાઈ સરખી છે એ પણ ખુદ્દુ છે.

એ ઉપરથી ૩૯ મી પ્રતિજ્ઞા નીચેના રૂપમાં મૂકી શકાય.

“ એકજ પાયા ઉપર અને તેની એકજ બાજુએ બરાબર ત્રિકોણ હોય, તો તેઓની હંચાઈ સરખી છે.”

૪૦ મી. આ પ્રતિજ્ઞા સુલટી રીતે પણ સિદ્ધ થઈ શકે છે.

એમાંથી એક ત્રિકોણના શિરોબિંદુને બીજા ત્રિકોણના પાયાના છેડા જેડે સાંધો. આ નવો ચપલો ત્રિકોણ તથા પ્રથમનો ત્રિકોણ બરાબર પાયા ઉપર છે અને એકજ સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે છે માટે તેઓ (પ્રતિ. ૩૮ મી) બરાબર છે અને તેથી એ નવો ત્રિકોણ તેજ પાયા ઉપરના પ્રથમના બીજા ત્રિકોણ (પ્રલક્ષ પ્ર. ૧ હું) ની બરાબર છે, અને એ બે ત્રિકોણો એકજ પાયા ઉપર અને સરખા છે માટે (પ્રતિ. ૩૯ મી) તેઓ એકજ સમાંતર લીટીઓની વચ્ચે છે.

(અપૂર્ણ.)

• ગોધરા.

૨-૯-૯૩.

કરમચલી રહીમ નાનજીઆણી.

ડે. એ. ઇર-પેક્ટર, પંચમહાલ-રેવાકાંદા.

ચર્ચાપત્ર.

૧. માણુકલાલ લલુભાઈ.—

૧. વાંચનમાળાની સાતમી ચોપડીના ૨૧૭ માં પાઠમાં માલિની હંદમાં “બહુ બહુ ઉપમાથી” એવા શબ્દ હતા ત્યાં “બહુ ઉપમા” થી છે તે બાજબી છે? નથી આશ્ચર્યમાં એવો સુધારો થયેલો છે. તો તે હંદનું માંપ બરોબર છે કે નહિ?

વાંચનમાળાની છઠી ચોપડી.

૨. પાઠ ૧૪ મો. મથાળે મગરધાન છે અને પાઠમાં મર્મસ્થાન છે. તો બે શબ્દો વપરાતા હશે? જીજ્ઞે વિધાતા શબ્દ છે, તે પાઠના સંબંધમાં પણ વિધાતાના લેખ છે એમ કહેલું છે. પણ વિધાતાનો અર્થ તો બ્રહ્મા થાય છે. અને લેખ લખવા બ્રહ્મા આવતા નથી, પણ દેવી આવે છે એનું લોકો કહે છે. તો વિધાતા બ્રહ્માણી યાગ છે. તો વિધાતા શબ્દ ખરો કે વિધાતા ને સુધારવો જોઈએ કે નહિ?

૩. પાઠ ૪૫ મો. અવશ્યુષ્ટિ વિષે કવિતામાં—“દેશ નહિ લવશેશ તો, વેશ નભે હમેશ.” ભાવાર્થ. દેશ લગારે નહિ ને વેશ હમેશાં નભે. જો દેશ ન હોય તો વેશ હમેશાં શી રીતે નળતો હશે? ત્યાં ‘ન નભે’ નં જોઈએ વાંચ ?

૪. પાઠ ૧૪૨. માણુસ ઉપર વાનો પોણી, આડનીસ ખાંડી બાર થયો જોઈએ એમ છે. પણ બળવંતરામ ગદાદેવ કૃત પદ્યમાં વિજ્ઞાનમાં લખેલું કે—માણુસનું કાનું ૨૩૦૦ ચો. ઇંચ છે, અને ચોરસ ઇંચ ઉપર ૧૫ પાંડનું દબાણ થાય છે, તો એ રીતે ગણતાં સાધારણ માણુસ ઉપર વાનું દબાણ ૪૧૧૧ ખાંડીથી કંઈ વધારે થયું જોઈએ. પણ એમાં કાળા છે તેનું કેમ હશે? શી રીતે ગણ્યું હશે?

વાંચનમાળાની ચોથી ચોપડી.

૫. પાઠ ૩. મથાળે હરયું શબ્દ છે, પણ સંબંધમાં એકે દેશને નથી, તો તેનું શા મતલબથી ટાંચણ કરેલું હશે ?

૬. પાઠ ૫૭. શબ્દમાં નીતિ છે અને પાઠમાં નીતિ છે. આ બે શબ્દો વ્યવહારમાં એક તરીકે વપરાતા હશે વાર ?

ગણિત મોટું સાત આનાવાળું.

૭. પરચુરણ ૧૭મા દિસાખમાં કની પાસે અને ચના પૈસાની બાદ-
બાદીના ૧૩ જેટલા છે, તે રીતે ગણતાં દિસાખ આવતો નથી. તો
જવાબમાં બૂલ હશે કે શી રીતે, ને વ્યાજખી હોયતો રીત શી ? ૧૩
જેટલા છે એમ ગણાય તો આવેછે; તો ખરું શું ?

૮. પરચુરણ ૬૦મો. ૫૦૦ની બાસુદીમાં ૬૬૫૬૦ શી રીતે થયો વાર ?

૯. પરચુરણ ૯૨મો. છેદમાં ૧ ખાંડી ૪૨ શેરછે તો ૪૨ શેર એ
વ્યાજખી છે? અને એ રીતે ગણતાં જવાબ મળતો નથી. તો તેની કંઈ
ખીછ રીત હશે વાર ? ૪૨ શેરને બદલે ૨૨ શેર હોય તો જવાબ
મળેછે તો તેનું કેમ ?

હોપમાહેબ કૃત બ્યાકરણ.

૧૦. ૫. ૧૩ મું. રીપમાં ફેટલાંક અવ્યય નામ તરીકે વપરાય છે.
ત્યારે તેમને ફેટલીક વિભક્તિઓ લાગેછે. જેમ ઉપરનો, ક્યારનો વગેરે
દાખલા છે. ત્યારે આ નામ તરીકે વપરાય છે, ત્યારે તેમનું વ્યાકરણ
નામ કહેવું કે અવ્યય ?

૧૧. અવ્યયની વ્યાખ્યા—જે શબ્દના રૂપમાં કંઈ વધવટ ન થતાં
પોતાને રૂપે હમિયાં રહેછે તે. તો

તે માણસ તર્કી ગયો.	આમાં તર્કી અને પાસેને નામ કહેવું કે અવ્યય? જે અવ્યય હોયતો રૂપમાં કંઈ વધવટ ન થવી જોઈએ; પણ આથી સંબંધ- માં પણ ફેર પડેછે, તો પાસે અને તર્કી એ શબ્દોને અવ્યય કહીએ તો વ્યાખ્યા વ્યાજખી. શી રીતે કહેવાય ? તેમાં કંઈ ફેરફાર કરવાની જરૂરછે કે નહિ?
તે માણસ તર્કીથી ગયો.	
તે માણસ પાસે ગયો.	
તે માણસ પાસેથી ગયો.	

૧૨. ત્રીજી મોપડીના પાક ૪૩ની કવિતામાં—

“ધડમાં પાણીઆરં રસોડાં રૂપાં, ચડ્યાં ઘટધીને દીસેછે ચૂનાળાં.”

એમાં ધડમાંનો અર્થ શો હશે ? પાણીઆરં, રસોડાંને શી રીતે
ધડતા હશે ?

ધડમાં એટલે જનાવ્યાં એ અર્થ ન હોયતો ખીજે શો અર્થ થતો હશે?
તો તે પ્રમાણે સુધરવું જોઈએ કે નહિ? ને તેમ સુધારવાને શી તરકત છે?

ઉત્તર.—

૧. 'બહુ બહુ' નેધએ.

૨. 'મમૈરયાન' નેધએ. ટાઇપની ભૂલ છે. વિધાતા ખરો શબ્દ છે.

૩. 'ત નમે' નેધએ.

૪. માણસના શરીરપર વાતાવરણનું કેટલું દબાણ થાય છે તેનો આધાર તેના શરીરના કદ ઉપર છે. એક ચોરસ ઇંચના પૃષ્ઠપર દરી-આની સપાટીએ ૧૫ પાઉન્ડ દબાણ થાય છે. પુનઃ ઉત્તરના માણસના શરીરનું સરાસરી પૃષ્ઠ ૬૫ ૨૩૦ ચોરસ ઇંચ ગણાય છે તે હિસાબે તેના ઉપર સુમારે પંદર ૮૮ એટલે ૪૩ પાઉંડ દબાણ થાય છે. શરીરનું પૃષ્ઠ ૬૫ ૨૦૧૬ ચોરસ ઇંચ લીધેલું છે છતાં તેની અને પદાર્થવિજ્ઞાનની ગણતરીમાં વિરુદ્ધતા નથી.

૫. આ પાઠમાં એનો સંબંધ નથી. ભૂલ થઈ હશે.

૬. 'નીતિ અને નીત' એક અર્થમાં વપરાતા નથી.

૭. ગણિતનો જવાબ મળતો આવવાને ૧ કું નેધએ.

૮. જુઓ ખુશાલદાસ ગોકળદાસ કૃત એકગણિતની સમજુ-તી પૃષ્ઠ ૮૪.

૯. બત્રીસ થેર નેધએ.

૧૦. અત્યય.

૧૧. બધા પ્રસંગ લાગતા નથી. ચોડા લાગવાથી વ્યાખ્યાને બાધ આવતો નથી. એ શબ્દોના છતિહાસથી પ્રસયો લાગવાનું કારણ સમજશે.

૧૨. ધંડ્યો ને હામે ધડાં (પાણીઆરામાં પાણી રાખી મૂકવાને દાટેલાં નાનાં ધડાં હોય છે તે) હોય તે આવે.

ઈનામ.

ટૂનિંગ કોલેજના કે સુન્દરાતી નિગ્રાએ જતા વિદ્યાર્થીઓને કૃપા કરી શાળાપત્ર દ્વારા જાણ કરશે કે જે કોઈ નીચેના બે દાખલા સા-થી ટુંકી રીતે અક્ષર ગણિત કે દૃષ્ટસંજ્ઞા સાહાય્ય વગર નીચે સદી

કરનાર પ્રત્યે લખી મોકલશે તેને રૂ. ૧) એક ધનિષ્ઠ આપવામાં આવશે અને તેની મોકલેલી રીત બે આપને હરકત નહિ હશે તો તેના નામ સહિત શાળાપત્રમાં છપાવવામાં આવશે. જવાબ તા. ૧૫ મી નવેમ્બર અંદર આવવો જોઈએ.

(૧) એક છોકરાની ઉંમર ૪ વરસની હતી સારે તેના બાપની ઉંમર ૩૨ વરસની હતી, તો કેટલાં વરસ પછી બાપની ઉંમર છોકરાની ઉંમર કરતાં ત્રણ ગણી થશે ?

(૨) ૬૦ દિવસની બોલી કરીને એક માણસને મનૂર રાખ્યો. જે દિવસે તે કામ ઉપર આવે તે દિવસે તેને છ આના મળેછે, અને જે દિવસે ન આવે તે દિવસે ઉલટા ત્રણ આના દેંડ થાય છે. ૬૦ દહાડા પૂરા થયા, સારે એને રૂ. ૩૫૫ મળ્યા; તો એ કેટલા દિવસ કામ ઉપર આવ્યો હશે ?

તામ કલમ.

આ દાખલામાં ગેરહાજર કેટલા દહાડા રહ્યો તે ઉપરથી હાજર દહાડા કાઢવાના નથી પણ એકદમ આટલા દહાડા કામ ઉપર આવ્યો એમ જવાબ લખવો જોઈએ.

ગોધરાં.

૧-૬-૯૩.

કરમચંદ્રી રહીમ નાનજીઆણી.

૩. એ. ઇન્સ્પેક્ટર, પંચમહાલ-રેવાકાંઠા.

કેળવણી ખાતાની ખબરો.

જાહેર ખબર.

ઈ. સ. નં. ૭૪.

વર્નાક્યુલર મહેતાજીઓને લગતા ધારાસંમદના આદેશ પ્રકરણની સાતમી કલમની રૂઝમે સં. ૧૮૮૮ ની સાલમાં અને સં. ૧૮૯૨ ની સાલમાં રેવાકાંઠા-પંચમહાલના કેટલાક જૂના મારટરોને તેમની નોકરીની મુદત અને તેમનાં કેટલાંક કામ નીચામાં લઈ ઉત્તર ભાગના મહેતાજીઓએ કેસનજ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ બહાદુરે રૂંક આપેલા છે જે

વિષેની જાહેરખબર સ. ૧૮૮૮ ના જાનેવારી માસના શાળાપત્રને પાને ૧૮ મે અને સ. ૧૮૯૨ ના ડીસેમ્બર માસના શાળાપત્રને પાને ૨૮૩ મે છપાયેલી છે તે ઉપરાંત ચાલતી સાક્ષમાં દેવાકાંદા પંચમહાલના ડેપ્યુટિ એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરની બક્ષામણ ઉપરથી ઉત્તર બાગના મહેરબાન એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ જહાદુરે પોતાના આ. નંબર ૧૫૯ તા. ૨ જી સપ્ટેમ્બર સ. ૧૮૯૩ ના શેરમાં નીચે લખેલા મહેતાજીઓને તેમની આજ સુધીની નોકરીની સુદત અને કરેલાં કામ વિચારમાં લઈ તેમને રેક આપેલા છે.

નામ.

હોદ્દો.

રેક.

નાથજી નરસીરામ.	મહેતાજી, કાનડ તાલુકે કાલોલ.	૯
દાબાઈ ઉદેશંકર.	પહેલો આસિસ્ટન્ટ, નાંદોદ કન્યાશાળા.	૯
ગોવરધન મણુકચંદ.	મહેતાજી, જનાલી, તામે છોટાઉદેપુર.	૯
મૂળેશ્વર બાપુજી.	મહેતાજી, પાનવડ, તામે છોટાઉદેપુર.	૯
મયુર બાપુજી.	મહેતાજી, વાંટા, તામે છોટાઉદેપુર.	૯
ઈશ્વરલાલ ઉત્તમરામ.	મહેતાજી, અસા, તામે રાજપીપળા.	૯
ગોહનલાલ દાજીભાઈ.	મહેતાજી, બચરવાડા, તામે રાજપીપળા.	૯
સુનીલાલ રણુછોડ.	પહેલો આસિસ્ટન્ટ, બાલોદ. „ „	૯

ઉપર મુજબ રેક મુકરર કરી આપવામાં આવેલા છે અને હવે પછીથી સર્ટિફિકેટડ માર્ટરેને ટ્રેનિંગ કોલેજના જે જે ધારા લાગુ છે તે બધા આ લોકોને પણ લાગુ થશે. તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર સ. ૧૮૯૩ મુ. ગોધરા.

K. R. Nanjiani.

ડેપ્યુટિ એ. ઇન્સ્પેક્ટર, પંચમહાલ-દેવાકાંદા.

નિશાળોનાં ઈનામ પત્રક.

ખૂબ વૃ. પાઠશાળા. જોધપુરના વિદ્યા ભારતર પંડિતજી શ્રી લાલચંદ્ર-જી ર. ૨૫) રોહા. મે. ઠાકોર સાહેબ સુરસિંગજી તથા લાડીના કુમારશ્રી પ્ર-તાપસિંહજી ર. ૧૬૧૧ દેસલપર. ઠા. પ્રાગજી ટોપણ ર. ૧૧૧ મહેતાજીને

૩. ૧૧ બદ્રેસર. દા. ગીરધર કલ્યાણુછ ૩. ૩) રા. મુદ્રા વહિવટદાર
રતનશંકર ભાઈશંકર તથા ગામનાં ગૃહસ્થો ૩. ૩૧૧ પુરુષોત્તમ નર-
સિંહ ૩. ૩૧૧ પંડિત જ્ઞેશ્વરામ મુકુંદછ ૩. ૫૧૧ લાકડીઆ કન્યા.
ભચૈ ન્યાયાધીશ રા. વિજયનાથભાઈ પ્રભુછ ૩. ૪૧૧ સાંધણુ. રા. બિદ્વા
ન્યાયાધીશ હીરજીભાઈ ભગવાનછ ૩. ૩૧૧ તથા મહેતાજીને ૩. ૧૧
કોઠારા. ગો. તે. દા. મનજીભાઈ ૩. ૬૧ આસંખીઆ. બડેબ મેરજી
ભારાજ ૩. ૨૧૧ મહેતાજીને ૩. ૧૧ મૌનિટરને ૩. ૧૧૧ ખીટાં. ગામ સ-
ન્નગૃહસ્થો ૩. ૧૧૧ મહેતાજીને ૩. ૧૧ મૌનિટરને ૩. ૧૧

મુરત વિ. કડોદ. શા. દલપતરામ બિન્નબૂખણુદાસ. ૩. ૧૨ રા.
નગીનદાસ નરોત્તમ ૩. ૬) સચીન. નોદરો તથા ગૃહસ્થો ૩. ૫) મે.
ઓવરસિયર ૩. ૪) મે. ખા. સા. પેસ્તનછ ૩. ૧૦.) મે. રા. સા. મા-
મલતદાર સાહેબ ૩. ૩) અચારણુ. હકુમતરાય ત્રીકમરાય વગેરે.
૩. ૩૧ અલથાણુ. ગામ સદગૃહસ્થો ૩. ૮) કુમસ. ચેઠ મંચેરજી બી-
આછ ૩. ૧૯૫ ભીમપુર. મુંબાઈના ચેઠ જગમોહનદાસ મંગલદાસ
૧. ૫) દેગામ. રા. રા. રતનજી ખુશાલભાઈ ૩. ૩).

ગોધરા ગુજરાતી મુખ્ય સ્કૂલ. ઉત્તર વિભાગના કમિશનર મે.
રીડસાહેબ, બહાદુર ૩. ૯) ગોધરા પાંચ. એજન ૩. ૭) ગોધરા
ઉર્ફુ. એજન ૩. ૪).

ઝાલાવાડ. વઢવાણુ કન્યા. મે. દાકેર સાહેબની કુંવરી મયા-
કુંવરબા ૩. ૨૦ સાવલા. મે. દરબાર સાહેબ ૩. ૧૦) રાણાબી શિવ-
સિંગજી ૩. ૩) મૂળી. વડોદરાના દેસાઈ લાલભાઈ ૩. ૮૧૧ બળાણુ.
મે. દરબાર સાહેબ ૩. ૩૦) બળાણુ કન્યા. એજન ૩. ૨૦) ઝોઝુ-
વાડા. મે. દરબાર સાહેબ ૩. ૧૪) ઝોઝુવાડા કન્યા. એજન ૩. ૪)
ચણુદ. ચેઠ વરત. ચોતીચંદ ૩. ૨૦) સણુસર. ચોતીચંદ ચાણુદાર
સાહેબ વગેરે ૩. ૪)

વરવટ તાલે ધરમપુર. ચેઠ શીરોજીજી કુંવરજી ૩. ૫) મહે-
તાજીને ૩. ૧૦)

અમદાવાદજીલો. ધનમુરા. રાધેભાઈ હરીચંદ સળ ઓવરસિયર

૩. ૭) હાથીજાણુ. બટ હરિદાસ વલ્લભરામ ગુ. શાળાપત્રના માથે
મેનેજર રૂ. ૩-૨-૩ તાણુસા. મહાનન રૂ. ૩) ભડીઆદ. રા. સા. ધંધુકા
મામલતદાર સાહેબ રૂ. ૫) સરખેજ છોકરાની તથા કન્યાશાળા.
રા. હરજીવનદાસ ત્રિભોવનદાસ ત્રિપાઠી જૂન દરબાર રાજકુંવર શિક્ષક
રૂ. ૩૭૫૦ હોટેલીઆ. મે. હાકોરસાહેબ રૂ. ૩૦) હંવારસદ. પટેલ
ભક્તાભાઈ નાથાભાઈ રૂ. ૮.)

ઝાલાવાડ પ્રાંત. ભરડા. જોધરીના મહારાજ રૂ. ૫) લીલાપુર.
રઠોલર લીલાધર ઈશ્વર રૂ. ૩) મૂળી. વડોદરાના દેસાઈશિ રણછોડલાલ
અમરતરામ તથા મૂળીના મે. હાકોરસાહેબ રૂ. ૫) પાલીઆદ. મે.
જ્યુડીશિયલ આ. પો. ઓ. સાહેબ રૂ. ૩) પાલીઆદ કન્યા.
એજન રૂ. ૧૧) ચુડા. મુંગાઈના રોઠ ગોકળભાઈ દોલતરામની વંતી
વીસનગરવાળા પટેલ મોહનલાલ ખીમચંદ રૂ. ૧૦)

નાંચરા તાલુકે નાંદોદ. અમયા નરસિંહ રૂ. ૩) શા. મોતી ધર-
મચંદ રૂ. ૩) હાસોલ તા. રૂઢૂલ. રૂઢૂલ કમિટિના મેમ્બરો શાહુકારો
તથા પટેલ તક્ષાડી વગેરે રૂ. ૬)

ભરૂચ વિભાગ ખાનપુર. પીરખદા સૈયદ જફરઅલી રૂ. ૫૫
આણંદ તા. રૂઢૂલ. વાર્ષિક ઈનામ રૂ. ૧૫) બાર. આસિચંદ
મળી રૂ. ૩)

છોટાહિંદપુર. મે. દરબાર સાહેબ રૂ. ૪૩૫૫ એજન કન્યાશાળા.
એજન રૂ. ૧૯).

ગોઠીલ તાલે મુંચ.—મહારાણાથી પ્રતાપસિંહજી. રૂ. ૭)
વડોદરા કેમ્પ. મે. દીવાન બહાદુર ગણિભાઈ જયભાઈ રૂ. ૬૦)
હાસાર. કેડોરણા. મહારાજા જમશી વીભાજી રૂ. ૫૨૫૫ પડ-
ધરી. મે. દ. જીદાસ દેવજી, ત્રિભોવનદાસ મયુરંદાસ, તથા ગામ લોક
મળી રૂ. ૭૫૫૫ મેવાસા. મહારાજા સાહેબ. રૂ. ૧૮૫ ક્રોળ. મે. હાકોર
સાહેબ રૂ. ૧૩ રાજકોટ ખાંચ. રા. હિમતરામ જગજીવન રૂ. ૧૨).
મૈંગણી. કુંવરશી નારસિંહજી રૂ. ૫) ઝાલાવાડ કન્યા. મહારાજા
સાહેબ રૂ. ૨૪ ક્રોળ કન્યા. એજન રૂ. ૭૫૫૫ જોધપુર નાઇટરૂઢૂલ.

દરકત શિક્ષક દ્રોપીયુકોનાજ દરેક વાગનાં શુદ્ધ શુદ્ધ કદનાં અ-
 હરેનેજ બંધનેસતી ખાસ છઠ્ઠાંથી ચોટે પરચે બનાવી મંગાવી છે.
 એ સ્ત્રીલપેનો, ગુજરાતી મરાઠી, હિન્દુ અને કારસી લખવાને ઘણી
 મગવટ ફરી આપી છે. દરેક બાકસમાં દર્શન—૬, દીર્ઘ ૩, ગા વે-
 દ્યુપેખમાંથી ૧ થી ૬ બાકસ મંગાવનારને ખરચના રૂ. ૧૦ વધારે લાગશે.
 ભલોજતાના.

આ સુધરેલી ઢખના, ઘડવાની દડાકુટ વિનાનાં અને ટકાકે કિંતા
 તથા લેખણોના નમુનાઓનો એક કાડ અરધા આનાની દીક્રીટ મોકલી
 આપવાથી મફત મોકલી આપવામાં આવશે.

આદરજી કાવસજી મારતર.

દરકત શિક્ષક દ્રોપીયુકો તથા સ્ત્રીલપેનોના પ્રગટ નકલ
 અને કમીશન એજન્ટ. ધોબી તળાવ મુંબઈ.

ન્યુ જનરલ બુક ઓફીસ.

અમારી ઓફીસમાંથી સરકારે મંજૂર દરેલી તમામ જાતની ડી-
 પોની ચોપડીઓ, સિવાય હરકોઈ અહરથની જાનાંવેલી ગમે તે જાતની
 શાળાપયોગી ચોપડીઓ ગળી શકશે. બાળની કમીશન આપી; પ્રમા-
 નિકપણે કામ કરવામાં આવે છે. એકજવાર અમારી સાથે કાગ પોડવાની
 સર્વ મહેતાજ સાહેબોને અરજ કરવામાં આવે છે.

કાષ્ઠપણ અહરથે છપાવેલી કાષ્ઠપણ જાતની બુક વેચવા માટે
 યોગ્ય કમીશને અમારી ઓફીસમાં રાખવામાં આવશે. એટલુંજ નહિ
 પણ તે ખપાવવા માટે અમારા માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ
 માં વગર લવાજમે ખર્ચ અમારી મરજ મુજબ છોપીશું. નીચેને
 શિરનામે લખવું.

મગનલાલ એવરેસ્ટ શાહ;

અધિષ્ઠિત—માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ. લોખંડી-કાઠિવાવાડ.

શાળાઓમાં ખાસ ઉપયોગી થઈ પડેલાં પુસ્તકો.

૧. સરકારેશીનામાની પદ્ધતિ. છંદો આપત્તિ. ડી. ૪ આના.
૨. ખાતાએ મંજૂર દરેલુ અંકગણિત શીખવવાની પદ્ધતિ બીજી
 આવૃત્તિ સુધારા વધારા સહિત. એમાં મોટા ગણિતનાં અઘરાં મનો
 યત્ન, પરચુરસ, ને, અધરા પરચુરણ દાખલાં પણ સમજુતિ સાથે
 ગળી આપેલા છે. ડી. ૬ આના. ૩. વ્યાકરણ શીખવવાના પદ્ધતિ.
 એ હજારમાંથી અઘરથી વધારે નકલો ખેપીંગ છે. કમ્પની શાળાઓમાં
 આજ વ્યાકરણ આવે છે. ડી. ૭ આના. ૪. સ્વતંત્રવિદ્યા. ટે. ડો. રકો.
 ને છદા ધોરણના વિદ્યાર્થીને ઉપયોગી છે. ડી. ૮ આના. ૫. કમીશન. ૫,
 ૧૦, ૧૫, ૨૦ તંગથી ૧૦, ૧૫, ૨૦, ને ૨૫ ટકા; પરંતુ અંકગણિત
 ને વ્યાકરણ શીખવવાની પદ્ધતિ સાથે ખરીદનારને બે તંગથી ૨૫ ટકા
 એટલે બે તંગ ૧૨ આનામાં મળશે. પોસ્ટેજ સધળાં માફ નહીં.
 ચ. ખર્ચ મંગાવનારને શિર છે. પ્રેમચંદ કરમચંદ. હે. મા. ખા. ડી. ટે.
 ડો. રાજકોટ.

મોટા અંકગણિતના ૨૨૨ પરચુ. દા. ની નોટ. અતુકમના
 વધારા સાથે. ડિ. ૩ આ. પોસ્ટેજ સાથે; ૫ થી ૧૨. ૧૦ થી ૨૦, ૨૦ થી ૩૩
 ટકા. કમી. ગીરધર જીજી મહેતાજી ખસ-તા. મુંબઈ.

સસ્તી નવીન રકમ શું છે!! મોટા નકશા. રૂ. ૬૦
 રૂ. ૬૦ના નકશા મુજબ, તમામ હકીકત બાળાં, હિંદુ, કાઠિયા, ને
 મું. ધ. ના નકશા. ઘેરણુ બીજાં, ત્રીજા ચોથાને ઘેર રાખ્યાં જોવાતા હિ.
 ૭) નાં તે રોકડથી ૦) બાળા મળશે. વેદવાંચુ—જો વિદુલ લક્ષ્મીરામ દેવે.

“મુંદરી ગુણ મંદિર”—“ધનામ” તથા “લાયબરી” આ
 રાખવા સારું મુંબઈ ઇલાકાના એ ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે.
 ગાયકવાડ સરકારના ફેલવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા
 તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ગ્રંથથી લાયબરી સોભાવવા સારા શિ-
 ક્ષકોએ ભૂલણું નહિ. ૫૯.૧૫૦ પાકું પુસ્તકને સોનેરી નામના ત્રીજા
 આવૃત્તિ. કીમત દસ આના. ટપાલ ૧ આના. લખો કૃત્તા મહા-
 મુખરામ હરગોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંબઈ.

“ભંગોળવિદ્યા”—શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુંબઈના અ-
 નુભવી રૂ. ૭૦ એ. ધ. સાહેબ લખે છે કે, આનાથી ભંગોળો જે મારા
 જોવામાં આવે મુંબઈ આવી છે તે બધી દરતાં મીઠું મહામુંખરામની
 ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં ચલાવવા લાયક છે. બાળા શુદ્ધ
 છે. ત્રીજા આવૃત્તિ. કીમત ત્રણ આના. ૫૯૫૧૧ વર્ણન કીમત ત્રણ
 આના. મુંબઈ ઇલાકાનું વર્ણન. કીમત એ આના. કમીશન પ્રણ
 સારું મળશે. લખો કૃત્તા મહામુખરામ હરગોવિંદદાસને ભૂલેશ્વર, મુંબઈ.

મોટા અંકગણિતની સમગ્રી ત્રીજા આવૃત્તિ. કીમત રૂ. ૧૦ પોસ્ટેજ
 સાથે પાંચે દશ, ૧૭૦ પંદર, વિશે વીશને પચીસે મચીશ દશ કમીશન.
 રોકડથી રૂ. ૧૦ થી પુરાલદાસ ગોકળદાસ. અમદાવાદ મુંબઈ.

સાંભળો, મહેતાજી સાહેબો સાંભળો—સરકારે છપાવેલાં ત-
 મામ, જાતનાં શાળાપયોગી પુસ્તકા. ત્રિ. આદરજી વગેરેની કોપીઓ
 તેમજ શા. ગ્રેમચંદ. ગાસ્તર વગેરે ધણા ગ્રંથકારોની તમારે ગમે
 તે જાતની શાળાપયોગી વગેરે ચોપડીઓ જોઈતી હોય તો મારી દે-
 ધાનેથીજ મંગાવજો. જરૂરબંધ ખરીદનારને ઘટલું કમીશનવાળી આ-
 પવામાં આવે છે. રેલવે કે ટપાલ દ્વારા જેમ રીક પડે તેમ પુસ્તકો
 રવાના થાય છે. જલદી ખરે ખેવી ઉપયોગી ચોપડીઓ કમીશનપર
 વેચવા રાખવામાં આવે છે. જુદી જુદી ચોપડીઓ મારે જુદેજુદે
 ટેકાણે લખવા કરતાં એક જ ટેકાણેથી અધી જાતની ચોપડીઓ મળતી
 હોય તો કેવું સારું ? એથી વખત અને પૈસાનો ફટકો બચાવ થાય ?
 તમે જે જાતની શાળાપયોગી ચોપડીઓ માગશો તે મોકલવર્તી
 તબવીજ કરીશ. મહેરબાની કરીને એકવાર કામ પાડીને તમાની
 ખાતરી કરો. પુકસેલર. અમરસી સોમચંદ. લોબડી-કાલી આવાડ.
 આ લોક છે તેજ પરમ રાખદ નથી. આપણે પરલોકમાં અધિકારી છીએ.
 ફાકટ જીંદગી ગુમાવશોમાં જે કોઈનું પુકું છે તે પોતાનું પુકું કરે છે.
 કીતો છે તે કલેજું કારી ખાનાર કીડા છે, ખાઈ કરનારનું બહું યશે છે.

પુક્તા.
 “આવતાં ચેત્ર માંસમાં મારી લેડન તરફની મુસાફરીની મદદ
 તરીકે આ પુક્તા નામનો નોવેલના મોકલે થોડા દરેક ગ્રંથોને વિનય
 પૂર્વક વિચાર કરવામાં આવે છે”

એ પુસ્તક અતિ ઉત્તમ નિવડશે એમ અનેક વિદ્વાનોના અભિ-
પ્રાયશી-સિદ્ધ થઈ ચુકેલું છે તો તેનો લાભ લેવા દરેક શૈક્ષણિક તૈયાર
થવું જોઈએ. એ પુસ્તકના આદરે તરફથી જે આશ્રય મળશે તે આ-
શ્રયપર ભારી વિભાવતાની સુસાધરીનો આધાર છે. તો એ પુસ્તકની ઉ-
ત્તમતાની ખાતર, અને લંડનની સુસાધરીમાં મુદ્દતની ખાતર તથા દે-
શના હિતની ખાતર આપ આ પુસ્તકની યથાશક્તિ નકલો અથવા
છેવટ એક નકલ પણ અવશ્ય ખરીદશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે
છેવટ આપે એટલું અવશ્ય યાદ રાખવું કે સ્વદેશીનું વિભાવતા
જવું એ કેવળ સ્વદેશીઓના લાભને માટે જ છે.

પુસ્તક કેવી રીતે લખાય છે ને જોવાની ઈચ્છા રાખનાર જે મં-
જાવશે તો તેનો નમુનો મોકલી આપવામાં આવશે.
પુસ્તકનું કદ ડેમી આકે પેછ લમબગ પમ્પ્રાસ દ્વારા મેટ્રે
૪૦૦ ચાર્જી પૃષ્ઠનું થશે. આદરે યનારે તુરતમાં લખી જણાવવું.
કિંમત રૂપિયા ૩ તથા અને પોસ્ટેજ આના ૪ ચાર.
જામનગર. વૈદ્ય શાસ્ત્રી.
માનવ ધર્મ ઓશીમ. મણીરોકર ગોવીંદજી.

નામદાર કરેલ દરખાસ્તના મહા શ્રવણી છપાવણાં, કેળવણી
ખાતાએ ધનામ અતે સ્કૂલ લાયસેન્સીઓ માટે મંજુર કરેલાં તથા
વિદ્વાનો અને પ્રસિદ્ધ પત્રોએ વખાણેલાં ઉત્તમ અને ઉપયોગી પુસ્તકો-
વાર્તાવિનોદ.—એમાં ઐતિહાસિક ઇ. એકાવન અપૂર્વ વાર્તાઓ
છે. કિ. ર. ૧૧. ભગવત પિંગળ.—એની બરાબરી કરનારો ગ્રંથ અ-
ધાપિ કોઈ છપાયો નથી. ર. ૧; કાવ્ય કળાધર.—એમાં વિનિધ વિ-
પયોપર રચેલી ગુજરાતી કવિતા છે. ર. ૧૧; મેઘાદમ્બર.—વર્ણવે
રાંમધીનું ભવિષ્ય કહેનારું ઉપયોગી પુસ્તક. ર. ૧૧; પુરાણ કુમારી.—
ગદ્યપદ્યાત્મ રસીક હિંદુસ્તાની (સટીક ગુ.) વાર્તા. ર. ૧૧; મોજદી
ન મેહતાબ.—હિંદુસ્તાની દોહરા—ગુજરાતી દીકાવાળી વાર્તા ર. ૧૦.
મળવાનાં કે. મુંબઈ-પં. જેઠાશમ; અમદાવાદ. આયોદ્ય પ્રેસ;
મુરત—ખુદાખાદ પ્રેસ; રાજકોટ—જી. ખેડેર મેધજી અને કચ્છમાં
અમારી પાસેથી.

ભુજપુર—કચ્છ. હવરામ અજરમર, ગોર.
વિદ્યાર્થીઓને લાભ—વિદ્યાર્થીઓને આવતા ડીસેમ્બરમાંથી આ
પુસ્તક અમારી પાસેથી અને અમદાવાદ આયોદ્ય પ્રેસમાંથી અર્ધા
કિંમતે મળશે.

એ ઘડી આનંદમાં.

- ૧ દારૂની ઈચ્છા ગુજરાતી તથા ઉર્દુ કહેવતોનો સુકાળનો (ધનામ
લાખજેરી માટે મંજુર થએલી) ર. ૧૦-૧૧
- અચ્છ તથા ગુજરાતી કહેવતો ર. ૧-
- ૨ નિર્બંધ કરમાળા (ધનામ માટે મંજુર થએલી. ર. ૧ =
- ૩ ફિનિયા દંપતી. સંસારી, છ એકી નાટક. ર. ૧ =
- ૪ કેપ્ટનીન દરવાડ સરનાદર સ્કોટની જાણીતી નાવેલનું બા-
પાંતર ભાગ ત્રણના સમાપ્ત ર. ૧૧ દરેક છુટકના ર. ૧ =
- હિંદુસ્તાનમાં સુસાધરી. ર. ૧૧

સૂચના.

આ પદ્ય સોનાંની સર્વ લખાણુ ઝોડિયે તરફ મોકલવું, નોટયે કાગળ લેવામાં નહીં આવે, સર્વ વગરના લખાણુ ઉપર ધ્યાન અપાશે નહીં.

છાપવા મોકલેલું લખાણુ એકરે અક્ષરે કાગળની એક જ બાંજુએ લખવું. તે અમુક માસમાં છાપવા અથવા નાપરંદ પડેલું લખાણુ પ્રાંતુ મોકલવા બંધાતા નથી, જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળાખાતાના ઉચ્ચુટી અને આસિસ્ટન્ટ ઉચ્ચુટી સાહેબોને તથા મહેતાશ્રીઓને કેળવણી તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતી કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હકીકત સ્ફૂલ્ભગોડા લખી મોકલવો તો તેમણુ પુરતીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખર્ચા જે માસમાં છાપવાની હોય તેના આગલ્યા મહિનાની પાંચમી તારીખ મહેતા પહોંચવી જોઈએ, જે ઉપરોક્ત જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગલ્યા મહિનાની પંચમીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ચનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી આજ્ઞતાના પેસા છે તે એકરે લખવું. તે વિના બહુ યત્નનો સંબંધ નથી. પોસ્ટની ટિકિટ મોકલનારે દર રૂપીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટિકિટ લેવાશે નહીં.

આ પગની દિવસ અમાલિયાજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રોકાશે. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અડીઆના. પંચના ખરચે લેનાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને ટપાલ અર્થે સાથે ૦-૧૨-૦

વિષય લખી મોકલનારને પેસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ સ્પષ્ટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગલ વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર કાગળે માને ૩૧ થી ૩૨ સુધી આંગવામાં આવશે. ચર્ચાખતો યોગ્ય સમાસ થશે નહીં.

જાહેરખર્ચો છાપવાના ભાવ.

૩	લીની.	ગાર માસ લગી લાગ લગત દશે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પ
૨	૮	છીના અગીઆર મહિના લગી
૩	૧૫	પાગણો ચાર્જ પડશે. ગાર મહિ
જે ઉપરાંતનો જાવ ઉપર પ્રમાણે.		નાર્થી ઝોછી મુદત દશે તો પહેલે
મહિને પૂરો ચાર્જ અને મહિને દરેક મહિને અડધો ચાર્જ લેવાશે.		

હું ગિલો વહેંચવાના દર.

પા તોલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના ગારે અમને લખવું.

અંક ૧૧ મો.

પુસ્તક ૩૨ મું.

The Gujarat School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

નવેમ્બર સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

	પૃષ્ઠ
માસ	...૨૬૭
બાળવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.	...૩૦૧
છાત્રોંકની બાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.	...૩૦૨
સ્થળવિશે પાઠ.	...૩૦૬
પ્રાણી વર્ણન... ..	...૩૦૯
બાળ ગીત.	...૩૧૧
પ્રાઈમ... ..	...૩૧૨
ધર્માર્થ પ્રશ્નોના ઉત્તર.	...૩૧૩
ચર્ચાપત્ર... ..	...૩૧૭
કેળવણી ખાતાની અખરો.	...૩૧૯

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી).

અમદાવાદ.

અનાઈડ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક રજાખીન રાખ્યા છે.

જાહર સ્વરા.

કેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કરેલી
સસ્તામાં સસ્તી સોદાગર શેઠોનકડકોપી બુકો
નંબર ૩ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.

તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી ૧૮૯૧ થી.

નવી આવૃત્તિ. નવા નવા વધારા અને સુધારા સાથે.

સન ૧૮૯૩ના જુન્યુઆરીથી બહાર પડેલો

કિંમત દરેક પ્રતના ૨૦—૧—૩

જોઈએ તે વેરમાં થયાં બેજારત, કાઠિયાવાડ ધોજેર ઠેકાણુઓ પર
અમારી સંસ્તી કિંમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની જ્યોતે કિં-
મતી ખાખતોથી ભરપુર કાપીબુકોથી કુદરદાન આદકો જુલુતા છે.
માટે વધુ કહેવાની જરૂર નથી. ખરીદદારોએ પોતાનાં કમીશનને
સીકડીકિંમતોમાંથી વાળ્યાં. કમીશન નીચે પ્રમાણે:

(૧) ૧૦ થી ૧૫ થી અને ૧૨૦ રૂપિયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-
શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨) ૩૨૫ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ટકા

(૩) ૩૨૫ થી ૧૦૦૦ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ૧/૨ ટકા

(૪) ૩૨૫ થી ૧૦૦૦ અને તેથી ઓછી કિંમતની નહીં એવી ખરીદી

પર કમીશન ૩ ૨૫ ટકા

(૫) ૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપિયાની ખરીદી કરનાર સીરે રવા-
ના કિંમતો અંગે પેકેજ નહીં.

“સોદાગર પ્રેસ દારીસ” ઠેકાણા મહેલ. નંગીનદાસ ડાહ્યાભાઈ
મુરત તા. ૧લી જુન્યુઆરી સન ૧૮૯૨. માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

વાંચો વાંચો કમિશનમાં પુષ્કળ લાભ.

ભૂમિતિનાં મળતલ્લો, દેરીનાં માનાં મળતલ્લો અને વ્યાકરણ શિ-
ક્ષણરૂની, જો મારાં રૂએલાં મુરતકા તૈયાર છે. દરેક નંગની કિંમત આર.
આના. પછી એક યા ત્રણે જુલુતાં મળીને સાગટાં પાંચ નંગે પોરટેજ માફ,
દશ નંગે દસ ટકા, ત્રીસે વીસ ટકા, પચાસે પચીસ, સોએ સોએ ત્રીસ અને
તેથી વધારે નંગોમાં તે ત્રીસે ટકા કમિશન મળશે. પેસાં પ્રથમે જે વેલ્યુએનલ
મળશે. આણેકલાલ માગરદાસ શાહ સોલુકા રુકલ મારતર ચાંન્કોટ.

મહેતાજી સાહેબો, “માસિકે અંતે વર્તમાન તત્વમંગ્રહ” આ-
પમે બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ગામડાંમાં મહેતાજીઓ તેના આદકો થયા છે.
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિરુજતાં સારાં સારાં વર્તમાન પત્રોનાં સાર
બહુ સંગ્રહ રીતે આપવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રકાશ નેવડાં ૩૨ પ્રકરણો
કિંમત પોષ્ટ સુધાં એક રૂપિયો. એકવાર જરૂર જુઓ. મગનલાલ
અંરંગદ શાહ, લોખંડી—કાઠિયાવાડ.

મારે વખણાયેલી, ખચીતજેણે અને સુરતી.

આદરજી કાવસજી માસ્તરની

દિવસ દિવસેકતશિક્ષક કોષીયુકો : ૧૮૮૨

આંકે હાથમોઃ

કેળવણીખાતાના દરિયાની તરફ આંગિલા, ઇન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી ઇન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આંગિલાને જાણીતા ગૃહસ્થો, પ્રેક્ટિસરો, પ્રાન્સીપાલો, હેડમાસ્તરો અને શિક્ષકો, મુખર્જી તથા ગુજરાતના સર્વેન્નહેર ડાપા તરફથી એકે અવાજે તારીફ કરતાં અતિમોતોપકારક ખાતીપત્રકો.

મેહેરખાનં "દિવસેકતર" સાહેબ તથા "ઉત્તર" વિભાગના મેહેરખાન ઇન્સ્પેક્ટર, ઇ.બ.પ્રેસ સાહેબે દરેકત શિક્ષક કોષીયુકોને સુધળી મંજુર કરેલાં કોષીયુકોમાં એટ ગણી છે, અને હાથમોઢેસારી રકમો આપી સુરત કોષીયુકોનાં વાપરવાને મંગરૂરી ધરાવેલો.

મુખર્જી તથા સુરત મહેરખાનં કોષીયુકોનાં કમીટીનાં અનુભવી મદંગૃહસ્થોએ પણ સમજીઃ કોષીયુકો સાથે સરખાવ્યા પછી દરેકત શિક્ષક કોષીયુકોનેજ સર્વે કોષીયુકોમાં એટ ગણી છે. અને તેમના તાબાની સર્વે રકમોમાં એટ કોષીયુકો અજાવતાનો હુકમ કર્યા છે. એ કોષીયુકો મારે, જેણે સદગૃહસ્થો તરફથી સટિફિકેટ મળેલાં છે તેમનાં નામ લાંચવાથી ખાતી થશે. તેમાંથી થોડાં નીચે પ્રમાણે.

દિવસેકતર સાહેબ તથા એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટરો.

કે.એમ. મેટ્રીક્યુલેશન એમ. એ. ડીરેક્ટર આંધ્ર પ્રાંતીકા ઇન્સ્પેક્ટરના ટી.બી. દર્કમ. મધ્ય વિભાગના કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટરના ઇ. બર્મિસ્ટર-ઉત્તર વિભાગના-કેળવણી ખાતાના ઇન્સ્પેક્ટરના ખા. સા. દેરાજીજી એલજી જીમી. બી. એ. ઉ. વિ. ના. માણ એ.

હી અને રાજકોટ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર, ઇ. બર્મિસ્ટરના

સા. સા. જોષીજી સુરભાઈ દેરાઈ, ઉ. વિ. ના. કેળવણી ખાતાના આઈ.ઈ. સં. સા. હરગોવિંદલાલ દારકાંદાસ હોટવાળા, વડોદરાના કેળવણી ખા. ડી. સં. સા. દલપતરામ પ્રાણુજીવન, ખર્ખેર, કચ્છના માણ એ. ઇન્સ્પેક્ટરના

દેશની કેળવણીમાં જાણીતા આગેવાન ગૃહસ્થો.

આનંદજીવ, જામેરીલાલ કિમીયાજીકર આસિક, આનંદજીવ, હાડીનાથ ત્રીજક. તેલમ, એમ. એ. એલ. એલ. શી હસ્તી. આઈ. ઇ. મુખર્જી હાઈકોર્ટના જરૂર, રા. સા. શંકર પાંડુરંગ પંડીત, એમ. એ., સરકારના માણ આરીજી મંદુલ આનંદર અને હાલ પોરબંદર રહેતા હોરભારી.

રા. રા. ગાંધીનાથ તુલસીદાસ ગાંધીજી, બી. એ. એલ. એલ. બી.

મુળધની લાઇકાઈના વકીલ તથા મુનીવરનીના મુનરાતીના પરીક્ષક.
 રા. બા. મણીભાઈ જગજાઈ, દીવાન બાલકુર, વડોદરા.
 રા. બા. લાલજી કર, હિમાય કર, તલાકી, સેનાની ને. ૧૮૭૮ અમદાવાદ.
 રા. સા. દરિયાલ મનમુખરામ, બારીયા રોડના કારબારી.
 રા. બા. જંગલજીવનદાસ મુશાલદાસ માછડેમુડી કુલકર તથા સેના-
 ને ૧૮૭૮ અને સુરત મુનીસીપાલ રુકુલ કમીટીના પ્રમુખ.
 રા. સા. મનમુખરામ મુખરામ, બીપાકી, જુનાગઢ રોડના એજન્ટ.
 રા. સા. રણજીવભાઈ હિંદયરામ, કુલના નાયબ દીવાન.
 રા. બા. બોળાનાથ સારાભાઈ, સેનાની ને. ૧૮૭૮.
 રા. રા. કની દલપતરામ અલ્લાભાઈ, સેનાની ને. ૧૮૭૮.
 બા. સા. જમમંજી એલજી મોદી, એમ. એ. રુપુડી કુલકર અને
 રુકુલ કમીટીના ચેરમેન, ભંડેચ.

રા. રા. દાલાભાઈ લખુભાઈ વકીલ, સુરત-રુકુલ એજન્ટના પ્રમુખ.
 રોડ કેમ્પસર એલજી મોદી, બી. એ. સુરત-રુકુલ એજન્ટના ચેરમેન.
 રા. રા. કવિ નિર્મલસેનર ચાલકર, જો. તેવના મુનમોતાના રોકડેરી.
 કેળવણી ખાતાના હાલના કન્ટ્રીપેક્ટર.
 રા. સા. મોતીરામ રામરામ, ડે. એ. ઇ. સુરત.
 રા. સા. ગણેશરામ બારીયા કર સામી, ડે. એ. ઇ. અમદાવાદ.
 રા. સા. શિવરામ સદાશિવ નાથકરની, બી. એ. ડે. એ. ઇ. રતનાગીરી.
 રા. સા. વરગરામ સતોદરાય, દેસાઈ, બી. એ. ડે. એ. ઇ. મુળધ.
 રા. સા. કૃષ્ણલાલ મોખિદયાજી મોદેતા, ડે. એ. ઇ. આલાવાડપોત, કાઠિયાવાડ.
 રા. સા. હરિચલમ મુલજી રિચ્ચ, ડે. એ. ઇ. દાનાર પ્રોત કાઠિયાવાડ.
 રા. સા. ગણપતરામ અનુપરામ ત્રિવેદી, ડે. એ. ઇ. ગોરક પ્રોત કાઠિયાવાડ.
 બા. મા. કૃષ્ણમણી રાહીમણી નોનતયાની, બી. એ. ડે. એ. ઇ. પચ્ચા, રેપાકો.
 રા. સા. આર. એમ. તોડી, બી. એ. ડે. એ. ઇ. મોદી રુકુલ, મુળધ.
 કેળવણી ખાતાના આગમી રુપુડી કન્ટ્રીપેક્ટર.
 રા. સા. મનમુખરામ મુરડેલાલ મુનરા, બી. એ. એસ. એસ. બી.
 લાઇકાઈના મોનીટર, મુળધ.
 રા. સા. ગોવિંદદાસ કાલોનદાસ સારંગ, બી. એ. એસ. એસ. બી.
 એ. જંગીરજી હારમસજી પચ્ચી, જા. ડા. રુકુલના એકેડેરી.
 રા. સા. જગનંદલાલ દરિયાલ પાં. બી. એ. જુનાગઢના નાયબ દીવાન.
 રા. સા. મણીભાઈ નમુભાઈ, બી. એ. બીવનગર કાઠિયાવાડ એકેડેરી.
 રા. સા. ગોવિંદ ગવરત લખર, બી. એ. રુકુલના એજન્ટ.
 રા. સા. મોહનલાલ રણજીવદાસ, અગેરી.

મુળધની લેઈન્ટ રુકુલ કમીટીના સદસ્યદાયેએ. પસંદ કરેલી અને બધી
 મુદા આપે સરખાવ્યા મુજી પોતાના તાગાની રુકુલમાં એજ. કાંપી વાંચરેરી.
 મે. દાકર ચામસ જલેમી. મે. અમદાવાદ ગીરઅલી. વરમદી.
 મે. કેમ્પસર નવરોજી કાળરાજ. મે. ગણેશરામ નીલકંઠ નાકરની.
 મે. એતનગેરી. મે. કારીનાથ મિનજી-તેલંગ.
 મે. પ્રેકેસર આર. જી. એસ. મે. નવરોજી નસરવાનજી લાડીયા, સી. આઈ. ઇ.
 મે. નવરોજી નસરવાનજી લાડીયા, સી. આઈ. ઇ.
 મે. નાનાભાઈ નસરવાનજી, એકેડેરી રુકુલ એજ.

સુરત જોઈ ને રૂઢ કમીટીના સદ્યદેરથોએ પસંદ કરેલી
 અને સોમાં એજે લેખેલી અને પાતાના તાબાની
 રૂઢોમાં વાપરવાની ઘણી ખુશી દેખાવેલી.

મે. રેવરંડ ને. શીલેડી. મે. બાનુશંકર નોરણીશંકર.
 મે. મનજીરામ ઘેહલાભાઈ. મે. હરીલાલ તુલસીરામ કુંડ.
 મે. સેવક મોલવી અમરદાસ કાદર. મે. નરુભીયો બહુભીયા. એમ.

પ્રોફેસરો, પ્રીન્સીપાલો અને હેડ માસ્ટરો.
 રા. સા. વામનરાવ આપાણ મોદકે, ખી. એ. એલફીન્ડેન હાઈ સ્કૂલ
 ખા. ખા. જમશેદજી અરદેશર, દલાલ, એમ. એ. એલ. એલ. ખી., ગાયક
 વાડના અમરેલી પ્રાંતના સુખા અને મોજી ગુજરાત કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.
 શેઠ દોસાભાઈ નસરવાનજી વડીયા, એમ. એ. પ્રિન્સિપાલ, સર. જ.

જ. પા. જે. ઇન્ડીયન યુથન, મુંબઈ.

ખા. ખા. જમશેદજી નવરોજીજી હનવોલા, એમ. એ. બાલમંગર કોલેજ

શેઠ એદલજી દોરોબજી તલાવી, ખી. એ. એલફીન્ડેન હાઈ સ્કૂલના

શેઠ ફરુઢનજી અનચેરજી દસ્તુર, એમ. એ. પ્રોફેસર યુના કોલેજ.

ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મહમદ સંયોની, ખી. એ. હેડ માસ્ટર ભરૂચ હાઈસ્કૂલ.

રા. સા. માધવલાલ હરિલાલ દેશાઈ, પ્રિન્સિપાલ, ત્રિનીમ કોલેજ,

મી. એ. એસ. જર્જીસ, સુરત મીશન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.

મી. વીલીયમ ખીરી, ખી. એ. સુરત મીશન સ્કૂલના મેનેજર.

રા. સા. નવજીરામ લક્ષ્મીરામ, રાજકોટની ત્રેનીંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ.

શેઠ ખેરામજી ફરામજી પટેલ ખી. એ. આજે હેડ માસ્ટર સુરત હાઈસ્કૂલ

શેઠ હારમજીજી લંગીર પ્રોપ્રાયટરી સ્કૂલના માલિક.

શેઠ ફરામજી જમનજી માસ્ટર, ખી. એ. ફાઈ હાઈસ્કૂલના માલિક.

શેઠ માણેજી જેજનજી કુપર આજે ફાઈ હાઈસ્કૂલના હેડ માસ્ટર.

મે. અરજોદજી અરજોદજી સંબળા, ચંદનવાડી સ્કૂલના મોજી માલિક.

શેઠ નરજીવાનજી અરજોદજી નાનજી, ચંદનવાડી સ્કૂલના મોજી માલિક.

શેઠ જમશેદજી ખંડુયાસ, ખી. એ. હેડ માસ્ટર, એલફીન્ડેન મીડલ સ્કૂલ

શેઠ માણેજીશા. ખેરામજી માસ્ટર, એલફીન્ડેન મીડલ સ્કૂલના હેડ માસ્ટર

રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડ માસ્ટર આલ્ફ્રેડ હાઈસ્કૂલ, લુન.

રા. રા. એમ. એમ. બલસારી ખી. એ. હેડ માસ્ટર, ગોધરા એ. વ. સ્કૂલ.

રા. રા. મોતીલાલ મોહનલાલ, હેડ માસ્ટર, એ. વ. સ્કૂલ. બાલમંગર.

રા. રા. માણેકલાલ અમૃતલાલ દને, હાઈસ્કૂલના માલિક, ખાન મહમદ

શેઠ. રશતમજી મેરવાનજી માસ્ટર હેડ માસ્ટર. ફરામજી પટેલ સ્કૂલ.

મુંબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના હેડ માસ્ટરો.

મી. ગુલામદાસ સુંદરદાસ એડ્વેસી. શેઠ. ફકીરજી શારોબજી મદ્રોઈના.

મે. પ્રાણીકનદાસ કાહાનદાસ. મે. માણેકલાલ ધીરજીરામ અધ્યાપક.

મે. હરકીસનદાસ ખીન્લાલ. મે. આતમાચમ જોડીશનદાસ.

મે. શીવશંકર કાપ્યાજી ભટ્ટ. મે. મોહનલાલ પ્રસાદરાય.

શેઠ. મેરવાનજી શારોબજી દલાલ.

મુંબઈ અને ગુજરાતના જોડેર છાપોના મતો.

રાત ગોધતાર, મુંબઈ સમાચાર, જમ જે જમશેદ, અખબાર સોન

દાગર, ક્યસરેદિંદ; ગુજરાતી; યજ્ઞ પસ્ત; રીપન રીપોર્ટર; ઇન્ડયન

ગુજરાતશાલાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨. મું.

ત્રવેમ્બર. ૧૮૯૩.

અંક ૧૧ મો.

માસ.

હમારો ગમે અંક ૭મા પછી વડોદરા રાજ્યના અમરેલી મ. હાલમાં બાર વરસનીહમર સુધીના છોકરા અને દસ વરસ સુધીની છોકરીઓ માટે પ્રાથમિક કેળવણી કરવામાં કરવાનો હુકમ થયાનું વર્તમાન પત્રોપરથી જણાય છે. તે બાબતનો તા. ૭-૮-૯૩ નો નામળ દિવાન સાહેબની સહી સાથેનો ઠરાવ હિતેશ્ચુ. પત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેમાં નીચેના નિયમ આપ્યા છે:—

૧. અમરેલી તાલુકામાં પ્રથમ આરંભ કરવો.
૨. સદર તાલુકામાં શિક્ષણના સંબંધે હાલ ખર્ચ થાય છે તે સિવાય રૂ. ૩૧૭૫૦-૮-૦ દરસાલે ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે.
૩. આ હુકમની તારીખથી દર ૭ માસે ક્યાં કેવો અમલ થયો અને શીશી અડચણો આવે છે તે બદલ ડિરેક્ટર તરફથી હજુર રિપોર્ટ થવો.
૪. કરવામાં કેળવણીનાં ધોરણો હાલ આમ્મ શાળાનાં છે તેજ રહેવાં.
૫. રત્ન ન લેતાં અગર યોગ્ય કારણના અભાવે સતત ૧૦ દિવસ સુધી અગર મહિનામાં એકંદર ૧૫ દિવસ સુધી છોકરાને નિશાળમાં ન મોકલનારો પાલક હાલ સાધારણ રીતે બે આના દંડને પાત્ર થશે.
૬. સદર દંડ કરવાનો અધિકાર મુખી પટેલ તરફ રહેશે. મહિનાની આખરે નિશાળનો મહેતાશ્રમે ગેર હાજર રહેતા છોકરાઓની યાદી મુખી પટેલ તરફ મોકલવી. તેણે સદર છોકરાના પાલકને બોલાવી તેણે કહેવું સાંભળવું અને શિક્ષા ન કરતાં પ્રથમ દંડની બે વખત માંશી કરવાને પટેલ મુખ્યત્વે દંડ કરીને અગર દંડ માફ

કર્મનો શેરો મહેતાજી તરફથી આવેલા પત્રકમાં દાખલ થવો અને તે ઉપર સંદી પટેલ અને મહેતા એમની થવી. એક અઠવાડિયાની અંદર સદર પત્રક પટેલે શેરા સંદ વહિવટદારે તરફ મોકલ્યું જોઈએ. પત્રક આવી પછી વહિવટદારે મુલકી કાયદાની રીતે જંગમ મિલકતમાંથી માત્ર દંડ વસુલ કરવો.

૭. ત્રણ વખત જે ઇસમને પટેલ તરફથી દંડ થયો હશે તે પાલક ફરી છોકરાં મોકલવાના કામે નિષ્કાળજી દર્શાવશે, તો એવા ઇસમની હકીકત પટેલે દરોગાને જણાવવી અને તેને હાલ જે રૂપિયા સુધી દંડ કરવાનો અધિકાર આપવો.”

હમે આશા રાખીએ છીએ કે ઘણી કુમાળ સ્થિતિનાં લોકોને નફામી ઇન્ત ન થાય તેવી કાળજી રાખવામાં આવશે, અને ઠરાવેલી ઉમ્મરનાં, બધાં બાળકને નિશાળે જવાની ફરજ પડશે માટે તેમની તનદુરસ્તી જાળવાય તેવી મકાનો વગેરેની ગોઠવણ શરૂ થઈ જ કરવામાં આવીશે. એકલા અમરેલી પરગણાની પ્રાથમિક કેળવણી માટે હાલ કરતાં સુભારે બત્રીસ હજાર રૂપિયા વધારે ખર્ચાશે એ સંતોષકારક છે, પણ તેમાં લાયક મકાનોનો સમાવેશ છે કે નહીં તે જણાતું નથી. હાલ મામડાંના મહેતાજીએને છોકરાં એમાં કરવાની અને તેડવા જવાની મહેનત પડે છે તે જયશે. એટલે તેઓ શિખવવાપર વધારે ધ્યાન આપી શકશે એમ લાગે છે. ટૂંકમાં હમે એટલું જ ઇચ્છીએ છીએ કે આ અજમાયશ ફતેહમંદ ઉતરે અને દેશના બીજાં ભાગોને તેથી ધડાં મળે.

હાલમાંના કેળવણી ખાતાના રિપોર્ટપરથી જણાય છે કે સાંની પ્રાથમિક નિશાળોનાં મકાન બાંધવા સાર સને ૧૮૭૧ થી ૧૮૯૨ સુધીમાં ૩,૧૨,૨૦૦ પાઉન્ડની સરકારે મદદ કરી છે, અને ૧૩,૪૬,૧૬૯ પાઉન્ડ સ્થાનિક ઉધરાણાથી ખર્ચવામાં આવ્યા છે. એ સિવાય ખાનગી નિશાળોના વ્યવસ્થાપકોએ પોતાનાં મકાન માટે સરકારી મદદ લીધા વિના સિત્તર લાખ પાઉન્ડનો ખર્ચ કર્યો છે. વળી રૂઢી ભોડાંએ તો ૧ એપ્રિલ ૧૮૯૨ સુધીમાં ૨,૩૮,૪૬,૧૭૪ પાઉન્ડ એન્ડ ટામ માટે

બાળે લઈ ખરચ્યા છે. આ રીતે ખાછડાં બાવીસ વરસની, દરમ્યાનમાં એ દેશની પ્રાથમિક નિશાળોનાં મકાન બાંધવામાં એકંદરે સવા ત્રણ કરોડ પાઉંડ ઉપરાંત ખરચાયા છે, તેના દર પાઉંડે પંદર રૂપિયાના હિસાબે સુમારે ઓગણ પચાસ કરોડ રૂપિયા થાય છે.

વડોદરા કેળવણીના સુધારા વધારા માટે નીમેલી કમિટીએ એવી ભલામણ કરી છે કે “ઉપશિક્ષકોનો પગાર ઓછામાં ઓછો ‘પ્રાથમિક આઈ-રૂપિયા’ રાખવો.” આથી હમને પરમ સંતોષ થાય છે. શિક્ષક અને વિદ્યાર્થી બંનેના લાભ માટે આ ભલામણ ખુબ જરૂરી છે. છટ્ટા ધોરણની પરીક્ષામાં પાસ થયેલા કારકુન કે તલાટીને દસ રૂપિયાથી ઓછું મળતું નથી, તો તેજ ધોરણમાં પાસ થયેલા શિક્ષકને તેથી ઓછો પગાર શા માટે આપવો જોઈએ એ હમે સમજી શકતા નથી. એક શિક્ષકની જગા બાકી થતાં પચીસ આરથઓ આવે છે, અને છટ્ટા ધોરણમાં પાસ થયેલા માણસો ત્રણ ચાર રૂપિયાના પગારથી, રહેવા કબૂલ થાય છે એ વાત ખરી છે. પરંતુ તલાટીની જગા માટે તેટલીજ, બરાબ વધારે આરથઓ આવે છે, અને તેમાં પણ જો કમી પગાર આપવાનું કહેવામાં આવે તો તે લેવાને કબૂલ મનાર નિકળશે. તલાટી કરતાં મહેતાઈના કામમાં ઓછી મહેનત કે જવાબદારી નથી. હવે પછીની સઘળી પ્રજા સારી યા માફી યશે તેનો આધાર શિક્ષક પર રહેલો છે. એટલે કારકુન તલાટીનો પગાર દસ રૂપિયાથી ઓછો ન રાખવાનાં જે કારણ છે તે બધાં શિક્ષકને પણ લાગુ પડે છે.

વળી જે માણસો ત્રણ ચાર રૂપિયાના પગારની જગા કબૂલ કરે છે, તે તેમાં વધારે ટકવાને વિચાર રાખતા નથી; શરૂથી વધારે પ્રગા-રનો બીજો પ્રયોગ બોળવાની તંજવીજ કરે છે, અને તે મળતાં તરત શિક્ષકનું કામ મુકી દે છે. જેમનો બીજો ઠેકાણો સમાસ થતો નથી તેવાજ માણસ નિરાશાથી વળગી રહે છે. આથી જે શિક્ષકો ચોડાં ઘણાં અનુભવ મેળવી બીજાં ધંધામાં જાય છે તેમના અનુભવનો લાભ કેળવણીના કામને મળતો નથી, વારંવાર અનુભવ વગરના નવા માણસ દાખલ થાય છે, અને બીજે

ઠેકાણે સમાસ ન થવાથી જ્યો નિશાં થઈ વળગી રહે છે તેમનામાં જોઈએ તેવો ઉત્સાહ હોતો નથી.

હાલમાં કેટલેક ઠેકાણે બાળકોને નિશાળે મોકલવા ઉપરાંત તેમને માટે ખાનગી શિક્ષક રાખવાનો વલિવટ દાખલ થયો છે; સહેરો અને કસબાઓમાં તે વિશેષ માલુમ પડે છે. એ વલિવટ પસંદ કરવા યોગ્ય નથી. તેથી બાળકો ઉપર વધારે ભોળો પડે છે, તેમને રમવા માટે જોઈએ તેટલો વખત રહેતો નથી, અને આખરે તેમની તનદુરસ્તીને હરકત થાય છે. શિક્ષક પણ ત્રણ ચાર જગાએ બજાવવા જવાથી થાકી જાય છે અને નિશાળના કામ પર જોઈએ તેવું લક્ષ આપી શકતો નથી. ખરી રીતે કેળવણી આપવાને દરેક શિક્ષકે વર્ગમાં આપવાના પાંક ધેર તૈયાર કરવા જોઈએ અને જરૂર પડે તેની નોંધ દાખવી જોઈએ. વળી તેણે સતત પોતાનો અભ્યાસ વધારી કરવો જોઈએ. ખાનગી વખતમાં બજાવવા જનાર શિક્ષકને આ પ્રમાણે કરવાને ભાગ્યેજ દુરસદ હોય છે, તેથી યોગ્ય કેળવણી આપવામાં હરકત આવે છે. જે માળાપો ખાનગી શિક્ષક રાખે છે તેમને નિશાળની શી ઉપરાંત ખાનગી શિક્ષકના પગાર રૂપી શી આપવી પડે છે એ પણ દીક નથી. શિક્ષકોના પગાર કમી હોવાને કારણે ખાનગી મહેનતથી તેમાં ઉમેરો થવા સાર કેળવણી ખાતાએ આ છૂટ આપી છે; પણ ગામડાંમાં ખાનગી બજાવવાનું હોતું નથી અને ત્યાંના શિક્ષકોને એ છૂટનો લાભ મળતો નથી. સહેરોમાં જ્યાં ખાનગી બજાવવાનું મળે છે ત્યાં ઉપર પ્રમાણે હરકતો નડે છે. જ્યાં હરકતો દૂર કરવાનો ઉત્કૃષ્ટ રસ્તો એજ છે કે શિક્ષકોના પગાર વધારવા અને ખાનગી બજાવવાનું બંધ કરવું. આથી બાળકોને લાભ થશે, શિક્ષકો પોતાની નિશાળ પર વધારે લક્ષ આપી શકશે, અને માળાપોને ખાનગી શિક્ષક રાખવાની જરૂર રહેશે નહિ. વળી ચેટપૂર પગારથી સારા માણસ મળી આવશે, તે બીજાં ધંધા બોળવાની લાલચ રાખશે નહીં, તેમજો મેળવેશે. અનુભવ વ્યથ ન જતાં કેળવણીના ઉપયોગમાં આવશે, અને શિક્ષણની રીતો સુધરશે.

બાળવર્ગ માટે વિવિધ ઉદ્યોગ.

આકાર દોરવા અને કાપવા.

આ ઉદ્યોગ ઘણો સહેલો હોવાથી છેક નાનાં બાળકને પણ અત્યુત્તમ પડશે; અને રંગ આકારની પેટીમાં આપેલા લાકડાનાં આકારની મદદથી સારી રીતે શિખવી શકાશે. પેટીમાંથી એક આકાર (જેવો કે સમચોરસ) કાઢવો, અને તે બાળકને આપી રહેટ પર મૂકાવવો. પછી તેની બાજુઓ રહેટની બાજુઓને સમાન્તર રહે તેમ ગોઠવાવી પેનવડે તેની આસપાસ લીટીઓ દોરાવવી એટલે રહેટમાં સમચોરસ આકાર પડશે. બાજુઓ, ખૂણા, વગેરે સંબંધી સાથે સાથે વાત પણ ચલાવતા રહેવું. સાર પછી લંબચોરસ આકૃતિ તેજ રીતે દોરાવી તેનો પહેલો આકૃતિ સાથે મુકાબલો કરાવવો. તેજ પ્રમાણે ત્રિકોણ, વર્તુળ, વગેરે આકાર દોરાવી શકાય, અને મુકાબલથી દરેકનાં લક્ષણ તરફ બાળકનું ધ્યાન ખેંચાશે.

આ પ્રમાણે રહેટ પર આકાર દોરવાનો સારો મહાવરો થયા પછી તેજ આકાર પેનસિલ વડે કાગળ પર દોરાવવા. કાગળ પર દોરેલી લીટીએ જુદી શકાતી નથી તેથી તે દોરવામાં બાળકને સંભાળ રાખવી પડશે, અને કેટલાક મહાવરા પછી તેમને સંભાળ રાખવાની ટેવ પડશે. કાગળ પર દોરવાનો આ એક મોટો લાભ છે. આ મહાવરો થયા પછી કાગળ પર દોરેલા આકારમાં રંગની કલમો (crayons) અથવા રંગવાળો પેનસિલથી રંગ પૂરાવવા, અને એ રીતે રંગેલા આકાર બાળક પાસે કાંતરાથી કાંતરાવી એક ચોટણી છુકમાં ચોટાવવા. શરમાં રંગવાના બદલામાં રંગિત કાગળ પર આકાર દોરાવી તેમને કાંતરાવી ચોટાવવાથી પણ ચાલશે. ચોટવા માટે ગાંઠા વગરની સ્વચ્છ લાહી ઠીક પડશે, ગુંદરમાં ગાંઠડીઓ રહેવાથી તે ઠીક પડતો નથી. દરેક બાળકને નાની ચલાણીમાં ઘોડી લાહી આપવાથી અને પીંછીનો ઉપયોગ કરાવવાથી ગંદવાડ થશે નહીં.

આ ઉદ્યોગથી સહેજ અરચે બાળકને ગમત પડશે અને તેમની આંખ તથા હાથ કેળવાશે, તેમજ તેમને

(૧) આકાર યોગ્ય રીતિમાં મૂકતાં આવડશે,

- (૨) પ્રથમ પેનથી અને પછી પેનસિલથી આકારની આસપાસ બ-
રાળર લીટીઓ દોરી આકાર પાડતાં આવડશે,
- (૩) આકાર રંગતાં આવડશે,
- (૪) તે બરાળર કાતરતાં આવડશે,
- (૫) મંદવાડ થયા વિના તે ચોડતાં આવડશે, અને
- (૬) આકારોનો એક બીજા સાથે તથા બીજી વસ્તુઓ સાથે મુકાબ-
લો કરવાથી અને તે સંબંધી શિક્ષકની વાતચાંતથી તે બા-
બતની સારી સમજ પડશે.

ઇંગ્લાંડની જાહેર પ્રાથમિક નિશાળો.

(આશુ પાને ૨૭૫ થી.)

પ્યુપિલટીયર.

આગળ કહેવામાં આવ્યું છે કે સારા ટ્રેન્ડ શિક્ષકોના હાથ નીચેજ પ્યુપિલટીયર રાખી રાકાય છે. તેમણે નિશાળના વખતમાં ટ્રેન્ડ શિક્ષ-
કની દેખરેખ નીચે શિખવવું અને બીજા વખતમાં એ શિક્ષકે તેમને
બંધાસ કરાવવો એવો દરખ છે. જે શિક્ષકો પ્યુપિલટીયરોને અંધાસ
કરાવવામાં ગફલત કરે છે તેમનો પ્યુપિલટીયર રાખવાનો હક છીનવી
લેવામાં આવે છે. પ્યુપિલટીયરનો ચાર વરસનો ક્રમ છે. વરસે વરસે
ઇન્સ્પેક્ટર તેમની પરીક્ષા લે છે, અને સાધારણ રીતે અરાદ વરસની
ઉમરે એ ક્રમ પૂરો પાવે છે. ટ્રેનિંગ કોલેજની પ્રવેશક પરીક્ષા જેને
ક્રીન્સ સ્કૉલરશિપ પરીક્ષા કહે છે તેજ પ્યુપિલટીયરોની છેલ્લી પરીક્ષા
છે. એમાં પ્યુપિલટીયરક્રમના બધા વિષય પૂછવામાં આવે છે અને
પાસ થયેલા ટ્રેનિંગ કોલેજમાં દાખલ થઈ રાકાય છે.

પ્યુપિલટીયર તરીકે રહેવાની ખાસ રાખનાર ઉમેદવારને પોતાની
અને પોતાના કુટુંબની સારી ચાલચલત સંબંધી સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું
પડે છે. એક વરસ ઉમેદવારી કર્યા પછી એ ઉપરાંત તેને પોતાના
મહેતાજ કે મહેતીજ તરફથી એવું સર્ટિફિકેટ રજુ કરવું પડે છે.

કે તે નિયંત્રિત રીતે મહેનત તથા ધ્યાન પૂર્વક પોતાની ફરજ બજાવે છે અને હુકમ પ્રમાણે વર્તે છે. શરીર નીરોગી અને શિક્ષકના કામને લાયક હોવા સંબંધી પણ દાક્તરનું અને નિશાળના અવરથાપકનું સર્ટિફિકેટ લેવું પડે છે. આ સર્ટિફિકેટો દર વરસ માગવામાં આવે છે. નીચે ગણાવેલો કોઈ રોગ હોય તો યુપિલટીયર યવાને તે ના લાયક ગણાય છે:—

કંઠગાળ, ફેફસે, દમ, બહેરાશ, આંખ અથવા અવાજની ખોંખી, શરીર બંધારણના રોગથી થયેલું કાણાપણું, ફુંકાપણું, લંગડાપણું, એક પણ હાથ અથવા પગનું હમેશને માટે સક્તિહીન થવું, કરોડનો વાંક, પેહંડીદરની ગાંડછાની વૃત્તિ, અથવા ખીન્ને કોઈ શિક્ષકના કામ માટે નાલાયક કરનારો રોગ.

ઇન્ડપેક્ટરે પસંદ કર્યા વિના અને ઉપરનાં સર્ટિફિકેટ રજૂ કર્યા વિના કોઈને યુપિલટીયર તરીકે રાખવામાં આવતો નથી. અવંચાસક્રમમાં નીચેના વિષય દાખલ કર્યા છે:—

વાંચન અને કવિતાનો મુખ પાઠ.

ઇંગ્રેજી વ્યાકરણ અને નિબંધ (આના બદલામાં 'સ્પાટિન બાવા' લેવાની છૂટ છે).

ગણિત (હોકરાઓને અંકગણિત, બીજગણિત, ભૂમિતિ, અને ગ્રાપિક્સ; હોકરીઓને માત્ર અંકગણિત).

ભૂગોળ.

ઇતિહાસ.

શિક્ષણશાસ્ત્ર.

ગાયન.

વાંચનનો વરસવાર કમ્પ્યુટેશનલ જરૂર નથી. રીતસર ઝડપથી, સહેલથી, અર્થસમજીને, તથા વિષય પ્રમાણે ભાવદર્શીને વાંચવું અને કવિતા બોલવી એ બધાં વરસમાં જરૂરનું ગણવામાં આવે છે. વાક્યપૃથક્કરણ અને વ્યુત્પત્તિનો વ્યાકરણના પેઠામાં સમાસ કરવામાં આવ્યો છે. ઇંગ્રેજી ભાષાનો અને અક્ષરવિધાનો ઇતિહાસ તેજ પેઠામાં ચોથો

વરસમાં શિખવો પડે છે. નિબંધની પરીક્ષા ઉપરાંત. બાળકોને કોર્પી લખાવતાં નમુના માટે શિક્ષકે જેવા આકાર કાઢવા જોઈએ તેવા પ્યુ-પિલટીયર પાસે લખાવવામાં આવે છે. યુરોપીય ચાર વરસમાં થઈ અંક-ગણિત પૂરું, ભૂમિતિના બે રકંધ, બીજા ગણિત વર્ગ સમીકરણ સુધી, અને માપકરણ કરે છે, અને સ્ત્રીપ્યુપિલટીયરો તેટલીજ મુદતમાં વ્યવહારી અને દર્શાસ અપૂર્ણાંક, પાંતી, ત્રિરાશિ, પંચરાશિ, બાજ, મુદત કાપવાનું, લોન, વગેરે પૂરું કરે છે. અંકગણિતના સવાલપત્રમાં નિયમોનાં કારણ અને એ નિયમો બાળકને કેવી રીતે શિખવવા તે સંબંધી પ્રશ્ન પૂછાય છે. રાજકીય ભૂગોળ અને ભૂતળ પૂરી કરવામાં આવે છે, અને ચારેખંડના કેટલાક દેશના નકશા દોરવાનું હોય છે. ઇચ્છાંડનો ઇતિહાસ પણ ચાર વરસમાં પૂરો કરવામાં આવે છે. ગાયતનો ક્રમ અને લખવાની જરૂર નથી. શિક્ષણશાસ્ત્રનો ક્રમ નીચે પ્રમાણે છે:—

પહેલું વરસ— પ્રાથમિક વિષય (એટલે વાંચન, લેખન, અંકગણિત.) નો વર્ગને પાઠ આપવો.

બીજું વરસ— ઉપર પ્રમાણે, તથા પ્રાથમિક વિષય શિખવવાની પદ્ધતિ સંબંધી સહેલા લેખી સવાલના જવાબ દેવા.

ત્રીજું વરસ— અંકગણિત અને નિશાળમાં શિખવાતા ગમે તે વર્ગીય વિષયનો વર્ગને પાઠ આપવો; બાળશાળા હોયતો આકાર, રંગ, સંખ્યા, ને સામાન્ય પદાર્થ વિષે પાઠ આપવો. પાઠની નોંધ તૈયાર કરવી. એ વિષયો શિખવવાની પદ્ધતિ વિષે લેખી સવાલના જવાબ આપવા.

ચોથું વરસ— નિશાળમાં શિખવાતા ગમે તે વિષય પર પાઠ આપવો. પાઠની નોંધ તૈયાર કરવી. એ વિષયો શિખવવાની પદ્ધતિ સંબંધી લેખી સવાલના જવાબ આપવા.

આ ઉપરાંત સ્ત્રીપ્યુપિલટીયરો સોયકામ શિખે છે, અને તે વિષય બાળકને કેમ શિખવવો તે પણ તેમને આવડતું જોઈએ છે. પહેલા વરસમાં ત્રીજા ધોરણની બાળકીઓને, બીજા વરસમાં ચોથા ધોરણનીને, એમ વરસે-વરસે એક-એક ચઢતા ધોરણને ઇન્સ્પેક્ટર રૂબરૂ તેમણે

પરીક્ષામાં પાસ થયા વિના તથા પાસ થયા પછી બે વરસ સંતોષકારક શિક્ષકનું કામ કયાં વિના ટ્રેનિંગકોર્સને સર્ટિફિકેટ મળતું નથી. સાંને ખીજ વરસને અભ્યાસ કેટલીક જગ્યાઓમાં આપણા ત્રીજ વરસને મળતો છે, અને કેટલીકમાં વધારે છે. ખીજ વરસમાં પાસ થયેલા સારા ઉમેદવારોને ત્રીજું વરસ દોલેજમાં રહી વધારે અભ્યાસ કરવાની છૂટ છે. સાંના ત્રીજ વરસને મુકાબલે આપણે સાં અભ્યાસ ક્રમ ઉગ્ર નહીં. વળી મુનિવર્સિટીઓના સંબંધમાં ટ્રેનિંગકોર્સને કાઢવામાં આવી છે કે હવે કેળવણી લીધેલા શિક્ષક પ્રાથમિક નિશાળોને મળી શકે.

સ્થળવિષે પાઠ.

૩ થું પગધીલું. પાઠ ૪ થો.

(આલુ પાને ૨૪૮ થી.)

પર્વતની દાર અને ખીણો.

અડતી જમીનને થું કહીએ છીએ ?

ડુંગરો અને પર્વતો.

પર્વત કવચિત્તજ એકસો જોવામાં આવે છે. આ નમુનો. જુઓ. પર્વત કેવા દેખાય છે ?

ધણા પર્વત એકદમ જોડાર્ધ ગયા છે.

ખરી વાત. એક પર્વત ખીજ સાથે, ખીજને ત્રીજ સાથે, એવી રીતે જોડાર્ધ ગયેલા હોય તો તેને આપણે થું કહીએ છીએ ?

સીધી લીટીમાં જોડાજોડ બિના રાખેલા હોકરાને કેવી રીતે બિના રાખેલા કહીએ છીએ ?

જોડાજોડ અથવા દારબંધ બિના રાખેલા અથવા હોકરાઓની દાર કરી છે એવું કહીએ છીએ.

• સારે એવી રીતે જોડાર્ધ ગયેલા પર્વતોને થું કહીથું ?

પર્વતની દાર.

હવે પર્વતની દારનું આ ચિત્ર સમાજપૂર્વક જુઓ અને જો તમારા જોવામાં આવે તે કહેા.

છોકરાઓ જોશે કે મુખ્ય દારની બાજુએ પવંતો નીકળી આવે છે અને તેમની વચ્ચે જોડી જગમગે આવેલી છે.

શિક્ષક—જે જમીન ધણા ગાઉ સુધી સંપાટ અથવા સંરંખી હોય છે તેનું નામ તમે જાણો છો ?

છોકરાં—સંપાટ પ્રદેશ (મેદાન).

જે જમીન ચડતી હોય છે પણ ધણી ઢાંચી હોતી નથી તેનું નામ તમે આજુએ છે ?

છોકરાં—ડુંગર.

જે જમીન ડુંગર કરતાં ઢાંચી હોય છે તેને શું કહે છે ?

છોકરાં—પરંત.

શિક્ષક—જે જગ્યાએ તમે હમણાંજ જોઈ તેને ડુંગર, પવંત કે સંપાટ પ્રદેશ કહેવાશે ? નમુના તપાસો.

છોકરાં—સાહેબ, કઈ જગ્યાએ ? પવંતોની વચ્ચે આવેલી છે તે ?

તેના વિષે તમે શું કહે છે ?

તે ઢાંચી અને ખામ જોવી છે.

ખરી વાત. આને ખાણો કહે છે. હવે બધા સાથે ખોલો:—‘જે ઢાંચી જગા ડુંગર અથવા પવંતની વચ્ચે આવેલી હોય છે તેને ખાણ કહે છે.’ હું તમને કહું કે હું ખાણમાં જાઉં છું, તો તેની દરેક બાજુએ શું હશે તે તમે કહી શકશો ?

હા. ડુંગર અથવા પવંતો.

ખરી વાત, અને કોઈ કોઈ ઠેકાણે પવંતો ધણા પાસે હોય છે; ત્યારે તેમની વચ્ચેની ખાણ કેવી હશે ?

સાંકડી.

પણ પવંતો પાસેપાસે આવેલા ન હોય તો કેવી રીતે આવેલા હોય ?

છેડે છેડે.

તેમની વચ્ચેની ખાણ કેવી હશે ?

પહોળી.

પાઠ ૫ મો.

કોરી જમીનના ત્રણે ભાગનાં નામ દે.

સપાટ પ્રદેશ, પર્વત, અને ખીણ.

આમાંથી કયા ભાગમાં તમને રહેવાનું ઘણું ગમે ? ધારે કે પવન ખૂબ જોરમાં વાયછે અને કૂકડતી તાડ પડેછે, તો.. ખુશ સપાટ પ્રદેશમાં રહેનાર લોકોને કેવું લાગશે ?

બહુ તાડ વાશે..

શા માટે તેમને બહુ તાડ વાશે ?

કારણ કે તાડા દિમ જોવા પવનથી તેમને અચાવવાને તેમાં કાંઈ હોતું નથી.

આવા ખુશ મોટા સપાટ પ્રદેશમાં શિયાળામાં ઘણી તાડ વાય છે; પણ જિનાળામાં લાં કેવું લાગતું હશે ? જ્યારે ઘણો તાપ પડે છે ત્યારે તમને શું વદાણું લાગે છે ?

છાંયડો.

પણ ખુશ સપાટ પ્રદેશમાં આવો છાંયડો હોય ? તમે જાણો છો કે આવી જગ્યામાં પર્વત હોતા નથી અને બહુ ખુશી જમીનમાં ઝાડ પણ હોતાં નથી.

બધા સાથે બોલો:—સપાટ પ્રદેશમાં શિયાળામાં તાડ બહુ વાય છે, અને જિનાળામાં તાપ બહુ લાગે છે; કારણ કે તે તદ્દન ખુશો હોવાથી લાં તાડો દિમ જોવા અને ગરમ દહાપ જોવા પવન વાયછે. ત્યારે તમને ખીણ કેવી જગ્યામાં રહેવું ગમશે ?

ખીણમાં.

કઈ કઈ જાતની ખીણો હોય છે ?

સાંકડી અને પહોળા.

શા કારણથી ખીણ સાંકડી હોય છે ?

ડુંગર અથવા પર્વત પાસેપાસે હોવાથી.

જો ખીણ પહાડી સાંકડી અને ઉત્તરદક્ષિણ હોય તો તેમાં સૂર્યનાં દિશા કઈ તરફથી આવશે ?

કેવળ ઉત્તર અથવા દક્ષિણ તરફથી.

સવારમાં સૂઈ ક્યાં હોય છે ?

પૂર્વમાં.

આવી ખીણમાં આ વખતે તે કેમ પ્રકાશતો નથી ?

પૂર્વ તરફના પર્વતોને લીધે.

તેમાં રહેનાર લોકોથી આવ્યમતો સૂઈ કેમ દેખાતો નથી ?

પશ્ચિમ તરફના પર્વતોને લીધે.

ત્યારે તેમાં સૂઈ ક્યારે દેખાયે ?

બપોરે થોડી વાર દેખાયે.

આવી ખીણમાં ધણીં તોડ ક્યારે પડે છે ?

ઉત્તર તરફથી પવન વાયછે ત્યારે.

આવી ખીણોમાં પવન ધણીં જોરમાં વાય છે અને હવા છૂટથી ફરી વળતી નથી, તેથી આવી સાંકડી ખીણો તનદુરસ્ત હોતી નથી.

પહોળી ખીણમાં શે તદ્દાવત હોય છે ?

પર્વતો એક ખીણથી છેટે છેટે હોય છે.

આવી ખીણોમાં હવા ફરીવળતી હશે કે નહિ ?

છૂટથી યોગરહમ ફરીવળે છે.

મોટા ખુલા સપાટ પ્રદેશ કરતાં આ શી બાબતમાં ચઢીઆતી હોયછે ?

તેમાં પર્વતનું રક્ષણ મળે છે.

આવી ખીણોમાં સારો પવન વાયછે અને મળતો તડકો પડે છે; તોપણ તેમાં રક્ષણ અને છાંયડો મળે છે.

ત્યારે હવે કહો તમને ક્યાં રહેવું ગમશે અને શા કારણથી ?

પ્રાણી વર્ણન.

(ચાતુ પાને રજૂ થી.)

ઉંટ.

વર્ગ:-કરોડવાળાં. જાત:-સ્તનવાળાં. પ્રકાર:-વાગેજનારાં.

હંટ એ શિંગડાં વગરનું વાગેજનારૂં પ્રાણી છે. તેની બન્નમજૂમિ

*આ પાઠોની મતલબ વિષય પૂરો કરવાની નથી; પણ તે કેમ શિખવવો તે માત્ર સમજવાની છે. પર્વત ઉપર રહેવા સંબંધી વાત પણ ચલાવવી.

અરબસ્તાન છે. બે જાતનાં હંટ થાય છે, એક “બેક્ટ્રીઅન” કે બે ઢેકાવાળાં, અને બીજાં “અરબી” કે એક ઢેકાવાળાં. આમાંની પહેલી જાતનાં મધ્ય એશિયામાં અને બીજી જાતનાં અરબસ્તાન, ઉત્તર આફ્રિકા, સીરિયા, અને ઇરાનમાં વધારે વપરાય છે. બેક્ટ્રીઅન હંટ કદમાં મોટાં, જોડાંવેર, અને ખાડાકેસવાળી જમીનપર ચાલવામાં વધારે સારાં છે. અરબી હંટ ઘણાં મિતાહારી અને રેતાળરણમાં ચાલવામાં સારાં છે. આ બંને જાતનાં હંટ માણસો જોડે મંપૂર્ણ રીતે હળી જાય છે. હંટને ઘણાં લોકો “રણનૌકા” કહે છે, કારણ કે ગરમ રેતાળ મેદાનોમાં થઈને સુમાકરી કરવામાં તે બહુ ઉપયોગી છે. ઘણા દિવસ સુધી તે સૂષુપ્ત તરસું રહી શકે છે, અને તેનો બાંધો પંજુ તેના કાંઠા સાથે લાયક હોય છે. તેના ઢેકાને લીધે ઘણા બારે બોલો તે ઉચકી શકે છે. કોઈ કોઈવાર એક હજાર થીર કરતાં પંજુ વધારે બોલો ઉચકી શકે છે. હંટને જ્યારે પુષ્કળ ખોરાક મળે છે ત્યારે વધારાના ખોરાકનું સત્વ તેના ઢેકામાં ભરાઈ તે મોટા થાય છે, અને જ્યારે ખોરાકની તંગી પડે છે ત્યારે તે ઢેકા ધીમે ધીમે સાંકડાઈને ઘૂંટી જાય છે. હંટના પગ લાંબા અને મજબૂત છે. તેનાં પાંખોમાં મંપૂર્ણ અને પહોળાં છે, અને ખરીબાને છેડે બે આંગળાં હોય છે. તેની પાંખણાં લાંબી હોય છે તેથી રણના તાપ તરફથી અને આકાશમાં ફરી નાંખે એવી રેતીથી તેની આંખોનું રક્ષણ થાય છે. હંટના વાળ લીસા અને તપખીરીયા રંગના છે. તેની ગરદન લાંબી અને મોં સખત છે. તેનો ઉપલો હોઠ ચીરાયેલા અને ખુલ્લો છે. તેના ઢેકા જણે કુદરતી તકીઆ હોય એવા લાગે છે.

૨. હંટના શરીરની અંતર રચનાં જાણવા જેવી છે. તેના પેટમાં કેટલાંક ખાતાં કે ખોટી હોજરીઓ હોય છે, તેમાં ઘણા દિવસ સુધી ચાલે એટલું પાણી તે ભરી રાખે છે. જ્યારે આરબ લોકોને પાણી બિલકુલ મળતું નથી ત્યારે હંટને મારી નાંખી તેના પેટમાં ભરી મૂકેલા પાણીનો જથ્થો ઉપયોગમાં લે છે.

૩. હંટ સહનશીલ અને હળી જાય એવું ધારવામાં આવે છે, પણ તેનું મોં સદા ચઢેલું રહે છે અને તે બહુ કઠિયાખોર પ્રાણી છે.

લાગ આવે પોતાના રખવાળને અગર ધીમે હંટને બચકું ભરવા ચૂકતું નથી. હંટને ધૂંટણીએ પાડીને તેના ઉપર બેસાય છે. દેરાન કંઈ હોય ત્યારે તેને બહુ લાગણી થાય છે. તે ગળ ઉપરાંત બાર ભરવા દેતું નથી. જેમ ધોડાની સરસો થાય છે તેમ હંટની પણ થાય છે. જૂનામાં જૂના લેખોમાં પણ હંટ પાખ્યા સંબંધી વાતો છે. જો આ ઉપયોગી પ્રાણી ન હોત તો રણમાં ખુસાફરી કરવી અશક્ય થાત. રણમાં ચેષ્ટને જંતાર ચિસાફરી કાફલો બાંધે છે, અને સાથે હજારો હંટ રાખે છે.

૪. હંટ બોળે ઉચકવાના કામમાં આવે છે એટલુંજ નહીં, પણ તેનું માંસ તથા દૂધ ખોરાક તરીકે વપરાય છે, અને તેનું ચામડું લુગડાં બનાવવાના ખપમાં આવે છે. તેનું દૂધ દંભેશાં અને માંસ ખાસ પ્રસંગે વપરાય છે. તેના વાળને કાંતીને લુગડાં બનાવે છે, અને વગર કાંતેલા વાળની ચિતરવાની પીંછીઓ બનાવે છે.

ટીકા—ખેડડીઅન હંટ ધીમે આસનારાં હોવાથી બાર ભરવામાં વધારે વપરાય છે. અરબી હંટને સાંદણી કહે છે. તેનો વેગ ધણો હોવાથી તે સ્વારી કરવામાં કામ આવે છે.

વાઝ ગીત.

“તોતમે લીખારે, નારાયણની ગાહું” એ રાગ.

સૌ જણ આવેરે, હારે ભાગા રહેજો;

સલામ કરીએરે, મોઢે ઠંઠ ના કહીએ.

હાથ ઉપાડારે, જમણા મંદ દઈને;

મળતી ડાબેરે, હાથે કર લઈને.

અદબ જો કરીએરે, લાગીયું બહાલા;

ફરીએ ડાબારે, લાડકડા લાલા.

જમણા ચઈએરે, ખૂબી પીઠે ફરીએ;

સીધા ચઈને રે, પગ જોડે કરીએ.

આ ચપટી વગાડોરે, તાળી પાડોને;

હેડળ જેથીરે, પલાંઠી વાળોને.

૫

અંખાલાલ નાથજી શુક્લ.

ડ્રૌઇંગ.

(ચાલુ પાને ૨૫૦ થી.)

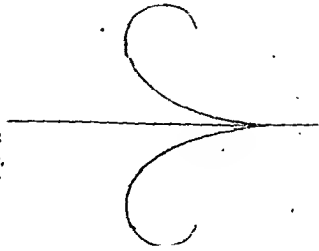
લોડેના પાનામાં આપેલી આકૃતિઓની સમજ નીચે આપી છે:—

- આ. ૧ લી. નકલ કરવાનું ચિત્ર. . . . .
- „ ૨ છ. વિદ્યાર્થીઓની ચિત્ર કાઢવાની સાધારણ અને ખરાબ દબ્બ બતાવે છે.
- „ ૩ છ. (અ) લંબ લીટી થી રીતે દોરવી એ બતાવે છે. પહેલાં મુખ્ય બિંદુઓ, પછી આછી લીટી, અને તે પછી સ્પષ્ટ સ્થિર લીટી દોરવી. તે લીટી વર્ગના સર્વ વિદ્યાર્થીઓથી દેખાવી જોઈએ.
- „ „ „ (વ) વાંકી લીટીઓ દોરવા સારૂ કાટેલી માર્ગદર્શક લીટીઓ બતાવે છે. આકૃતિની લંબ લીટીની પેઠે લાંબી ક્ષિતિજસમસૂત્ર માર્ગદર્શક લીટી દોરવી. ટૂંકી લંબ માર્ગદર્શક લીટીઓ દોરવી કઠણ નથી, તેથી તે એકદમ સીધી દોરી દેવી. વર્ગના વિદ્યાર્થીઓથી માર્ગદર્શક લીટીઓ દેખાવી જોઈએ; પણ આકૃતિની લીટીઓના જેવી તે સ્પષ્ટ દોરવી નહિ. ૧ છું, ૨ છું, અને ૩ છું બિંદુ એ વાંકી લીટીનાં મુખ્ય બિંદુઓ છે.
- „ „ „ (ક) ૧ લા, ૨જા, અને ૩જા બિંદુમાં યદ્યપે દોરેલી આછી લીટી છે.
- „ „ „ (ઢ) આછી લીટી ઉપર દોરેલી અને પૂરી થયેલી સ્પષ્ટ લીટી છે.

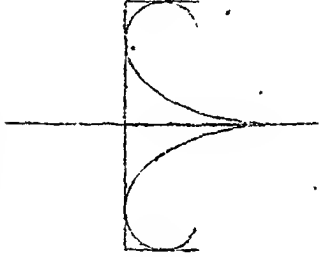
કુદરંગ.

(આલુ પાને ૨૫૦ થી ૨૫૨ બાજેન સુવનાઓ નીચેની આકૃતિઓથી સમજાશે.)

આ. ૩ બી.

આ. ૨ છ

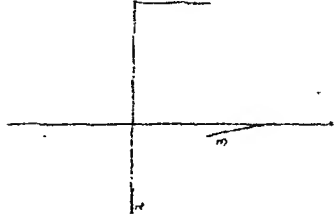

આ. ૩ છ (અ)

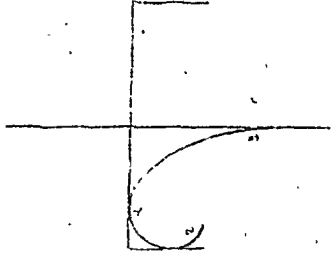

કુદરંગ.

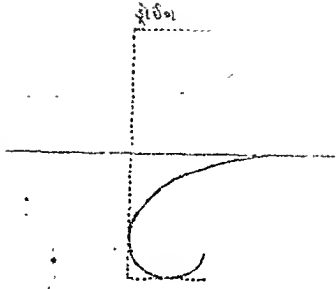
ଅ. ୩. ୭ (୩).

ଅ. ୩. ୭ (୩).

ଅ. ୩. ୭ (୩).

ઇનામી પ્રશ્નોના ઉત્તર.

૧ મૂળાક્ષરો લખતાં શિખવવાનો ક્રમ.*

૧. સ્વર અને વ્યંજન એ મૂળાક્ષર છે. તે વિશે લખતાં સાચે ક્ષ અને રા એ બે બેઠાક્ષર છે છતાં તે વિશે પણ લખ્યું છે, કારણકે તેમાં જે જે અક્ષરો બેઠાયાથી તે યયા છે તેનાં રૂપ ન આવતાં જુદેજ રૂપે લખાય છે.

૨. મૂળાક્ષર લખવાના અનુક્રમમાં કેટલેક અંશે હું દસ્કત શિક્ષક સાચે મળતો છું; પણ કેટલેક દેશો હું છૂટા પડું છું.

૩. મૂળાક્ષરો કયા અનુક્રમમાં લખવા શરૂ કરાવવાથી ઠીક પડશે તેની વિગત:-

સૌથી પહેલાં ૧ આવે કાનો કઢાવવો; કારણ કાનો એ હોયી જમણી તરફ સહેજ વળેલી લીટી છે. લીટી કાઢતાં હોડરાએને વધારે મુશ્કેલી પડશે નહિ. ધણા મૂળાક્ષરોને કાનાનો ભાગ પણ છે.

કાનો સારો કાઢતાં આવડ્યા પછી ૨ કઢાવવો; કારણ તેમાં કાના સિવાય અર્ધું મીડું કાઢવાનું છે ને તે પણ અમ્યાં કાઢી શકશે.

૩ આવડ્યા પછી તેને ધણે અંશે મળતો ૪ અને તેથી કંઈક ઝાંટે અંશે મળતો ૫ કઢાવવો.

૬ તથા તેને મળતા ઉપર જણાવેલા અક્ષરો સારી રીતે આવડ્યા બાદ ૨ કઢાવવો; કારણકે ૨ નો ઉપરો ભાગ ૭ ને નીચરો ભાગ સહેજ ૧ કાનાને મળતો છે.

૨ સારી રીતે કાઢતાં આવડ્યા બાદ તેને મળતા ૩ તથા ૪ શિખવવા ઠીક પડશે; ત્યાર પછી ૫ કઢાવવો; કારણ તેમાં કાના સિવાય નીચે વળેલી અણીદાર આડી લીટી કાઢવાની છે.

૫ આવડ્યા પછી તેને બહુ અંશે મળતો ૬ કઢાવવો; કારણ તેમાં અણીદાર આડી લીટીને બદલે નીચે મીડાવાળી આડી લીટી છે.

૬ ન પછી તેને મળતો ૭નો પહેલો ભાગ છે તે ૮ કઢાવવો; કારણ

---

* સહેલા અને જણીતા પરથી અધરા અને અભર્યા પર જવાનો લખનારે પ્રયત્ન કર્યો છે, તેથી આ લખાણ મારે જગા કરીએછીએ. વિગતમાં કેટલોક ફેરફાર થઈ શકે તેમ છે—અગિયાર.

તેનો આકીનો ખીલ્લે ભાગ ગાંધવાળીને તિરકસ લીટી જેવો લઈ જવાનો છે તે છોકરા કાઢીશકરો. આ પછી દશકત શિક્ષકના મતથી હું નુંદો પડુંછું. તેણે ટ, ઠ, ડ, ઢ, ઢ, છ, લ, પછી ધ પસંદ કરેલો છે. પણ તેથી જરા ફરકું તે નીચેથી જણાશે:-

જ. આવડયા પછી ધ કઢાવવો; કારણકે તેમાં કાના સિવાય ફક્ત આંકડીઆ જેવું પાંખડુંજ વધારવાનું છે, ને તે જલદી છોકરાને હાથે બેસી શકે તેવું છે.

ચ પછી તેને મળતો ધ કઢાવવો, તેમાં ફક્ત વચમાં ક્ષાદ વધે છે.

પ પછી વ કઢાવવો; કારણ તેમાં ધ ને આંકડીઆને બદલે કાના સાથે ગોળા મીઝા જેવો ભાગ વધે છે એટલે તે ધ ને મળતો છે.

વ કઢાવ્યા પછી ષ તથા ષ કઢાવવા; કારણ તેનાં ઉપલાં પલાંખડાં સિવાય આકીનો ભાગ વ જેવોજ છે. ઉપરનું પાંખડું પણ જ ના ગોળા પાંખડાને મળતું છે.

ધને ષ કઢાવ્યા પછી દ કઢાવવો; કારણકે ષ નો કાનો આઠ કરતાં આકીનો ભાગ દ જેવો છે; ફક્ત મોટે કદે કઢાવવા સરત રખાવવી.

દ પછી છ; કારણ તેમાં દ કઢાવ્યા પછી નીચેના પાંખડાને ઉપર કંઈકે ગોળાકારમાં લેઈ જઈ મીડું વાળવાનું છે.

છ પછી ઈ, ઈ કઢાવવી; કારણ તેમાં મીડું વાળવાને બદલે તે પાંખડાને સહેજ અને ફરક વધારે જમણી તરફ વાળવાનું છે.

છ પછી લ કઢાવો; કારણ તેમાં ઈના ઉપરના પાંખડાને મોટે કદે (આમ કાઢી વચમાં આડી લીટી કાઢી પછી કાનો કઢાવવાનો છે.

હવે પછી ડ કઢાવવો. તેનો ઉપલો ભાગ દ ના ઉપરના પાંખડા જેવો ને નીચેનો ભાગ ગના નીચેના પાંખડાને મળતો છે.

ડ પછી તેને મળતો ડ; પછી ઢ; કારણ તે બંને ડને સહેજ ફેરફાર સિવાય મળતા છે. પછી ણ સિખવવો; કારણ તેમાં ડની નીચે ર કરવાનો છે તથા આકીનો ભાગ ધ જેવો છે.

ડ તથા તેને મળતા અક્ષર સિખવ્યા પછી ડથી ઉઘટા ટ કઢાવવો. તે હવે સહેજ કાઢી શકશે; કારણકે હાય દેખવાયો હશે. વળી

નીચેના ભાગ લ જેવો છે, તથા ૩થી ઉલટો કાઢવાનો છે તે રમુજે સાથે છોકરા થોડી મહેનતે કાઢી શકશે.

૬ પછી તેને મળતો પશુ સહેજ ફેરફારવાનો હ કઢાવવો.

સારપછી હ કઢાવવો; કારણકે જો આ રીતે ૬, કાઢે તો ઉપર ૩ ને નીચે ૩ ક હ જેવો ભાગ કાઢવાનો છે; પણ જો આ રીતે હ કઢાવે તો ઉપર ૩ ને હ ક આઠો ટંકે લેના પાંખડા જેવો ભાગ કાઢવાનો છે.

હવે પછી ૫ કઢાવવો; કારણકે તેમાં કાના સિવાયનો ભાગ હ જેવો છે.

૫ પછી ૪ કઢાવવો; કારણકે તેમાં ૫ માં ફક્ત મીઠાનો ભાગ વધે છે.

આ પછી ૩ શિખવવો; કારણ તેનો ૧ આવો ભાગ થમાં, નીચેનો ૩ આવો ભાગ ૩માં, અને ૨ આવો ભાગ ૩માં આવી ગયો છે.

હવે પછી ૨ શિખવવો. તેમાં વચલી આડી લીટીનો ભાગ કાઢતાં બાકીનો ભાગ હ જેવો છે. પણ તે ૩ પછી ન શિખવવાનું કારણ એ કે હ શિખવ્યા પછી વચમાં આડી લીટી કાઢી ન કઢાવવો; પણ પહેલાં ૮ આંખું ઉપર પાંખડું, તેને લગતી — આંડી લીટીને છેવટ નીચલું પાંખડું કઢાવવું.

૬ પછી ૬; કારણકે તેમાં ફક્ત નીચેનું એકડા જેવું પાંખડું વધે છે.

આ પછી ૫ કઢાવવો. તેમાં પહેલું પાંખડું પના પહેલા પાંખડા જેવું કાઢી જોડે તેને લગાડેલો ૫ હોય તેમ કાઢવાનું છે, પણ જરા અંધરું છે; સજા પં પછી તે શિખવવો નહિ.

૫ કાઢ્યા પછી ૫ કઢાવવો; કારણ તેનો ધણો ભાગ ૫ ને મળતો છે; પણ પહેલું પાંખડું પના પહેલા પાંખડાને મળતું છે તે કાઢી પછી ધણોખરો ખતોજ ધાટ છે. હવે પછી ૪ ભ, ચ, અને અ એમ આંતુક્રમે શિખવવા; કારણકે તે એક ખીજને ધણો ભાગ થોડા વધારા ઘટારા કે ફેરફાર સાથે મળતા છે.

આ પછી ૩, ૪ શિખવવા. પછી ૩, પછી ૪ ને છેવટ ૩ કઢાવવો; કારણ એટલે પહેલ્યતાં ધણો ખરો હાથ વળ્યો હશે, એટલે તે કઢાવવા મહુ કઠણ નહિ પડે.

લીમછ વિ લક્ષ્મીરામ દવે.

૨. પ્રશ્ન—નીચેના દિસાખ ચોટે ગણવાની સહેલામાં સહેલી

રીત લખો:—

(અ) ૫૦૩×૨૧.

૫૦૩=૫૦૦+૩; ૫૦૦=અર્ધો હજાર, માટે ૫૦૩=અર્ધો હજાર અને ત્રણ. અર્ધો હજાર અને ત્રણ એ બન્નેને ગુણ્યા ૨૧ એવું ૫૦૩×૨૧ નું સ્વરૂપ થયું. હવે અર્ધો હજારને એકવીસે ગુણો. એટલે એકવીસ અર્ધું સાડાદસ હજાર આવ્યા. સાડાદસ હજાર બરાબર દસ હજારને પાંચસે. હવે ત્રણને એકવીસે ગુણો એટલે ત્રેસઠ આવ્યા. ૧૦૫૦૦ માં ૬૩ ઊમેરો એટલે ૧૦૫૬૩ જવાબ આવ્યો.

(વ) $\frac{૧૬}{૩} \div \frac{૧૬}{૩}$.

$\frac{૧૬}{૩}$ માં ૧૬ દઢ બાજક જણાય છે; માટે અંશ અને છેદને સોળે ભાગતાં $\frac{૧૬}{૩}$ આવે છે. $\frac{૧૬}{૩}$ માં ૭ દઢ બાજક જણાય છે; માટે અંશ અને છેદને સાતે ભાગતાં $\frac{૧૬}{૩}$ આવે છે. હવે $\frac{૧૬}{૩}$ અને $\frac{૧૬}{૩}$ નો સરવાળો કરવો; બન્નેનો છેદ સરખો છે. માટે બન્નેના અંશનો સરવાળો કરવો; અંશોનો સરવાળો ૩ થયો અને છેદ ૩ છે માટે $\frac{૧૬}{૩}$ અને $\frac{૧૬}{૩}$ નો સરવાળો $\frac{૧૬}{૩}$ થયો. હવે અંશને છેદે ભાગવા એટલે ત્રણને ત્રણે ભાગતાં ૧ પૂર્ણાંક જવાબ આવ્યો.

(ક) ૧ આનો ૯ પાઈ×૧૯.

૯ પાઈ=૦.૧૧૧ આનો; માટે ૧ આનો ને ૯ પાઈ=૧ આનો+૦.૧૧૧ આનો થયો. તે બન્નેને આગળીસે ગુણતાં આગળીસેકું ૧૯ અને આગળીસ પોઈ ૧૪ આવ્યા. એ બન્નેનો સરવાળો ૩૩ આના આવ્યા. સોળ આનાનો એક રૂપિયો. માટે ૩૩ આનાને સોળે ભાગતાં બે રૂપિયાને સવા આનો આવ્યો; એટલે જવાબ રૂ. ૨-૧-૩ આવ્યો.

(દ) ૬ આના ૩ પાઈનાં ૬૦ નંગ તો ૧૦૦ નંગની કિંમત ?

વિચાર કરતાં માલૂમ પડે છે કે ૬૦=૩ કોડી, અને ૧૦૦=૫ કોડી. માટે ૩ કોડીના ૬ આનાને ૩ પાઈ તો ૫ કોડીનું શું એવું દાખલાનું સ્વરૂપ થયું. હવે ૬ આના ૩ પાઈને ત્રણે ભાગતાં ૧ કોડીની કિંમત ૨ આનાને ૧ પાઈ આવી. તેને પાંચે ગુણતાં ૫ કોડીની કિંમત ૧૦ આનાને ૫ પાઈ આવી.

ચર્ચાપત્ર.

૧. જગન્નાથ રામચંદ્ર.

૧. પહેલી ચોપડીમાં પાઠ ૧૦ માં મળેલા '૩' શબ્દ છે એની જોડણી શી રીતે કરવી ?
૨. પહેલી ચોપડીમાં પાઠ ૧૨ માં મળેલા 'બાક' શબ્દ છે તેની જોડણી શી રીતે કરવી ?
૩. પાંચમી ચોપડીના પાઠ ૧૭૭ માં આશુના વચ્ચેની કવિતામાં 'પુવા વાવ ને કુંડ આપે અંગાડી' એમ લખ્યું છે, તો તે 'આપે' નો અર્થ શો કરવો ? કદાપિ 'ઓપે' હોય તો અર્થ બરાબર થાય માટે ખરું શું સમજવું.

ઉત્તર.

૧. ૨ ને દીર્ઘ જી કરવું.
  ૨. બને કાનો અને દસ્ય ઉ.
  ૩. આ કવિતામાં 'આપે' ને બદલે 'ઓપે' જોઈએ.
૨. મમનપ્રાસ નભુરામ.

૧. હોપકૃત ચોપડી ચોપડીમાં ૧૧૬ માં પાઠમાં એમ જણાવ્યું છે કે "પાપડી રંગે છે એ રંગ જાડમાંથી કે જીવડાંમાંથી નીકળે છે." તો પાપડીને રંગ ક્યાં જીવડાંમાંથી નીકળતો હશે ? જીવડાંને બદલે જીવડાંમાંથી નીકળે છે એમ હોય તો કેમ ?

૨. પાંચમી ચોપડીના ૧૫૧ માં પાઠમાં એમ જણાવ્યું છે કે "દિલોથી મૈત્રલ્ય ખૂણામાં મેવાડ, અન્તરે, અને માળવાના કેટલાક ભાગમાં રંગ નામે રજપૂત રાજ્ય કરતો હતો, તેમજ દિલોથી દક્ષિણે ચંપલ નદી બાજુ મેવાત મુસલમાન લાંબો રાજ્ય દસનખાં હતો." મેવાડ અને મેવાત એ જૂદા મુસલમાન હતાં બરતખંડની જૂગોળમાં મેવાડની દક્ષિણે જોવામાં આવે છે; પણ મેવાત મોટો મુસલમાન હતાં તેની દક્ષિણે જણાતી નથી, તેનું શું કારણ ? કદાપિ આગળ એ મુસલમાન હોય તો હાલ તેનું નામ શું છે ? તથા તેને ક્યા ભાગમાં જોવામાં આવ્યો છે ?

ઉત્તર.

૪. તમારું સમજવું ખોટું છે. જીંડવાં એ જાડને જ થાય છે. ખરું જીવડાં છે. કરમજી રંગ કરમજીમાંથી નીકળે છે. એ કરમજી એક જાતનાં જીવડાં છે.

૫. મેવાડનું રાજ્ય હાલ હયાતીમાં છે, તેથી ચાલતી ભૂગોળમાં તેનું વર્ણન આવે છે. મેવાડનું રાજ્ય અંગ્રેજ સરકાર તથા ખીજા આસપાસના રાજ્ય ભેગુ મળી ગયું છે, તેથી એનું વર્ણન આપ્યું નથી.

૬. દામોદર જોડા જોગી.

૧. વાંચનની ત્રીજી ચોપડીના ૩૩ મા પાઠમાં લખ્યું છે કે “લીમડાના જાડને જીગતાં ઘણાં વરસ લાગે છે.” આ વાક્ય વાસ્તવિક નથી; કેમકે ખીજા જાડને મુકામસે લીમડો તો ઝટ થાય છે. ઘણાં વરસ તો રાયણના જાડને જીગતાં થાય છે, તો એ બૂલ છે કે શી રીતે ?

૨. “આગમન કારણ થું છે” એ કવિતામાં કેટલાક આગમનનો અર્થ ‘આતરફ આવવું’ એવો કરે છે, પણ આગમનનો અર્થ ‘આવવું’ એટલો જ થાય છે તે વાજબી છે કે નહિ ?

ઉત્તર.

૧. તમારું એ સમજવું ખોટું છે. ચોપડી લખનારે એનું નથી લખ્યું કે લીમડાને સો જાડ કરતાં વધારે વખત લાગે છે. તેણે માત્ર લીમડાના જાડને જીગતાં (વધતાં) ઘણાં વરસ લાગે છે એટલું જ જણાવેલું છે તે ખરું છે. વડ, પીપર, વગેરે જાડ જેમ સહેજમાં વધી જાય છે તેમ લીમડો વધતો નથી.

૨. વાજબી છે.

૪. સત્યાકાંક્ષી—તમારું ચર્યાપત્ર અને તે સાથે મોકલેલું ટાઇમટેબલ પહોંચ્યાં છે. ટાઇમટેબલમાં તમે મહેતાજી અને એક આસિસ્ટન્ટ એમ બે શિક્ષક, અને ૭ ધોરણ તથા બે બાળવગે મળી આઠ વર્ગ કદખ્યા જણાવ્યો. આ વાત ખરી છે કે કેમ અને દરેક વર્ગમાં વિદ્યાર્થીની સંખ્યા કેટલી છે તે જણાવવું, એટલે તમારા ચર્યાપત્રનો ખુલાસો કરવામાં આવશે.

કેળવણી ખાતાની खवरो.

(તા. ૨૪ મી આગસ્ટ સને ૧૮૯૩ નું મુંબઈ સરકારનું ગઝેટ જુઓ.)

કેળવણી ખાતું.

જેલે મુંબઈ, તા. ૧૪ મી ઑક્ટોબર સને ૧૮૯૩.

નં. ૧૬૭૯—સને ૧૮૯૨ ના સપ્ટેમ્બર માસની તા. ૨૧મીની સરકારી જાહેરાત નં. ૨૦૧૫ ની રદ કરી આન્ટ—ઇન—એઇડના ધારાસંગ્રહનું સુધારેલું પરિશિષ્ટ આઈ લોકોને જાણ થવા સારૂ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે:—

આન્ટ—ઇન—એઇડ ધારાસંગ્રહ (૧૮૯૦).

પરિશિષ્ટ આઈ.

ચિત્રનાં મૂળતત્વના અભ્યાસના ઉત્તેજન માટે નિયમો.

૧. વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે ચિત્રના વિષયમાં વિદ્યાર્થીઓ અને યુપિસટીયરોનાં પરિણામ જોઈ તીચે મુજબ મદદ આપવામાં આવશે:—

(અ) પહેલા શ્રેણીનાં જે જે મનોચત્ર ઠીક જણાયે તે દરેકને માટે. ૩. ૦૧

(બ) પહેલા શ્રેણીનાં જે જે મનોચત્ર સારાં જણાયે તે દરેકને માટે. ૩. ૧)

(ક) પહેલા શ્રેણીનાં જે જે મનોચત્ર એજ જણાયે તે દરેકને માટે. ૩. ૨)

(દ) બીજા શ્રેણીનાં જે જે મનોચત્રમાં વિદ્યાર્થી પાસ થશે તે દરેકને માટે. ૩. ૫)

૨. સપ્તમી નિશાળો અને પાંચમીના મુખ્ય શિક્ષકો અને યુપિસટીયરો પૈકી જેઓને હુજરશાળાના બીજા શ્રેણી તથા ફોર્થ-ગ્રેડનાં ઍન્ટિફિકેટ મળ્યાં હશે અને જેઓ પોતાની શાળાઓમાં ચિત્ર શિખવતા હશે તેમને જે તેમના ઑજમાં ઑજ દસ વિદ્યાર્થીઓ પ-

*વિદ્યાર્થી મદદ લેનારી નિશાળો દશે તોજ આ મદદ આપવામાં આવશે. વિદ્યાર્થીની ઉંમર ૧૮ વર્ષની અંદર હશે તોજ અ, વ, અને કૌમાં દર્શાવેલ મદદ આપવામાં આવશે.

હેલા એડનું સર્ટિફિકેટ મેળવશે તો વર્ષ દહાડે સો (૧૦૦) રૂપીઆની રકમ મળશે. કોઈ મોટી નિશાળમાં અથવા નિશાળોના સમૂહમાં ડ્રૉઇંગ શિક્ષક બદલ એજ સરતે એટલીજ રકમ આપવામાં આવશે. જે શિક્ષકને હુન્નરશાળાના ત્રીજા એડનું અને ડ્રૉઇંગ શિક્ષકનું સર્ટિફિકેટ મળ્યું હશે તો દોઢસો રૂપીઆ આપવામાં આવશે.

૩. આ ઇલાકાની જે જે નિશાળો અને પાઠશાળાઓમાં ડ્રૉઇંગ શિખવાય છે તે તે નિશાળો અને પાઠશાળાઓને નીચલા નિયમો લાગુ પડશે.

૪. ઇનામ અને સર્ટિફિકેટો:—પહેલા અથવા બીજા એડના દરેક ઉત્કૃષ્ટ ચિત્ર, દોઢ ઇનામ આપવામાં આવશે અને પહેલા અથવા બીજા એડના બધા વિષયોમાં જે જે વિદ્યાર્થી પ્રાપ્ત થશે તે દરેકને સર્ટિફિકેટ મળશે.

પહેલા એડનાં ઇનામ અસાદ વર્ષની અંદરની ઉમ્મરના વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવશે.

૫. ઇનામ અને સર્ટિફિકેટો આપવા માટે પહેલા અને બીજા એડની પરીક્ષાઓ દર વર્ષે એપ્રિલ માસમાં લેવામાં આવશે.

૬. પહેલા એડના વિષયો નીચે મુજબ:—

(અ) સાદું ફ્રીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ.

(બ) સાદું મોડેલ અને પદાર્થ ઉપરથી ચિત્ર.

(ક) કર્તવ્ય બુધ્ધિ.

અ. પહેલા એડનું સાદું ફ્રીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ.

ડ્રૉઇંગ કાઢવામાં કોઈપણ જાતનાં યાંત્રિક સાધન, જેવાં કે આંકડું, તાપડું, અથવા ટ્રેસ કરવું, તે વિના, અથવા સીસાપેન, કાગળ (અથવા રસેટ), અને ઈન્ડિયા રબ્બર સિવાય કોઈપણ વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યા વિના જે ચિત્ર કાઢવામાં આવે તેને સાદું ફ્રીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ કહે છે.

જે નમુનાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તેની રૂપરેખા અંદર અને

* પારદર્શક ગ્રીણી કાગળ ચિત્ર ઉપર મૂકી તેપર સીસાપેનવતી પીચેના ચિત્ર પ્રમાણે ચિત્ર દોરી કાઢવું, તેને ટ્રેસ કરવું કહે છે.

સાદી હોવી જોઈએ, અને નમુનો નાની રૂંગાર સુકત આકૃતિ, ફલ, પાંદડું, ફળ, અથવા વિદ્યાર્થીની જાણીતી કોઈ સાદી વસ્તુ હોવી જોઈએ.

વ. પહેલા ગ્રેડનું મોડેલ ડ્રોઇંગ

વિદ્યાર્થીઓને વાંકી અને સીધી લીટીઓ દોરવી પડે એવી રીતે જોડવેલી સાદી વસ્તુઓ ઉપરથી રૂપરેખા ચિત્ર કાઢવું તેને મોડેલ ડ્રોઇંગ કહે છે. હિંદી માટીનાં વાસણો, પીતળનાં વાસણો, અને સુરતનાં રમકડાં આ વિષય માટે નમુના તરીકે ઠીક પડશે.

ક. કર્તવ્ય ભૂમિતિ.

પહેલા ગ્રેડમાં કર્તવ્ય ભૂમિતિનાં મૂળતત્ત્વ અને ચિતરવાનાં સાદાં ઓળખનાં ઉપયોગ શિખવવાની મતલબ છે. આ વિષયની પરીક્ષામાં બર્થેટ કૃત કર્તવ્ય ભૂમિતિનાં ૧ થી ૩૦, તથા ૩૩ થી, અને ૩૭ થી ફલ, અને ટ્રૂમલ (લંબવર્તુલ દોરવાનું ઓળખ) વતી લંબવર્તુલ દોરવો, એટલામાં પરીક્ષા લેવામાં આવશે.

૭. પહેલા ગ્રેડના શિક્ષણ માટે અઠવાડીયામાં ત્રણ પાઠથી ઓછા આવવા નહિ અને દરેક પાઠ કલાક કલાકનો હોવો જોઈએ.

૮. જે વિદ્યાર્થીઓ પહેલી વખત પરીક્ષામાં એસવાના હોય તેમની ખાસે પહેલા ગ્રેડના ત્રણે વિષયોની પરીક્ષા અપાવવી; પણ જેઓ કોઈ વિષયમાં નપાસ થયા હોય તેમને ત્યારપછીની વાર્ષિક પરીક્ષા વખતે તે વિષયની ફરી પરીક્ષા આપવાની હરકત નથી.

૯. જે વિદ્યાર્થી પહેલા ગ્રેડના બધા વિષયોમાં પાસ થયો નહિ હોય તેનાથી બીજા ગ્રેડના કોઈપણ વિષયની પરીક્ષા આપી શકાશે નહિ.

૧૦. બીજા ગ્રેડના વિષયો નીચે મુજબ:—

(અ) સપાટ ચિત્ર ઉપરથી ક્રીહેન્ડ ચિત્ર.

(વ) મોડેલ ઉપરથી ક્રીહેન્ડ ચિત્ર.

(ક) કર્તવ્ય ભૂમિતિ.

(હ) રેખાચિત્રદર્શન.

૧૧. બીજા ગ્રેડનું સંદિશિક્ષક કેળવવા ઇચ્છા રાખનાર વિદ્યાર્થીઓ

(અ) નિમેશા વખતમાં સપાટ ચિત્ર ઉપરથી રૂપરેખા ચિત્ર

કાઢવું.

હેલા એડનું સર્ટિફિકેટ મેળવશે તો વર્ષ દહાડે સો (૧૦૦) રૂપિયાની રકમ મળશે. કોઈ મોટી નિશાળમાં અથવા નિશાળોના સમૂહમાં ડ્રૉઇંગ શિક્ષક બદલ એજ સરતે એટલીજ રકમ આપવામાં આવશે. જે સિદ્ધાંતને કુતરશાળોના ત્રીજા એડનું અને ડ્રૉઇંગ શિક્ષકનું સર્ટિફિકેટ મળ્યું હશે તો દોઢસો રૂપિયા આપવામાં આવશે.

૭. આ ધલાકાની જે જે નિશાળો અને પાઠશાળાઓમાં ડ્રૉઇંગ શિખવાય છે તે તે નિશાળો અને પાઠશાળાઓને નીચલા નિયમો લાગુ પડશે.

૪. ધનામ અને સર્ટિફિકેટો:—પહેલા અથવા બીજા એડના દરેક ઉત્કૃષ્ટ ચિત્ર દીઠ ધનામ આપવામાં આવશે અને પહેલા અથવા બીજા એડના બધા વિષયોમાં જે જે વિદ્યાર્થી પ્રાપ્ત થશે તે દરેકને સર્ટિફિકેટ મળશે.

પહેલા એડનાં ધનામ અરાઢ વર્ગની અંદરની ઉમ્મરના વિદ્યાર્થીઓને આપવામાં આવશે.

૫. ધનામ અને સર્ટિફિકેટો આપવા માટે પહેલા અને બીજા એડની પરીક્ષાઓ દર વર્ષે એપ્રિલ માસમાં લેવામાં આવશે.

૬. પહેલા એડના વિષયો નીચે મુજબ:—

(અ) સાદું ફીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ.

(વ) સાદું ફ્રાડેલ અને પદાર્થ ઉપરથી ચિત્ર.

(ક) કૃત્ય ભૂમિતિ.

અ. પહેલા એડનું સાદું ફીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ.

ડ્રૉઇંગ કાઢવામાં કોઈપણ જાતનાં યાંત્રિક સાધન, જેવાં કે આંકડું, માપતું, અથવા *ટ્રેસ કરતું, તે વિના, અથવા સીસાપેન, કાગળ (અથવા રહેલ), અને ઈન્ડિયા રબ્બર સિવાય કોઈપણ વસ્તુનો ઉપયોગ કર્યા ર ને ચિત્ર કાઢવામાં આવે તેને સાદું ફીહેન્ડ ડ્રૉઇંગ કહે છે.

જે નમુનાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તેની રૂપરેખા અંદર અને

* પારદર્શક ઝીણો કાગળ ચિત્ર ઉપર મૂકી તેપર સીસાપેનવતી એના ચિત્ર પ્રમાણે ચિત્ર દોરી કાઢતું તેને ટ્રેસ કરતું કહે છે.

માપક બિંદુઓનો ઉપયોગ દર્શાવનાર અને સપાટી ઉપર ગમે તેવી રીતિમાં ખૂંટ્યા નક્કર પદાર્થો દર્શાવનાર યથાદર્શનના ઝેજના જવાબ લખ્યા.

૧૨. વિદ્યાર્થી દરેક વખત ખીજ ઝેડના ગમે તે એક વિષયની પરીક્ષા આપી શકશે; પણ જે વિષયની પરીક્ષા આપવી હોય તે વિષયનો તૈયાર કરેલો નમુનો તા. ૧૫ મી માર્ચ સુધીમાં મુંબઈની સર. જમ. સેદ્દા જીજ્ઞાસા દુનરશાખામાં મોકલવો. તે પસંદ પડશે, તો તેને વાર્ષિક પરીક્ષામાં દાખલ કરવામાં આવશે.

૧૩. નીચે મુજબ નમુના તૈયાર કરી મોકલવા પડશે:—

(એ) સપાટ ચિત્ર ઉપરથી એક તારમાં દોરેલું ક્રીકેટ રૂપરેખા ચિત્ર.

(વે) મોડેલસમૂહપરથી દોરેલું રૂપરેખા ચિત્ર.

(કે) ૭ કરતાં ઓછાં ન હોય એવાં ભૂમિતિનાં ફૂલ દોરેલો તાર એક.

(ઠે) યથાદર્શનચિત્ર.

હાફ ઇમ્પીરિયલ (૨૧ ઇંચ×૧૫ ઇંચ) કાગળના તાર ઉપર ઉપલા નમુના તૈયાર કરવા, અને તે તા. ૧૫ મી માર્ચ પહેલાં અથવા તે દિ. વસે સર. જમ. સેદ્દા જીજ્ઞાસા દુનરશાખામાં વિષય દીઠ રૂ. ૧) ની શી સાથે પહોંચે તેમ મોકલવા.

૧૪. કોઈ વિષયમાં પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીને તેના તેજ વિષયમાં ફરી પરીક્ષા આપવાની જરૂર નથી.

૧૫. મુંબઈમાં રહેનાર શિક્ષકો અને પ્યુબ્લિકીયરોને મુંબઈના ખીજ ઝેડના સર્ટિફિકેટનો અભ્યાસ કરવા માટે સર. જમ. સેદ્દા જીજ્ઞાસા દુનરશાખાના સવારના વર્ગોમાં દાખલ થવું હશે તો તેમને માત્ર શી લેઈને તેમાં દાખલ કરવામાં આવશે.

ટીપ—ખર્ચેટ ફૂલ કર્તવ્ય ભૂમિતિનાં મરાઠી, મુજરાલી, કાનડી, અને સિંધી ભાષાન્તરો સરકારી ડીપોમાંથી મળશે. કેરોલ ફૂલ કર્તવ્ય

જૂનિતિ ત્રિસિસ સધાબાઈ આત્મારામ સચુનની દુકાનેથી મળશે; ઠેકાણું, મુંબઈમાં કાલકાદેવીના રસ્તાપર.

ડ્રાઇંગ શિક્ષકનું સર્ટિફિકેટ.

૧. જેની પાસે આ સર્ટિફિકેટ હશે તે ડ્રાઇંગના હંચામાં હંચા જે એડમાં પાસ થયો હશે ત્યાંસુધી શિખવવાને લાયક ગણાશે.

૨. બીજા એડનું સર્ટિફિકેટ મળતા સુધી કોઈપણ ઉમેદવારને આ પરીક્ષામાં ખેસવા દેવામાં આવશે નહિ.

૩. આ સર્ટિફિકેટ માટે ઉમેદવારને જે બાબતમાં પાસ થવું પડશે:—

૧ લી:—લેખી પરીક્ષા.

૨ છ:—કાળા પાટીઆપર ચિત્ર કાઢવાની પરીક્ષા.

૪. લેખી પરીક્ષામાં સપાટ વસ્તુ ઉપરથી દોરેલી જે સાદી શુંગા-રખૂત આકૃતિઓ ઉમેદવારને આપવામાં આવશે, અને આ આકૃતિઓ દોરવાની સારી પદ્ધતિ તેણે બતાવવી પડશે. વિદ્યાર્થીએ આપેલા નમુનાની નકલ કેવી રીતે શરૂ કરવી અને કંમે કંમે કેમ પૂરી કરવી તે સંપૂર્ણ રીતે બતાવી આપે તેવાં કેટલાંક ચિત્ર આ કામ માટે તેણે દોરવાં. ચિત્રની સમજૂતી આપનાર નોંધ છોડેછામાં લખી તે સાથે સામિલ રાખવી. તે નોંધ બનતાં લગી સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત હોવી જોઈએ. વળી ઉમેદવારને જે અથવા ત્રણ સાદી વસ્તુનું યથાદર્શન દોરેલું ચિત્ર આપવામાં આવશે. આપેલા અર્થલોકન ખિંદ્રી જેવામાં આવેલ મોડેલસમૂહ તરીકે આને ગણવું. આકૃતિઓ ગોઠવવામાં અને રચવામાં વિદ્યાર્થીએ ઉપયોગ કરવાની જે રીતો ઉમેદવાર શિખવવાનો હોય તે જણાઈ આવે એ પ્રમાણે તેણે આ ચિત્ર દોરવું. સમજૂતી આપનારી દૃષ્ટી નોંધ છોડેછામાં લખી ચિત્રની સાથે તેણે સામિલ રાખવી.

૫. વાર્ષિક પરીક્ષાને પહેલે દલાડે ઉપલી પરીક્ષા લેવામાં આવશે. તેના જે સવાલપત્ર આપવામાં આવશે; પહેલાંને માટે ચાર કલાક અને બીજાને માટે બે કલાક આપવામાં આવશે.

૬. ઉપરની લેખી પરીક્ષામાં પાસ થયા વિના ઉમેદવારની કાળા પાટીઆપર ચિત્ર દાઢવાની પરીક્ષા લેવામાં આવશે નહિ.

૭. કાળા પાટીઆપર ચિત્ર દોરવાની પરીક્ષામાં ઉમેદવારને ત્રણ ચિત્ર દોરવાં પડશે:—

૧ જી. લેખી પરીક્ષામાં આપેલી શૃંગાર મુક્ત આકૃતિઓ પૈકી એકનું ચિત્ર.

૨ જી. જે અથવા ત્રણ સાદી વસ્તુઓના સમૂહનું ચિત્ર.

૩ જી. પહેલા ક્રેડની ભૂમિતિનાં જે અથવા ત્રણ કૃત્યો દોરવાં. દરેક ચિત્ર દોરવાને વીસ મિનિટનો વખત આપવામાં આવશે.

૮. કોઈ પણ બાબતમાં તપાસ થનાર ઉમેદવારને ગ્રાઉન્ડ શિક્ષકના સર્ટિફિકેટની આખી પરીક્ષા ફરી આપવી પડશે.

૯. મુખ્યની હુન્નરશાળાના પ્રિન્સિપાલ પરીક્ષાના સવાલ દાઢશે. જવાબપત્રો પ્રિન્સિપાલ અથવા વાઇસ પ્રિન્સિપાલ તપાસશે. પ્રિન્સિપાલ, વાઇસ પ્રિન્સિપાલ, અને સર, જન્મસેદ્ધ છંદમાઈની હુન્નરશાળાના સરકારી પરીક્ષકો મળી કાળા પાટીઆપર દોરવાના ચિત્રની પરીક્ષા લેશે.

૧૦. દરેક ઉમેદવારને ૩૩)ની ફી અગાઉથી આપવી પડશે.

નેક નામદાર ગવર્નર-જન-કાઉન્સિલના હુકમથી,

(સહી) G. C. WHITWORTH.

આર્કિટક સેક્રેટરી, સરકારનિસબત.

નવાં પુસ્તકો.

નીચેનાં પુસ્તકોની નવી આવૃત્તિ તૈયાર થઈ છે. જોઈએ તેમજ નીચે સહી કરનાર સાથે ગોઠવણ કરવી.

નામ.	કિંમત.
૧. સંસ્કૃત સિ. નં. ૪૮ પરશુર ધર્મ સંહિતા પુ. ૧ હ.	
ભાગ. ૨ જો.....	૪-૦-૦
૨. ગુજરાતી બાળમિત્ર ભાગ. ૧ હો.....	૦-૭-૦
૩. ગુજરાતી પહેલી મોટા અક્ષર તથા ચિત્રવાળી.....	૦-૦-૮
૪. હોપ ભૂગોળ ભાગ. ૨ જો.....	૦-૨-૦

સરકારી બુક ડીપો.

મુંબઈ, તા. ૬-૧૦-૯૩.

G. B. Nene.

કુરુરેટર.

નિશાળોના ઇનામ પત્રક.

આલાવાડ પ્રાંત. ધ્રાંગધ્રા કન્યા. મે. પો. સુ. સાહેબ ૩.૫)
 માવસા. શા. નીમચંદ રતનશી ૩. ૩) સુખલાલ સંવલ ૩. ૩) ચુડા.
 મે. આ. પો. એ. સ. ૩. ૫-૧૦-૦ વટવાણ કૃષ્ણ કન્યા. મે. ૩.
 બા. પો. એ. સાહેબ. ૩. ૨૫) થાન. ટોળીઆ હીરાનાયાની વિધવા
 માઈ સાંકળી ૩.૪) ભોઈકા. મે. આ. પો. એ. સાહેબ ૩. ૧૫)
 બાવળી. મે. તાલુકદાર સાહેબ. ૩. ૪) વાંટાવદર. ધ્રાંગધ્રાના મે.
 રાજ સાહેબ ૩. ૪) માયક. રાણાશ્રી મળુમા તથા સંસાભાઈ તથા
 રામસિંહજી તથા દોશી આણેકચંદ ૩. ૬) સાવલા. પાટવી કુમારશ્રી
 મદારસિંહજી ૩.૫) ચુડા. ગોરાળીઆ રામચંદ પંતજી ૩. ૬) ચુડા મુ.
 નિસિપાલિટી ૩. ૧૨ વાંટાવદર. બારોટ કાળા પરખત ૩. ૮) ટીકર.
 મહેતા. નેદા ગોડીદાસ વગેરે ૩.૩૦ સાવસા. ઉજમશી મહાદેવ ૩.
 ૪-૨-૦ પાટવી કુમારશ્રી ૩. ૩૦ ચુડા કન્યા. ટોળીઆ અબેચંદ
 સવલ ૩. ૫ ભોઈકા. મે. આ. પો. એ. સાહેબ ૩. ૧૫) સુખલાલ સંવલ તથા રામ
 ઝા, યાજુદાર દવાસંકર નેસુભરામ ૩.૩૦, નાયક શંકર ચામલ ૩.૩૦.
 સોરઠ પ્રાંત. વસાવડ. દેશાઈ કેસવલાલ પ્રાણજીવન ૩.૧૨.)

રોખના પીપરીઆ. દરબારશ્રી વાલોઈખડ ગોરખા ર. ૧૦) ઉડાણુ. મે.
દરબાર સાહેબ ર. ૨૦) ખગસરાં બાયાણી. દરબારશ્રી વાલો ગોદડ
ર. ૧૦૧ા ચરખા. મે. મેનેજર મગનલાલ પીતાબર ર. ૩) પાંટવા
મે. દરબાર સાહેબ ર. ૪૮) ગોદડ. મે. દરબાર સાહેબ ર. ૩૦)
માણાવદર કન્યા. મે. મેનેજર સાહેબ ર. ૫) ખગસરાં તા. સ્કૂલ.
મે. દરબાર સાહેબ ર. ૪૧) શેઠ. જવેરીલાલ ન્યાલયદ ર. ૩૧ા દરબાર-
શ્રી વાલો વાળસુર ર. ૧૦૧ા ખગસરાં કન્યા. મે. દરબાર સાહેબ
ર. ૧૦) ખગસરાં ઔચ. એજન ર. ૯) મેદરડા. એજન ર. ૧૨)
ખોલખા કન્યા. મે. દરબાર સાહેબ ર. ૫-૫-૬ ખોલખા એજન
ર. ૩૩૧ા જતપુર તા. સ્કૂલ. દરબારશ્રી બીમાલોરા ર. ૫૦) જતપુર
ઔચ. એજ ર. ૨૦) સંદર કન્યા. એજન ર. ૫૦) ખગસરાં કન્યા.
દરબારશ્રી સાંમતવાળા ર. ૫) ટસા. તાલુકદાર અખાવીદાસ છવાભાઈ
ર. ૧૭-૮-૬ પાંટવા તા. સ્કૂલ. માણાવદરના મે. દરબાર સાહેબ
ર. ૭૧ા મુંઝીઆસર. મે. દરબાર સાહેબ ર. ૭)

ઉમંદા તાબે અંગારીઆ. રાજપરાના કોદોર સાહેબ ર. ૩).

સુરત મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ. સુરત નં. ૬ ઠો. મી. લલુભાઈ
મોતીરામ ર. ૯-૮-૦ ની. હરિશંકર ગીરજનશંકર ર. ૩) સુરત નં.
૯ મો. શેઠ હરકીશનદાસ કોદોરચંદ ર. ૭ સુરત નં ૩ જી. મી. મો-
સારજી વલ્લભભાઈ વગેરે ર. ૫-૧૦-૦.

પાલણપુર વિભાગ. ચરા. મજમુદાર તથા હેમરાજ મહેતા
ર. ૪) વળા તાલુકદાર ર. ૪) ડીસા કન્યા. દક્તરી લલુભાઈ ર.
૩-૫-૬ સાં. કોદોર. ર. ૩-૪-૦ સમી. મે. રાધનપુર નવાખ
સાહેબ ર. ૧૯) પાલણપુર ઉર્ફસ્કૂલ. મે. દિવાન સાહેબ ખડાદુર.
ર. ૩-૧૧-૨.

અમદાવાદ તામદાર હરકુંવરઆઈની કન્યાશાળા. સારો મેલા-
વડો ભરી ગિસિમ કોદોરકલના હાથે ર. ૧૨૦-૭-૯૫૫ ધનામ વહેંચાઓ.
મોરા તાબે ગોધરા. મેત્રાલના કોદોર સાહેબ ગુલાબસિંહજી ર. ૩).
માતર મ્યુનિસિપલ સ્કૂલ. મે. રા. સા. દુર્ગેશ્વરભાઈ નટવરજી.

બાઈને હાથે રૂ. ૨૦-૧૨-૦ માતર મ્યુનિસિપલ છોકરાની તથા છોકરીઓની સ્કૂલ દેસાઈ ગળાભાઈ રણછોડદાસ રૂ. ૧૦૯).

હાસાર પ્રાંત. ભાડલા. છવા બોધા રૂ. ૩) રાજપરા. ધરમન પુરના મહારાણાશ્રી બળદેવજી રૂ. ૩) કોટડા સાંગાણી. દરબાર સાહેબ રૂ. ૧૮ એનન કન્યા. એનન રૂ. ૧૮) ધ્રોલ તા. સ્કૂલ. મે. હા. દાર સાહેબ રૂ. ૪૧ એનન કન્યા. એનન રૂ. ૧૬૧ મેંગાણી. મે. તાલુકદાર સાહેબ રૂ. ૧૫) મેવાસા. બોળ ધનજી માવજી રૂ. ૩) જોડીઆ. આ. વહિવટદાર માનસંકર રૂ. ૪ મહાનન રૂ. ૪) રામજી પ્રાગજી રૂ. ૬ ધ્રોલ. મી. સાકરલાલ રયામજી રૂ. ૫) ગઢકા. આ. તાલુકદાર સાહેબ રૂ. ૧૪-૪-૦ વીરપર. મે. હાકોર સાહેબ ૩૧-૬-૦ માપર. આ. તાલુકદાર રૂ. ૧૦ નવાનગર ધ્યેન નં રૂ. રોડ અરદેસર ટેમુલજી રૂ. ૮-૪-૦) આમરજી. મે. હાકોર સાહેબ ૨૨-૧૧-૦ જાંબુડા. ગઢવી વાલા મોડજી રૂ. ૩) જાંબુડા કન્યા. હથુર ધિરસેદાર આત્મ. મગનલાલ લક્ષ્મીસંકર રૂ. ૩-૨-૦

અમદાવાદ જીલ્લો. રોજકા મુગસમા ગયુઆ દીપસિંગજી વગેરે રૂ. ૪) કુહા. મધુરભાઈ ગલાભાઈ વગેરે રૂ. ૧૨-૦ ફેદરા. મે. એચ. ડિકસન સાહેબ રૂ. ૫) ચંબોડા કન્યા. સોજી જાના અમીન રણછોડભાઈ જોડાભાઈ રૂ. ૧૧ અમલાલીના અમીન રણજીભાઈ લાલજી રૂ. ૪) ચંબોડા મુખ્ય. એનન રૂ. ૪) ભંડોડા. દોરજીભાઈ હાકોર સાહેબના કુમારશ્રી તખતસિંગજી કરજીસિંગજી તથા બંડોડાના હાકોર હમેદસિંગજી પ્રતાપસિંગજી મગી રૂ. ૯ કુકવાવ. મહેતા રામચંદ્ર દેવજી રૂ. ૫ જોડીઆ. હાકોરસાહેબ શ્રી મુરસિંદજી હાજરાજી રૂ. ૫-૪-૦ રોજકા કન્યા. રાણાશ્રી ગયુઆ દીપસિંગજી રૂ. ૩ ગોરે. મારસિંગજી જોરાવરસિંગજી રૂ. ૩-૨-૯ પીપળી. મુખ્યજીદાર નસરતસિંગજી દમીનસિંગજી રૂ. ૩ બોગવા. દરબારશ્રી મુરજીભાઈ જોરાવરસિંગજી રૂ. ૫-૧૩-૯ ડાંગરવા. સ્કૂલ હમીરજીભાઈ મેખરા તરફથી રૂ. ૪ વામડ. શા. પોપટ નમુ. રૂ. ૪-૮-

સ્પેક્ટેટર, ગુજરાતગિત; પ્રેક્ષક; સુર્યપ્રકાશ; સુરત અખબાર; દેશીગિત;
 બરખા, સમાચાર; દિનેન્દુ.

દરકતશિક્ષક કોપીબુકો નીચેની સારતોથી મળશે.

૧ રોકડે રૂપીએ દેશાવરવા માલ મંગાવનારા મારતરના તમા વે-
 પારીઓ જોઓ, જોજામાંજોજા ૨૦૦ સંખ્યા તૈયી વપારે મકર ખરીદશે
 તેઓને સંકડે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ આપવાના આવશે પેકીંગ અને રે-
 લવેનો સર્વ ખર્ચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી જોછી ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને સંકડે ૨૫ ટકા
 ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે પેકીંગ, પોસ્ટેજ વીગેરેમાં સર્વ ખર્ચ ખ-
 રીદનારને મળે.

૩ માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં- જતાં કાઠી રીતે ખરાબ
 થાય તથા તે માલને 'ગુકસાલ' પુરે તેના બેખામદાર માલ મંગાવનાર છે.

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં માલ કચે રહેતો અને ક્યાં મોકલાવનાર
 તેનો પુરતો ખુદાઓ માલ મંગાવનારે લખી લખાવવો. રેલવે રેલસાનથી
 આગળ માલ લઈ જવાનો ખર્ચ માલ મંગાવનારને સાર સમજવો.

૫ હુડી મોકલાવનારે ખરાબર ડેકાણું લખવું.

૬ ગુજરાત તમા કાઠીયાવાડના સર્વ મારતરને તમા બુકબેસરોતો
 વિનંતીપુરેક લખાવવાનું કે દરકતશિક્ષક કોપીબુકોની સાથે આજોજી
 થીજી કોજીજી. ગુજરાતી તથા અંગ્રેજી બુકો સંકડે ૧ એક ટકાના ક-
 મીશનથી મોકલી આપવાની મોકલવો કરી છે. એક વખત કામગીરી
 નવાબી ખાત્રી મશે, પેકીંગમાં જોછે ખર્ચ માલ તેમ કરીશું. જોજોતી
 મરજી હોય તેઓએ તીયત્રે સરનામે લખવું.

મોકલેડ કામગીરી લીધામાં આવશે નહીં.

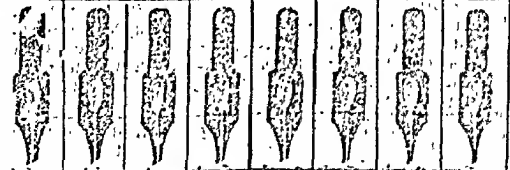
નમુના

આદરુ ડાવરુ મારતર

દરકત શિક્ષક કોપીબુકોની

રેલીલપેનોના

નં. ૧૦૦ નં. ૧૦૧ નં. ૧૦૨ નં. ૧૦૩ નં. ૧૦૪ નં. ૧૦૫ નં. ૧૦૬ નં. ૧૦૭

આવેતા ચેત માસમાં મારી લંડન તરફની મુસાફરીની ગદદ તરીકે આ મુદ્દતા નોંધના નોવેલના આદક થયા દરેક ગૃહસ્થોને વિનય પૂર્વક વિનય કરવામાં આવે છે. આ પુસ્તક એટલે ઉત્તમ નિવંશે એમ અનેક વિદ્વાનોના અભિપ્રાયથી સિદ્ધ થઈ ચુકેલું છે. તેનો લાભ લેવા દરેક ગૃહસ્થે તેનાર થવું જોઈએ. એ પુસ્તકના આદકો તરફથી જે આશ્રય મળશે તે આશ્રય પર મારી વિલાયતની મુસાફરીના અધાર છે. તે એ પુસ્તકની ઉત્તમતાની ખાતર, મને લંડનની મુસાફરીમાં મદદની ખાતર તથા દેશના દિવસની ખાતર આપ આ પુસ્તકની વ્યાસકિત નકલો અથવા છેવટ એક નકલ પણ અવશ્ય ખરીદશો એવી આશા રાખવામાં આવે છે. છેવટ આપે એટલું અવશ્ય માંદ રાખવું કે સ્વદેશીનું વિલાયત જેવું, એ કેવળ સ્વદેશીઓના લાભને માટે જ છે. પુસ્તક ફરી ફાળી લખાય છે તે જેવાની ઈચ્છા રાખનાર જે મંગલોરે તે તેનો નમુનો મોકલી આપવામાં આવશે. પુસ્તકનું કદ સ્ત્રી આદ પછી લગભગ પ્રત્યક્ષ દ્રારે એટલે ૪૦૦ આરસો પડવું થશે. આદક થનારે તુરતમાં લખી જણાવવું. હાલ કિંગતાડપિયા-૩ નજી અને પોસ્ટલ આના ૪૪ આર. જામનેગર. વૈદ્યરાસી. માનવ ધર્મ ઓશીસ. મેળોરાકર ગોવિંદ.

જ્યારે સાગર, અથવા તાવ સાગર લેદકનો એથ કુલસદેપ ૧૬ ગેજ નુટ રપ૦ કપડાના પૂઠા સિદ્ધિન કિમત રૂ. ૧૧ પોસ્ટલ માદક દૂકમાં મોટાં તથા બાગડો વગેરેના જેમની કૃપિતિ, લક્ષ્ય, ઉપાય વગેરે. નાડી પરીક્ષા, મુત્ર પરીક્ષા, કાળજાન, દીનચરીઆ, રાત્રીચરીઆ, કુતુબન, સનેપાન વગેરે પરીક્ષાઓ તથા માયા, રસ, ચુંબ, ઘૂત, તેલ, ક્રિમ્મણ, ઘૂપ, મુદન, અત્તન વગેરે તમામ ધતુ તથા ઉપધાતુનું ચોપન, મારણ, ચણ, દોષા, અનુપાન, એકજ દવા જુદા જુદા રોગોને દર રહે છે, કુલ, કળ, લેખાછ મગેરે વનસ્પતિ, દુધ, છી, અનાજ, મુત્ર તમામ જળી વગેરેના ચુકુદોષ દર્શાવ્યા છે ખાટે મુત્ર મિત્રો આપ અથ દરેક કુટુંબમાં રાખવા લાગર છે તે મંગાવી ખાતી કરશે. અખોસાંસ કોખીદાંસ. ઓરસદે હુલ્લે ખેડા.

એ યહી અપામંદમી. ૧. દારૂની હથેલ મુલતાની તથા હાડું કહેવતોની મુદ્દાઓ (છનામ લાખસરી મારે મજુર થએલી) રા. ૧૦. ૨. અમેલ તથા મુલચતી કહેવતો રા. ૧૦. ૩. નિર્બંધ કરમાળા (છનામ, માટે મજુર થએલી. રા. ૧૦. ૪. દુનિયા દર્પણ. સંસારી છ એકી નાટક. રા. ૧૦. ૫. દરેક દીન ઉપાદે સરવાલદર. રફાંની જતોખીતી નાવેલનું ખાતર જામ તથાના સંગાટા રા. ૧૦. ૬. દરેક કુટુંબમાં રા. ૧૦. ૭. હિંદુસ્તાનમાં મુસાફરી. રા. ૧૦. ૮. રચનાર—કરમચ્ચસી રહીમ નાનજીઆણી.

સૂચના.

આ પત્ર સંગ્રામી સર્વે લખાણુ ઝોડિટર તંરક માકલવું. તોટપેક કાગળ લેવામાં નહીં આવે. સીડી વગરના લખાણુ ઉપર દવાનું અપાશે નહીં. છાંયવા મોકલેલું લખાણુ ચોખ્ખો અક્ષરે કાગળની એકજ બાજુએ લખવું. તે અચૂક માસમાં છાંયવા અથવા નાપરોડ પડેલું લખાણુ માંછું માં-કમવાં જોવાના નથી. જરૂર હોય તો મોકલનારે પોતાને ખરચે મંગાવી લેવું.

શાળા ખાતાના ડેપુટી અને આસિસ્ટન્ટ ડેપુટી સાહેબોને તથા મહેતાજીઓને કૃતજ્ઞતા તથા નિશાળ વ્યવસ્થાને લગતા વિષય લખી મોકલવા ખાસ વિનંતિ કરીએ છીએ. શાળાઓ સંબંધી હ-કીકત સ્કૂલખોરાં લખી મોકલવો તો તેપણુ ખુશીથી પ્રસિદ્ધ કરીશું.

સરકારી તેમજ ખાનગી જાહેર ખખરા જે માસમાં છાંયવા હોય તેના આગસ્ટા માહનાની પાંચમી તારીખ પહેલાં પહેાંચવી જોઈએ. દ-ડખિત્રો જે માસના અંક સાથે વહેંચવાં હોય તેના આગસ્ટા મહિનાની પચીસમી તારીખ સુધીમાં આવવાં જોઈએ.

ગનીઓરડર મોકલનારે કુપન ઉપર પોતાનું નામ, ઠેકાણું, અને શી બાબતના પૈસા છે તે ચોખ્ખો અક્ષરે લખવું. તે વિના ભૂલ થવાનો સં-ભાવ છે. પોસ્ટની ટિકિટો મોકલનારે દર રૂપીએ અડધો આનો વધારે મોકલવો. પોસ્ટ સિવાય બીજી ટિકિટો લેવાશે નહીં.

આ પત્રની કિંમત અગાઉથીજ વરસ એકનો રૂ. ૧-૦-૦ રાખીએ. પોસ્ટેજ માફ. છૂટક નકલના પોસ્ટેજ સાથે અહીંઆના પત્રના ખરચે લે-નાર દસ રૂપીઆ સુધીના પગારવાળા શિક્ષક તથા વિદ્યાર્થીઓને દખાલ અર્થે સાથે ૦-૧૨-૦

વિષય લખી મોકલનારને પૈસા લેવાની ખુશી હોય તો તેમ રેપટ લખવું. વિષય પસંદ પડશે તો તેની અગલ વગેરે ઉપર વિચાર કરી દર છપેસે પાને ૩૧ થી ૩૨ સુધી આપવામાં આવશે. અચોપત્રનો એમાં સમાવેશ થશે નહીં.

જાહેરખખરાં છાપવાના ભાવ.

૩	લીટી.	ખાર માસ લગી લાગંબગટ દશે
૧	૩	તો પ્રથમ પૂરો ચાર્જ અને તે પ-
૨	૮	છીના અગીઆર મહિના લગી
૩	૧૫	પાગણો ચાર્જ પડશે. ખાર મહિ-
એ ઉપરાંતનો ભાવ ઉપર પ્રમાણેજ.		નાથી ઝોાં મુદત દશે તે પહેલે
મહિને પૂરો ચાર્જ અને પછીને દરેક મહિને અડધો ચાર્જ લેવાશે.		

દેડખિત્રો વહેંચવાના દર.

ખા તોલા સુધીના રૂ. ૮-૦-૦, અડધા તોલા સુધીના રૂ. ૧૦-૦-૦, અને એક તોલા સુધીના રૂ. ૧૨-૦-૦. તે ઉપરના માટે અમને લખવું.

The Gujarati School-Paper.

ગુજરાત શાળાપત્ર.

ડીસેમ્બર સને ૧૮૯૩.

અનુક્રમણિકા.

	૫૨
ગાસ	...૩૨૯
છાત્રાંકની ટ્રેનિંગ કોલેજ	...૩૩૩
દિવ્યનાં જાપણોનો સાર... ..	...૩૩૯
સ્થળવિષે પાઠ	...૩૪૨
ગ્રાણી વર્ણન... ..	...૩૪૫
હારવાળા ખનિજ પદાર્થો... ..	...૩૪૭
બાળગીત	...૩૪૮
પબ્લિક સર્વિસ પરીક્ષા	...૩૪૯
કેળવણીને ઉત્તેજન... ..	...૩૫૩
ચર્ચા કેડ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા, આગાવાદ... ..	...૩૫૮

(કેળવણી ખાતાના હુકમથી).

આમદાવાદ.

ચુનાઈટ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ.

સર્વ હક રેનાધીન રાખ્યા છે.

જાહેર સ્વરો.

કેળવણી ખાતાના વડાએ મંજૂર કરેલી
સરતોમાં સરતી સોદાગર સ્ટાનડર્ડ કોર્પોરેશન
નંબર ૧ થી ૬ સુધીની.

કમીશનમાં વધારો.
તા. ૧લી ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૨ થી.
નવી આવૃત્તિ.

નવા વધારા અને સુધારા સાથે.
સન ૧૯૯૩ ના જાન્યુઆરીથી બહાર પડશે.

કિંમત દરેક પ્રતના રૂ. ૦-૨-૩
ફેટલાંક વસ્તુ યાં ગુજરાત, કાઠિયાવાડ વીગેરે, ફેટલાંકો પર
અમારી સરતી કીંમતવાળી અને તેમાં પુરી પાડેલી અગત્યની અને કીં-
મતી બાંધતોથી બરપુર કોર્પોરેશન કલેક્શન આદેશો બાણીતા છે
માટે વધુ કલેક્શનની જરૂર નથી. ખરીદદારોએ પોતાનાં ઇનડેન્ટ જોડે
રોકડાં નાણાં વાળ્યાં. કમીશન નીચે પ્રમાણે:—

(૧)—૧૦ થી વધારે અને ૨૦ રૂપિયાથી ઓછી ખરીદી પર કમી-
શન ૨૦ ટકા પ્રમાણે.

(૨)—રૂ. ૨૫ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ષા

(૩)—રૂ. ૫૦ ની ખરીદી પર કમીશન ૩ ૧/૨ ષા

(૪)—રૂ. ૧૦૦ અને તેથી ઓછી કીંમતની નહીં એવી ખરીદી
પર કમીશન ૩ ૨૫ ષા

(૫)—૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ રૂપિયાની ખરીદી કરનાર સીર ૨૫-
નમી અર્થ પડશે નહીં.

“સોદાગર પ્રેસ હાઈસ,” ડૉ. દરીયામહેશ. નગીનદાસ હાથાભાઈ.
સુરત તા. ૧લી જાન્યુઆરી સન ૧૯૯૨. માનેજર સોદાગર પ્રેસ.

મહેતાજી સહિબો, ‘મોસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ’ આ-
પને બહુ ઉપયોગી છે. પુષ્કળ ગામગ્રંથના મહેતાજીઓ તેના આદક યયા છે
તેમાં હિંદુસ્તાનની અંદર નિકળતાં સારાં સારાં વર્તમાનપત્રોના સાર
બહુ સરસ રીતે આપવામાં આવે છે. ‘બુદ્ધિપ્રદાશ નેવડાં’ ‘૩૨ પ્રદ’ છતાં
કિંમત પોષ્ટ મુદ્દાં એક રૂપિયો. એકતાર વડે જુઓ. મગનલાલ
ઝવેરચંદ શાહ, લોખંડી—કાઠિયાવાડ.

બારે વખણાવેલી, ખચીત પ્રેષ અને સરતી.

આદરજી કવસજી માસ્તરની

હસ્તકૃતશિક્ષક કોર્પોરેશન.

આદ આગમાં.

કેળવણી ખાતાના હાલના તથા આગલા ઈન્સ્પેક્ટરો તથા ડેપુટી
ઈન્સ્પેક્ટરો, દેશની કેળવણીમાં આવેલાન બાણીતા શુદ્ધરો, પ્રેક્ષકો,

ખા. બા. જમશેદજી નવરોજજી હનવાલા, એમ. એ. બાવનગર દોલેજી-
 શેઠ એદલજી દોરાબજી તલાડી, બી. એ., એલફીન્સ્ટન હાઈ સ્કૂલના
 શેઠ ફરુકનજી મેનચેરજી દસ્તુર, એમ. એ. પ્રેસિડેન્સી પુના દોલેજી.
 ખા. સા. ઇબ્રાહીમ મંદમંદ સયાની, બી. એ., હેડમાસ્તર ભરૂચ હાઈસ્કૂલ.
 રા. સા. માધવલાલે હરિલાલે દેસાઈ, પ્રિન્સિપાલ, ત્રેતાંગ દોલેજી,
 મી. એ. એસ. જર્વીસ, સુરત મીથન સ્કૂલના પ્રિન્સિપાલ.
 મી. વીલીયમ બીડી, બી. એ., સુરત મીથન સ્કૂલના મેનેજર.
 રા. સા. નવલરામ લક્ષ્મીરામ, રાજદોટની ત્રેતાંગ દોલેજીના પ્રિન્સિપાલ.
 શેઠ બેરામજી દુરામજી પટેલ બી. એ. માંજી હેડમાસ્તર સુરત હાઈસ્કૂલ
 શેઠ હોરમજી જાંગીર પ્રોપ્રાયટરી, સ્કૂલના માલેક.
 શેઠ દુરામજી બમનજી માસ્તર બી. એ. કોટ, હાઈસ્કૂલના માલેક.
 શેઠ માણેકજી બેજનજી કુપર માંજી ફાઈ હાઈસ્કૂલના હેડમાસ્તર.
 શેઠ. બરજેદજી ખરશેદજી સંજ્જણા, ચંદનવાડી, સ્કૂલના માંજી માલેક.
 શેઠ. નશરવાનજી ખરશેદજી નાનજી, ચંદનવાડી, સ્કૂલના માંજી માલેક.
 શેઠ. જમશેદજી, ખંડુખાસ, બી. એ. હેડમાસ્તર, એલફીન્સ્ટન મીડલસ્કૂલ
 શેઠ. માણેકશાં. બેરામજી માસ્તર, ગોકળદાસ તેજપાલ સ્કૂલના હેડમાસ્તર
 રા. રા. લક્ષ્મીદાસ. દી. હેડમાસ્તર આલફ્રેડ, હાઈસ્કૂલ, ભુજ.
 રા. રા. એમ. એમ. બલસારી બી. એ. હેડમાસ્તર, ગોધરા એ. વં. સ્કૂલ.
 રા. રા. મોતીલાલ મોહનલાલ, હેડમાસ્તર, એ. વં. સ્કૂલ, બાવનગર.
 રા. રા. માણેકલાલ અમૃતલાલ દવે, હબીબખાંદર સ્કૂલ, આગળ ખાનમહમંદ
 શેઠ. રશતમજી મેરવાનજી માસ્તર, હેડમાસ્તર, દુરામજી. પટેલ સ્કૂલ.

મુંબઈની ગુજરાતી સ્કૂલના, હેડમાસ્તરો.

મી. શુભાષદાસ સુંદરદાસ ચોકસી.	શેઠ. કૃષ્ણજી શોરાબજી મંદ્રોહના.
મે. પ્રાણજીવનદાસ કાદાનદાસ.	મે. માણેકલાલ ધીરજીરામ અધ્યાપ.
મે. હરદાસનદાસ બીજલાલ.	મે. આતંગારામ જોશીનંદાસ.
મે. શીવશંકર કૃષ્ણજી ભટ્ટ.	મે. મોહનલાલ પ્રેસાદરોય.
શેઠ. મેરવાનજી શોરાબજી દલાલ.	

મુંબાઈ અને ગુજરાતના જાહેર છાપાના મતો.

રાશત ગોહતાર, મુંબઈ સમાચાર, જામે જમશેદ, અખબારે મો-
 દાગર, ઈયસરેદિંદ; ગુજરાતી: યજ્ઞદાં પરંત; રીપન, રીપોર્ટર; ઇન્ડિયન
 સ્પેક્ટેટર ગુજરાતમિત્ર; પ્રજામિત્ર; સુર્યપ્રકાશ; સુરત અખબાર; દેશીમિત્ર;
 ભરૂચ સમાચાર; દિતેમ્બુ.

દસ્કતચિક્ષક કોપીયુકો ભીચલી સરતોથી મળશે.

૧ રોકડે રૂપીએ દેશાવરથી માલ મંગાવનારા માસ્તરો તથા વે-
 પારીઓ જોગા, જોગામાંએછી ૨૦૦ તથા તેથી વધારે નકલ પેરીદશે
 તેઓને સંકડે ૨૫ ટકા ડીસ્કાઉન્ટ; આપવાના આવશે પેટીંગ અને રે-
 લવેનો સર્વે ખરચ આપવામાં આવશે.

૨ ૨૦૦ થી એછી ૨૫ નકલ સુધી મંગાવનારને સંકડે ૨૫ ટકા
 ડીસ્કાઉન્ટ મળશે, પણ રેલવે, પેટીંગ, પોસ્ટેજ લીગેરેનો સર્વે ખરચ ખં-
 રીદનારને માયે.

૩ માલ મોકલાવ્યા પછી તે રસ્તામાં જતાં કોઈ રીતે ખરાબ
 થયા તથા તે માલને નુકશાન પુગે તેનાં જોખમદાર માલ મંગાવનારને.

ગુજરાતશાળાપત્ર.

પુસ્તક ૩૨ મું.

ડીસેમ્બર, ૧૯૯૩.

અંક ૧૨ મો.

માસ.

વડોદરા દેશી કેળવણીખાતાનાં ડિરેક્ટર સાહેબની સહીનો એક સંકુલર “કેળવણી” પત્રના આશિર્વાદ માસના અંકમાં પ્રસિદ્ધ થયો છે, તેથી જણાય છે કે સાંતી સઘળી હિંદુ શાળાઓના પાંચમા અને તે ઉપરનાં ધોરણનાં જે બાળકોને વાંધો ન હોય તેમને “સાર્ય ભગવદ્-ગીતા નીતિના ગ્રંથ તરીકે” શિખવવાનો, અને એ પુસ્તકમાંથી હરકત જેવો ભાગ કાઢી નાંખી નવી આવૃત્તિ તૈયાર કરવાનો હુકમ થયો છે. તે હુકમને આધારે ડિરેક્ટર સાહેબ લખે છે કે “જ્યાં સંસ્કૃત ચાલતું હશે તથા જ્યાં સંસ્કૃત શિખવવાને લાયક શિક્ષક હશે ત્યાં ગીતાના સંસ્કૃત શ્લોક પણ શિખવવા. જે શાળાઓમાં એ રીતે બની શકે એમ ન હોય ત્યાં પ્રુલાસાથી અર્થ માત્ર શિખવવા.” બાળક સાત વરસની ઉંમરે પહેલા ધોરણમાં દાખલ થાય તો પાંચમા ધોરણ સુધી પહોંચતાં તેની ઉંમર બાર વરસની થશે. એ ઉંમર ભગવદ્ગીતાનું તત્ત્વ-જ્ઞાન શિખવા કે સમજવાને યોગ્ય છે ? ભગવદ્ગીતાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ માણસનું મન વૈરાગ્ય તરફ વાળવાનો છે. વડોદરાના કેળવણીખાતાનો ઉદ્દેશ પણ લોકોને બાળપણથી વૈરાગ્ય તરફ દોરવાનો છે? હમને લાગે છે કે એ ખાતાએ હાલમાં વિજ્ઞાનીનો વેગ ધારણ કર્યો છે. કયો ભાગ હરકત ભરેલો ગણી કાઢી નાંખવામાં આવે છે તે “છોકરાંને અનુકૂળ થાય એવું” ખાસ પુસ્તક શાસ્ત્રી છાયાલાલ નરભૈરામ ભટ્ટ પાસે તૈયાર કરાવવામાં આવ્યું છે તે થોડા દિવસમાં બહાર” પડેથી જણાશે.

આ પત્રના સંપાદક વાંચનારને ખબર છે કે સન ૧૯૮૪ સુધી આ પત્રિકાના ઇમેજ રાજ્યની ધણીખૂરી પ્રાથમિક નિશાળો સરકાર તરફની

૨૫૮૯૦૦ રૂપિયાની મદદ સાથે લોકલેન્ડને ખરચે ચાલતી હતી. કોઈ કોઈ મ્યુનિસિપાલિટી પોતાની હદમાં ખુશી પ્રમાણે યોડી વધારે મદદ આપતી હતી; ખીજે ઠેકાણે તેમ યત્ન નહોતું. સન ૧૮૮૪ ના વરસમાં સ્થાનિક સ્વરાજ્યના કાયદા યવાથી મ્યુનિસિપલ હદની પ્રાથમિક નિશાળો ચલાવવાની જવાબદારી મ્યુનિસિપાલિટીઓને શિર આવી, અને તે હદમાં લોકલેન્ડને ખરચે ચાલતી નિશાળો મ્યુનિસિપાલિટીઓને સ્વાધીન કરવાની તળવીજ ચાલવા માંડી. તે વખત એ નિશાળો પાછળ ૩૩૮૨૩૨ રૂપિયા ખરચાતા હતા. સરકારે એ રકમના ત્રીજા ભાગ જેટલી એટલે એકલાખ બારહજાર રૂપિયાની નવી મદદ મ્યુનિસિપાલિટીઓને આપવાનો ઠરાવ કર્યો, અને લાંમુધી લોકલેન્ડને ૨૫૮૯૦૦ રૂપિયાની મદદ મળતી હતી તે ચાલુ રાખી. આથી મ્યુનિસિપલ હદમાં વપરાતી રકમમાંથી ફીની ઉપજ બાદ કરતાં બાકીના ૨૨૩૫૪૭ રૂપિયા લોકલેન્ડોને બચ્યા, અને ગામડાની નિશાળોમાં મુધારો વધારો કરવાનું બની શક્યું. તેજ વખતે એવો પણ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હતો, કે સરકારને જેમ નાણાંની સવડ થતી જાય તેમ લોકલેન્ડોને અપાતી મદદ વધારી તે એકંદર ખરચના એક તૃતીયાંશ જેટલી કરી આપવી, અને તે પ્રમાણે સન ૧૮૮૫માં એક લાખ રૂપિયાનો વધારો આપવામાં આવ્યો હતો. મ્યુનિસિપાલિટીઓને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એક લાખ બાર હજાર રૂપિયાની જે મદદ આપવામાં આવી તે પાંચ વરસના કરારથી આપી હતી, અને તે મુદતને અંતે નિશાળોના એકંદર ખરચમાં ફેરફાર થયેલો જણાય તો સરકારમદદમાં પણ નાણાંની સવડ પ્રમાણે વધઘટ કરવી એમ વિચાર રાખ્યો હતો. મુદતની અંદર મ્યુનિસિપલ હદમાં નિશાળો વધે તેને ઓંટછન એડના ધારા પ્રમાણે મદદ આપવી એવો ઠરાવ કરી તે સાર ૨૮૦૦૦ રૂપિયા જૂદા મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા. એટલે મ્યુનિસિપલ હદની નિશાળો માટે એકંદર એક લાખ આઠાસ હજાર રૂપિયાની રકમ મંજૂર થઈ હતી. સદરજુ કરારની પાંચ વરસની મુદત થયે જૂની નિશાળોના ખરચમાં વધારો થયેલો અને નવી નિશાળો નિકળેલી માત્રમ યજવાથી હાલના ખરચના એક તૃતીયાંશ જેટલી મદદ આપવી

માટે સરકારે ચાલુ વરસમાં સુમારે સાડીતેવીસ હજાર રૂપિયા વધારે મંજૂર કર્યાં છે. આ વરસથી આ ઇલાકાની મ્યુનિસિપાલિટીઓને સરકારે મદદના ૧૬૩૪૮૦ રૂપિયા મળશે. મુંબઈ શહેરની મ્યુનિસિપાલિટીને ઉપરના હિસાબમાં ગણી નથી; તેને રંટ ૦૦૦ રૂપિયા જૂદા આપવામાં આવે છે.

આજ સુધીની મદદના એક લાખ ચાલીસ હજાર રૂપિયા ઉપર ગણાવ્યા છે તેમાં સિંધનો વરાડ ૨૫૩૫૬ રૂપિયાનો હોવા છતાં લાંની મ્યુનિસિપાલિટીઓને માત્ર ૭૬૦૫ રૂપિયા મળતા હતા. બાકીના ૧૭૭૫૧ રૂપિયા પોલિસનો ખર્ચ સરકાર ઉઠાવે છે તે બદલ તેમની પાસેથી કાપી લેવામાં આવતા હતા, અને તે ખાનગી નિશાળોને મદદ આપવામાં વપરાતા હતા. નવા વધારાના વરાડ સાથે હવે સિંધની મ્યુનિસિપાલિટીઓને ૨૭૮૪૦ રૂપિયા પૂરા આપવામાં આવશે. ઇલાકાના ખીન્ન ભાગની માફક પોલિસ ખર્ચની તેમને પણ માફી આપવામાં આવશે, અને ખાનગી નિશાળોની મદદમાં ખર્ચાતા રૂ. ૧૭૭૫૧ માટે સરકાર ખીલ સવડ કરી આપશે. આ રીતે જૈતાં સિંધને સુમારે વીસ હજાર રૂપિયાનો વધારો મળશે. ખીન્ન પ્રાંતોની રકમ નીચે મુજબ છે.

	આજ સુધી અપાતી મદદના રૂપિયા.	હવેથી આપવાની મદદના રૂપિયા.
મધ્ય ભાગ.	૪૨૯૧૪	૫૬૬૩૨
ઉત્તર ભાગ.	૪૨૦૮૨	૪૬૭૦૦
દક્ષિણ ભાગ.	૨૭૭૭૨	૩૨૦૦૮

ઉપરના આંકડાથી જણાય છે કે પાછલાં છ સાત વરસમાં મધ્ય ભાગની મ્યુનિસિપાલિટીઓએ પોતાની નિશાળોનો ખર્ચ સુમારે ૪૨૦૦૦ રૂપિયા જેટલો વધારેલો હોવો જોઈએ, તેથી તેમની મદદમાં સુમારે ૧૪૦૦૦ રૂપિયાનો વધારો થયો છે. ખીન્ન ભાગોએ તેટલો વધારો કર્યો નથી. ઉત્તર ભાગની દરેક મ્યુનિસિપાલિટીને નવા ઠરાવ પ્રમાણે કેટલી રકમ મળશે તે હવે પછી આપું છું.

મુમ્મદ સિવાયનાં આ ઇલાકાનાં મોટાં શહેરોનો મુકાબલો કરતાં નીચે પ્રમાણે હકીકત જણાય છે.

આજ મુધીની મદદ.	હવે આપવાની મદદ.	વધારો.
પૂના ૩. ૩૬૫૪	૫૬૫૬	૨૩૦૨
અમદાવાદ ૩. ૩૪૨૫	૪૫૦૪	૧૦૭૯
સુરત. ૩. ૩૨૧૯	૪૦૧૬	૭૯૭
કરાંચી. ૩. ૩૨૩૯	૫૭૬૮	૨૫૨૯

આ આંકડાથી જણાયછે કે પાછલાં સાત આઠ વરસમાં કરાંચી અને પૂનાની મુનિસિપાલિટીઓએ પોતાની નિશાળોના ખર્ચમાં ઘણો સારો વધારો કર્યો છે. એકંદર ખર્ચના ત્રીજા ભાગ જેટલી મદદ સરકાર આપેછે એટલે હાલ કરાંચીમાં રૂ. ૧૭૩૦૪ અને પૂનામાં રૂ. ૧૭૮૬૮ ખર્ચાતા હોવા જોઈએ. આ રથને એટલું પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે પૂના શહેર સિવાય પૂનાનાં પરાંની નૂદી મુનિસિપાલિટી છે તે રૂ. ૬૪૮ ખર્ચેછે, અને પૂનાકાંપ રૂ. ૨૫૬૮ ખર્ચે છે. એ ગણતાં પૂનાનો એકંદર ખર્ચ રૂ. ૨૧૦૮૪ નો થાય છે. અમદાવાદ પોતાની નિશાળો પાછળ રૂ. ૧૩૫૧૨ ખર્ચેછે, અને સુરત રૂ. ૧૨૦૪૮ ખર્ચેછે.

અમેરિકામાં નાયગરાનો જળરો પાણીનો ધોધ છે, તે વડે કારખાનાં ચલાવવા માટે વિજળી ઉત્પન્ન કરવી એવી કેટલાંક વરસથી સૂચનાઓ થયા કરતી હતી. હાલમાં એ સૂચનાઓનો અમલ થવાનો વખત નજીક આવેલો જણાય છે. એ કામ માટે અમેરિકામાં એક કંપની ઊભી થઈ છે, તેણે ધોધના વ્યર્થ જતા બળનો ઉપયોગ કરવા સારૂ હમણાંજ બાંધ કામ પૂરું કર્યું છે. વળી તેણે ત્યાં આગળ કારખાનાંથી બરપૂર શહેર વસાવવા માટે પંદરસં એકર જમીન ખરીદ કરી છે. કંપની ધારે છે કે તેનું બધું કામ પૂરું થશે ત્યારે ધોધના આઠમા ભાગના પાણીથી સાગચાર લાખં ધોડાના બળ જેટલી વિજળી પેદા થઈ શકશે, અને નવા શહેરમાં તથા ઉદ્યમ ઊભા થશે. કેટલાક

લોકો એ બળનો લાભ મેળવવા માટે કંપનીને અસાર પહેલાં અરજ કરી ચૂક્યા છે. હિંદવાસીઓનું ધ્યાન આવી બાળ્યે તરફ ક્યારે ખેંચાશે ? હલકા પગારની નોકરી કરવા કરતાં ઉઘમમાં લાગવું વધારે લાભકારી અને પ્રતિષ્ઠિત છે.

ઇંગ્લાંડની ટ્રેનિંગ કૉલેજો.

પાછલા અંકોમાં હમે ઇંગ્લાંડની પ્રાથમિક નિશાળોની, તેમના અભ્યાસ ક્રમની, તેમને મળતી સરકારી મદદની, અને ખીછ કેટલીક હકીકત આપી છે. યુનિવર્સિટીયરો કથી શરતે રખાય છે, તેમને શ્રી અભ્યાસ કરવો પડે છે, અને તેઓ છેવટ કથી પરીક્ષા આપે છે તેપણ જણાવ્યું છે. હવે લાંબી ટ્રેનિંગ કૉલેજોની થોડી હકીકત આપીશું.

પ્રાથમિક નિશાળોના શિક્ષક તૈયાર કરવાસાથે ઇંગ્લાંડમાં બે પ્રકારની ટ્રેનિંગ કૉલેજો છે: (૧) દિવસની, એટલે જેમાં વિદ્યાર્થીઓ રહેતા નથી પણ માત્ર દિવસે બસવા આવે છે; (૨) રેહાણવાળી, એટલે જેમાં તેમને બસવા તથા રહેવાનું હોય છે. ઘણીખરી કૉલેજો ખીજ પ્રકારની છે. દિવસની કૉલેજો થોડો વખત યયાં નિકળી છે, અને વિદ્યાર્થીઓ શિક્ષણપદ્ધતિની સાથે યુનિવર્સિટીની હમી કેળવણી લઇ શકે તે માટે તેમાંની ઘણીખરી યુનિવર્સિટીઓના સંબંધમાં કાઢવામાં આવી છે. રેહાણવાળી કૉલેજોને પણ દિવસના વિદ્યાર્થી દાખલ કરવાની છૂટ છે. અધી ટ્રેનિંગ કૉલેજોના સંબંધમાં વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણકળાનો મહાવરો કરાવવા સાથે પ્રાક્ટિસિંગ સ્કૂલો કાઢવાની સરકારે ફરજ ઠરાવી છે. સઘળી કૉલેજો ખાનગી છે અને કમિટીઓ તેમની વ્યવસ્થા કરે છે; સરકાર માત્ર તેમને મદદ આપે છે. કૉલેજના એકંદર ખરચના પૌણા ભાગ કરતાં, અથવા કૉલેજમાં રહેનાર દર પુરખ વિદ્યાર્થીએ ૫૦ પાઉંડ, દર સ્ત્રી વિદ્યાર્થીએ ૩૫ પાઉંડ, અને દર દિવસના

વિદ્યાર્થીએ ૧૦ પાઉંડ કરતાં વધારે વાર્ષિક મદદ આપવામાં આવતી નથી. પ્રાક્ટિસિંગ સ્કૂલો માટે પ્રાથમિક નિશાળોના નિયમ પ્રમાણે જૂદી મદદ આપવામાં આવે છે. કવીન્સ સ્કૉલરશિપ પરીક્ષામાં પહેલા અથવા બીજા વર્ગમાં પાસ થનારનેજ કોલેજમાં દાખલ કરવામાં આવે છે. યુનિવરસિટીના આજુબોટા એ પરીક્ષા આપ્યા વિના દાખલ થઈ શકે છે. વિદ્યાર્થીઓને નીરોગીપણા બાબત દાક્તરનું સર્ટિફિકેટ મેળવવું પડે છે, અને શિક્ષકનેા ધંધો કરવાનો ખોતાનો ધરાદો છે. એવો લેખ પણ કરી આપવો પડે છે. કોલેજમાં ઓછામાં ઓછા બે વરસ અભ્યાસ કરવો પડે છે, અને પહેલા તથા બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થયેથી તેમને સર્ટિફિકેટડ શિક્ષક ગણવામાં આવે છે. પણ એક જ સ્કૂલમાં જાત્રુ નોકરી કરી લાગલગત બે વાર્ષિક પરીક્ષાઓમાં ઇન્સ્પેક્ટરને સંતોષ આપ્યા વિના તેમને સર્ટિફિકેટ મળતું નથી. કોલેજની વાર્ષિક પરીક્ષામાં પાસ થનારના ત્રણ વર્ગ કરવામાં આવે છે, તેમાંથી બીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પહેલા અને બીજા વર્ગમાં પાસ થનારનેજ યુનિવર્સિટીએ શિક્ષણ આપવાનો હક મળે છે. કોલેજના અવસ્થાપકોની મરજી હોય તો કેળવણી ખાતાની મંજૂરીથી તેઓ બીજા વર્ષમાં પાસ થયેલા વિદ્યાર્થીઓને ત્રીજા વર્ષના અભ્યાસ માટે રાખી શકે છે, અને ત્રીજા વર્ષની પરીક્ષામાં પાસ થનારને નોકરી લીધા પછી એક જ વર્ષ ઇન્સ્પેક્ટરને સંતોષ આપ્યાથી સર્ટિફિકેટ મળે છે.

કોલેજોનો અભ્યાસ ક્રમ નીચે આપીએ છીએ. સ્ત્રી અને પુરુષ વિદ્યાર્થીઓનો અભ્યાસ કેટલીક બાબતોમાં સરખો છે. દરેક વર્ષના અભ્યાસ ક્રમના ત્રણ વિભાગ કર્યા છે. પહેલા વિભાગના વિષયો દરેક વિદ્યાર્થીને લેવા પડે છે. કેળવણીખાતાએ કહેલી યુનિવરસિટીની પરીક્ષાઓમાં પાસ થનારને એ પરીક્ષાઓમાં લીધેલા બીજા વિભાગના વિષય માફ કરવામાં આવે છે અને બાકીના લેવા પડે છે; તેવી પરીક્ષા નહીં આપનારને બીજા વિભાગમાં ઠરાવેલા બધા વિષય લેવા પડે છે. ત્રીજા વિભાગના વિષય ઐત્થિક છે; તેમની પરીક્ષા વિદ્યાલુન્નરખાતા તરફથી લેવામાં આવે છે.

૬. હરથટ સ્પેન્સરશ્રુત કેળવણી, પ્ર-
કરણ ૧ અને ૨; અથવા લોક-
ના કેળવણી સંબંધી વિચાર, ક-
લગ ૧૪૦ થી ૧૬૫.

ટીપ. ટ્રેનિંગની આખી મુદતમાં ઓ-
છામાં ઓછા ૧૫૦ કલાક અને તે પૈકી
બીજા વરસમાં ઓછામાં ઓછા ૭૫
કલાક યોગ્ય દેખરેખ નીચે ગ્રાડિસિંગ
રફલમાં કામ કર્યું છે એવા કોલેજના પ્રિ-
ન્સિપાલના સર્ટિફિકેટ વિના કોઈ ઉમેદ
વારની આ વિષયમાં પરીક્ષા લેવાતી નથી.

વાંચન અને રચણ હુન્નરલુથી, વિરામ ચિન્હપર
કવિતાનો મુખ્ય આધાર, અને યોગ્ય હળથી ની-
ચ પાઠ, પ્રકરણો તથા બીજાં પ્રન્સેપ્ટર લઈ આવે
પ તેમજ સ્ત્રી તે પુસ્તકોમાંથી વાંચનું. કવિતાની
વિધાર્થી માટે ૩૦૦ લીટીનો મુખપાઠ.
હાલેલી ચોપડીઓમાંથી તેમજ તે
સિવાયની પ્રન્સેપ્ટર લાવે તે ચોપડી-
ઓમાંથી વાંચનું; હળ, ભાવ પ્રમાણે
આવાનું બદલાવું, લાંબાં અને શુદ્ધ-
લીઓ વાંચનું વાંચન, વગેરે વાંચનના
ઉચ્ચ ગુણોમાં પહેલા વર્ષ કરતાં વધારે
મુધારો જતાવેલો. કવિતાની ૩૦૦ લીટી
નો મુખપાઠ.

લેખન, પુ. ૩૫ અને સ્ત્રી વિદ્યાર્થી માટે.	૧. મોટા અને નાના અક્ષરની દ્રાષ્ટી છોકરાને લખાવતી વખતે શિક્ષક લખવાના અક્ષરનો નમુનો લખી બતાવવો. ૨. ડિક્શનરી. ૩. પરીક્ષાના જવાબના કાગળો પરથી ઉમેદવારના અક્ષરનો વિચાર બંધાશે.	પહેલા વર્ગ પ્રમાણે, થયું બહોળા બા-બત વધારે માફ કરાશે.
રાંગીત, પુ. ૩૫ અને સ્ત્રી વિદ્યાર્થી માટે.	આ વિષયનો અભ્યાસ અને આપવાની જરૂર નથી.	આ વિષયનો અભ્યાસ અને આપવાની જરૂર નથી.
ગૃહવ્યવસ્થા. માત્ર સ્ત્રી વિદ્યાર્થી માટે.	૧. જોરાક.—તેના ઘટકાવયવો અને પૌષ્ટિક ગુણ. તેનું કૃત્તવ્ય, આવવા અને પચાવવાના અવયવ અને ક્રિયા. ૨. કપડાં.—કપડાં જેનાં બને છે તે પદાર્થ. તેમની કિંમત, સંભાળ, સંસ્કાર, અને ઉપયોગ.	૧. સાધારણ ઉપયોગમાં આવતા જોરાકના પદાર્થોની પસંદગી, તેયારી, અને યોગ્ય વ્યવસ્થા. ૨. માંદા માણસ માટે જોરાક તૈયાર કરવો. ૩. ઘરની વ્યવસ્થા. પૈસાનો વ્યય અને વ્યવસ્થા.

૩. ૫૨.—તેની બાંધણી, સામાન, સ-
પાઈ, પ્રકાર, ગરમી,
૪. તાણહવા.—તેના ધટકાવયવો અ-
ને ઉપયોગ. તાણ હવા આવ્યા
કરે તે બોટે ઉપાય. દમ. લેવાની
દ્રષ્ટિયો અને ક્રિયા.

સોપકામ,
આમ સ્ત્રીનિ-
ર્વાર્થી માટે.

૧. અંદર પહેરવાનું કાઈ સાદું કપડું
સમારવું.
૨. કાગળ ઉપર નીચેનાં કપડાં તેમ-
ના વિભાગ સાથે ચિતરવાં:—
૧. સ્ત્રીને પહેરવાનું ખમ્પીસ.
  ૨. બાળકનું અબહું.
  ૩. પાંચ વરસના બાળક મા-
ટે સુસ્વાલ.
૩. ઉપરનામાંથી જે કપડાં વેતરવાં
આને બનાવવાં.
૪. સોપકામ રોબંધી સલાહના કાગળ
ઉપર જવામ સખવા.

૧. ઉંચા પ્રકારનું સાદું સોપકામ. સ્ત્રી-
ખુબરવી, લગેટનું, પીછાં સીવવાં,
શણ્ણ અને છોટનાં કપડાં સાંધવાં,
પણ્ણનું.
૨. કાગળ ઉપર નીચેનાં કપડાં વિભા-
ગ સાથે ચિતરવાં:—
૧. સ્ત્રીએ રોત્રે પહેરવાનું ક-
પડું.
  ૨. છોકરાનું અબહું.
  ૩. બાળકનું મલમલનું પહેરણ.
૩. ઉપરનામાંથી જે કપડાં વેતરવાં
આને બનાવવાં.
૪. સોપકામ રોબંધી પ્રકારના કાગળ ઉ-
પર જવામ સખવા.

(અધૂરું)

ફિચનાં માંષણોનો સાર.

(ચાલુ પાને ૨૭૯ થી.)

ગયા અંકમાં ખતાવેલા સાધન વડે સરવાળા પણ નીચે પ્રમાણે સિખવી શકાય છે:-

૨	૩	૪	૬	□	□	□	□	○	○
				□	□	□	□	○	○

૮	૭	૦							
			□	□	□	□	□	○	○
			□	□	□	□	□	○	○

૩	૮	૯							
			□	□	□	□	□	□	○

૩	૬	૦	૫	□	□	□	
				□	□	□	
				□	□	□	

ઉપલા સરવાળાની દરેક સંખ્યા ગોઠાડે સમજાવવાને બાજકોને કહેવું અને બીજી રકમમાં રાખી છે તે તરફ તેમનું લક્ષ બિચવું. આ દાખલામાં એકમદર્શક લખોટા એકઠા કરવાથી ૧૫ થાય છે, તેમાંથી દશ લખોટાની એક કોપણી બરી તેને દશકમાં મૂકતાં બાકી ૫ છૂટા રહે છે તે એકમ રચેલે મૂકી ખતાવ્યા છે. દશકની કોપણીઓ ભેગી

એક કોથળી મૂકી તે વહી યઈ અને તે સાથે સધળી કોથળીઓ એકઠી કરતાં ૨૦ થાય છે. એ વીસ કોથળીઓની શતકદશક બે પેટી ભરાય છે તે શતકની પેટીઓ બેગી મૂકવાથી કોઈ કોથળી બાકી રહેતી નથી, તેથી દશકનું સ્થાન ખાલી રહે છે. ઉપરની બે પેટીની સાથે બધી પેટીઓ એકઠી કરતાં સધળી મળીને ૧૬ પેટી થાય છે. તેમાંથી હજારદશક એક ટોપલી ભરતાં ૬ પેટી બાકી રહે છે તે શતકને સ્થળે મૂકી છે. પહેલી રકમની બે ટોપલીમાં ઉપલી એક ટોપલી મેળવતાં ૩ ટોપલી થાય છે તે હજારને સ્થળે મૂકી છે. આ રીતે લખોટા, કોથળીઓ, પેટીઓ, વગેરે એકઠું કરવાં સાથે અંકોવડે માંડેલી રકમોનો સરવાળો પણ સમજાવતા જવું, અને બંનેનો એકજ પરિણામ આવે છે તે બતાવવું. આથી સરવાળો એટલે શું તે સમજાશે, વહીની સમજ પડશે, અને સંખ્યાની રચના, દશનો પાયો, શૂન્યનો અર્થ અને ઉપયોગ, એ બધાની સમજ દૃઢ થશે.

બાદબાકીનો દાખલો પણ ઉપરનાં જ દસ્ય સાધનથી સમજાવી શકાશે. સરવાળામાં એકથી વધારે રકમો લઈ તે એકઠી કરવાથી કેટલું થયું તે શોધીએ છીએ. બાદબાકીમાં તેથી ઉલટું કરવાનું છે, એટલે તેમાં એકજ રકમ લઈ તેમાંથી થોડું કોઈને આપતાં બાકી કેટલું રહે છે તે બોળવાનું છે. સરવાળામાં બે કે વધારે રકમો એકઠી કરીએ છીએ, બાદબાકીમાં એકજ રકમને વહેંચી તેમાંથી બે કે વધારે બતાવીએ છીએ. ઉપર કહેલાં દસ્ય સાધનવડે બાદબાકી કરાવવાને એક રકમ લેવી, અને તેમાંથી થોડાં એકમ, દશક, શતક, વગેરે દશક લખોટા, કોથળીઓ, પેટીઓ વગેરે એક પછી એક કોઈ છોકરાને આપતા જવું અને બાકી કેટલું રહ્યું તે બધાં છોકરાં પાસે બોળાવવું.

□

○

○○

જેમકે,

□

○

૨૩૪ ની રકમ છે તેમાંથી

○

આપણે ૧૧૬ કોઈને આપવા

૨

૩

૪

છે, તો બાકી શું રહેશે ?

આપણી પાસે એકમદશક ૪ લખોટા છે, પણ આપણે ૬ આ-

પવા છે, માટે એક કાચળી છોડી નાંખવી પ્રારંભે આપણી પાસે પાવ-
લી હોય અને કોઈને ચાર પૈસા આપવા હોય, તો તે વઢાવી પૈસા
કરવા પડે છે અને પછી તેમાંથી ચાર પૈસા અપાય છે એ દશાંત
આપવું. એક કાચળી છોડવાથી બે કાચળીઓ બાકી રહેશે, પણ છૂટા
લખોટા ૧૪ ધરો તેમાંથી ૬ લખોટા આપતાં ૮ બાકી રહેશે તે એકમ
રચાને મૂકાશે. દશકની બે કાચળીઓ રહી છે તેમાંથી એક આપતાં
એક બાકી રહેશે તે દશક રચવે મૂકાશે. શતકનું પણ તેમજ ધરો.
એટલે અંકોમાં ગણતાં હિસાબ નીચે પ્રમાણે ધરો:—

$$૨૩૪ = ૨ શતક + ૨ દશક + ૧૪ એકમ$$

$$૧૧૬ = ૧ શતક + ૧ દશક + ૬ એકમ$$

$$૧૧૮ = ૧ શતક + ૧ દશક + ૮ એકમ$$

આ રીતે દશ્ય સાધનનો ઉપયોગ કરવાથી બાદબાકીનો અર્થ
અને તેનું સરવાળાથી ઉલટાપણું સ્પષ્ટ સમજાયે. ચાલતા મહિવટ પ્ર-
માણે બાદબાકીની વહી લઈ હિસાબ કરવાનો રીવાજ શરૂમાં દાખલ
કરવો નહોતો. તેથી બાળકને સમજ પ્રગતી નથી અને તે યંચવાય છે.
મૂળની રકમમાં જ લખીતો આપેલો અંક ઓછો કરવાથી શરૂમાં
ખસ ધરો.

દશ્ય સાધનવડે શિખવવાની ઉપર યુક્તિ બતાવી છે. તેથી અ-
નેક યુક્તિઓ બુદ્ધિમાન શિશુકને જરૂરો. પરંતુ એટલું યાદ રાખવું કે
બાળક જેમ જેમ વિષય સમજતું જાય તેમ તેમ ધનની પેટી, લખો-
ટાંયંત્ર, અંકચિત્ર, વગેરે પાંગૂળ ગાડીથી બાલ મદદ બંધ કરતા જવું.
અંકગણિત શુદ્ધ વિદ્યા (વસ્તુસંબંધ રહિત) છે, અને વિદ્યાર્થી તેના
નિયમ શુદ્ધપણે ગ્રહણ કરે તેમ સારું છે. પદાર્થદ્વારા સંખ્યા અને તેના
નિયમનું શુદ્ધ દશ્ય સમજ્યા પછી પણ પદાર્થોનો ઉપયોગ ચાલુ રાખ-
વો એ બૂલ બરેલું છે.

(અધૂરું)

સ્થળ વિષે પાઠ.

ત્રીજું પગથીઠું. પાઠ ૬ શ્લો.

(ચાણુ પાને ૩૦૯ થી.)

પર્વતથી થતા લાલ.

શિક્ષક—પર્વતો વિષે તમને ઘણી હકીકત કહી, તોપણ તમારે હજી તે સંબંધી ઘણું જાણવાનું બાકી છે. તમને જણાશે કે બીજી બધી ચીજોની માફક પરમેશ્વરે તેમને પણ ઉપયોગી કામ માટે સરજેલા છે; નકામા સરજેલા નથી. તે જે જે કામમાં આવે છે તેમાંનાં કેટલાંક શોધી કાઢવામાં હું તમને મદદ કરીશ. જ્યારે તમે પર્વતની ટેચ ઉપર હો છો, ત્યારે તેની બાજુએ કેવી દેખાય છે ? ઢળતી દેખાય છે.

હારઅંધ આવેલા પર્વતોનાં શિખરો જોડાઈ જવાથી છાપરાના સોથી ઈંચા વચલા ભાગ જેવું બને છે.

છાપડું ખે તરફ શા માટે ઢળતું રાખવામાં આવે છે ?

વરસાદનું પાણી વહી જાય એટલા માટે.

પછી તે પાણી શેમાં આવે છે ?

મોરીઓમાં.

પહાડ અને પર્વતના સંબંધમાં પણ એવુંજ બને છે. વરસાદનું પાણી ક્યાં ધઈને જતું હશે તે તમે જાણો છો ?

બાજુએ ધઈને નીચે વહી જાય છે.

ખરી વાત. પહાડી મૂલકમાં હમેશાં ઘણો વરસાદ પડે છે; કાં-રણ કે જે વાદળાં પર્વતો ઉપર ઝબુમી રહેલાં હોય છે અને જેને લીધે તેમનાં શિખરો આપણને ઘણીખરી વાર દેખાતાં નથી તે વાદળાંને તેઓ ખેંચે છે. પાણી પહોંચ્યાં જે ઠેકાણે જમીન વધારે ખેંચી હોય છે સંબંધી મરોડી ધસડાઈ જાય છે, અને ત્યાં મોરીઓ જેવું થાય છે.

નમુનો જોઈને કહો કે આ નાની મોરીઓનું શું થાય છે ?

તેમાંની કેટલીક ભેગી મળી જાય છે.

ત્યારે શું બને છે ?

પહેલાં વહેણીઆં અને પછી નદીઓ અને છે. વહેતાં વહેતાં ખાડાવાળી જમીન આગળ તે આવે સારે શું થાય ?

ખાડાવાળી જમીન પાણીથી ભરાઈ જાય.

પરંતુ ઉપર આવું નિરંતર થયે જાય છે. આવાં નાનાં વહેણીઆંથી નાનાં સરોવર ભરાય છે, તેમાંથી આપણી નદીઓ અને ઝરાઓમાં પાણી આવે છે. નદીઓ અને ઝરાઓમાં પર્વતની બાજુએ યઈને વરસાદનું પાણી આવે છે એટલુંજ નહિ, પણ ઘણાં ઉંચાં પર્વતોનાં શિખરો ઉપર જે અરધ હોય છે તેનું પાણી યઈને તે પણ નદીઓ અને ઝરાઓમાં આવે છે. અરધનું શી રીતે પાણી યતું હશે તેનો વિચાર કરો. ઊંનાળામાં અરધનું શું થાય છે ?

તે પીગળે છે.

સારે પર્વતો ઉપર શું યતું હશે તે કહી શકશો ?

અરધનું પાણી યઈને નીચે વહે છે.

ખરી વાત. જે દેશોમાં અરધવાળા પર્વતો હોય છે સાંની નદીઓમાં પાણી હમેશાં રહે છે. ડુંગરની બાજુએ યઈને જોરમાં વહેનારાં અને ખીણોમાં યઈને જનારી નદીઓમાં આવનારાં વહેણીઆં જોઈએ, અને તે બધાં પોત પોતાનું સોંપેલું કામ કરે છે તે વિષે વિચાર કરીએ છીએ, સારે મનને આનંદ થયા વગર રહેતો નથી. સારે કહો પર્વતોથી કયો મોટો લાભ થાય છે ?

તેમાંથી નદીઓ અને ઝરાઓમાં પાણી આવે છે.

ખરી વાત. સારે આપણે તેમને નદીઓનું પાણી પૂરું પાડનાર કહીશું.

પાઠ ૭ મો.

પર્વતથી થતા લાભ.

પાછલા પાઠમાં શિખેલું યાદ આવે એટલા માટે શિક્ષકે બાળકોને પૂછ્યું કે પર્વતોથી શો મોટો લાભ થાય છે? આ સિવાય પર્વતોથી આપણને બીજા ઘણાં લાભ થાય છે. તેમાં ઘણાં કિંમતી દ્રવ્ય હોય છે. પદાર અને પર્વત શેના બનેલા છે તે તમે જાણો છો ? શિક્ષક

ચાકનો કકડો બતાવે છે. આ શું છે તે તમે જાણો છો? તે શા કામમાં આવે છે તે કહો. *હંચા પર્વતોમાં ચાક હોતો નથી, પણ ડુંગરોમાં તે હોય છે. ચાકને ધસીએ ત્યારે તેનું શું થાય છે?

તેનો ભૂકો થઈ જાય છે.

જ્યારે ચાકના પહાડની બાજુએ થઈને પાણી જોરમાં નીચે વહે છે, ત્યારે તેનું શું થાય છે તે તમે જાણો છો?

પાણી સાથે કેટલોક ચાક ધસડાઈ જાય છે.

ખરી વાત. ચાકનો ભૂકો થઈ જાય છે માટે આ પહાડો ધારવાળા અને અણીદાર હોતા નથી, પણ ગોળ અને આસ્તે આસ્તે ઢળતા હોય છે. વળી જુઓ, મારા હાથમાં શું છે?

સ્લેટનો કકડો.

કેટલાક પર્વતો ધણે ભાગે સ્લેટ નામના પથ્થરના બનેલા હોય છે. વિભાયતમાં છાપરાં છાવામાં અને ખીજા ધણા કામમાં સ્લેટ વપરાય છે. જુઓ આ એક ખીજો પદાર્થ છે. ધણા પર્વતો તેના બનેલા હોય છે. તેને સુનાતો પથ્થર કહે છે, અને તે પર ખાંધવાના કામમાં ધણા વપરાય છે. પર્વતો એટલે શું અને તેથી શા લાભ થાય છે તેનું જ્ઞાન કરાવવાનીજ આ પાઠોની મતલબ છે, મારે આ રચને તેમની ભૂતર-રચના વિશે લંબાણ કરવાની જરૂર નથી.

અહીં છાકરાં સાથે જોડો:—પર્વતોમાંથી નદીઓ નીકળે છે અને તેઓમાં ખનિજ પદાર્થો હોય છે, તેથી તે આપણને ઉપયોગી છે.

પાઠ ૮ મો.

સરોવર.

શિક્ષક—પૃથ્વીના કયા જે ભાગ થયેલા છે તે કહો.

જમીન અને પાણી.

કોઈ કેકારો તમે પાણી એકઠું થયેલું જોયું છે? તમે તળાવ જોયું છે; ત્યારે કહો, તળાવ કોને કહીએ?

* જ્યારે આ પાઠ ચાલતા હોય ત્યારે બાજકોને ખનિજ પદાર્થો વિશે કવિત પાઠ આપવા જોઈએ.

તળાવ પાણીનો એક ભાગ છે.

કેવી જમીન હોય તો તેમાં પાણી રહી શકે ?

ખાડાવાળી જમીન-હોય તો તેમાં પાણી રહી શકે.

પાણીની આસપાસ શું હોવું જોઈએ ?

જમીન આયંવા માટી.

તળાવમાં શે તફાવત હોય છે ?

કટલાંક નાનાં અને કટલાંક મોટાં હોય છે.

શી બાબતમાં તેઓ મળતાં આવે છે ?

બધાંમાં પાણી હોય છે, તે પાણી ખાડામાં રહે છે, અને તેની આસપાસ જમીન આવેલી હોય છે.

હા, ખરી વાત. તળાવની ચારે તરફ ફરી શકાય છે. કાઈ કાઈ ઠેકાણે તળાવ ધણું મોટાં હોય છે; તે એટલાં મોટાં હોય છે કે તેનો સામો કાંઠો દેખાતો નથી, અને એક કાંઠેથી બીજા કાંઠે જતાં ધણી વાર લાગે છે. આવડાં મોટાં તળાવને સરોવર કહે છે. સરોવર અને તળાવ શી બાબતમાં મળતાં આવે છે ?

તે બંનેમાં ખાડાવાળી જમીનમાં પાણી હોય છે, અને તે પાણીની આસપાસ જમીન હોય છે.

બધા સાથે જોશો:—જમીનથી વીંટાયેલા પાણીના મોટા ભાગને સરોવર કહે છે.

પ્રાણી વર્ણન.

(આલુ પાને ૩૧૧ થી.)

ખીવર.

વર્ગ:—કરોડવાળાં. જાત:—સ્તનવાળાં. પ્રકાર:—સેડેનશીઆ (કાતરનાર).

૧. ખીવરની પુંછડી ચપટી, અંગકાર, અને બાંધાવાળી હોય છે, તેથી કાતરનાર પ્રકારનાં બીજાં પ્રાણીઓથી તે તુરત જૂડું જણાઈ આવે છે. આ પ્રાણી ઉત્તર અમેરિકા, નોર્થ, અને સેબીરિયાના બિનકાંઈ ભાગોમાં માલૂમ પડે છે. આફ્રિકામાં તે બિલકુલ જણાતું નથી.

છાંડમાં આગળના વખતમાં આ પ્રાણી માલૂમ પડતું હતું.

૨. તેના આકાર હંદરના જેવો છે; પણ હંદર નહાના હોય છે અને આ ત્રણ ફૂટ લાંબું અને એક ફૂટ હંચું હોય છે. તેના શરીર ઉપરનું ચામડું જાડું, રૂવાંવાળું, જળાભેદ એટલે પાણીથી ખીંચાય નહીં એવું, અને ભૂરા રંગનું હોય છે. તેના પાછલા પગનો પંખો સળંગ હોય છે, તેથી એમ જણાય છે કે આ પ્રાણી કેટલેક દરબજે જળચર છે. પાણીમાં તરતી વખતે એકલા પાછલા પગ દલાવે છે, અને આગલા પગને શરીર ભેગા વાળી દે છે.

૩. તેની પુંછડી ચાપીના આકારની છે, તે તેને પાણીમાં તરતાં બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે. આ પ્રાણી ઝાડની છાત્ર અને તેવા ખીંચ પદાર્થો ખાય છે; તેમજ શિયાળા સાથે તેવા પદાર્થોનો સંગ્રહ પાણીમાં કરી રાખે છે. તે દ્રુત વનસ્પતિ ખાઈને રહે છે.

૪. શિયાળામાં રહેવા સાથે સરસ ધર બાંધવા માટે તે પ્રખ્યાત છે. તે સરોવર, નદી, અને વહેણા ઉપર ઝાડનાં યડોનું ધર બાંધે છે. ઘણાં ખીવર ભેગાં થઈને આ કામ કરે છે. માણસો જેટલી સહેલાઈથી લાકડું વહેરે છે તેટલી સહેલાઈથી તે પોતાનાં આરી જેવા તીક્ષ્ણ દાંત વડે લાકડાં કાઢી નાંખે છે. પાણીની પાસે જંગલનાં ઝાડોનાં લાકડાં પાડવાનું તે પસંદ કરે છે; તેમાં સુખ્યત્વે કરીને વીસો અને પોષ્કરનાં લાકડાં પસંદ કરે છે. લાકડાં પાડ્યા પછી પાણીના વહેણમાં ધર બાંધવાની જગ્યાએ લઈ જાય છે. લાકડાંને આડાં નાંખી તેમાં વચ્ચે વચ્ચે કાઢવ અને પથરા પૂરે છે. ધરનો આકાર ઘુમટદાર કરે છે, અને પાણીથી કેટલાક ફૂટ હંચું બાંધે છે. દરેક કુટુંબ પોતાનું જૂઠું ધર ખીંચ ધરાયી દૂર બાંધે છે. ૫. ખીવરની માદા દર વેતરે ચારથી છ બચ્ચાં જન્મે છે. બચ્ચું ત્રણ વરસે જુવાનીમાં આવે છે. ખીવરનું માંસ ખાવામાં બહુ વખણાય છે; તેનાં રૂવાંની કિંમત પણ સારી જોખજે છે.

૬. ખીવરને પાળવામાં આવે છે સારે તે મળતાવડું અને દુખી જાય તેવું થાય છે. કેદખાનામાં તેને પૂરું હોય ત્યાં પણ તેની ધર બાંધવાની રવ છોડતું નથી. ચોખ્ખું દિવેલ બનાવવામાં “કરોટારીમ” નામે એક પદાર્થ વપરાય છે તે ખીવરના શરીરમાંથી નીકળે છે.

ગુજરાતશાળાપત્ર પુસ્તક ડરમું.સ.૧૮૯૩

અને ૧૦ મૈત્ર પહોળો છે. તેમાં જે કુત્રા તથા સરોવરો છે તેના પાણીનું મીઠું બને છે. રજપુતાનામાં સાંજર સરોવર છે; તે ૨૦ મૈત્ર લાંબું તથા ૫ મૈત્ર પહોળું છે. આ સરોવરની ઊંડાઈ ૩ થી ૪ ફૂટની છે. વરસાદ પડવાથી આમ્ બામ્નું પાણી સરોવરમાં બરાબ છે, તેથી સરોવરમાંનું મીઠું ઓગળે છે. કેટલાક દિવસ પછી આ બધું પાણી સૂકાઈ જાય છે, અને તૈયાર થયેલું મીઠું વગર મહેનતે મળે છે. પ્રહેલાં હિંદુ-સ્થાનના પૂર્વ અને પશ્ચિમ કિનારા ઉપર મીઠાના અગરો ધણા હતાં, તેમાંથી ગ્રીષ્મ ઋતુમાં મીઠું ખોદી કહાડવાનું કામ કપાટાબંધ ચાલતું હતું. હાલમાં સરકારે આ અગરો બંધ કરવાથી આવી રીતે થોડુંજ મીઠું પડવાય છે. મીઠાના અગરો મોટા ક્યારડાના જેવા કરેલા હોય છે, અને તળાવનું અથવા સમુદ્રનું પાણી ક્યારડામાં પોતાની મેળે આવે એવી ગોઠવણ કરેલી હોય છે. દરિયાનું પાણી પ્રથમ તળાવમાં લે છે; તે પાણી કેટલાક દિવસ ઠરવા દઈ ઉપરનું સાફ ચોખ્ખું પાણી ક્યારડાઓમાં લઈ સૂકી ગરમીથી ચૂકવે છે, એટલે મીઠું તૈયાર થાય છે. આવી રીતે તૈયાર કરેલા મીઠાના મોટા ઢગલા કરી તેના ઉપર છાપડે બાંધી કેટલાક દિવસ રહેવા દે છે. કારણ આથી સમુદ્રના પાણીમાંના મૈગ્નિશિય-મક્રોસાઈના કાંઈક ભાગ બાકી હોય છે તે હવામાંની બીનાશ સૂસી લે છે, અને મીઠું સારી રીતે તૈયાર થાય છે.

(અધૂરું)

ગણપતરાવ ગોપાળરાવ બેવ.

વાલ ગીત.

માના ઉપકારો.

૫૬. રાગ ધન્યાશ્રી.

બહુ તારા ઉપકાર,

માતા બહુ તારા ઉપકાર. ૮૬.

અતિ આનંદે બોળે ધારી,

ધવરાવે ડુધ ધાર.	માતા૦ ૧
ઊંધ ન આવે સારે માથે,	
હાલરડાં કરિ ચાર.	માતા૦ ૨
જરા દુઃખ માતામાં મુળને,	
કરે ધણા ઉપચાર.	માતા૦ ૩
બાળપણે કો કહે તેડે,	
રક્ષણ કરે અપાર.	માતા૦ ૪
મને થાદ તુજ મમતા માયા,	
આવે વારંવાર.	માતા૦ ૫
પાળી, પોપી મોટો કીધો,	
એ અગણિત આભાર.	માતા૦ ૬
આજી પાળી સેવા કરવી,	
એ મારો આધાર.	માતા૦ ૭

V. R. S.

પબ્લિક સર્વિસ પરીક્ષા.

પબ્લિક સર્વિસ સર્વિસિટી પરીક્ષાની કમિટિના મેમ્બર તરીકેના મારા કેટલાંક વર્ષના અનુભવ ઉપરથી હું ધારું છું કે ઉમેદવાર મોકલનારા મહેતાશ્રીઓ અને બીજાઓનું ધ્યાન નીચેની બાબતો ઉપર ખેંચવું જોઈએ; કારણ કે એક કરતાં વધારે જાણના ઉમેદવારોના પરીક્ષાના કાગળો તપાસતાં અને માલૂમ પડેછે કે તે બાબતો સધળાને સમાન્ય રીતે લાગુ પડે છે.

૧ ધણાખરા ઉમેદવારો જવાબપત્ર કેમ લખવા તથા તે કેમ વાળવા તે જાણતા નથી. કોઈ જવાબપત્રનો વિરોધ વાળીને અને કોઈ તેમને વાંકા ચૂકા ગમે એમ વાળીને આપે છે, અને કેટલાક તો પોતાના કાગળો વાળ્યા પછી તેમને જમી બાંધી સીવી લે છે. આ જુસ્સો હસવા જેવી છે અને બીજા એકના ઉમેદવારો કરતાં ત્રીજા એકના ઉ-

ઉમેદવારોમાં ધણીજ જોવામાં આવેછે; કારણકે તેમને લેખી પરીક્ષા આપવાનો મદાવરો હોતો નથી.

૨ ઉમેદવારોને સૂચનાપત્ર સમજાયા છતાં દરેક સવાલનો જવાબ નવા કાગળપર શરૂ કરવાનું ચાદ રહેતું નથી. જો કે આ બાબત ઉપરથી ધણીજ નહીં લાગે છે, છતાં ઉમેદવારો પોતાના કાગળો ગોઠવતી વેળાએ ગોઠાવેલા વાળા દે છે તેથી જવાબનો એક ભાગ એક જગ્યાએ તો ખીંચે ભાગ ખીંચ જગ્યાએ આવી જાય છે, તે બેની વચ્ચે ફેટલાક જવાબ કે તેમના કટકા આવે છે, અને તે તપાસતાં પરીક્ષકને પુષ્ટજ અડચણ પડે છે. તેમાં વળી ઉમેદવારો સવાલના નંબર નથી લખતા સારે આવા જવાબપત્ર તપાસતાં પરીક્ષકને ગુચવણની સીમા રહેતી નથી.

૩ ફેટલાક ઉમેદવારો સવાલપત્રને મધ્યે પોતાનો નંબર લખવાને બદલે પોતે ક્યાંથી આવેલા છે અને તે ગામ ક્યા તાલુકામાં આવેલું છે તે સધળું જણ વધારે અગત્યનું હોય તેમ લખવાનું ચૂકતા નથી. આવા નંબર વગરના પત્રોની માર્કો લિસ્ટમાં દાખલ કરતાં ધણીજ અડચણ પડે છે, અને જ્યારે ઉમેદવારોની સંખ્યા ત્રણસે ચારસેની હોય છે સારે તો ફેટલી અડચણ પડે છે તે કમિટિના મેમ્બરો જ જોઈ શકે છે. સૌથી વધારે અડચણ આવા ઉમેદવારોના ગ્રાપફરણના માર્ક ઉતારતી વખતે પડે છે, કેમકે તેમાં બે લિસ્ટ તપાસવાં પડે છે; અને તે વળી જેમણે નંબર ન માંડેલા હોય તેવા ઉમેદવારોને મોટેજ નહીં, પણ જેમણે પોતાનો નંબર માંડી છદ્મ ધોરણ માટે આવેલ છે કે કદાચ ગ્રાપફરણ માટે તે ન લખ્યું હોય તે બધાને આટ.

ઉમેદવારોઆ ઉપરાંત ખીંચ ધણી ચૂકા કરે છે તેનું વર્ણન આગળ ઉપર કરીય; પણ ઉપર વર્ણવેલી ચૂકા તો એવી છે કે તે ઉપર તેમનાં મહેતાજીઓ તેમને પરીક્ષામાં મોકલવા પહેલાં યોગ્ય પણ વિવેચન કરે તો તે બિલકુલ નાશુદ્ધ થયા વગર રહે નહીં. ધણી અશ મહેતાજીઓ પોતે ટ્રેનિંગ કોલેજમાં જવાબપત્ર લખવા તથા વાળવા વગેરેની પદ્ધતિ સિખેલા હોય છે તે જો તેઓ પોતાના નિદાગીઆને સમજાવે, અને પરીક્ષામાં

મોકલવા પહેલાં તેમની પ્રિલિમિનરી પરીક્ષા લે, તો ઉપરની ખોડા બેશક, સુધર્યા વગર રહે નહીં.

પ્રિલિમિનરી પરીક્ષાના ઉપર વર્ણવેલા કાયદા ઉપરાંત ખીન પછા કાયદા છે, કે જેના ઉપર ખાસ ધ્યાન ખેંચવાનો આ મારો પ્રયાસ છે. પ્રિલિમિનરી પરીક્ષા લેવાથી ઉપરની ભૂલો સુધરવા ઉપરાંત દર વર્ષે થઈ ગેરની પરીક્ષામાં ઉમેદવારોની સંખ્યા જે આટલા મોટા પ્રમાણમાં નિષ્ફળ નીવડે છે તે નીવડતી બંધ પડશે; કેમકે પ્રિલિમિનરી પરીક્ષાના પરિણામ ઉપરથી પોતાના દરેક નિશાળીઆમાં કેટલું પાણી છે અને કેટલું પરીક્ષામાં બેસવા લાયક છે તે મહેતાજી નક્કી કરી શકશે. વળી નિશાળીઆને પોતાને પણ લેખી પરીક્ષા આપવાનો મહાત્તરો થવાથી તેની રીતે ફરીથી પરીક્ષા આપવાની વધારે હિંમત આવશે, કે જે પ્રિલિમિનરી પરીક્ષાની ગેરહાજરીમાં બની શકશે નહિ. વળી લાયક ઉમેદવારોને જ પરીક્ષામાં મોકલવામાં આવેથી નાલાયક ઉમેદવારોને પોતાનાં નાણાં નફામાં ખર્ચવાનો પ્રસંગ રહેશે નહીં. પ્રિલિમિનરી પરીક્ષાના લાભો વિશે ઘણું ખોટી શકાય તેમ છે, પણ એટલું જ કહેવાથી બસ થશે કે હાઈ સ્કૂલોમાંથી મેટ્રિક્યુલેશનની પરીક્ષામાં જનારા ઉમેદવારોની પ્રિલિમિનરી પરીક્ષા લેવામાં આવે છે તેનું પરિણામ સ્કૂલોમાંથી ગયેલા અને તેજ પરીક્ષામાં ખાનગી રીતે બેઠેલા ઉમેદવારોની નિષ્ફળતાનાં પ્રમાણના મુકાબલા ઉપરથી મालૂમ પડે છે. આ વિષય પર આંકડા ટાંકીને મુકાબલો કરવાનું વિસ્તારના બધથી જ પડતું મૂકું છે, કારણકે મારી કહેવાની મતલબને ધણા ખરા મહેતાજીઓ તથા બધા ડેપુટી સાહેબો તરફથી ટેકા મળવાની મને પૂરી આશા છે.*

* પણ્ડિત સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષામાં જવાની જેમની ખુશી હોય તે ઉમેદવારોને નબળા બધી શકવાની મહેતાજીઓને સત્તા નથી, એટલે નિષ્ફળ થાય તેવા ઉમેદવારોને શિખામણ સિવાય ખીન રસ્તે અટકાવવાનું કામ મુશ્કેલ છે. જે ઉમેદવારો ઉમ્મરનું સર્ટિફિકેટ માગે તેમને તે આપવાને મહેતાજીઓ બંધાયેલા છે.

યડં શ્રેડની પરીક્ષાના કાગળો તપાસવાના યોગ્ય અનુભવ ઉપરથી મારા જોવામાં આવેલું છે કે ખાસ કરીને ઇતિહાસ જેવા વિષયમાં ઉમેદવારો કોઈ કોઈ વેળાએ જરૂર કરતાં પણ વધારે ઝીણી બાબતો લખતા માલૂમ પડે છે. જરૂરની અને મોટી બાબતોની ખેદરકારીને જોખમે આવું જ્યારે જોવામાં આવે છે, ત્યારે બિચારા ઉમેદવારો ઉપર કયા આવ્યા વગર રહેતી નથી; કારણકે તેમની વગર સમજની મહેનતનું ફળ તેમને આપી શકાતું નથી. તે બિચારા સવાલની પદ્ધતિ જાણતા ન હોવાથી. વગર જરૂરની ઝીણી બાબતો પર ધ્યાન ધણું આપે છે, અને તેથી પોતાને ટુંટીઆર ધારવા છતાં જ્યારે નાખાસ થાય છે ત્યારે નિર્દોષપણે પરીક્ષકને દોષ દે છે અને અનેક ગધ્યાં ચલાવે છે. આ ખોડ પણ પ્રિસિમિનરી પરીક્ષા થવાથી તથા બીજી નિશાળોની પ્રિસિમિનરી પરીક્ષાના સવાલોના પોતાના નિશાળીઆ આગળ ખુલાસા કહી જવાથી મુશ્કેલી વગર રહેશે નહીં.

હાર્દ રફૂલોની અદવાડીઆની પરીક્ષાની માફક છઠ્ઠા ધોરણના વિદ્યાર્થીઓની દર અદવાડીએ પરીક્ષા લેવામાં આવે અને તેમાં આગળના વર્ષોની નોકરીની પરીક્ષાના સવાલપત્રોના ખુલાસા પૂછવામાં આવે તો ઉમેદવારોને બેશક હાયદો થયા વગર રહે નહીં.

ઉપર વર્ણવેલી બાબતની અમલ એક જ પત્રમાં બધા મહેતાજીઓ આગળ સાબીત કરી શકાતી નથી. હાર્દ રફૂલોમાં તથા અંગ્રેજ કોલેજો (પાઠશાળાઓ) માં તેમ થાય છે તો તે રીત સારી જ હશે એમ ધારીને તે તેમણે અજમાવવી જોઈએ; પણ તે બાબતમાં મારા ધારવા પ્રમાણે કેપ્ટુરી સાહેબોમાં મત મેદ હશે નહીં. તો તેઓ જો એ બાબત ધ્યાનમાં લે અને રફૂલ તપાસતી વેળાએ તે બાબત પર લક્ષ આપી મૂચના કરે તો શિદ્ધાણુપદ્ધતિમાં મુધારો થવા ઉપરાંત ઘણા મોટા પ્રમાણમાં ઉમેદવારોની સંખ્યા નિષ્ફળ નીવડે નહીં.

Broach
20. 10. 93

}

(Signed) B. K. Agrwala;
પબ્લિક સર્વિસ કમિટિનો એક મેમ્બર.

કેળવણીને ઉત્તેજન.

પારેખ કહાનદાસની યાદગીરી રાખવા માટે હિંદુસ્તાન સરકારની ૪ ટકાના વ્યાજવાળી રૂપીયા સાત હજારની પ્રામિસરી નોટો ટ્રસ્ટમાં રાખવામાં આવેલી છે તેની વ્યવસ્થાના નિયમોનો ખરડો.

૧. એ નોટો પારેખ કહાનદાસ કાળીદાસ રમારક ફંડ એ નામથી રાખવી.

૨. એ નોટોના વ્યાજમાંથી રૂ.૧૦૦૦)ની નોટનું વ્યાજ ઉમરેહની કન્યાશાળાના સંબંધમાં નીચે મુજબ વાપરવું:—

(ક) મજકુર નિશાળમાં બહુનાર વાણીઆની જે છોકરીઓ હોય તેમાંથી હાજરી, અભ્યાસ, અને ચાલચલગતમાં જે છોકરી અથવા છોકરીઓ ઉત્તમ હોય તેને રજાલરશિપ આપવામાં રૂ.૨૪) દર વર્ષે વાપરવા.

“(ખ) મજકુર રજાલરશિપ દેટલી અને દેટલી દેટલી રકમની રાખવી તે વખતો વખત મજકુર નિશાળ ચલાવનાર અધિકારી અથવા કમિટિ મુકરર કરશે. પણ એ રકમમાંથી ત્રણથી વધારે રજાલરશિપ કરવી નહીં. રજાલરશિપો દોને આપવી, તે ઉપર લખેલા નિયમને અનુસરી નિશાળ ચલાવનાર અધિકારી અથવા કમિટિ વંખતો વખત કરાવશે.

(ગ) મજકુર નિશાળની કમિટિ અથવા જે અધિકારી તે ચલાવતો હોય તેને, તે નિશાળમાં અભ્યાસ કરનાર છોકરીઓને દર વર્ષે છનામો આપવામાં વાપરવા રૂપીયા સોળ આપવા. તે રૂપીયા તે કમિટિ અથવા અધિકારી જે છોકરીઓ અભ્યાસ, હાજરી, અથવા ચાલચલણમાં સારી હશે તેમને વાર્ષિક છનામ આપવામાં વાપરશે.

૩. મજકુર ફંડ પૈકી રૂ.૬૦૦૦ અંકે ૭ હજારની નોટોનું વ્યાજ નીચેના નિયમ મુજબ વિદ્યાર્થીઓને રજાલરશિપ આપવામાં વાપરવું.

(ક) મુખર્દની યુનિવર્સિટીએ માન્ય કરેલી કૉલેજને અથવા યુનિવર્સિટી અથવા મુખર્દની હાઈસ્કૂલોમાં અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થીઓ માત્ર મજકુર રજાલરશિપ માટે પાત્ર ગણાશે.

(ખ) હાલમાં એન્ડોવ્મેન્ટયુક્તર પાંચમું ધોરણ છે અથવા આગળ તેની જગ્યાએ ખીજું કોઈ ધોરણ તેની ખરોખરનું થાય તે ધોરણ

અથવા તેના કરતાં ચડતો અભ્યાસ કરનાર હાઈસ્કૂલના વિદ્યાર્થી માત્ર એ સ્કૉલરશિપ માટે પાત્ર છે. કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ પૈકી એક ડીગ્રી મેળવ્યા પછી ને અભ્યાસ કરતો હશે તે વિદ્યાર્થી એ સ્કૉલરશિપ માટે પાત્ર ગણાશે નહીં.

(ગ) ઉદ્યોગી, ઉત્સાહિક, સારી ચાલચલંગત તથા સારી હાજરીવાળા વિદ્યાર્થી કુલ એ સ્કૉલરશિપ માટે પાત્ર છે.

(ધ) જે વિદ્યાર્થીના કુટુંબની હાલત તેના અભ્યાસના ખર્ચનો બોલે ઉપાડવા લાયક હશે તેવા વિદ્યાર્થીને મળકુર સ્કૉલરશિપ આપવામાં આવશે નહીં.

૪ સ્કૉલરશિપ ધારણ કરવાને માટે ખીજી રીતે પાત્ર હોય તે ઉમેદવાર વિદ્યાર્થીઓમાંથી નીચેના અનુક્રમ પ્રમાણે સ્કૉલરશિપ આપવી. દક્ષાંત, નીચે લખેલા વર્ગપૈકી પહેલા વર્ગના પાત્ર વિદ્યાર્થીઓને આપતાં વધે તો ખીજા વર્ગના વિદ્યાર્થીઓને આપવી, ને ખીજા વર્ગના પાત્ર વિદ્યાર્થીને આપતાં વધે તો ત્રીજા વર્ગવાળાને આપવી, ને ત્રીજા વર્ગના પાત્ર વિદ્યાર્થીને આપતાં વધે તો ચોથા વર્ગવાળાને આપવી. તે વર્ગનો અનુક્રમ નીચે જતાવ્યો છે:—

૧ હો વર્ગ.—ઉમરેના નાણાવટી દસા ખડાયતા વર્ગ.

૨ જો વર્ગ.—નાણાવટી સિવાય ઉમરેના દસા તથા વીસા ખડાયતા અથવા કોઈ પણ વાણિયા ગણિના વિદ્યાર્થી.

૩ જો વર્ગ.—ગમે તે ગામના દસા અથવા વીસા ખડાયતા વિદ્યાર્થી.

૪ જો વર્ગ.—વાણીઆ સિવાય ઉમરેના કોઈ પણ જાતના હાંડ વિદ્યાર્થી.

(ચ) ઉપર જતાવેલા વર્ગો પૈકી કોઈ એક વર્ગના એકથી વધારે સ્કૉલરશિપ માટે ખીજી રીતે પાત્ર વિદ્યાર્થીઓ હોય તો, તે મધ્યે તેઓ પોતાના અભ્યાસના ધોરણના અનુક્રમ મુજબ સ્કૉલરશિપ માટે લાયક ગણાયે. એટલે જ્યાં ધોરણનો અભ્યાસવાળો વિશેષ હકદાર ગણાશે અને તેને આપતાં વધારો હોય તો તેથી ઉતરતા ધોરણવાળા વિદ્યાર્થીને મળશે.

(છ) સ્કૉલરશિપ ધારણ કરનાર હાઈસ્કૂલની અથવા યુનિવર્સિટીની જે પરીક્ષા માટે અભ્યાસ કરતો હોય, તે પરીક્ષામાં નાપાસ થાય, અથવા તે પરીક્ષામાં જવા નાલાયક ઠરે, અથવા તે પરીક્ષામાં બેસે નહિ, તો તેવા વિદ્યાર્થીની સ્કૉલરશિપ બંધ થયે, અને તેજો વિદ્યાર્થી સ્કૉલરશિપ ધારણ કરતો ન હોય તો તેને સ્કૉલરશિપ અપાશે નહિ. પણ તે પરીક્ષામાં તે પાસ થયો એટલે પાછો સ્કૉલરશિપ ધારણ કરવાને પાત્ર ગણાશે.

૪. ઉપરના ફંડની વ્યવસ્થાને માટે નીચે લખેલા ગૃહસ્થોની કમિટિ નીમી છે.

૧. ગોકળદાસ કહાનદાસ પારેખ.

૨. રા. બા. હરગોવિંદદાસ દારકાદાસ કાંટાવાળા.

૩. રા. સા. હરિલાલ મનસુખરામ પારેખ.

૪. રા. સા. મૂળજી દારકાદાસ પારેખ.

૫. રા. બા. રણછોડલાલ કપુરચંદ દેસાઈ.

ઉપર લખેલા ગૃહસ્થો ઉપરાંત મજકુર કમિટિમાં બે મેમ્બર ઉમરેકનું મહાજન પસંદ કરીને નીમશે.

૬. મજકુર સાત માણસની કમિટિ પૈકી કોઈ સખસ ગુજરી જાય અથવા રાજીનામું આપે અથવા કોઈ કારણથી કામ કરવા અસક્ત થાય તો તેની જગા તે કમિટિના બીજા ગૃહસ્થો પૂરી રાકશે. પણ ઉપર મુજબ તેની જગ્યા ખાલી થયા પછી છ માસમાં તે જગ્યાઓ કમિટિના ગૃહસ્થોએ ન પૂરી તો જ્યાં સુધી ગોકળદાસ કહાનદાસ હયાત હોય ત્યાં સુધી તે સખસ તે જગ્યા પૂરશે ને તેને આભાવે ઉમરેકના મહાજન તરફથી એ જગ્યા પૂરવામાં આવશે.

૭. મજકુર કમિટિ, સ્કૉલરશિપના ઉમેદવાર વિદ્યાર્થીઓની અરજીઓ લેવા માટે દર વર્ષે કોઈ અનુકૂળ દિવસ સુકરર કરી, તેની પંદર દિવસ પહેલાં ચેતવણી જે જે ગામમાં ખગાયતા વાણિયાની મુખ્ય વસ્તી હોય તે તે ગામના ખગાયતા વાણિયાના આગેવાનો તરફ મોકલશે, ઉમેદવારોએ પોતાના અભ્યાસ, ઉત્સાહ, ઉદ્યોગ, તથા ઈર્ષ પરીક્ષામાં

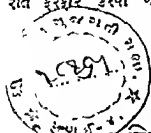
૩૫૮ થર્ડ ગ્રેડ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા, અમદાવાદ, ૧૯૯૩.

નીચેના નહીં, તો મુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી મજકુર ઈંડનો વહિ-
વટ પોતાના હાથમાં લેશે, અને ઉપરના નિયમ મુજબ અથવા તેની
જગ્યાએ જે બીજા નિયમ કરવામાં આવેલા હોય તે મુજબ અમલ
કરશે.

૧૭. મજકુર નિયમોમાં વખતો વખત પોતાને યોગ્ય લાગે
તે રીતે ફેરફાર કરવા ગોકળદાસ કહાનદાસ પારેખ મુકલ્દાર છે.

ગોકળદાસ કહાનદાસ પારેખ.

તા. ૨૬-૮-૯૩.

થર્ડ ગ્રેડ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા, અમદાવાદ, ૧૯૯૩.

આગતી સાલની અમદાવાદની થર્ડ ગ્રેડ પરીક્ષામાં ૨૬૦ ઉમેદવાર
બેઠા હતા તેમાંથી નૂદા નૂદા વિષયોમાં નીચે પ્રમાણે ઉમેદવારો પાસ
થયા હતા:—

અંગ્રગણિત.	૧૬૦	અક્ષર.	૨૩૦
દેશીનામું.	૧૯૭	નિબંધ અક્ષરનું કુલ.	૨૧૮
ગણિતનું કુલ.	૧૭૪	ઈતિહાસ.	૧૯૬
વાંચન, વ્યાકરણ, વગેરે.	૨૧૭	ભૂગોળ.	૨૧૨
દાદા.	૨૪૯	ઈતિહાસ ભૂગોળનું	
વાંચનનું કુલ.	૨૦૪	કુલ.	૧૮૨
નિબંધ.	૨૩૫	આરોગ્યવિદ્યા.	૨૧૦

કયા કયા વિષયમાં વધારે મહેનત લેવી જોઈએ તે ઉપરના આં-
કાથી જણાશે. બધા વિષયમાં પાસ થયેલા ઉમેદવારો પૈકી નીચેના
૧૫ ઉમેદવારો સૌથી ઉપર આવ્યા હતા અને તેમને ૭૦૦ કરતાં
વધારે દોકડા મળ્યા હતા.

પરિશિષ્ટ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા, અમદાવાદ, ૧૯૯૭. ૩૫૯

નંબર	નામ	ઉમર	દોકડા	નિશાળ
૧.	ખાલુભાઈ રતનચંદ શાહ	૧૭	૩૩૯૫	અમદાવાદ શહેરની નિશાળ નં ૨ જો.
૨.	ભાઈચંદ પુનઢાસ શાહ	૧૭	૩૯૯૫	સાદરા તાલુકા સ્કૂલ.
૩.	લક્ષ્મણ બીખાભાઈ પટેલ	૧૭	૩૦૩	અમદાવાદ શહેરની નિશાળ નં ૨ જો.

પહેલો અને ત્રીજો નંબર ગેળવનાર ઉમેદવાર અમદાવાદ શહેરની ખીમ નંબરની નિશાળના હતા અને ખીમ નંબરનો ઉમેદવાર સાદરા તાલુકા સ્કૂલમાંથી આવ્યો હતો. આ બંને નિશાળને આ બાબત માન ઘટે છે. ત્રણે ઉમેદવાર માત્ર ૧૭ વરસની ઉમ્મરના હતાં આટલે ઉંચે આવ્યા તેથી તેમનાથી મોટી ઉમ્મરના ઉમેદવારોએ ચેતવું નોંધ્યું. જુદી જુદી નિશાળોમાંથી હાજર થયેલા ઉમેદવારોનું પરિણામ નીચે મુજબ છે. નિશાળોના આસિસ્ટન્ટોને ખાનગી ઉમેદવારમાં ગણાવે.

નિશાળનું નામ.	હાજર થયેલા ઉમેદવારની સંખ્યા	બધી બાબતમાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા	નિશાળનું નામ.	હાજર થયેલા ઉમેદવારની સંખ્યા	બધી બાબતમાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા
ખાલુપુર એન્જનીયરી			મદીકાંડા એન્જનીયરી		
ધરાદ	૩	૩	સાદરા	૧૫	૧૨
વાવ	૩	૨	ધડર	૨	૨
રાધણપુર	૨	૦	ખાણપુર	૨	૨
ધરા	૨	૨	ધોડાસર	૫	૨
મુજપુર	૨	૨	ઝેર	૨	૦
ખાલણ	૧	૧	ખાણસા	૩	૧
ખાલણપુર	૧	૦	પેયાપુર	૨	૦
ધાનેરા	૨	૦	દાવડ	૨	૨
કાણોદર	૧	૧	વડાડી	૨	૧
સીંદોરા	૧	૦	ખડાડ	૧	૧
ચંદુર મોટી	૧	૧	ચોધવા	૨	૦
			રજાસણ	૧	૦
			ખાપડ	૧	૦
કુલ	૧૯	૧૨			

કુલેડ પબ્લિક સર્વિસ સર્ટિફિકેટ પરીક્ષા, અમદાવાદ, ૧૮૬૩.

કુ. નામ.	હાજર થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા	અધી. બાબતમાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા	નિરાણનું નામ.	હાજર થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા	અધી. બાબતમાં પાસ થયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યા
પ્રજા	૧	૧	ભાત	૧	૧
પોદરા	૧	૧	વીરભગામ	૧	૧
ડીસા	૧	૧	મોંડલ	૨	૧
મણા	૨	૨	ખાટરી	૧	૦
કુલ	૪૫	૨૮	ધોળપાર	૨	૨
વાદ છલો			દેકાવાડા	૧	૧
તીજ	૩	૩	ધંધુકા	૬	૬
કકણ	૨	૧	બરવાળા	૪	૪
લીસણા	૩	૨	બડિયાદ	૩	૧
રસોલ	૧	૧	રોજકા	૨	૧
સરી	૧	૦	લંચડી	૧	૧
ડાડસા	૨	૨	ધોળેરા	૧	૧
પીરમયા	૨	૨	મોંદ	૧	૧
તારેજ	૨	૧	ધોધા	૩	૨
મસારવા	૩	૨	અમદાવાદ મ્યુનિ.		
રોડા	૪	૩	સિપક સ્કૂલ		
હા	૪	૪	નં. ૧લો.	૧૦	૪
ઝાચરજ	૨	૧	નં. ૨જો	૧૪	૧૨
ખુબા	૨	૧	નં. ૩જો	૨	૨
પટવા	૧	૧	પ્રિન્સિપલ સ્કૂલ	૧	૧
હોલાળ	૧	૧	શાહપુર હિતે.	૧	૦
કુખડમલ	૧	૦	મધુ સભા		
વોળકા	૧૩	૩	સ્કૂલ		
ચલોડા	૪	૧	કુલ	૧૨૩	૬૩
નાસણાકેળિયા	૩	૨	નાંદોલ તાળે વ.	૧	૧
કોઠ	૧	૧	ટોદરા		
સાંચળ	૧	૧	ખાનગી	૭૨	૩૭
સાણદ	૫	૩			
સરખેજ	૫	૪	એકંદરકુલ	૨૬૦	૧૬૧
ગોધાવી	૧	૧			

૪ જ્યાં રેલવે ન હોય ત્યાં ગાલ ક્યે રસ્તે અને ક્યાં મોકલાવશે
તેનો પુરતો ખુલાસો મોકલ મંગાવનારે લેખી બેસાવે. રેલવે સ્ટેશનથી
આગળ મોકલ લઈ જવાનો ખર્ચ મોકલ મંગાવનારને સારું સમજવો.
જાગ્યે જ હુડી મોકલાવનારે જરોખરું પોકાણું લખવું.
૫ યુગ્મરાત તથા કાઠીયાવાડનો સર્વે ખાસ્તે રાતે તથા ખુસ્સે રાતે
વિનંતી પુર્વક જણાવવાનું કે દરેક શિક્ષક કોપી ખુકોની સાથે અગ્રિમ
થીજ કોઈપણ યુગ્મરાતી તથા અગ્રિમ ખુકો તૈયાર રહે. એક ટકાના ક-
મીશનથી મોકલી આપવાની મોકલવણી કરી છે. એક વખત કાંમ પાડી
જાણી ખાતી થશે. પેકીંગમાં આજોખર્ચ થાય તેમ કરીશું. જેઓની
મંજૂર હોય તેઓએ નીચલે સંદર્ભને લખવું.
નાટપેડ કાગળો લાંબામાં આવશે નહીં.

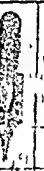

નમુના

આદરજી કાવસજી માસ્તરની

દરેક શિક્ષક કોપી ખુકોની

રટીલપેનોના

							
નં. ૧	નં. ૩	નં. ૪	નં. ૫	નં. ૬	નં. ૭	નં. ૮	નં. ૯

દરેક શિક્ષક કોપીખુકોનાજ દરેક બાગના જુદા જુદા કદના અ-
કારોનેજ અંધગેસતી ખાસ ઇજ્જતથી ગારે ખરચે બનાવી મંગાવી છે.
એ રટીલપેનો, યુગ્મરાતી મરાડી, ફરફ, અને કારસી લખવાને ધણી
સગવડ કરી આપી છે. દરેક બાકસમાં દળન—૬ કીંગટ ૩.૦૦ લે.
હુપેખતથી ૩ થી ૬ બાકસ મંગાવનારને ખરચના રવાન વધારે લાગશે.
ભૂલીજતાના.
આ સુધરેલી ટળના, કાડવાની કડાકુટ વિનાના અને ટકાવકિતા
તથા લેખણોના નમુનાઓને એક માટે અરજી. આનાની ટીકાટ મોકલી
આપેનાથી મહત્ત મોકલી આપવામાં આવશે.
આદરજી કાવસજી માસ્તર.
દરેક શિક્ષક કોપીખુક તમા રટીલપેનોના પ્રશંસ કરો.
અને કમીશન એજન્ટ, ધોળી તળાવ સુખર્ષ.

ન્યુ જનરલ 'યુકે' ઓફીસ.

આમારી ઓફીસમાંથી સરકારે મંજૂર કરેલી તમામ જાતની ડી-પોની ચોપડીઓ, સિવાય હરકોઈ અહરથની જનાવેલી ગમે તે જાતની શાળાપયોગી ચોપડીઓ મળી શકશે. વાળણી કમીશન, આપી, પ્રમાણિકૃપણે હામ કરવામાં આવે છે. એકજવાર આમારી સાથે કાગ-પાડાંની સર્વે મેહેતાઈ સાહેબોને અરજ કરવામાં આવે છે. કોઈપણ અહરથે જાવેલી કોઈપણ જાતની યુકે, વેચવા માટે યોગ્ય કમીશને આમારી ઓફીસમાં રાખવામાં આવશે. એટલું જ નહિ પણ તે જાપાવવા માટે આમારા માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ માં વગર લવાજમે ખર્ચ આમારી મુજબ મુજબ છાપીયું નીચેને શિરનામે લખવું. મગનલાલ અરેચંદ શાહ અધિપતિ—માસિક અને વર્તમાન તત્વસંગ્રહ. લોન્ડો-કાઠિયાવાડ.

શાળાઓમાં આસ-ઉપયોગી ધર્મ પુટલાં પુસ્તકો. ૧. સુરેશ દેવીનામાની પદ્ધતિ છઠી આવૃત્તિ. કી. ૪ આના. ૨. આતાએ મંજૂર કરેલ ચંકગણિત શીખવવાની પદ્ધતિ બીજી આવૃત્તિ. મુદ્રારા વધારા સહિત. એમાં મોટા ગણિતના અધેરાં મનો યત્ન, પરચુરણ અને અધરા પરચુરણ દાખલા પણ સંમજુતિ સાથે ગોળી આપેલા છે. કી. ૬ આના. ૩. વ્યાકરણ શીખવવાની પદ્ધતિ. બે હજારમાંથી અડધથી વધારે નકલો ખેપીગઈ છે, કચ્છની શાળાઓમાં આજે વ્યાકરણ આપે છે. કી. ૭ આના. ૪. જૂતળવિદ્યા. ટે. કો. રકો. ને છઠી ધોરણના વિદ્યાર્થીને ઉપયોગી છે. કી. ૩ આના. કમીશન ૫, ૧૦, ૧૫, ૨૦ નંગથી. ૧૦, ૧૫, ૨૦, ને ૨૫ ટકા; પરંતુ ચંકગણિત ને વ્યાકરણ શીખવવાની પદ્ધતિ સાથે ખરીદનારને બે નંગથી ૨૫ ટકા એટલે બે નંગ ૧૨ આનામાં મળશે. પોસ્ટેજ સંચળાનું માફનું. વે. પે. ખર્ચ મંગાવનારને શિર છે. પ્રેમચંદ કરમચંદ, હિ. મા. ખા. કી. ટે. કો. રાજકોટ.

મોટા ચંકગણિતના ૨૨૧ પરચુ. દા. ની નોટ. અનુક્રમના વધારા સાથે. કિ. ૩ આ. પોસ્ટેજ સાથે. પ. થી ૧૨. ૧૦ થી ૨૦, ૨૦ થી ૩૩ ટકા કમી. ગીરધર મૂળજી મહેતાજી ખસ. તા. ધંધુકા.—

“સુંદરી ગુણ મંદિર” — “ઈનામ” તથા “લોલપશ્વરી” માં રાખવા સારું મુખર્ષી ઈલાકાના મે. ડિરેક્ટર સાહેબે મંજૂર કર્યું છે. ગાયકવાડ સરકારના ડેલવણીખાતાએ પણ મંજૂર કર્યું છે. સત્તાવાળા તથા સાક્ષરોએ વખાણેલા આ ગ્રંથથી લાયજરી સોભાવવા સારા શિક્ષકોએ બૂલવું નહિ. ૫૪ ૧૫૦ પાકુ પુટું ને સોનેરી નામ. ત્રીજી આવૃત્તિ. કીમત દરે આના. ટપાલ ૬ આનો. લખો, કૃત્તી મહો-મુખરામ હરગોવિંદદાસને બૂલેશ્વર, મુખર્ષી.

“ભજોજવિદ્યા” — શાળાપયોગી આ પુસ્તક વિશે મુખર્ષીના અનુભવી ડૉ. એ. ઈ. સાહેબ લખે છે કે, ખાનગી ભૂગોળા જે ગારા જોવામાં આજે સુધી આવી છે તે બધી ફરતાં મી. મહામુખરામની ચોપડી સારી છે. શાળાઓમાં મહાવંધા લાયક છે. ભાષા શુદ્ધ

આના. મુંબઈ ઇલાકાનું જણાવે. કીમત જે આના. કમીશન પણ સાથે મળશે. લખો કર્તા મહામુખારામ હરગોવિંદદાસને બૂલેશ્વર, મુંબઈ.

મોટા અંકગણિતની સમગ્રી ત્રીજી આવૃત્તિ કીમત રૂ. ૧૦૦ ચોટિસ સાથે. પાંચે દશ, દશ પંદર, વિશે વીસ ને પચીસે પચીસ રૂ. ૬૫ કમીશન. રોકડથી કે.વે.એ. થી પુરાલદાસ ગોદળદાસ. અમદાવાદ મુંબાઈએકઃ

સાંભળો મહેતાજી સહિયો સાંભળો—સરકારે છપાવેલાં તમામ જાતનાં શાળાપયોગી પુસ્તકો. મિ. આદરજી વગેરેની કોપીઓ તેમજ રા. ગ્રેમચંદ ગોસ્વતર વગેરે ઘણા અંચકારોની તમારે ગમે તે જાતની શાળાપયોગી વગેરે ચોપડીઓ જોઈતી હોય તો મારી દુકાનેથીજ મંગાવજો. નરસિંહજી ખરીદનારને ઘટલું કમીશનવાળી આ પવામાં આજો. રેલવે કે ટપાલ રસ્તે જેમ કીક પડે તેમ પુસ્તકો રવાના થાયછે. જલદી ખપે એવી ઉપયોગી ચોપડીઓ કમીશનપર વચવા રાખવામાં આજો. જુદી જુદી ચોપડીઓ મારે જુદેજુદે દેશોએ લખવા કરતાં એકજ દેશોથી બધી જાતની ચોપડીઓ મળતી હોય તો કેવું સાફ ? એથી વખત અને ખસાનો કેટલો બચવ થાય ? તમે જે જાતની શાળાપયોગી ચોપડીઓ માગશો તે મોકલવાની હું તજવીજ કરીશ. મહેરજાની કરીને એકવાર કામ પાડીને તમારી ખાતરી કરો : છુકસેલર. અમરશી સોમચંદ લોખડી-કાદીઆવાડ.

આ લોક છે તેજ પરમ સંપદ નથી, આપણે પરજોડના અધિકારી છીએ. ફાકડ, છંદગી ગુમાવશોગાં. જે કોઈનું બુદ્ધિ ધડછે છે તે પોતાનું બુદ્ધિ કરેછે. કીનો છે તે કીનેનું કારી. ખાનાર કીડો છે, બહુ કરનારનું બહુ પરીછ.

“શબ્દાર્થ ભટ્ટ” આગ્રવા પંચાલ તરીકે વપરાતા શબ્દો વચ્ચેનો તફાવત. કર્તા લક્ષ્મીભાઈ પ્રાણવજ્રભદ્રાસ. આ પુસ્તક કેળવણી ખાતાએ દનામ અને રૂ. ૬૫ લાખચિરીઓને મારે મંજુર કર્યુંછે. મળવાનાં કેશણી. મુંબાઈમાં કાળજાદેવીનારસ્તા ઉપર પુસ્તક પ્રસારક મંડળી તથા N. M. & Co ને લાંચી. તથા ગુજરાતની ઝાઘીનમાંથી અમદાવાદમાં ગુ. વ. મોસાઈટીમાંથી તથા દારકાંદાસની કંપનીમાંથી નડીઆદમાં છુકસેલર ત્રીકમભાઈ પાસેથી રાજકોટમાં લેગ લાખચિરીના લાખચિરીના પાસેથી ધોળકામાં હાટાવાલ જગનલાલ પાસેથી. કિ.રૂ. ૧૦૦ પેરેટજ વુડ.

મુક્તા.

“આવતા ચંદ્રે ગાગ્રમાં મારી લંડન તરફની મુસાફરીની મદદ તરીકે આ મુક્તા નામના નોવેલના આદક થવા દરેક શુદરયોને વિનય પૂર્વક વિનંતિ કરવામાં આવેછે”

જો પુસ્તક અતિ ઉત્તમ નિવડશે એમ અનેક વિદ્વાનોના અભિપ્રાયથી સિદ્ધ થઈ ચુકેલું છે તો તેનો લાભ લેવા દરેક શુદરયે તૈયાર થવું જોઈએ. જો પુસ્તકના આદકો તરફથી જે આશ્રય મળશે તે આશ્રયપર મારી વિદ્યાવતની મુસાફરીનો આધાર છે. તો જે પુસ્તકની વતનમતાની ખાતર, મને લંડનની મુસાફરીમાં મદદની ખાતર તથા દેશના હિતની ખાતર આપ આ પુસ્તકની અપારજિત નક્કો અથવા છેવટે એક નક્કસ પણ અવશ્ય ખરીદશો એવી આશા રાખવામાં આવેછે. છેવટે આપે એટલું અવશ્ય થાક રાખવું કે સ્વદેશીય વિદ્યાવત.

જનુ એ કેવળ સ્વદેશીઓના લાભને માટે છે.
 પુસ્તક કેવી રીતે લખાય છે તે બેમાંની ઈચ્છા રાખનાર બે મે-
 ગાવશે તે તેનો નમુનો મોકલી આપવામાં આવશે.
 પુસ્તકનું કદ કેટલી આડ ખેલ, લગભગ ખચ્યાસ કરમ એટલે.
 ૪૦૦ ચારસો ઇંચનું થશે. ઓછા પનારે પુસ્તકમાં લખી જણાવવું.
 કિંમત રૂપિયા ૩ ત્રણ અને પોસ્ટેજ આના ૪ ચાર.
 જામનગર. દેવ શાસ્ત્રી.
 માનવ ધર્મ ઓરીસ. મણીરાંકર ગોવીંદલ.

બે વડી આનંદમાં.

૧. કારસી ઇચેલ ગુજરાતી તથા ઉર્દુ કહેવતોનો સુકાબસો (છનામે લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થએલી). શા. ગોના.
૨. અંગ્રેજ તથા ગુજરાતી કહેવતો. શા. ગોના.
૩. નિર્મય કરમણા (છનામે માટે મંજુર થએલી). શા. ગોના.
૪. દુનિયા દર્પણ. સંસારી છાંચકી નાટક. શા. ગોના.
૫. કેમેન્ટીન કરવાઈ સરવાઈર રોકાટની જાણીતી નાવેલનું બા-
 પાતર ભાગ ત્રણના સામાટા શા. શા દરેક છુટકના. શા. ગોના.
- હિંદુસ્તાનમાં યુસાફરી. શા. ગોના.

ચનાર—કરમચાલી રહીમ નાંનજ્યાણી.

જાહેર ખખર.

દરમાસે ૩૧૦ થી ઓછી કમાઈ વાળા વડોદરા રોડની આમ્ય-
 શાળાઓના મહેતાશ્રી આ પત્રનો લાભ સહેલાઈથી લઈ શકે તેટલા
 માટે તેમની પાસેથી આ પુસ્તકની કીમત પોસ્ટેજ સાથે વરસા એકના
 ૦-૧૨-૦ લેવામાં આવશે.
 જેઓને જોઈએ તેમણે તા. ૨૦ મી. ડીસેમ્બર સુધીમાં અમને
 ૦-૧૨-૦ મોકલી દેવા.
 Madhavlal H. Desai,
 એડીટર શુ. શા. ખખર.

ગુજરાત શાળાપત્રના છૂટા એકો.

ગુજરાત શાળાપત્રના માછલા જતા એકો આગારી પાસે સીલક-
 માં છે. પાછલા એકોની માગણી વારે વારે પત્રાંથી અમે એવો દસવ-
 ક્યો છે કે સન ૧૮૮૮ પહેલાંના કોઈ પ્રજા વરસના કે જુદા જુદા વરસના
 મળે. ૧૨, અંક આગળ. અગાળ્યો, તે તેના આગળ. ૧-૪-૨, તથા પોસ્ટેજ.
 ૦-૧-૬ પડશે. જોઈએ તેમણે રોકડોથી કે વે. પે. થી અંગાળી લેવા.

Madhavlal H. Desai,

એડીટર શુ. શા. ખખર.

શાળાપત્રોની વિપય સંગ્રહ.

કેળવણીઆવાળે મંજુર કરેલ શાળાઓને ખાસ વિષયોની પુ-
 સ્તક આગારી ઓરીસથી બદાર પડેલ જેની કીમત ૦-૧-૦ હતી.
 તે ઉપરથી નળ્યાવાળી તેની કીમત માત્ર ૦-૪-૦ તથા પોસ્ટેજ
 ૦-૦-૬ રાખેલી છે. જોઈએ તેમણે ચકડેથી કે વે. પે. થી અંગાળી લેવા.
 Madhavlal H. Desai,
 એડીટર શુ. શાળાપત્ર.